

Coperta: Nicolae Sirbu

819.0.09

B33

GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI

VOL. VI

Corespondență primită de la
IORDACHE MĂLINESCU, NICOLAE NIFON BĂLĂȘESCU,
GAVRIL MUNTEANU și ȘTEFAN MOLDOVAN

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIȘ

și IOAN GABOR

Coordonator : ȘTEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

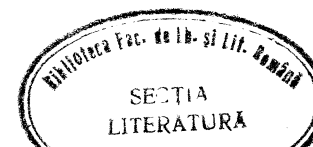
2046

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI — 1983

ARGUMENT LA AL ȘASELEA VOLUM

Între corpusurile sau volumele ample de corespondență tipărite la noi, ediția *George Bariț și contemporanii săi* se caracterizează printr-un element prioritar: este, cronologic, cea mai veche. Începuturile epistolarului barițian sînt contemporane cu cele ale literaturii noastre moderne. Limitele cronologice, pe care volumele de pînă acum nu le-au atins, ci rămîn un deziderat al celor viitoare, se situează între anii 1827—1893. Diferitele volume sau seturi pe autori se încadrează diferit în acest lung răstimp, luminînd fiecare în felul său porțiuni mai mari sau mai reduse din realitatea literară, culturală în general a epocii. Acest al șaselea volum risipește cîteva conuri de umbră dintre anii 1838—1892, prin fasciolele de lumină ale celor 139 de scrisori primite de George Bariț de la patru dintre oamenii epocii sale: Iordache Mălinescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Gavril Munteanu și Ștefan Moldovan. Este superfluu de amintit că epistolele lor se încadrează aceluiași exigențe de ediție critică, pe care le-am stabilit de la primul volum și le-am îmbunătățit pe parcurs. Notele și comentariile, evident mai bogate decît la ediții ce se ocupă de materiale apropiate în timp față de noi, își găsesc rațiunea în chiar această depărtare cronologică. Acolo unde, la ediții excelente ca acelea din corespondența lui G. Ibrăileanu, Ovid Densusianu, Camil Petrescu, Tudor Vianu sau Mateiu I. Caragiale, lămurirea amănunțită a unor detalii, date sau circumstanțe de epocă rămîne la aprecierea îngrijitorului, aspectul facultativ rezultînd din faptul că acestea pot fi elucidate cu ușurință și de către cititor, la *George Bariț și contemporanii săi* propensiunea spre o cit mai bogată secundare completivă și explicativă a materialului devine o serioasă problemă de etică profesională. Epistole de acum 150 de ani pline de nume, date, știri și referințe de tot felul, ar fi rămas pentru lector adevărate rebusuri, dacă nu ne-am fi asumat sarcina urmării arheologico-literare — prin note — a acestor elemente. Aprecierea pozitivă, de către recenzenții volumelor anterioare a aparatului edificator foarte susținut, tinzînd spre exhaustivitate, pe care îl profesăm în editarea corespondenței lui George Bariț, ne confirmă valabilitatea, necesitatea metodei. Metodă care, în acest volum mai mult decît în cele anterioare, și-a făcut simțite efectele binefăcătoare. Căci, pe lângă debutul lor timpuriu — 1838 —, scrisorile din acest volum includ și o circumstanță geografică deosebită. Pentru prima dată se întîlnesc în același volum epistole primite de Bariț din Moldova, Țara Românească și Transilvania, în cazul celor semnate de Nicolae Nifon Bălășescu aria geografică depășind chiar teritoriul celor trei țări românești. Firește că o astfel de extindere în timp și spațiu, coroborată cu interconexiunile de cea mai mare varietate dintre personajele aflate în corespondență, scot la suprafață un noian întreg de revelații, situabile pe o scară valorică variabilă de la un domeniu la altul. Dacă scrisorile lui Iordache Mălinescu surprind un fenomen încă obscur,

SECRETARIATUL EDIȚIEI

Ioan Chindriș, secretar; *Ana Ciurdariu și Konrad Gündisch*, consultanți pentru limba germană; *Carol Engel*, consultant pentru limbile maghiară și latină; *Gabriela Smarandache-Dumitrescu*, consultant documentar și iconografic; *Ella Karsai*, fotograf

dar cu mari rezerve de senzație pentru viitor, acela al aportului moldovenilor la editarea celor două publicații românești de la Brașov, *Gazeta de Transilvania și Foaițe pentru minte, inimă și literatură*, dacă cele ale lui Nicolae Nifon Bălășescu sînt un adevărat compendiu de istorie a edificării pedagogice românești dintre 1839—1873, al cărei varitabil militant a fost trimitătorul, cu împărtășirile lui Gavril Munteanu accedem din nou, prin ceea ce au ele mai valoros, la problematica revoluției transilvănene de la 1848—1849. Mai precis, ni se destăinuie aspecte rare ale acelei tulburi și încă atît de misterioase perioade imediat următoare evenimentelor: anii 1849—1851. Puține documente „prind” cu atîta forță miezul acestor ani de — să zicem — neorevoluție românească în Transilvania sau, mai aproape de realitate, o revoluție cu un program minimal față de marele program de pe Cîmpia Libertății. Implicat și el în avaturile emancipării moderne a românilor ardeleni, Ștefan Moldovan se distanțează, totuși, ca un cărturar și gînditor preocupat mai mult de latura morală axiologică, a interacțiunilor umane. Ceea ce nu înseamnă, firește, că numai el ne oferă surpriza descoperirii prin scrisori a unei personalități umane. Atît Iordache Mălinescu, căminarul mecenat din Moldova, cit și aventurosul monah iacobin Nicolae Nifon Bălășescu sau zbuiciumatul „clasic” Gavril Munteanu, își descoperă în corespondența cu marele mentor transilvănean nebănuite unghiuri ale ființei, încît pînă la apariția acestui volum cu greu se putea vorbi de vreo schiță biografică serioasă a oricăruia dintre ei.

Dar marele eveniment care conjugă întreaga bogăție a volumului este, și de data aceasta, sublinierea unității spirituale românești. Străbătînd volumul, pierzi ideea unor granițe administrative care, la vremea lor, au existat totuși, în mod concret. Dar ele se estompează în aerul cald al unității parcă niciodată tulburate, care învăluie actul spiritual național, fie că este vorba de crearea unor forme literare, fie de scrierea cărților școlare, fie de maturizarea politică unitară a națiunii române ajunse la conștiința de sine.

Cluj-Napoca, 1 decembrie 1982

ȘTEFAN PASCU

TABEL SINOPTIC AL SCRISORILOR DIN VOLUMUL VI

IODACHE MĂLINESCU

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găsește sau a fost publicată scrisoarea	Fișa sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
I	2	3	4	5	6	7
I	1838	aprilie	19	Mihăileni	BAR ms. rom. 878	32r—33r
II	"	"	22	"	"	34r+v
III	"	"	27	"	"	36r+v
IV	"	mai	"	"	"	30r+v
V	"	decembrie	4	Iași	"	28r—29v
VI	1839	ianuarie	31	"	"	38r—39r
VII	"	februarie	18	"	"	40r+v
VIII	1842	"	20	Văleni	"	47r—48v; 155r+v
IX	"	mai	1	"	"	44r—45r
X	"	iunie	8	"	"	46r+v
XI	"	noiembrie	2	"	fond. coresp. 33537	"
XII	"	"	29	Mănăstirea Sucevița	" 33538	"
XIII	"	decembrie	17	Iași	ms. rom. 878	42r—43v
XIV	1843	ianuarie	11	"	fond. coresp. 33539	"
XV	"	mai	10	Chiraftei	" 33541	"
XVI	"	decembrie	1	Iași	" 33542	"
XVII	1844	ianuarie	24	Bîrlad	" 33540	"
XVIII	"	"	30	Iași	" 33543	"
XIX	"	februarie	15	Văleni	ms. rom. 878	50r—51r
XX	"	decembrie	17	"	"	49r+v
XXI	1848	mai	2	Iași	fond. coresp. 33544	"

NICOLAE NIFON BALĂȘESCU

1	2	3	4	5	6	7
I	1839	ianuarie	2	București	B.A.R.	1r-2r
II	1841	decembrie	11	"	"	3r-4v
III	1842	ianuarie	8	"	"	5r+v
IV	"	martie	23	"	"	7r-8v
V	1843	ianuarie	18	"	"	9t-10r
VI	"	"	27	"	"	11 r+v
VII	"	februarie	5	"	"	13r
VIII	"	"	14	"	"	15r
IX	"	iunie	29	"	"	16r-17v
X	"	septembrie	21	"	"	18r-19r
XI	"	decembrie	24	"	"	81r-82v
XII	[1844]	[februarie]	?	"	"	24r+v
XIII	"	martie	4	[Cernica]	"	20r-21v
XIV	"	iunie	15	[s]	"	22r+v
XV	1845	ianuarie	26	București	"	25r+v
XVI	"	decembrie	11	"	"	27r-28v
XVII	1846	octombrie	16/28	[Sibiu]	"	29r-30v
XVIII	"	[oct.-noiembrie]	?	[Brașov-Sibiu]	"	83r-84v
XIX	"	noiembrie	30	Sibiu	"	31r-32v
XX	"	decembrie	8/20	[s]	"	33r
XXI	"	"	14/26	"	"	34r-35r
XXII	1847	ianuarie	3/15	[s]	"	36r-37r
XXIII	"	"	18/30	[s]	"	38r-39r
XXIV	1847	martie	15/27	Sibiu	BAR	40r+v
XXV	"	noiembrie	9	[s]	ms. rom.	993
XXVI	"	"	3/15	[s]	"	43r-44v
XXVII	"	decembrie	4/16	[s]	"	41r-42v
XXVIII	"	"	22	"	"	45r+v
					"	46r-47v

XXIX	[1848]	[ianuarie]	[post 19]	[s]	"	48r-49r
XXX	[s]	[martie]	[post 15]	[s]	"	62r+v
XXXI	[s]	[aprilie]	[3]	[s]	"	55r+v
XXXII	"	"	10	[s]	"	53r
XXXIII	[s]	"	[19]	[s]	"	51r+v
XXXIV	[s]	[s]	[s]	[s]	"	64r-65r
XXXV	"	iulie	2/14	[s]	"	57r+v
XXXVI	[1849]	[iunie-iulie]	?	?	"	63r
XXXVII	1850	ianuarie	14/26	București	"	67r-68r
XXXVIII	"	aprilie/mai	30/20	"	"	69r-70v
XXXIX	1851	ianuarie	7	"	"	73r+v
XL	[1859]	[iulie]	[post/16]	[s]	"	79r+v
XLI	[s]	[s]	[ante 21]	[s]	"	75r+v
XLII	"	decembrie	25	"	"	77r-78r
XLIII	1873	august	7/19	Constantinopol	"	85r-86r

GAVRIL MUNTEANU

1	2	3	4	5	6	7
I	1842	ianuarie	14	Buzău	B.A.R.	340r-341r
II	"	februarie	6	"	"	342r
III	"	martie	3	"	"	344r-345r
IV	"	mai	24	"	"	346r+v
V	"	august	12	București	"	347r+v
VI	1844	ianuarie	21	Buzău	"	48r
VII	"	august	14	"	"	60r+v
VIII	1846	iulie	17	Sibiu	"	348r
IX	1849	decembrie	22	"	"	350r+v
X	1850	ianuarie	4	"	"	352r+v

1	2	3	4	5	6	7
XI	"	"	10	"	"	354r+v(349r+v)
XII	"	"	16/4	"	"	356r
XIII	"	"	18/6	"	"	358r
XIV	"	"	22/10	"	"	359r
XV	"	"	26/14	"	"	361r+v
XVI	"	februarie	2	"	"	363r+v
XVII	"	"	20	"	"	367r+v
XVIII	"	"	20	"	"	365r
XIX	"	"	21	"	"	369r+v
XX	"	martie	13	"	"	371r+v
XXI	"	august	20/8	Vilcele	"	373r
XXII	1853	octombrie	6	[Braşov]	"	377r
XXIII	[1856]	[februarie]	[post 23]	[,]	"	402r
XXIV	[1857]	?	?	[,]	BAR.	378r
XXV	1858	ianuarie	12	[,]	ms. rom.	999
XXVI	"	august	15	"	"	380r
XXVII	1862	mai	29	[,]	"	382r
XXVIII	"	iulie	5	[,]	"	386r+v
XXIX	"	august	10	Vilcele	"	388r
XXX	"	septembrie	5	Braşov]	"	390r
XXXI	[1863]	[post aprilie]	?	[,]	"	392r-393r
XXXII	1865	noiembrie	9	"	"	384v+r
XXXIII	1866	aprilie	13	"	"	394r
XXXIV	1867	iunie	5	[,]	"	396r
XXXV	1868	martie	13	"	"	398r
					"	400r+v

ŞTEFAN MOLDOVAN

1	2	3	4	5	6	7
I	1846	iulie	5/17	Cimpia Turzii	BAR	233r
II	"	decembrie	29	"	"	234r-235r
III	1847	aprilie	23	Mediaş	"	236r-237
IV	1848	ianuarie	15/31	"	"	238r-239v
V	"	august	14/26	"	"	240r
VI	1848	octombrie	16/28	"	"	241r-242r
VII	1848/1849	decembrie/ian.	29/10	"	"	243r
VIII	1850	iunie	27	"	"	244r
IX	1861	februarie	7	Lugoj	"	245r-246r
X	"	noiembrie	17	"	"	247r-248r
XI	1862	februarie	1/13	"	"	249r+v
XII	"	iulie	10	"	"	251r+v
XIII	1863	ianuarie	2	"	"	253r+v
XIV	"	martie	6	"	"	255r+v
XV	"	august	10	"	"	256r+v
XVI	1864	ianuarie	2	"	"	258r-259r
XVII	"	iulie	21	"	"	260r-261r
XVIII	1865	ianuarie	11	"	"	262r-263v
XIX	"	martie	3	"	"	264r-265v
XX	"	mai	5	"	"	266r+v
XXI	1866	"	2	"	"	268r-269v
XXII	1867	ianuarie	28	"	"	270r-271r
XXIII	"	mai	3	"	"	272r-273r
XXIV	1868	februarie	13	"	"	274r-275v
XXV	"	mai	4	"	"	276r+v
XXVI	"	iunie	13	"	"	278r-279r
XXVII	"	"	23	"	"	280r-281r
XXVIII	"	august	5	"	"	282r-283r
XXIX	"	octombrie	26	"	"	284r+v

IORDACHE MĂLINESCU

(1795 — 1853)

1	2	3	4	5	6	7
XXX	1869	aprilie	30	"	"	286r
XXXI	"	iulie	27	"	"	288r+v
XXXII	1870	mai	5	"	"	290r
XXXIII	1872	"	1	"	"	293r
XXXIV	"	iulie	5	"	"	295r-298v
XXXV	1874	noiembrie	8	"	"	299r-300r
XXXVI	"	"	24	"	"	301r-302r
XXXVII	1875	ianuarie	31	Lugoj	BAR ms. rom.	303r+v
XXXVIII	"	"	28[s.v.]	"	"	304r-305v
XXXIX	"	februarie	6	"	"	307r-308r
XL	"	"	20/2	"	"	309r-310v
XLI	"	mai	3	"	"	311r+v
XLII	1876	ianuarie	9	"	"	313r
XLIII	1877	iulie	6	"	"	315r-315v
XLIV	1879	mai	26	"	"	317r
XLV	"	august	30	"	"	318r+v
XLVI	1882	decembrie	2	"	"	320r
XLVII	1885	iulie	22	"	"	322r+v
XLVIII	1886	mai	4	"	"	324r+v
XLIX	"	iunie	17	"	"	326r+v
L	1887/1888	decem./ian.	28 dec./ 9 ian.	"	"	328r-329r
LI	1890	noiembrie	7	"	"	330r+v
LII	1891	mai	3	"	"	332+v
LIII	1892	martie	4	"	"	334r+v
LIV	"	aprilie	29	"	"	336r-337r
LV	"	mai	10	"	"	338r+v

Năravul împătimit al corespondenței la oamenii secolului al XIX-lea este în măsură, uneori, să constituie motivul major al rămânerii lor în posteritatea culturală. Blajinul căminar moldovean Iordache Mălinescu¹ i s-a abandonat la un moment dat, conștiincios și plin de gravitate. Anterior, boierul-arhivar tentase tărîmul notorietății publice printr-un mare act de Mecena, retipărind pe cheltuială proprie a doua ediție a *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* de Petru Maior², gest suficient pentru o confortabilă celebritate de om modest, în rîndul contemporanilor. Dar evenimentul, descărnat de scurgerea vremii, s-a redus la o simplă dată, iar mecanismul istoriei a lucrat doar în favoarea obiectului, a lui Petru Maior. În precuvîntarea cărții, Mălinescu spune apăsător: „Această *Istorie* este [aceea] carea au dat laudă și mărire și au urzit epoha nației românești”³. Aprecierea s-a contopit cu altele pe aceeași măsură, fără număr, care croiesc monumentul istorico-literar al corifeului raționalist, dar nimic din această aură n-a acționat în sens invers, asupra macenatului moldovean. În schimb, patru ani mai tîrziu, în 1838, soarta îi deschidea un nou filon de expirație spirituală, despre care Mălinescu n-ar fi crezut o clipă că va prima asupra celebrei fapte de la 1834: corespondența cu George Bariț.

¹ Izvoare și relații despre Iordache Mălinescu: Alixandru Hăjdău, *Cuvînt către uciniții școlii fînutului Hotinului...*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 21, p. 161—167; nr. 22, p. 173—174; *Cabinetul istorico-natural din Eși*, în *Albina românească*, XI, 1840, p. 375—376; Mihail Kogălniceanu, *Arte*, în *Dacia literară*, ediție de Maria Platon, București, 1972, p. 301, notă; Costache Negruzzi, *Domnul meu*, în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 13, p. 99; *De supt munți*, 18 august, în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 67, p. 269—270; *Mutămintă publică*, în *Ibid.*, VIII, 1845, nr. 14, p. 68; Nicolae Bălcescu, *Opere*, IV, Corespondență, București, 1964, p. 373; Constandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 172; Sever Zotta, *În jurul unui letopiseț*, în *Arhiva genealogică*, II, 1913, p. 127—138; Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, pass.; Gh. Ungureanu, *Gheorghe Asachi*, București, 1969, p. 136; Virginia Isac, *Iordachi Mălinescu, Contribuții la viața și activitatea sa*, în vol. col. *Ștefan Metes la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 441—445.

² *Istoria pentru începutul românilor în Dacia întocmită de Petru Maior... la Buda, în Crăiasca Tipografie, la anul 1812 tipărită. Iar acum retipărită prin Iordachi de Melinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei cu adăugerea dialogului și a dispuțațiilor urmate în limba latinească asupra acestei Istorie, și tălmăcite românește prin d. Damaschin Bojinca, iurisconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de origine Valachorum. În Buda, cu tipariul Crăeștei Tipografii a Universității Ungurești 1834.*

³ *Ibid.*, *Precuvîntare*.

Ce știa căminarul Iordache despre puterea cuvântului, la acea dată? Oricum, mult mai puțin decât apropiații săi ce se dedicaseră anume slovelor, ca Mihail Kogălniceanu, Nicolae Istrati, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri.

Cu o generație deasupra vârstei acestora, Iordache Mălinescu a șovăit — și nu numai el! — între ifosele marilor boieri culturali cu care venise odată pe lume, Costache Conachi, Alecu Beldiman, Gheorghe Asachi sau foarte eruditul european Mihail Sturza, viitorul domnitor, și noul freamăt simțit în aerul Moldovei după statornicirea *Regulamentului Organic*. Căci, înainte de a deveni o cătușă detestată de români, bizara legiuire fusese cheia unei deschideri europene a Principatelor, care schimbă cunoașterea spirituală a occidentului prin filtru grecesc, cu una românească. Opțiunea i se îndreaptă, pînă la urmă, spre cei tineri, și nu întâmplător, ci desigur determinat de sorgintea sa „occidentală”. Căci Iordache Mălinescu se născuse în Bucovina vremii, deci în Imperiul Austriac, la 11 martie 1795, în familia răzeșului Neculai Mălinescu din Românești. Tot în Imperiu și-a făcut și studiile „de căpetenie”, adică gimnaziale, încheiate în 1813, și care au avut ca primă urmare o perfectă cunoaștere a limbii germane (o altă limbă știută fără cușur era rusa). O consecință mai adîncă va fi opțiunea și admirația față de spiritul austriac dominat de un necontestat lumièrism cultural, sentiment întru care, departe de a fi un singuratic, i-a avut precursori pe Asachi și Veniamin Costache, iar costimpatizanți pe Gheorghe Săulescu, Nicolae Istrati, Costache Negruzzi și Ioan Prale. Dar, dincolo de aspectul unui acces simplu pentru ei la ideile occidentului, această recepționare le oferă și o fațetă revoluționară sau, cel puțin, luministă. Occidentul prin sursă greco-fanariotă era nu doar legat de proximități antipatizate de români, și deci, compromis în ochii acestora, dar și segregacionist, inaccesibil „prostimii”. Marii lumièriști români de școală grecească au fost tot atîția mari boieri, fie că este vorba de Văcăreștii și Goleștii din Țara Românească, fie de Costache Conachi și Alecu Beldiman din Moldova. Vizitarea directă a aceluiași occident era, de asemeni, dificilă în deceniile al treilea și al patrulea, mai puțin din cauze materiale, de vreme ce modestul Gheorghe Asachi l-a frecventat ani la rînd, cît mai ales pentru că ocîrmuirea era insuficient pregătită politic pentru o astfel de expansiune. În vreme ce Transilvania vecină, saturată de idei și forme culturale occidentale, putea fi un sprijin lejer pentru cultivare în sensul dorit, *acasă*, printr-un învățămînt național modernizat, public. La 1820, în momentul unei adînci crize a învățămîntului moldovenesc, sînt chemați primii transilvăneni care să-l revitalizeze, în spiritul opțiunii europene a organizatorilor: Veniamin Costache, Mihail Sturza și Gheorghe Asachi⁴. Și chiar dacă, la 1821, trei dintre dascălii ardeleni — Vasile Pop, Ioan Coste și Iosif Manfi — se întorc *acasă*, rămînînd să trudească și să moară în Moldova doar Vasile Fabian Bob⁵, legătura se realizase iar filiera

⁴ Vezi A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova*, Iași, 1885; E. P. Savin, *Cîteva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului Veniamin Mitropolitul din Iași*, București, 1904; Gh. Adamescu, *Istoria seminarului Veniamin din Iași*, București, 1904; Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, București, 1920; *De la Academia Mihăileană la Liceul Național din Iași*, I, Iași, 1838; Ștefan Manciulea, *Contribuții blăjene la rededeptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 10—12, 666—691.

⁵ V. Popescu-Scriban, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova, în Foaițe pentru mînte...*, 1839, nr. 20, p. 153—156; Vasile Pop, *Trasuri careșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, *Ibid.*, 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257—259; nr. 34, p. 265—268; Ioan Rațiu, *Vasile Fabian-Bob*, Blaj, 1907; Iuliu Moisil, *Vasile Bob Fabian 1795—1836, în Arhiva someșană*, 1937, nr. 21, p. 682—700; Iosif Pervain, *Vasile Fabian Bob: „Suplement la geografie”, în Studii literare*, IV, 1948; Florica Cîmpan, *Vasile Fabian, poet și profesor la Academia Mihăileană, în Steaua*, 1961, nr. 6; Valeriu Șotropa, *Mesajul revoluționar al operei poetice a lui Vasile Bob Fabian, în Steaua*, XXVII, 1976, nr. 3; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 344.

era deschisă altor descălecări, a ieromonahului Gherman Vida de pildă, dar mai ales a lui Damaschin Bojincă⁶. Principalul aspect care interesează în episodul diasporei moldovene a Școlii este primirea, dincolo, a unui quantum de idei luministe, moderne, în haină românească și aplicate la realitatea românilor, pe înțelesul acestora și cu adresă la toate păturile sociale, ceea ce, pentru acea epocă, putea să constituie, și a constituit, *movens*-ul unor transformări spirituale de adîncime. De la *Istoria Daciei* a lui Dionisie Fotino⁷ la *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior și la *Hronica românilor* a lui Gheorghe Șincai, a cărei tipărire s-a resuscitat și realizat tot în Moldova⁸, românii din principatul răsăritean evoluau de la viziunea universalistă, indiferentă și factologică asupra istoriei lor, la cea patriotică, deferentă, națională, în ultimă instanță romantică. Este notabil că o operă tipic lumièristă ca *Istoria* lui Maior a fost cartea de căpătii a generației romantice din Principate, a scriitorilor moldoveni în primul rînd, indiciu că în trecutul nostru vîrstele literare s-au succedat mai armonios decît ne-a obișnuit să contemplăm peisajul european al vremii⁹.

Pe Iordache Mălinescu îl vedem, în mod surprinzător, adaptat acestei noi generații, ba mai mult, legat de evenimentul pătrunderii operei maioriene în Moldova. După ce fusese o vreme inginer hotarnic — să fi urmat cursurile de „hotărnicie” ale lui Asachi? —, apoi staroste al „subdiților” austrieci din ținuturile nordice (1827—1830), el devine în 1832 secretar al Arhivelor Statului din Moldova, a căror direcție o deținea Gheorghe Asachi¹⁰. Un an mai tîrziu îl cunoaște pe Damaschin Bojincă, noul jurisconsult al statului, iar în 1834 editează la Buda *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*. Ce se întîmplase în acest scurt răstimp? Se poate presupune, firește, și o influențare fulgerătoare a lui Mălinescu de către un prieten venit de peste munți, Bojincă¹¹, dar mult mai convingătoare este ideea unor mai vechi contacte ale fostului „supus austriac”, devenit arhivar și căminar în Moldova, cu Școala Ardeleană, cu ideile și oamenii ei. Spune mărturia unui contemporan, arhondologul-scriitor Costandin Sion¹², că „după introducerea Regulamentului — [deci după 1834 — n.ns.] — s-au lepădat de protecția nemțească [= austriacă — n.ns.]”. Dar și în urma acestui dublu eveniment din 1834, în măsură să-i sublinieze înclinația patriotică și națională, și în ciuda colaborării apropiate cu duhul animator al vieții spirituale din Moldova, Gheorghe Asachi, căminarul Mălinescu nu reușește să închege un dialog coerent cu moldovenii. *Albina românească*, de pildă, nu scrie nici un rînd despre senzaționala ediție a *Istoriei* lui Maior. Documentele și corespondența moldoveană a epocii, ca și amintirile scriitorilor, sînt mute și în ceea ce privește omul, și marea sa faptă culturală.

Acest lucru pînă în 1838, cînd la Brașov George Bariț își începe activitatea publicistică. *Foiaia literară* apărea abia de trei luni, *Gazeta de Transilvania* de o lună, și iată că pe adresa redactorului sosește o scrisoare expedită din tîrgul Mihăileni, în extremitatea nordică a Moldovei,

⁶ Gh. Ungureanu, *Jurisconsultul Damaschin T. Bojincă*, Iași, 1930. Vezi o listă bibliografică completă în Damaschin Bojincă, *Scrieri*, ediție de Nicolae Bocșan, Timișoara, 1978, p. 152—154 și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 111—113.

⁷ Vol. I—II, Viena, 1918—1919, în limba greacă.

⁸ Prima tentativă îi aparține lui Gherman Vida, care scoate în 1843 un prim volum din *Hronică* (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Sinca*, București, 1869, p. 58; Iosif Pervain, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, în *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 86—112; Ioan Chindriș, *Gherman Vida și Gheorghe Șincai*, în *Chipuri din hronicul neamului*, București, 1977, p. 61—64), iar cea de a doua lui August Treboniu Laurian, avînd ca rezultat marea ediție ieșeană din 1853—1854.

⁹ Vezi și George Bariț și contemporanii săi, V, București, 1981, p. 1—11.

¹⁰ Toate datele biografice sînt luate din lucrarea Virginiei Isac, *Iordachi Mălinescu...*, unica, dealtfel, demnă de băgat în seamă.

¹¹ Supoziție exprimată de Maria Protase, în *Petru Maior*, București, 1973, p. 303.

¹² *Arhondologia Moldovei*, ed. cit., p. 172.

data de Iordache Mălinescu la 19 aprilie 1838¹³. Este cea dintâi epistolă primită de Bariț de la un moldovean, și se pare chiar, după demersul textului, că între cei doi existaseră schimburi de corespondență și înaintea acestei date. Din acest moment, blajinul boiernaș cărturar, acum funcționar judecătoresc în orașul de graniță, iese din tăcerea timidă în care se complăcuse, deschizând un capitol, al doilea al vieții, din care putem culege crîmpeie pentru o imagine cât de cât încheată a sa. Cum se pare că spre transilvăneni îl atrăgea nu doar afecțiunea culturală comună, ci și faptul că circumstanțele habsburgice erau incomparabil mai liberale și mai propice unei minime puțințe de exprimare decît Moldova regulamentară, Iordache Mălinescu nu întîrzie să etaleze o febrilitate a gîndului și condeiului, care contrazice silențioasa-i existență anterioară.

Iordachi Mălinescu n-a resimțit momentul psihologic în care scriitorul român a început să facă o problemă din normatismul național al limbii literare. Uzînd netulburat de „dulcele grai moldovinesc“, bunul „camenari“ își revarsă mai întîi prea plinul interesului asupra sorții și viabilității publicațiilor românești din Brașov. E o constantă pe care o întîlnim în întregul epistolar barițian de pînă la 1848. Explicația este mai mult decît simplă. În Transilvania, puterea habsburgică tolera totuși un anume liberalism cultural și politic de casă mare, pe fundalul luminismului demult devenit a doua natură a mediului social din Imperiu. Concomitent, în Principate, românii făceau față dublului despotism oriental — străin — din vremea Regulamentului, circumspect mai ales cu amănuntele, ca orice forță politică ce nu și-a justificat blazonul. Rămînînd la Moldova, observăm că tentative nemăsurat mai blajine ca atitudine politico-națională decît *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte*... și numim aici *Dacia literară* din 1840 și *Propășirca* din 1844, au fost anihilate ca un „ce periculos“, în cel mai scurt timp cu puțință. Aici stă explicația aceluia îndoit sentiment al extracarpatinilor, de admirație pentru opera publicistică a lui George Bariț și de teamă că ea va putea fi suprimată într-o bună zi. Impresionează acele scrisori ale muntenilor și moldovenilor, nenumărate, în care corespondenții lui Bariț îi atrag atenția că foile lui ar putea fi decapitate de către... Domnii din Principate! Eroare, născută din supraestimarea gospodarilor cu două firme, dar și din ignorarea faptului că mișcarea națională-culturală a românilor ardeleni își avea rolul ei foarte precis pe tabla de șah a Vienei, de peste un secol. Dovadă faptul că foile au rezistat uluitor de mult, cea literară pînă în 1865, cînd devine inoperantă pentru redacție, *Gazeta politică* pînă la 1918, și doar cu un singur accident în 1850, cînd ea dispăre pentru scurtă vreme, într-adevăr ca urmare a unui ascendent al diplomației țariste asupra Curții habsburgice, pe care cazacii lui Lüders și Pașkievici o scăpaseră de spectrul „rebeliunii“ ungurești¹⁴. Ca toți acești corespondenți, Mălinescu excelează în energie și strategie pentru apărarea și difuzarea publicațiilor brașovene. De la prima scrisoare, aceea din 19 aprilie 1838, și cu insistență în aproape toate celelalte, ei comunică la Brașov liste de abonați și propuneri pentru pătrunderea optimă a acestora în mediul dificil care era Moldova. Abonații cooptați de el fac parte din mica nobilime rurală a principatului, din nord mai cu seamă, între care cel mai înalt loc în arhondologie îl avea comisul Ilie Gherghel, urmat de stolnicul Mihail Mavrodin, unchiul lui Mihai Eminescu, de Gheorghe Degeratul, Gheorghe Brahă, Alecu Cucotescu, Nicolae Hristescu, Manole Mavrodin, Dimitrie Serghiescu, Manole Gavrilescu, Ilie Holbar și alți hidalgos cu genealogii răzeșești. O singură dată, în 4 decembrie 1838¹⁵, Mălinescu este solicitat de Costache Conachi, nu numai ins de maximă firmă boierească — „d. marele logofăt“ —, dar și „cunoscutul de sprijinitori și însuși lucrători în literatura românească“, cu care „am luat vorbă despre foile d-tale“, eveniment notabil și

¹³ Scrisoarea I.

¹⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 368.

¹⁵ Scris. V.

consemnat ca atare. Pentru mulțumirea abonaților „săi“, căminarul are o mie și una de sugestii și observații, ca aceea referitoare la defalcarea unui punct de prenumerare în tîrgul unde era funcționar judecătoresc, Mihăilenii¹⁶, sau la găsirea unui sistem *aparte și anume*, prin care cele două publicații să ajungă la destinație¹⁷. Care sînt mijloacele tradiționale de primire a jurnalelor de către moldoveni? Pasaajul lămuritor aduce informații inedite: „Cele frantuzești și nemțești, fiindcă să țin numai de cătră cei bogăți, apoi aceștea își au curierii săi, din spatile statului plătiți, adecă din lăcutorii birnici, ce să scutesc prin sate, fiind hotărâți pentru slujbela proprietarilor, încât unii și căte 100—150 de aceștea au“ [insolită imagine a unor „boieri“ orientali cu 150 de curieri personali!], „iar *Albina* să trimeti, prin mijlocirea vesteriei, cătră isprăvnicile țanaturilor, fiind așa pus la cale de cătră ocărnuire, ba și prin profesorii de prin țanaturi, ca unii ce atărnă de redactorul“¹⁸. În acest mecanism, în care fiecare își avea slugile sale, foile lui Bariț nu aveau acces, astfel că Mălinescu rămîne să „traceteze“ sau să se războiască cu negustorii brașoveni din Moldova, cu *Postalami*-urile imperiale de pe graniță, cu „aghențiile“ consulare austriece și cu alte foruri care improvizau, cu multe neajunsuri, oficiul de poștă pentru *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte*...

Răsplata acestor ostenele este propria satisfacție, ca și a „prenumeranților“ săi, care „sînt mulțămîți cu foile d-tale, mai vîrtos cu stilul articurilor ce să dau afară de însuși d-ta“¹⁹. Într-un anume moment, Mălinescu îi mărturisește lui Bariț: „Articluul domniei tale despre *Românii și maghiarismul* îți face mare cinste între bieții români, atât în privirea frumoasei alcătuirii și a curajului, cât și în pătrunderea politice de astăzi a patrielor noastre“²⁰. Pornind de la o astfel de apreciere, putem explica și tentația lui Mălinescu de a colabora la aceste foi, el care, în cei zece ani de apariție a *Albinei românești* de pînă la ivirea foilor brașovene, a absentat cu desăvîrșire din paginile ziarului lui Asachi, și care, dealtminteri, nu va publica *nici-odată, nimic, nicăieri* în afara *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte*... Și mai există o explicație. Prin ținuta sa slugarnică, de publicație oficioasă, *Albina românească* își tăia orice posibilitate de interpretare liberă a evenimentelor politice. „Evenimentele“ de bază erau măruntele fapte cotidiene ale lui Mihail Sturza, fie că este vorba de lansarea de ofisuri, decrete și legi noi, în care era deosebit de darnic, fie de diferite drumeții prin țară, însoțit de trena boierilor care-i arătau unele și altele, fie de plecarea Domnitorului la băi sau în străinătate. La antipodul acestei atitudini, *Gazeta de Transilvania* cuteza să treacă rubrica *Austria* printre țările străine, să ignoreze pur și simplu mari documente oficiale — și, la scara Imperiului, firește că existau și mari! —, dacă ele nu aduceau nimic semnificativ pentru românii din Transilvania. Evenimentele legate de existența acestora îl preocupau în primul rînd pe Bariț, care, dealtfel, trece de la simpla relatare, la genul major al articolului politic, necunoscut încă în Principate. Iar ca un corolar al acestei metode, interesul pentru soarta *tuturor* românilor. Cine vrea să cunoască din surse contemporane mersul real al evenimentelor din Țara Românească și Moldova, nu va răsfoi *Curierul românesc* sau *Albina românească*, ci *Gazeta de Transilvania*. Prin canale deosebit de operative pentru acea vreme, îi parveneau lui Bariț corespondențe de la toți moldovenii din partida nouă: Nicolae Istrati, Gheorghe Săulescu, Ion Ionescu de la Brad, Gheorghe Sion, Teodor Stamati, Costache Negruzi, frații Gheorghiu, C. Platon și alții, ale căror relatări devin număr de număr îndrăznețe articole la rubrica *Moldova*. În cea ce-l privește pe Iordache Mălinescu, patriot sincer dar fire deloc bătaioasă, el începe prin a fi colaborator al revistei.

¹⁶ Scris. IV.

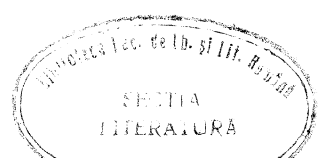
¹⁷ Passim.

¹⁸ Scris. XIII.

¹⁹ Scris. V.

²⁰ Scris. IX.

9482

literare. Înștiințarea de literatură din numărul 21 al *Foii literare*²¹ este de amintit doar întrucât debutul său se leagă tot de ediția *Istoriei* lui Petru Maior. Mai importante sînt celelalte articole ale sale: *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nro. 21 a acestii foi*, apoi *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare, Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechemvrie 7139 (1631)*, *Un discurs și poezie sau Spița preosfințitului proin-mitropolit Veniamin Costache*²², despre a căror gestație aflăm copioase detalii din scrisorile către Bariț. Cu *Ispisocul lui Moisi Movilă și Spița genealogică* a lui Veniamin Costache, Mălinescu se atașează opiniei indignate a moldovenilor, la abdicarea forțată, în 1842, a ierarhului atît de merituos față de cultura națională. Multele scrisori centrate pe preocuparea pentru persoana mitropolitului Veniamin²³, ca și articolul temerar despre *Cauzele pentru care mitropolitul Veniamin Costache s-a retras din scaunul mitropoliei*²⁴, nepublicat de Bariț din cauza insinuirilor necontrolabile pe moment despre delapidările lui Mihail Șturza, dar care ulterior s-au dovedit și din alte surse, sînt suficiente argumente despre corecta orientare politică a căminarului în acel dificil moment. Pătrundem, însă, tot prin epistole, și în taina puținătății scrisului acestui inimos moldovean, plin de vervă în corespondență, însă zgîrcit și crispat în cele menite publicării. „Așa-i că scriu rău?“, îl întreabă el pe Bariț la 20 februarie 1842, mărturisindu-și astfel complexe ce-i stăvileau elanul. „Eu trebuie să scriu românește în două feluri, adică cu altă ortografie și litere scrise pentru domnia-ta, de pildă, și cu alta cătră moldovenii noștri și cătră instanții giudecătorești de aicea, căci almintrele ai noștri de aicea nu m-ar putea ceti iar dumneata m-ai răde“. Așadar: „Orișice lucrîșor al meu ț-ar intra în mână, m-aș ține norocit ca să-l îndreptezi și să-l netezești“. Oricum, articolele sale nu sînt ale unui scriitor, ci ale arhivistului factolog, care încarcă mai mult notele decît textul. În aceste note el imită metoda lui Petru Maior și, cum era de așteptat, îl citează ori de cîte ori se ivește ocazia. În mod paradoxal, au mai multă cursivitate scurtele relatări trimise pentru *Gazeta de Transilvania*, care apăreau strict anonim și, deci, timiditatea autorului nu trebuia să se expună public. *Știrea din Bărlad, 1842, mai 1 c.v.*, despre accidentul în care și-a găsit moartea familia logofătului Neculachi Cantacuzino²⁵ este o piesă perfectă a genului. Apetitul pentru senzațional și-l divulgă și cu știrea despre uciderea lui Nicolae Ciucă de către Iordache Racliș, într-o dispută de boieri megieși cu moșiile²⁶. Nu-i sînt indiferente, însă, nici aspecte mai largi ale vieții sociale. Felul cum știe să redea aspectul de vid produs de o criză economică survenită în toamna anului 1842²⁷, prin scăderea comerțului portuar, este simplă și precisă: „Vaporul (austriac) de la Constantinopol, pe care la 3 sept. — 4 oct. nu numai cumpărătorii, dar și vînzătorii de grîu îl aștepta cu nerăbdare, veind în această noapte, în loc de 2—3 milioane ce în alți ani aducè, au descărcat, mari și devremi, 3—4 mii [= galbeni — n. ns.]“. Îl tentează și demascarea intenției catolicilor de a se infiltra în Moldova, alcătuieste chiar un bun articol, cu care voia să-și creeze și un pseudonim: C. I. Ba...ianu²⁸, dar Bariț îi refuză publicarea.

Realitățile moldovene bogat înfățișate în corespondențele primite de Bariț l-au determinat pe acesta să scrie o „brojură“ pe tema respectivă. Două scrisori ale lui Mălinescu din decembrie 1843 — februarie 1844²⁹ ne ajută să reconstituim acest episod inedit din viața scriitorului ardelen. Se pare că broșura a și fost scrisă și trimisă lui Nicolae Istrati să o citească, lui Măli-

²¹ 1838, p. 168.

²² Vezi date bibliografice despre ele în ultima notă la acest studiu.

²³ VIII, IX, X, XI.

²⁴ Scris. VIII.

²⁵ Scris. IX.

²⁶ Scris. XI.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Scris. VI.

²⁹ Scris. XVI, incl. n. 2 și XIX.

nescu de asemenea, că Bariț voia să o tipărească sub pseudonimul *Gh. Jucanul*, dar că pînă la urmă, din motive necunoscute, publicația n-a apărut. Sau a apărut, și nu este încă identificată? Pe aceeași linie a revelațiilor bibliografice importante, una dintre scrisorile lui Mălinescu³⁰, coroborată și cu alte mărturii, ne ajută la identificarea și datarea redactării unei excepționale scrieri politice a lui Nicolae Istrati, *O repede ideie asupra stării de față a lucrurilor în Moldova*, scrisă în 1842 dar tipărită abia în 1848³¹.

Existența lui Iordache Mălinescu ar fi de nereconstituit fără epistolele trimise peste Carpați în cei zece ani, 1838—1848. Deși Costandin Sion, în mod excepțional, îi face o descriere neutră, fără malițiozități, mai lungă decît celor mai înalți boieri, el nu depășește, totuși, cîteva jaloane biografice minime. Unica schiță biografică modernă³² s-a scris fără cunoașterea corespondenței către Bariț, care ar fi putut umple cu datele realității vie golurile schemei dealtminteri bine concepute. Fără intenția sa, căminarul își creionează în aceste scrisori un portret viu, plin de șavoare, portretul unui boiernaș de țară cu familie mare și tabieturi învechite. „Eu — zice — sînt un om foarte adevărat, și încă într-atîta de adevărat, încît vrînd-nevrînd trebui să petrec la țară“³³. Firea blajină îl atrage la moșioara sa de la Văleni, în ținutul Fălciului, unde „numai în sinul familiei mele, studiind din istorie pre cei morți, să pot pitreci măcar cu ei liniștire“³⁴. Era un mare fumător din ciubuc. În 20 februarie 1842 îi cere lui Bariț³⁵ să-i trimită „tri jașcăe“, adică pungi din piele ornamentat lucrate, pe care fumătorii cu ifose ai secolului trecut le purtau la briu, umplute cu tutun, alături de pipa cu coadă lungă și arzătorul butucănos, infiptă după briu ca o sabie. Mai are un jașcău, sau „chisè“, cum îi mai spune căminarul, dar cu aceasta „m-am deprins [într-atîta], încît dacă aș pierde-o — nu răde! —, nu știu ce aș face“. Ca să-și vîndece acest coșmar, mai comandă *trei!* „Vezi domnia-ta pînă unde agiunge un om terechiu de vrîn fel de patimă?“ La 46 de ani se considera un om bătrîn. În același loc, plîngîndu-se că scrie rău, explică: „Pricina nu este atîta a bătrîneților (fiind peste cîteva zile de 46 ani), dar, mai înainte de cîțiva ani, pălit fiind de dam[b]la la partea dreaptă a trupului, tot încă mai simt greotata mare la mîna dreaptă“. Iată și explicația prematurii retrageri din viața publică, ca și a firii neobișnuit de timide, retractile. Supărîndu-se în 1843, pe Nicolae Istrati, care avea un caracter pe dos, debordînd de energie fremătătoare, bunul căminar nici măcar nu-i spune acestuia că a aflat de „născocitele lui asupra noastră“. „Mă fac a nu ști nemică. Vine la mine și mă duc la dănsul, dar încredere nu mai pot ave.“ Ca să-și înfrumusețeze existența, boierul semiparalitic face acte de donație cu ecou chiar în presa vremii, printre care nu mai puțin de 400 de exemplare din *Istoria* lui Petru Maior editată de el în 1834, pe seama școlilor și așezămintelor românești din toate cele trei principate³⁶. Dar nici „mulțămitele publice“ din ziare, nici blajînătatea nu reușesc să-l ferească de duritățile vieții și de răutatea oamenilor. Procesul din 1841 cu vîrnicul Ican Neculce, un strănepot al cronicarului, pentru pretențiile marelui boier asupra unui manuscris neculcean aflat în posesia lui Mălinescu, îi cauzează celui din urmă agitație inutilă, ca și risipă de timp și energie³⁷. Documentul era printre cele mai îndrăgite din biblioteca de la Văleni, și căruia Mălinescu îi face o

³⁰ Scris. XIII.

³¹ În *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 24, p. 185—188; nr. 25, p. 193—195; nr. 26, p. 206—207.

³² Virginia Isac, *Op. cit.*

³³ Scris. X.

³⁴ Virginia Isac, *Op. cit.*, p. 443.

³⁵ Scris. VIII.

³⁶ *Albina românească*, XI, 1840, p. 375—376; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 67, 269—270; VIII, 1845, nr. 14, p. 68. Vezi și scris. XX, nr. 8.

³⁷ Virginia Isac, *Op. cit.*, p. 443—444.

„adăugire a lipsurilor“³⁸. Dar emoția cea mare i-o aduce fiul său, revoluționarul și unionistul Vasile Mălinescu, pe atât de viforos și energic, pe cât era tatăl său de blînd. Educația națională primită în casa părintească s-a întîlnit cu aceste date ale firii, ducînd la conturarea personalității celui mai radical revoluționar din Moldova. Vasile Mălinescu a beneficiat de înțelegerea tatălui în toate acțiunile, binecunoscute, întreprinse în anii 1845—1846 alături de tinerii din partida națională. Dar la 1848, cînd tînărul Mălinescu, întors din Paris ca să aprindă flacăra revoluției în Moldova, devine eroul unui episod armat sîngeros la granița țării, lîngă vama Oituz, cunoscutul „atac de la Grozești“, unde grăniceri din cordonul austriac își pierd viața în ciocnirea cu studenții conduși de fiul epistolierului nostru, inima bătrînului căminar este cuprinsă de spaimă. În ultima scrisoare, din 2 mai 1848, Iordache Mălinescu știe că fiul său se află în Transilvania, în drum spre graniță. Și, cum se pare că pedepsirea tatălui pentru faptele fiului nu este o invenție nouă, tatăl, terorizat de frică, îl roagă pe Bariț: „De cumva vei da ochi cu dănsul, să-i spui ca nu cumva să uite că eu am dat chiezășie, la pornirea lui de aici, cum că fără voia guvernului niciodată nu va intra în Moldova. Dacă va face dinpotrivă, apoi eu is pierdut“³⁹.

În vara aceluia furtunos an, Iordache Mălinescu a avut sentimentul sfîrșitului, pînă la a-și scrie testamentul. *Voința de pre urmă* a moldoveanului trădează refularea, din cauza slăbiciunii fizice, a unor impulsuri patriotice mult mai pregnante decît a putut etala prin faptele vieții. Sicriul, cere el, „va fi zugrăvit cu cele trei coloare naționale, și anume: scîndurile de prinpregiur albastru, capacul roșu și marginile pe la închieturi galbene; iar deasupra pe capac vor fi scrise aceste două cuvinte sfinte: „Dreptate. Frăție“⁴⁰.

Dar va supraviețui furtunii, va îndura exilul fiului său Vasile, va ajunge ban și președinte al Judecătorei ținutului Fălciu, pînă într-o dimineață de 26 iunie 1853 cînd „pe la 10 ceasuri europenești s-au săvîrșit din viață banul Iordachi Mălinescu“⁴¹. Pleca dintre cei vii un om pe care contemporanii l-au iubit și admirat pentru modestia, generozitatea și patriotismul său, și pe care acum un mănunchi de epistole îl recomandă și ca pe un iubitor al literaturii⁴².

³⁸ B.A.R., ms. rom 912..

³⁹ Scris. XXI.

⁴⁰ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională...* p. 67, nr. 4.

⁴¹ Virginia Isac, *Op. cit.*, p. 445.

⁴² Scrieri cunoscute: 1. *Înștiințare de literatură*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 21, p. 168; 2. *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nro. 21 ai acestii foi*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 22, p. 173—174; 3. *Ispisocol Domnului Ștefan VVD cel Mare*, în *Ibid.*, 1840, nr. 19, p. 145—147; 4. *Ispisocol Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechem[rie]* (1631), în *Ibid.*, 1842, nr. 15, p. 118—119; 5. *Un discurs și poezie*, în *Ibid.*, nr. 13, p. 97—101; 6. *Spîța preosf[ințitului] proin-mitropolit Veniamin Costache (Cu privință la cele scrise în Nro. 15)*, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, supliment la nr. 19, din 11 mai și *Foaie pentru minte...*, 1842, supliment la nr. 19, din 11 mai; 7. *Bărlad, 1 mai c.v.*, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79; 8. *Huși (ținutul Fălciu)*, apr. 11 c.v., în *Ibid.*; 9. *[Despre alegerea deputaților orașului Iași la 25 aprilie 1842]*, în *Ibid.*; 10. *Bărlad, 5 noembrie*, în *Ibid.*, nr. 47, p. 186; 11. *Iași, 18 dec[embrie]*, în *Ibid.*, VI, 1843, nr. 1, p. 2—3; 12. *Introducirile și întăririle patriarhale la catehismul mitropolitului Petru Movilă*, în *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 16, p. 124—127; 13. *Mulțămîță publică*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 14, p. 68. Manuscrise: 1. *[Condică de documente politice privitoare la Moldova, din anii 1780—1819]*, adnotate și revizuite de el, la B.A.R., ms. rom. 3; 2. *Adăugire lipsurilor la Cronicul vornicului Ioan Neculcea, oareșcare fragmenturi scasă dintr-o cronică (litopisiși)*, ce să află la d. căpitanul Mihalachi Kogălniceanu..., la B.A.R., ms. rom. 912, 63 file; 3. *Adunare de tractaturi ce s-au urmat între prea puternica împărăție a Rossii și Înalta Foartă, însă acele numai care să ating de Prințipurile Moldavii și Valahiei, începute de la pacia ce s-au săvîrșit la Cainargic în anul 1774 și pînă la cele de acum 1829, septembrie în 2 din capitalia Adriaanopol, prin Iordachi Mălinescu: în Botoșeni, 1829, la B.A.R., ms. rom. 1175.*

Mihăileni în Moldova, 1938, april 19:

Domnule redactor !

În luna trecută, februar, aflîndu-mă în capitalia, Eșul, m-am abonat prin d. pahar[nic] Bojincă¹ la foaia dom[niei] tale, plătind și banii conveniți. Apoi acum, găsînd doi abonați și aice în tîrgul Mihăile-nii, unde mă aflu cu lăcuința, și anume dd. *paharnicul Gheorghii Dege-ratul și sulgeriul Gheorghii Brahă*², de la carii priimind și plata pe un an întreg, vă rog ca să binevoiți a le triimiti foile de la No 1 înainte³, regulat, supt adresurile domniilor sale.

Dar pentru că poșta din Austria treci la Eși chiar prin tîrgul nostru, apoi binevoiești dom[nia] ta a pune în lucrare ca foile noastre să nu se mai preumbe zădarnic pe la Eși, ce dregătoria postii Siretiului din Bucovina să le expeduiască la *Postalamt din Sănăuți*⁴, prin care punt/ de graniță nu numai că treci poșta, dar și de lăcuința mē abie-este în depărtare de 300 stînjeni.

Totodată, veți ave bunăvoință a pune la cale, cu dregătoria numitei poste, ca să priimască de la mine banii abonaților, acestor de-acum și acelor ce să vor abona de acum înainte, spre a să expedui-cătră redacția foii acestia.

Cătră aceste adaog a vă face cunoscut că lăzile cu *Istoria pen-tru începutul românilor în Dachia* de P. Maior, despre care s-au făcut tînguire prin o foaie a dom[niei] tale, că s-ar fi văzut în Brașov încă nevîndute⁵, nu pot fi din ediția întăi, ce din cē al doile, tipărită cu cheltuiala mē la anul 1834⁶. De aceea, eu rog pe dom[nia] ta ca să binevoiești a treci următoarea înștiințare în *Foaia literală*, însă anonim, căci eu nicidecum nu doresc să se treacă numele mieu prin foi pu-blice:

32v „*Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de P. Maior, tipă-rindu-se în Buda/ la anul 1834 a doua oară, tot în Buda, cu adăogi-rea la svîrșitul ei a unor desputații și un dialog, ce n-au fost trecute în ace dintăi ediție, s-au vîndut pînă acum cu 10 1/2 și 9 țvanțiği argint. Și fiindcă dorința proprietariului acestii clasice cărți este ca și cei săracii

„cetitori să o poată ave, să face știut că prețul unui exemplari s-au statornicit numai pe cinci țvanțiși argint, aflându-se de vîndut în librăriile din orașile Eșii și Bucureștii“⁷.

Recomandîndu-mă dom[niei] tale, domnule redactor, vă rog ca să-mi poronciți să vă slujesc și eu, la ce mă veți socoti de vrednic. Avînd cinste a fi a domnii tale plecată slugă,

Iordachi Mălinescu
camenari.

N. B. Nu cumva, domnule, să-mi treciți numele prin foi, pentru așa bogată înștiințare!⁸

¹ Din 1833, bănățeanul Damschin Bojincă se afla în Moldova, ca jurisconsult la Logofeția Dreptății. Vezi Gh. Ungureanu, *Jurisconsultul Damaschin T. Bojincă*, Iași, 1930, Cf. și sursele mai recente: Damaschin Bojincă, *Scrieri*, ediție de Nicolae Bocșan, Timișoara, 1978 și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 111–112.

² Vezi scris. IV, incl. n. 6.

³ Primul număr al *Foii literare* apăruse la 1 ianuarie 1838 iar *Gazeta de Transilvania* la 12 martie același an.

⁴ Oficiul poștal din Sănăuți.

⁵ Indicație falsă, greu de explicat. O astfel de „tînguire“ nu apăruse nici în *Gazeta de Transilvania*, nici în *Foaiete literară*.

⁶ Ediția a doua a operei lui Petru Maior avea titlul întreg: *Istoria pentru începutu românilor în Dacia întocmită de Petru Maior de Dicio-Sînmărtin protopop și la Îndălțatul Crăescul Consilium Locumtenențiale al Ungariei crăesc al cărților revisor la Buda, în Crăiasca Tipografie, la anul 1812 tipărită. Iar acum retipărită prin Iordachi de Melinescu secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei cu adăugarea dialogului și a disputațiilor urmate în limba latinească asupra acestei Istorie, și tălmăcite românești prin d. Damaschin Bojincă iuriconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de origine Valachorum. În Buda, cu tipariul Crăeștei Tipografii a Universității Ungurești 1834.*

⁷ Anunțul lui Iordache Mălinescu s-a tipărit, cu mici îndreptări de stil operate de Bariț, în *Foaiete literară*, 1838, nr. 21, p. 168 (titlul: *Înștiințare de literatură* a fost dat de redacție).

⁸ Cu două adnotări ale lui Bariț: una contemporană („1838, Malinescu“) și alta tîrzie „Mihăileni, 19 apr. 1838“. Cît despre dorința lui Mălinescu de a nu-i fi tipărit numele la sfîrșitul micului anunț, ea va fi împlinită.

Scrisoarea a mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834–1849*, București, 1967, p. 205–207.

II

Mihăileni în Moldova, [1]838, april 22

Domnule redactor !

Prin o scrisoare a mē expedită cătră dom[nia] ta cu posta trecută¹, între altele v-am înștiințat și despre doi prenumerați ce s-au abonat aice la foile dom[niei] tale, și anume: dd. paharnicul Degeratul și sulgeriul Gheorghii Brahă². Acum vă înștiințazi și pentru acești

patru de jos însemnați, rugîndu-vă ca să le triimetiti și lor foile, tot prin posta Siretiului din Bucovina, aice la tîrgul Mihăilenii din Moldova, precum:

D. comis Ilie Gherghel;

„ stolnicul Mihai Mavrodin;

„ sulgeriul Alecu Cucotescul și

„ pitariul Nicolai Hristescul³.

34 Și acești patru, ca și cei de mai înainte, au/ răspuns banii la mine, pe un an întreg.

Binevoiești dom[nia] ta a nu scăpa din vederi ca toate foile, de la No 1 și pînă astăzi, să li să triimată.

Iar eu am cinstea a fi a dom[niei] tale plecată slugă,

Iordachi Mălinescu m. pr.
camenari./

34v

[Adresa:] An S[ein]e der Wohlgebor[e]nen Herrn Herrn G. Baritz, Redactor der walachischen Zeitungen. In Kronstadt in Siebenbürgen⁴.

¹ Scrisoarea precedentă.

² Vezi scris. IV, incl. n. 6, referitor la ambii abonați.

³ Pentru toți patru, vezi ibid.

⁴ „Domniei sale domnului domn G. Bariț, redactorul ziarelor românești. În Brașov, în Transilvania“.

III

Mihăileni în Moldova, [1]838, aprilie 27

Domnule redactor !

Deși în trecutile zile v-am înștiințat că foile dom[niei] tale pentru abonații de aice să le expeduți prin posta Siretiului din Bucovina, spre a scăpa de zădarnica încungiurare prin Eși, dar, fiindcă eu prin acē scrisoare nu v-am însemnat de chipul prin care ați putē isprăvi aceasta, apoi mă grăbesc a vă aduce la știință că, după încredințarea ce am luat de la postmaisterul postei sus-pomenite, aceasta să poate face numai dacă dom[nia] ta vei vorbi cu postmaisterul din Brașov¹, ca el să se înțaleagă cu acel din Bistrița ca, pe viitorime, acest din urmă să nu le închidă/ în pachetul Cernăuțului, ce în pachetul postii tîrgului Siretiu.

36

Cătră acestea adaog că, dacă nu veți putē isprăvi ca posta Siretiului să priimască de la mine banii abonaților, apoi binevoiti a vă înțalegi cu d. paharnicul Bojincă² din Eși, spre a-i priimi acești bani de

la mine, căci acolo în Eși sînt îndestui neguțitori brașoveni, prin care s-ar pute face o asemenea expediție.

A dom[niei] tale plecat slugă,

36v

Mălinescu,
camenari.

[Adresa] An S[ein]e der Wohlgebor[e]nen Herrn Herrn G. Bariț, Redactor der walachischen Wochenblat[t]. Zu Kronstadt in Siebenbürgen³.

¹ Corespondența primită de Bariț abundă în astfel de reproșuri și îndemnuri spre o mai bună servire a abonaților la foile din Brașov. Dar greutățile întimpinate de redactor, mai ales acum, la începutul apariției foilor, erau de neînvins. Ceva din aceste greutăți transpare în următorul articol publicat, ca editorial, la începutul lunii mai 1838, se pare ca urmare a acestei scrisori a lui Iordache Mălinescu: *De la redacție (Gazeta de Transilvania, I, 1838, nr. 9 din 7 mai, p. 33)*.

² Vezi scris. I, nr. 1.

³ „Domniei sale domnului domn G. Bariț, redactorul foii românești de săptămînă. La Brașov, în Transilvania“.

IV

Mihăileni, 1838, mai 27

Domnule mieu!

Din celi întăi foi triimasă pentru prenumeranții de aice, au lipsă acele a lui *Ilie Holban*¹, iar din celi cu posta trecută lipsă a dd. *comisul Dimitrii Serghiescu, camenariul Manoli Gavrilescu* și iarăși a celui pomenit de sus domn *Ilie Holban*, lăsînd aice despre d. *stolnicul Manoli Mavrodin*², carile s-au prenumerat mai în urmă și pentru carile, ca și pentru ceialalți, am răspuns banii la posta Siretiului, precum și despre a meli, ce tot încă cu încungiurare pe la Eși le priimesc.

Domnule mieu, aducîndu-mi eu aminte că, în anii trecuți, pe biata *Albina românească* o părăsăse prenumeranții chiar numai din pricina neregulatei priimirii ei, de datorie socotesc a fi ca să vă svătuiesc a avè o deosăbită privighiere întru aceasta³. Și, pentru ca pe viitorime să se poată păzi un fel de regulă la expediția redacției de acolo, adecă să aibă în privire pe prenumeranții din Moldava, ce sîntem cu lăcuința aice la Țănutul Dorohoiu, socotesc a nu fi de prisos însemnarea ce am făcut-o în dos aice.

Avînd cinste a fi a dom[niei] tale plecată slugă,

Mălinescu. cam[inar].

30

Întoarce! /

Însemnare de prenumeranții a căror foi trebui a să adresui cătră poșta tîrgului Siretiu din Bucovina, fiind pentru Mihăileni din Moldova, și pentru care s-au și plătit banii pe un întreg an, la ace poștă⁴.

24

No

- 1 Dom[nul] comisul *Ilie Gherghel*;
- 2 „ sulgeriul *Alecu Cucotescu*;
- 3 „ „ *Gheorghe Brahă*;
- 4 „ paharnicu *Gheorghe Degeratul*;
- 5 „ stolnicul *Mihail Mavrodin*⁵;
- 6 „ pitariul *Nicolai Hristescu*;
- 7 „ comisul *Dimitrii Serghiescu* { au priimit numai
- 8 „ camenariul *Manoli Gavrilescu* { rîndul cel dintăi de foi;

- 9 „ stolnicul *Manoli Mavrodin* { n-au priimit pînă
- 10 „ *Ilie Holban* { acum nici ca cum;
- 11 „ camenariul *Iordachi Mălinescu* le priimești cu încungiurare prin Eși și dorești ca și el să le priimească prin poșta tîrgului Siretiului/

30v

[Adresa:] An S[eine] Wohlgebar[e]nen Herrn Herrn Profesor Georgi Baritz. Redactor der walachischen siebenbürgischen Wochenblatt, in Kronstadt⁶.

¹ Reprezentant minor al ramurii Holbăneștilor, despre care Costandin Sion știe doar că sînt „moldoveni, mazili vechi și răzeși de la ținutul Hertzi, ridicați la boierie unii de la Alexandru Moruz, unii de la Scirlat Călimah, însă tot la ranguri mici“. (*Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 303). Mai pe larg despre ei: C. Bobulescu, *Neamul Holbăneștilor*, Chișinău, 1929.

² *Manole* sau *Manolachi Mavrodin*, boier moldovean, fiul stolnicului Toader Mavrodin și al Saftai Stîrcea. A făcut o carieră foarte rapidă sub Mihail Sturdza, de tînăr fiind avansat stolnic și rînduit „revizor al departamentului finanțelor“. În 1840 pretextează că „starea sănătății și casnicele împrejurări nu-l iartă mai mult a purta slujba“ și demisionează, fără a-și prejudicia evoluția pe scara arhondologică: ajunge căminar în 1842, ban în 1852, spătar în 1856 și agă în 1858. A fost unul dintre antiunioniștii cei mai fervenți, rămînînd de pomină pentru actele comise în acest sens în timpul Divanurilor ad-hoc. Vezi despre el și despre alți boieri din această stirpe grecească la C. Gane, *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și Monografia familiei Ion Mavrodi vel hatman*, București, 1942. Savurosul arhondolog care este Costantin Sion îi privește pe Mavrodinii moldoveni numai prin prisma propriilor sale conflicte cu această familie: „Greci fanarioți, din cei mai spurcați și fără caracter“ (vezi *op. cit.*, p. 153–156).

³ Vezi și scris. anterioară, incl. n.1. Împreună cu această scrisoare se păstrează și un bilet (în limba germană) al lui Bariț către tipograful Johann Gött, care arată preocuparea redactorului de a lămuri plîngerile abonaților din nordul Moldovei: „*Domnul meu*. Vă rog să aveți bunăvoința a căuta în pachetul spre Siret, dacă apar sau nu apar numele de Dimitrie Sergiescu și Manole Gavrilescu, căci aceștia au primit numai primul mare pachet cu ziarele dv., și de atunci nimic. La fel *Ilie Holban*, prenumerant pentru Siret, nu a primit nimic pînă acum, ca și stolnicul *Manole Mavrodin*. Cele două adrese de ieri spre Aiud etc., etc. Cei dintii amenință că-și vor retrage abonamentul, în cazul cînd nu vor primi nimic ordonat“.

⁴ Bariț va despărți, într-adevăr, abonații prin Mihăileni (deci prin Iordache Mălinescu), de cei din Iași. În *Numele domnilor prenumeranți la Gazeta de Transilvania și Foaea pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838. Întocmite de G. Bariț. Brașov. În Tipografia lui Joan Gött*, broșură alcătuită ca supliment la foile brașovene pe 1838, lista lui Mălinescu este reprodusă aproape exact: „*Mihăileni*. Cam[inar] Mihail Holban, Comis Dimitrii Serghiescu. Caminar Manole Gavrilescu. Sluger Alecu Cuco-

25

tescul. Pitar Nicolae Cristescu. Comis Ilie Gherghel. Paharnic Gheorghie Degeratul. Sluger Gheorghie Braha. Ilie Holban. Stolnic Manole Mavrodin“.

⁵ De data aceasta un Mavrodin mai interesant: *Mihail Mavrodin*, 1800—1870, fiul lui Lupu Mavrodin, vornic de poartă pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și al Ecaterinei Teliman. Boier cu pretenții culturale, foarte urit dar deștept, Mihail sau Mihalachi Mavrodin a alcătuit pe la 1832 arborele genealogic al familiei sale și a tradus din autori străini, printre altele *Tripodul Elenei* de Marmontel. S-a căsătorit cu Maria Iurașcu, sora mamei lui Mihai Eminescu, Raluca. A făcut unele demersuri pentru tipărirea acestor traduceri, dar n-a reușit. Dincolo de aceste preocupări literare, era un bun inginer hotarnic (printre primii elevi ai lui Gheorghie Asachi), în care calitate a fost solicitat să facă planul moșiei Șerpenița a lui Constantin Catargi (1828), mai apoi al moșiei Broscăuți, stăpinită de marea familie Balș (1839). În politică, spre deosebire de vărul său Manole, Mihail Mavrodin a aderat la unire, încă din 1856, împreună cu fiul său Vasile. În ierarhia boierească a ajuns pînă la rangul de spătar. Era principalul proprietar al Mihăilenilor, satul unde locuia și Iordache Mălinescu, Vezi: Costandin Sion, *Op. cit.*, p. 173—176; C. Gane, *Neamurile Mavrodinești...*, p. 110—112; G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1966, p. 17.

⁶ „Domniei sale domnului domn profesor Georgie Bariț, redactorul foii românești de săptămîină din Transilvania, în Brașov“.

V

Iași, 1838 dechemv. 4

Domnul mieu!

În trecutele zile, aflîndu-mă la *d. marele logofăt Costachi Conachi*, cunoscutul de sprejinatori și însuși lucrători în literatura românească, am luat vorbă despre foile d-tale, carele m-au și însărcinat a vă scrie de a-l prenumera *la cinci exemplare pe un an întreg, începători de la ghenari viitori*, zicîndu-mi că un exemplari îl va opri pentru sine, iar celelalte le va da gratis pe la oamenii săi¹. Deci d-ta vei ave bunătațe a urma pe anul veitori cu expediția foilor pe nume d-sale, însă banii nu s-ar cuveni ca să-i ceri de la d-lui pînă nu va priimi N-le întăi.

Deși prenumeranții de aicea sînt mulțămîț[i] cu foile d-tale, mai vîrtos cu stilul articulelor ce să dau afară de însuși d-ta, totuși socotesc că ar fi mai nemerit: a) ca articulele din foaia *Gazetii* să nu urmezi așa îndelungate despre o sîngură materie, precum d[e] p[ildă] art[icolul] întăi din No 20², ce locul acela ar fi mai bine să-l prindă mai multe alesă noveli; b) numai acele art[icole] să se treacă pre larg, care să vor atinge de interesurile patriilor noastre, dar nici prè îngreueti, d[e] p[ildă] cu biografiile morților unguri sau sași³, afară dacă unii din aceștia ar fi făcut nescari deosăbite jărtve spre folosul țivilizații și c. l., de la care, adecă s-ar putè îndemna și românii a le face și c) să se iei un metod ca, cît va fi prin puțință, să se publice cîte vro nove[lă] sau mai multe din fieștecare stat însemnat a lumii, mai vîrtos a celor din Evropa⁴.

Domnul mieu! Eu nu-mi aduc aminte bine de cuprinderea răvașilor ce v-am scris pînă acum, prepun însă că v-am dat de lucru, încît

fără a le ceti încă o dată nu veți putè da la tipari cuvîntul d. Hăjdău⁵. Așa, și aicea sînt sălit a vă triimeti o notă, care să se treacă la locul cuviincios în acel cuvînt. Pricina este că eu, în cărțile meli, nu am nemică de ale lui Antioh⁶, fiul Domnului Cantimir, ca să fi putut notare ceva atunci despre însușirile lui, în zisul cuvînt. Apoi, în trecutele zile, din întîmplare găsiind la un prietin o carte ruscă, produc-turi de a lui Antioh⁷, m-am îndemnat a culegi și a alcătui, din biografia lui, următoarea notă:

„Din biografia acestui prinț, ce este la începutul cărții, tipărită în limba rossienească în Sant Petersburg la anul 1762, supt titlu: *Satire și alte poetice alcătuirii a prințului Antioh Cantemir, cu note istoricești și c. l.* (date la lumină în Pariz și în limba franțuzească)⁸ să vedi că el încă nu împlinisă 20 ani a vîrstii sale, cînd au alcătuit cè întăi din acesti satire și că mai înainte de a agiunge al 23-a an, zicînd, pe la sfârșitul anului 1731, fu numit de Împărăteasa Anna Ioanovna ministru rossienesc la Curtea Marii Britanii, întărindu-se mai în urmă și de deplin împuternicit ministru la Londra. Tot în acè vrednicie, la anul 1738, s-au numit la Curtea Parisului/ și apoi, întărindu-se de ministru extraordinari la aceastași curte, să cinsti de cătră Împărăteasa cu rangul de Kammerherr și cu acel de consilier de taină. Unde, după o boală îndelungată, la 11 april 1734 s-au săvîrșit din viață, în vîrstă numai de 34 ani și 7 luni.

Biograful, între alte laude, zice că Rossia au jălit pe prințul Antioh Cantemir ca pe unul din cei mai rîvnitori spre lățirea așazămînturilor Împăratului Petru cel Mare, Curtea ca pre un înțelept și învățat ministru, învățații ca pe un slăvit al lor concetățan, iar toți oamenii cinstiți ca pe un vrednic prietin.

Antioh știè limbile: româneasca, latineasca, rossieneasca, italieneasca, franțuzasca și creceasca apla⁹, și înțălegè acè elinească, spaniolească și englizască. El, afară de pomenitele de sus satire și alte a sale alcătuirii, au tradus din limbi streine în cè rossienească încă și 9 deosebite cărți clasice.“

Giudecă d-ta, domnul mieu, dacă trebui să rămăie o așa notă, mai vîrtos cînd cuvîntul acela are trebuință de îmbogățiri cu țitaii vii? Și cînd Dom[ne]zeu știie de vom găsa curund vreun așa loc potrivit pentru asemenea scop¹⁰.

N-am putut scăpa de d. camenariu C. Negruzzi, pînă nu i-am dat de ș-au tras o copie de pe de multe ori pomenitul cuvînt și, în trecutele zile, m-au încredințat că l-au și triimes d. Eliad, ca să-l publice anonim prin *Curierul de amînd[ouă] sex[ele]*. Deci, cu toate că eu nu cred că d. Eliad va ave acel curaj, totuși însă bine ar fi ca să te grăbești d-ta a-l da mai înainte afară¹¹.

29 Eu am fost însuși la agenția austriească de aice,/ unde mi-au făgăduit expeditorul poștii că pe viitori va expedui foile d-tale la poșta țării, spre a se triimeti la țirgul Romanul.

Eu tot încă n-am uitat de îngrijirea mè și, dar, fă bine, domnul meu, a pune pe cineva ca, pe de o parte, să-mi scrie cele știute, iar pe de altă parte să facă acela o scrisoare din partea sa și cătră d-ta, pre care să se cuprindă că cum vi-l triimeti el spre a se publica etc.¹²

A d-tale plecată slugă,

Mălinescu, cam[inar].

N. B.

Domnul meu! Nu socoti că doar eu, prin cele ce am vorbit mai sus în privirea foii *Gazetei* ași voi să mă arăt mai cuminte, sau măcar asemenea d-tale. Nu, ce zădul ce am pentru neam m-au îndemnat a-mi da părerea mea întru acestea.

În minutul închierii acestui răvaș au venit la mine d. marele spatar *Neculachi Carp*¹³, carile poftindu-mă ca să se prenumeri și d-lui la foile d-tale, mi-au și numărat prețul cuviincios, pe întregul veituriul an, a unui exemplari. Deci d-ta ai bunăvoință a mă înștiința prin cine anume să triimet, atât acești bani, precum și alții dacă să va mai prenumera cineva prin mijlocirea mè/.

¹ Bogatul logofăt Costache Conachi, tot pe atât de mare iubitor de cultură, va rămâne abonat vreme îndelungată la cele cinci exemplare din foile lui Bariț. În 1842 redactorul menționează în dreptul prenumerantului C. Conachi acest fapt fără precedent și egal: „de patru ani cite cinci exemplare” (vezi George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, pp. 11–111, p. 21).

² Articolul care i se pare lui Mălinescu prea „îndelungat” se intitula *Adevărul*, „extract” de Bariț și tipărit în două numere consecutive ale *Foii pentru minte...* (1838, nr. 19, p. 145–150; nr. 20, p. 153–157). Bariț nu va da curs acestei invitații, sacrificînd, la nevoie, un întreg număr al *Foii pentru minte...*, atunci cînd valoarea cutărui articol merita acest sacrificiu. Este, de pildă, cazul studiului lui Ioan Maiorescu *Asupra ortografiei rumânești. Resumet la cile ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaia literară” Nro. 1, 6, 7, 8, 13, 20, 21 și în al doilea curs Nr. 2–4 și 10*, care se întinde pe parcursul a trei numere (1838, nr. 23, p. 177–184, adică întregul număr; nr. 24, p. p. 189–192; nr. 25, p. 193–198). În cazul cînd prin „foaia *Gazetei*” corespondentul înțelege *Gazeta de Transilvania*, atunci articolul încriminat este cel intitulat *Crăiia Veneto-Lombardică* (I, 1838, nr. 20, p. 75–77), lung într-adevăr, dar cu un anume aplomb politic, care lui Mălinescu, locuitor în afara Imperiului Austriac, îi scapă (sau se preface).

³ De data aceasta Mălinescu se referă cu siguranță la *Gazeta de Transilvania*, pentru că în *Foia pentru minte...* nu publicase pînă la acea dată vreă biografie de ungar sau sas. În schimb în *Gazeta* (I, 1838, nr. 22, p. 85–88) Bariț își tipărește o lungă *Privire asupra industriei și a negoțului în Ungaria, Transilvania, Moldova, Țara Românească și Serbia*, unde face largi referințe la activitatea economică a contelui Széchenyi Istvänn, un personaj pe care l-a admirat toată viața.

⁴ Dorință imposibilă, raportat la cele patru pagini pe care le avea *Gazeta de Transilvania*. Oricum, gama cuprinderii geografice era remarcabilă. Iată, de pildă, țările din care se publică știri în ultimul număr dinaintea acestei epistole a lui Mălinescu (1838, nr. 23 din 3 decembrie): Italia, Moldova, Rusia, Turcia, Franța, Spania, America.

⁵ Eveniment cultural-redacțional remarcabil. În numărul său 21 din 19 noiembrie 1838, p. 160–167, *Foia pentru minte...* reproduce un *Cuvînt cătră ucinicii Shoalii țânului Hotinului, ruși și români, acei carii au săvîrșit cursul învățăturilor rînduite la această shoală, avînd apoi a treci la Ghimnaziumul Oblastiei Besarabiei din orașul Chișinăul, și care cuvînt s-au rostii în limba rusască la examenul public din 25 iulii 1837 de cătră cînstitulul efor aceii sholi și mădulari a mai multor împărătești din Rosia învătate obști, nbelul român din Besarabia Alicsandru Hăjdău; traducîndu-să apoi în limba românească de cătră nobelul d. titular svetnic și cavaleri Costachi Stamatii, tot de acolo. Dintr-o notă de subsol a redacției aflăm că: „Acest cuvînt, care noi, atît pentru literatorul românesc (fiind din literă în literă scris și tipărit aici după cum vorbesc românii în Basarabia de astăzi), cit și pentru istoric și statistic, îl aflăm prea interesant și vrednic de publicat, după ce l-am fi căpătat prin un prieten iubitoriu de ai săi, d. căminariul Mălinescu de la Moldova au avut bunătate a ni-l ilustra și cu cinci note de noi mult prețuite, pentru care e poftit să primească recunoștința noastră”. După monograful revistei literare a lui Bariț (George Em. Marica, *Foia pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 288, nr. 1354), prietenul „iubitoriu de ai săi” de la care a căpătat Bariț cuvîntarea ar fi tot Iordache Mălinescu. Pasajul din această scrisoare, infra, notat cu n. 11 și 12 confirmă această presupunere. În cuvîntul său „Scholastic”, Alexandru Hajdeu îi îndeamnă pe elevi să fie sirguincioși și să-și iubească patria, făcînd cu acest prilej apologia realizărilor culturale din trecut ale Moldovei.*

⁶ Notele lui Iordache Mălinescu la cuvîntul lui Alexandru Hajdeu s-au publicat într-un număr aparte: *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nro. 21 ai acestii foi* (în *Foia pentru minte...*, 1838, nr. 22, p. p. 173–174). Ele sînt în număr de cinci, Mălinescu s-a gîndit să adauge și o notă despre Antioh Cantemir, despre care Alexandru Hajdeu face de asemenea unele referințe. Se pare că nota a sosit la Brașov cu întîrziere, căci ea nu mai apare în seria celorlalte (dealtfel numărul 22 apăruse în 26 noiembrie, așa că, probabil, s-a încrucișat pe drum cu epistola lui Mălinescu).

⁷ Ediția rusească a satirelor lui Antioh Cantemir se tipărise în 1745 iar apoi în 1762.

⁸ Aproape cu acest titlu va apare, peste cîțiva ani, cea dintii ediție românească a operelor lui Antioh Cantemir: *Satire și alte poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir. Traduse din rusește de A. Donici și C. Negruzzi. Iașii. La Cîntora Foaiei Sătești. 1844* (reeditată, apoi, în 1858). Ediția franceză de care pomenește Mălinescu: *Satyres du prince Cantemir traduites du russe en françois; avec l'histoire de sa vie.. A Londres chez Jean Nourse MDCCL* (așadar, nu la „Pariz”, ci la Londra!).

⁹ Neted, cursiv.

¹⁰ Scopul se va împlini peste cinci ani, în 1844, cînd apare ediția românească a scrierilor lui Antioh (vezi nota 8). Și aici, ca la toate edițiile care se cunosc, în fruntea volumului a apărut acea schiță monografică, intitulată la 1844 *Vieța prințului Antioh Cantemir*, și care redă în întregime sursa rezumată aici de Mălinescu. La vremea sa, Bariț nu va întîrzia să reproducă această biografie (în *Foia pentru minte...*, 1844, nr. 37, p. 289–292; nr. 38, p. 297–301; nr. 39, p. 305–307), ca și cîteva poezii de ale tînărului Cantemir (*Ibid.*, nr. 44, p. 351–352; nr. 45, p. 359–360).

¹¹ Din competiția pentru tipărirea orației școlare a lui Alexandru Hajdeu, învingător iese Bariț. Heliade a tipărit cuvîntarea abia în anul următor (*Curierul românesc*, X, 1839, nr. 10, p. 37–40; nr. 11, p. 41–43), fără notele lui Iordache Mălinescu.

¹² Vezi și nr. 5. Din motive politice, Mălinescu nu dorește să se știe că el a trimis la Brașov cuvîntarea lui Alexandru Hajdeu. De unde, apoi, și formularea din nota lui Bariț, că ar fi primit-o prin altă persoană decît Mălinescu, autorul notelor istorice însoțitoare.

¹³ *Nicolae Carp*, fiul lui Ioan Carp, boier bogat din Moldova, a fost frate cu Petre Carp și, astfel, unchi al marelui om politic român P. P. Carp (vezi C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, I, ed. a II-a, București, 1937).

Domnul meu!

Iată o novita.

„Știut este că papii de Roma mai nici un unghet de lume n-au lăsat fără să nu cerci a simîna credința bisericii Apusului. Prin urmare, dar, nici Moldova nu putè fi lepsită de un asemenea răsad. Din istoria acestii țări videm că papii în doăă rînduri să ispiți a statornici aici și o episcopie. Așa, spre pildă, pe la anul 1228, arhiepiscopul de Gran, din poronca papii, rînduri la Siretiu * pe un Teodorih, episcop cumanilor, iar în anul 1234, Bela, prințul Coronii de Ungaria ** au fost îndemnat de cătră papa ca să zidească acestui episcop și o biserică catedrală, în Siretiu. Tot în același an, auzind papa că ungurii și sașii colonizați printre românii din Moldova, prin îndemnul acestora să abat cătră credința Bisericii Răsăritului, poronci prințului Bela ca să iei cele mai serioază măsuri spre a împiedica o asemenea urmare, însărcinînd totodată și pe episcopul de Sireti ca să rînduiască un vicariu chiar întră români.

Însă această abie încoltăță sămîntă, prin venirea în părțile acestea a unui nour cu zăpadă de tătari, la anul 1241, au fost din pămînt sfărmată. Tocma după vro sută triizăci de ani, adecă în domnia prințului Moldovii Lațco, să ivi (pe la 1370—1373) iarăși în tîrgul Siretului un episcop de credința Bisericii Apusului, anume Andreias, pe carile prințul Lațco, după niște împregiurări, iar mai ales prin lingușitoarele păpeștile scrisori urmate de cătră dînsul, înduplecîndu-se, nu numai că l-au luat supt a sa deosăbită protecție, ce încă îl îngădui a-și zidi și o biserică catedrală în același tîrg. Dar nici aceasta nu țanură îndelungat, căci Doamna, soția prințului Lațco, nu să leniști până cînd nu văzură acè episcopie desființată din Moldova. De atuncea și până astăzi, episcopi de credința Biser[i]cii Apusului nu s-au mai putut oploși în Moldova, ce unii ca aceștia petrecînd deobște în Italia, să mulțamè a să cinsti cu un titlu gol, cînd de episcop de Roman, cînd de Milcov, iar în acestea mai noauă vremi, de Bacău ***, vizitînd la cîteva ani cîteodată biser[i]cile **** și pe misionerii lor de aicea.

Un titular episcop de aceștia, venind în trecuta lună dechemvrie, de la Italia, aicea, între altile au intrat și în cercetarea gîlcevilor urmati întri misioneri, dintre carii fiind unii de nație italieni iar alții unguri, purure să află în neunire, pentru că italienii, neputînd învâta lesni limba ungurească, nu numai că predicile le cuvintează cătră poporenii lor în limba românească, dar și pe tinerimea care nu ar înțalegi limba nației sale o întreprind cu cetitul ceaslovului și a psaltirii românești.

În scurt, din această cercetare a episcopului au ieșit rezultatul că, pe la începutul a curgătoarii luni, doi preoți misionari, unul de nație ungar iar altul slovac ungarit, prin cîteva numai sărituri, agiunse de la apus tocmai/ la răsărit, adecă de la biser[i]ca ungurească, ce se află aicea în capitalie, la rezidenția mitropoliei de aicea, unde s-au și arătat cu o deosăbită rîvnă spre a mărturisă credința Bisericii Răsări-

tului. Priimindu-se, dar, acestea rătăcite doăă oi, deocamdată, în țarcul cel sfînt a bisericii Moldovei, și aducîndu-se apoi și înainte preasfînțitului păstoriu, acest patriarh moldovenesc, după ce le-au făcut oareșcare întrebări, îi încredință pe sama unui arhimandrit teolog și perfect în limba latină, ca să-i catihizeză în curgerea de patruzeci de zile.

Înștiințîndu-se despre acestea episcopul, au tăbărit la împărătescul austricesc aghent de aicea, carile, prin notile sale, pe de o parte cătră ocîrmuirea țării, iar pe de alta cătră preasfînțitul mitropolit, reclamare-sînt pe acei doi misioneri, de la cel întăi priimi răspuns că o asemenea reclamație ar ave temeiu numai atuncea (după tractaturi), cînd acești misioneri ar fi fost datori cuiva de mai înainte sau s-ar fi aflat în vreo categorie creminală, iar de la cel al doilea că prea sfinția sa nu va face cu dînsii alta, decît aceea ce ar face și un mitropolit catolic, cînd s-ar întîmpla a mergi la dînsul doi preoți din Moldova, de credința Bisericii Răsăritului și s-ar declara pentru cè a Apusului.

În sfîrșit, ceea ce nu s-au putut isprăvi nicicacum prin schimbarea de noti, s-au isprăvit, pe giumătate măcar, prin emiseri carii, cu neconținire vizitînd pe acestea doăă oi, încă pînă a se împlini patruzeci de zile a catihizației, au izbutit că oaia cea slovăcească, pe temeiu unui înscris de singuritate, supt iscăliturile episcopului și a aghentului, s-au întors iarăși la turma sa. Iară oaia ce ungurească — ca cè ungurească! — ia au știut și altmintrelea, căci mai rămîind încă cîteva zile în țarcul cel mare a bisericii Moldovii, deodată, într-o noapte, prefăcîndu-se în capră, sări piste țarc și se făcu nevăzută.

Asemenea împregiurări, urmate între misionerii de aicea, ne îndeamnă a credi și acele ce s-ar fi întîmplat în Canton, în vremea marelui împărat a Chinei, Kam-Hi, iarăși între patru misioneri (însă de deosebite patru ordeni). Acești misioneri în așa zavistie mare trăia încît agiunse a se desputa și a se gîlcivi între dînsii pentru Soborul de Terenție ***** și înaintea unui mare mandarin carile, după ce s-au încredințat că nu-i în stare de a-i împăca, la zisă: „Dacă doriți voi ca aicea să se suferi religioasele voastre învățături, apoi săliți-vă de a vă întreprinde însuși cu răbdare, și nu fiți așa gîlcivitori și zavilnici!“¹.

Am cinste a fi ș.c.l.,

C.I. Ba... ianu./

38v

N.B.

Domnul meu! După ce o veți mai îndrepta această novè încoace și încolo, binevoiți a o treci în *Gazeta Transilvaniei* supt născocitul nume C. I. Ba... ianu. Însă să nu socotiți că doară ar fi urmat almintrelea pricina, și nu așa. Și, dar, să se publice supt răspunderea mè!

A d-tale plecată slugă,

39

Mălinescu, cami[nari].

[Adresa:] An S[ein]e der Wohlgehor[e]nen Herrn Herrn George Baritz, Professor etc., etc. in Kronstadt²

* „În partea de sus a Moldovei, adică la târgul Siretiu din Bucovina de azi.“

** „Acest prinți ocărnué atuncea în Transilvania.“

*** „Romanul și Bacăul sînt târguri din Moldova, iar Milcovul un părau.“

**** „Știut este că în Moldova să mărginesc catolicii numai din cîteva sate ungurești și din oarecare străini ce lăcuiesc prin orașe și târguri.“

***** „Soborul din Terenția, carile s-au început la 16 dechemv. 1543 și s-au sfîrșit la 1563, împotriva reformilor lui Luther ș.c.l.“

¹ Cu toată dorința fierbinte a lui Mălinescu, Bariț n-a publicat acest articol, în virtutea excesivei prudențe politice de care a dat dovadă în primii ani de apariție a foilor de la Brașov.

² „Domniei sale domnului domn George Bariț, profesor etc., etc. la Brașov“. Cu două adnotări ale lui Bariț, una contemporană: „1839, Iași, 31 ian. G. Mălinescu“ și alta tîrzie: „31 ianuarie 1839“.

VII

Eși, 1839, fev. 18

Domnul meu!

Domnul doctorul Vîrnav¹ de aici vroiești a tipări o carte în limba românească, medețină, atengindu-se cu deosebire despre apa minerală ce în anul trecut s-au descoperit aproape de Eși². Și, fiindcă dorința sa este ca și românii de peste hotară să se poată împărtăși de un asemenea rod, sau product, m-au poftit ca să cercetez cît l-ar costea tipărirea și hîrtia în Brașov. Cartea va fi precum să însemnează aicea mai jos:

a) Manuscriptul este de la 17—18 coale;

b) Are citații și note în limba românească, latinească, franțuzască și nemțască, precum și cuvinte sau rînduri supțtrasă;

c) Vroiește a tipări 500 exemplare, pe hîrtie albă, din care 25 exem. pe hîrtie velen; formatul va fi în 8° mic./

D[omnul] doftorul poftești ca să i să triimată fără întîrziere probă de caractirul literilor ce să găsec la tipografia d. Găt, care probă să fie scoase chiar pe hîrtia ce să va socoti că ar fi să se tipărească numita de sus carte, și după premirea probii va avè tipografia răspuns.

A d-tale plecată slugă,

Mălinescu m.p.

N.B.

Așa-i, domnule, că nu-mi răspunzi ceva pe atîtea scrisori a meli?

Și eu sînt ocupat cu treabă îndestulă, și totuși găsăsc vremei.
40v Înștiințază-mă la cine să răspund banii de pe gazeti etc./

[Adresa:] An S[ein]e den Wohlgebar[e]nen Herrn Herrn Georg Baritz, Professor etc. in Kronstadt³.

¹ Constantin Vîrnav, 1806—1877, medic și om de știință român, născut în satul Hilișeu din județul Dorohoi. Din 1831 pînă în 1836 studiază medicina la Viena și Buda, în acest ultim centru universitar luîndu-și doctoratul în 1836 cu o teză despre „fiziografie“ (starea generală a sănătății) Moldovei. În anul 1838 începe să practice liber medicina la Iași, apoi din 1842 predă medicina în Seminarul „Veniamin“. Vîrnav a avut gustul și darul popularizării științelor medicale. În 1844 redactează publicația *Povățuitorul sănătăței și a economiei*, care, în cele 24 de numere nedatate scoase pînă prin mai 1845, i-a atras la colaborare pe aproape toți membrii Societății de medici și naturaliști din Prințipatul Moldaviei: Alecu Sturza, Ion Ionescu de la Brad, Anton Vinkler, Iacob Cihak, Teodor Stamati ș.a., ca și pe cîteva cunoscuți medici din alte țări. Costache Vîrnav și-a făcut deosebite merite în anii 1847—1848, cînd holera a bîntuît Moldova, îngrijind fără teamă bolnavii, studiind concomitent acest teribil flagel, pe care îl va și monografia în cea mai cunoscută carte a sa. Între 1849—1855 a fost protomedic (medic șef) al Moldovei. A fost un adept înfocat al Unirii, care corespundea idealului său de progres științific și medico-igienic. În istoria medicinei românești este văzut ca un cercetător inspirat, care îmbină rezultatele medicinei științifice cu ale celei populare. În istoria culturală trece drept un popularizator de geniu al științei, domeniu căruia s-a consacrat, mai ales, între 1856—1877.

² Doctorul Constantin Vîrnav făcuse oarecare vilvă cu descoperirea, în 1838, a unor izvoare minerale în satul Văiluța, lîngă Iași, pe moșia lui Costache Conachi. Știrea apare mai întii în *Albina românească* (IX, 1838, p. 200), de unde o preia Bariț în *Gazeta de Transilvania* (I, 1838, sem. II, nr. 1, p. 3, la rubrica *Moldova*). Puțin timp după aceasta, Vîrnav dă *Descrierea apei minerale de la Văiluța lîngă Eși*, în *Albina românească*, IX, 1838, supliment la nr. 47, p. 204—205, insistînd asupra a patru aspecte: „partea istorică“, „partea himică“, „partea terapeutică“ și „partea dietetică“. Mai apoi, articolul va fi retipărit în propria sa revistă, *Povățuitorul sănătăței și a economiei*, I, 1844, p. 33—36; 49—55. Dar o carte anume despre aceste ape minerale n-a scris, proxima sa lucrare fiind cea despre holeră, din 1848 (vezi n. 1).

³ „Domniei sale domnului domn George Bariț, profesor etc., în Brașov“. Adnotată: „1839. Mălinescu“, iar tîrziu: „Iași, 18 febr. 1839“.

VIII

Văleni, 1842, febr. 20

Scumpul meu prietine,

Domnule Bariț!

Eu, prin o scrisoare a mea din trecutele zile, am espeduit cătră redacția d[um]n[ea]voastră, spre a se da la lumină, un ipisoc de la Moisei Movilă VVD¹, cu niște note a mele și o spiță a neamului Costăchesc, din care se trage proin-mitropolitul Veniamin², pentru care și prin această de față scrisoare te rog, ca cît mai în grabă să le dai la teasc³, și ca doar n-ar intra greșele în acel lucrîșor. În spița neamului, însă, au întrat o greșală, și anume, la rostul unde este trecut numele preasfințitului mitropolit, adică unde s-au scris „mitropolit Moldavii, Sucevii și Plaiurilor“ să citească „mitropolit Moldovii și a Sucevii, exarh Plaiurilor“⁴.

În trecutele zile, venind la mine vro doi din boierii Costăchești, me-au făgăduit că vor face o mică colecție pentru agiutorii redacției d[u]m[nea]voastră, spre a fi drept un feliu de oareșcare despăgubire pentru spița neamului lor, care (poate?), ca suplement, va ieși pe lângă *Foaea pentru minte ș.c.l.*⁵

Domnul meu, mai în anii trecuți, din întâmplare, am cumpărat o chisè (jașcău) pentru purtat tutun (tăbac-duhan), de cele de boașă de țap sau berbeci, ce să lucrează numai prin Transilvania și Ungaria. Cu această chisè, din pricina că și pe cea mai mare arșiță să ține tutunul tot ravăn într-însa, m-am deprins încît dacă ași perd[e]-o pe ce ce o am — nu rîde! —, nu știu ce aș face. Vezi d[o]m[nia] ta până unde ajunge un om terechiu de vrun fel de patimă? De aceea hotărînd ca să mă îngrijesc mai nainte de a avea una și în rezervă, iar pe de alta, doi din prietini văzîndu-o pe a mea, doresc ca și pentru dînșii să aduc, poftesc pe d[o]m[nia] ta ca să-mi cumperi *tri jașcăie de acestea*, a căroră preț să nu treacă de cel mult *doi fiorini argintumul*, care fac 6 fiorini argint pe tustrele. Acestea jașcăie binevoind d[o]m[nia] ta a le cumpăra, să le încredințezi în mîna neguțitoriului de acolo d. Ioan Gheorghe Iuga, spre a le espedui la neguțitoriul din Bîrlad, d. Gheorghe Cepescu, în mîna căruia, la priimirea lor, voi număra și toți banii peșin.

Mă bucur din suflet, domnule, că foaia d[o]m[nie] voastră politică/ au început a se mai cucoșa oarecum, iar pe de altă parte îmi pare rău că o mulțime de persoane din Bîrlad și ținutul lui dorea să le aibă, însă văzînd pe prenumerații cei din anii trecuți ce pătea: că abie cîte un No sau doaa putea preimi în curs de doaa sau trei luni, nu vor a se abona. Ce nu te înțelegi cu d. c[ă]minar] N. Istrati⁶, ca doară ar putea faci vro alcătuire cu Casa poștilor de aicea? Eu îl rugasem pe d. Istrati despre aceasta cînd mă aflam la Iași.

Noi pe aicea, întru altele, petrecim binișor, numai lipsa de bani au început a se sinți prin țară foarte, din pricină că la șchelea Galații au conținut de a se mai întreba producturile. De cîteva zile, pămîntul au început pe la noi a se goli de zăpadă, iar bieții țărani, bucurîndu-se de aceasta, ca unii ce nu prea avè nătreți deajuns, iarăși s-au apucat de beții. Și apoi cum nu vor bea, dacă vadra de 12 oca vin bun să poate cumpăra cu 30 pãrale (6 cr[ă]ițar]e argint)? Oare pute-o-ar credi lăcuitorii de pe Dal⁷, Diuna⁸ sau Oder, că în Moldova să poate cumpăra cu jumătate creițari argint o oca de vin? Negreșit, nu! Ba nici cei de pe Rin, Saine⁹ sau Tiber¹⁰ n-ar putea credi-o.

Alaltăieri s-au auzit prin tîrgul Bîrlad că în Brăila iarăși s-ar fi descoperit un complot între streinii bulgari și greci¹¹, carii însă, după o mică luptă cu comanda miliției românești de acolo, s-ar fi prins toți acești răi.

Să cauți, domnule, ca jașcăile să fie dintr-o piele cît s-ar putea mai groasă. Așa-i că ți-am dat de lucru?

Mai scrie-m[i] ceva, domnule, căci eu sînt al d[o]m[nie] tale prietin,

Mălinescu.

N.B.

Scumpul meu prietene! Tocmai după ce am mîntuit de scris acest răvaș, mi-au venit în cap ca să triimit un lucrîșor¹² al meu și a d. Negruzzi, scris/ mai în anii trecuți. Iată, ți le triimet spre a le publica. Dar, mai nainte de aceasta, te rog ca să le iei în agera cenzura d[o]m[nie] tale, atît în privirea ortografiei și a sintaxului, cît și altele ce vei socoti. Aceasta o cei de la d[o]m[nia] ta, pentru că eu, ca unul ce mă aflu împovorat cu o gospodărie grea, n-aș avea vreme ca să mă lupt apoi în condei cu cineva. În cît în privirea datilor și factilor istoricești, fii fără grijă.

Cele cuprinsă din nota ** este pentru ca să arăt că, deși strigă unii asupra mulțimii buchilor noastre, totuși însă de litera *h* (care în limba latină face un așa eroicesc huit) am avea trebuință, căci din lipsa acestia sintem siliți a le scrie cu *χ* și cele pe care ar trebui să le scriem cu *h* s[pre] p[ildă] *χcu, Χοτιν, χριβι* în loc de *hoți, Hotin, hribi* ș.a.¹³. Această notă binevoiește d[o]m[nia] ta a o netezi mai cu deosebire, sau a o lăsa cu totul, dacă vei găsi de cuviință. În cît despre notile * și ***, d[o]m[nia] ta lesne te vei pricepi unde lovesc¹⁴.

De mă va mai încăpea vremea, eu piste puține zile voi lucra ceva despre boierescurile din țara noastră, zicînd de zilele ce le lucrează țăranul proprietariului pe a căruia moșie lăcuiește. Pentru această materie am îndestule documente, vechi și mai noaa, din care să poate descoperi mult... Dar ce folos, că trebui să vorovesc prea acoperit! Atîta numai lămurit se va ȳ ut ȳ vedea, că românul din Moldova niciodată n-au fost rob ș.a.¹⁵.

Nădărduesc, domnul meu, că scrierile mele, atît acele în privirea neamului Costăchesc, cît și acestea de față, nu vor întîrzia a vedea lumina¹⁶.

Domnule! Orișice lucrîșor al meu ȳ-ar intra în mîna, m-aș ține norocit ca să-l îndreptezi și să-l netezești, numai în privirea ocîrmuirii noastre și moscalilor totdeauna să lași numai pe cît vei vedea zis de mine. Titlul ce ar trebui să se puie la începutul scrisorilor ce ȳ le triimet acum spre a se publica, rămîn asupra d[o]m[nie] tale¹⁷.

Domnule! Așa-i că scriu rău? Nu te mira: pricina nu este atîta a bătrîneților (fiind peste cîteva zile de 46 ani) dar, mai înainte de cîteva ani, pãlit fiind de damla la partea dreaptă a trupului, tot încă mai simt greotă mare la mîna dreaptă. Și apoi mai este și aceea că eu trebui să scriu românește în două felii, adecă cu altă ortografie și litere scrisei pentru d[o]m[nia] ta, de pildă, și cu alta cătră moldo-

48 venii noștri și cătră instanții giudecătorești de aicea, căci almintrele ai noștri de aicea nu m-ar putea ceti, iar d[u]m[nea]ta m-ai rîde ¹⁸. Știi d[o]m[nia] ta caligrafiile împrumutate de/ strămoșii noștri de la bulgari.

Domnule! Mi-am mai adus aminte ceva să-ți descopăr. Mai în anul trecut am văzut în foile d[o]m[niei] tale un articol sau două din Galați, prin care lăuda prè mult pe unul, post[elnicul] Manolachi Drăghici, ce era prezident giudecătoriei și pe urmă eforiei de acolo. M-am mirat mult cum ț-au putut veni așa de false înștiințări. Omul acesta este unul din cei mai fără caracter din țara noastră ¹⁹. Eu și astăzi (precum și alții de aice), nu socotesc alta decît că acele înștiințări era un fel de satere asupra ocăruierei noastre. Acum ai drept să mă întrebi: cum, dar, poate ocăruierea să rînduiască astfeli de oameni netrebniți în așa îndestul de însemnate pōsturi? Răspunsul este că la noi, după cum ț-a fi cunoscut și d[o]m[niei] tale, aristocrația îi foarte tare. Apoi, fiind el, din pricina ticăloșiei sale, sărac, iar în rang mare, ceilalți aristocrați, mai mari decît dînsul îl sprijinesc pe de o parte de milă, iar pe de alta ca să nu să tăvălească chiar prin gunoaie postelnicia. Eu cunosc însuși că ar fi de prisos ca să-ți fac asemenea însemnări dar, spre a se păzi redacția pe viitorime de acest fel de înțălăciuni, socotesc că nu strică.

Așa-i că ț-am umplut o giumătate de coală de vrute și nevrute?

48v

M./

CAUZELE PENTRU CARE MITROPOLITUL VENIAMIN COSTACHE
S-A RETRAS DIN SCAUNUL MITROPOLIEI ²⁰

Opt ani de la suirea Domnului Mihail Sturza pe scaunul Moldovei abiè s-au încheiet, și mitropolitul Veniamin, omul cel de nepilduită bunătate și curățenie inimii, pe care însușiri, în șărul de 50 de ani a hirotonisirei sale ca episcop și în cursul de 38 ani a petrecerei sale pe scaunul mitropolitan, cu o rîvnă vrednică de toată laudă, neconținut au dezvelit, ne mai putînd răbda cumplita demoralizație ce au sădit acest domn în Moldova, s-au văzut sălit de mărimea cuviinței sale a-și da dimisione, părăsînd o turmă ce ca pe un adevărat părinte îl iubè, cu lacrimile cele mai duioase. Întristarea Moldovei la aceasta întîmplare era adîncă și nemîntită, precum mărturisesc și gazetele străine, și este de prisos a adăogi că acest cuvios mitropolit este singurul bărbat ce au înfrînt pe patima clevetirei și iubirei de hulă, până și în sufletele cele mai sălbatice, atît de cunoscută era dezinteresateța lui și în înaltele vărțuți de care strălucè.

Dar, de s-au ivit nesîmțire în un om, de s-au dat orbire minții prin un egoismos fără margine, este acela a Domnului Mihail Sturza,

36

a căruia frică ca nu cumva norodul să ceară cu puteria armelor întoarcerea iubitului arhipăstor, s-au covîrșit de o mai mare bucurie și o mai mare nădejde, neîmpuținute de oțărarea țării, căci numirea altuia mitropolit și altuia episcop de Huș este pentru acest Domn un mare prilej de a adăogi în lada sa cè de abanos o somă de vre 50 000 de galbini, pre cît grei la cumpănă și limpezi la aur pentru epoha lui de acum, pe atît ușori și scîrbicioși pentru viitorimea lui în dreapta cumpăna istoriei și în inimile moldovenilor.

Nu numai la bune, ce și la rele este prevederè de trebuință, și patima ades lucrează cu atîta pătrundere, cît și virtutea. Pentru aceasta Vodă, la însuși încheierea vādului a scaunului mitropolitan a Moldovei voiește, în spicul acestei semințe a-ș păstra o neghină de alt elemint, prin care să-ș hrănească nesațiul său și în viitorime, și acesta este izvorul dorinței sale de a alege mitropolit pe episcopul de Roman, Melitie, și nicidecum pe altul.

155 Este prilej îndemănat ec de a vorbi de aceasta înprigiurare, pentru ca să să sāmțască mai adînc oșeritorul rezultat ce negreșit are să urmeze din asemenea alegere, și așa precum haractirul vlădicei de Roman, Meletie, nu-i trebuință a-l recomăndui, cînd avem atîtè pilde de conduita lui, atît în viața sa publică cît și în cea privatnică, ne vom mărșini a zice că în viața sa cè publică este obștește cunoscut atît din cumpărarea cu bani, de la acest Domn, a giudecării lui cu tîrgoveții de Roman, pentru ca să le stoarcă sîngele, cît și din cerere înapoi, fățaș și fără săială, a prețului cumpărării, după ce își au luat hrisovul giudecătorec; iară în / viața privatnică este pătat cu reclamația cunoscutului Nafile... atîta de înnegritoare pentru cliros, precît scandalizătoare pentru turma păstorită. Iată păstorul ce are să cîrmuiască toată Moldova, iată cliromnul apostolilor, atît de ieftin lăudat în gazeta *Eho a Orientului*, cîta fericire menește scaunului arhipăstoral! Oare așămînè haractir și conduită a zisului vlădică, unite cu pofta de aur cè peste măsură a domnului Sturza, pot să nu răzbată sîmțirea până și acelu mai prostatic moldovan, amenințîndu-l de ticăloșie peste ticăloșie? Un Domn lacom de bani fără măsură și un mitropolit demoralizat, împrumutînd unul altuia patima și interesul său personal și agiutînd unul pe altul cu puteria încredințată lor, au doară să nu aducă groază adevăratului patriot și jenă până și unui strein?

O, Moldovă, cît ești de tînguire vrednică astăzi și cîta rușine și oftare ț-a să păstriază în analurile tale pentru viitoare ta generație! Domnirea lui Mihail Sturza, rana cè nevindecată pentru Moldova, este un teatru de jăle, o ștenă de scîrbă și o epohă de îngăduială oarbă... Închipuți-vă că din 3000 de proșesuri sfîrșite în 8 ani vom număra numai 1000 vîndute, prin hrisoave, cîte 1000 galbini fieștecare, fac un milion de galbini. De vom mai adaogi 50 de posturi de căpitenie, ce să schimbă unele la trei ani și altele mai ades, ce de-a pururea să vînd, unele cu mai multe mii de galbini, altele ceva mai jos, de vom însira rînduirea acè prin dare de bani a egumenilor de pe la mănăstiri, înaintarea cinurilor vîndute, vînzarea cè mașinalnică în folosul Domnului a ocnilor, a băilor, a poștilor și a pavellilor orașului și orice prăvește pe fisc, toate

37

aceste some s-au găsit suite la 4 milioane de galbini în numărătoare, luați de Domnul Sturza de la începerea stăpînirii sale până acum, numai prin abuzuri, afară de moșiile bisericești și a rătunzei moșilor lui cu reșbirea altora. Deși trebui a mărturisi că la soma aceasta mare ar fi avut neapărată împărțășire și mulți din ministrii și agiutorii lui, totuși două și giumătate, până la trei milioane au rămas Domnului. Și încă în fieștecare zi să adeverește zisa Sfintei Evangheliei, „că celui ce are i se va da și va prisosi și de la cel ce are puțin i să va lua și acesta“. Ne avînd însuș cuget curat, nu poate împedeca pe dregători, de la mic până la cel mai mare de a-l imita, și așa cugetu au murit din țară.

Pentru toate aceste abuzuri, Domnul Sturza să sigurăse în tot anul prin atestaturile Obșteștii Adunări, ce le cere mașinalnic prin creaturile lui și le capătă cu bani. Iată pentru ce s-au lepădat mitropolitu Veniamin, iată pentru ce vră să tragă Vodă în locul lui pe vlădica de Roman, carele nu numai nu să va lăpăda văzînd atîtē rele, dar încă, den respect cătră Domnul, va întinde mîna de agiutor, ca să-ș hrăniască numai o singură deșărtăciune, ce cu pătîmire îl stăpînești.

Dar-ar Dumnezeu să să ivască în Moldova un izbăvitor Moisi, carele să scoată pe moldoveni din pustietatea demoralizației și să-i ducă în pămîntul făgăduit a îmbunătățirii moralicești și materiale, 155v prefăcînd lacremile amare în lacrimi de bucurie și mulțămire !/

¹ Colaborarea lui Iordache Mălinescu la *Foaie pentru minte...* cu documentele istorice era de dată mai veche. Încă în 1840 (III, nr. 19, p. 145—147) el publică aici *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare*, comentat în note de subsol. Colaborarea din 1840 nu este semnată. Acum, în 1842, Mălinescu trimite *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechemvrie* 7135 (1631), pe care Bariț l-a tipărit în *Foaie pentru minte...*, nr. 15 din 13 aprilie, p. 118—119. În prima notă la document, Mălinescu se recunoaște ca autor al colaborării din 1840, cu ispisocul lui Ștefan. Cel de acum îl editează după originalul aflat în posesia lui Gheorghie Costachi Pătrășcanu. Vezi și nota 3.

² Veniamin Costache (1768—1846), legendarul mitropolit moldovean, demisionase recent din înalta sa demnitate, fapt care a zguduit conștiințele românilor de pretutindeni. Bariț nu întîrzie să consemneze acest fapt uluitor: „*Moldavia. Iași 25 ianuarie c.v.* În căpitală și în toată Moldova domnește numai o jale. Preasfinția sa părintele mitropolit Veniamin Costache ș-au dat dimisia din scaunul său arhipăstoresc în 18 ianuarie a.c.“ (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 7, p. 26—27.) Articolul continuă cu relatarea ultimei întîlniri a arhierelui cu enoriașii săi, iar la sfîrșit se dau citeva date biografice despre Veniamin Costache. Urmază ofisul Domnitorului Mihail Sturdza către Obșteasca Adunare, în care anunță demisia mitropolitului. Următoarele numere ale *Gazetei* lui Bariț mai publică și alte documente și ecouri legate de surprinzătorul eveniment (V, 1842, nr. 8, p. 30—31; nr. 9, p. 33—34).

³ Vezi și n. I. Beneficiarii donației lui Moise Movilă din 1631 aveau să dea Moldovei vestita familie Costache, din care s-a tras mitropolitul Veniamin Costache. Dealtmînteri, Mălinescu recunoaște singur că „pricina care m-au îndemnat cătră aceasta [resuscitarea nobleței familiei Costache — n.n.s.] este aceea de curînd dată demisie a preosfințitului mitropolit Veniamin“. Moldovenii au resimțit adînc durerea pierderii marelui patriot și om de cultură, sacrificat în culisele politicii imperiului vecin, al cărui instrument docil era domnitorul Mihail Sturdza (vezi sfîrșitul acestei scrisori, care este un articol aparte despre demisia mitropolitului). Ca un omagiu adus lui Veniamin Costache, Mălinescu alcătuiește arborele genealogic al celui care acum era doar un *proin* (fost.) dovedindu-și, deci, atașamentul față de cel căzut în dizgrație. „Spîța aceasta — spune Mălinescu într-o notă la *Ispisocul Domnului Moisi Movilă* — am prii-

mit-o mai în anii trecuți de la d. vornicul și cavaler Iordachi Costachi Lățăscu (general inspectorul și hatmanul miliției Moldovii), însă găsind-o greșită în citeva locuri, am avut prilej acum a o îndrepta după citeva documenturi originale.“ Opera genealogică a lui Mălinescu, intitulată *Spîța preosfințitului proin-mitropolit Veniamin Costache (cu privință la cele scrise în Nro 15)*, s-a tipărit sub formă de tabel, de mărimea dublului paginii *Gazetei de Transilvania*, și a fost atașată ca supliment la numărul 19 din 11 mai 1842, atît al *Gazetei* cît și al *Foii pentru minte...* În intenția lui Mălinescu, arborele genealogic trebuia să urmeze imediat după documentul de la Moise Movilă și comentariile sale asupra acestuia, dar posibilitățile redacționale ale lui Bariț au dus la aminarea lui cu patru numere.

⁴ Scrisoarea lui Mălinescu a ajuns la timp iar greșeala a fost îndreptată, poziția genealogică a lui Veniamin sunînd astfel: „Preosfinția sa DD. Veniamin Costachi, proinmitropolit Moldovii și Sucevii, exarh Plaiurilor, cavaleri a „Sfin[te]i Annei clas. I-ie cu coroana și a otomani[cului] „Nișan-İftihar“ ș.c.l.“.

⁵ A ieșit (vezi n. 3). Oare această promisiune să-l fi determinat pe Bariț a tipări „spîța“ Costăcheștilor? (vezi și scris. VIII).

⁶ *Nicolae Istrati*, 1818—1861, scriitor și om politic moldovean, personaj îndelung neglijat — și pe nedrept! — de către istoricii cultural-literari, din cauza conului de umbră în care l-a aruncat atitudinea sa antiunionistă. *Enciclopedia română* a lui Corneliu Diaconovici (II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, p. 892—893) reduce întregul articol despre el la observația — nu știm cît de adevărată — că a fost singurul român autor al unei scrieri împotriva unirii principatelor. Nu mai puțin drastic este contemporanul Constantin Sion, care îl numește scurt: „șpion a consulatului rusesc și a Domnului“ [Mihail Sturza — n.n.s.] (vezi *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 92). Aproape de vremea noastră s-au formulat citeva încercări de a-l vedea într-o altă lumină, dincolo de politică, unde orice exagerări și abuzuri sînt cu puțință. Dintre acestea: Aurel George Stino, *Nicolae Istrati de la Rotopânești*, în *Cetatea Moldovei*, III, 1942, vol. VII, nr. 10, p. 7—23 și Paul Cornea, *Un scriitor moldovean puțin cunoscut: N. Istrati*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, VII, 1958, nr. 1—2, p. 153—172. Dar o primă viziune corectă, istorico-literară, asupra lui avem abia în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 465—467. În lumina ei, autorul dramei istorice *Mihul* (Iași 1850) și a numeroase poezii publicate mai ales în *Foaie pentru minte...* a fost un romantic cu înclinații satirice, dominat însă de o caldă iubire a trecutului (de pildă celebra *Meditație pe ruinele Neamțului* din 1843). Demn de remarcat este faptul că Istrati a fost apreciat și foarte iubit de scriitorii din Transilvania. Cu George Bariț a întreținut o corespondență intensă, deosebit de valoroasă ca sursă pentru istoria literară, pe care o vom publica într-un volum următor.

⁷ Rîu în Suedia, cu vărsare în Golful Botnic.

⁸ Dunărea.

⁹ Saone, riu în Franța.

¹⁰ Tibrul.

¹¹ S-a descoperit într-adevăr, dar despre acest episod vezi infra, scrisorile lui Nicolae Nifon Bălășescu, nr. IV, incl. n.14.

¹² „Lucrișorul“ trimis de Iordache Mălinescu este cu deosebire interesant. Pe la sfîrșitul anului 1838, căminarul din Mihăileni purtase o convorbire despre doină, cu tînărul și promițătorul scriitor Costache Negruzzi. Au rămas înțeleși că Mălinescu îi va comunica în scris, ulterior și documentat, părerile despre acest subiect. I-a și scris, în 17 noiembrie 1838, scrisoarea la care Negruzzi i-a răspuns, trimițîndu-i și trei doine „făcute din fugă“: *Ostașul păstor*, *Cîntec* și *Marșul lui Dragoș*. „Dacă vreuna din ele îți va plăcea — concedo autorul poeziilor —, și vei socoti că merită a mai fi văzută și de streini ochi, îmi vei spune-o, și eu mai netezindu-o, mai îndreptîndu-o, o voi trimite undeva ca să se publice“. Fără consimțămîntului lui Negruzzi, după aproape patru ani, Mălinescu trimite brusc cele două epistole, ca și poeziile, lui Bariț, la Brașov. „Mărturisesc adevărul — spune el într-o notă — că eu nu tîrziu după primirea acestor cîntice [...] urmînd a petrece mai mult la țară, n-am avut prilej a mă mai întîlni cu dumnealui, spre a-mi putea cere voie de a le da la lumină; de aceea îl rog ca să-mi ierte îndrăzneala“. Bariț, deosebit de dornic a-i avea în revista sa pe poeții de

peste Carpați, a publicat cele două scrisori, ca și poeziile lui Negruzzi, în *Foaie pentru minte...* (1842, nr. 13, p. 97—101), sub titlul: *Un discurs și poezie*. „Discursul” îl constituie scrisoarea lui Mălinescu către Negruzzi, care este un adevărat studiu despre doină, istoricul ei și etimologia termenului literar *doină*. Ca de obicei, Mălinescu este bine documentat istoric, și tot ca de obicei nu lipsesc izvoarele rusești pe care se pare că le cunoștea bine. Analiza lui e marcată de influența latinofilă a lui Petru Maior, al cărui editor a fost. La sfârșitul scrisorii, exemplifică prin următoarea doină populară: „Doina știu și doina zic/Și cu doina mă plătesc / Ca de zi de boeresc, / Cu doina și doiniță / Scap pe crîng în poeniță; / Cine-au zis întâi doina, / Arsă i-au fost inima”, Spre deosebire de aceste versuri, cele trei „doine” trimise de Negruzzi nu sînt producții populare, ci opere proprii. *Marșul lui Dragoș* este textul-schelet pe care se va compune ulterior, în Transilvania, *Marșul lui Iancu*.

¹³ Este o notă la cuvîntul *hoși* (*Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 13, p. 98, subsol). Bariț a „netezit-o” într-adevăr, pe baza acestui pasaj din scrisoarea lui Mălinescu: „Acest cuvînt, precum și altele asemenea, noi românii, din lipsa literii *h*, nu-l scriem după cumu-l pronunțăm, adecă *hoși*, *Hotin*, *hrîbi* ș.a. ce *hou*”.

¹⁴ Prima notă a scrisorii „lovește” în detractorii numelui de *valah*, *vloh*, printre care germanul Thunmann, pe baza *Istoriei* lui Petru Maior. Cea de a treia este o demascare fățișă a „boierescului”, dajdia iobăgească în Moldova.

¹⁵ Nu cunoaștem o astfel de scriere a lui Mălinescu. În nota a treia la *Un discurs și poezie*, el avansează ideea că iobăgia nu este tradițională în Moldova, boierescul fiind o inovație a vremilor mai noi (vezi și nota anterioară).

¹⁶ N-au întirziat (vezi notele de mai sus).

¹⁷ Deducem că titlul, cam ciudat, *Un discurs și poezie* îi aparține lui Bariț.

¹⁸ Scrisorile lui Mălinescu către Bariț sînt într-o ortografie de trecere, moderată, cu unele litere latine și fără prescurtările și supralinierele care au caracterizat chirilica moldovenilor multă vreme.

¹⁹ *Manolachi Drăghici*, 1801—1887, boier moldovean învățat, memorialist în stilul cronicăresc tîrziu. Absolvent al Școlii domnești de la Iași, în 1824 era căminar iar în 1828 postelnic. În 1830 a intrat în magistratură, fiind președinte al Tribunalului din Dorohoi (1834), mai apoi al Tribunalului de comerț din Galați (1839). În această calitate este lăudat în *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, p. 108), într-o *Mulțemită publică* trimisă de „trupurile neguțătoarești” din portul dunărean, pentru conduita sa ca președinte al tribunalului. Mălinescu va fi venit în coliziune cu Manolachi Drăghici pe cînd acesta se afla la Dorohoi, și pe semne din cauza vederilor politice excesiv de conservatoare ale postelnicului. Dar părerile altora despre Drăghici, din aceeași perioadă, dezmint denigrarea intenționată de corespondentul lui Bariț. Încă în 1830, *Albina românească* (II, p. 66) aduce la cunoștință un act de danie făcut de Manolachi Drăghici pe seama copiilor rămași orfani în urma cîmpei. Gesturile de danie i-au rămas în obicei. În 1839 a instituit la Galați o bursă de 30 galbeni pe lună pentru un școlar iar cu alte ocazii a împrumutat mari sume de bani (*Buletin. Foaie oficială*, XI, 1843, p. 267). În 1839 s-a remarcat cu ocazia unei conscripții rurale în ținutul Tecuci, fapt care i-a adus elogiul public al Obșteștii Adunări (vezi *Obșteasca Obicinuită Adunare. D-sale post-elnicului*) *Manolachi Drăghici*, în *Buletin. Foaie oficială*, VII, 1839, p. 137). Drăghici era cunoscut și ca autor al unor cărți de cunoștințe practice: *Iconomia rurală și dumesnică*, Iași 1834, un cod comercial și o culegere de rețete culinare (1846). Istoria literară l-a reținut pentru opera memorialist-cronicărescă *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, I—II, Iași, 1857 (vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 303—304). A fost unchiul mamei lui Nicolae Iorga (vezi Barbu Teodorescu, *Contribuțiuni la cunoașterea strămoșilor lui Nicolae Iorga*, București, 1947, p. 50—55) care l-a evocat, dealtfel, încă în 1889—1890, în *Arhiva*, I, p. 682—698. Vezi despre el și Andrei Pippidi, *Un cronicar întirziat: Manolachi Drăghici*, în *Studii. Revistă de istorie*, XX, 1967, nr. 1.

²⁰ Articolul de față este continuarea scrisorii lui Iordache Mălinescu. El, firește, nu s-a putut publica în acea vreme, și se pare că nici autorul n-a sperat la o asemenea eventualitate. În furia momentului, el l-a scris și l-a trimis lui Bariț, pur și simplu

ca să rămînă ca mărturie în plus despre infamia politică comisă la 1842 împotriva unuia dintre cei mai mari oameni pe care i-a dat Moldova. După obiceiul său mai vechi, Bariț a despărțit articolul de scrisoare, plasîndu-l în alt loc (B.A.R., ms. rom. 378, f. 155 r + v). Cu această ocazie reconstituim scrisoarea așa cum a fost ea la început. Articolul se constituie într-un pamflet politic de o rară duritate, anticipînd tonul pe care îl vor adopta marii pașoptiști moldoveni — printre care și fiul lui Iordache Mălinescu, Vasile —, la adresa Domnitorului Mihail Sturza.

IX

Văleni, 1842, mai 1

Scumpul meu prietine!

Eu în N° 13 și 15 am văzut articurile mele, și anume, în cel întâi despre *Doina*, iar în cel al doilea despre neamul Costăchesc ¹. Nădăjduiesc că nu vei întîrzi și cu spița acestui neam ², numai te rog, doar n-ar intra greșele. După ieșirea la lumină și a spiței, socotesc că voi putea scoate de la neamul Costăchesc vrun dar pentru redacția d[um]m[nea]-voastră ³. *Atîta numai să nu uiți, a-mi trimeti vro 10 exemplare, atît din N° 15, ce au ieșit, precum și din N° pe lingă care va ieși spița în supliment*. Acesta-i de neapărat spre a le împărți printre neamul Costăchesc.

Fără a te lingușa, domnule, trebui să mărturisesc adevărul: că articolul d[o]m[niei] tale despre *Românii și maghiarismul* ⁴ își face mare cinste între bieții români, atît în privirea frumoasei alcătuirii și a curajului, cît și în pătrunderea politice de astăzi a patrielor noastre. Cătră acestea, mă bucur din suflet că articoluțul meu despre *Doina* au ieșit afară, după părerea mē oarecum chiar tocmai în mijlocul gîlcevii românilor cu ungerii. Peste puțin, voi căuta vreme a-ți mai trimite niște documente, cu oareșcare note a meli.

44

N° 12 din / semestrul curgătoriu nu l-am mai priimit. Te rugasăm prin un răvaș de mai înainte ca să-mi cumperi trei chisele (jașcăi). Ia găsești acel răvaș ⁵, pe care, cetindu-l încă o dată, binevoiește a urma după dănsul.

Întru altele sînt a d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu

„MOLDOVA”

Bîrlad, 1842, mai 1 c.v. După ce d. logofătul Neculachi Cantacuzino au dat demisia din postul Ministeriumului Justiției, s-au tras cu toată familia la o moșie a sa, anume Horodnicenii, din ținutul Sucevii. Acolo, în trecutile zile fiul d[o]m[niei] sale, Matei, cu soția sa Profira și cu soru-sa Elenca, nu știm încă prin ce întîmplare, căzînd toți trei într-un havuz de grădină, s-au înecat, atît numitul Matei cît și soru-sa Elenca.

Să zice că după aceea și numita de sus Profira ar fi murit de spaimă, precum și maica înecaților d[u]mn[e]aei logofeteasa, de întristare⁶.

La 25 a trecutei luni să aleasă și acei 16 deputați din capitalia Iașului, și anme:

1 d. logofătul Costachi Cantacuzino Pășcanu;

1 „ „ „ Balșă;

44v 1 „ „ „ Mavrocordat; /

1 d. logofătul Iorgu Ghica;

1 „ vornicul Ștefan Catargiu, bătrînu;

1 „ „ Gheorghes Sturza Dulcescu;

1 „ „ Vasilie Beldman;

1 „ „ Dimitrachi Mavrocordat;

1 „ „ Scărlat Crupenschi;

1 „ „ Iordachi Balșă;

1 „ colonelul Iacovachi;

1 „ postelnicu Dumitrachi Bran;

1 „ aga Matei Buhuș;

1 „ „ Costachi Negruzzi;

1 „ maiorul Gheorghieș Carp;

1 „ spatariu Costachi Burghelea⁷.

45 16 /

[Adresa³ Domniei sale domnului Gheorghieș Bariț, profesor etc., etc. la Brașov.

Wn Herrn Herrn Georg Bariț, in Kronstadt³. Franco⁸

¹ Vezi scris. anterioară, incl. n. 1, 3 și 12.

² „Spîța“ a apărut, ca supliment la *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte...*, nr. 19 din 1842 (vezi scris. anterioară, n. 3).

³ Nu va „scoate“ nimic (vezi scrisorile următoare).

⁴ Mălinescu laudă în acest pasaj, pe bună dreptate, un remarcabil articol al lui George Bariț, *Românii și maghiarismul*, publicat în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 9, p. 65–69; nr. 10, p. 73–77; nr. 11, p. 81–86. Prin acest articol, tînărul ziarist român trage semnalul de alarmă în legătură cu revirimentul ultramaghiarismului în Transilvania, care acum viza direct deznaționalizarea românilor.

Articolul lui Bariț, este unul dintre răspunsurile românilor la acest atentat istoric (conținutul lui l-am analizat în *George Bariț și contemporanii săi*, București, III, 1976, p. 312–313), și lui i-au urmat alte luări de poziție ieșite din condeiul aceluiași autor: *Ce să fie cu românii?* (în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 35, p. 273–275; *Cătră românimea din Transilvania* (în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 11, p. 41–42); *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi* (în *Ibid.*, nr. 13, p. 49–50); *Unul din doi are dreptul* (în *Ibid.*, nr. 20, p. 77–79) ș.a.m.d. În această luptă „pentru limbă“, cum a fost numită în posteritate, Bariț nu era singur. Acțiunea lui se încadra într-un ansamblu general, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1–12.

⁵ Răvașul cu pricina este scrisoarea lui Mălinescu către Bariț din 20 februarie 1842 (aci supra, nr. VIII).

⁶ Știrea trimisă de Mălinescu s-a publicat, fără nici o schimbare, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79, la rubrica *Moldova*, sub titlul: *Bărlad, 1 mai c.v.*

⁷ Lista noilor deputați ai Iașului, Bariț a tipărit-o în același număr și la aceeași rubrică (vezi aci supra., n. 6), dar plasată mai sus, după importanța ei. Numele orgolioase din listă nu figurează, însă, și între abonații foilor lui Bariț, deci între oamenii de cultură (în afara lui Costache Negruzzi, promovată, ca prin minune dintre „intelighenți“). Cine erau acești mari boieri, acum redeveniți reprezentanți naționali în Obșteasca Adunare? O scurtă incursiune în *Arhondologia* lui Costandin Sion (ed. București, 1973), omul care i-a cunoscut pe fiecare în parte și la amănunt, ne poate da o imagine plauzibilă despre ei.

Fără a avea pretenția unei surse serioase pentru identitatea istorică completă a personajelor, *Arhondologia* lui Costandin Sion oferă, în schimb, o porțiță spre cunoașterea morală a acestora, element resuscitat puternic de istoriografia de astăzi.

⁸ „Domnului domn George Bariț, în Brașov. Recomandată...”, p. 236–237. Scrisoarea a mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 236–237.

X

Văleni, 1842, iunie 8

Scumpule meu prietin!

Afară de două răvășele a d[o]m[niei] tale de mai nainte, am primit și acel din 11 trecutei luni mai, în alăturare și cu 10 exemplare din spița pr. pro. mi[tropolit] Veniamin¹.

Domnul meu! Eu sînt un om foarte adevărat, și încă într-atîta de adevărat, încît vrînd-nevrînd trebui să petrec la țară. De aceea, dar, îmi vei ierta însemnările ce le voi face aicea cu oareșcare bănat, și anume: a) că spița numită de sus au ieșit greșită de la tipografie, căci ramurile pogorîtorilor nu s-au deosăbit și prin liniile perpendiculare ș.c.l., precum era în manuscris, ce numai prin cele paralele, din care pricină numai generațiile neamului să pot înțelegi! *De aceea, fă bine, domnul meu, ca, cît mai în grabă, să dezvinovățești prin aceeași foaie pe tipografie, pentru o asemenea greșală*². Aceasta ași prea dori-o, ca nu cumva publicul, iar mai cu samă neamul Costache să socotească că greșala să va fi făcut din neghiobia mea; b) că nu mi-ai triimes și vro 10 exemplare din *Foaea* N° 15, ca una ce într-însa să află articolul atingătoriu de spiță³; c) di ce să vedi (în *Gazeta* N° 20) așa mult prescurtat articolul meu *de Huși*?⁴: și d) pentru ce te-ai arătat așa de fricos în *tendenția* d[o]m[niei] tale din N° 19?⁵ Au doar și în veacul 19^a trebui să ne temim de fiece, mai vîrtos d[u]m[nea] voastră acolo, supt apărarea înțeleptei Austriei? Cu cît vă veți arăta mai dămoli, cu atîta mai mult vor lua ungurii vînt, / iar românii să vor descurăja.

46

Dar apoi, ce-i drept, fără a te lingușa, domnule, (după părerea mea) articolul d[o]m[niei] tale despre *Românii și maghiarismul*⁶ Ț-au făcut cel întăi loc între politiciii români. Nu mai puțin și articolul *Unul din doi are drept* (din *Gazeta* N° 20)⁷, mai vîrtos adăogirea pentru cei

doi episcopi din Ardeal ai ales-o bine, la vremi și la locul ei ⁸. După cât socotesc, d[o]m[nia] ta faci foarte bine că cînți în struna sașilor căci, lăsînd a zice că *Gazeta* iasă în Brașov dar și făr-de aceea este de neapărat ca acum să se înțeleagă aceștia cu românii ⁹. Oare la ce capăt vor ieși ungurii cu nebunia lor? ¹⁰ Tare mă tem, domnule, să nu facă românii de acolo vro horă în care să tragă la joc și vro cloșcă ¹¹. Dumnezeu să vă agiute la cele bune și să vă ferească de cele rele! Interesul vostru este și al nostru.

Iarmarocul va fi trecut? Așadar, chisele! Încă ca să nu-ți răpesc vremea cu căutatul răvașului mieu de mai înainte în acesti comision, eu însemnez și aicea că acele trei chisele să se dei la neguțtorul de acolo, d. Ioan Gheorghii Iuga, spre a le espedui la d. Gheorghii Ciupescu din Bîrlad, în a căruia mîna voi răspunde și banii ce să vor fi plătit pe dînsule ¹².

Nu uita, domnule!, a-mi triimeti cât mai în grabă zeci exemplare din N° 15 a *Foiei*, adecă în care să atinge ceva de spiță. Triimeti-mi, mă rog, și N° 12, căci nu l-am priimit. Eu / ¹³.

¹ Vezi scris. VIII, n. 3.

² Într-adevăr, din cauza acestei greșeli de tipar, „spița“ genealogică a neamului Costăcheștilor devine inoperantă. Lipsind „liniile perpendiculare“, din tablă nu se înțelege cine al cui fiu este, ci numai cine cu cine este frate! Tot efortul alcătuitorului și redactorului devine inutil. Bariț urmează indemnul plin de obidă al lui Mălinescu și, în *Foate pentru minte...* din 13 iulie (1842), nr. 28, p. 224, rubrica: *De îndreptat*, face rectificarea.

³ Adică articolul intitulat *Ispisocol Domnului Moisi Movilă VVD din 17 decem[br]ie* 7138 (1631), despre care vezi supra, scris. VIII, n. 1 și 3.

⁴ Vezi și scris. anterioară, n. 6 și 7. Este vorba de relatarea intitulată: *Huși (finutul Fălciu)*, apr. 11 c.v. din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79, rubrica *Moldova*, unde Mălinescu mai are două relatări: din Iași (alegerea deputaților) și Bîrlad (înecarearea unei întregi familii). În știrea de la Huși este vorba tot de alegerea noilor deputați, care a avut loc în 10 aprilie 1842. Nu ne putem da seama cât a scurtat Bariț din acest articol, pentru că nu se cunoaște originalul.

⁵ Se referă la articolul lui Bariț, *Deslușire*, din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 19, p. 73—74. Articolul este un răspuns dat ziarului *Erdélyi Hirado* din Cluj, care, printr-un lung comentariu intitulat *Czáfolat* (1842, nr. 37, p. 222—223; nr. 38, p. 228—229; nr. 39, p. 236), învinuia gazeta românească de la Brașov și pe redactorul ei, că nu au o atitudine corectă în legătură cu marea dispută național-lingvistică ce se iscăse de prin 1840—1841, între ungurii și sașii din Transilvania, națiunile „constituționale“ ale țării. Cu câteva numere mai în urmă (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 11, p. 41—42: *Cătră românimea din Transilvania* și nr. 13, p. 49—50: *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi*), Bariț opinase pentru o atitudine neutră a românilor în polemica dintre privilegiații principatului, ba îi chiar indemnase fățiș pe români în acest sens, și încă în termeni gravi: „Au nu știm că noi avem a păzi o prea strînsă neutralitate, nici cu unii, nici cu alții?“ (*Ibid.*, nr. 11, p. 41). Personal Bariț era de partea sașilor, așa cum a dovedit-o prin multe acte politice.

⁶ Vezi scris. anterioară, n. 4.

⁷ În numărul 20 al *Gazetei de Transilvania* (V, 1842, p. 77—79), Bariț își tipărește articolul *Unul din doi are dreptul*, în care polemizează cu deputatul dietal Fogarassy János. Acesta, în Dieta de la Cluj din 1841—1842, celebră pentru mașinațiunile politice pe care ungurii le-au făcut spre a-i deznaționaliza pe români (vezi Ioan Lupaș, *O lege votată în Dieta transilvană de la Cluj la 1842*, în *Studii istorice*, Cluj-Sibiu, 1945—1946, p. 232—264; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12), a propus un proiect urbarial pe cât de original, pe atît de fără scrupule: să nu li se acorde românilor transilvăneni nici un drept cetățenesc, „pînă cînd aceștia nu se vor face maghiari, nu numai cu duhul, dar și cu limba“. De data aceasta nu era vorba de o coliziune între privilegiați, ci de un nou atac la adresa națiunii române, și Bariț ripostează cu un curaj extraordinar, cum făcuse și în *România și maghiarismul*. Dealtminteri, anul 1842 a fost un răstimp de mare agitație politică pentru români, care trebuiau să contracareze loviturile Staturilor și Ordinilor din Transilvania, adunate la Cluj numai în scopul de a realiza un deciderat aberant: deznaționalizarea cât mai grabnică a românilor. Cu totul remarcabil este faptul că Bariț aduce în sprijinul argumentației sale un celebru pasaj din Herder: „Nici însuși Dumnezeu nu ș-au luat sieși slobozenie a contopi astfel popoarele; pentru aceasta el suferă [tolerează — n.n.s.] ca fieșcare popor să trăiască și să se învețe în felul său. Și oamenii să poată mai mult decît el?“.

⁸ În partea a doua a articolului *Unul din doi are dreptul*, Bariț ia apărarea celor doi episcopi români din Transilvania, Ioan Lemeni și Vasile Moga, atacați vehement de Fogarassy pentru faptul că, în calitate de membri din oficiu (regaliști) ai Dietei, pe care deputatul maghiar o socotește o instituție ungurească, nu depun eforturi pentru deznaționalizarea poporenilor lor. Bariț îi disculpă de această năstrușnică „învinuire“, subliniind că cei doi arhierei nu se reprezintă acolo pe sine, ci poporul român și vechile lui instituții (în cazul de față pravila bisericească).

⁹ Aici Iordache Mălinescu se înșală evident. Departe de a ține cont de aspectul personal (faptul că trebuia să scrie și să trăiască în enclava săsească a Brașovului din acea vreme), Bariț este animatorul și editorul documentului politic revoluționar care, în 1842, demască nedreptățile și asupririle suferite de românii transilvăneni din partea oligarhiei săsești, cu nimic mai puțin crudă și cinică decît marea feudalitate ungurească: *Rugămîntea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit Ioan Lemeni de Eadem și a celui gr. numit Vasile Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza românilor locuitori pe Pămîntul Crăiesc, numit și Săsesc*. Vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 22, 25, 31, 34, 60, 79, 97, 143, 314 337—338.

¹⁰ Se referă la campania ideologică ultramaghiară (vezi scris. anterioară, n. 4). „Capătul“ a fost exact cum au prorocit învățații Blajului într-un alt document național, tot din 1842, *Protestul Consistoriului din Blaj contra impunerii limbii maghiare*, unde se spune... „Nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege care, pentru datinile și credința noastră pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru *naționalitatea* noastră ruină și peire“ (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12). În plus, atitudinea intolerantă a deținătorilor puterii față de români a dus la revoluția de la 1848—1849 din Transilvania.

¹¹ Fraza este de o importanță cu totul excepțională! „Hora“ și „Cloșca“ din acest joc de cuvinte este cea mai veche referire din cîte cunoaștem, a unui pașoptist despre Răscoala lui Horia de la 1784—1785. Generația luministă, în rarele ocazii cînd își amintea de ridicarea moșilor, o considera un eveniment regretabil. Accepțiunea lui Mălinescu este esențialmente nouă, este aceea care va fi formulată la 1848: răscoala a fost un răspuns firesc și necesar la asuprirea feudală ungurească.

¹² Vezi scris. VIII.

¹³ Scrisoarea se termină aici. Sfirșitul s-a pierdut.

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 237—238.

Domnul meu!

Cunosc că ți-am păcătuit! Eu răvașele d[o]m[niei] tale din 8 și 29 iuni, precum și acele din 17 și 25 aug. le-am priimit. Dar, pe de o parte, împregiurările gospodăriei cîmpești și a casăi, iar pe de alta neconținuta boala ce, în trecutele luni, au domnit în familia mea și, al treilea, neîndemînarea trimiterei răvașilor de aicea la Iași, spre a se espedui cu poșta de acolo, m-au împiedicat de a-ți răspundi la vremea cuviincioasă. De aceea, te rog să-mi ierți greșala.

Dar, apoi, pe lângă cele de sus trei întîmplări, mai este încă una care, oarecum, m-au ținut de a-ți răspundi până acum. Eu îți făgăduisem a mijloci facirea unei colecții de la Costăchescu¹, pentru care încă de atunci am și scris d. I. B. Lățescu² la Iași, însă fiindcă acesta îndată după aceea au plecat la Viena, nu știu ce s-au făcut cu dînsa. Deși aud că înaintea purcederii sale or fi pus-o în lucrare, dar pentru că eu cred numai ce văd cu ochii și aud cu urechile, nu pot să te închezășluiesc despre dînsa. Afară de doi din acești boieri, ce sînt cu lăcuința nu prea departe de a mî, ceialalți să află cu așăzările lor împrăștietți prin toată țara. Eu, însă, mă țin de dînșii (de cei doi), ca de unii ce mi-au făgăduit, că dacă cu colecția nu să va face nimic, apoi ei din parte-și negreșit vor închipui vreun feliu de despăgubire pentru tipăritul știut etc.

Spre știința mî, d. Saul³ mi-au triimes și polița de 16 f.a.d. Gātu [= Göt]t], împreună și cu un răvaș al d[o]m[niei] tale cătră cel întăiu. Întru acesta am văzut că ai pus bine la cale. Eu, din parte-mi mai că te pot încredința, că dacă nu și colecția, dar pentru acei 16 f. ce ai dat d. editor, te vei despăgubi cu 16# de la acei doi boeri (atîta le-am spus, că ai fi plătit d[o]m[nia] ta pentru hîrtia și tipărirea). Nu-i păcat, pentru că scoposul obștesc este ca să sprijinim biata literatura noastră etc. Numai fă bine a mai răbda cătăva vreme.

Chiseaoa am priimit-o⁴, pentru care îți mulțămesc de ostineala ce vei fi făcut cu mijlocitul ei. Însă fiindcă nici materialul și nici lucrul nu-mi este după plăceri, fă bine a nu pune în lucrare pentru celelalte doaă. D[o]m[nia] ta și mai înainte m-ai înștiințat că în Brașov sînt meșteri buni pentru așa lucruri etc.

Domnule, eu totdeauna am fost și voi să fiu prenumerant la foile d[o]m[niei] tale. Dar, fiindcă despre plata lor, pe care eu totdeauna regulat am răspuns-o la d. Demitrii Nicu din Eși, nu știu dacă acest libreri v-a mijlocit-o regulat, apoi îți hotărăsc ca ori să-mi triimeți o însemnare de banii ce ași fi datoriu, sau că eu voi conțeni de a-ți mai fi abonat. Pricina este că eu mă păzăsc de a fi pătat cu nume de mîrșav, nici voi să mă micșurez la un bagatel de gratis. Deci, te rog ca să ți lăț socoteală cu mine⁵.

În *Gazeta d[o]m[niei] tale* din anul curgătoriu, N° 33, am văzut o înștiințare despre o carte ieșită de curund, supt nume de *Sprach-kampf*⁶. Binevoiești, domnule, a-m[i] triimeti doaă exemplare din această broșură, și apoi îmi triimeti socoteală, pe lângă acești 40 cr. argi., a cărții, și de chisê, și de celelalte ce ar mai fi, ca să-ți triimet banii.

Nu mă pricep, domnule, cum ai putea face ca să țirculeză foile d[o]m[niei] tale mai regulat prin țara noastră. Eu numai din ținutul Tutovei (Bîrladul) ți-ași putê face vro 20 de abonați, dacă în privirea espeduirei din capitalie s-ar putea pune vro regulă la cale. Ca să-ți poți închipui de răul acesta, îți aduc doaă pilde. Pe la începutul anului curgătoriu am făcut pe doi prietini de pe aicea de s-au abonat la Savul⁷. Cum îți pare că, din aceștea nici unul n-au priimit măcar un N°? Eu, pentru foile mele, după ce am văzut că starostile austriecești din Bîrlad nu mi le sloboade până ce nu le citești el și prietini lui, am pus la cale cu d. Saul ca să mi le triimată în couvert deosăbit, prin același staroste. Acest din urmă, văzînd că nu mai poate ceti, îndată ce i-au sosit pachetul, scoțîndu-și scrisorile sale, pe a mele le-au întors la isprăvnicie, unde nici până astăzi nu le-am mai putut da de urmă, lăsînd a zice că d. staroste nici pentru cê întăi ostineală nu-i era chiar degeaba. Dar apoi, domnule, ar fi vrut ca să mă costisască, ca cum l-ar costesă și pe dînsul ceva etc...

Într-o scrisoare a d[o]m[niei] tale cătră d. Saul, pe care mi-o trimisesă împreună cu polița d. editor, eu am văzut ceva despre d. Dorneanul⁸, în privința aceasta. Iată și o mică socotință de la mine. D[o]m[nia] ta pornești pe două drumuri: unul de-a dreptul cătră Ministeriul de Finanți din Viena, prin care, după ce vei arăta despre folosul statului Austriei cu intrarea banilor, pe asemenea foi, în acele țări, totodată să-i arăți și de chipul înlesnirii ce s-ar face prin espediția foilor de la Aghenție cătră starostii ei de prin ținuturile prințipatului etc. Celalalt drum ar fi bun, ca să scrii și Aghenției în aceastași cuprindere, fără să știe că te-ai adresat și M[inisterului] de Finanți. Până atuncea, însă, poștești și pe d. Dorneanul, ca să mijlocească o poroncă a Aghentului cătră starosti.

Mă grăbesc, domnul meu, a închie această scrisoare, fiind 10 ceasuri după amiază zi, și apoi mîine de dimineață pornesc la Iași, unde de un an întreg n-am fost. Și pentru că știu că, veind acolo, multele trebi nu-mi vor ierta a-ți scrie curund (poate să și uit), am găsit vreme acum ca să-ți scriu și, pentru siguranție, să o duc însuși la espediția de Iași (nu rîde!). Cu toate aceste, să videm ce voi face dacă mă voi întîlni cu prietini de acolo. Eu voi zăbovi în Iași vro doaă luni, căci mă duc cu toată familia. Copilul cel pierdut au venit însuși acasă, după doi ani întregi⁹. Slavă Domnului!

Întorcîndu-mă înapoi acasă, apoi fiindcă iarna n-am atîta treabă, ț-o scrie mai adeseori. Numai groaza trimeterei răvașilor la Iași mă cam sparie.

Pînă atuncea, nu mă uita! Al dm-tale prietin,

Mălinescu.

„MOLDOVA. BÎRLAD 5 NOIEMVR.

(Deși nici cu doăă lumănări nu văd, totuși iată și ceva novelie). Germanii tot încă n-au conținut de a se strecura de peste Nistru și Prut încoace. Prin Bîrlad, mai pe toată săptămîna să văd trecînd cete din aceștia, în jos. Scoposul cel adevărat al lor este de a se așeza în provinciile turcești de peste Balcanuri.

Lipsa de bani în Țara de Jos să simte foarte tare, din pricină că, fiind pe aicea speculația cea mai însemnată, răzemată mai mult în vînzarea grîului la portul Galații, deși mulțimea corăbiilor sosise la vreme în acest port, însă fiind fără bani, prețul chilei de grîu, care prin sept[embrie] apucară a se sui pînă la 3 #, deodată, pe la începutul lui oct[ombrie] au căzut la 2 1/2 și apoi la 2 #. Vaporul (austriac) de la Costantinopol, pe care la 3 sept. — 4 oct. nu numai cumpărătorii, dar și vînzătorii de grîu îl aștepa cu nerăbdare, veind în această noapte, în loc de 2—3 mil[i]oane ce în alți ani aducē, au descărcat, mari și de vreme, 3—4 mii #.

Tot din acestea înregiurări, și din lipsa nutrețului (din pricina secitei urmate în vara trecută), prețul vitelor în Țara de Jos întru atîta au căzut, încît vaca pe care înainte de trei ani trebuia să dai 6 #, acum să poate cumpăra cu 1 #¹⁰.

Dacă vei socoti a publica ceva din acestea, apoi să le dai în articolul Moldovii, ca din *Bîrlad*.

Încă ceva. Nu știu de ți s-au mai întîmplat cîndva ca să priimești una și aceeași scrisoare, dată de la doăă deosăbite locuri, în depărtare de 20 ceasuri unul de altul? De la mine, dar, vei preimi o așa: pe aceasta. Eu, aseară, sosind în capitalie și aducîndu-mi aminte încă de o novē foarte sigură, însă totodată și neuzită cîndva pe la noi, sau în țara noastră, de care încă acasă, cu o zi mai înainte de a purcedi încoace mă încredințasăm, am deschis acest răvaș ca să te înștiințezi.

Și iată. „În ținutul Tutovei să afla doi boieri tineri, megieși cu moșiele lor, și anume I* R* și Ci**. Aducîndu-i-să în trecuta săptămîină celui întăi (de cătră oamenii săi), niște vite al celui al doilea, ce să prinseră făcînd stricăciune pe moșie-i, cest din urmă, înștiințat fiind, ș-au luat o ceată de oameni înarmați și, pe la un ceas de noapte, au mers la casa lui I*R*, ca să-și iei cu putere vitele înapoi. La care, împotrivindu-se I*R*, s-au încăierat amîndoi de sfadă. Și fiindcă Ci** au năvălit, cu o slugă a sa, asupra celuealalt, acesta, fiind în mîna cu o pușcă cu două țăvi, au tras în amîndoi, încît atît Ci** cît și sluga sa au căzut morți la pămînt.

Deși fapta ar trebui să între în cercetarea criminală, dar pentru că I*R* îi un om blînd, cinstit și cu purtări bune — cînd mortul Ci** au fost totdeauna zurbagiu — apoi o parte mare de boieri stau pentru dînsul¹¹. Pentru singura d[o]m[niei] tale știință, Ci** este Ciucă¹², carele mai înainte au slujit ca ofițer și în miliția Moldovii, iar I*R* este Iordachi Racliș¹³.

De cumva vei alege ceva din acestea noveli, apoi (cum am mai zis) să le dai ca din Bîrlad.

Iarăși sint a d[o]m[niei] tale,

Mălin[escu].

Iași, 1842, noemb[rie]

¹ Vezi scris. VIII și X (n. 2). Prin „Costăchescu“ se înțelege aici întreaga familie a Costăcheștilor moldoveni.

² Iorgu Boldur Lătescu era unul dintre membrii marii familii a Boldureștilor, care își revendicau descendența din Sima Boldur, „fost vornic și irou vestit“ pe vremea lui Ștefan cel Mare. În realitate, la data acestei scrisori „familia“ Boldur era împărțită în câteva familii distincte: Costache, Talpan, Epureanu, Lătescu ș.a. m.d. Deși nu are nimic de reproșat acestei ilustre dinastii, Costandin Sion, în *Arhondologia* sa (ed. cit., p. 20), nu iartă fumurile de „antichitate“ ale Boldureștilor: „*Boldur*. Vechi, moldovan, Domnul Dragoș, au fost generele unui Boldur ce au fost giude mare-de Bîrlad, în vremea republicei“. Iorgu Boldur Lătescu este autorul unei broșuri polemice rare: *Adivărul adivărat. Răspunderea la articolul din Vocea Națională, subscris X. Y. din 5 April 1866 sau relatarea evenimentelor petrecute în Iași la 3 april 1866*. Cernăuți, 1866.

³ Alexandru Savu, transilvănean, funcționar la Agenția consulară austriacă din Iași. La B.A.R., în ms. rom. 1002 s-a păstrat o bogată corespondență a lui Savu cu George Bariț, pe care o vom publica într-un volum viitor.

⁴ Vezi scris. VIII și IX.

⁵ Acest „Nicu“ este negustorul originar din Brașov, Dimitrie Nica, proprietarul unei librării în Iași, „peste drum de Bărăție“. Suspiciunea lui Mălinescu la adresa lui Nica e îndreptățită: negustorul, nu excesiv de cinstit, și-a cîștigat din partea contemporanilor porecla rimată de „Dimitrie Nica, omul de nimica“. Un faliment al lui va aduce foilor lui Bariț prejudicii considerabile.

⁶ Înștiințare extrem de importantă: la rubrica *Literar* (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 33, p. 132), Bariț anunță lucrarea răsunătoare a lui Stephan Ludwig Roth, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen*, apărută în 1842 la Brașov. Redactorul adaugă: „O carte întru-adevăr la vreme ieșită și neapărat interesătoare, încît noi încă nu vom lipsi a scoate cite ceva dintr-însa în românește“. Cartea subliniază, după cum îndeobște se știe, primatul moral și istoric al limbii române între limbile Transilvaniei. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 17 și 51. O ediție modernă a lucrării învățatului sas în *Stephan Ludwig Roth. Viața și opera sa*, București, 1966.

⁷ Alexandru Savu (vezi n. 3, aci supra).

⁸ Credem că este vorba de serdarul Petrache Dorneanu, singurul personaj mare răsărit, cu acest nume, din Moldova vremii.

⁹ „Copilul cel pierdut“ pare a fi Vasile Mălinescu, viitoarea stea a familiei căminarului și unul din fruntașii pașoptiști moldoveni. Despre „necazurile“ pe care acest fiu rebel le procura tatălui său, vezi scris. XXI.

¹⁰ Știrea — pasajul dintre ghilimele: „ — s-a publicat, fără nici o schimbare, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 47, p. 186.

¹¹ Vezi aci supra, n. 10. Știrea cu omorul s-a publicat în același număr al *Gazetei*, nemijlocit după relatarea despre negoțul deficitar al portului Galați. Cele două articole fac împreună unul singur, cu titlul: *Bîrlad, 5 noiembrie*, de la rubrica *Moldavia*.

¹² Poate acel Nicolai Ciucă, pe care Costandin Sion îl consideră un fals Ciucă (vezi *Arhondologia Moldovei*, ed. cit., p. 311).

¹³ *Ibid.*, p. 231: „Au mai fost un medelnicer Racliș, ce au luat o Costăchească, vară cu aga Stoicescu și avè parte de moșie la Petrașcani, ținutul Tutovei; acela au făcut patru ficiori: *Iordachi*, Alecu, ce au fost căpitan de pojarnici, Costachi și Ștefanachi”. Acest Iordachi e cel în cauză.

XII

Mănăstirea Sucevița, 1842, noemv. 29 c.v.

Iubite prietine!

Cum îți pare? Eu mă aflu astăzi în această mănăstire! Pricina este tot acè știută, adecă *ancvital*¹ și alta nemică.

Până în ceasul acesta nu știu însă ce voi descoperi aicea, fiind venit de asară. La biser[i]ca cè bătrână din Rădăuți, unde odinioară au fost rezidenția episcopască, am descoperit inscripții foarte vrednice pentru istoria Moldovei.

Părintele egumen al acestii mănăstiri (Sucevița)², fiind un român zelos pentru nația sa, și totodată și un prè învățat, dorești a se prenumăra la foile d[o]m[niei] tale. Așadar, triimeti-i-le de la începutul anului veitori, 1843, prin Rădăuți, Ar fi plătit tot acum și banii cuviincioși pentru acestea foi, dar eu am uitat cât va fi prețul pe anul veitori. Însă eu sînt chizeș.

Mîine dis-dimineța purced la Suceavă, iar de acolo, prin Fălticeni, la Iași.

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu

Numeli acestui domn prenumerant este: Dosoftei Țișcovici³.

[Adresa:] *Kloster Suczewitza*. An Herrn Georgi Baritz in Kronstadt. Franco⁴.

¹ Cercetări (de la lat. *anquiro*, *-irere*, *-sivi*, *-itum*), în cazul de față cercetări arheologice (vezi și scris. următoare, pasajul final).

² Egumenul era Dosoftei Țișcovici (vezi scris. în continuare).

³ Vezi n. 2 aci supra.

⁴ „Mănăstirea Sucevița. Domnului George Bariț la Brașov. Recomandată”. Cu adnotarea lui Bariț „Ge. Mălinescu, Sucevița, 29 nov. 1842”.

XIII

Iași 1842, dechem. 17

Iubite prietine!

Din trei răvașe ce mi-ai triimes, unul din 17, al 2-lè din 23 iar al 3-lè din 30 noiemv. eu mai întâiu am priimit pe cel din urmă, în care,

pomenindu-se și de cele doaa de mai înainte, nu știu câtă nevoie am dus în doaa zile cu triimetirea încoace și încolo, pînă ce le-am putut afla.

De n-ai fi Bariț, eu după cele cuprinse în cea întâi scrisoare a d[o]m[niei] tale m-aș înșela a credi că sînt complimente. Aș mai zice ceva, dar îngrozindu-mă ca să nu cad însuși în așa prepus, trec cătră treabă.

Deși în privirea espediției foilor d[o]m[niei] tale, prin ținuturile de aicea, s-au pus prin d. Nica¹ la cale, însă pentru că mă întrebați cum să priimesc jurnalile cele streine, și *Albina* pe afară, apoi vei ști că acele franțuzești și nemțești (dar din aceste din urmă numai mai cè uneverală de A[ugsburg]², fiindcă să țin numai de cătră cei bogăți, apoi aceștia își au curierii săi, din spatile statului plățiți, adecă din lăcuiitorii bîrnici, ce să scutesc prin sate, fiind hotărîți pentru slujbela proprietarilor, încît unii și cîte 100—150 de aceștia au. Iar *Albina* să triimeti, prin mijlocirea vesteriei, cătră isprăvnicile ținuturilor, fiind așa pus la cale de cătră ocîrmuire, ba și prin profesorii de prin ținuturi, ca unii ce atîrnă de redactorul etc. În scurt, d[o]m[nia]ta / nu trebui să te mieri de toate aceste, ba putem încă prepune că foile d[o]m[niei] tale vor fi avînd și vrun dușman ascuns.

42

Frățioare, sîntem foarte întristați. Intrigile urmate în Serbia și apoi Țara Românească³ au agiuns până și în țara noastră. Deși moldovenii sînt totdeauna mai flegmatici, mai statornici decît muntenii, deși Domnul nostru și îi cu capațit, totuși însă n-am putut scăpa de o asemenea palmă. Pricina s-au ațîțat la noi din bietul părintele mitropolitul Veniamin⁴. O partidă de boieri, dorind ca să se aducă acesta iarăși în scaunul său, au făcut cunoscută voința lor la Curtea Rosie care, ca protectoră (mai ales a religiei pravoslavnice din Orient), au și hotărît a împlini dorința acestora. Iară materie bună, pentru că fiind firul prieteșugului precum de mai înainte între acești doi bărbați, de sine să înțelegi că prințul din toate puterile sale să împotrivești hotărîrii. Acturile toate atingătoare de aceasta (precum să zice) s-au triimes de la S[anct] Petersburg la Constantinopol. De este așa, apoi îi rău. Tot în aceastăși pricină, consulul rosienesc, după o conferenție serioasă ce au avut cu prințul⁵, s-au dus fără de veste la București, spre a se povățui cu general consulul / de acolo⁶, de unde, precum aud, s-ar fi și înturnat.

42v

Dar, ce-i mai mult, că în public să vorbești cum că prințul s-ar fi tînguit cătră consulul și asupra cei de-a dreptul amestecări a Rosiei în trebile țării... etc. De este adevărat, apoi judecă ce va ieși din toate aceste? Niciodată (în zilele noastre) nu s-au aflat prințipurile de la Dunăre mai în mare critică ca acum Dumnezeu să-și facă milă de noi!

Despre întrebarea ce-mi faci pentru o brojură ce ai fi auzit că să tipărești, sub titlu „.....”, am idei, căci între d. I. și între mine nu-i secret. M-am îngrozit cînd am cetit-o, am lăcrămat, am rădicat mîinile cătră ceriu și am zis: „Doamne, miluiește-ne pre noi, păcătoșii!”⁷.

De trebile din București, nemică nu știm⁸. Nici de zioa deschiderii Obșteștii Adunări de aicea. Unii însă încredințează pe la 8 a veitoare!

luni ghenari⁹. Pe cât prepun, opoziția în veitoarè adunare va fi mai mare decât orișicînd, cu toate că tocmai acum n-ar fi de trebuință¹⁰.

D[omnul] I.¹¹ au pornit astăzi la Ținutul Cîrligăturii, nădăjduind că să va pute alege deputat. Eu încă voi mai zăbovi pe aice vro 20 de zile, așadar aș dori ca să-mi scrii. Nu știu de ai priimit o scrisorică ce
43 ț-am triimes-o de la Mănăstirea Sucevița, din Bucovina? 12/

De socotești a fi cu cale, publicarisăște în vro foaie de a d[o[m-
[niei] tale articolul jos trecut.

Al d[o[m[niei] tale, ca un frate,

Mălinescu.

„MOLDOVA 13

Iasi, 1842, *dechemu*. 18. Aicea în țară, din privați mai ales, numai patru sînt care, prin deosăbite sîrguinți de mai mulți ani, ș-au făcut foarte însemnate adunări de anticivități și alte materiale atingătoare mai cu samă de istoria patriei, și anume, dd. maiorul M. Kogălniceanu, căm[inarul] I. Mălinescu, aga Gh. Asachi și păh[arnicul] Gh. Săulescu¹⁴. Din aceștia, cel al doilea, adevă d. Mălinescu să înturnă de câteva zile zile dintr-o călătorie ce au făcut-o mai pe la toate mănăstirile vechi din Bucovina. Să zice că între alte rarități, d[u]m[nea]lui descoperiră inscripțiile mormintelor a cîțiva prinți domnitori în Moldova, pe care noi până acum abiè de pe nume îi cunoaștem. Ar fi foarte de neapărat
43v ca d. Mălinescu să le facă acestea și publicului cunoscute¹⁵. /.

¹ Vezi scris, XI, n. 5.

² Ziarul *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, apărut între 1798—1882. Întemeietorul lui a fost marele om de cultură Johann Friedrich Cotta, de origine greacă. Acesta a imprimat ziarului un interes deosebit pentru țările sud-esteuropene. Așa se face că ziarul avea rubrici permanente despre țările române, în care au apărut mii de știri despre români (a căror bibliografie rămîne încă o sarcină a cercetătorilor). Obiectiv și neangajat, acest cel mai mare cotidian de limbă germană al vremii a avut o deosebită trecere în rindul intelectualității române (în măsura în care putea fi procurat).

³ Mălinescu se referă la un lanț de acțiuni cu caracter simptomatic, petrecute în Țara Românească începînd din 1840: complotul lui Ioan Cîmpineanu din 1840, precum și cele trei „răzmerițe” ale subdiților greci, sîrbi și bulgari din Brăila (vara anului 1841, primăvara anului 1842 și primăvara anului 1843). Acestea, precum și alte conflicte acumulate pe parcurs în culisele politicii interne și externe, au dus la căderea Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, depus la 7 octombrie 1842. Vezi pe larg în acest volum infra, scrisorile lui Nicolae Nifon Bălășescu, nr. 5, n. 16 și 17. În plus: Ioan C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, București-Leipzig-Viena, 1912.

⁴ Într-adevăr, tulburările din Moldova, semnalate spre finele anului 1842, se centrau în jurul demisiei lui Veniamin Costache (vezi scris. VIII, n.2). În lipsa lui Mihail Sturza din Moldova, care a făcut în lunile de vară o lungă călătorie, cîțiva boieri din partida mitropolitului demisionat: Costache Conachi, Grigore Cuza, Mihail Cantacuzino Pașcanu, Sandu Miclescu, Costache Catargi, Alecu Roznovanu, Lupu Balș, Dimitrie Ghica, Nicolae Istrati și alții se decid să protesteze împotriva alegerilor din luna aprilie (vezi scris. IX, incl. n. 7), unde fuseseră ignorați. Trecerea lui Șekib Effendi,

trimisul Sultanului, prin Moldova, în iulie-august 1842, reintărește poziția Domnitorului, grație celor 800 de galbeni pe care camarila îi strecoară dragomanului. Dar, odată întors în țară, Sturza se lovește de ostilitatea consulului rusesc Charles de Kotzebue, care începe să cocheteze cu opoziții. Dar Sturza, care la data scrisorii era într-adevăr în pragul demisionării, reușește să-și refacă legăturile și cu puterea protectoare din răsărit. La 29 decembrie 1842 se renunță definitiv la rechemarea mitropolitului Veniamin Costache — căci aceasta era una din revendicările „opoziților! — , lucru despre care Domnitorul este înștiințat oficial de Nesselrode, ministrul de externe de la Moscova. Așa a luat sfîrșit această mică „revoltă de cabinet” din Moldova, a cărei amploare și semnificație nu se poate compara cu a celor întimplale în Țara Românească. Vezi în acest sens Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, București-Leipzig-Viena, 1915, p. 514—523.

⁵ Consulul rus la Iași era Charles de Kotzebue.

⁶ La București, Vladimir Pavlovici Titov.

⁷ Acest I. din pasajul de față este Nicolae Istrati, iar „brojura” în cauză nu o putem identifica în mod cert. Peste o jumătate de an, însă, Nicolae Istrati îi trimite lui Bariț o „relație” intitulată: *O repede ideie asupra stării de față a lucrurilor în Moldova*, ca transilvăneanul să o trimită spre publicare la *Allgemeine Zeitung* din Augsburg. Prin această filieră, *Gazeta de Transilvania* să „o vorbească apoi, din cuvînt în cuvînt” (B.A.R., ms. rom. 878, p. 59r+v). Un argument în plus că aceasta este scrierea cu pricina l-ar constitui adnotarea lui Bariț la scrisoarea lui Nicolae Istrati: „Cere publicarea unui articol periculos pentru acea epocă”. Într-un volum următor, odată cu publicarea corespondenței lui Istrati cu Bariț, vom urmări în amănunt soarta „broșurii” al cărei titlu Mălinescu nu cutează măcar să rostescă, lăsîndu-l sub „.....” Cu această ocazie notăm doar faptul că redactorul brașovean n-a dat uitării „periculosul” articol, ci, după obiceiul său, l-a publicat la momentul oportun, de data aceasta în anul 1848, în mijlocul verii (cu titlul neschimbat, în *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 24, p. 185—188; nr. 25, p. 193—195; nr. 26, p. 206—207). Cu această ocazie stabilim și paternitatea lui Nicolae Istrati, care nu era cunoscută, articolul fiind presupus în mod eronat a fi opera lui Alecu Russo (vezi George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 275, nr. 1229).

⁸ Adică despre ceea ce relata mai sus, în pasajul notat cu 5—6: întîlnirea de la București dintre consului Kotzebue și Titov. Rezultatul întîlnirii a fost sacrificarea definitivă a lui Veniamin Costache și „salvarea” lui Mihail Sturza.

⁹ Pe baza sugestiilor din această scrisoare, Bariț a alcătuit următorul articol despre activitatea parlamentară din Moldova: „Iasi, 17 dec. În minutul acesta publicul” de la noi se arată cu mare interes pentru cele ce sînt a se face în București.

Obșteasca Adunare ordinară a Moldovei, cum auzim, se va deschide numai cătră. 8 ianuarie 1842. După alegerea cea noaă a deputaților făcută în anul acesta pe cinci ani înainte, au intrat cîțiva deputați noi în Adunare. Dea ceriul ca ideile cu care vinei să fie toate fiice vechi a vecinului adevăr și a înțelepciunii!” (*Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 1, p. 3). Prin „deputați noi”, redactorul îi vizează pe cei din partida lui Sturza (vezi scris. VIII), care au luat locul aderenților lui Veniamin Costache.

Obșteasca Adunare a Moldovei și-a deschis, într-adevăr, lucrările în ianuarie 1843. Ziua deschiderii Adunării Obștești a fost, pînă la urmă, 25 ianuarie (vezi *Albina românească*, XV, 1943, nr. 8, p. 29).

¹⁰ Estimare greșită! Dimpotrivă, Mihail Sturza a dispus de Adunarea Obștească din 1843—1844, impunîndu-și toate hotărîrile, începînd de la numirea noului mitropolit al Moldovei (Meletie Brandaburul) și pînă la cele câteva legi: a ocîrmuirii averilor bisericesti, a munților, a evreilor de la sate (toate trei, de altfel, cu un caracter progresist față de situația anterioară).

¹¹ Nicolae Istrati. Tentativa lui de a se alege deputat, în locul celor două vacanțe intervenite prin moartea vornicului Ștefan Catargi și C. Cantacuzino Pașcanu. Au fost

preferați doi adepți ai lui Sturza: Al. Sturza și Teodor Ghica. În acest mic dar furtu-
nos turneu electoral, Nicolae Istrati, cu temperamentul-i caracteristic, s-a pretat la acte
originale: la Tirgu-Frumos a adus de mină la vot pe postelnicul Costache Racoviță
care era orb, și a scris votul în locul lui (credem că e clar al cui nume l-a scris!)
Vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic...*, p. 525—526.

¹² Este vorba de scris. XII.

¹³ Pasajul dintre ghilimele, destinat publicării, s-a tipărit la rubrica *Moldavia*
(vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 1, p. 2), sub titlul: *Iași, 18 dec[embrie]*,
fără nici o schimbare.

¹⁴ *Gheorghe Săulescu*, 1798—1864, dascăl și scriitor moldovean, unul dintre sprijini-
torii foilor lui Bariț în Moldova. Dealtminteri a fost un colaborator asiduă al *Foii*
pentru minte..., unde și-a publicat cea mai mare parte a operei beletristice. Orientarea
latinistă l-a apropiat odată în plus de transilvăneni, stîrnind, în schimb, o furtună pole-
mică conjugată a lui Ioan Heliade Rădulescu și Costache Negruzzi, împotriva lui, în
1839 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981, p. 41). Principalele
scrieri ale lui Săulescu: *Abețedariu românesc sau întile cunoștințe*, Iași, 1832; *Gramatică*
românească sau Observații gramaticești asupra limbii românești..., I—III, Iași, 1833—
1834; *Fabule în versuri sau poezii alegorice*, Iași, 1835; *Hronologia și istoria universală*
prelucrată pe scurt, I—II, Iași, 1837; *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput-Bovis,*
Capul Boului sau Ghertina, Iași, 1837. Despre el: *Mănunchi din manuscrisele lui Gh.*
Săulescu (Raporturi despre ele de domni S. Fl. Marian, N. Ionescu, T. Maiorescu
și Iacob Negruzzi), București, 1883; I. Dumbravă, *Note biografice asupra vieții lui Seu-*
lescu, în *Arhiva*, VI, 1895, nr. 1—2; Petru E. Zugun, *Polemica filologică dintre Gh.*
Săulescu și I. Eliade Rădulescu, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza”*
din Iași, Seria filologie, XII, 1966, fasc. 2; C. N. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie*
Pop, Anton Velini, București, 1970; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă*
la 1900, București, 1979, p. 766—767.

¹⁵ Laf. 43v, în continuarea scrisorii, Bariț a rezumat faptele din scrisoare, sub forma
unui articol care a și apărut în *Gazeta de Transilvania* (vezi aci supra, n. 9).

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 242—243.

XIV

Iași, 1843, Ghenari 11

Domnul meu!

Eu încă pînă astăzi mă aflu tot aicea; abie pe la 18 a cur[gătoare-
rei] voi purcede acasă.

De nou am avè multe, însă nu le pot scrie.

Obșteasca Adunare este chemată a se întruni aicea la 20 a curg[ă-
toarei] luni ¹. Pentru p[ărintele] Veniamin s-au hotărît că nu va mai
ședè pe scaonul arhiepăstoresc a Moldavii ². Ieri pe la 10 ceasuri demi-
neața au murit aicea logofătul Costachi Cantacuzin Pășcanu, cel mai
mare dușman al înaintirii moldovenilo[r]. De la mare pînă la mic se
bucură de moartea acestuia ³.

Cu d. Maiorescu am făcut cunoștință ⁴. Mult mi-au plăcut acest
bărbat.

Aflîndu-mă alaltăieri în librerie d. Demi[trie] Nica ⁵, am văzut
izvodul de abonații la foile d[o]m[niei] tale, în care s-au prenumerat
pînă acum ceva peste 80 inși ⁶.

Domnule, în polița ce vei triimeti cătră d. Nica, să treci și soco-
teala mè, adecă *opt* sorocoveți, pe brojura ⁷ etc. și chisèoa ⁸, și *doispre-*
zece sor[ocoveți] pentru prenumerarea la foi pe întăiul semestru a anului
curgătoriu, căci eu i-am plătit acești 20 sfan[ți] al d[u]m[nea]lui.

Mai scrie-m[i] cîte ceva, căci eu sînt al d[o]m[niei] tale prietin.

Mălinescu..

În gazdă sînt la d. N[icolae] I[strati].

[Adresa:] An den Wohlgeborene Herrn Herrn George Baritz. In
Kronstadt, Siebenbürgen. Franco ⁹.

¹ Scrisoarea i-a servit lui Bariț ca documentare pentru articolul *Ieși 11 ianuarie*,
de la obișnuita rubrică *Moldavia* (*Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 7, p. 25). Iată
cum transformă redactorul brașovean vestea aminării sesiunii parlamentare: „Vremea
pentru chemarea și deschiderea Obșteștei Adunări s-au mai aminat pînă la 20 ian[ua-
rie]”. Data deschiderii va fi 25 ianuarie 1843 (vezi scris. anterioară, n. 9).

² Vezi scris. anterioară, n. 4. Amănuntul cu Veniamin este „politizat” de Bariț
astfel: „Vestea lătită prin jurnalele streine cu prea mult zgomot și cu deosebite versii
și tîmăciri, cum că preasf[înția] sa părintele mitropolit Veniamin Costache ar sta a
se întoarce iarăși la scaunul arhiepăstoresc al Moldaviei, nu se adeverează nicidcum”
(*Ibid.*).

³ Vestea morții lui Costache Cantacuzino Pășcanu e transformată de asemenea
în material ziaristic. Felul cum procedează Bariț de data aceasta este definitiv pentru
metoda de a-și întocmi relatările pe baza corespondențelor private: „Ieri pe la 10
ceasuri dimineața — [adică în 10 ianuarie, o zi înainte datei scrisorii lui Mălinescu] —
muri aicea unul din fruntașii țării, logofătul Costache Cantacuzino Pășcanul. Este un
proverb vechi latin care zice că despre cei morți se cuvine a vorbi sau bine, sau nimic.
Veacul nostru îl trece și pe acesta între prejudețe false și îl întoarce așa: « Despre
cei morți sau nimic, sau adevăr ». De la C. Cantacuzin adevărații patrioți au pretins
pururea un mai cald patriotism” (*Ibid.*). Puțin mai tîrziu (VI, 1843, nr. 10, p. 40),
Gazeta de Transilvania înștiințează că în Moldova se vor face alegeri pentru locul de
deputat rămas vacant după moartea lui Cantacuzino.

⁴ Din 1842, în urma destituirii sale de la Școala centrală din Craiova, Ioan Maio-
rescu se afla la Iași, ca profesor de logică, retorică și „facerea cuvintelor”, la Seminarul
de la Socola. A revenit la Craiova în august 1843. Vezi *George Bariț, Părți alese din*
istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă, II, Sibiu, 1890, p. 565; N. Bă-
nescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu, scriere comemorativă cu prilejul centerarului*
nașterii lui (1811—1911), București, 1912, p. 410; Marin Stoica, *Ion Maiorescu*
București, 1967, p. 13; *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973,
p. 253—267.

⁵ Vezi scris. XI, n. 5.

⁶ Nu știm în ce măsură era reală această cifră, căci Bariț n-a tipărit în 1843 lista
abonaților săi, așa cum făcuse în 1842. În acest din urmă an, în Moldova existau 55
de abonamente la *Gazeta de Transilvania* și *Foie pentru minte...*, număr suficient de
mare pentru greutatea pe care trebuia să le învingă răspîndirea foilor în Moldova. Unii
abonați mai bogați din Iași țineau în 1842 chiar mai multe exemplare: Nicolae Ghica,
Budeșteanul (2), „Frații Răducănești” (6), banul Iancu Istrate (4), Costache Vidrașco
(2), serdarul Teodor Vasiliu (4). Alte centre de difuzare erau: Romanul, Bacăul, Hușii,
Botoșanii, Galații, Birladul și Mihăilenii, acest din urmă instituit ca centru de Iordachi
Mălinescu (vezi scris. I—II). Consultarea listei abonaților lui Bariț pe 1842, în Moldova..
duce la o observație neplăcută: din rîndul acestora lipsesc *toți* scriitorii și oamenii de

cultură moldoveni, așa cum din Țara Românească, unde numărul abonaților se ridică în 1842 la câteva sute, nu lipsește *nici unul* (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 52, p. 407—408).

⁷ „Brojura” este scrierea lui Stephan Ludwig Roth, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen* (Brașov, 1842), pe care Mălinescu i-o solicitase lui Bariț, în două exemplare, în noiembrie 1842 (vezi scris. XI).

⁸ Despre primirea chiselei sau jașcăului de tutun vezi scris. XI, incl. n. 4.

⁹ „Domniei sale domnului domn George Bariț. În Brașov, Transilvania. Recomandată”.

XV

Chiraftei, Țănutul Covurluiului, lângă Galați, 1843, mai 10

Iubite prietino!

Însărcinat fiind de cătră un divan de a cerceta pricina de hotar, iscată între aceasta cu altă moșie megieșită, unde mă aflu, și, venit de altăieri, mi-am adus aminte și aicea de d[o]m[nia] ta, mai virtos că, cu prilejul întoarcerii mele, de mîine, prin Bîrlad, cătră casă, aș avea chip a lăsa acestea rînduri spre a ți le triimeti pe drumul știut.

De nou, nemică alta nu știu, decît că în Galați să așteaptă venirea prințului domnitoriu, carele, de aicea, să va îmbărca pe vapor spre a călători la Constantinopol. Se vorbește că M[ăria] Sa, la 15 al curgătoarei luni, va purcedi din Iași. Atît pe tot drumul din țară, cît și în Galați, să fac pregătiri peste pregătiri ¹.

Cu cîteva zile mai înainte ți-am mai triimes cîte ceva. Nu știu de le-ai priimit.

Te rog, frățioare, expeduiești franco, prin poșta de acolo, pe numele s[finției] sale părintelui Stefan Tarnoviețchi din Cernăuți, un exemplar din *Foaia pentru minte* ș.c.l. N° 16 — vezi noata mea din acest N° ² — însă post portul să-l treci pe socoteala mē.

Să nu socotești, Gheorghieș, că eu te voi lăsa păgubași pentru cheltuielile făcute cu tipărirea *Spîței Costăcheștilor*, ferească D[u]mnezeu, nu! Numai mai este încă ceva... ³

Ești sănătos?

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu.

[Adresa:] D[o]mniei sale domnului Gheorgi Bariț, profesor etc. etc. în Brașov ⁴.

¹ O mică enigmă politică: foile din Moldova, în primul rînd *Albina românească* dar și *Buletin. Foaie oficială*, care relatau cu slugărnicie despre cele mai insignifiante „vizite” prin țară ale Domnitorului, nu suflă un cuvînt despre drumului lui Sturza la Galați, (căci numai pînă aici va călători, nu la Constantinopol). S-ar putea crede

că drumul s-a contramandat. Dar iată ce îi scrie Nicolae Istrati, în două rînduri, lui Bariț: „Pentru astăzi se așteaptă întoarcerea în capitală a Prea Înălțatului Domn, din călătorie ce au făcut la Galați, unde avē să întilnească pe prințul Țării Românești, carele treci la Constantinopol” (30 iulie 1843) și: „În 30 iulie Măria sa Prințul s-au întors din călătorie ce făcu la Galați” (6 august 1843). „Secretul”, de altminteri de notorietate publică, se explică prin aceea că, pe cît se poate bănuși, Mihail Sturza trimitea prin noul domn muntean Gheorghe Bibescu, o misivă verbală Sultanului, în legătură cu micile necazuri pe care le avea cu consulul rus Kotzebue.

² O scăpare a lui Mălinescu: este numărul 15 al *Foii pentru minte*... din 13 aprilie 1852, în care s-a publicat *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD, din 17 dechem. 7139 (1631)*, adnotat de căminarul moldovean cu lungi date despre familia Costache din Moldova (vezi scris. VIII, n. 1).

³ După ce sperase pentru Bariț o răsplată din partea boierilor Costăchești, pentru publicarea arborelui genealogic al familiei (vezi scris. VIII și XI), Mălinescu se vede acum în situația de a plăti el însuși (căci tipărirea „spîței” se făcuse în tabel aparte separat de volumul obișnuit al foilor). Încrederea în cei mari!

⁴ Adnotată de Bariț: „George Mălinescu. Chiraftei lângă Galați 10 mai 1843”.

XVI

Iași, 1843, dechem. 1

Domnul meu!

Approape de cinci săptămîni găsindu-mă aicea în Iași, m-am aflat mai mult bolnav decît sănătos, lăsînd a zice că mai nainte, acasă, am zăcut de lungoare. Însă aceasta mă privesc numai pe mine.

Acum ceva și cu d[o]m[nia] ta. Deprins fiind a-ți ceti cîteodată scrisorile, sînt neodihnit că, de cîteva luni, nu numai că n-am priimit de la d[o]m[nia] ta nici un rîndișor, dar nici măcar rețepisă pe banii ce i-am dat d[omnului] Gh. Ciupescu din Bîrlad ca să ți-i trimață, spre plata tipărirei supplementului *Spîței* etc. ¹

În trecutele zile m-am întilnit cu d. N[icolae] I[strati], carele me-au dat spre cetire o scrisoare a d[o]m[niei] tale de 8 a trecutei luni noemv[rie]. Am cetit-o cu luare aminte și am lăudat pe D[u]mnezeu că nu ne lasă cu totul lipsiți de bărbați carii să se jertvască de a ne deschide ochii. Am zis totodată să-i agiute D[u]mnezeu lui Gh. Jucanul ².

D[o]m[nia] ta ai agiuns a fi un feliu de duhovnic al românilor. Așadar, nu te mira că eu vreu să mă jăluiesc asupra unui om, pe carele îl socoteam odineoară între cei mai statornici și credincioși prietini ai mei, Știu că te voi foarte mira dacă vei afla că acest om este d. N[icolae] I[strati]. Nu mă pot stăpîni de a nu-ți mărturisi prin aceasta, încîtva, și despre pricină. În iarna trecută, cînd o parte din aristocrația țării dorē a pune pe mitropolitul Veniamin iarăși pe scaun, fără îndoială că și d. N[icolae] I[strati] era împreună lucrători cu aceea. Scopul nu s-au isprăvit, și d[u]m[nea]lui, deznădăjduindu-se a mai vedea pe protectorul sau patronul său pe scaunul puterii, au hotărît a se arunca iarăși în brațele Ocărmuirei. Spre acest sfîrșit, au triimes pe un frate al său mai mare cu o scrisoare cătră ministrul dinlăuntru. Mi-

nistrul, însă, fiind dunăre pe dînsul, împrôşcînd pe frate-său, i-au zvîrlit scrisoarea înapoi, și s-au întors acesta fără nici o ispravă. Din întîmplare, fiul meu³, ce să afla în gazdă la dînsul, nu numai că au aflat despre toate, dar și însuși scrisoarea ce au fost dus-o frate-său la ministru au avut prilej a o ceti. Totodată au aflat că frate-său, vrînd a dezvinovăți la ministru pe N[icolae] I[strati], între altele îi zisă că pricina în toate ar fi fiul meu, de care să povățuiești d. N[icolae] I[strati].

Despre toate acestea spuindu-mi fiul meu, m-am întristat și am hotărît a-l debăra de d. N[icolae] I[strati], dîndu-i și prilej ca să călătorească la Constantinopol etc., fără să știe d. N[icolae] I[strati], spuindu-i acestuia că voi să-l ieu la țară. Rugăciunile d. N[icolae] U[strati] că să-l las în Iași nu m-au putut îndupleca nici pe mine, dar nici pe fiul meu. Părerea de rău, însă, a d[o]m[niei] sale, precît văd din nestatornicia sa, nu era că, prin ducerea fiului meu rămîne depărtat de un prietin așa bun, ce pentru că de fiul meu să folosè în tot minutul, ca de un lexicon de converșie viu. Ce faci d[omnul] N[icolae] I[strati] după ce au aflat că fiul meu știe de scrisoarea și solia cătră ministru? Apucă înainte, ca c... prăjina. Iată cum au răsuflat cătră cei ce socotea că-l vor crede: cum că eu și cu fiul meu, în trebile aducerii mitropolitului, l-ași fi prodosit la ocîrmuire, pentru care, spre răsplătire, pe mine m-au făcut Vodă ban, iar pe fiul meu giudecători la un ținut. După ce, însă, au văzut că fiul meu au plecat la Constantinopol, au născocit-o că, nevroind a priimi giudecătorii fiul meu, i-au dat Vodă 400 #, ca să voiajarisască.

Și ia așa, domnul meu! El însă nici până în zioa de astăzi nu știe că eu, precum și fiul meu, am aflat de născocitele lui asupra noastră. N-au aflat, pentru că nouă ne era rușine ca să spunem cuiva despre asemenea fanfaronade a lui. Mă fac a nu ști nemică. Vine la mine și mă duc la dînsuî, dar încredire nu mai pot avè într-însul. Pagubă că acest om îi prè fanfaron! Pagubă că-i nestatornic!⁴

D[o]m[nia] ta, însă, domnul meu, fii prietin cu dînsul ca și pînă astăzi, păzești armonia ca și pînă acum, pentru că, pentru nimenea nu poate fi el mai trebuitori ca pentru d[o]m[nia] ta, în cîtă vreme vei fi redactor. De vei priimi vro scrisoare de la p[ărintele] mitropolitul sau altul cineva din Siatină, să mă înștiințezi. Înștiințază-mă dacă s-au încuviințat ce cătră cenzură trecirea celor 100 ex. de Maior pentru Transilvania și Bănat⁵, și de nu este a se plăti vro vamă, și încă poate mare?

D[omnul] N[icolae] I[strati] mă încredința că el îi hotărît a jărtvi, pentru tipărirea cărții de „Gh. Jucanul“⁶, de la sine, pe giumătate sau și mai mult. Bine ar faci.

Dacă în curgerea de 30 zile, socotite de astăzi, nu voi mai primî vro scrisoare de la d[o]m[nia] ta, apoi și eu voi conteni de a-ți mai scrie.

Poate că te vei fi urît a-mi ceti scrisorile și, pe de o parte, ai și dreptate, pentru că eu îți scriu vrute și nevrute.

Mălinescu

[Adresa]: An den Wohlgeborenen Herrn Herrn Georg Baritz, zu Kronstadt. Siebenbürgen. Franco⁷.

¹ Vezi scris. anterioară, n. 3: Mălinescu plătește din buzunar propriu datoria boierilor Costăchești către Bariț.

² Gh. Jucanul este, fără îndoială, un pseudonim al lui George Bariț (se născuse în satul Jucul de Mijloc, de lângă Cluj). Credem că avem de a face cu un episod inedit și interesant din viața lui Bariț. Din această scrisoare (vezi și mai jos, pasajul notat cu 6, și scris. XIX), cit și dintr-o epistolă trimisă de Nicolae Istrati lui Bariț (B.A.R., ms. rom. 878, f. 59r) s-ar putea deduce că acesta din urmă alcătuieste o lucrare despre starea politică din Moldova (poate despre evenimentele politice grupate în jurul demisiei lui Veniamin Costache?). Nicolae Istrati dă de înțeles că îi este cunoscut conținutul cărții. În această scrisoare, infra, Mălinescu îi dă lui Bariț speranța că Istrati îl va sprijini material la tipărirea ei. Un ajutor efectiv oferă spătarul Nicolae Carp (vezi infra, scris. XIX). Ce s-a ales cu scrierea lui „Gh. Jucanul“ despre Moldova? Nu cunoaștem alte știri despre acest episod, decît ceea ce am înmănușiat aici. Lucrarea n-a fost văzută sau pomenită de nimeni. Descoperirea ei, eventual în fondurile din Moldova, ar constitui un fapt senzațional, care merită osteneala.

³ Vasile Mălinescu (despre care vezi scris. XXI, n. 1).

⁴ Cum nestatornic se va dovedi Nicolae Istrati, într-adevăr, dar la un diapazon mult mai grav: din fruntaș revoluționar la 1848, devine dușman al unirii de la 1859 și adversar al foștilor comilitoni.

⁵ Vezi și scris. XVIII—XIX. Înțelegem că Mălinescu trimite în Transilvania și Banat, probabil la cererea lui Bariț, un set de 100 exemplare din *Istoria* lui Petru Maior, în ediția a doua, Buda, 1834 (vezi scris. I, n. 6).

⁶ Vezi n. 2.

⁷ „Domniei sale domnului domn George Bariț, la Brașov, Transilvania. Recomandată“.

XVII

Bărlad, 1843 [sic; recte: 1844], ianuari 24

Domnul meu!

Aflîndu-mă astăzi aicea, unde, întîlnindu-mă cu d. Gheorghii Ciupescu¹, mi-au spus că și un frate de al său² să află de alaltăieri aicea, carele pe poimîne să întoarnă înapoi la Brașov, pricina de care m-am îndemnat a nu scăpa nici această ocazie din vedere fără a nu-ți scrie este că, în trecutele zile, priimind de la d. Savul o scrisoare, între altele mă înștiințează și aceea că, într-o zi de poștă, priimind în pachetul său un plic cu gazetă pe numele meu, în care, prepuind că în acesta s-ar afla și vro scrisoare particulară din partea d[o]m[niei] tale cătră mine, l-au dat d[omnului] N[icolae] I[strati] ca să mi-l triimată. O asemenea înștiințare m-au supărat încîtva.

De vei fi priimit un răvaș al meu din Eși, apoi lesni vei pute gîci di ce!³ Aș dori să știu de au fost în acel plic vrun răspuns al d[o]m[niei] tale cătră mine, și cum era acela?

Scrisorile d[o]m[niei] tale eu le pot preimi mai sigur, sau cu ocazii prin d. Gh. Cepescu din Bîrlad, sau prin d. Savul, însă acesta să le fie la sine până cînd voi triimeti om înadîm[s] etc.

Alegirea mitropolitului s-au hotărît a urma la 28 a curgătoarei luni⁴. Așadar, pe poimîne voi purcedi și eu la Iași, ca să fiu la alegire, ca privitori.

Cu acestea, sînt al d[o]m[niei] tale constitori,

Mălinescu.

[Adresa:] Domniei sale domnului Gheorghii Bariș etc. la Brașov⁵

¹ Gheorghe Țepeș, Cepescu sau Ciupescu, negustorul brașovean cu dugheană la Bîrlad.

² La Brașov, Gheorghe Cepescu (acesta este numele cel mai des uzitat) avea doi frați negustori: Barbu și Nicolae.

³ Despre supărarea lui Iordache Mălinescu cu Nicolae Istrati vezi scris. anterioară care este „răvașul de la Eși“.

⁴ Se va amîna pe ziua de 2 februarie 1844 (vezi scris. următoare, n. 1).

⁵ Pe coperta scrisorii este o specificare a Carantinei cezaro-crăiești de la Oituz: „Kontumazämtlich gerauchert, Ojtoz, am 10/2 [1]844. Miszlowich [și un cuvînt ilizibil]“, adică: „Afumată prin oficiul de carantină, Oituz, în 10/2 1844“. Scrisoarea are multe găuri prin care trebuia să pătrundă fumul de sulf. Bîntuia epidemia de holeră în Moldova. Adnotată și de Bariș: „Mălinescu, 1843 [sic], ian[uarie]“, iar mai tîrziu: „Ge. Mălinescu, Bîrlad, 24 ian. 1843 [sic]“.

XVIII

Iași, 1844, ianuari 39

Domnul meu!

Aflîndu-mă pe la 24 a curgătoarei luni în dugheana d. Gh. Cepescu din Bîrlad, și spuîndu-mi acesta că și un frate al său să află venit din Brașov, am scris acolo o scrisoare, ca să ți-o ducă, îndemnîndu-mă cătră aceasta mai mult o înștiințare a d. Savu, prin care îmi face întrebare de am primit un număr din foile d[o]m[niei] tale, în care prepune a fi o scrisoare, și cu prilej ar fi dat-o d. I[strati] ca să mi-i trimată. Eu pe atunce acest pachet nu-l preimisem și... de aceea Ț-am scris etc.

Aicea am venit ca să fiu la 28 al acestii luni la alegirea mitropolitului, dar fiindcă această alegire, precum și a episcopului s-au strămutat pe miercuri 2 fevr.¹ n-am poftă a cheltui din pungă până atunce și, dar, mîine, de-a dimineată purced înapoi acasă.

Alegători vor fi vro 120 mai bine, firește de boieri. Precum să vorbește, apoi atît M[ăria] Sa Vodă, cît și d. Dașcov² stăruiesc ca romanul să se facă mitropolit³, iar Neofil (?) de la Măn[ăstirea] Neamțului, episcop. Opozanții nu vroiesc pe aceștia⁴. Vicariatul mitropolitului, ce să proiectasă, de care am cetit ceva și în foile d[o]m[niei] tale⁵, s-au desființat.

Prin această din urmă scrisoare a d[o]m[niei] tale (din 14 a trecutei luni dechemv.) mă înștiințezi că la vara veitoare vei faci o călătorie pin Moldova⁶. Ce bucurie ași avé ca să te îmbrățoșez! Numai nu ne amăgi, ca în anul trecut⁷.

D[omnul] I. Lățăscu⁸ nu-i acum aicea, el petrece pururea la țară! Acele 100 ex. din Maior le-am espedat astăzi la Bîrlad⁹. De acolo (după venirea mea acasă) vor mergi la Brașov.

În privirea alegirii mitropolitului și a episcopului, alegătorii de pe acu s-au împărțit: unii cer ca balotația să urmezi prin bile, iar alții prin bileteri tipărite, ca floricele împregiur. Să vorbești că acei ce cer bile ar fi pregătiti un protest, ca să-l dei mîini demineată la M[ăria] Sa Vodă¹⁰.

În N. 4 a foii d[o]m[niei] tale ieșiră un articol despre oarecare mece-mați de aicea, supt D.N.¹¹. Unii din literații noștri s-au supărat că li s-au trecut numeli printre oamenii pe rînd¹², iar unii pentru că îi numesc acolo *factori*¹³. Este adevărat că aicea acel cuvînt înseamnă jidovi carii să hrănesc pe la ușile unor și altora, cu trimetire încoace și încolo, în feliuri de trebi mirșave, sau cumpărări.

Mă iartă, că iată, îi 11 ceasuri de noapte, și mîine des-dimineată pornesc.

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu

Poșta purcedi mîine.

Scrisorile să mi le triimeți sau prin d. Cepescu, sau d. Savul; însă acesta să nu le dei făr[ă] orderu meu.

[Adresa:] An der Wohlgeborene Herrn Herrn Georgi Baritz, Professor etc. In Kronstadt. Franco¹⁴

¹ Alegerea mitropolitului Moldovei, în locul demisionatului Veniamin Costache, a suscitāt enorm interesul opiniei publice. Cum însă *Albina românească* era, din punctul de vedere al interpretării politice a evenimentelor, extrem de timidă, *Gazeta de Transilvania* își asumă sarcina de curier al veștilor din Moldova. La 14 februarie (VII, 1844, nr. 13, p. 50—51), rubrica *Moldavia* este rezervată în întregime acestei probleme. În prima relatare, *Iași, 31 ianuarie*, se resimte și ceva din conținutul scrisorii lui: „Prin domnesc ofis din 27 ianuarie Nr 8 alegerea de mitropolit s-au aminat și s-au hotărît a fi mercuri la 2 februarie; iar alegerea de episcop în locul aceluia ce va trece la scaunul mitropoliei, vineri la 4 fevr[uarie]“. Și apoi: „La episcopia ce va rămînea vacantă, sînt vreo 30 candidați, dar pare-se că lupta va fi numai între doi: arhimandritul Veniamin Ruset, sprijinit de lățita sa partidă, și arhimandritul Neofil, starețul Mănăstirii Neamțul, ajutat de diplomație“.

² Iakov Andrievici Dașcov, consul general rusesc, revine în Moldova în ianuarie 1844, după ce Charles de Kotzebue își luase un „concediu nelimitat“. Revenirea lui Dașcov a fost providențială pentru Mihail Sturza, care nu se afla în grațiile instruitului aristocrat Kotzebue. Dașcov a întărit mult poziția Domnitorului moldovean. Vezi și Ioan C. Filitti, *Domniile române sug Regulamentul Organic*, p. 527 și urm.

³ Într-adevăr, Meletie Brandaburul, episcopul Romanului, devine noul mitropolit al Moldovei, ca favorit al Domnitorului Mihail Sturza. O corespondență grăbită din Moldova: „Viu în fuga mare a vă spune, că la 2 februarie părintele Meletie, episcopul Romanului, s-au ales mitropolit cu 81 glasuri împotriva a 26“ (articolul *Iași, 4 fevr.*, din *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 14, p. 55). Vezi și scris. XIII, n. 10. Ecouri

în presa vremii: *Buletin. Fcae oficială*, XII, 1844, p. 17, 45; *Albina românească*, XVI, 1844, p. 37, 41; *Curierul românesc*, XVI, 1844, p. 53-54, 64; *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, p. 55-56, 70 ș.a.

⁴ De data aceasta „opozanții” vor avea câștig de cauză: în scaunul episcopal al Romanului, vacant prin promovarea lui Meletie ca mitropolit, a fost ales Veniamin Rosetti, și nu Neofil de la Neamțul. Iată atmosfera alegerii: „Astă din urmă alegere s-au însemnat încă prin declarația energică a adunării [soborul electoral n.ns.] în contra uneltirilor, cu care unii se pregătiseră a deschide străinilor un drum, spre a ajunge la înalte trepte bisericești a Moldaviei” (în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 15, p. 58). Neofil era rus. Vezi și *Albina românească*, XVI, 1844, p. 41-42, 45, 97; *Curierul românesc*, XVI, 1844, p. 54; *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, p. 99-100.

⁵ Foile lui Bariț n-au publicat nimic despre intenția stăpînirii din Moldova, de a institui un post de vicar al mitropolitului.

⁶ În 1844, Bariț nu va călători în Moldova, ci la București, în interesul foilor sale, care aveau în Țara Românească al doilea mare deșeu, după Imperiul Austriac. Vezi în acest sens: Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812-1892. Foaie comemorativă la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 11-12; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, pp. 123-150, p. 127.

⁸ Vezi scris. XI, n. 2.

⁹ Scris. XVI, incl. n. 5.

¹⁰ Și această informație suplimentară a intrat în textura articolului *Iași, 31 ianuarie* (vezi n. 1 supra): „În instrucțiile ce s-au înființat acum despre modul alegerii stă ca alegerea să fie cu bilețuri, unii însă pretindea cu stăruință ca să se facă prin bile, se pare însă că nu vor izbuti la nimic”. Alegerea s-a făcut cu „bilețuri”!

¹¹ În numărul 4 din 13 ianuarie (VII, 1844, p. 15), *Gazeta de Transilvania* publică o lungă *Correspondență. Iași 2 ianuarie 1844*, în care un D.N. găsește pretextul de a înșira „cîteva nume alese a mecenatilor patroni ai literaturii noastre, carii sint...” Și-i înșiră pe: Costache Sturza, Lupu Balș, Costache Conachi, Teodor Balș, Scarlat Miclescu, Alecu Mavrocordat, Dimitrie Buhuș, Vasilie Drăghici, Grigorie Drăghici, Gheorghe Cosmiță, Petru Cosmiță, Teodor Burada, Costachi Negruzzi, Nicolae Istrati, Meletie Istrati, Ghenadie Șendrea, Panaiț Idieru, Mihail Kogălniceanu, Alecu Sturza, Alecu Chica, Gheorghe Harnav, Teodor Vasiliu, Gheorghe Hartulari, Manole Codrescu, Vasile Alecsandri, Maria Paladi, Costache Sion, Gheorghe Săulescu, Ioan Drăghici, I. Gherghel. Cam mulți mecenaiți pentru cultura ce se făcea la 1844 în Moldova! *Propășirea* a fost desființată, în ciuda acestei cohorte de „sprijinitori”! Intenția de lingușeală a autorului este evidentă.

¹² Prin „literații”, Mălinescu înțelege aici pe toți cei din listă. Așadar, „literații” boieri s-au supărat pentru că au fost puși alături de „oameni de rînd” ca Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Săulescu, Costache Sion și alți cîțiva, care meritau cu adevărat laudele autorului. Dar pe semne că „mari logofeți”, vornicii, spătarii și banii din fruntea listei și-ar fi zis — după vocabula fanariotă —: „Eu mecenat, tu mecenat, cine mai face ciubotele?”

¹³ Încă o supărare! Călcînd în străchini, autorul gafeur scrie: „Dea ceriul ca asemenea generoși *factors* [s.ns.] multiplicativi ai simțului și ai tăriei naționale să ne înmulțiască înmîit...” etc. Lingușirea are două tășuri!

¹⁴ „Domniei sale domnului domn George Bariț, profesor etc. În Brașov. Recomandată”

XIX

Văleni, 1844, februar 15

Scumpul meu domn!

Nu știu încă de ai priimit o scrisoare a mî cu data din Iași, de pe la sfîrșitul a trecutei luni ghenari¹, ca răspuns asupra cei mai de pe

urmă scrisori a d[o]m[niei] tale? Totodată, acum am încredințat în mîna d. Gheorghe Cepescu din Bîrlad² altă o ladă cu acele 100 exemplare din Maior³, cît și cuviinciosul adres din partea mî cîtră *Dreystigst-Amt* [sic; Dreistigstamt]⁴ de acolo, ca să le espedeze cu cîe întii ocazie, cîtră acî vama.

Așadar, din acestea cîrți, poftindu-te ca să priimești pentru d[o]m[nia] ta 10 sau 20 exemplare, celelalte vei binevoi a le împărți gratis — drept premii — între șholarii români din Transilvania și Bănat, neuitînd însă a da cîteva și pentru bibliotecile publice românești din acele țări, precum și pentru o bibliotecuță de care aud că s-ar fi început a să urzi supt direcția d. Macedon, catehet a șholilor normale de la Al II regiment românesc, în Năsăud⁵.

50

În întoarcerea mea de la Iași, m-am abătut / pe mas la un prietin, anume spatariu Neculai Carp⁶, ce să afla atuncea la moșia sa Țăbăneștii. Din vorbă în vorbă, spunîndu-i eu și despre o carte ce are să o dei peste puțină vreme la lumină un Gh. Juc...⁷ și că numai din lipsa cheltuielilor au întîrziat pînă acum, d[u]m[nea]lui avu bunătate a-mi și da *douăzeci și opt* țvanțigi, spre a-i mijloci în agiutoriul tipăririi acei cîrți, pe care bani eu tot acum i-am dat în mîna numitului de sus d. Cepescu, ca să-i triimată la d[o]m[nia] ta, de a căroră primire binevoind a da rețepisă chiar pe numele d. Carp, cred că nu vei uita, după ieșirea cîrții, a triimeti (prin mine) și pentru d[u]m[nea]lui vro două exemplare?⁸ Acele 10 sau 20 exemplare din Maior, pomenite mai sus, pentru d[o]m[nia] ta, vînzîndu-le, poate că s-ar întrebuița tot pe tipărirea acei cîrți, dacă să atinge de a d[o]m[niei] tale interes⁹.

De nou nu avem nemică. Despre alegirea mitropolitului și a episcopului cred că vei preimit pînă acum înștiințări din Iași¹⁰.

50v

În ceasurile alegirilor mitr[opolitului] și a epis[copului], d. N[icolae] I[strati] avură cu d. hatman N. Mavrocordat / o atingere necumpătată. Cel întii au avut dreptate și chemară pe acesta la duel, însă d. hatmanul ș-au cerut iertăciune în scris etc.

Al d[o]m[niei] tale credincios,

Mălinescu

51 N.B. Premiit-ai de la d. Demitrie Nica plata gazetilor meli pe întregul anul trecut? Căci eu i-am plătit¹¹. /

[Adresa:] Domniei sale domnului Gheorghe Bariț, profesor, în Brașov

An Herrn Herrn Georg Bariț, Profesor, in Kronstadt

¹ Scrisoarea precedentă.

² Vezi scris. XVII, n. 1.

³ Scris. XVI și XVIII.

⁴ Oficiul tricesimal, corespunzător vamei superioare a Transilvaniei.

⁵ Era o nouă donație a lui Iordache Mălinescu, din tirajul ediției de Buda 1834, a *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia*. Cu o jumătate de an în urmă, în august 1843, el donase 300 de exemplare pe seama școlărilor silitori din Transilvania, Țara Românească, Moldova și Banat (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, p. 269—270) „Catehetul” de la Năsăud era *Macedon Pop*, 1805—1875, originar din Sîngeorz-Băi, absolvent al Seminarului teologic din Blaj (1834) și profesor la Blaj timp de patru ani. Din 1838 pînă în 1846 a fost profesor de istorie și religie la Școala primară românească a Regimentului al II-lea românesc de graniță din Năsăud. Din 1846 apucă pe căile ierarhiei clericale, ajungînd vicar foraneu graco-catolic al Rodnei (1847—1858), apoi canonic și prepozit capitular la Gherla. Vezi despre el: Iuliu Moisil, *Vicarul și prepozitul Macedon Pop (1805—1875)*, în *Arhiva someșană*, 1936, nr. 19, p. 158—189; Victor Bojor, *Canonicii Diecezei gr-cat. de Gherla, acum: Cluj-Gherla 1857—1937*, Cluj, 1937, p. 35—64.

⁶ Vezi scris. V, n. 13.

⁷ Scris. XVI, n. 2. Iată un ajutor efectiv pentru tipărirea misterioasei cărți a lui Gh. Jucanul.

⁸ Nu va ieși (vezi scris. următoare).

⁹ Cele 10 sau 20 de exemplare din 100 pe care le trimitea Iordache Mălinescu în Transilvania și Banat, din *Istoria* lui Petru Maior, i se cuveneau lui Bariț ca decimă dau duodecimă, în calitate de difuzor.

¹⁰ Vezi scris. precedentă, incl. notele.

¹¹ Altă scrisoare cu găuri și cu însemnarea dezinfecției antiholeră: „Kont[u]m[a]-zämtlich gerauchert, Oituz am 13/5 [1]844”, adică: „Afumată prin oficiul de carantină, Oituz în 13/5 1844”. Tot pe copertă, însemnarea poștei moldovene: „Denpreună cu 28 țvanțihî”. Adnotată de două ori de Bariț: „1844, Mălinescu” și mai tîrziu: „Văleni, 15 febr. 1844”.

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 254—255.

XX

Văleni, 1844, dechemv. 17

Domnul meu!

Asupra scrisorii d[o]m[niei] tale, încă din a trecutei luni iunie, tocmai astăzi îți răspund. Vezi așa? Pe de o parte ca să fac să simți și d[o]m[nia] ta cîtu-i de greu a răbda cînd nu-ți răspunde cineva la vreme, sau nîcicacum, iar pe de alta, știind că ai acum îndestui corespondenți în Moldavia, nu voi să mă înfig și eu. Alta era pe la începutul foiei d[o]m[niei] tale.

Cu toate acestea, despre două articule publicate și prin *Gazeta* d[o]m[niei] tale nu pot tăce, adecă cel întîi pentru înființarea shoalilor românești în Bucovina etc. iar cel al doilea pentru literatura etc. a bulgarilor, dat ca din Galați ¹.

Domnul meu! Nemică n-aș dori mai mult decît ca se ne putem vedea undeva, spre a-ți putea descoperi chipul întrebuițat de cătră mine pentru înființarea shoalilor românești în Bucovina. Am găsit un prilej bun și l-am știut întrebuița în folosul neamului. Cu aceștia prilej m-am încredințat totodată că fieșcare om poate face ceva, ba uniori și mai mult decît au gîndit. Rău zic, dar, cei mai mulți că: „Ce pot face eu singur?” Mult, domnule, mult! Lăsînd a zice că din picături se fac puhoai.

Literatura bulgarilor? Aflîndu-mă în iastă toamnă în Galați, am mers la un bancheri de acolo, Avramovici, unde din întîmplare găsind niște brojuri, jurnale etc. în limba bulgărească, am și luat cîte un exemplari. După aceea, veind la mine (acasă) d. Gh. S., căruia cetîndu-i cîte ceva dintr-însele, ne-am zdrobit mult despre cuprinderea și scoposul lor. Eram hotărît a-ți triimeti un articol lunguți despre acele, însă d. Gh. S. (carele adesăoară să întîlnești cu ț) m-au apucat pe dinainte. D[o]m[nia] ta vei fi preceput demult că pe d. ț ar fi fost mai bine să-l fi însemnat în gazeta d[o]m[niei] tale cu [urmează un desen reprezentînd pe diavolul], decît cu semnul sf[înt] ț. El mi-au făcut pozna și în aceasta ².

(Aicea trebui să las pana pentru cîteva minute, ca să vorbesc cu un morari, pe care voiesc a-l alcătui ca să-mi prefacă o moară).

Înteresa[n]t morari! L-am văzut întîiaș dată acum. El este neamț venit de vro patru ani — cu familia sa — din Caucaz. Acolo au trăit la băile calde din Patigoreca, unde să afla mulți nemți, pînă ce generalul Grabe le-au făcut cunoscut ca, spre siguranța lor, să se depărtezi de acolo. Vrajmășile s-ar fi început din pricina generalului Sas, carile slujind fără nici o leafă (?!), trăia din prăzile ce făcea adesăoară cu un corpus de cazaci, în părțile Cercaziei. Că întîi bătaie ar fi urmat la Sulac, a doaa în Vladocapcai, amîndoaă dincolo de rîul Teric, în care ar fi pierdut / rușii 10 000 de soldați, afară de ofițeri (?!). Greșala ar fi urmat din aducerea leșilor în armia rusască, carii, cã mai mare parte ar fi trecut la cercheji. Semințiile lui cunoscute în Cercazia sînt: a) ceceimi, ce sînt și mai viteji; b) lesghinei păgîni; c) abazinei; d) cercajii; e) cabardinii și e) truhmanii. D[o]m[nia] ta le citești acestea știri ca de la un morari, dar să vezi că, pe cît l-am înțălăs, apoi nu prost ³.

Deși de la priimirea acestii din urmă scrisori a d[o]m[niei] tale eu nu m-am întîlnit cu d. spăt[ar] Carp, dar, pe temeiul prieteșugului ce urmează între mine cu d[u]m[nea]lui, apoi acei 28 douăzeceri îi poți întrebuița drept premie pentru cele mai bune poezii populare etc.⁴. Despre cari cu mergerea mē (piste cîteva zile) la Iași, îi voi spune și d[u]m[i]sale.

Alaltăieri am triimes la d. Cepescu din Bîrlad 12 douăzeceri, plata foilor d[o]m[niei] tale pe semestru 1 a anului viitori 1845. Oare dacă ț-aș triimeti banii înainte, te-ai putea însărcina d[o]m[nia] ta ca să poroncești a mi să faci acolo o trășură acoperită de drum, numite pe aicea *brașovenici*? Vezi d[u]m[nea]ta că însuși numele le dovedești că acolo le fac mai bine decît orișunde. De sine să nțălegi că eu, de aicea, ț-ași face o prescriere lămurită de mărimea și calitatea ce ar avē a se face. Binevoiești a-mi răspunde cît s-ar putē mai în grabă întru aceasta. Eu mai am făcută una pe acolo, dar s-au învechit și mergi spre peire.

Despre exilarea lui Kogălniceanu, Negruzzi, Pistoțchi, Voinescu știi ⁵. Ce să facim! Să vedi că încă anii blăstămului nu s-au împlinit. Ai dreptate a te îngrija de a treci munții ⁶. Firești, că, ca supus austriesc, n-ai pătimi altele, dar a-ți găsi pricini și a te da piste graniță înapoi, mai că o cred.

Sînt prenumerat la *Foaea științifică*, dar de cîteva săptămîni nu mi-am priimit N^{1e}. Aud că s-ar fi oprit⁷. Să vedem, pote că la vară mă voi pute răpăzi măcar la graniță, ca să te văd.

Anii posesiei, de 6 ani, mi-am împlinit aicea, și pe la Sf. Gheorghe am a mă strămuta la o altă megieșică moșie, anume *Idriciul*. Dar, vai! Mă cutremur de mulțimea trebilor pe care abië le-am început, căci, lăsînd a zice că o strămutare gospodărească de cîmp fi un lucru strașnic de supărători, dar apoi acolo unde mă duc trebuie să fac mai toate acaturile proprietății din pajiște.

Cred că cărțile (P. Maior) își vor fi venit înapoi din Cluj. De vei voi ca să publici ceva despre dînsule, apoi cam așa precum vei vedea mai jos însemnat⁸.

¹ Primul articol la care se referă Mălinescu s-a publicat în *Albina românească* (XVI, 1844, nr. 65, p. 270), cu titlul: „Cernăuți 7 august, la rubrica *Novitale din afară*. Este vorba de niște „deosebite privilegii” pe care Împăratul Austriei le-ar fi acordat culturii românilor din Bucovina, ca de pildă scoaterea școlilor românești de sub epitropia Consistoriului romano-catolic din Lwow (!) și trecerea lor sub jurisdicția episcopului greco-catolic român Eugeniu Hacman. Totodată, acesta este îndatorat „a înființa mai multe școli curat naționale pentru moldoveni, în care să se învețe limba românească cu desîvirșire”. Bariț n-a publicat această știre, așa cum i se pare lui Mălinescu.

Al doilea articol este intitulat *Iașii, 20 octomvr. 1844* (în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 88, p. 351—352).

² Se pare că, într-adevăr, este vorba de un furt literar. Autorul primului articol, semnat cu +, recunoaște singur că: „Un prietin al nostru, un adevărat fiu al patriei, călătorind de la Iași în persoană la Galați, spre a să lămuri asupra cauzăi bulgare, au descoperit că...” etc. Acest „prietin” este Iordache Mălinescu, iar autorul pare a fi Gheorghe Săulescu, semnatul cu + a nenumărate corespondențe din Moldova, publicate în *Gazeta de Transilvania*.

³ Vezi *Istoria U.R.S.S.*, Sec. XIX, București, 1957, p. 119—147.

⁴ Vezi și scris. anterioară, incl. n. 6. Să se fi răzgîndit Bariț de a mai tipări cartea despre Moldova, cu pseudonimul Gh. Jucanul, și acum reflecta să dea altă destinație ajutorului bănesc din Moldova?

⁵ Despre exilul de scurtă durată al intelectualilor moldoveni, *Albina românească* n-a putut scrie nimic. În schimb *Gazeta de Transilvania* (VII, 1844, nr. 91 din 13 noiembrie, p. 364) nu întirzie să sesizeze incidentul: „Sintem înștiințați că d. M. Kogălniceanu s-au trimis în exil la Mon[astirea] Rîșca”. Corespondentul lui Bariț, același +, deci Gheorghe Săulescu, face apoi o expunere a activității literare a lui Kogălniceanu, după care insistă asupra netemeinicii juridice a hotărîrii. Nu mult timp după aceasta, la 18 decembrie (vezi *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 101, p. 402); același corespondent informează că: „D[omnul] spatariu C. Negruzzi, în urma unei închieri a Sfatului administrativ slobozite cu Nr. 2642 către Departamentul dinlăuntru, și împărțită de către acesta sub Nr. 23.477 Noemvrie 13, «este depărtat din căpitălă la moșiea d-lui, fără a avea de a se infătoșa în capitala țerei». Pricina esilării d-lui C. Negruzzi s-au dat a fi unele numere din foaiea științifică *Propășirea*, care se spune că au scîndălit pe unii de înaltă considerație”. Se face de asemenea prezentarea activității literare a exilatului. Vezi și N. Cartoian, *Surghiunul lui Kogălniceanu la mănăstirea Rîșca*, în *Convorbiri literare*, XLIX, 1915, nr. 1, p. 42. Despre surghiunirea lui Nicolae Pisoschi și Ioan Voinescu II nu cunoaștem amănunte.

⁶ Un nou plan ratat al lui Bariț de a vizita Moldova, în 1845. Se pare că redactorul brașovean a făcut unele pregătiri serioase pentru acest drum demult năzuit. În

mai 1845 nu mai există nici o îndoială că Bariț va veni în Moldova, după cum reiese din următoarea misivă pe care Iordache Mălinescu i-o trimite lui Gheorghe Săulescu (B.A.R., ms. rom. 878, f. 52 r+v):

„Idrici, 1845, mai 31

Săulică, puiule meu:

Ieri am auzit că d. Bariț piste cîteva zile va veni la Iași. Tu vei fi știind mai bine aceasta. De este așa, apoi te rog ca, cît s-ar pute mai în grabă să-i scrii că să nu mă încungiure. Să-i lămurești așa: a) De va veni prin Țara Românească, trebuie să treacă prin Bîrlad și Poșta *Docolina*; b) De va veni prin Iași, ca să treacă la Țara Românească, tot pe la Poșta *Docolina* caută să treacă. Prin urmare, *Docolina* este un punct cu care să hotărăști capătul moșiei Idriciul, ce să posesuești de cătră mine, și de unde numai giumătate de ceas mai spre răsărit să află satul Idriciul (ce-i zic și Boghenii), în care ședi prietinelui și al tău, Mălinescu. Acest marș-rout va sluji și pentru tine cînd va fi să treci în gios.

Eu cred că prietinelui Bariț, și la întîmplare de a nu-i fi trecirea prin Țara de Jos, tot nu va ieși din Moldova până nu va vizita și pe Mălinescu. Ferească D[um]nezeu să nu o faci aceasta, că mă îndrăcesc!

De vei fi avînd nescari răvașe pe numele meu, fă bine a le da în mîna aducătorului acestuia.

Al d[um]itale prietin,

Măline scu

Scrisoarea către Săulescu este o mărturie emoționantă a nerăbdării cu care erau, așteptate întîlnirile panromânești în preajma revoluției (cea de la Mîjina, din 184 , va fi un exemplu clasic). Totuși, Bariț nu va călători nici de data aceasta în Moldova, ci, oarecum brusc, pornește împreună cu Johann Gött într-o lungă drumeție spre apusul Europei, pînă în valea Rinului, în legătură cu planul patriei sășesc de a aduce noi coloniști germani în Transilvania (vezi George Em. Marica, *Notile re călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963 pp. 123—149, p. 127—130).

⁷ Vezi supra, n. 5. Persecutarea principalilor animatori ai *Propășirii* de către regimul lui Mihail Sturza avea tocmai rostul de a slăbi și anihila revista. După surghiunirea lui Kogălniceanu, Bariț notează cu amărăciune: „De vreo cîteva săptămîni *Propășirea*, foaiea științifică, începe a șchiopăta. Ar fi prea mare pagubă să o perdem așa de tinără”, și continuă cu o notă de subol a redactorului: „Nu o lăsați, domnilor, nu o lăsați, țineți-o, apărați-o; și așa avem foi periodice puține și mult părăsite” (vezi *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 97, p. 386). E de reținut amănuntul că redactorul brașovean folosește titlul de *Propășirea*, în vreme ce foaia ieșeană se numea doar *Foie științifică și literară*, „propășirea” fiind considerat de cenzură drept un cuvînt periculos și deci interzis ca titlu (a apărut la un singur număr, din 2 ianuarie 1844). Ultimul număr al *Propășirii*, 41, a apărut în 22 octombrie 1844. Despre desființarea revistei vezi pe larg în studiul lui Paul Cornea la monumentală ediție anastatică a *Propășirii*, apărută la București în 1980, p. I—XLVII.

⁸ În *Gazeta de Transilvania* (VIII, 1845, nr. 14, p. 68) apare a *Mulțămîta publică*, despre care înțelegem că este „opera” lui Mălinescu însuși. Se arată că *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior a fost tipărită a doua oară la Buda, în 1834, în 1000 de exemplare, cu cheltuiala căminarului Iodache Mălinescu. Din aceste exemplare, editorul a împărțit 300 de exemplare, gratis, la diferite persoane din Moldova; 122 le-a donat școlilor și bibliotecilor publice de acolo, 100 de exemplare a trimis în Țara Românească, iar acum alte 100 redacției de la Brașov, ca să fie împărțite ca premii elevilor silitori din Transilvania și Banat.

Scrisoarea a mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 261—263

Domnul meu!

Din deosebite izvoară m-am înștiințat că fiul meu Vasile ¹, carele în anul trecut să depărtă de aici, acum s-ar afla în Brașov. Te rog, domnul meu, de cumva vei da ochi cu dînsul, să-i spui ca nu cumva să uite că eu am dat chieazășie, la pornirea lui de aici, cum că fără voia guvernului niciodată nu va intra în Moldova. De va faci dinpotrivă, apoi eu îs pierdut.

În Engel și alte locuri, îmi aduc aminte de istoricul slovac arhiman-dritul Raici, carele au dat afară o carte istorică (mi să pare) în 4 tomuri ². Fă bine a-mi găsi această carte și a mi-o triimeti prin dd. frații Hași Gheorghiu din Iași ³. Acuma Engel nu mi-i de-ndămînă, ca să pot cita pomenita carte mai pre larg.

Al d[o]m[niei] tale,

Mălinescu

[Adresa:] An den Wohlgeborene Herrn Herrn Georg Baritz, in Kronstadt ⁴

¹ Vasile Mălinescu, 1817—1866, fiul lui Iordache Mălinescu, om politic român, fruntaș liberal, a fost secretar al Arhivelor Statului din Moldova (înaintea revoluției), membru al Divanului ad-hoc al Moldovei și ministru al cultelor (în 1861). Episodul evocat de disperatul tată este relatat de Gheorghe Sion în *Suvenire contimpurane* (vezi ed. București, 1973, vol. II, p. 18 și 77—79), și a rămas în istorie sub numele de „Episodul de la Grozești”. Auzind de izbucnirea revoluției din Transilvania, patru studenți români de la Paris: Vasile Mălinescu, Grigore Cozadini, Ioan Lecca și N. Chi-nezu se grăbesc să vină spre casă, spre a sprijini mișcările din patrie, așa cum făceau și alte grupuri din Țara Românească și Moldova. Toți făceau parte din marele grup de tineri moldoveni plecați la studii la Paris, în urma mișcărilor binecunoscute din 1846. Mulți dintre ei au străbătut prin cordoanele grănicerești, dar cei patru au fost opriți la Grozești, lângă pasul Oituz, de către armata austriacă. S-a iscat o busculadă în care studenții au împușcat un ofițer și un soldat. Apoi s-au întors în Transilvania, unde au participat la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 (vezi Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 134), iar ulterior au luat din nou drumul Parisului, unde au trăit împreună cu emigranții revoluționari. Vasile Mălinescu a fost capul acestui grup, exemplu de curaj și avînt patriotic. Poliția moldoveană aflase din vreme de pornirea studenților spre țară și luase măsuri pentru stăvilirea intrării lor în Moldova. Autoritățile austriece erau de asemenea alertate. Vezi despre el: *Necrologiu*, în *Buletinul instrucțiunii publice*, I, 1866, p. 288; G. Zane, *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, I, București, 1960; Idem, *Vasile Mălinescu. La o sută de ani de la moarte*, în *Viața economică*, IV, 1966, nr. 7, p. 10; Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, pass.

² Ivan Raici, 1726—1801, istoric și învățat sîrb, scriitor luminist de faimă euro-peană. A studiat teologia la Kiev și Moscova, apoi a călătorit la Constantinopol și

Athos, pentru a se documenta asupra istoriei slavilor din sud. Revenit în Serbia austriacă, a fost profesor la Carloviț și Novi Sad, apoi, din 1772, egumen al Mănă-stirii Covil. Aici și-a elaborat vasta operă istoriografică și beletristică, din care mai importante sînt scrierile: *Istorija slavenskih narode, a naročito Bulgara, Hrvata i Srpa* (Istoria popoarelor slave, mai ales a celui bulgar, croat și sîrb), în patru volume, Viena, 1774—Buda 1824; *Kratka istorija Srpie, Rassie, Bosnie i Rame* (Scurtă istorie a Sîrbiei, Rasciei, Bosniei și Ramei), Viena, 1793; *Tragedia o čaru Dusanu*, (Tragedia craiului Dușan), Viena, 1804; *Pjesme* (Poeme), Viena, 1814. Dintre scrierile lui Raici, cea care îl interesează pe Mălinescu este prima. Marea istorie a slavilor sudici este amintită, într-adevăr, de Johann Christian Engel într-un *Alphabetisch-Kritisch-Bibliographische Uebersicht* (lista bibliografică) din fruntea importanței sale — pentru noi! — scrieri: *Geschichte der Moldau und Valachey*, I—II, Halle, 1804 (p. 17).

³ Frații Nicolae și Christian Gheorghiu, greci din Brașov, erau negustori cu „boltă” vestită la Iași și corespondenți ai lui Bariț, cărui îi slujeau și ca librari în Moldova

⁴ „Domniei sale domnului domn George Bariț, în Brașov.”

NICOLAE NIFON BĂLĂȘESCU

(1806 — 1880)

Amintirea transilvăneanului Nicolae Bălășescu, naturalizat în Țara Românească, sub numele de Nicolae, mai apoi Nifon Bălășescu, reține detaliile derutante ale unei existențe pline de aventură, pe măsura firii neobișnuite a omului¹. Avatarurile bogate pe care le-a parcurs

¹ a) *Știri antume*: 1 Atestatul de absolvire a Seminarului teologic din Arad, eliberat în 30 august 1834, în *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 33; 2 *Constantin Cîrcinov, Cătră Cinstita Mare Legofeție a treburilor bisericești, Prințipatul Valahii. Raport* [plingere împotriva lui Nicolae Bălășescu], în *Ibid.*, p. 84—85; 3 *Relațiuni despre data înființării seminariilor muntene, chipul funcționării lor și numele profesorilor*, în *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahii pe anul 1838*, p. 274—283 (reprodus parțial în *I. Ionescu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 26—27); 4 *Lazăr Drugeanu, Înțelepte și al nostru sufletesc părinte, d[omnu]le profesor!* [cuvînt ținut la ziua onomastică a lui Bălășescu, 6 decembrie 1838], în *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Op. cit.*, p. 126—128; 5 Despre examenele publice ținute de Bălășescu la Seminarul central din București în anii 1838—1841, în *Cantor de avis și comers*, II, 1838—1839, p. 365, ;V, 1841, p. 181; *Curierul românesc*, X, 1839, p. 81—83; 357; XII, 1841, p. 121—122; 6 Despre solemnitățile de la Palatul domnesc din București, cu prilejul Anului Nou 1840, în *Curierul românesc*, XI, 1840, p. 1—2; 7 *Seminarul central al Sf. mitropolii din București*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1841, p. 233—237; 8 *George Bariț, Pentru literatori*, în *Foaie pentru minte...*, 1844, p. 64; 9 *Societatea literară din București*, în *Propășirea*, I, 1844, p. 16; 10 Anunț de prenumerație la lucrarea — nerealizată! — a lui Bălășescu, *Enciclopedie bisericească sau Dicționarul biblic, biserico-istoric, arheologic și teologic, despre legea mozaică, Talmud, biserica cristiană și mahomedană*, în *Universu. Noutăți din toată natura, cultura, literatura*, II, 1846, p. 64 și *Albina românească*, XVIII, 1846, nr. 68, p. 251—252; 11 Scrisoare a lui Pavel Vasici către redactorul *Gazetei de Transilvania*, în legătură cu soarta cărților românești în carantinele austriece, în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, p. 70; 12 *Știri și prospecte despre scrierea lui Bălășescu*, *Dicționarul latino-romanicum*, în *Albina românească*, XX, 1848, p. 52; *Universu...* IV, 1848, p. 56; *Organul luminărei*, II, 1848, p. 300; *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, p. 416; *Foaie pentru minte...*, 1847, p. 376; 13 *Știri despre lucrarea Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte*, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 88; *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 11, p. 88; 14 Despre arestarea și eliberarea lui Bălășescu la Sibiu, în vara anului 1848, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 273; 277—278; 280; 281—282; 293—294; *Vestitorul românesc*, XX, 1848, p. 275—276; *Poporul suveran*, I, 1848, p. 70; 76; 84; *Amicul poporului*, I, 1848, col. 331; 15 *Documente pentru românii transilvăni*, în *Bucovina*, I, 1848, p. 40—42; 47—48; 16 *Înștiințare literară*, în *Foaie pentru minte...*, 1851, nr. 16, p. 127—128; 17 *Donații de cărți făcute de Bălășescu*, în *Buletin, foaie oficială* [Moldova], XIX, 1851, vol. I, p. 191; *Zimbrul*, I, 1851, p. 362; *Gazeta de Moldavia*,

s-au comprimat, însă, în posteritate; într-unul singur, anulîndu-le pe toate celelalte: Bălășescu rămîne, pentru cei care-l cunosc, temerarul membru al Comitetului Național Român care, în vara anului 1848, a fost arestat de către maghiari la Sibiu, împreună cu August Treboniu Laurian, de unde a scăpat în urma unei turnuri spectaculoase a lucrurilor. Dincolo de această imagine foarte populară, Nicolae Nifon Bălășescu este puțin cunoscut pînă și istoricilor, și uimește mai cu seamă faptul că bogata lui corespondență cu George Bariț n-a trezit interesul nici unui cercetător de pînă acum. Căci puține capitole din inepuizabilul epistolar barițian prezintă un interes atît de subliniat ca scrisorile lui Bălășescu, referitor la mecanismul relațiilor confidențiale dintre intelectualii din Transilvania și Țara Românească, în deceniul pregătirii revoluției de la 1848. Bălășescu făcea parte din acea bogată pleiadă de profesori trecuți din Transilvania să facă școala românească dincolo de Carpați, unde au revoluționat gîndirea primelor generații ale secolului al XIX-lea, care au descoperit prin erudiții ardeleni dimensiunea latină și europeană a propriului lor destin. Timp de cîteva decenii, mecanismul exodului didactic spre țările române funcționează bogat, și pune la îndemîna școlii naționale un număr impresionant de dascăli fără rivali între localnici: Gheorghe Lazăr, Moise Nicoară, Damaschin Bojincă, Radu Tempea, Vasile Fabian Bob, Gherman Vida, Eftimie Murgu, Aron Florian, August Treboniu Laurian, Nicolae Nifon Bălășescu, Ioan Maiorescu, Ștefan Pop, Aron Pumnul, Alexandru Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu, Ștefan Miclă, Gavril Munteanu, Ștefan Niagoe, Zaharia Boerescu, Ioan Axente Sever, Constantin Romanu-Viru... și lista lor ar putea continua, semn al covârșitoarei influențe pe care transilvănenii au exercitat-o asupra risorgimentului cultural care se săvîrșea în Țara Românească și Moldova. Nu este, credem, lipsit de importanță amănuntul că, în jurul anului 1840, dată ce comasează cea mai importantă parte a corespondenței dintre Bălășescu și George Bariț, toate școlile din Principate erau conduse de transilvăneni, exceptînd Colegiul „Sfîntu Sava“ din București, unde Petrache Poenaru împărțea conducerea cu Aron Florian, membru influent al Eforiei școalelor. La Iași era director al Seminarului „Veniamin“ juristul Damaschin Bojincă. La Mănăstirea Neamțu, arhimandritul Gherman Vida. La Buzău, eruditul Gavril Munteanu. La Craiova domina personalitatea puternică a lui Ioan Maiorescu. La Seminarul episcopal din Rîmnicu Vilcea era director brașoveanul Radu Tempea. În fine, la Seminarul central al Mitropoliei Ungro-vlahiei, Nicolae Nifon Bălășescu. Dacă adăugăm mulțimea școlilor din provincie conduse de

XXIII, 1851, p. 188; 18 *N. Ionescu, O bazaconie limbistică*, în *România literară*, 1855, p. 176; *Telegraful român*, III, 1855, p. 132; 19 *Bibliografie*, în *Gazeta de Moldavia*, XXIX, 1857, p. 268; 20 Anunțul lucrării *Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor...*, în *Naționalul*, I, 1858, p. 115. b) *Studii postume*: 1 *C. Teodorescu, Istoricul școalelor române din Dobrogea sub turci*, în *Convorbiri didactice*, III, 1897, nr. 3, p. 206—209; nr. 4, p. 272—276; 2 *Dimitrie R. Rosetti, Dicționarul contemporanilor din România (1800—1898)*, București, 1898, p. 20; 3 *George Nicolaiasa, Cîteva date despre Nifon Bălășescu*, în *Revista arhivelor*, I, 1924, nr. 1, p. 138; 4 *Teodor V. Păcățian, Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, în *Telegraful român*, LXIII, 1915, nr. 16, p. 62—63; 5 *Alexandru Băleanu, O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nifon Bălășescu către Grigore Ghica, Domnul Moldovei*, în *Revista arhivelor*, I, 1924, nr. 1, p. 105—108; 6 *Ioan Luțaș, Cum a scăpat Nicolae Bălășescu din mîna ungarilor la 1849?*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IV, 1926—1927, p. 446—447; 7 *T. G. Bulat, Nicolae Bălășescu, primul director al Seminarului central din București*, în *Studii teologice*, seria II, an XV, 1963, nr. 7—8, p. 391—414; 8 *Mircea Păcurariu, Profesori transilvăneni la școlile din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, p. 29—49; c) *Bibliografie specială: Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul central 1836—1936, Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 33; 38—40; 62; 71—72; 78—87; 89—90; 92—94; 100—110; 112—113; 117; 120—122; 126; 128; 136—137; 139; 145—149; 151—152; 154; 175—176; 178; 253—256; 259—262—336; 341—346; 350; 352; 377.

ardeleni, apoi nenumărații profesori care predau în școlile din marile orașe sau din târguri și sate, obținem imaginea deloc forțată a unui învățământ românesc stăpinit de acești oameni ai excludului ranscarpatin².

Pentru cunoscătorul documentelor vremii constituie un subiect de meditație *competența discreționară* care li s-a acordat acestor factori școlari veniți din Transilvania, pînă tîrziu, în jurul lui 1860. Explicația e simplă și la îndemîna oricui: tot așa cum în Principate nu existau cadre pentru materiile moderne cerute de imperativul progresului, nu existau nici oameni pregătiți să le verifice sau să le cenzureze activitatea. Această putere nelimitată asupra celui mai important compartiment al vieții spirituale din cele două țări incumba, firește, o răspundere uriașă, care impune ca absolut naturală întrebarea dacă cei chemați aveau calitățile necesare desăvîrșirii operei pe care și-au asumat-o. Judecata lor în posteritate nu este deloc ușoară, din cauza situației lor istorice pe un raft secund al celebrității, abstrăgînd cele câteva excepții de ordin obiectiv ca August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu, sau de ordin subiectiv, conjunctural, ca Gheorghe Lazăr, Eftimie Murgu, Aron Pumnul sau Ștefan Micu. Roiul mare al profesorilor transilvăneni și-au consumat soarta într-un subsidiar de muncă aspră pe ogorul școlar, care în Principate era încremenit de țelina fanariotismului și orientalismului. Aici, deci, și nu la spuma superioară a creației de nemijlocită faimă trebuie prospectată calitatea marelui contingent de profesori transilvăneni. Alecsandri și Kogălniceanu au lăsat în umbră figura incertă a ieromonahului maramureșan Gherman Vida, Heliade Rădulescu pe a lui Gheorghe Lazăr, Bălcescu pe a lui Aron Florian, Eminescu pe a lui Aron Pumnul, Xenopol pe a lui Petru Suci, dar, după legea naturală a generațiilor, în construcția strălucitorilor creatori consistă un necontestat fond receptat de la cei meniți eclipsei. Cercetarea acestui fond este principala modalitate de a pune în lumină una sau alta dintre personalitățile didactice pomenite.

Mai apoi, acești intelectuali interesează și dintr-un punct de vedere ce intersectează în egală măsură cultura și politica. Proveniți în exclusivitate din mediul țărănesc al Transilvaniei, dascălii erau emancipați numai *intelectual*³, condiția lor materială fiind la voia unei dramatice întâmplări. Contemplîndu-și soarta proprie prin prizma unor idei politice și filosofice favorabile dizidentei, aceștia nu se simt atașați prin nimic de sistemul contemporan al valorilor. Singura filiație este aceea care îi leagă de poporul din care au ieșit, și asupra căruia revărsă luminile aceleiași concepții contestatate. Nelegați de rînduiala din Principate, cu atît mai puțin de tirania ungurească de acasă, sute de intelectuali trăiesc din substanța unui ideal viitor, care este singura rațiune a existenței lor. De aici rezultă faptul devenit istorie, că dascălii transilvăneni au constituit fermentul și vehicolul tuturor ideilor novatoare, pe care le-au răspîndit cu obsedantă sirguință în tot spațiul românesc, fie că este vorba de mari idei politice cu tentă revoluționară, fie de efervescenta acțiune panromânească a unității, fie, în fine, de cele mai benigne inițiative, ca reforma latină a alfabetului, modernizarea învățămîntului sau dezvoltarea publicisticii naționale. Ardelenii au slujit toate licăririle viitorului cu o uimitoare unitate în diversitate, firi și naturi deosebite ca lectură și opțiune letristă subsumîndu-se unui neclintit demers cultural-ideologic, structurat în Transilvania încă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Concluziile majore ale luminismului, formulate de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au constituit o platformă netrădată a marii pleiade didactice de la mijlocul secolului al XIX-lea; constanță care i-a impresionat pe cei din Principate, cu sentimentul de forță și stabilitate pe care îl sugera.

² Vezi Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, p. 323-332.

Dincolo de acest fond stabil, care a înglobat uriașa putere de muncă a transilvănenilor, destinele individuale, cu coloritul lor discret sau strident, monoton sau dramatic, rămîn de domeniul cercetărilor biografice.

După Eftimie Murgu, nu cunoaștem un transilvănean din Principate care să fi avut o existență mai aventuroasă ca Nicolae Nifon Bălășescu. Dar, spre deosebire de iacobinul bănățean, traversat de idealismul revoluționar al romanticilor, viața zbuciumată a lui Bălășescu pare mai degrabă un dat al temperamentului. Originar din Hașag, în apropierea Sibiului³, Nicolae Bălășescu, dintr-o familie de neuniți, a trecut, asemenea majorității tinerilor din vremea sa, pe la cursurile Liceului academic piarist din Cluj, dar în final preferă, totuși, ambianța de subliniat confesionalism neunit de la Seminarul teologic din Arad. A terminat studiul de trei ani în 1834, la vîrsta înaintată de 28 de ani, cu un calificativ mediocru, după „tenorul” certificatului eliberat de Consistoriul neunit din Arad⁴. Valoroasă este, însă, notația de la ultima rubrică a certificatului, din care aflăm că Bălășescu a absolvit, anterior, întregul curs tradițional de filosofie (liceul), precum și Facultatea de drept de la Cluj, și că vorbește, „pe lingă [limba] maternă română, germana, maghiara și latina la perfecție”⁵. Cu această zestre de invidiat, îl găsim la 10 ianuarie 1835 angajat ca profesor la Seminarul central din București, de unde îi scrie lui Damaschin Bojincă de la Iași, cu un simțămînt de „mîngiere și bucurie pentru adevăratul patriotism și înaintare a neamului”⁶. Următorul deceniu din viața lui Bălășescu se confundă cu istoria întemeierii și consolidării acestui așezămînt de cultură bucureștean, al cărui director — și unic profesor timp de aproape doi ani! — devine chiar din ziua deschiderii, în 2 februarie 1836. Cuvîntarea noului director, ținută cu această ocazie, reia imperativul luminării poporului adus din arsenalul Școlii Ardeleni, pe care îl formulează, în prezența inteligentului domnitor Alexandru Dimitrie Ghica, în termeni care trebuiau să dea de gîndit: „De ar lăsa un părinte fiului său bogățiile lumii, iar acestuia îi va lipsi creșterea cea bună și morală, pe acesta cu mult mai ticălos și nefericit l-au făcut decît lăsîndu-i o educație bună și nimic alta. Dar cine poate număra pagubele care din creșterea cea rea se nasc în soțietate?”⁷

Talentul pedagogic al lui Nicolae Nifon Bălășescu, manifestat anterior deschiderii seminarului, îi aduce un prestigiu deosebit. Încă în 6 septembrie 1835, Marea Logofeție a treburilor bisericesti recomandă mitropoliei un exemplar „de gramatica ce au închipuit în limba românească d. Nicolae Bălășescu, profesorul”, lucrare — după părerea forului prea înalt — „mai îndeplinită decît alte gramatici românești”⁸. Greutățile administrative sînt terifiante, sporite de comportamentul levantin al autorităților. În toamna anului 1836, Bălășescu achiziționează de la librărul Iosif Romanov cărți de școală în valoare de 2 098 lei și 30 de parale, pe care, însă, logofeția refuză să-i achite, conchizînd că „nu privește la atribuțiile profesorului, cumpărarea lucrurilor

³ Teodor V. Păcățian, *Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, în *Telegraful Român*, LXIII, 1915, nr. 16, p. 62-63.

⁴ Publicat la Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836-1936. Documentele întemeierii*, p. 33.

⁵ „Absolvit scientias philosophicas et juridicas partim in Varadini, partim vero Claudio-poli in Transilvania, loguitur propter maternam valachicam, germanicam, hungaricam et latinam perfecte”. (*Ibid.*)

⁶ *Ibid.*, p. 38-39.

⁷ *Ibid.*, p. 72-77.

⁸ *Ibid.*, p. 62. Nu se cunoaște manuscrisul acestei gramatici, scrise fie încă în studenție, fie, mai probabil, între ianuarie-septembrie 1835, observînd paupertatea de manuale școlare, căreia va trebui să-i facă față foarte curînd. Credem că este o variantă primară a manualului tipărit, în două ediții, în 1848 și 1850, la Sibiu și respectiv București, *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte*.

din târg, nici administrația seminarului”⁹. Întârzie mult, aproape doi ani, și recrutarea celorlalți profesori, pînă cînd, în fine, la sfîrșitul anului 1837 survine numirea unui alt transcarpatin, Zaharia Boerescu, din Timișoara, mai apoi a celui de al treilea, în persoana lui Dobre Tăntăveanu. Baniile afectați seminarului, 52 400 lei pe an, sînt subtilizați de economii monastici, „unit fiind la această chiverniseală economică și ieromonahul Ieroteiu”, inspectorul seminarului, încît Bălășescu se vede nevoit să raporteze că „hainele copiilor sînt tot rupte”, iar „mîncarea li se dă nu omenească, ci numai niște spălături”¹⁰. Foarte „strategici”, cei de la putere îl înlătură pe imprudentul Ierotei, dînd de formă dreptate lui Bălășescu, dar numesc în postul de inspector al seminarului tot un călugăr, pe Nichifor, dușman eficient și tenace, care pînă la urmă reușește să-l compromită pe profesor nu prin naiva învinuire de „unealtă a papistașilor”, cum îl definea Ierotei pe rigorusul ortodox ardelean, ci exploatînd carențele firii impulsive, agitate, a celui venit să facă școală la București. În mijlocul adversităților, acesta găsește răgaz pentru aspectele esențiale ale procesului de învățămînt. Îi aparține un meticolul regulament de desfășurare a activității seminarului¹¹, de la administrare pînă la calitățile profesorilor și materiile din programă, care rămîne valabil decenii de-a rîndul în școlile confesionale din Țara Românească. Asemeni tuturor dascălilor veniți de peste munți, Bălășescu impulsionează procesul de învățămînt spre metodă și conținut moderne, găsind în acest sens audiență chiar la Domnitorul țării. Din anul școlar 1838/1839 introduce sistemul publicării în broșuri tipărite a „propozițiilor” — capitolelor! — conținute de diferitele materii din programa seminarului¹², după modelul publicațiilor similare pe care le edita liceul academic piarist din Cluj. „Propozițiile” lui Nicolae Nifon Bălășescu din „Ioghica pură” au ca placă turnantă momentul lui „Kant, al doilea Socrate”, care „reformă și reduce filosofica la cel mai bun rînd sistematicesc, dîndu-i libertatea de care este vrednică”. Kant era, după cum se știe, reperul maxim al ideologiei Școlii Ardelene, prin faptul că sistemul său raționalist elibera nu numai știința filosofică, dar și personalitatea umană, argumentînd definitiv preceptele dreptului natural. În cîțiva ani, Bălășescu redactează toate manualele necesare învățămîntului seminarial, fie că este vorba de materiile sale, fie ale celorlalți profesori¹³. Îi aparține în întregime introducerea intensivă a limbii latine la toate cele 4 clase — în anul al patrulea se prevăd chiar „compuneri în limba latină după sintaxul cel ornat și ritoric”! —, pe cîtă vreme limba greacă era complet ignorată din programă, lucru desigur uimitor pentru un institut teologic ortodox de la Dunăre!¹⁴. Foarte de timpuriu, probabil încă înaintea anului 1840, începuse să alcătuiască dicționarul său latin-român, conceput în formă și conținut modern, care va fi, totodată, întiul dicționar de acest fel din Țara Românească.

Scrisorile lui Bălășescu, atîtea cîte s-au păstrat pînă la noi, se constituie în cîteva capitole cu fizionomie distinctă. Cel mai prețios mănunchi îl formează primele 16 epistole, trimise din București, între anii 1839—1845. Acestea au cîteva trăsături care le conferă o valoare aparte în ansamblul corespondenței lui George Bariț, ba chiar în literatura epistolară a vremii. Scrisorile surprind cu o rară plasticitate amurgul domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica și începuturile domniei contradictorii a lui Gheorghe Bibescu. Fire răscolitoare și cu un deosebit apetit politic,

⁹ E rezoluția logofetei la rugămîntea alarmată a lui Bălășescu, de a se achita suma spesată la Romanov (*Ibid.*, p. 81).

¹⁰ *Ibid.*, p. 110.

¹¹ Vezi textul în *Ibid.*, p. 94—109; 154—170.

¹² Vezi broșura *Propozițiile științelor teologhicești cari s-au predat în anul școlar 1838—39 în Central Seminar al Sf. Mitropolii din București. Cu blagoslovenie. București. Tipografia pîtarului C. Pencovici 1839*, azi o mare raritate bibliografică. La nevoie, conținutul ei poate fi consultat în *Șt. Călinescu și D. G. Boroianu, Istoria Seminarului central din București de la început pînă la instalarea în localul său propriu*, Iași, 1904, p. 55—72 și aceeași broșură pentru anul școlar 1840/1841 (*Ibid.*, p. 73—89).

¹³ Vezi scris. XI, incl. notele.

¹⁴ Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central...*, p. 170.

Bălășescu scrutează și dezvăluie prietenului său de la Brașov dedesubturile politice turmentate de mișcarea națională din 1840, apoi de mișcările greco-bulgarilor de la Brăila, survenite în lanț în anii 1841—1843. În acest peisaj, în care puterea se rezema în spadele vigilenților colonei de poliție Vladimir Blaremburg, Arnold Jakobson și Julius Engel sau în echilibrul pervers al politicii consulatelor străine de la București, cu atitudini diferite față de *Regulamentul Organic*, soarta intelectualității nu putea să fie decît una ingrată. Luat la ochi de oligarhia boierească pentru cutezanța din articolul *Pentru opinie*, publicat peste munți, în *Foaie pentru minte...* de la Brașov, Heliade Rădulescu devine, în 1842, victima unei înscenări puse la cale de profesorul francez Tavernier, ca „pricinuitor de revoluție”¹⁵. Bălășescu însuși, în pofida marelui merit de a fi edificat un important așezămînt școlar al vremii, este înlăturat încet-încet de la cirna Seminarului central, pînă la demiterea efectivă, în decembrie 1843¹⁶. Drumul său întîlnește partida națională din Țara Românească, începînd probabil din ianuarie 1842, data cînd i se adresează lui Bariț cu termenul „frate”, apelativul panromănesc al intelectualilor organizați după analogii franc-masonice, în acea mișcare conspirativă dar și de suprafață care va pregăti revoluția de la 1848. Bălășescu a fost printre primii membri ai Asociației literare din București, alături de Heliade Rădulescu, Laurian, frații Bălcescu, Goleștii, Cezar Boliac și alții. Rosturile didactice sînt abandonate, în viața lui Bălășescu intervine o primă mare aventură, care îl lipsea de unica sursă a existenței: leafa de profesor. În locul siguranței materiale, Bălășescu își asumă toate riscurile posturii de informator sau corespondent neoficial de presă, punînd în temă *Gazeta de Transilvania* despre mersul evenimentelor politice din Țara Românească. Scrisorile din perioada instalării lui Gheorghe Bibescu, ianuarie-februarie 1843, devin tot atîtea articole în ziarul brașovean, străbătute de speranța pe care partida națională și-o pusesese în noul Domnitor, mai apoi de amărăciunea spulberării acestei speranțe. În scrisorile lui Bălășescu găsim în premieră crîmpeie epocale din panorama regulamentară, surse sigure pentru verificarea acelor episoade. Am amintit intriga lui Tavernier, care a incitat spiritele vremii, și care își are în scrisoarea lui Bălășescu din 23 martie 1842 cea mai completă relatare. Dintr-o altă epistolă¹⁷ aflăm că la înscăunarea lui Gheorghe Bibescu, în 14 februarie 1843, la teatrul din București s-a jucat piesa *Umbra lui Ovid în Dacia*, tulburătoare informație istorico-literară, care pune un mare semn de întrebare în legătură cu o piesă nicăieri altundeva menționată. Un alt episod notoriu este geneza poeziei lui Heliade Rădulescu, *Măceșul și florile*, inspirată de scandalul Trandafiloff din 1844. Bălășescu îi trimite imediat lui Bariț o copie din „scandaloasa” poezie, explicîndu-i și sensul simbolurilor vehiculate de poet¹⁸. Stuația Principatelor sufocate de jocul intereselor puternicelor imperii vecine este rezumată în același loc, într-o aserțiune lapidară: „Rău de români în toate părțile!” O informație intrată demult în istoria noastră literară este aceea din 15 iunie 1844¹⁹, despre cea de a doua călătorie a lui Nicolae Bălcescu în Transilvania. Nu cunoaștem o apreciere mai timpurie, mai sagace și mai la obiect a personalității marelui patriot și scriitor, care pe atunci era încă înaintea debutului, cu *Puterea armată și arta militară*: „Frate, aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu, tînăr zdravăn, care n-are altul asemenea între români. Este un geniu”. Dizolvarea de către Gheorghe Bibescu a Adunării Obștești, la 4 martie 1844, este relatată de Bălășescu pe baza participării personale la momentul discutatei loviturii parlamentare, dictate de interesele păstrării cătușelor regulamentare. Ifoșele politicești ale boierilor divaniți se risipesc, lăsînd loc obișnuitei grosllării de feudali îndătinați anarhiei: „Ce? Noi l-am pus, noi-l scoatem! Cine e el? Un herghelegiu!”

¹⁵ Scris. III-IV.

¹⁶ Scris. XI.

¹⁷ VIII.

¹⁸ XIII.

¹⁹ XIV.

Dar mina lungă a lui Bibescu îl ajunge la un momet dat pe misteriosul corespondent din București, care furnizase *Gazetei de Transilvania* pînă și informații cu caracter militar. „Frate, sînt proclamat de al tău corespondent!”, îi scrie el alarmat lui Bariț²⁰, pentru ca două săptămîni mai tîrziu să-și anunțe prietenul. „Eu mă călugăresc”. Sub numele de Nifon, eruditul transilvănean se ascunde la Mănăstirea Cernica, nutrinđ simțăminte iacobine și gînduri laice sub rasa de circumstanțã a călugăriei. De la bun început divulgă lui Bariț o gravă confesiune de spovedanie a prietenului comun Aron Florian, care-și apropiase în mod nepermis pe tînăra fată în casă adusă de la Brașov, de soția lui Bariț²¹. Felul cum gîndește și vorbește Bălășescu despre călugărie este o dovadă clară că noua aventură era circumstanțializată de unele scopuri pe care nu și le putea atinge altminteri. Paravanul călugăriei trebuia să-i asigure o subsistență după alungarea din învățămînt și să-i furnizeze timp și bani pentru tipărirea celor două lucrări pregătite: gramatica limbii române și dicționarul latin-român. Cu sprijinul bănesc al mitropolitului Neofit, Bălășescu se reîntoarce în Transilvania, la Sibiu, în 1846, spre a-și tipări lucrările. Rămîne aici, grație bunei găzduiri pe care o află la curtea vicarului, mai apoi episcopului neunit Andrei Șaguna, dar și din cauza revoluției, pînă la sfîrșitul anului 1849. Corespondența cu Bariț din această perioadă, însumînd 20 de scrisori²², este cel de-al doilea mare capitol al epistolarului pe care-l analizăm, și are ca subiect simptomele timpurii și izbucnirea efectivă a revoluției de la 1848—1849 în Transilvania, iar ca personaj central, tulburătoarea figură a arhierului Andrei Șaguna.

Devenit om de casă al lui Șaguna, care-și crease un efervescent anturaj de admiratori și susținători, îndată după trimiterea sa ca administrator al Episcopiei neunita a Sibiului, după moartea lui Vasile Moga, Nicolae Nifon Bălășescu e în măsură să-i furnizeze lui Bariț cele mai confidentiale amănunte despre comportarea și acțiunile noului personaj sosit în mijlocul românilor transilvăneni. Ca om al regimului vienez, vizat în mod expres pentru demnitătea de episcop, Șaguna cîrmuiește de o manieră dură, șocantă, creîndu-și un rapid ascendent asupra timoratei sale „turme cuvîntătoare”. Deși avea doar calitatea de șef al Consistoriului neunit, Șaguna se substituie forului pe care-l conduce, încît — scrie Bălășescu în 16/28 octombrie 1846²³ — „orice hîrtie de la Curte, de la Gubernie ori de la vro varmeghie, toate vin tot pe numele *Andea Șaguna*, nu pe a Consistoriului”. Portretul alătură monumentalității, șiretenia și oportunismul. Îl laudă și-l sprijină pe George Bariț, ba, ceva mai mult, „vrea să se puie în capul tinerimei și să ia steagul revoluțiunei literare”, scriînd *ocasiune, perfecțiune, năciune*, el, care va fi cel mai cumplit prigonitor nu numai al lui Bariț, dar mai cu seamă al alfabetului latin, încît Sibiul va rămîne ultima enclavă a scrierii chirilice din România (pînă prin 1912!). Mina de fier a lui Șaguna, neobișnuită în rîndul conducătorilor obidiților români transilvăneni, îi surprinde și paralyzează pe aceștia, încît în fața acțiunii de comando de a o răpi pe Caterina Varga, în ianuarie 1847, la care se angajează pretendentul scaunului neunit din Sibiu, nu sînt în stare să opună vreoa rezistență coerentă. Șaguna, în cîteva minute, reușește ceea ce autoritățile guberniene nu reușiseră vreme de un deceniu: „a înduplecat pe buciumani să de afară pe *Varga Catalina*, ei o au adus înaintea lui, unde era cuvîntînd într-o mie de bărbați [...] Și aducînd-o ei în biserică, unde se aflau, o au predat stăpînirii mirene, care o au dus la Aiud”²⁴. „Lucru care — conchide Bălășescu — nu credea nimenea să-l poată el isprăvi”. Lăsînd la o parte faptul că lucrurile s-au petrecut altminteri: Șaguna a răpit-o pe Catarina Varga, și nu i-a fost predată de țaranil

²⁰ XIII.

²¹ *Ibid.*

²² Scris. XVII-XXXVI.

²³ XVII.

²⁴ XXIII.

din Bucium!, miza vicarului neunit este aceeași, de a se impune gubernanților de la Cluj. Îl vedem pe guvernatorul Teleki Jozsef „puindu-l de-a dreapta, pe canapeaua sa, unde erau o mulțime de magnați” și adresîndu-i-se cu „méltosagos ur”. Firește, cu un asemenea ascendent, alegerea de la Turda din 1 decembrie 1847 nu e decît o măsluială prost mascată, unde sînt în-lăturate personalități transilvănene de talia lui Moise Fulea, Ioan Moga sau Ioan Popasu, și *impus* acest tînăr aproape străin, care nu știa românește, dar reprezenta o bună achiziție pentru Curtea vieneză și gubernialii clujeni. Schimbarea tacticii survine mai devreme decît se aștepta chiar admiratorul lui, Bălășescu. În ianuarie 1848, abia confirmat episcop, Șaguna îi reproșează lui Bariț că, în coloanele *Gazetei de Transilvania*, „faci pe episcopi despoți, stăpîni de capul lor, satrapi ș.a. și cu aceasta deroghezi autoritatea arhipăstorească înaintea poporului acestui prost”²⁵. Bălășescu încheie portretul acesta aproape magistral cu expresia propriei deziluzii: „Fata nu-i tocmai așa precum și-o închipuiește bietul generică!” Monografia lui Șaguna n-au avut șansa unui izvor atît de fidel ca aceste epistole. Oricum, viitoarele biografii nu vor putea ocoli această schițare vie, contemporană, operată în mersul evenimentelor.

Cu această pasionantă urmărire a acțiunilor lui Șaguna, epistolierul nostru se pomenește brusc în fața revoluției de la 1848, care, în prima instanță, îi provoacă doar exclamații: „Minune!”, „Minuni în toate părțile!” Pas cu pas, însă, scrisorile relevă procesul cristalizării unei atitudini. Ca la toți corespondenții lui Bariț, și scrisorile lui Bălășescu din 1848 sînt condensări de a șaptea esență, receptacule lacome ale miraculoasei realități pe care o trăiau autorii lor. Din gîndurile în zig-zag ale pseudocălugărului de la Cernica recoltăm, însă, unele idei și informații inexistente în altă parte. Surprinde, de pildă, luciditatea timpurie, din 3 aprilie 1848, cînd întrebă și răspunde tot el: „Ce fac în România? Noi n-auzim nimic și nu poate să fie de tot pace”²⁶. De nicăieri ca din scrisorile lui Bălășescu nu se reconstituie, apoi, atît de plastic conciliabulele româno-săsești de la începutul revoluției, așa cum scrisorile lui Gavril Munteanu, prezente tot în acest volum, vor ilustra gravele conflicte dintre români și sași, după falimentul revoluției. Scrisoarea din 19 aprilie 1848 este un document unic prin faptul că dezvăluie — pentru prima dată la nivelul amănuntului cert! — împrejurările în care s-a hotărît ținerea adunării de la Blaj la 3/15 mai 1848, caracterul ei, inclusiv prezența revoluționarilor din Țara Românească și Moldova. Pe un drum oarecum singuratic, după cum îi era firea, Bălășescu sfîrșește prin a adera la falanga radicalilor transilvăneni, făcînd parte din Comitetul Național Român, mai apoi Comitetul de pacificațiune, ca unul dintre principalii factori ai acestui organism revoluționar românesc. În această calitate îl surprinde cel mai cunoscut episod al biografiei sale: arestarea de la mijlocul lui august 1848, la Sibiu, împreună cu August Treboniu Laurian, lovitură prin care nemeșimea maghiară urmărea neutralizarea celor mai eficienți membri ai Comitetului, cei care asigureau rețeaua pan-românească a revoluției. După cum se știe, cei doi au fost eliberați de către o mare mulțime de români, adunați fulgerător la Sibiu de vestea arestării conducătorilor²⁷. Cei doi, împreună cu Simion Bărnuțiu și Alexandru Papiu Ilarian, vor conduce apoi noua adunare românească de la Blaj, cea din septembrie, care direcționează revoluția românilor în sens insurrecțional²⁸. Noua dimensiune revoluționară reiese și dintr-o epistolă pe care Nicolae Nifon Bă-

²⁵ XXIX.

²⁶ XXXI.

²⁷ Vezi narațiunea pe larg a episodului la *Alexandru Papiu Ilarian, Istoria românilor din Dacia Superioară*, schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 50—54.

²⁸ *Op. cit.*, p. 58—67; *Ioan Chindriș, Modalități pașoptiste în cultura românească. Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1976 (exemplar la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca).

vășescu i-o adresează lui Ștefan Moldovan, la rîndul său fruntaș revoluționar al românilor din zona Mediașului, în ultima zi a adunării: „Frate, inimează pe toți la arme; arme și iar arme în mîna romînului, și toate le avem!”²⁹. Dealtminteri, face parte dintre organizatorii *oficiali* ai rezistenței revoluționare românești împotriva aristocrației maghiare; ca membru al Comitetului Național Român, alături de Laurian, Bărnăuțiu, Cipariu, Florian Micaș și Ioan Bran de Lemeni³⁰. În lunile grele ale războiului civil — octombrie 1848-iulie 1849 — Bălășescu se pare că a fost cel mai temerar dintre conducătorii revoluției transilvănene, trecînd prin aventuri pe care le evocă într-o frumoasă epistolă către protopopul sibian Petru Bodilă, în ianuarie 1851³¹. A trăit intens evenimentele revoluției, punînd în slujirea idealului pașoptist cîteva virtuți aparte: curaj politic ieșit din comun, dublat de o viziune panromânească a resurrecției, prezență de spirit și simțul exploatarei relațiilor nou create pentru români.

Întîmplător, anul 1848 corespunde, pentru el, cu editarea celor mai importante scrieri: *Dictionarium latino-romanicum* — o primă fasciolă, cuprinzînd, pe 368 de coloane, doar literele A-Aula — și *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte*, tipărite amîndouă la Sibiu, în 1848, la frații Hochmeister și respectiv Georg Klosius. Zbuciumul și preocuparea lui Bălășescu pentru atingerea acestui scop literar reies pregnant din scrisorile trimise lui Bariț între 1846—1848. Cu ređutabila sa erudiție filologică, el putea să ajungă în rîndul cărturarilor de prima mărime, un Cipariu sau Laurian, fapt pe care îl dovedesc chiar aceste două cărți ale sale. Dicționarul latin-român, cel dintîi de acest fel elaborat în Țara Românească, a fost proiectat la dimensiuni grandioase, după analogia unor mari lucrări de acest fel din Germania. Pentru exemplificarea competenței cu care a lucrat Bălășescu, o comparație cu celebrul *Dictionarium latino-hungaricum* al lui Petru Bod, tipărit, tot la Hochmeister din Sibiu, în 1801 poate deveni edificatoare.

1 Spre deosebire de cel mai cunoscut dicționar latin din cultura maghiară a vremii, remarcăm a Bălășescu delimitarea accepțiunilor cuvîntului nu doar prin exemple, ci și prin definiții, drum pe care evoluează și azi lexicografia latină. Violentele schimbări survenite în viața autorului, scoaterea din învățămînt și apoi avatarurile revoluției și războiului civil nu-i îngăduie, însă, realizarea întregă a ambițioasei întreprinderi. Va reedita dicționarul la București, în 1860, extinzîndu-l pînă la cuvîntul *Confero*.

Cît despre *Gramatica* tipărită în același an, aceasta gravitează în orizontul deschis la 1840 de August Treboniu Laurian, cu lucrarea sa *Tentamen criticum*. . . Reținînd că este vorba de un manual de școală, Bălășescu însuși sobliniază, în prefața adresată *Cătră învățători și învățăcei*, semnificația fundamentală a cărții sale: „Învățarea limbei gramaticale n-are de scop însași gramatica, ci pe de o parte cunoașterea limbei, pe de alta fôrmla cultură a minții și a priceperii, prim mijlocirea concepturilor gramaticii”. *Gramatica* lui Bălășescu are și două capitole aparte, care-l detasează de autorii manualelor școlare, făcîndu-i un loc, modest dar cert, între promotorii latinismului filologic: *De formarea limbei române* (*De formatione linguae Daco-romanae*) dar mai ales acea *Tablă arătătoare de unele cuvinte române derivate și compuse, ale căror primitivul (Urwort) sau rădăcina (radix) lipsește în limba română, și trebuie căutată (afliată) în cea clasică veche latină*. Procedul căutării analogiilor latine nu în derivatul din care provin cele românești,

²⁹ Scrisoarea se păstrează la B.A.R., ms. rom. 993, fr. 61r + v.

³⁰ Vezi apelurile la înarmare adresate de Comitetul Național, în *Foaie pentru minte*, . . . 1848, nr. 42, p. 336—339; *Albina românească*, XX, 1848, nr. 88, p. 356; nr. 89; p. 359; *Bucovina*, I, 1848, p. 40—42; 47—48.

³¹ Vezi scris. XXXIX, n.1.

ci în cuvîntul de bază, dispărut, va fi larg utilizat ulterior de Laurian și Massim la redactarea *Dicționarului limbei române*, sub auspiciile Societății Academice.

. . . Nicolae Nifon Bălășescu va supraviețui revoluției încă trei decenii, dar corespondența cu Bariț se încheie, practic, odată cu încheierea epocii pașoptiste. Ultimele două scrisori, tîrzii, sînt ecouri ale unor ciudate întorsături pe care le-a luat, după 1850, viața dascălului transilvănian. După un scurt răgaz de profesorat la același Seminar teologic din Huși, unde a funcționat pînă în 1853 trece în Moldova, ca rector al Seminarului teologic din Huși, unde a funcționat pînă în 1856. Acești ani sînt marcați de cîteva cărți cu caracter teologico-pedagogic, domeniu căruia îi va închina condeii, aproape cu exclusivitate, pînă la sfîrșitul vieții. Reîntors la București, este, pe rînd, profesor la Seminarul central, în 1860 la Gimnaziul „Gheorghe Lazăr”, apoi, în 1862, la Gimnaziul „Matei Basarab”. Este membru al unei comisii organizate de Ioan Maiorescu în 1860, pentru restructurarea învățămîntului seminarial din Principatele Unite, alături de Inochentie Chițulescu, Ioan Benescu, G. Ionescu și Ioan Ghermănescu, în care calitate elaborează o programă nouă și reclamă ridicarea lefii profesorilor³². La București își mai încearcă odată, în 1859, muza lexicografică, elaborînd în paralel un *Dicționar româno-frances* și un *Dictionnaire francais-romain*, dar după cunoscuta-i inconsecvență, se oprește cu primul la cuvîntul *Atermasia* iar cu al doilea la *Bannette*. În 1864 îl găsim solicitînd un post de profesor la Seminarul teologic din Buzău, ca unul care a fost „primul profesor și rector seminarului din București, ce s-a fost deschis la a. 1836, și de atunci încoace ocupat tot cu științe teologice”³³.

Cu această cerere, neluată în seamă, urmele lui Bălășescu, acum aproape sexagenar, se șterg pentru cîteva ani. Se pare că bătrînețea nu i-a atenuat spiritul de aventură, ci dimpotrivă. Un autor care l-a cunoscut³⁴ vorbește despre un mare scandal, în urma căruia ardeleanul poreclit de contemporani „brinză bună în foale de cîne” a fost închis îndelung la Mănăstirea Căldărușani. Nici o altă informație despre acest episod! Același autor îl surprinde, însă, pe Bălășescu, după 1870, părăsind țara pentru a se devota dascălirii românilor din Dobrogea. Ultima scrisoare către Bariț confirmă uimitorul apetit de misionar al bătrînului călugăr-pedagog. Documentul este și o valoroasă statistică demografică a românilor din Imperiul Otoman al căror număr s-ar ridica la 2 500 000 de suflete! Bălășescu s-a stabilit în zona cea mai intens-românească a Dobrogei, Tulcea, unde a reușit într-adevăr să deschidă o școală națională, sprijinit de comitetul comunității românești din localitate, în frunte cu Manea Giuglea. După C. Teodorescu, autorul amintit, Bălășescu nu s-ar fi comportat corect în calitate de profesor al școlii din Tulcea, falsificînd acte și însușindu-și banii școlii. Ismail Bei, prieten al românilor și chiar al lui Bălășescu, este nevoit să-l înlătore din Dobrogea, ca urmare a reclamației cetățenilor. Dar bătrînul dascăl, acum de 70 de ani nu s-a resemnat, și, după eliberarea Dobrogei, în 1878, s-a reîntors ca profesor al școlii românești din Măcin, recunoscut de minister. A murit în Măcin la 1880, lăsînd în urmă o bibliotecă ce i-a surprins pe contemporani prin bogăția ei și care, în

³² Vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936*. . . , p. 345—352; 376—377; *Mircea Păcurariu, Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, pp. 29—49, p. 31.

³³ I. Ionescu, *Material documentar privind la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 231.

³⁴ C. Teodorescu, *Istoricul școlilor române din Dobrogea sub turci*, în *Convorbiri pedagogice*, III, 1897, nr. 3, p. 206—209; nr. 4, p. 272—276.

lipsa moștenitorilor, a fost depusă la judecătoria din localitate³⁵. Ultima și cea mai ciudată aventură a vieții lui Nicolae Bălășescu, deși umbrită de încă neverificate fapte repugnante, luminează totuși imaginea unui moșneag care nu ezită să înfrunte necunoscutul lumii otomane, pentru a-și continua apostolatul cu care a pășit în viață: dascălia. Este din nou *cel dintii*: cel dintii profesor român din Imperiul Otoman, mesager timpuriu al unirii Dobrogei cu Țara, eveniment care a făcut fericite ultimele clipe din viața lui Nicolae Nifon Bălășescu.

³⁵ Astăzi formează un fond aparte la Biblioteca Academiei Române din București, constituit în 1889.

I

Buc[urești] 2 ian. [1]839°

Domnule și amice Bari!

Nu din obicei, ci din îndemnul sufletului îți poftesc un fericit an nou, și mulți asemenea de aci înainte. Totdeodată și 1 000 de prenumerații la *Gazeta Transilvaniei*! ¹ Nu mă îndoiesc că scrisoarea din poșta trecută o vei fi primit, în care te-am rugat ca pe anul viitoriu să-m[i] trimiți *Gazeta* la 14 penumăranți. Acum îți mai adaog încă 6, și adică:

1 Ill[u]s[trissi]mo D[omi]no Ilarioni Ep[isco]po Argis, ex vacantis Sedis Metropolitanae Administratori. Bukurestini ³;

2 R[everendissi]mo Ephrosino Poteke Archimandritae Monensi, Bukurestini ⁴;

3 Sp[ectabili] D[omi]no Const[antino] de Vacaresco, Administratori Buzeu ⁵;

4 Spect[abili] D[omino] Ioan Dimitriade, la Vornicia dinlăuntru, masa 1 ⁶;

5 D[omi]no Capitaneo I. Tell. Bukurestini ⁷;

6 Spect[abili] D[omi]no Stanciu Vatassiescu Semin[arii] Ep[iscop]at]ae Argisiensis Prof[essor], la Argeș ⁸. /

Te rog adaogă acești 6 lângă cei 14 și se fac Nr. 20, iar bani ți se vor răspunde numaidecât.

România a răposat! Și era bună gazetă! ⁹

D[omnul] Eliad mai dă *Curieru* pe toată zio[a] ¹⁰, cum veți vedea.

Cu litere lătinești să nu îndrăzniți a scrie, după cum ai și arătat în *Foaia de literatură* ¹¹, că de aci pierdeți toți prenumerații, și dincolo încă 2/3, de nu mai mulți. Încă n-a venit vremea.

Bine ar fi dacă veți mai înfrumuseța literile tiparului, că sînt prea urîte. Cum sînt cele din *Kantoru de avis* ¹² sînt frumoase și plăcute.

Și sînt al d-tale sincer amic,

N. Bălășescu
prof. theolog ¹³

Quod cito fis, male fis! ¹⁴ /

Te rog scrie-m[i] prețul cu care s-ar putea tipări acolo o carte românească cu literile din 1001 noapte ¹⁵. /

2

[Adresa:] Spectabili D[omi]no George Baritz, *Gazetae Transilvaniae*
Redactori D[omi]no Colend[issi]mo. Franco.
Coronae¹⁶

¹ Urarea lui Nicolae Nifon Bălășescu este puțin prea... generoasă. În 1839, *Gazeta de Transilvania și Foaițe pentru minte, inimă și literatură* aveau 398 de abonați. În deceniul următor cifra este în creștere (630 în 1842), pentru a atinge în 1848 820 de abonați (vezi George Bariț, *Jurnal politic sau foi periodice pentru literatură*, în *Gazeta Transilvaniei*, XX, 1857, nr. 92, p. 370; George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești până la primul război mondial*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11—111).

² Scrisoarea în cauză nu s-a păstrat.

³ „Prea ilustrului domn Ilarion, episcop de Argeș, administratorul oficiului metropolitan vacant. În București.“

Ilarion Gheorghiadis, 1777—1845, grec de origine, ierarh prestigios al bisericii din Țara Românească în secolul al XIX-lea. Ajuns în 1819 episcop al Argeșului, el intră în conflict cu ultimul domnitor fanariot, Alexandru Șuțu, a cărui corupție financiară o condamnă pe față. La izbucnirea Răscoalei lui Tudor Vladimirescu, îl aprobă și îl sprijină pe insurgentul de la Padeș (pe care îl cunoștea și îl aprecia dinainte!), încît după unele surse (Constantin Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 50—60) el ar fi fost creierul mișcării, iar Tudor numai brațul. După înăbușirea răscoalei, s-a refugiat la Brașov, împreună cu boierii știuți. Dar, spre deosebire de aceștia, Ilarion nu s-a întors în țară decît după Pacea de la Adrianopole (1828), cînd poate să-și ocupe din nou scaunul, pînă la moarte. Ilarion al Argeșului a fost unul dintre cei mai culți și deschiși oameni ai vremii sale, mare iubitor de literatură franceză, pînă la a fi numit „volterist“. A refuzat să-și cumpere voturile pentru scaunul metropolitan al Țării Românești, pe care îl merita înaintea tuturor. Vezi despre el Alexandru, Geanoglu Lesvioudax, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întîmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propoveduirea credinții, goanele, eresurile, soboarele ș.c.l. Acum întiaș dată tîlmăcită din grecește în limba românească. Pe lîngă care s-au adaos la sfîrșit cîteva științe vrednice de cunoscut, scoase din condicile vechi ale Mitropoliei Ungrovlahiei*, București, 1845, p. 409; 448; V. Gh. Durak, *Ilarion episcop al Argeșului 1820—21, 1828—45*, București, 1900; Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia Română*, II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, p. 791; Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, pass.

⁴ „Preastimatului domn Eufrosin Poteca, arhimandrit consilier. La București.“
Eufrosin Poteca, 1786—1859, elev al lui Gheorghe Lazăr, a ajuns el însuși profesor la „Sfîntul Sava“. După studii de teologie și filosofie în străinătate (1820—1825), eșuează pe tărîmul bisericesc, devenind arhimandrit și egumen al Mănăstirii Motru din Oltenia. Autor a numeroase lucrări de teologie, dar și a unei valoroase traduceri din Jacques-Bénigne Bossuet și din luministul J. Th. Heineccius.

⁵ „Onoratului domn Constantin Văcărescu, administrator la Buzău“. „Administrator“ = prefect.

Constantin Văcărescu, 1802—1887, boier cu înalte studii juridice la Paris, a fost prefect de Ialomița și Buzău, apoi membru al Înaltei Curți de casație. Și-a legat numele de Tezaurul de la Pietroasa, pe care l-a recuperat și l-a predat guvernului. Vezi despre el I. G. Valentineanu, *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859.

⁶ „Onoratului domn Ioan Dimitriade...“, funcționar la Ministerul de Interne al Țării Românești.

⁷ „Domnului căpitan I. Tell. La București.“

Numele e indicat greșit. Este vorba de *Christian Tell*, 1807—1884, care în acea vreme avea rangul de căpitan în oastea Țării Românești. Vezi: Ioan Anastasiu, *Generalul Christian Tell*, București, 1942.

⁸ „Onoratului domn Stanciu Vătășescu, profesorul Seminarului episcopal din Argeș“. Pitarul Stanciu Vătășescu a fost, între 1836—1845, cel dintîi director al Seminarului episcopal de la Curtea de Argeș (vezi Gheorghe C. Marinescu, *Seminarul din Curtea de Argeș, 1836—1936*, [București], 1936, p. 37). Vezi și I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, I, Craiova, 1934, p. 214; Idem, *Un școlar al Seminarului Chesarie acum o sută de ani: V. Caloianu de la Stîlpu*, Buzău, 1937, p. 12.

⁹ Sucombarea ziarului *România* este un episod trist din istoria publicisticii românești. Apăruse la București între 20 decembrie 1837—31 decembrie 1838, sub redacția lui Aron Florian. Profesorul transilvănean avea ambiția să dea nu numai un cotidian românesc, cel dintîi, dar și unul al cărui nume să simbolizeze aspirația politică a momentului, dacoromânismul. Dar, în ultimul număr pe 1838 — a cărui primă pagină e încadrată în chenar de doliu! — Aron Florian, împreună cu coredactorul Gheorghe Hill și cu tipograful-editor Friederich Wallbaum, se văd nevoiți să anunțe că „*România* încetează de a mai ieși de astăzi înainte!“ Cauza principală este lipsa de sprijin și de mijloace materiale pentru a continua apariția ziarului, care oricum i-a costat sacrificii bănești irecuperabile.

¹⁰ În 1839 *Curierul românesc* a apărut de 3 și de 4 ori pe săptămînă (vezi și Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești. (Ziare, gazete, reviste)*. *Descriere bibliografică*, București-Leipzig-Viena, 1913, p. 175.

¹¹ Vezi articolul lui George Bariț, *Cîteva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi ale unor dd. cetitori și literați românești*, în *Foaițe pentru minte...*, 1838, nr. 26, p. 201—203.

¹² *Cantor de avis și comers* a apărut la București între 24 aprilie 1837—30 ianuarie 1857. De la 13 februarie 1843 și-a schimbat numele în *Vestitorul românesc. Gazetă cuprinzătoare de feluri de științe*, iar din 10 august 1843 în *Vestitorul românesc. Gazetă semi-oficială*, de la această ultimă dată publicația fiind subvenționată de stat. Redactorul ei: Zaharia Carcalechi. Vezi Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, *Op. cit.*, p. 117.

¹³ După propria sa mărturisire (vezi scris. XI), Nicolae Nifon Bălășescu a fost chemat în Țara Românească, în funcția de profesor la Seminarul central al Mitropoliei, în decembrie 1834, la intervenția lui Damaschin Bojincă. Oricum, în 10 ianuarie 1835 era de pe acum angajat, după cum îi comunică protectorului său bănățean, care era juriconsult al Moldovei și director al seminarului similar din Moldova, găzduit la Mănăstirea Socola (vezi scrisoarea lui Bălășescu către Damaschin Bojincă în Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 38—39).

¹⁴ „Ce e făcut în grabă, e făcut rău.“ Corespondent românesc: „Graba strică treaba.“

¹⁵ Adică litera chirilică cu care s-a tipărit, la Johann Gött, celebra traducere a lui Ioan Barac, *O mie și una de nopți. Istoria arabicești sau Halima, întiași dată tradusă din nemțește*, 8 volume, Brașov, 1836—1840.

¹⁶ „Preastimatului domn George Bariț, redactorului *Gazetei de Transilvania*, domnului prea binevoitor. Franco. În Brașov.“

II

București, 11 decembrie [1]841

Mult prețuite domnule și prietine!

Prețuita d-tale scrisoare din 8 noiemvr. a.c. o am priimit, la care știu că [...] * vă veți fi mirat de a mea tăcere, ba poate veți fi și [...] * multe. Și întru adevăr că au și fost pricini. Mai întii cuprinderea cea mare care o am asupra-mi; aceasta stă mai vîrtos din alergături de dimineața pînă tîrziu noaptea (știu la noi la cîte se face noapte pe la

boieri, pp. mitropoliți, care sînt obicinuiți să caute trebi și noaptea, pînă la 12, la 1 sau 2 după miezul nopții, fiindcă zioa dorm), și așa, numai să-ți scriu fără să-ți scriu ceva, n-am vrut, iar la aceasta am avut trebuință de zăbava.

După venirea mea de la Viena ¹, numaidecît îmi arătă d. Romanov ² o scrisoare de la d-ta, în care pe margini însemnezi că doă lucruri neplăcute ai să-mi împărtășești; dar să văz de ceva prenumăranți la foile d-tale. Eu de atunci n-am pregetat a umbla în pricina aceasta și am și cîștigat multicei și mai am nădejde. Prețul lor l-ai mai rădicat cu vro cîțiva crietari; pe de o parte bine ai făcut, că era prea jos de tot și foaia e prea plăcută aici, iar pe de alta o ai urcat cu prea puțin (nu zic eu, ci toți ceilalți), căci cine dă 16 sfaști, acela dă și 18 sau 20 și d-tale numaidecît ți s-ar cunoaște ³. Însă eu cam pricep pricina: ca să fie asemenea cu cea nemțească de acolo? ⁴ Însă venindu-ți îndemînă, mai fă și altă înștiințare, prin care să arăți că o rădici la 18 sf., dacă nu acum încă la semestru II., așa zic toți ⁵.

Neplăcerile ce au urmat din publicarea obiectului seminarial ⁶, deși nu le știu, dar le cam gîcesc, fiindcă cunosc împrejurările, dar cu un prilej te rog detailează-mi-le mai clar, ca să le știu și mai luminat, *pro propria tantum notitia* ⁷. Cu toate că or ce va fi, sau ar fi, mie nu-mi mai pasă, că trebile mele sînt cu mult mai bine întocmite decît să-mi mai poată veni vro stricare, și de aceea sînt forte odihnit. Mitropolitul ⁸ încă s-au încredințat bine de osteneți-mi, din examenul ce l-au făcut seminaristii din Rîmnic ⁹, că n-au știut absolute nimic. P[ărintele] Vasilie ¹⁰ [e] și scos din profesorie, dar cu o mărinimie, că i-au dat salariul giumatate *titulo pensionis, ad dies vitae* ¹¹. Și a pus un tînăr unit, mirean, ce a învățat la Blaj ¹². Ce zici? Nu e frumos?... /

Pricina cu *Vasilie Ștefănescu Theologul* ¹³ mieu o am auzit încă în Rîmnic, la întoarcerea mea de la Viena. Parte m-am mirat de el, că s-a slobozit la atîta obrăznicie, dar din alta am mărturisit acolo tuturor, că el atîta nu știe ce a scris, cît nu știe nici condeiul cu care a scris, ci alcătuitorul scrisorilor este *Șt. Niagoi* ¹⁴, carele (ca toți bănățenii și românii din Ungaria; vezi și în Dieceza M[agno] Vasadinensi români ca cîinii) poartă atîta ură nespuse asupra noastră a tuturor transilvăenilor, și nu știu pentru ce? El (Niagoi) și pe mine, pe Aaron Flor[ian] ¹⁵ și pe toți transilvănenii [i], cari sîntem aici, ne face uniți și propagandiști, cari umblăm să facem prozeliți. Dar care-i e plata, că nu-l mai bagă nimenea în seamă, este cu totul nesocotit și chiar și urgisit; și asta e soarta tuturor bănățenilor (Nicorescu ¹⁶, Murgu ¹⁷), din cari mai sînt aici foarte puțini, dar nu și a noastră din Ardeal ¹⁸, cari sîntem mulți și toți bine văzuți și iubiți. Această pricină nu puțin m-a interesat, de aceea numaidecît după a mea ajungere la București, l-am chemat la mine și cu binele (fără a ști cererea d-tale), l-am făcut de mi-a dat hîrtia cea din avg[ust] 25, pe care după ce o am cetit, m-am necăjit și l-am înfruntat cum s-au convenit (fără a ști eu că ei trimiseseră și alta în 26 sept[embrie]). Vasilie ¹⁹ de atunci nu mai dă pe la ușa mea, ba mă încungiră și pe uliță; decît atîta știu bine (după cum poți

ști și d-ta) că nu el, ci *Niagoi* le-au așezat, cu un stil așa de prost încît nu un seminarist de ai mei, dar nici un vizitiu mănios n-ar fi știut să dicteze mai prost. Se vede cît duh are *Niagoi*: vrea să ocărăscă cu condeiul lui cel neted, și merge destul de colțoros, pare că n-a mai scris niciodată. Și așa sînt toți bănățenii: proști, reajunși și tîmpi la minte, mîndri, de unde și zavistioși și de aceasta tuturor neplăcuți. Vasilie totdeodată și șade la Niagoi, pe care, după ce l-am întrebat că ce cuprinde dizertația lui *Dr. Mayer* ²⁰, cea adusă sub (*), nu știu nimic, deși fiind acelea dată în limba nemțască și franțozască (dintre care-ți tremiț cîte una, poate acolo nu le aveți). Și mai știu că Niagoi a compus scrisoarea / și din alt izvor: zugravu *Kladek* ²¹, într-ale cărui case șade Niagoi, bărbat zdravăn, șlovak și prietin bun al meu; me-au spus multe de acestea înjurături ale lui, cînd bietu Vasilie tăcea, ca unu ce nu știa ce să vorbească. Haracteru lui Niagoi a fost totdeauna de mujic, el a batjocorit fata bătrînului *preot Ioan Theodorovici* ²² (o au îngecat), macar că avea muieră frumoasă, care a fost pricina gonirii lui din Peșta. După aceasta se trase pribegit spre patria lui, în Bănat, unde fiind la Vîrșet ²³ se apucă de făcu pașcvile asupra ep[iscop]ului de acolo Iosif Raiacici ²⁴, de unde, fiind simțit, fugi, iar lucru se înștiință la General Comando din Temișoara, care scrise în urmă-i la Sibiu (cînd vru Niagoi să treacă în Țară) ²⁵. Aci G[eneral] Comando din Sibiu cercetă strașnic de el, pe taină, și poliția-l află în conac la prota *Petru Bodila* ²⁶. Poliția-i luă toate lucrurile, i le aduse la G[eneral] Comando în cancelarie, i le vizită; firește că acum n-a mai găsit nimic, dar pînă era în arest vro cîteva zile, cum i s-au părut a se mai atinge de cinstea și trebile altuia. Eu i le-am lăsat a le auzi, să știe că le știu și că nu mi-e frică, nici mă sfiesc cît mai puțin a-l arăta că e om necinstit și de nimic.

Atîta este care poci acum în scurt a-ți scrie despre aceasta. Dintr-acestea vei ști cum să te îndreptezi.

Îmi pomenești că se află aici doi ungureni, pe cari d-ta abia odată i-ai văzut (nu sînt Niagoi și Carcalechi? ²⁷); nu știu cine sînt aceștia, dar de sînt ceia, ei focul zavistii nu și-l pot scoate decît numai prin defăimări, dar care le e plat[a], *prout dicti* ²⁸, că nu-i ascultă nimenea, nici cînd vorbesc adevărul. Nu știu cine sînt, zici că *nu umblă a cerceta haracterul cuiva*, dar cum va cerceta haracter acela care n-are, nici știe ce e haracter? *Unit* ²⁹, aici acum nu mai face să se sperie oamenii, mai virtos aceia cari au trebile în mînu-le, precum: Vodă, ministrii, boierii, mitropolitul, ep[iscop]ii și mulți din popi. D-ta ce ești eu știu, și cum ești încă știu, inima și haracterul încă ți-l cunosc și nu numai eu, ci toți aceia cari să cuvine trebuie să cunoască. Așadar, clevețele unor asemenea mișei sînt ca o nulă fără altă țifără. /

Eu te-am cunoscut, și după cum te-am cunoscut, te-am și mărturisit, și de mărturisirea mea încă nimenea nu s-au îndoit. D-ta caută cu suflet voios de-ți urmează calea pe care lucrezi și să fii încredințat că poate vro altă plată vrednică de osteneală-ți nu vei lua de la nația română, dar o adevărată mulțumire, laudă și nemuritoare aducere-aminte negreșit să o aștepți, care fără toată ³⁰ îndoiala ți se va da.

Pentru foile d-tale eu am umblat mult și am cercetat mijloace cum să ne trimită și prin județe, că adevărat aceasta aduce mare stinjeniri și *Gazetei* și celor ce vor să o aibă. D-ta făgăduiești 18 cr.C.M. pe un semestru. Eu astăzi mă iau și mă duc tocmai la Direcția Poștelor, ca să cercetez. Aici în București toți plătesc de număr 2 cr. c.M. și așa, pe un semestru 52 cr.C.M. Aceasta e a purtătorului de scrisori. Decît, orice va fi taxa Poștii, d-voastră veți trebui să aveți aici o casă, un om care se însărcineze să grijească ca în toată lumea să puie pe poștă plicurile bine așezate; fără de aceasta nu se poate.

Inferius scribam. ³¹ Amice! am fost la Direcția Poștelor, unde mi-au zis că primesc gazetele d-tale ca să le exped, cu plată, să dai cîte ³² o gazetă de drum; sunt 7 drumuri: al *Craiovi*, al *Piteștilor*, al *Giurgiuului*, al *Brăilii*, al *Prahovii* și al *Dimboviței*. E cam mult, dar io voi mai cerca ³³ și alt mijloc, dacă voi putea izbuti; atunci se vor putea și bine și ieftin, dar un om trebuie negreșit să ai, care să-ți umble în treabă-ți, ascurat la timp. Romanov nu se leagă; am vorbit io, așadar io-ți voi face și ajutorul acesta; poate ceva spese nici să aibi.

Iată, -ți trimit niște versuri ale prof. *Genilie* ³⁴, făcute unile la aniversara întronării Domnului, și altele la S. Mihail, scrise cu litere, dar ortografia lui proprie. Vezi-o, la vreme poți-o să o pui și în una din foi, are în dos și toată gramatica: care literă ce o face. El leapădă metodelui *Maiorescu* ³⁵, de care se ține acum Eliad cu toate mîinile; din car[e] pricină se și cam priceșc amîndoi, dar nu tare, căci Genilie-ș va găsi puțin[i] iubitori.

Obștasca noastră Adunare din iest an este un lucru foarte interesa[n]t ³⁶. Poate prin vrun corespondent vei fi și aflat urmarea: lucru este pe drumul Petersburgului, să vedem ce ne va veni.

Geografia d-lui Rus ³⁷ poate să afle ceva iubitori. Eu mă prenumă[r] pentru 10 exemplare, care deocamdată vor ajunge pentru aici, pînă ce o vor cunoaște, cu toate că e ceva cu preț cam rădicat.

Prenumărănții ț-i voi trimite cu alt prilej, să vezi că am adunat și de cei mari, cari tocmai zic că e prea ieftin. Unele termene ungu-renești (cum le zic ei) le vatămă urechile; ei cer ca să fie chiar ciociasca lor, care e cu greu.

Cu acestea, rămii sărutîndu-vă (a d-nei mîinile), și sînt al d-voastre prieten și frate,

Nicolae Bălășescu,
profesor de teologie.

4v P.S. să ne înțelegem mai des cu scrieri./

* Manuscrisul deteriorat.

¹ Scrisoarea de față este unica sursă cunoscută despre această călătorie a lui Nicolae Nifon Bălășescu la Viena. Scopul trebuie să fi fost unul didactic.

² Iosif Romanov, librar și editor bucureștean, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele anterioare, passim.

³ La sfîrșitul numerelor 49 și 50 din *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, p. 196; 200) Bariț inserează anunțul *De la redacție*, în care reamintește cititorilor că, în 1842, prețul *Gazetei* și al *Foii pentru minte*... împreună va fi „pe un semestru, cu poșta, 2f. 4 cr., iar pe anul întreg 5 f. 20 cr., și fără poștă pe un sem[estru] numai 2 f. 20 cr.”

⁴ Foaia „cea nemțească” din Brașov era *Siebenbürger Wochenblatt*, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 10, n. 4.

⁵ Nu se va face o nouă scumpire a abonamentului.

⁶ „Obiectul seminarial” publicat de Bariț îl constituie două articole despre Seminarul central din București; *Seminarul central al Sf[întei] Mitropolii din București* (în *Foie pentru minte*..., 1841, nr. 30, p. 233-237) și *Corespondință întârziată*. (*Asupra Seminarului*) (în *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 31, p. 123-124).

⁷ „Numai pentru informare proprie”.

⁸ Mitropolitul era *Neofit II al Ungrovlahiei*, al cărui chip îl vedem în rîndul fruntașilor Revoluției de la 1848 din Țara Românească. Personaj cu o existență aventuroasă, Neofit a fost mai întîi dascălul prințului Alexandru Macrocordat, apoi la 1824 episcop de Rîmnice. În 1829 a fost numit girant al mitropoliei, în locul exilatului Grigore IV. După revenirea și moartea lui Grigore (1834), Neofit devine din nou „regent”, pînă în 1840 cînd e ales și confirmat mitropolit. L-a dușmănit grav și din motive îndoielnice pe Domnitorul Gheorghe Bibescu, sentiment care l-a zvrîlit în tabăra revoluționarilor la 1848, unde s-a purtat în mod ambiguu. A demisionat în 1849. O monografie despre el a scris însuși Gheorghe Bibescu: *Neofite Métropolitain de Hongro-Vlachie jugé par ses écrits et se actes*, Geneva, 1894. Vezi și *Praxis bisericască sau actul patriarhicesc ce s-a dat și s-a citit în Biserica Sfintei Mitropolii din București, la înscăunarea preaosfinției sale părintelui Neofit, Mitropolitul Ungro-Vlahiei la 28 iulie anul 1840*, București, 1840.

⁹ Seminarul Episcopiei din Rîmnice s-a înființat tot în 1838, odată cu Seminarul central din București și cu Seminarul Episcopiei din Buzău. Prima generație de profesori și directori au fost, la toate cele trei instituții, numai transilvăneni: Nicolae Nifon Bălășescu și Zaharia Boerescu la București, Gavril Munteanu și Dionisie Romano-la Buzău, Radu Tempea și Vasile Teodorovici la Rîmnice Vilcea.

¹⁰ Sub acest nume prescurtat: „părintele Vasile”, pe care îl întîlnim și în alte surse contemporane (vezi *Almanah al Curții și al Statului din Principatul Valahiei pentru anul 1840*, *Almanah de la Cour et de l'Etat de la Principauté de Valachie pour l'année 1840*, IV, București, 1840, p. 218-219) se ascunde profesorul Vasile Teodorovici sau Teodorescu, secundantul lui Radu Tempea la Seminarul episcopal din Rîmnice Vilcea. Venit și el de peste munți, „părintele Vasile” era nepotul lui Ioan Teodorovici (despre care vezi aci infra., n. 22). După alte surse (vezi C. N. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut*, în *Cuvîntul adevărului*, 1908, nr. 14 p. 165; Mircea Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1-2, pp 29-49, p. 41-42), Vasile Teodorovici ar fi rămas în slujbă pînă la moarte, în 1842. Vezi despre el și I. Ionascu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău*, 1836-1936, București, 1937, p. 27 incl. n.3 (apud *Almanahul satului*... pe 1839, p. 109; 1840, p. 105).

¹¹ „Cu titlul de pensie pe viață.”

¹² Misteriosul transilvănean pare să fie Ioan Procopiu, despre care se spune că fusese adus în Oltenia de Ioan Maiorescu, mai întîi ca profesor și inspector la Școala publică din Filași. Așadar, el i-a urmat lui Teodorovici în profesoria de la Rîmnice Vilcea, începînd din 1842. Se cunosc puține lucruri despre el. În 1844 - dacă ar fi să-i dăm crezare lui Aron Florian! - Procop sau Procopiu era „bolnav de moarte”, încît doctorii „au hotărît că nu e nădejde de scăpare” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 44). După alte surse, el ar fi supraviețuit și ar fi dascălît la Rîmnice între 1842-1847, iar a doua oară între 1857-1861, cînd a fost o vreme și director al seminarului (vezi C. N. Mateescu, *Scurt istoric al Seminarului*, în *Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae” din R. Vilcea pe anul școlar 1924-25*, Rîmnice Vilcea, 1926, p. 83-84; Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, ed. 2-a, București, 1932, p. 256; Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 42). Alte știri sporadice despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 248.

¹³ Nu cunoaștem „pricina” lui Nicolae Nifon Bălășescu cu seminaristul Vasile Ștefănescu. Din contextul scrisorii reiese că ar fi vorba de o piră a acestuia împotriva directorului, inspirată de profesorul Ștefan Niagoe (vezi n. 14, aci infra). Pe Ștefănescu

Îl întâlnim în rîndul seminariștilor evidențiați de Bălășescu în discursul pregătit pentru examenul din 3 octombrie 1837 (vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 113—117; alți elevi fruntași: Andrei Stoicescu, Nichifor Ieromonah, Constantin Vispescu, Ion Popescu, Nicolae Călinescu și Marin Hotăreanu). Îl reîntîlnim în 1840, nominalizat de inspectorul-călugăr Nichifor în două rapoarte, ca indisciplinat: în aprilie 1840 „a dormit afară din seminar“ iar în mai același an a fumat („bătut tutun“), împreună cu alți seminariști (*Ibid.*, p. 174—175). Or, cunoscut fiind faptul că Nichifor era dușman neîmpăcat al lui Bălășescu, este curios cum acest prigonit al inspectorului n-a fost în raporturi bune cu Bălășescu. Aceste raporturi se vor îmbunătăți ulterior, după cum reiese din scrisoarea adresată de Bălășescu lui Bariț în 21 septembrie 1843 (vezi-o infra).

¹⁴ Dușmanul lui Bălășescu este Ștefan Niagoe, 1800—1869, venit tot din Banat, unde urmase cursurile Preparandiei din Arad. În calitate — mai apoi — de dascăl la Școala românească din Pesta, a fost redactorul *Calendarului românesc de la Buda* pentru anii 1828, 1829, 1830 și 1831. Prozelit al corifeilor Școlii Ardelene, Ștefan Niagoe s-a ocupat de latinitatea poporului român, de introducerea alfabetului latin în scrieri ca: *Scurtă prevedere* (în *Calendarul de la Buda*, 1828, p. 47—48) sau *Dialog sau vorbire între învățător și școlar despre romani și români sau dac-romani* (în *Ibidem*, 1829, p. 38—118). Vezi despre el: Nicolae Albu, *Un satelit al Școlii Ardelene*. Ștefan P. Niagoe; Sibiu, 1943; Mircea Tomescu, *Calendarul românesc*; București, 1957; V. Molin, *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, în *Mitropolia Banatului*; XVI, 1966, nr. 4—6; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 627.

¹⁵ Care era la acea dată profesor de istorie la Colegiul „Sfîntul Sava“ și director adjunct al Eforiei școlilor din Țara Românească (vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei pentru anul 1840...*, p. 188 și 190). Vezi despre el, în principal, *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 362—363.

¹⁶ Acest „Nicorescu“ este Moise Nicoară, 1784—1867, personalitate de frunte a vieții politice și culturale românești din Banat. După un zburciumat și aventuros capitol din viață, cînd și-a riscat averea și libertatea pentru scopul dezrobirii religioase a românilor bănățeni (vezi Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*. Arad, 1943), el trece în Țara Românească, prin 1823, unde a fost profesor în mai multe răsîmpuri, încă neelucidate de biografi.

¹⁷ Este vorba de Eftimie Murgu.

¹⁸ La data acestei scrisori, funcționau ca profesori în Țara Românească următorii transilvăneni (deosebit de bănățeni, cu care vedem că nu se prea împacă!): Aron Florian, Ioan Maiorescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Zaharia Boerescu, Radu Tempea, Dionisie Romano, Gavril Munteanu, Ioan Procopiu și alții.

¹⁹ Clericul Vasile Ștefănescu, despre care vezi n. 13.

²⁰ Johann N. Meyer era „întîiul doctor al Înălțimii Sale [Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica — n.ns.], ștab doctor al oștirilor“ din Țara Românească (vezi *Almanahul Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei pentru anul 1840...*, p. 128. „Disertația“ lui Meyer era o broșură germană despre progresul științelor naturale în Principate, cuprinzînd o cuvîntare ținută la Congresul naturaliştilor de la Bonn din 1833. Trimisă lui Bariț, broșura a fost operativ prezentată de doctorul Pavel Vasici în *Foaie pentru minte...* (*Ideii rapsodice*. 14. *Privirea la cele zise*, în 1842, nr. 4, p. 27—30), dimpreună cu apelul către români să se ocupe de studiul naturii.

²¹ Anton Chladek, 1794—1882, pictor și grafician, ceh de origine, s-a stabilit la București, definitiv, în 1836. Cu studii de artă la Milano, Viena și Pesta, el s-a remarcat ca un portretist prodigios.

²² Este vorba de scriitorul Ioan Teodorovici Nica, bănățean, originar din Lugoj, din 1809 preot la biserica română neunită din Pesta, iar după 1820 cenzor al cărților românești la Tipografia Universității din Buda (în această calitate este cenzorul unor cărți de mare răsunset în epocă, precum: „cîrtirea cea din Hale“ a lui Tököly Sabbas, în ediția a 2-a, germano-română, din 1827: *Erweis, dass die Wallachen nicht römischer*

Abkunft sind... [Arătarea că valahii sau rumânii nu-s de viță romani...], Buda, 1827. Teodorovici Nica a desfășurat o activitate cultural-literară în sensul ideilor Școlii Ardelene, fiind, printre altele, unul dintre redactorii *Lexiconului ae la Buda* (1825). S-a ocupat, între 1824—1830, și de editarea *Calendarului românesc de la Buda*, între 1829—1831 avîndu-l colaborator pe Ștefan Niagoe (vezi aci supra, n. 14). Vezi despre el *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 848; pentru completare, Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, II, (1781—1838), București, 1931, p. 251; 257; 259; 265; 322.).

²³ Azi Vrșac în Jugoslavia. Centru religios și cultural ortodox din Banatul Sîrbesc, unde au gravitat nenumărați cărturari și dascăli români, cel mai renumit în epocă fiind Nicolae Tincu Velia.

²⁴ Iosif Raiacici, 1785—1861, ulterior patriarh al sîrbilor din Imperiul Austriac, la Carloviț.

²⁵ Ștefan Niagoe era în 1836 în Țara Românească, intrucît la 26 noiembrie Logofeția bisericească și a instrucției publice cere mitropoliei să-l numească profesor la Seminarul central, alături de Nicolae Nifon Bălășescu (vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 89); dar nici în 1837 nu era încă încadrat, după cum reiese dintr-o plingere a Logofeției către Domnitor, din 2 martie (*Ibid.*, p. 93—94). Persoana antipatizată de Bălășescu era, la data acestei scrisori, într-un post important la București: „diplomar“ la Secretariatul statului, ca al treilea funcționar după marele logofăt Constantin Cantacuzino și marele clucer Costache Petrescu (vezi *Almanah al Curții și al Statului... pentru anul 1840*, p. 40—41).

²⁶ Petru Bodilă sau Bădilă era protopop neunit la Sibiu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 18).

²⁷ Zaharia Carcalechi, 1784—1856, scriitorul și publicistul originar din Brașov, de numele căruia se leagă editarea cunoscutei publicații *Biblioteca românească*, la Pesta, în 1821, 1829, 1830 și 1834. Stabilit la București în 1834, Caralechi era la data acestei scrisori redactorul ziarului *Cantor de avis și comerș*, devenit în 1843 *Vestitorul românesc*. Despre acest neîmpăcat dușman al lui Bariț vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 170—171. incl. bibliografia indicată acolo.

²⁸ „După cum se spune.“

²⁹ Greco-catolic. În Principatele Române au existat, în diferite răsîmpuri, răbufniri de animozitate față de dascălii greco-catolici veniți din Transilvania, cu o solidă erudiție și educație românească, dobîndită în școlile Blajului. Alimentată în general de diferiți profesori neuniți din Transilvania, cu o infinit mai redusă pregătire și, deci, cu mai mici șanse de succes, această animozitate nu a devenit atitudine sistematică pînă după 1860, cînd Heliade Rădulescu a pornit marea și regretabila sa campanie de ponegrire a „unităților papistași“ (!?! din Transilvania.

³⁰ În manuscris, după toată, e scris în toată, apoi șters de Bălășescu.

³¹ „Scriu aci mai jos.“ Se referă la faptul că pasajul care urmează a fost înghesuit ulterior, în spațiul dintre două alineate.

³² În original scris *quote*; deși alfabetul scrisorii e chirilic, la acest cuvînt s-a folosit de cel latin. Vezi și n. 33.

³³ Scris: *querca*, în alfabet latin.

³⁴ Despre scriitorul și geograful Iosif Genilie vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 139—140. Pentru completare, Gheorghe Adamescu, *Scrierile lui Iosif Genilie*, în *Buletinul Societății geografice române*, XXII, 1901, nr. 3 și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 389. „Versurile“ lui Genilie: poemul *Arhanghelul sau virtutca în agonie*, publicat de Bariț în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 8, p. 63—64. Cît despre tipărirea lor cu „litere“, adică în alfabet latin, redactorul arată într-o notă că acest lucru a fost cu neputință, din cauza lipsei unor semne grafice noi, proprii autorului (lucru care se confirmă în această scrisoare).

³⁵ Petru Maior.

³⁶ În numărul său din 21 decembrie 1841, *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, nr. 51, p. 204) publică știri despre alegerile de deputați pentru viitoarea sesiune a Adunării obștești din Țara Românească, ce trebuia să se întrunească la sfîrșitul anului. Dar

— spune redactorul de la Braşov — „ştirile de la Bucureşti ne dau să pricepem cum că deschiderea Obşteştii Adunări se va mai amîna“. Într-adevăr, ea nu se va mai întruni decît la sfîrşitul anului 1842, în sesiune extraordinară, ca să aleagă alt Domnitor în locul debarcatului Alexandru Dimitrie Ghica. Dacă ar fi să dăm crezare *Cantorului de avis şi comers* (1842, p. 349), Adunarea Obştească nu s-a putut întruni pentru că numărul deputaţilor n-a fost complet. Credem că mai degrabă este vorba de tulburările politice din 1841—1842, care au dus la remanierea severă a guvernului, mai apoi la căderea Domnitorului.

³⁷ Este vorba de lucrarea profesorului blăjean Ioan Rusu (despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 349—400): *Icoana Pămîntului sau Carte de geografie*, vol. I—III, Blaj, 1842—1843.

III

Bucureşti, 8 ianuarie [1]842

Iubite frate!

Scrisoarea ţi-o am primit, am văzut că şi d-ta mi-ai priimit pe ale mele doă dintîiu, dar nu şi pe a 3-a; iată, -ţi mai trimiţ şi pe a 4-a. Zici că te-ai mişcat cu totul cetindu-mi-le; ai dreptate, că fraţii noştri, căroră unora le-am făcut bine în faptă, altora dacă nu în faptă, încailea le-am gîndit şi poftit din inimă, aceia umblă ca vulpile şi lupii să ne strice şi să ne omoare (şi fiziceşte şi moraliceşte). Dar cel ce ajută la cele bune, acela nu le va ajuta lor; atîta mă bucur şi eu, văzîndu-te sincer, şi voiască cerul ca să fim aşa totdeauna, fără a ne putea mişca ceva, fie acela ce va fi, ca la vreme de scîrbă, dacă nu alt ajutor, încai focul să ni-l puteam vărsa unul altuia (de aşa am cunoscut pe fratele Ţipar¹, să fim trei: *treime!*).

5 Frate!, ce hantătaru cuprinde sfîrşitul² *Opinii publice* din Nro 52?³ Zău m-am speriat! M-a luat groaza ce strigări fac boierii noştri; mă tem c-o să joace cojoaca lui *E. din Bucureşti*⁴. Astfel de turburare n-a fost între ei niciodată. O parte strigă asupra lui E. [Eliad], alta asupra redactorului din Braşov, că cum a îndrăznit a pune un astfel de articol în *Gazetă*, că acesta nu e alta, decît ocară curată, e pricinuitoare de revoluţie, ba vor să strige ca această gazetă să se oprească de tot aici în ţară. (Îndemnaţi, unii, de Niagoi şi Carcalechi; tocmai acuma le-a venit bine.) Poate-ţi vor cere articolul manuscris original, ca să văză netăgăduit pe autor, poate vor dojeni pe cenzură prin agenţie, şi poate şi altele că vor face. Sau mai bine *ar face*; ar face multe, dacă ar putea⁵, dar stăpînirea nu-i va ajuta să facă. Mitropolitu⁶ încă e supărat, că el e una cu boierii; mi-a zis să-ţi scriu. Eu le-am zis ca să alcătuiască şi ei un articol înproтивă şi li se va pune în *Foaie*⁷, dar mi se pare că nu pot zice nimic în contră. Dar ei vor toţi să se lepede de a mai ţinea *Gazeta* aceea. Eu le-am zis că *Gazeta* cea românească din Braşov are 1500⁸ de abonaţi şi prea puţin îi pasă că se vor adaoge sau vor scădea 30⁹. Gazetieru este ca un brutar (Bäcker), el scoate pîine, cine are trebuinţe, să cumpere, cine nu, nu, şi să nu gîndească cineva că prin abonarea sa

face ceva bine *Gazetii*; face *quidem*¹⁰ şi *Gazetii*, dar mai mult lui-şi, că-şi împlineşte trebuinţa; şi la acestea mulţi au tăcut. Fii slobod cît vei putea, atinge unele asemenea articole şi din Ungaria şi Transilvania, ca să văză că nu vorbeşti numai pentru ei aşa slobod, căci acum o vor ceti cu mai mare interes. Cu toate acestea, pe aceştia mai cruţă-i!

Nu ştiu ce vor zice la aceasta şi moldovenii, căci şi boierii lor se pot afla atacaţi. Să te ţii la articole atingătoare! Dacă-ţi vor veni în contra acestuia, trebuie pus, ca să te văză că eşti drept, şi nu partizan, că ei zic că articolul e drept, cu atîta deosebire că ce cade asupra boierilor trebuie să cază asupra stăpînirii.

Mai priimeşte pe aceşti 4 abonaţi:

- 1 Marele dvornic Iordache Golescu¹¹;
- 2 Sf[in]tia] sa arhimandritul Gavriil al Bistriţii¹²;
- 3 D[omnul] Iancu Baliadi et compagnie;
- 4 D[omnul] Hristu Theodoridi¹³,... toţi la Bucureşti.

Astăzi voi să merg la Mihalachi Ghica¹⁴, de unde nădăjduiesc să dobîndesc un folos mare pentru gazetă-ţi. Ce va fi, -ţi voi mai scrie şi iarăşi te voi ruga a-mi rescrie. Prea bine vin scrisorile în plicurile gazetelor!

Notă: *deosebit* se zice aici, dar *deschilinit* nu se zice, şi nu ştiu ce e. Şi verbul în sfîrşitul periodului, ca latinii şi nemţii, la noi e nepotrivit.

*Cantoru de avis*¹⁵ se laudă în toate părţile că l-ai rugat să-ţi aduie abonaţi, dar el nu va să-şi facă belea de unde n-are. Umblă şi cu o scrisoare-ţi în buzdunar, arătîndu-o la toţi. Vezi, omu de nimic!?

Astă dată atîta, şi sînt al d-voastră cel mai credincios prieten,

N Bălăşescu,
profesor¹⁶./

5v

[Adresa:] Domniile sale domnului *George Bariţ*, redactor *Gazetii de Transilvania, la Braşov*

¹ Timotei Cipariu.

² În manuscris, după *sfîrşitul*, e scris *lui*, apoi şters de Bălăşescu.

³ Un remarcabil articol al lui Ion Heliade Rădulescu, *Pentru opinie*, publicat în *Foaie pentru minte*... 1841, nr. 48, p. 377—382; nr. 49, p. 385—388; nr. 52, p. 409—412. Articolul a făcut o vilvă extraordinară din cauza conjuncturii politice, dominate de ura crescîndă a marii boierimi din Ţara Românească, împotriva Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica. Heliade Rădulescu pledează pentru democratizarea ţării, împotriva marii boierimi, luînd apărarea Domnului contra opoziţiei din Adunarea Obştească.

⁴ Articolul e semnat *E.*, iar redacţia specifică într-o notă: „trimis din Bucureşti“. Paternitatea este atestată de următoarele mărturii: a) articolul-epistolă al lui Heliade Rădulescu, intitulat *D-lui redactorului Foaie pentru minte ş.a.l.*, din *Curierul de ambe sexe*, II, 1838—1840, p. 70; b) o scrisoare a lui Heliade Rădulescu către Pavel Vasici din acelaşi an, 1842, publicată de G. Bogdan-Duică în *George Bariţiu şi amicii săi* (*Tribuna poporului*, VII, 1903, nr. 42, p. 1); c) scrisoarea aceleiaşi către George Bariţ din 9 februarie 1842, publicată în Ion Heliade Rădulescu, *Scrisori şi acte*,

ediție de George Potra, Nicolae Simache și George G. Potra. București, 1972, p. 51—52. Din această din urmă mărturie aflăm că Heliade Rădulescu trimisese articolul încă în 1837 sau 1838, dar că Bariț l-a tipărit abia la sfârșitul anului 1841, din motive care-
țin de misterioasa lui strategie redacțională.

⁵ Numele adevărat al lui „F. din București” nu era un secret pentru nimeni în vremea apariției articolului. De aici pînă la dovada *concretă*: manuscrisul, era destulă cale. Curajos și loial, Heliade Rădulescu îi scrie lui Bariț (I on H e l i a d e R ă d u - l e s c u, *Op. cit.*, p. 52). Și totuși... există o mică poveste cu încrederea lui Heliade! În 1845, supărat pe Bariț pentru atitudinea ambiguă a acestuia în conflictul de la Blaj dintre profesori și episcopul Ioan Lemeni, Ioan Maiorescu îi expediază redactorului brașovean celebra epistolă-filipică în limba latină *Frater Baricz!*, cu data Craiova, 20 iunie 1845, în care, cu binecunoscuta-i furie, tatăl mentorului Junimii îi aruncă prietenului său în față o suită de incriminări foarte grave (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 285—292). Printre altele, Maiorescu susține că Bariț a vîndut cuiva manuscrisul lui Heliade, păstrîndu-și o copie de vîzul lumii. Pasajul din scrisoarea lui Maiorescu (vezi *Op. cit.*, p. 290, rînd. 6—18 supra, traducere în românește) e plauzibil și convingător. În plus, dascălul craiovean de nu era un simpatizant al lui Heliade, ci chiar dimpotrivă, poetul fiind în bună măsură responsabil pentru urgia abătută asupra sa în cunoscutul scandal din 1838. Așadar, de dragul adevărului, care este mai puternic și mai prețios decît o mie de opoșiri menajatoare, trebuie să înregistrăm încă o atitudine contradictorie a lui George Bariț, din-
lunga serie pe care prefectul-martir Constantin Romanu-Viviu le numea *crucișe*: „Bariț iară scrie cruciș, de nu știu ce să mai zicem” (*Ibid.*, p. 148, n. 7). Oamenii mari, defecte mari!

⁶ Mitropolitul era Neofit II (vezi scris. anterioară, n. 8).

⁷ Nu se va publica un astfel de răspuns.

⁸ Firește, o exagerare! În 1842, numărul abonaților lui Bariț era în jur de 400.

⁹ Adică numărul abonaților din protipendada bucureșteană.

¹⁰ „Într-adevăr.”

¹¹ Marele vornic *Gheorghe (Iordache) Goleșcu*, 1768—1848, fratele lui Dinicu Goleșcu.

¹² Mănăstirea Bistrița din județul Vâlcea (vezi despre el *Ibid.*, p. 164—165.)

¹³ Iancu Baliadi și Hristu Theodoridi erau negustori greci din București.

¹⁴ Marele ban Mihail Ghica, fratele Domnitorului, mai era încă, pentru puțină vreme, „vornic dinlăuntru” și, în paralel, președintele Eforiei școalelor. Curînd, în vara anului 1842, Alexandru Dimitrie Ghica va fi nevoit să se descotorosească de el, în cadrul remanierii guvernamentale impuse de opoziția boierilor. Locul său îl va lua viitorul Domnitor Gheorghe Bibescu.

¹⁵ Adecă redactorul acestuia. Zaharia Carcalechi (despre care vezi scris. anterioară, n. 27).

¹⁶ Pe copera scrisorii, adaos de mîna lui Iosif Romanov: „D-le Bariț, trimite și acestuia d. Gheorghe Gheorghiu, pe Podu Mogoșoaie. *Iosif Romanov*. Pentru pra[h]o-
vanului aci s-a plătit”. De o altă mină, cu o semnificație de nedezlegat, numele lui „N. Manu”. Probabil scrisoarea s-a trimis prin protopopul Nicolae Maniu de la Sibiu.

Adnotată de Bariț: „1842, ian. 8. Nic. Bălășescu”.

IV

București 23 martie [1]842

Iubite prietino și frate!

Toate: hîrtie și însemnările trimise le-am priimit.

Zgomotu *Opiniilor*¹ cu cît era mai mare — încît socotea cineva că are să se facă un lucru mare! —, cu atîta s-a liniștit de tare, încît nu mai pomenește niminea nimic de dînsa. „Căci aici orice veste,

noutate, orice vorbă mare ține 3 zile, pînă ce o aud și se strecoară prin dinții tuturor, dintrunții crudă și simplă cum este, apoi în urmă atîta de prefăcută și deformată, încît dacă o vede (aude) acela de la care a ieșit, jură pã Troiță că nu e aceea, nu o mai cunoaște. Și vreun adevăr sau minciună, cam cum și cînd se obicinuieste a zbura afară din București, adecă în zilele pruncii, ale junii sau ale bătrînelor, așa se știe și pã acolo, adecă simplă și curată, mai mărită și prefăcută, sau în urmă cu totul schimbată și slăbită². 3 zile țin toate veștile, dar aceea țin vro 2 luni! Pînă cînd se nascoci o altă minciună, dar știi ce minciună mare, după cît fusă vrăjmășia boierilor asupra lui E[liade]! Negreșit aici nici îndoială nu încap: Tavernier³ a fost pus și plătit de unii din boieri ca să-i scoată această pîră mincinoasă, fiindcă Tavernier poartă astfel de haracter, încît pentru plată este gata să facă orice nelegiuire. El, Tavernier avea să ia de la d. Eliad 10 # făcuți poliță de la d. Grigorie Cantacuzeno⁴. Eliad n-avu să-i dea în ceasul acela cînd i-au cerut Tavernier, dar i-au făgăduit că peste vro 3 zile îi va da negreșit, la care Tavernier începu a se plînge că este în mare și nespusă lipsă, încît n-are nici ce mînca, și acum îi era toată nădejdea într-acești 10 #. Și stăpînirea românească, românii, sînt foarte nerecunoscători, oameni nemulțumitori, încît nu se află acum în nici într-o pîine, deși este el doctor mai învățat, mai vrednic și care a slujit patria atîta și are diplome, nu ca alți proști/neînvățați și fără diplome, ș.a., ș.a. La acestea Eliad, nu să tacă, ci (după cum e el cam deschis: ce are în inimă are și în gură,) știind de el (Tavernier) multe și nespuse blăstămății, îi zise că el a fost totdeauna amestecat în partea opoziției, și nu strică el cu aceasta, decît lui-și însuși, deci să se lase de aceasta, ca un om sărac ce e și să se roage de *Domn Stăpînitor*⁵ care e bun și-l va rîndui în vreo slujbă și să lase partidele la dracu, ce are el să se amestece. ș.a., ș.a.!!

Aceasta pe Tavernier l-au giunghiat pînă în rărunchi, socotind că Eliad știe cu mult mai multe decît i-au zis. Și despărțindu-se, Tavernier a venit în oraș și a început a vorbi, că Eliad încă e amestecat în complotul de la Brăila⁶ și că el este șeful de 5000 bărbați revoluționari. Astăzi, mîine, vorbește, că umple Bucureștii de cea veste; ceia vede că stăpînirea nu face mai o mișcare la o suflare de vînt, că toți vorbea și niminea nu spunea asemenea cu celălalt, și niminea nu știa de unde s-au auzit, de aceea l-au silit pe Taver[nier] să meargă la consulul lui, Billecocq, să-i spuie, și așa amîndoi au mers la Vodă. Vodă, ce să facă: și de n-a crezut, dar ceva a trebuit să facă, căci a putut să și fie ceva în lucru. De aceea a dat un *ofit* prin care însărcinează pe d. *Iancu Manu*⁷ și pe d. Arghiropolu⁸ să cerceze arătarea lui *Tavernier* ce o face asupra lui Eliad, este adevărată ori nu? Aceștia cer de la Tavernier pîră în scris, cheamă în 7 ale aceștia pe Eliad și-l întrebă, carele spune că în toată viața a vorbit cu Tavernier de 2 ori și totdeauna în pricina galbinilor de la d. Grigorie Cantacuzeno⁹, și că pîra lui este pe din trei neadevărată etc., ș.c.l., ș.c.l. Se arată și niște mărtori, cărora [le] spuse Tavernier azi un lucru,

mîine altul cu totul contrar, în pricina aceasta, și toate acestea le confrontară în comisie marți 10 martie. *Tavernier* nu le putu tăgădui, și așa el rămase pîrîtor mincinos și asuprirea lui *Eliad* în pricina aceasta fu cu totul nevinovată. Ce va urma, nu știu, atîta știu că și vrăjmașilor lui *Eliad* le părea rău de el, dacă a fost adevărat. Pravilă au, a lui Caragea, în care în *Partea a cincea. Pentru vini*, cap. 7. § 1—2. zice că „1 *Prepuiitor se chiamă cel ce pornește pîră de învinovărie asupra unui nevinovat.* / 2 *Prepuiitorii să se osîndească la pedeapsa ce era să pătîmească cel prepus cînd s-ar fi găsit vinovat*“¹⁰.

Dar ce zice corespondentul în foaia din Brașov nemțească¹¹ că *E[liade]* joi în 5/17 martie ar fi fost închis și hîrtille lui pecetluite, este cu totul neadevărat, minciună mare și goală. Vorba ieșise, adevărat, în tîrg, că e închis acasă la *el*, la *agie*, la *vornicie*, la *spătar*, ba unii și la *pușcărie*, dar toate au fost minciuni, că el vestea o au auzit de la alții, dar ceva cercetare acasă la el, de hîrtii, n-au fost, decît la comisie în 7 și în 10 martie.

Dar un asemenea blestemat ca *Tavernier* ar trebui negreșit pedepsit după pravilă și trimis peste graniță. El tocmai nu e doftor, ci, după cum zice corespondentul bucureștean, că a făcut înainte de vro cîțiva ani așa zgomot cu călătoria lui cea vicleană și cu gînd de înșelăciune, încît aduse la mirare pe mulți slabi din Europa. Ajungînd în Germania la Universitatea N., plăti bine unui tînar prea învățat, dar sărac, cu numele *Wolf*, și-i făcu o *Dissertatie medică*, frumoasă, pe care o dădu el sub numele lui, și biata Universitate, aplecată spre vrednicii și speriată de laudele ce și le trase el din călătoria lui din Europa, îi dădu o diplomă, deși poate meșteșugul ce l-au învățat în tinerețe i-a fost *cismăria*, *croitoria* sau, după cum cam sînt ei franțezii, *bucătari*, *vizitii buni*, *stalmeister* sau vrun *comediant*, *jucători pe funie* sau altceva, în vreme ce altu, cari au învățat toate științele filosofice, fizice, hemice și au trecut și cursul medic cu laudă, dar din nenorocire, pentru sărăcie, nu-și poate scoate diploma de la Universitate, că trebuie să o plătească cu 300 sau și 400 fl. C.M., bietul n-are diplomă, și așa el nu se poate hrăni după învățătura și meșteșugul ce l-au învățat, și înaintea unui asemenea *șarlatan* ca *Tavernier* nici nu îndrăznește să vorbească.

De aici poți scoate și să faci un articol zdravăn și întins, de aceea ți le scriu așa pe lung, ca să te poți întinde destul; și va folosi mult¹². Și să îndemnezi a-l pune și în cea nemțască¹³. Zi acolo, curat, că românii nici unii nu sînt aplecați spre revoluție, ci sînt supuși drepți și ascultători stăpînitorilor. Da streinii sînt ațîțatori și porniți a face orice rău și întărită cu amăgire și pe cîte un român. Dar caracterul și duhul românului nu e de revoluție, după cum se vede din amîndouă întîmplările de la Brăila, că n-au fost amestecat nici un român¹⁴, ș.a., ș.a.

Această veste mincinoasă, și în urmă îndreptarea, lui *Eliad* i-au folosit foarte mult, încît este lucru foarte proaspăt și cald cu *Opinia*,

și el a și început a intra prin casele boierilor și a fi priimit. *Eliad* rămîne tot *Eliad*.

8 Dar alta mai mare: știi, frate, că pe *Maiorescu* de la Craiova/ l-au scos de tot și din profesorie și din inspectorie, și mi se pare că e silit a trece și granița¹⁵. Nu știu ce dracu fac, de nu-și caută de treabele-și și să lesă politica în pace. Ca și *Murgu*¹⁶, *Nicorescu*¹⁷. Dar ce să zic! Niște păcate pe noi, toți ne arată cu degetul zicînd că ungu-renii vin fugiți și flămînzi, ca vai de ei, din Ungaria în Valahia, aici caută pîine, li se dă și ei apoi se amestecă în politică. Și cam au dreptate. Unde se suferă aceasta așa ca aici?

Machedon au ajuns la București din Brăila și împreună cu el 17 cari toți se află închiși sus în căsarme. Trei greci, sîrbi, bulgari, dar nici unul român¹⁸.

Mi-au părut foarte rău auzind că d. dr. *Vasici*¹⁹ fu așa rău bolnav, dar mă bucur că-i e mai bine și doresc grabnică însănătoșare desăvîrșit, căci după Paști, poate, vrînd D-zeu, să ne întîlnim sănătoși.

Ce face *Țipar*²⁰?

Fii sănătos, cu toți ai casei, (copii? !). Și sînt al tău frate,

N. Bălășescu,
profesor.

Păr[intelelui] Prot[opop] *Verzea*²¹ sănătate și toate cele bune. Îi mulțumesc pentru scrisoare.

Frate, adresa lui *Stoica*²² nu i-o ați îndreptat, și el e supărat.

Ce facem noi cu gazeta de la Craiova, care venise pînă acum sub adresa *Maiorescului*?

Din *Gazeta* ce vine pentru Poștie, nr. 2 și 3 n-au venit, nu știu pe unde s-au pierdut, bine ar fi să scrii la Craiova să le trimiță sau, dacă ai de prisos, trimite de acolo, că aceștia tot cer.

D[omnul] *Nicolae Nicolescu*²³ se vaietă că gazeta nemțască nu-i vine./

¹ Vezi scris. anterioară, n.3.

² Pasajul dintre ghilimele („“) a fost reprodus, aproape neschimbat, de *George Bariț* la alcătuirea unui articol substanțial despre întîmplările de pomină, narate în această scrisoare (vezi *Aprilie 6*, articol la rubrica *Țara Românească* din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 15 din 13 aprilie). Vezi și infra, n. 12.

³ Este vorba de medicul francez *Alcibiade Tavernier*, aventurier în Principatele Române, unde și-a cîștigat anumite merite în legătură cu combaterea holerei (vezi *Curierul românesc*, III, 1831, p. 162 — despre apariția unei cărți a acestuia! — și V, 1833, p. 210—211, despre activitatea lui în străinătate). Despre viața acestui personaj îndoielnic se cunosc extrem de puține lucruri. Se presupune că a fost amestecat în activitatea francmasonică de la noi (vezi *Paul Carnea*, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 437). Despre conflictul lui *Tavernier* cu *Heliade Rădulescu* au scris: consulul francez la București, *Etiene Adolphe de Billecocq* în *Le nostre prigioni ou le Journal de Billecocq*, Paris, 1849—1850, I, p. 127—130; *Constantin N. Velichi*, *Conspiratorii*, București, 1979, p. 128—132.

⁴ Grigore Cantacuzino fusese pe la 1835 deputat în Adunarea Obștească, în care calitate a semnat proiectul pentru înființarea Seminarului central din București, înaintat Domnitorului la 22 mai 1835 (vezi Victor Papacostea și Mihail Regeleanu, *Seminarul central 1836–1936. Documentele întemeierii*, p. 50).

⁵ Alexandru Dimitrie Ghica.

⁶ În februarie 1842, prin zelul fratelui său Mihalache Ghica, și al colonelilor Arnold Jacobson, aghiotant domnesc și Julius Engel, comandantul Regimentului al II-lea, Alexandru Dimitrie Ghica lichidase cea de a doua mișcare conspirativă a „subdiților” greci și bulgari din Brăila. Prima conspirație fusese descoperită în iulie 1841 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 164–166, incl. n. 11). După Constantin N. Velichi, cercetătorul mișcărilor antiotomane de la Brăila (*Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841–1843*, București, 1958; *Conspiratorii*, București, 1979), încercarea de a-l implica pe Heliade Rădulescu în complotul de la Brăila a fost o diversiune nereușită pusă la cale de consulul francez Billecocq, cu scopul de a-l salva pe Domnitorul Ghica de compromitere în ochii puterilor străine (vezi *Conspiratorii*, p. 128–132).

⁷ Aga Iancu Manu era director al Departamentului treburilor dinlăuntru, ca al doilea om al afacerilor interne după marele ban Mihalache Ghica.

⁸ Marele logofăt Emanuil Arghiropulo era președintele Judecătoriei criminale a Țării Românești.

⁹ Vezi nota 4.

¹⁰ Indicația și citatul date de Bălășescu sînt exacte.

¹¹ În articolul *Bukurest, 18 März* de la rubrica *Walachei*, ziarul brașovean *Siebenbürger Wochenblatt* (1842, nr. 25, din 27 martie stil nou, p. 114) vorbește într-adevăr despre arestarea „redactorului *Curierului valah*”, fără să-l numească, în legătură cu pira lui Tavernier și cu intervenția consulului Billecocq.

¹² Vezi și n. 2, aci supra. Bariț va scrie într-adevăr un astfel de articol, împotriva lui Tavernier, dar mult mai târziu, în aprilie 1842 (vezi-l în n. 2), după ce lucrurile se clarificaseră suficient ca să nu prezinte nici un risc pentru prudentul redactor brașovean. Bariț își extrage materia din această scrisoare a lui Bălășescu, pe care o comprimă. El nu îl numește pe calomniatul Heliade, ci îi zice „un prea zdravăn român și patriot”. Cele mai fidel redatate pasaje din scrisoare sînt cel pus între ghilimele, la începutul scrisorii, și notat la n. 2 și cel referitor la *Legiuirca Caragea* (vezi n. 10).

¹³ Redacția ziarului săsesc *Siebenbürger Wochenblatt* nu va trebui capacitate să dezmințită știrea dată în 27 martie (vezi n. 11), căci o va face singură, în numărul 29, de la sfîrșitul lunii. Același corespondent din București, care dăduse știrea arestării lui Heliade Rădulescu, vine acum să-și retragă, cu teamă și rușine, informația eronată.

¹⁴ La Brăila, în februarie 1842, au fost arestați 19 revoluționari: Gheorghii Staikov Rakovski zis și Makedon, Chiriac Zerva, Dumitru Papaiani, Dumitru Andrukaru, Nicola Foca, Nicola Marku, Panait Draku, Rafail Pandeale, Teodor Gheorghiu, Ian Dimitriu, Dumitru Arnăutoğlu, Iani Teodor, Dumitru Zerva, Sotir Triandafil, Alexandru Pandolfi, Iordan Pescaru, Zeles Dumitru, Ioan Cizmaru și preotul Procopie. Numai trei dintre ei: Iani Teodor, Rafail Pandeale și Dumitru Arnăutoğlu erau greci încetățeniți în Țara Românească, restul fiind din Grecia și Bulgaria.

¹⁵ Într-adevăr, în toamna anului 1842 Ioan Maiorescu se afla de pe acum în Moldova, ca profesor de retorică, istorie și „facerea cuvintelor bisericesti” la Seminarul „Veniamin” din Iași, cu o leafă de 4800 de lei pe an, locuință, încălzit, luminare și hrană (vezi V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800–1864...*, II, București, 1892, p. 219).

¹⁶ Eftimie Murgu.

¹⁷ Moise Nicoară.

¹⁸ Vezi n. 14.

¹⁹ Pavel Vasici, care era directorul Carantinei cezaro-crăiești de la Timișul de Jos (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 1–200).

²⁰ Timotei Cipariu.

²¹ Radu Verzea era administratorul Protopopiatului neunit I din Brașov, cu reședința în Satlung.

²² Căpitanul Ștefan Stoica, mare adjutant în Ștabul oștirii (Statul major), abonat la foile lui Bariț, la fel ca și colegul său Ioan Voinescu I.

²³ Abonat neidentificat.

V

București, 18 ian. 1843

Iubite frate!

Îți priimi[i] Nr 1 din gazetele așteptate ale anului c[urent] [1]843, dar unde așteptam mai multe n-re, după cum ț-am mai scris, îmi veniră numai 3, și așa numai putui face cu ele: unul l-am ținut pentru mine și alte două le-am dat la 2, dar nu la cîți ar fi trebuit să dau, dacă aveam. Pachetul Craiovei nu veni, decît numai un pachetaș a[1] lui Leca¹, care retrimite. Pricina, eu ghicesc, că pentru cenzură, le trimiteți pe la Orșova. Nu poci gîndi ca să nu mai fie prenumărat și alt an, dacă nu toți, dar tot o parte din ațiția. Mirare că din Nro 2–3 nu ne-au vinit mai mult decît unul. Iată-ți prenumărații cari voiam să-i împac cu aceste vro cîteva n-re:

1 M[arele] logofăt și prezid[ent] Ioan Filcoianu²;

2 Păhar[nicul] Constantin Filcoianu³;

3 Păh[arnicul] Gheorghie Măcescu⁴, grafier;

4 M[arele] agă Ioan Slătineanu⁵;

5 Logof[ătul] Nicol[ae] Ghica⁶;

6 D[omnul] Martin Bogdan⁷.

Din cele abonate pînă acum nu văz pe:

7 Protosinghelul Ioanichie Dideștanu⁸,

căruia să-i trimiți. Scrie titula: *Blarambag*, nu *Blarenberg*.

Cămin[arului] Const[antin] Vlădeanu⁹, la Craiova, să nu-i mai trimiți, că — bietul! — fiind aici la alegerea D[omnului], mă rugă să-l abonez (fiind într-un salon la o soară¹⁰ mare) și, venind la întornare, îmi va da bani. Săracul, mergînd la Craiova, căzu în Olt; nu se înecă de tot, dar în scurt muri.

9v Frate, cetim în Nru 49 că Țipar e canonic¹¹! Este aceasta adevărat? Să poate să nu cetim nimic în gazeta-ți despre aceasta? Voi să știi! Și vin să pui un articol pentru dînsul, ¹² lăudîndu-l cît vei putea mai mult, dar totdeodată lăudîndu-l pe el să lauzi pe toți blăjenii, că adevă ei au știut alege pe bărbatul vrednic, au știut să-i prețuiască pe/destoinicia cutare, cutare și cutare. Laudă să le faci, că prin alegerea lui au încurajat învățătura, au dat un zbor științelor, au în-suflețit pe români! ș.a., ș.a. Frate! pentru ce? 1. Pentru că e vrednic; 2. pentru că el fusese pe aici, făcuse cunoștință cu Poenaru, Eliad și alți, intrase în vorbă, tractînd ceva, știi tu ce? ¹³. *Verbo*: au intrat mult în gurile oamenilor. De aceea trebuie să pui ca să vază că ce om venise la ei, despre care unii vorbea rău./

Frate! faceți românește art. *Hanover* din nr. 6, *Sie[b]en[b]urger Wochenblatt*¹⁴, că e prea trebuincios din mai multe pricini; nu ți le poci spune acum./

*Icoana*¹⁵ pomenită nu se mai ivește. Minune!

„Buc. 12 ia[nuarie]. *Știri sigure* din C[onstantino]pol că Domnul nostru Gheorghie Bibescu ai primi[t] a se întări în C[onstantino]pol la 5 ale acestia ¹⁶.

Știri sigure că, 2 zile după aceea, firmanul de întărirea M[ăriei] Sale s-a și iscălit de Sultanul și i se așteaptă cu nerăbdare venirea.

Știri sigure din 17 că firmanul acest de mult dorit pentru români, de întărirea M[ăriei] Sale Prințului românesc Gheorghie Bibescu ar fi sosit la 16 în Rușciug și la 18 are se treacă Dunărea la Giurgiu și de aci la București.

Zioa întronării M[ăriei] Sale s-au hotărît nestrămutat duminică, la 31 ale lunii aceștia ianuarie ¹⁷. Pentru care s-au și dat hîrtii poruncitoare în tot Principatul, pentru această pregătire. Ex[celența Sa] d. spătar C[onstan]tin Ghica ¹⁸ a chemat 3 roate ¹⁹, 2 de la Brăila și una de la Gura Ialomiței, spre a se afla aici în hotărîta zi. Din partea C[institei] Căimăcămii s-au făcut rînduiești cu de toate departamentele. Departamentul dinlăuntru și cel bisericesc mai cu seamă îngrijește de săvîrșirea cerimoniei, care are să se facă după programa încheiată de căimăcam ²⁰ cu spătarul ²¹ și cu logofătul bisericesc ²².

Ex[celența] s[a] Savfet Efendi ²³ este tot aici și are să rămîie numai pînă după sosirea fermanului, cînd va și da Domnului sabia și gavaleria din piept ²⁴, ca semne din partea Sultanu[lui]; după aceea va pleca, temîndu-se de stricarea vremii, care trebuie să fie prea urîtă iarna peste Balcan“.

Iată N. 1 din *Curier. Rodolfo!* ²⁵ Ce înțelegi din el?

9v Vezi scrisoarea piteșteanilor din *Cantor de avis*. E bună pentru *Gazetă-ți* ²⁶./

Mă grăbesc, că prohoveanul nu așteaptă. Gazetele au rămas cu împărțitul asupra mea. *Brief trägeru* ²⁷ nu le mai împarte. Mai bine. Al tău,

Bălășescu ²⁸./

10 [Adresa:] Domniii sale Domnului *Georgie Baritz*, prof. et redactor *Gazetii de Transilvania*. Brașov

¹ Pictorul *Constantin Lecca*, 1807–1887, era la acea dată profesor de caligrafie și desen la Școala centrală din Craiova.

² Marele logofăt al dreptății, Ioan Fălcoianu, era președintele Eforiei caselor de binefacere din Țara Românească și membru al Adunării Obștești.

³ Constantin Fălcoianu, ocirmitorul (prefectul) județului Dolj.

⁴ Corect: Năcescu. Credem că este vorba de un prenume greșit. La data aceea la București erau doi grefieri de justiție cu numele Năcescu, dar nici unul Gheorghie, ci: 1 Nicolae Năcescu, scriitor la prima masă a celei de a treia secții din Departamentul dreptății și 2 Ioan Năcescu, scriitor la Judecătoria civilă.

⁵ Ioan Slătineanu era membru în Adunarea Obștească, din partea boierilor, alături de alți 19 deputați cu regim *de drept*. Fusese ispravnic de Brăila.

⁶ Vărul Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, marele logofăt Nicolae Ghica, era membru al Divanului judecătoresc provizoriu, condus de Iancu Văcărescu.

⁷ Martin Bogdan, negustor bucureștean originar din Brașov.

⁸ Ioanichie Dideșteanu era secretarul mitropolitului Neofit.

⁹ Fusese funcționar judecătoresc.

¹⁰ Serată.

¹¹ Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 181, n.1. În *Gazeta de Transilvania* din 7 decembrie (V, 1842, nr. 49, p. 195–196) Bariț a publicat o lungă listă cu *Numele dd-lor abonați la Gazeta de Transilvania și Foaițe pentru minte ș.c.l. pe a. 1842*, între care, la Blaj, apare și numele lui „Timotei Țipar, canonic ș.c.l.“ Într-adevăr, Bariț n-a marcat în nici un alt fel ridicarea lui Cipariu la rangul de canonic, lucru petrecut în noiembrie 1842, și n-o va face nici la îndemnul lui Bălășescu din această scrisoare.

¹² Nu s-a scris (vezi n. 11), probabil la dorința lui Cipariu de a se trece lucrul cu discreție.

¹³ Aluzie la călătoria lui Cipariu în Țara Românească în 1836 — dealtminteri însoțit de George Bariț! —, considerată ca un moment crucial în viața literaturii române din Transilvania (vezi Timotei Cipariu, *Călătoria în Muntenia la 1836*, publicat de Alexandru Lupeanu-Melin, în *Prietenii istoriei literare I*, 1931, p. 255–281; Timotei Cipariu, *Jurnal*, ediție de Maria Protase, Cluj, 1972, p. 87–129). Cipariu și Bariț au „tractat“ la București despre necesitatea întăririi legăturilor culturale între românii din Transilvania și Țara Românească, imprimind cunoscutelor discuții de la București un cert caracter politic.

¹⁴ Articolul *Hannover* apăruse în *Siebenbürger Wochenblatt*, 1843, nr. 6, p. 35–36. Reprodus de Bariț în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 14, p. 55–56: rubrica *Frișor*, articolul *Hanovera*), dar nu după ziarul sășesc din Sibiu, ci după originalul din „Jurnal de Raina“ (*Rheinische Zeitung*). Din incidența unei erori polițienești, autorul articolului pledează pentru reforma închisorilor, de a căror stare medievală e vinovată „incvizitia cea tainică din temnițe“. La pasajul despre „mîrșava și de tot opusa stare a pușcăriilor din Hanovera“, Bariț se întreabă într-o notă: „Numai în Hanovera?“

¹⁵ *Icoana Pămîntului sau Carte de geografie* a lui Ioan Rusu (vezi scris. II, n. 37).

¹⁶ Ultimele luni ale anului 1842 au însemnat prăbușirea domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica, compromis în ochii marilor puteri de către boierimea divanită din Țara Românească. Urmează domnia plină de umbre și lumini a unuia dintre contro-versații principii români: Gheorghie Bibescu.

¹⁷ Alexandru Dimitrie Ghica fusese depus la 7 octombrie 1842, în urma unui raport al lui Șekib Efendi, comisar trimis de Poartă să ancheteze situația din Țara Românească. În 20 decembrie stil vechi s-a ales noul Domnitor. Între timp a cîrmuit o caimacamie compusă din Iordache Filipescu, președintele Divanului, Teodor Văcărescu, vornicul dinlăuntru și Mihail Cornescu, ministrul dreptății. Alegerea a avut loc pe 4 secțiuni a cite cinci candidați, între care doar 5 cu ranguri înalte (banul Gheorghie Filipescu și 4 vornici: Teodor Văcărescu, Alexandru Filipescu, Constantin (Dinicu) Goleșcu și Alexandru Scarlat Ghica. Ceilalți erau fie ranguri intermediare — 14 logofeți! —, fie chiar relativ mărunte: vistierul Alexandru Ghica. Logofătul Gheorghie Bibescu a obținut o majoritate zdrobitoare: 131 de bile albe, față de 91 cite obținuse, în altă secțiune, Barbu Știrbei.

Pasajul pus de noi între ghilimele („Buc. 12... — ... peste Balcan“) i-a servit lui Bariț pentru redactarea articolului fără titlu de la rubrica *Țara Românească* din *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 7, p. 28).

¹⁸ Marele spătar al țării, comandantul oștirii.

¹⁹ Batalioane.

²⁰ Vezi componența Caimacaniei în nota 17. Aici Bălășescu îl vizează numai pe primul dintre cei trei, Iordache Filipescu.

²¹ Constantin Ghica (vezi și n. 18, aci supra).

²² „Logofătul bisericesc“ era Constantin Bălăceanu.

²³ Savfet Efendi, primul interpret al sultanului Abdul Medjid II, sosise la București la începutul lunii octombrie 1842, cu firmanul de depunere a lui Alexandru Dimitrie Ghica. A rămas în continuare, în calitate de observator, pînă după înscăunarea lui Bibescu.

²⁴ După un procedeu medieval, Savfet Efendi i-a luat fostului Domnitor sabia acordată de sultan și „gavaleria“, Ordinul „Nichan-Iftihar“, de cavaler al Imperiului Otoman, cea mai înaltă decorație turcească a epocii. Ele îi vor fi înmăinate noului Domn (vezi scris. următoare).

²⁵ Poezia lui Heliade Rădulescu, *La Rodolfo*, care se publicase, sub semnătura I.E., în *Curierul românesc*, XV, 1843, nr. 1, din 1 ianuarie, p. 1—3. Pe Bălășescu l-a alarmat, probabil, ideea de a scrie o poezie despre un prestidigitator care uimise Bucureștii cu arta lui (vezi I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I, București, 1967, p. 400—410). Departe de a-și pune întrebarea mirată a dascălului de teologie de la București, Bariț apreciază această poezie de reală valoare și o reproduce în *Foaie pentru minte...* (1843, 183, nr. 4, p. 25—26). Bariț a fost *singurul* care a tipărit această poezie, pină la ediția critică din 1967.

²⁶ Este vorba de o adresă de felicitare a boierilor și negustorilor din Pitești către noul Domnitor Gheorghe Bibescu, la alegerea acestuia, din 20 decembrie 1842 (vezi *Cantor de avis și comers*, VII, 1843, p. 13—14). Aceași adresă s-a publicat și în *Curierul românesc* (XV, 1843, p. 9—10).

²⁷ „Poștașul“.

²⁸ Cu o adnotare tirzie a lui Bariț, privind toate scrisorile lui Bălășescu: „1843. Nic. Bălășescu. Toate: 45, din care 10 de la 1848/9“.

VI

București, mercuri 27 ian. 1843

Iubite frate!

„Astăzi¹ la 11 ceasuri s-au adus cu mare țerimonie de emisarul Porții Savfet Efendi², la palatul propriu al Mării Sale, fermanul Înaltei Porți și îndată s-au cetit românește de postelnicul Suțu³, beratul⁴ venit împreună [de la Înalta Poartă Otomană⁵], [cu] firmanul, prin care s-au arătat, că, după legiuita alegere făcută de obștea românească, prin care a ales pe d. logofătul Gheorghe Bibescu⁶ de prinț în Țara Românească, a priimit Arz Nahzarul⁷ obștii românești și prețuind înțeleapta alegere, prin care s-au arătat maturi de o asemenea lucrare, alegînd un român adevărat, pe bărbatul cel mai înțelept, pe cel mai cu duh pătrunzător, ager la minte, drept, sănătos la judecată, procopsit și mare patriot și care-și are starea sa proprie de un venit însemnat, care [este] o mare pricină de depărtarea abuzurilor; drept aceea, coînțeleasă cu ambasada rusească⁸, care e deplin împuternicită în pricina aceasta, cunoaște de bună seamă și întărește pe logofătul Gheorghe Bibescu de Domn al Țării Românești, în încredințarea că se va purta bine, va căuta a duce toată odihna și folosul compatrioților săi și va face să fie fericiți, cărora le recomîndă să-i dea toată ascultarea și cuvenita supunere, ca unui Domn legiuit, încetînd din zioa cetirii acestui berat cîrmuirea/vremelniceștii căimăcănii⁹.

După cetirea acestui berat (Diplomă împărătească *ad personam Principis*), exc[elența] sa Savfet Efendi dete înaltul firman, precum și beratul, M[ăriei] Sale, îi dete și sabia cu steoa din piept, (cele luate de

la prințul Ghica¹⁰) și i le dete ca semne de învestitură de la Marele Sultan, poftindu-i tot binele și cîrmuire fericită.

După toate acestea M[ăria] Sa mulțumi M[arelui] Sultan și curții ocrotitoare¹¹ pentru această cunoștință părintească, făgăduind că *împreună cu boierii* se va sili în tot chipul a înmulți binele obștesc. La acestea începură urări deosebite din partea caimacanelor ș.a. Și așa, de astăzi înainte M[ăria] Sa Prea Înălțatul nostru Domn Gheorghe Bibescu a luat cîrma stăpînirii, poftindu-i cu toți tot binele și fericirea.

Zioa întronării nu este încă hotărîtă. O va face cînd va socoti mai bine, atunci se va ceti și înaltul ferman, care este îndreptat către toată obștea românească.“

De astăzi a început cvardia (coraula) a sta împregiurul M[ăriei] Sale, și toți ceilalți slujitori, în toată forma. Spre cea mai mare încredințare, frate, la toate acestea am fost eu însumi de față. Dar iată și o hîrtie tipărită, deși e *Cantorul de avis*¹². Însemnatul cu negru este dat de către stat.

Gazetele-ți vin neregulate, cînd lipsește unuia, cînd altuia. M-am mirat, și eu sînt cel neodihnit, că toți le cer de la mine.

Cu acestea, *vale!*¹³

Bălășescu¹⁴

[Adresa:] Domnii sale domnului *Geogie Baritz* prof. et redactor *Gazetii de Transivania*, la Brașov

¹ Pasajul dintre ghilimele („Astăzi... — ... obștea românească“) a fost publicat de Bariț, ca articol la rubrica *Țara Românească*, în *Gazeta de Transivania* din 4 februarie (vezi *București, 27 ianuarie*, în VI, 1843, nr. 10, p. 38). Textul lui Bălășescu a fost amplificat în unele alineate, de către Bariț, dîndu-i-se o tentă mai entuziastă decît în această scrisoare. Despre demersurile de acceptare a lui Gheorghe Bibescu de către Poartă vezi și scris. anterioară.

² Trimisul Sultanului (vezi scris. anterioară, n. 23).

³ Despre ceremonia din 27 ianuarie 1843 vezi și Ioan C. Filitti, *Domniile române sug Regulamentul Organic...*, p. 281—282. Costache Șuțu era secretar al statului, în locul lui Constantin Cantacuzino, înlăturat cu ocazia remanierii guvernamentale din 1842 (*Op. cit.*, p. 167—168). A fost înlăturat de pe lista eligibililor din 20 decembrie 1842 (vezi scris. precedentă, n. 17) pe motivul că nu e român, ci grec. Sub Bibescu va ocupa funcții importante.

⁴ Diplomă trimisă de Poartă.

⁵ Ce e între paranteze colțuroase a fost șters de Bălășescu din original.

⁶ Rang boieresc relativ modest. Acest motiv, alături de pretextul că „nu avea vîrstă“ necesară i-a determinat pe caimacanii Iordache Filipescu, Teodor Văcărescu și Mihail Cornescu să nu-l înscrie în lista candidaților din decembrie 1842. În realitate, Bibescu avea cele mai mari șanse, iar încercarea de a-l înlătura face parte din strategia caimacanelor pentru a-și mări șansele proprii sau ale favoriților lor. Bibescu a fost introdus în listă la presiunea diplomatică a Rusiei, ai cărei favoriți erau Bibescu și fratele său Barbu Știrbei. Dealtfel și Adunarea Obștească extraordinară din 2 decembrie 1842 i-a preferat pe cei doi, oferindu-le cele mai multe voturi: 131, respectiv 91 pentru Știrbei (vezi scris. anterioară, n. 17).

⁷ Corect: arz-magzar. Este adresa prin care Adunarea Obștească Extraordinară din 20 decembrie 1842 aduce la cunoștință Sultanului alegerea lui Gheorghe Bibescu. Vezi textul ei la Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, I, p. 44.

⁸ Adică Ambasada rusească din Constantinopol. Ambasadorul Rusiei la Înalta Poartă era Vladimir Titov, care pînă în 1840 fusese consul general la București. În locul lui era acum consul celebrul general I. A. Dașcov.

⁹ Vezi n. 6.

¹⁰ Scris. precedentă, n. 24. Alexandru Ghica a plecat din București în 14/26 octombrie 1842, fără să mai aștepte sosirea lui Islad Savfet Efendi cu firmanul de mazilire. Acesta a sosit în București în 15/27 octombrie. Dragomanul turc a trimis un comisar la Brașov, ca să-i retragă fostului Domnitor insemnele date de Poartă: sabia și steaua de cavalier.

¹¹ Țarul Rusiei.

¹² Unde apăruse, mai redus, aceeași știre.

¹³ „Rămii cu bine!”

¹⁴ Cu o însemnare a poștei pe copertă: „Hodie 3a hora pomeridiane dedit etiam aliquot. *Officia*”: Azi la ora 3 după amiază s-a dat încă cîteva. *Oficiul*”.

VII

București, 5 febr. [1]843

Frate,

Iată Proclamația M[ăriei] Sale dată în țară ¹.

Iată și scrisoarea Vorniciei, dată în țară, pentru încunoștințarea fieștecăruia lăcuitor de ceea ce are să urmeze sub cîrmuirea acestui Domn. Jefuitorii s-au speriat de strășnicia lui Vodă ². Tribunalul judecătoresc din Buzău este casat tot, adică prezidentul, doi judecători, procurorul și grefierul, în sumă 5 persoane, din pricina unei mîncătorii mici de vro 200 lei și, după urmare, judecare nedreaptă, dovedită, sînt dați în criminali și alte multe.

Nu m-ai ascultat cu trimiterea gazetelor numai o dată pe săptămînă; de urmările ce se vor întîmpla, vei vedea.

*Alias pluare.*³

Cerimonia fixa în 12 febr., cum ți-am scris mai alaltăieri ⁴.

Al tău,

Bălășescu.

Leca ⁵ de la Craiova-mi scrie să-ți scriu să-i trimiți cele trei ex[em-
plare] începute și de aci înainte, dar regula . Te roagă, și prețu-l
13 va răspunde unde-l vei avisa./

[Adresa:] Dōmniile sale domnului Georgie Baritz, prof. et redactor
Gazetii de Transilvania, la Brașov

¹ Primul act din domnia lui Gheorghe Bibescu, încă înaintea înscăunării (dar după întărirea din partea Porții, la 27 ianuarie; vezi scris. următoare): proclamația din 30 ianuarie/11 februarie 1843.

² În aceeași zi, Bibescu dă proclamația *Către Sfatul Administrativ Extraordinar* (vezi textul în Gheorghe Bibescu, *Op. cit.*, p. 17—18), răspîndită în întreaga țară. Aici, se exprimă intențiile Domnitorului de a stîrpi fraudele și corupția funcționarilor administrativi.

³ „Altă dată, mai multe.”

⁴ Greșit: data înscăunării lui Bibescu a fost 14/26 februarie, ora 11 (cf. Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 281). Dealtfel, Bălășescu a mai indicat o dată greșită pentru încoronare: duminică, 31 ianuarie (vezi scris.V). Greșeala se datorește faptului că data oficială stabilită pentru întronare a fluctuat pînă în ultimul moment.

⁵ Vezi scris. V, n.1.

VIII

București, 14 fevr. 1843

Prietine !

Astăzi, duminică, la 14 fevr. (nu vineri la 12, după cum era hotărît ¹) s-au săvîrșit cerimonia întronării (încăunării) M[ăriei] Sale Prea Înălțatului nostru Dōmn Gheorghe Bibescu, întru toate după programa publicată. Lungă descriere poți face, căci aceasta o vei vedea din aici alăturate gazetă, *Curierul Român* ².

Iată, -ți trimiț firmanul ce s-a cetit la palat, întîi turcește, apoi românește ³.

Iată grozavul cuvînt ce l-a rostit Domnul Bibescu către poporul românesc, carele a trecut cu durere prin măruntaile boierilor celor mari.

Iată altul către ostași.

Joi, 18, s-a deschis obșteasca Adunare. Iată cuvîntul, frumos, dar...⁵

Duminică seara s-a jucat pe teatru aici alăturata operă: *Umbra lui Ovid în Dacia* ⁶.

Iată și versurile lui Aristia ⁷, iar frumoase. Franțuzește și italienești sînt făcute de mai mulți ⁸.

Cerimonia ungerii Domnului este o hirotonie formală; vezi din aici alăturatul tipic ⁹.

Din altele sîntem bine, făgăduieli avem destule, în atîtea cuvinte ce a făcut Dōmnul; acum să-i vedem și faptele!¹⁰

Fiind al tău prietin și frate,

Bălășescu.

Sfîrșită în 18 fevr. 1843

Azi începu a ploua și în urmă a ninge bine, măcar că pomii înmuguriseră toți.

Mărți fu un bal prea strălucit dat din partea Magistratului în cinstea M[ăriei] Sale, unde fuseră poftiți toți ampoiații, pînă la serdar și profesori ¹¹.

N.B. Lauriani fu dojenit și oprit de Poenaru ca să nu mai scrie cu litere, și mai vîrtos după metoda lui. El încă începu cu slove, popește!^{12/}

¹ Inițial se anunțase ca dată a înscăunării lui Bibescu ziua de 12 februarie. Chiar *Gazeta de Transilvania* a dat ca sigură ziua de 12, în articolul de la rubrica *Țara Românească*, relatind despre *Programa paradiei suirii Domnului în scaun* (VI, 1843, nr. 12, p. 45–47). Și mai devreme (VI, 1843, nr. 7, p. 28), *Gazeta de Transilvania* spusese că, „zîoa întronării, după cele mai nouă daturi, s-au hotărît nestrămutat pe 31 ianuarie”, pentru ca două numere mai târziu (nr. 7, p. 36) să retracteze: „Zîoa întronării s-au schimbat și din 31 ianuarie, pe altă vreme”. Vinovate erau nu gazetele, ci organizatorii ceremoniei, care dădeau date contradictorii (vezi și scris. anterioară, n. 4).

² *Curierul românesc* a relatat despre serbarea întronării lui Bibescu în trei numere consecutive (XV, 1843, p. 57–58; 61–63; 65–67). *Gazeta de Transilvania* a reproduș din publicația bucureșteană abia în numărul din 25 februarie (VI, 1843, nr. 16, p. 62–63), alături de descrierea ceremoniei din surse proprii.

³ Bariț n-a publicat, firește, firmanul Porții pentru întărirea lui Gheorghe Bibescu. Dealtfel, unicul loc unde s-a tipărit documentul a fost *Buletin. Gazetă ofițială* (XII, 1843, nr. 6 din 29 ianuarie, p. 21–22: *Tălmăcirea Inalții Diplome*).

⁴ Cele două documente: cuvîntul Domnitorului către conducătorii țării, rostit în ziua de 14/26 februarie 1843 și ordinul de zi către armată, dat cu aceeași ocazie, au fost publicate de Bariț, împreună în *Foaie pentru minte...* din 8 martie (*Cele două cuvîntări roșite de M[ăria] Sa Prințul Gheorghe Bibescu în 14 februarie, zîoa întronării sale*, în 1843, nr. 10, p. 73–74). Vezi textul lor și la G h e o r g h e B i b e s c u, *Domnia lui Bibescu*, II, p. 19–22). Cuvîntul lui Bibescu către mai marii țării este, într-adevăr, o probă rară de duritate, de amenințare deschisă la adresa celor care îl aleseseră cu atîta generozitate în urmă cu două luni!

⁵ Vezi textul cuvîntării din ziua de 18 februarie în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 17, p. 65–66), *Buletin. Gazetă ofițială* (XII, 1843, nr. 14, p. 53–54) și la G h e o r g h e B i b e s c u, *Op. cit.*, II, p. 22–24. Ce nu-i place lui Bălășescu în această alocuțiune? Gîndindu-ne la bucuria lui din pasajul notat cu 4, la frica pe care le-o inspirase boierilor poziția lui Bibescu, s-ar putea să-l fi indispus pasajul prin care Domnitorul, mai conciliant aici, în fieful marilor boieri, se simte dator „cea către domnia voastră obștească mulțumire din partea tuturor treptelor de locuitori”.

⁶ Nu cunoaștem autorul piesei. Lucrările de specialitate nu cunosc, dealtminteri, nici existența acestei piese sau a spectacolului dat cu ea.

⁷ Costache Aristia (despre care vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 53–54) a fost poetul de curte al lui Gheorghe Bibescu, așa cum fusese și al lui Alexandru Dimitrie Ghica (vezi V. A. U r e c h i a, *Istoria școlilor de la 1800–1864...*, II, București, 1892, p. 389). Aristia își dăduse obolul încă la sfîrșitul anului 1842, strunindu-și lira la alegerea lui Bibescu (*20 dechemvrie 1842*, publicată de Bariț în *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 3, p. 17). Acum, la înscăunare, același zelos bard oficial va scrie o pompoasă *Odă la întronarea Prea Înălțatului nostru Domn Georgie D. Bibescu 1843, februarie 14* (publicată, probabil după textul trimis de Bălășescu, în *Ibid.*, nr. 9, p. 65). În același an, 1843, Costache Aristia își tipărește la București o poemă de un volum întreg — *Prințul român. Stanțe epice* —, dedicată noului Domnitor.

⁸ Ecoul luării domniei de către Gheorghe Bibescu a fost remarcabil, datorită faptului că era cel dintîi Domnitor ales de țară, de la strămoșul său Constantin Brîncoveanu. Calitățile intelectuale ale omului l-au făcut popular odată în plus. Amintim aici, ca o curiozitate, faptul că Bariț a primit la redacția *Foii pentru minte...*, cu ocazia înscăunării de la 1843, poezii din cele mai îndepărtate colțuri ale românimii: de la învățătorul Vasiliades din Văscăuții Bucovinei (B.A.R., ms. rom. 987, f. 47) sau de la parohul Dimitrie Hossu din Sanislău, în cîmpia Tisei (vezi *Coroană. Versuri pentru Bibescu Vodă*, în *Ibid.*, f. 299).

Străinii despre care aminteste Bălășescu și-au prezentat compunerile chiar la solemnitatea întronării. Profesorul de literatură franceză de la Colegiul „Sfîntul Sava”, T. Theot, a compus o odă pusă pe muzică de L. Foscatti din Neapole. O altă odă a scris, purtînd chiar data de 14 februarie 1843, profesorul de limba franceză Henri Buvelot. Neamțul C. Schweder a compus, de ocazie, piesa *Vergangheit, Gegenwart und Zukunft, ein Festspiel zur Tronbestiegung S[eine]r Durchlaucht des regierenden Fürsten der Walachei, Georg Bibesco, gedichtet von, — in Musik gesetzt von I. Wachmann (Tre-*

cutul, prezentul și viitorul...), prevăzută, după cum se vede, cu muzică de Wachmann, și tipărită în același an 1843, la Walbaum, în București, Vezi: B.A.R., ms.rom. 3133 f. 12; Johann Ferdinand Neigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848 (ed. 2-a, Breslau, 1854), p. 334; Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834–1848*, p. 283.

⁹ Tîrziu, căci Bariț publicase „tipicul” ungerii Domnului în 11 februarie (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 12, p. 45–47) după o altă sursă (vezi și aci supra, n. 1)!

¹⁰ Faptele politice ale lui Bibescu trădează personalitatea unui cîrmuitor înclinat spre gesturi progresiste. De numele lui se leagă, de pildă, reforme ca eliberarea robilor țigani și sporirea oștirii. Dar condițiile politice nu i-au permis o purtare independentă. De pildă, vrînd să-și plătească datoria față de protectoratul rusesc, cu ajutorul căruia a ajuns în scaun, Vodă s-a lăsat tîrit în afacerea Trandafilov, care a stîrnit cunoscutul scandal din 1844. Bibescu n-a reușit nici el — firește! — să mulțumească lăcomia marii boierimi, care l-a dușmănit cu patimă. În fine, burghezia și „intelligenția” română, care la început priviseră cu admirație plină de speranțe la energicul și tinărul principe, au sfîrșit prin a-l disprețui pentru lașitatea și apucăturile tiranice dobîndite odată cu puterea, alungîndu-l din scaun la 1848.

¹¹ Vezi și Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 283.

¹² Nu cunoaștem altă sursă despre acest conflict al lui Laurian cu Poenaru pe o temă ortografică. E un precedent timpuriu de opoziție a extracarpaticilor la tendința latinizantă a transilvăneanului, izvorită din consecințele teoretice ale scrierii sale din 1840, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in Dacia vigentis vulgo valachicae*.

IX

București, 29 iunie 1843

Iubite prietine și frate!

Te miri de îndelungata mea tăcere și ai dreptate, dar fu că eu lipsii din București, deși nu în *continuo*, ci întrerupt, mai multe luni. Vremea abonației¹ făcute pe 1/2 anul acesta s-au împlinit; pentru semestru II, neavînd vreme să mă înțeleg cu toți abonații cei din I semestru, te pofteșc deocamdată să trimiți la cei următori:

- 1 Păr[intele] mitropolit Neofit¹;
- 2 Păr[intele] arh[imandrit] Efrosin Poteca²;
- 3 Serdar Tache Zisu³;
- 4 D[omnul] Alecu Lenș⁴;
- 5 Graful Scarlat Roset⁵;
- 6 D[omnul] Evghenie Predescu⁶;
- 7 Graful Alecu Roset⁷;
- 8 Ioan Lupu, cetățean;
- 9 A. T. Lauriani, prof. de filos[ofie];
- 10 Aga Iancu Slătineanu⁸ și mie un exemplar.

Ce se atinge de pachetul craiovenilor, ce să-ți fac? Cine e de vină? Eu făcusem bună rînduală, mergea regulat, pe toată poșta, dar d-voastră: scumpi, pentru un exemplar din gazetă-vă, care unul poate să nu vă constea nimica, căci cîte exemplare se prăpădesc? Și știi că scumpul

11 6 pierde! Acum ce eram eu să fac cu pachetele-ți? La poștă nu mai vrea să le priimească, nici pe lângă darea unui exemplar, / și așa, eram silit a mai ruga când de un ministru, când de altul, ca să mi le trimiță cu hîrtille departamentului său. Aceasta o făcu unul de 2,3—6 ori, altul asemenea; mai mult nu mai îndrăzneam să-i supăr, îndreptîndu-mă la poștă, unde să expeduiesc toate. Eu alt drum nu mai aveam. Și așa, s-au întîmplat multe întîrzieri și, după urmare, supărări celor de la Craiova. Acum, însă, să știi că iar ți-am făcut rînduială pachetului de Craiova, pentru care vei avea să trimiți 1 ex. de gazete-ți, dar însă m-au constatat multă osteneală. Atîta să știi, că toate n-rele din Craiova să le pui într-un plic, fie pe numele cuiva fi, dar să nu fie unele deosebite, precum a lui Leca⁹, Cortsa¹⁰, Oteteleşanu¹¹, Coțofeanu sînt fieștecare de sine deosebite de cel mare, al Vrăbiescului; aceasta să nu mai fie.

Mă întrebași mai dăunăzi de *Gheografia* răposatului nostru frate Rus¹², dacă o am priimit; nu o am priimit, căci eu n-am scris altuia, decît numai d-tale pentru 10 ex., și așa, acum îți mai repețesc cererea ca să-mi trimiți, și eu îți voi trimite prețul. Precum și 10 din *Disertația* lui Boer, pentru chipul de a scrie cu litere¹³.

16 v Frate! *Eliad* me-au zis că bine ar fi dacă v-ați uni ceva în stilul *Gazetii*, ca prin acest organ să vă puteți împărtăși părerile, ba să învățați pe români nu numai ideile întîmplărilor lumii, ci și limba românească. *Craiu* sună așa de/ urît la urechi, încît nu-l pot suferi, *riga*¹⁴ nu știu de unde e luat, *regele* e bine, cum ai și scris de vro cîteva ori.

Azi, marți în 29 iunie, s-au sărbătorit aici în București zioa SS. Apostoli cu mare solenitate, întru cinstea nu a SS. Apostoli *Petru și Pavel*, ci întru a ex[celenței] sale d. conte *Paul Kiselev*¹⁵. Cerimonia sfîntă s-a făcut la Mitropolie, unde a venit M[ăria] Sa Vodă, față aflîndu-se și Păr[intele] mitropolitul, d[omnii] ministrii¹⁶ și ostășimea.

După isprăvenia S[fintei] Liturghii, M[ăria] Sa a mers în paradă mare la palatul vechi unde, la 11¹/₂ suindu-se pe tron, a schimbat minișterul, după cum urmează:

1 Pe banul Gheorghie Filipescu, prezident Sfat[ului] Administrativ extraordinar, în locul banului Băleanu;

2 Pe Barbu Știrbei, vornic în rang și șef Departamentului din lăuntru;

3 Pe logotăful Manolache Băleanu, secretar al Statului (Postelnic);

4 Pe logof[ătul] Alexandru Vilara, șef Depart[amentului] dreptății;

5 Pe logof[ătul] Manolache Florescu, șef Depart[amentului] finanței (vistier);

7 Pe logof[ătul] Ioan Manu, șef al Poliției, în locul log[ofătului] Manolache Florescu;

8 Pe fostul vornic Theodor Văcărescu, înălțat în rang de ban mare și prezident la Înalțul Divan, Secția II, în locul luminății sale banul beizadea C[ostache] Ghica;

9 Pe Vornicu Alecu Filipescu, înălțat în rang de ban mare și prezid[ent] la Înalțul Divan, Secția I, în locul d[umnealui] banul Gheorghie Filipescu¹⁷.

Seara fu orașul luminat.

Știrea ce o pune Eliad în *Curier* nru. 49, că Vodă ar fi pornit/ la Giurgiu, să nu cumva să o pui în gazetă-ți, căci o rămas minciună. Vodă era adevărat să pornească, dar primi știre că Butenief nu vine, și așa a rămas. (Acest Vodă se înjosea așa mult ca să iese lui Butenief înainte-i; dar Ghica nu o făcea aceasta niciodată¹⁸.) P[ărintele] Mitropolit se gătește să plece mai întîi la Viena, apoi în urmă la careva băi, ce i le vor sfătui doftorii cei zdraveni¹⁹.

17 Cu acestea încunoștințindu-te, rămîi al frățiii tale cred[incios] frate și serv,

Nic. Bălășescu mp.,

¹ Vezi scris. II, n. 8.

² Poteca era acum superiorul Mănăstirii Motru, din județul Mehedinți (vezi și scris. 1).

³ Dumitrache Zisu, mare serdar, era directorul Poștii din Țara Românească și „contract” al drumului poștal „din București pînă în Caiova și toată Valahia Mică și din Vișina la Brăila”.

⁴ Alecu Lenș era fiul boierului de origine franceză Filip Lenș (Lynch), care ocupase funcții de seamă în administrația din Țara Românească (la 1835 era membru al Sfatului Administrativ Extraordinar; vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 61). Cu ocazia schimbării administrației despre care este vorba chiar în această scrisoare, tinărul Lenș (sau Lenj), despre care consulul austriac Casimir Timoni scria că „se bucură de cea mai rea reputație chiar într-o țară ca aceasta” e numit ispravnic al județului Ilfov (vezi Ioan C. Fillitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, p. 296—297).

⁵ Vezi despre el în acest volum, scrisorile lui Gavril Munteanu, către Bariț, nr. XXVIII, n. 4. La data acestei scrisori Scarlat Rosetti era procuror la Judecătoria civilă din București.

⁶ Evghenie Predescu, viitorul procuror, prieten al lui Nicolae Bălcescu și unul dintre fondatorii Asociației literare din București (1844).

⁷ Fratele lui Scarlat Rosetti.

⁸ Despre care vezi scris. V, n. 5.

⁹ Pictorul Constantin Lecca (vezi scris. V, n. 1).

¹⁰ Abonat neidentificat.

¹¹ Este vorba de vornicul Gheorghie Oteteleşanu din Craiova, președintele Curții judiciare de aici. Împreună cu fratele său Grigore Oteteleşanu, au fost mari sprijinitori ai învățămîntului. Școala deobște din Benești, județul Vilcea, cu 23 de elevi, funcționa, în 1840, cu cheltuiala lor (vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei pentru anul 1840*, p. 209; P. P. Năsturel, *Correspondența între Petruche Poenaru și unchiul său George (Iordache) și Gr. Oteteleşanu*, în *Convorbiri literare*, XLVIII, 1914, nr. 2, p. 198—203; nr. 3, p. 297—305; nr. 4, p. 422—428; nr. 7—8, p. 764—771; nr. 9, p. 917—927; Ioan Măiorescu, *Scrisoare către aga Gr. Oteteleşanu*, în *Ibid.*, LII, 1920, nr. 1, p. 48; Octav-George Lecca, *Agă Grigore Oteteleşanu*, în *Noua revistă română*, II, 1901, vol. 4, p. 420—421).

¹² Vezi scris. II, n. 37.

¹³ Lucrarea, devenită azi raritate bibliofilă, a profesorului blăjean Demetriu Boer (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 16, n. 2), intitulată *Un plan de a scrie limba românească cu litere latinești întocmit pentru școlile din Blaj de — cleric absolut de Viena și profesor de retorică în [cursul] gimnaziu la Blaj*, Sibiu, 1841, în tipografia lui Clozius (vezi și *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 47, p. 376).

¹⁴ *Rigă și crai*, forme folosite de Bariț în foile de la Brașov.

¹⁵ Aluzie la înfrîurirea politică puternică, pînă la depersonalizare, pe care Paul Kisseleff o exercita asupra lui Gheorghe Bibescu. La începutul domniei acestuia, o intensă corespondență cu generalul rus (vezi Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu*..., I, p. 177—241) trădează insistența fostului ocupant de a-și pune amprenta puternicei sale personalități asupra domnitorului român. Ca mare fidel al Regulamentului Organi, Bibescu nu opera, practic, vreoa acțiune fără să se consulte cu influentul său susținător de la Petersburg. Dar culmea acestei căciuleli politice a fost atinsă în aprilie 1843, cînd Bibescu inițiază ridicarea unei statui a lui Kisseleff în București. Ca membru al organizației secrete din București, care-și va arăta fața curînd, Nicolae Njfon Bălășescu avea sentimente antiregulamentare. Acesta va fi, dealtfel, și nodul discordiei dintre pașoptiști în general și valorosul personaj politic care putea să fie — și a fost în bună măsură! — Gheorghe Bibescu.

¹⁶ Respectiv miniștrii lui Ghica, pe care Bibescu îi va schimba în aceeași zi (vezi scrisoarea în continuare).

¹⁷ Scrisoarea lui Bălășescu e una dintre cele mai complete surse despre schimbarea ministerială din 29 iunie 1843. Vezi și: *Buletin. Gazetă oficială*, XII, 1843, nr. 58, p. 229—230; nr. 60, p. 237—238; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 54, p. 214—215; nr. 56, p. 222—223; Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 295—297.

¹⁸ George Bariț dezmente, într-adevăr, știrea întîlnirii lui Bibescu cu ambasadorul rus de la Constantinopol, Buteniev, dar probabil și pe baza altor surse decît scrisoarea lui Bălășescu, fiindcă articolul se intitulează *București, 5 iulie* (*Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 56, p. 223:). „Măria sa Prințul Țării n-au mers spre a se întîlni cu domnul Buteniev, solul rusesc, care era să treacă pe la Rușciuc, prin urmare publicarea făcută de unele gazete nu s-au adevărit. Cu toate acestea, se știe că Măria Sa era gata a ieși înaintea zisului sol. O împregiurare însă făcu ca Măria Sa să rămîie acasă. Se spune că d. Buteniev ș-au luat cale drept pe la Triest cătră Roma“.

Știrea este plasată de Bariț cu mult aplomb. Fruntașii mișcării naționale de la București, din rîndul cărora făcea parte și Bălășescu, condamnau politica de supunere față de țarismul rusesc, promovată de Gheorghe Bibescu, în comparație cu predecesorul său Alexandru Dimitrie Ghica. Așadar, în subsidiar, se scoate pe tapet — iar cine e dispus să înțeleagă, să o facă! — pînă și *intenția* lui Bibescu de a-i ieși în întîmpinare ambasadorului rus. Era o jignire națională ca un principe cu statut independent față de o putere oarecare să întîmpine un simplu ministru al acelei țări, la graniță. Se pare, însă, că Bibescu și Buteniev s-au întîlnit, totuși, la București, demnitarul rus alegînd drumul spre Roma prin capitala Țării Românești (vezi *Curierul românesc*, XV, 1843, p. 197). Astfel, a fost rîndul *Gazetei* lui Bariț să dea o știre eronată: că Buteniev „au luat calea drept pe la Triest cătră Roma“.

¹⁹ Nu va mai pleca (vezi scris. următoare).

X

București, 21 sept. 1843

Prea mult dorite frate!

Este cîtăva vreme de cînd ¹ în scris unul de la altul n-am priimit, și așa nici nu știm nimic, deși eu nu încetai la orice ocașione (care sînt aici prea dese) a cerceta despre buna-vă aflare, de care mă bucur.

Frate! Ce-au pățit blăjenii? Am primit și de la d[omnul] *Micloș* ², și de la d[omnul] prota *Man* ³ cîte o scrisoare, dar temeul pornirii lor asupra ep[iscop]ului ⁴ nu-l aflăm. Știm că Boer ⁵ este trimis la Viena, după care s-a luat și Papp! ⁶ Ne-am supăra foarte, cînd sfîrșitul ar fi urît, și nu știu!! Atîta am înțeles cu mare mîhnire, că fratele și prietinel nostru, d[omnul] Țipar, ar fi mult amestecat în turburarea aceasta ⁷.

18

Domnule și frate! Aducătorul acestia este *Vasilie Ștefănescu Theologul* ⁸, sholarul nostru, *de caetero* ⁹ bun întru toate, eminentissimus în toate, afară de/întîmplarea aceea cu scrisoarea către d-ta. Dar fiindcă nu s-au ales nimic din ea și ei au rămas mincinoși și rușinați, și fiindcă el n-au fost pricina, de aceea l-am iertat din oropsirea cea aproape de 2 ani. Mitropolitul încă l-au iertat, ba, nesocotindu-le lui aceste greșeli și băgînd seamă la ce este bun în el, adecă că e blînd, cu inima bună, a învățat bine, are aplecări frumoase, îl trimite la Peșta cu cheltuiala Mitropolii (a Seminarului), ca să se desăvîrșească în calcografie, fiind cel mai bun caligraf aici. Adevărat, îi dă puțin pe an, numai 30 ≠ dar nădăjduim că el se va mai agiutora pe la prietini, de vro mîncare ceva. Cearcă-l în scrisoare, și-l aseamănă cu vrun caligraf d-ai voștri acolo sas, de vezi, dacă ne întreceți!

P[ărintele] mitropolitul s-a lăsat iest timp de a mai făcea călătoria pomenită ¹⁰. Vodă a sosit aseară ori azi la Giurgiu ¹¹.

Frate, vezi în No 238—239 a *Gaz[eta] univ[ersală]* de Augsburg, *incvizitia împotriva evreilor în Ancona* ¹², dacă este un lucru de veacul nostru! Pune-l în *Gazetă-ți* ¹³

Te rog, ajută lui Vasilie cu aflarea unui ocașion pînă la Sibii. Eu încă m-am făcut preatin intim cu Niagoi ¹⁴.
Fiind, într-altele, al tău sincer frate,

Bălășescu./

18v

P.S. Ai auzit, că Aron Florian s-a despărțit de nevastă-sa; ea s-a hotărît să se facă călugăriță, nu aici în Principat, ci la S[fînta] Agapia, în Moldova. Pricina dihonii lor ți-o va spune Vasilie mai pe larg. Așa sînt însurătorile pã la noi ¹⁵.

Un prietin me-au dat un articol, dar cam mare, de 10 coale scrise, adevărat cam rari, poftindu-mă să ți le trimiț d-tale spre a-l publica în *Foaie*. Nu știu dacă primești așa art[icol] mare; adevărat este formos, intitulat *Mare ieșire a Satanei*, tradus din rusește. Scrie-mi dacă vrei să ți-l trimit ¹⁶.

Să nu uit. Ieri la 11 ceasuri dimineața s-a cutremurat aici pãmîntul, au fost 2 zguduituri, cea dintîi mai mică, dar a doua era grozavă, încît se clătina casa Brîncoveanului foarte tare, (eram acolo la p[ărintele] mitropolitul, carele se speriasse tare); norocirea că n-a ținut mult, doar 5—6 secunde ¹⁷.

Adresa: Domnii sale domnului *Georgie Baritz*, Professor et Redactor *Gazetei de Transilvania*, la Brashov

¹ După *cînd*, în original: *din*, șters apoi de Bălășescu.

² *Miklos* e Nicolae Avram Penciu, pașoptist transilvănean, despre care vezi știri în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 34—35; 43.

³ Nicolae Maniu, protopopul greco-catolic al Sibiului, despre care vezi *Ibid.*, p. 1—57.

⁴ Este vorba de conflictul profesorilor de la Blaj cu episcopul Ioan Lemeni, din anii 1842—1846. Vezi informații ample despre cele întâmplate, în *Ibid.*, III, p. 1—57; IV, p. 183—262. O sursă aparte este lucrarea lui Coriolan Suci, *Crimpele din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843—1846)*, Blaj, 1938.

⁵ Profesorul Demetriu Boer (vezi scris. anterioară, n. 13) era, alături de Simion Bărnuțiu și Iosif Pop (nota următoare), conducătorul mișcării politice blăjene de la 1842—1846.

⁶ Eminentul profesor blăjean Iosif Pop, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 371—372, n. 10; IV, p. 235—237. Vezi și *Observatorul*, IV, 1881, nr. 6, p. 22; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 75.

⁷ Timotei Cipariu a fost unul dintre sprijinitorii episcopului Lemeni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 183—264).

⁸ Un fost dușman al lui Bălășescu, devenit prieten (vezi supra, scris. II, n. 13). Din acest pasaj aflăm că Bălășescu a intrat în conflict cu elevul său, în urma unei scrisori denigratoare a celui din urmă, către Bariț. Scrisoarea nu se cunoaște.

⁹ „Dealtminteri.“

¹⁰ La Viena, pentru îngrijirea sănătății (vezi scris. anterioară).

¹¹ Gheorghe Bibescu făcea o călătorie la Constantinopol, „spre cuvenita închinăciune către prea puternicul și mult milostivul nostru suzeran“. Vezi: *Buletin. Gazetă oficială*, XII, 1843, nr. 73, p. 289—291; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 68, p. 270, nr. 71, p. 283; nr. 73, p. 289; nr. 78, p. 310; nr. 83, p. 330; nr. 85, p. 338. Știrea lui Bălășescu despre reîntoarcerea lui Vodă în 20 sau 21 septembrie — plecase în 16 august! — se dovedește eronată. Ea se datorește colonelului Alexandru Banov și căpitanului Nicolae Bibescu, ofițeri din suita Domnitorului: reîntorși la Giurgiu în preajma datei de 20 septembrie, aceștia au anunțat că Bibescu va sosi și el în port, la această dată. Bariț dă și el știrea, după o altă sursă decât Bălășescu, și cu specificarea că, după spusele celor doi ofițeri, „*va sosi*“ în 20, și nu „*a sosit*“ (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 78, p. 310).

¹² În *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, unul dintre cele mai răspândite ziare din Europa, apăruse în 22 august (1843), nr. 238, p. 1901, la rubrica *Italien*, articolul *Neapel*, 16 aug., știrea unor măsuri ale inchiziției italiene din Ancona („*Inquisition-samt in Ancona*“) împotriva evreilor. Relatarea continuă în nr. 239, p. 1908.

¹³ Bariț nu reproduce nimic din ziarul german, despre povestea cu persecuția evreilor. Rubrica lui despre Italia este ocupată de veștile despre înăbușirea mișcărilor „rebele“ din Statul Papal, care implicau și orașul Ancona.

¹⁴ Ștefan Niagoe, despre care vezi supra, scris. II, n. 14.

¹⁵ Despre divorțul lui Aron Florian vezi scrisoarea acestuia către Bariț din ianuarie 1844, în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 37—39.

¹⁶ *Foaie pentru minte*... n-a publicat vreun articol cu acest titlu.

¹⁷ Vestea cutremurului de la București s-a publicat în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 78, p. 310), dar după altă sursă: „Astăzi [20 septembrie — n.ns.] la 11 ceasuri [și] 5 minute se simțiră două izbiri de cutremur, încît sticlele și farfuriile se clătiră pe almare (dulapuri). Lăcuiitorii se cam tem de loviri și mai grele“.

XI

București, 24 dec. [1843] ¹

Înbute frate!

Te vei mira de îndelunga mea tăcere la atâtea scrisori și răvașe ce me-ai trimis. Ai dreptate, dar o îndelungă boală, care mă făcu să păzesc așternutul întruna cinci săptămîni, apoi alte supărări și alergări fură cauza a lăsa de azi pînă mâine; și așa, trecură multe zile, săptămîni și luni, fără a-ți scrie ceva.

Nu mă îndoiesc, că nu vei fi auzit de starea mea cea ciudată (critică), de care, deși se atinge de pelea mea și mă doare, cu toate acestea-mi vine mai mult a rîde, decît a mă întrista. Văz că e așa și pare că-mi vine să nu crez. *Eu nu mai sînt profesor!* ²

După o muncă de 16 ani în școale (pe lângă sărăcia cu care sîntem noi românii în Transilvania dăruți) ³ și fără de nici un ajutor din partea stăpînirii — *absolutis omnibus* ⁴; — după venirea gata aici la ei în România, cari aveau trebuință de profesor de teologie, ca să-și poată începe seminarele ⁵, care încă nu exista; după oprirea mea de a mă duce la Iaș[i], de profesor în Semin[arul] din Socola, cînd fusăi chemat de prea sf[întitul] păr[inte] Veniamin, mitropolitul Moldavii, prin scrisoarea ce din 17 dec[embrie] 1834, trimisă de d. Damaschin Bojincă ⁶, cel de atunci director al Seminar[iului] Moldavii; după începerea Semin[inariului] Mitrop[oliei], aici în mînăstirea Antim ⁷, unde fusei silit să predau toate științele în patru ani — cui? — unor copii de la țară, români, cari încă nu știau ceti cînd me-au venit supt mînă-mi; și ce fel de științe?: mai întîi *cetirea, scrierea, gramat[ica]* rom[ână] și ceva *latină, aritmetica, geografia, catehismul și istoria biblică*, încheind cu o *logică* ⁸ (acestea elementare), în 2 ani și *numai singur* ⁹, cu care să se poată pregăti pentru teologie; după aceasta veni *Boerescu* ¹⁰, care le predă teol[oghia] dogm[atică] și *păstorală, iar eu le tradusei pe Schnekel* ¹¹, *Ethica h[ristia]na*, mă siliu a le compune o *Ist[orie] biseric[ească]* de 100 coale ¹², le alcătui o *Retică*/bisericească de 22 coale ¹³, o *Arheologie*, o *Hronologie* și *Geografie biseric[ească]* ¹⁴, ca prolegomene la istorie, o *Iconomie de cîmp* ¹⁵; toate singur, în doi ani, fără a avea vreo carte românească făcută de cineva, fără a avea autori latini și germani de la mitropolie, ci proprii ai mei; fără a avea vro instrucție cum să mă port eu și școlarii, ci lăsați toți de sine-ne: eu, cum știam și le făceam, era prea bine făcut; cu toate acestea, după vro cîțiva ani fusăi silit a pătîmi supărări nespuse tocmai de la cei mai mari (și de nu era Ghica Vodă!!) ¹⁶; cu toate acestea, examene ca mine frumoase n-au dat niminea în Țara Românească, aceasta o mărturisesc boieri bătrîni; nici stăpînirea n-au lăsat aceasta nebagată în seamă, că totdeauna m-au lăudat, ba la cel din urmă examen me-au dat și gratificație ¹⁷; și după toate acestea, acum, după o așa slujbă grea, de nouă ani, care altul nu o ar fi purtat, mă pomenesc că, la sfîrșitul lui sept[embrie] a.c., mergînd la economie să ne luăm lefile, ni se citește rezoluția milostivă a prea bunului arhipăstor „*că lefile numiților de acum înainte încetează, fiind la seminar de ajuns inspectorul, care va împlini și slujba de profesor, și cu psaltu*“.

8 1

Ce zici, frate, îți place? ! Nu mai este vrun român de-ai noștri pe acolo, care nu se mulțumește cu puțin, să vie aici, că-l așteaptă plăcintele calde! Dreptate românească! Cu cine să te judeci?! M-am dus la mitropolitul, l-am întrebat că ce este aceasta, ce e pricina încetării lefilor noastre, poate am făcut vro vină așa mare, să ni-o arete, să ne dea în judecată. Răspunsul a fost că vină nu este; judecată încă nu, dar acum n-are trebuință de mai mulți profesori, mai la urmă cînd va avea, va pune, ori pe noi, ori pe alții!

81v Eu, cu toate, n-am crezut să nu fie nimic și nu m-am liniștit a cerceta, că de unde vine aceasta. În vremea de boală veni la mine secretarul mitrop[oliei], sărdarul Iord[ache] Zosima, carele-mi spuse că sînt tot/intrigile cele vechi cu episcopul Ilarion al Argeșului¹⁸, și Chesarie Buzău¹⁹, care, el și cu ai lor neputînd atunci să biruiască, acum după ducerea Prințului Ghica, nu se liniștiră pînă ce mă dară peste cap, mai învinovățindu-mă, *că aș ținea corespondințe cu redactorul „Gazetei de Transilvania“ !*²⁰

Vezi, frate, ce poate răutatea unui om, dintr-altele neputincios, blăstă[m]ățiile unui *Carcalechi*²¹, *Niagoi*²², *Maiorescu*²³ ș.a., căroră eu nu le-am făcut nici un rău, ci le-am vrut binele! Dar însă te rog pe prietenie-ne să taci, să te faci că n-ai ști nimic, nu numai de la mine, dar nici de la alții; aici se ferbe ceva!

Numai atîta te rog, pînă vom vedea ce va fi, aruncă-ți privirea înprejuru-ți, la Moldova mai vîrtos. Știu că acolo ai buni prietini și puternici, dacă s-ar afla vro profesură bună, mai vîrtos la seminariile, fiindcă am studiile și toți autorii gata, mai bine ca ei. Eu i-aș fi scris lui Bojincă (cu toate că ei trebuie să fi auzit), dar nu m-am grăbit, nici nu mă grăbesc. Tovarășul, *Boerescu*, fu trimis la *Caracal* profesor de județ²⁴, cu leafă de 200 lei pe lună (din 400 ce avuse la Seminar) — batjocură! — dar eu n-am scos nici căciula la niminea, și îmbiindu-mă n-aș priimi, de murit, n-oi muri, sînt un cap singur. Boierii cu cari sînt așa bine au auzit de airea și mă întrebă cu mirare, cum se poate aceasta, și de ce nu le spui eu?!!

În urma tuturor acestora, mă pomenii cu un răvaș de la *tine*, în care zici că vrei să-mi trimiți o poliță pentru cărțile de la Blaj!²⁵ M-am mirat, că cărțile încă nu-mi venise, dar în scurt îm[i] nimeriră și cărțile de la proto[popul] Man²⁶, prin Thiery²⁷, și după aceasta și polița-ți, prin Orghidan²⁸, de 41 fl. C. M. Orghidan veni, eu eram bolnav, cărțile zăcea la mine, de unde să-i plătesc polița? Voi încă nu știu de ce vă grăbiți așa cu polițe, ca bancherii cei mari. Eu cărțile nu le-am poruncit anume pentru 10 persoane, ci îmi zisese vro 4, dintre care era unul prof. *Alecu Racoviță*²⁹, cel ce răposă pînă veni cartea, și așa a lui me-a rămas mie, precum și celelalte 6 ex[emplare] au rămas pe capu-mi. Eu le voi desface, dar nu cu zorul, ci cu încetul și frumos. Și iară, eu zisei 10 ex[emplare] de la început, după înștiințare și după recomandaria-ți, ca să-mi rămîne mie 1. Nu cumva ați vrea să vă călcați făgăduiala dată în tipar și deosebi în scris? Afară de aceea, eu am plătit cheltuiala lor fracht lui Pavel/, după Frachtbrief³⁰ de la Thiery, 7 sfanțihi, la vamă 3/00, 3 sf[anți] și 1 unui om de mi le-au adus acasă, fac 11 țvanțihi. Care vasăzică 9 exemplare fac

28 f. 12; apoi pentru 9 ortografii cite 8 cr. (așa zice Manu),
1., 12 Suma =

29 fl. 24; dintr-această sumă scade 11 țvanctihi cheltuiala arătată.
3 „ 40 mai rămîn

25 fl. 44, care, după drept cuvînt sînt dator și avizează-mi locul unde să pui, că-i plătesc de la mine, fiindcă n-am desfăcut decît 6 ex[emplare]. Dar vei zice că cei 11 sfanțihi să-i încarc pe cărți, Cine v-au pus să însemnați prețul fieștecărui tom în parte, încît pe toate trei ies 3 fl. 8 cr.? Ce se atinge de polița lui Carcalechi, nu mi-o au plătit, și nici nu mi-o va plăti. Mai întîi zice că ți-au plătit prin Orghidan. Apoi îmi spuse că nu o au plătit, dar peste vro săptămînă; de atunci nu mai va să știe.

Nr. 93 din a.c., împreună cu *Foaia* s-a oprit³¹. Ce fel este? Trimite-mi-l în alt nr. Zici că Găt³² te tot cicălăește pentru 3 fl. din polița gazetelor sem[estrului] trecut. Eu nu 3 fl., ci doi am tras și voi nu știu de i-ați pus. Eu aveam 10 abonați (afară de mine), pentru care am dat 40 fl.; voi puseseși 42 fl.; pentru ce?

Frate, este un zgomot mare obștesc, că gazeta voastră se oprește de anul nou, aici în Țara Românească, dar toți vorbesc și cu părere de rău. Carcalechi, să tac pe alții, nu mai tace de îndrăcit ce e. Știi că *bine* puțini pot face, dar rău, și dracu! Vezi, gazeta lui s-a făcut semioficială³³. Chipul, ea iese sub numele lui Carcalechi, dar este a lui Marcovici³⁴, și el vrea să sugrume pe toate, ca să rămîne numai aceasta a lui; speculație!! Eu, auzind, din 10 guri cel puțin, m-am dus ieri chiar la agenție și am întrebat anume, dacă se poate opri de tot, de unde luai răspuns că aceasta nu se poate, ci se poate pune sub țensură, după cum și este pusă; și așa am mai însuflețit. Eliad spune că mai zilele trecute, prînzînd la d. Herescu³⁵ cu *Carcalechi*, zice Eliad că ar fi auzit că are să se oprească *Gazeta Transilvaniei*. *Carcalechi* ar fi zis: „*Prea bine ar fi, așa-i trebuie blăstămatului aceluia (Baritz) ! Un ticălos ca el este în stare să se prinză cu o Rusie ? !*“ Eu nu știu dacă se poate opri, ori nu. Cu toată întîmplarea, te rog pentru următorii a le trimite: 1 d. *Alecu Lenș*³⁶; 2 *mitropolitului*³⁷; 3 p[ărintele] *Eofrosin*³⁸; 4 protosinghelul *Ioanichie Dideștanu*³⁹; 5 *prof. Laureani*; 6 d. *agă Ioan Slătineanu*; 7 *logof[ăt] Vladimir Blaramberg*⁴⁰; 8 d. *Brener*⁴¹; 9 d. *Eughenie Predescu*, procuror; 10 *Alex. graf de Roset*; 11 *Cost[ache] Filcoianu, prezident*⁴². Iar sînt 11.

Frate, sînt unii cari nici acum nu m-au plătit, precum d. Filcoianu (logofătul muri alaltăieri⁴³) pe sem. I.a.c. Graf[ul] Scarlat Roset⁴⁴ se duse la Italia ș.a. Pe anul întreg nu-mi dădu nimic. Cu aceasta sînt al tău sincer amic,

N. Bălășescu.

N.1. Păr[intele] Efrosin a vorbit cu păr[intele] mitropolit pentru dedicarea *Macrobioicii*⁴⁵, pe care o au priimit, și se va folosi. Dar p[ărin-

tele] Efrosin me-au zis să vă scriu ca să rînduiți aici un adunătoriu de prenumărănți și să puie prețul cărții. Și eu voi 10 exemplare.

Nr. 2. Frate, zi-i lui Németh⁴⁶, librarului vostru, să-mi procure *Istor[ia]* lui Bol[l]a⁴⁷, III tom. Claud[iopole], și Bol[l]a [sic!; recte: Bano-n.n.], *Ius Romanum*⁴⁸; prețul ce va fi, i-l răspunz⁴⁹.

¹ Manuscrisul rupt. Dată pe baza conținutului.

² Scrisoarea de față e singura sursă cunoscută, din care se poate reconstitui sfîrșitul carierei lui Nicolae Nifon Bălășescu, de dascăl și director la Seminarul central al Mitropoliei din București. Vezi continuarea!

³ După absolvirea cursurilor Seminarului teologic din Arad (vezi atestatul de studii la Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, p. 33), Bălășescu se pare că a funcționat ca profesor la Arad și Virșeș. Apoi, în 1835, a trecut în Țara Românească.

⁴ [Din partea] „absolut a tuturor“.

⁵ Seminarul central de la Mănăstirea Antim se va deschide la 2 februarie 1836, dar Bălășescu vine în Țara Românească la începutul anului 1835. În 10 ianuarie 1835 îi scrie lui Damaschin Bojincă, la Iași (*Op. cit.*, p. 38—39) că, de la 1 ianuarie, era „ales și întărit profesor de teologie“ la București. Pînă la deschiderea seminarului, ține un curs de teologie la școala de grămătică a călugărului Ierotei (*Ibid.*, p. 40—42).

⁶ Scrisoarea lui Bojincă nu o cunoaștem, dar e pomenită în răspunsul lui Bălășescu din 10 ianuarie 1835, care se păstrează la B.A.R., ms.rom. 729—730, f. 110 r+v; publicată la Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 38—39. Bălășescu refuză, într-adevăr, un post de dascăl la Seminarul Veniamin, de dragul celui de la București (vezi și n.5, aci supra).

⁷ În lipsa unei clădiri proprii, și pînă la achiziționarea acesteia, în 1839, Seminarul central a funcționat în metohul Antim, aparținînd Episcopiei de Argeș. S-a păstrat contractul prin care meșterul Conrad Schwenk se angajează să repare și să spoiască încăperile de la Antim, pentru suma de 13.000 de lei (vezi *Op. cit.*, p. 59—60).

⁸ Materiile de la Seminarul central au fost aprobate, odată regulamentul seminariilor teologice în curs de întemeiere, prin ofisul domnesc 283/1835, citit în fața Adunării Obștești la 28 mai (*Ibid.*, p. 44—49). Citirea, scrierea, gramatica română și aritmetica figurează în programa anului I (seminarul era prevăzut pentru 4 ani), geografia și catehismul în anul II, istoria biblică în anul II. Gramatica latină și logică nu există în programă.

⁹ Nu chiar doi ani! Într-adevăr, în vara anului 1837, Bălășescu se plînge, exasperat, direct domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, de faptul că nu este angajat cel de-al doilea profesor, conform statutelor de organizare a seminarului. Singur, îi este foarte greu să facă față și, în plus, este ineficient și costisitor. Propune să fie angajat, ca al doilea profesor, Zaharia Boerescu, venit din Timișoara (*Ibid.*, p. 110—112). Angajarea lui Boerescu survine la 13 septembrie 1837, cu leafă de 500 lei pe lună, cit avea și Bălășescu (*Ibid.*, p. 112—113).

¹⁰ Zaharia Boerescu, 1809—1884, al doilea profesor al Seminarului central din București, după Nicolae Nifon Bălășescu (vezi n. 9, supra). Bănățean, a făcut studii la Seminarul teologic din Virșeș. Din 1837 pînă în septembrie 1843 (vezi scrisoarea în continuare) a funcționat la Seminarul central din București. Cîteva luni e director al Seminarului de la Curtea de Argeș, pentru ca sfîrșitul anului 1843 să-l găsească la Caracal, mai apoi la Giurgiu, dascăl al școlilor normale de aici. Din cauza participării la revoluție, în 1848 este înlăturat din învățămînt. Reprimit în 1851, funcționează la Seminarul de la Curtea de Argeș și din nou la Seminarul central din București între 1864—1866, anul pensionării. Vezi despre el: Pîrvu Boerescu și G. H. Părnăuță, *Zaharia Boerescu. Cîteva date despre viața unui dascăl de teologie, în Glasul bisericii*, XIX, 1960, nr. 3—4, p. 229—245; Toma G. Bulat, *Profesori bănățeni*

în serviciul școlilor clericale din Principatele române în secolul al XIX-lea, în *Mitropolia Banatului*, XVI, 1966, nr. 10—12, p. 633—635; Mircea Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova din secolul al XIX-lea, în Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1968, nr. 1—2, pp. 29—49, p. 33—34.

¹¹ Cartea scriitorului catolic Maurus Schenkel, *Etica christiana*, apărută la Viena, în 2 volume, în 1804, dar cu o ediție recentă (1823) la Strigoniu, în 3 volume. Alte lucrări ale lui Schenkel: *Institutiones theologiae pastoralis*, Viena, f.a.; *Theologiae pastoralis systema*, Strigoniu, 1824.

¹² Intitulată *Tractat de istoria bisericii creștine*, această lucrare a lui Bălășescu, scrisă în 1840, se păstrează la B.A.R., în ms. rom. 775; f. 112—167, fragmentar: de la periodul II, cap. III, pînă la începutul „periodului al III-lea“.

¹³ *Ritorică bisericească, predată șolarilor din Seminarul central al Sf. Mitropolii din București*, lucrare aflată la B.A.R., ms.rom. 754, p. 168r—223v.

¹⁴ Nu se cunosc edițiile primare ale acestor cursuri. Se păstrează o ediție ulterioară, comasată: *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească* (B.A.R., ms.rom. 754, f. 28r—78v), scrisă în 1854—1855, pe cînd Bălășescu era profesor la Seminarul din Huși.

¹⁵ Programa seminarială din Țara Românească prevedea (vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 48—49), pentru anul II, „ceva cunoștințe de măsurarea locurilor“, iar pentru anul IV „vaxinația, lecuirea de dobitoace și fizica [= medicina — n.n.] populară“. Așadar, preoții se pregăteau și pentru rolul de îndrumători laici ai sătenilor. Pentru acest scop luminist, Bălășescu a alcătuit — depășind obligațiile programei! — o întreagă *Iconomie de cîmp*, în tradiția Școlii Ardelene. Nu se cunoaște manuscrisul lucrării, care ar permite, probabil, analogii cu lucrarea lui Gheorghe Șincai, *Povățuire către economia de cîmp pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate...*, tipărită la Buda, în 1806.

¹⁶ Alexandru Dimitrie Ghica a fost, într-adevăr, un mare sprijinitor al lui Bălășescu. Documentele întemeierii Seminarului bucureștean (la Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*) abundă de acte domnești ale lui Ghica în favoarea noii școli și a directorului ei. În lungul conflict pe care Bălășescu l-a avut, în 1838—1839, cu inspectorul-călugăr Ierotei — tot transilvănean!, domnitorul îi dă ciștig de cauză lui Bălășescu, schimbîndu-l pe călugăr din funcția de inspector (*Ibid.*, p. 153—154). Din nefericire, urmașul acestuia, călugărul Nichifor, va fi un dușman și mai înverșunat al dascălului transilvănean. Un raport calomnios al lui Nichifor către Logofeția trebilor bisericești și a instrucției publice, din 13 martie 1840 (*Ibid.*, p. 175—176) rămîne fără urmări, căci directorul seminarului se afla în grațiile lui Vodă.

¹⁷ În iulie 1843.

¹⁸ Vezi scris. I, n. 3.

¹⁹ Despre episcopul Chesarie al Buzăului vezi în acest volum scrisorile lui Gavriil Munteanu către Bariț, nr. I, n. 11.

²⁰ Ceea ce, după cum se vede, era adevărat! De fapt, ponoasele lui Nicolae Nifon Bălășescu se trag din aceea că el făcea parte din Societatea literară și, implicit, din cercul revoluționarilor antiregulamentari din Țara Românească, dezagreați de Bibescu omul țarismului și apărător-volens-nolens al Regulamentului Organic.

²¹ Vezi scris. II, n. 27.

²² *Ibid.*, n. 14.

²³ Frecușurile dintre Bălășescu și ceilalți profesori din Transilvania par a fi mai grave decît ne-ar place să credem! Dușmănia lui Ioan Maiorescu, însă, omul recunoscut pentru cinstea și corectitudinea sa, s-ar putea să aibă ca motiv prietenia dintre Bălășescu și intelectualii din București, care-i administraseră directorului din Craiova, în 1838, cunoscuta și drastica „aducere la ordine“. Dintre cei din Transilvania, doar Bălășescu și Laurian făceau parte din Societatea literară, condusă de Heliade Rădulescu și de

alți „franzuziți“ detestați de auzklărerul de la Craiova: Cezar Boliac, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu ș.a.

²⁴ Vezi supra, n. 10.

²⁵ Adică exemplarele ce i se trimiseseră, în calitate de colectant, din *Icoana Pământului sau Carte de geografie* a blăjeanului Ioan Rusu, din care apăruse în 1843, postum, volumul III (vezi scris. II, n. 37).

²⁶ Nicolae Maniu de la Sibiu.

²⁷ Sau Thyerry, librar din Sibiu, de origine franceză.

²⁸ Rudolf Orghidan, negustorul-mecenat din Brașov (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 52, n.4). În plus: [George Bariț], *Necrolog* [la moartea lui Rudolf Orghidan], în *Observatoriul*, V, 1882, nr. 78, p. 312.

²⁹ Serdarul Alexandru Racoviță, mort în 1843, fusese profesor de drept comercial la clasa complementară a Colegiului „Sfintul Sava“ (vezi Iosif Genilie, *Cuvînt la înmormîntarea d-lui sărdar Alexandru Racoviță, în 12 iunie 1843, compus de d. —, profesorul și bibliotecarul colegiului național*, în *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 36, p. 285—288).

³⁰ „Scrisoare de trăsură“, corespondentul foii de marfă de azi.

³¹ Despre această „oprire“ îi scrie și Aron Florian în 17 ianuarie 1844 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 36—37), dezvăluind dedesubturile politice ale atitudinii cenzurii din Țara Românească: „Noi ne aflăm în veacul înaintării. Hodoroagă [Zaharia Caralechi, gazetarul Curții—n.ns. [cu [Marcov]ici și cu [Daș]of, cu toate opintirile lor, nu vor putea ciunti aripile foilor tale, ca să nu zboare peste Carpați“. Numărul cenzurat, 93, din 22 noiembrie, insera la rubrica *Țara Românească* știrea *București, 13 noiembrie*, despre unele măsuri luate de Gheorghe Bibescu pentru întărirea poliției („dorobanții țarei“). Se dau și date despre numărul dorobanților: „în unele județe peste 200, în altele abia ajunge peste o sută“.

³² Johann Gött editorul de la Brașov, frecvent ortografiat astfel în epocă.

³³ Ziarul bucareștean al lui Zaharia Caralechi, *Canțor de avis și comers*, suferea o certă metamorfoză, odată cu apropierea de stăpînire, pentru obținerea unor subsidii. De la 13 februarie 1843, el se numea de pe acum *Vestitorul românesc. Gazetă coprinzătoare de feluri de științe*. Cotitura esențială spre punga statului se face în 10 august 1843, cînd numele devine *Vestitorul românesc. Gazetă semi-ofițială*. De acum cheltuielile tipăririi sînt suportate de Vodă. De la 1 ianuarie, dealtfel, în fruntea ziarului se tipărește o nouă vinietă, reprezentînd stema principatului.

³⁴ Simion Marcovici era cenzor în Țara Românească (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 30). Despre el, o primă sinteză competentă în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 552—553.

³⁵ *Constantin Herescu-Năsturel*, 1796—1874, mare ban și spătar, a intrat în istoria culturii prin donația uriașă pe care a făcut-o Academiei Române, pentru instituirea cunoscutului premiu — Marele premiu Năsturel-Herescu — de 12.000 lei. Din ofițer aghiotant domnesc și șef al Vorniciei temnițelor, Gheorghe Bibescu îl făcuse capul visteriei. După revoluție a reintrat în cadrele armatei, devenind spătar. Vezi despre el: *Constantin Năsturel-Herescu* [necrolog], în *Transilvania*, VIII, 1875, p. 34—35; C. I. Ionescu-Gion, *Marele ban Constantin Năsturel Herescu*, în *Revista nouă*, II, 1980, p. 1—6; Vasile C. Livianu, *General Constantin Hierescu-Năsturel. Episod din domnia lui Cuza-Vodă*, București, 1899.

³⁶ Vezi scris. IX, n. 4.

³⁷ Neofit II (Vezi scris. II, n.8).

³⁸ Eufrosin Poteca, egumen al Mănăstirii Motru.

³⁹ Arhimandrit, secretar metropolitan după retragerea lui Eufrosin Poteca la Mănăstirea Motru.

⁴⁰ Colonelul Vladimir Blaremborg, „inginerul statului“, arhitect șef al Bucureștilor, a îndeplinit sub Alexandru Dimitrie Ghica, dar și sub Gheorghe Bibescu, diverse funcții:

șeful secției ingineresti la Departamentul trebilor dinlăuntru, aghiotant domnesc, vornic al temnițelor ș.a. Tatăl deputatului de mai târziu, Nicolae Blaremborg, șeful grupării Juna dreaptă din Adunarea Obștească a Principatelor Unite (vezi Christodul I. Suliotis, *Nicolae Blaremborg, omul și faptele lui*, I, Brăila, 1894; II, București, 1895).

⁴¹ Proprietarul Casinei nemțești din București (vezi infra, scris. XII).

⁴² Constantin Fălcoianu (despre care vezi și scris. V, n.3) fusese, sub Ghica, ocîrmuitor al județului Dolj. Gheorghe Bibescu a făcut din el director în Departamentul trebilor dinlăuntru.

⁴³ Vezi și n. 40: cel decedat „alaltăieri“ era logofătul Vladimir Blaremborg.

⁴⁴ Vezi în acest volum scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. XXVIII, n.4. Cf. și supra, scris. IX, incl.n.5.

⁴⁵ Se anunțase (vezi *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 40, p. 317—38) viitoarea apariție a traducerii lui Pavel Vasici, *Macrobiotica sau măiestria de a lungi viața, după Hufeland, tradusă și întocmită pentru orice român cultivat*, din care primul volum urma să apară la Brașov, în 1844 (vol. II, Brașov, 1845). Despre Pavel Vasici vezi capitolul aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 1—20.0

⁴⁶ Wilhelm Németh, librar și editor din Brașov.

⁴⁷ *Bolla Marton*, 1751—1831, călugăr piarist din Cluj, din 1784 profesor de istorie la Liceul academic piarist clujean. S-a bucurat de o poziție privilegiată în epocă, fiind profesorul celor doi copii ai vestitului spoliator aristocrat, guvernatorul Banffy György. Astfel, Bolla a devenit „istoricul oficial“ al Transilvaniei, manifestîndu-se, în acest sens, ca un apărător al ordinii medievale din principat (Unio Trium Nationum) și ca un dușman și defăimător neîmpăcat al românilor. Scrierile sale istorice, dar și de drept istoric, compuse într-un demers metodologic clasicist, perimat, s-au bucurat de o anumită trecere, pentru virtuțile lor didactice. Cea mai cunoscută este aceasta cerută de Bălășescu, *Primae Lineae Historiae Universalis, in usum Studiosae Juventutis Claudiopolitanae*, I—III, Cluj, 1798—1799, Vezi despre el: *Bolla Marton, kegyesrendi aldozar és író*, în *Hazai és külföldi tudósítások*, II, 1831, p. 298.

⁴⁸ Nu se cunoaște o asemenea lucrare a lui Bolla Marton. În realitate este vorba de un lapsus calami, Bălășescu vrînd să scrie de fapt Bano, nu Bolla (vezi pentru justificare scris. XIII). *Bano Istvan* a fost profesor de filosofie și drept și prodirector al Liceului academic piarist din Cluj. Lucrarea cerută de Bălășescu: *Jus romanum privatum secundum vestigia*, Cluj, 1842.

⁴⁹ Pe prima filă a scrisorii, deasupra formulei de adresare, Bariț face următoarea adnotare enigmatică: „Tetr. 5. ian.“

XII

[București, februarie 1844]¹

[...] ² îți mîină de ajutor în interesu-ți, precum me-au și venit! Vodă acesta, cu mitropolitul sînt la cuțițe, întocmai ca și ălalalt. Vreamea ne va arăta multe, care nu le gîndeam. În Adunarea Obștească opoziția e mare foarte, cel puțin e un trup de 34, toți tari ca ferul, în capul cărora e mitr[opolitul]³. Dracul nu doarme!! La Iași auzii că ei nu mai suferă pe Sturza Domn⁴ și el vîzînd că e treaba așa, încă vrea să-și dea dimisia. Mitr[opolit] are să se facă acolo, nu știu cine⁵. Aici are să se facă ep[iscop] p

iar nu știu cine. Vodă nu voiește pe care voiește mitro[politul], iar mitr[opolitul] are partidă mare⁶. Cu toate că nu știu la alegerea unei asemenea persoane ce partidă ar avea, căci bărbați zdraveni nu sînt. Țară mai săracă de oameni bisericești, ca Țara Rom[ânească], gîndesc că nu este în toată lumea.

Mă mir și nu mă poci destul de scrisorile din 29 noiemv[rie] și din 30 dec[embrie] a.t. ce mi le trimiseși. Spune-mi ce ți-au venit să scrii așa speriat, așa desperat?! Eu, pe lîngă toate dandanele ce le-am avut de vro 6 ani și mai bine, nu te-am înșelat cu nici un creițar, nu ți-am oprit, n-am poftit nici un ban niciodată, tot ce-ai putut să-mi faci me-ai dat 1 ex. din gazeta-ți și alt nimic, altceva nici nu me-au trebuit. Eu tot ce ți-am făcut am făcut din o adevărată iubire frățească și am făcut cu dragoste, îți mărturisesc. Dar se vede că încă ai slăbiciunea credulității: orice vorbă, fie și mincinoasă, zică și un vrăjmaș al meu, sau al tău sau mai bine al amîndurora, tu crezi și te necăjești. Frate, mai alege, mai deosebește! Eu, frate, cu tine sînt tot acela care am fost și zic că totdeauna voi fi, de s-ar cutremura și elementele, nu un Carcalechi, Niagoi, Romanov ș.a. Zic că voi fi, dacă tu nu te vei lepăda! Eu nu zic că gazetele-ți n-au zăcut la Aghenție⁷, trecînd totdeauna o expediție, pînă venea și al 2[-lea] pachet, ca să trimit 2 odată. Vasăzică odată pe săptămîină și în vremea bolii mele, rămăsese 3 odată. Dar nu zăcea ca zdrențele și obielele cele de rînd ci puse frumos pe o masă a canțelarii împărătești, așteptînd cinstit rădicarea lor. Și, — o, pruncule!! — de ce nu giudeci cum sînt poștele aici? Eu le dam lor interes de la mine, și ei tot nu împlinea făgăduiala că tu ai scris mai an de poștele din Țar[a] Rom[ânească]. În sfîrșit, eu m-am silit a ți le trimitе cînd cu poștă, cînd cu pachete crăiești sau cu ale vistreriei. Apoi, zici în mai multe răvașe, că „nici tatăl meu să nu mai poată primi de astă zi încolo gazete pe credit, nici macar de trei ceasuri“⁸. Și apoi, vâz că mulți le primesc, le dai, nu te ții de vorbă. De ce zici ce nu poți/împlini? Alții la Craiova și [poate]⁸ și într-alte locuri [te-au] fript și te-au înșelat zdravăn, și tot poate nu apeși așa condeiul ca mie. Ce necaz mare ți-am făcut, de te geluiești cu atîta amar, nu cumva te-au speriat că am mufluzit, fiindcă n-am plătit dir[ectorului] tip[ografiei]⁹ din Blaj o sumă de vro 7—8#? Aceasta este tot? Nu te vor apuca blăjenii, că eu ți-i pui mîine la Orghidan¹⁰. Nu voi să fiu dator! Dar cîte icoane, cărți le vor mînca șoarecii prin cămeri? Bine ar fi cînd s-ar adresa ei către mitropolitul, doar me-ar plăti 1 ex. ce i l-am dat, asemenea și vicarul mitr[opolitan] Nifon¹¹, nu știu ce gîndesc, poate așteaptă să li le dăruiesc.

Pomenești că ș-ar fi scris Orghidan că aș fi zis eu că mai avem amîndoi *acareturi* între noi. Nu știu ce *acareturi*? Aceste se zic la noi *heaiuri*, *șură*, *grajd*, *casă* și alte împregiurul casii, poate și mobile; de toate acestea noi nu prea avem, nici între noi, nici fiecare în parte, poate ți[-i] fi cumpărat tu casa cea mare, în care ședeai (a lui Boghie), firește îmbogățit din gazete!

Îți scrisesem, pentru nr. 93 de anul trecut, care-l oprise cenzura, și ai uitat.

Frate! Eu din porunca mitr[opolitului] am început a lucra la un dicționar latino-romănesc¹². Am luat p-a lui Scheller¹³. Lit[era] A e mai gata; voi să fac publicație de prenumerație. Cum mă înveți, unde să se tipărească? Aici nu, că apoi dincolo nu pot trece. Dar dincolo, la voi, în Brașov? Ori la Aron în Buda? ¹⁴ Socotești să se treacă cea dintîi carte în felul său? Cam cît va consta mia de coale cu litere mici, cum este: *Vocabularul Fraț[uzesc]* — rom[ânesc] de la Sf[întul] Sava¹⁵, litere așa mici? Cam cîte exemplare ai socoti să se tipărească? La toate acestea, te rog fă-mi o deslușire, după cum cunoști și so[co]tești, că despre toate acestea trebuie să vorbesc mitr[opolitului], să-i dau o sumă cu aproximație.

Gavra s-a făcut de tot rîsul¹⁶, iar *Vida* îș[i] continuă tipărirea¹⁷. Prin *Romanov* nu-mi mai trimite nimic, că numerii ce mi i-ai trimis în un pachet cu poșta, dar scrisesem să-mi vie prin *Romanov* cu data de 13 dec. 1843 c.v., am priimit tocmai în 3 ian. [1]844, apoi tot desfăcute; caută dacă e vrun răvaș. Se interesează toți de secretele noastre. Nu e puțin. Parcă noi amîndoi mișcăm lumea. Tu faci, adevărat, mult, dar eu? Pe Carcalechi lasă-l în pace. Lui Brenner trimite-i *Gazeta*, fiindcă este cafenea nemțească și loc public¹⁸, dacă o aș plăti de la mine. Din *Catehetica* lui Aron¹⁹ trimite-mi vro 10 ex[emplare], ca să le dau popilor. Și pentru *Macrobioaică*²⁰ încă pe vro 10 mă prenumăr. Frate-to,

24v

Bălășescu./

¹ Datarea lipsește. Datată pe baza unor informații din conținut: criza relațiilor dintre Gheorghe Bibescu și Adunarea Obștească, alegerea de episcop la Roman ș.a.

² Începutul scrisorii lipsește (probabil o filă r+v).

³ Tensiunea dintre Domn și Adunare va duce la dizolvarea acesteia din urmă, o lună mai tîrziu (vezi scris. următoare).

⁴ Criza domniei lui Mihail Sturza s-a manifestat — după mărturia agentului francez Duclos — din momentul cînd „boieri tineri, un partid adevărat național, au ridicat glasul“. La începutul anului 1844, opoziția împotriva lui Sturza, la care a aderat și consulul rus Charles de Kotzebue, era generală. În fruntea intrigii se afla Costache Conachi, care avea veleități de domnie. După un moment de derută, politica de cabinet a marilor puteri îl salvează pe Sturza, pe baza observației că, în Țara Românească, înlăturarea lui Ghica n-a dus la rezultatul scontat: liniștirea spiritelor (vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, p. 541, și urm.).

⁵ După alungarea lui Veniamin Costachi din scaunul metropolitan al Moldovei (în ianuarie 1842), locul a rămas vacant pînă în februarie 1844 (cînd datăm această scrisoare fragmentară). În 2/14 februarie a avut loc alegerea de mitropolit, la care Meletie Brandaburul, episcopul de Roman, a ieșit învingător cu 81 de voturi contra 26, acumulate de Sofronie Miculescu al Hușilor. Două zile mai tîrziu, în 4/16 februarie s-a ales noul episcop de Roman, în persoana lui Veniamin Rosetti, ieșit învingător dintre 22 de concurenți, cu 85 de voturi. Sofronie Miculescu a fost înfrînt și aici, cu 20 de voturi pentru. Vezi Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 530.

⁶ Episcopia Rîmniceului rămăsese „văduvă“, după alegerea lui Neofit II ca mitropolit, în 28 iunie 1840, cu o majoritate infimă de 49 „glasuri“ din 76 (vezi *Ibid.*, p. 131). Din cauza neînțelegerilor lui Neofit cu Bibescu, scaunul episcopal din Rîmnice va rămîne vacant pînă în 1850, cînd îl va ocupa Calinic.

⁷ Agenția cezaro-crăiască austriacă din Țara Românească, condusă de Casimir von Timoni. Ceilalți funcționari: Emmanuel Schweiger von Duernstein (cancelar), Felix Miessl von Treuenstadt (secretar) și Emmanuel Furkas (dragoman). Birocrația răuvoitoare a agențiilor austriece din Principate a constituit o piedică enormă în desfășurarea relațiilor culturale dintre cele trei țări românești.

⁸ Manuscrisul rupt.

⁹ Directorul Tipografiei diecezane din Blaj era Timotei Cipariu.

¹⁰ Rudolf Orghidan (vezi scris. anterioară, n.28) avea o fabrică comercială în București, asemeni altor negustori „levantini” din Brașov.

¹¹ Egumenul Mănăstirii Cozia, arhimandrit.

¹² Povestea întocmirii acestui prim dicționar latin-român din Principate este lungă și complicată (vezi și scrisorile următoare). Conceput la dimensiuni care depășeau condițiile culturale din Țara Românească, dicționarul va fi dus doar pînă la cuvîntul *Aula* (ed. 1: *Dictionarium latino-romanicum*, Sibiu, 1848, 368 coloane), respectiv pînă la cuvîntul *Confero* (ed. 2: *Dictionarium latino-romanicum*, București, 1860, 864 coloane).

¹³ Immanuel Johann Gerhard Scheller, 1735—1803, lexicograf german, autorul unui celebru dicționar latin-german și german-latin (*Lateinisch-Deutsches und Deutsch-Lateinisches Handlexikon, vornehmlich für Schule*, I—II, Leipzig, 1796; alte ediții: Viena, 1806—1807; Viena și Triest, 1818; Viena și Triest, 1819—1820; Viena, f.a.).

¹⁴ Transilvăneanul Teodor Aron (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 112, n. 7; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 1—2) era revizor și cenzor al cărților românești la Tipografia Universității din Buda.

¹⁵ „Vocabularul” de la Sfîntul Sava: *Vocabulaire francais-valaque d'apres la derniere édition du dictionnaire de Academie francaise, eugmenté de plusieurs autres mots recueillis dans différents dictionnaires. 2 tomes*, București, 1840, lucrat de Petrache Poenaru, Aron Florian și Gheorghe Hill și tipărit la Colegiul „Sfîntul Sava”.

¹⁶ Se referă la afacerea dubioasă a profesorului arădan Alexandru Gavra, în legătură cu publicarea *Hronicii* lui Gheorghe Șincai (vezi Iosif Pervain, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, în *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 86—112; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 73, n. 13; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 381). Gavra avea un rival primejdios în persoana ieromonahului Gherman Vida, care pregătea și el, după o altă copie, editarea *Hronicii*. Prin supralicitarea întreprinderii sale, ca și printr-o bizară piesă-preambul (vezi-i titlul irepetabil în corespondența lui Gavril Munteanu din acest volum nr. VI, n.10), Gavra a reușit să-și compromită ceea ce era de valoare în intenția sa: editarea *Hronicii*. Astfel că, în ciuda condițiilor favorabile, primul volum din *Hronică* (Buda, 1844; pînă la anul 1439 al istoriei șincaiane; vezi scrisorile lui Gavril Munteanu, VII, n. 5) va fi și ultimul. Încercările ulterioare nu-i vor mai reuși.

¹⁷ Mai silențios și cu mai mult bun simț, Gherman Vida (vezi despre el Ioan Chindriș, *Gherman Vida și Gheorghe Șincai*, în *Chipuri din hronicul neamului*, București, 1977, p. 61—64) pornește la editare, respectînd etica științifică. Și, în pofida ajutorului aproape nul, primit în capitala Moldovei, ca și a sărăciei proprii, reușește să tipărească și el un prim volum, înaintea lui Gavra.

¹⁸ Vezi și scris. anterioară, incl. n. 41.

¹⁹ Lucrarea lui Teodor Aron, *Catehitică practică*, apăruse la Buda în 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 112; în acest volum, scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. VI, n. 9; aci supra n. 14).

²⁰ Scris. anterioară, n.45.

Frate Gheorghie!

Eu ieri venii de la M[ănăstirea] Cernica ¹. Acolo mă aflai de vro 4 săptămîni. Azi, venind acasă din alergăturile care le am prin blăstămatul ceta de oraș, îți aflai scrisoarea-ț[i], însoțită de *Catehitică* ², îți mulțumesc! Pe Bolla ³ și Banno ⁴ îl cere Laureani; are trebuință în lecțiile sale ⁵. Ce-ți pasă; fă-le să-i vie prin Németh ⁶, și i se vor plăti. Z[aharia] C[arcalechi] a lătrat în toate părțile și latră și acum, dar D-zeu îi va plăti și lui și noă după faptele ce facem toți.

Vestea cea răspîdită de mine e aici învechită; pricină de așa vorbire au dat întrebările ce le făcusem eu încă înainte de 6 ani lui Vasici, pentru cari și el, săracul pătimi și eu nu mai scap. Dar nu e nimic, bun e D-zeu, la niminea rău n-am făcut, sînt un cap, relație n-am cu niminea, va veni vremea, scăpa-voi și eu! Frate, sînt proclamat de al tău corespondent ⁷; nu le-am tăgăduit, n-am vrut să minț, dar te rog bileteri nu-mi trimite prin gazete-mi, că toate ale mele le deschid la cenzură, *hoc est*, de la Aghenție ⁸ să trimite pachetul întreg la Postelnicie, acolo se deschide. Se scotea pînă acuma un plic fie a cui era, îl deschidea Marcovici ⁹, îl cetea și dacă nu era nimic supărător într-însul, le da drumul, dar dacă era ceva le oprea! Acuma fac așa: din tot pachetul, caută togmai plicul meu, pe acela-l deschide și ce se află în el, cetește tot. Știi, mă!?

Alta mai mare! Ț-or fi scris alții. Trandafilof a făcut mare turburare aici cu căutarea minelor ¹⁰. Vodă, prin Vornicie ⁹-i dădu voie, prin ofițuri mai multe. Obștasca Adunare s-au împotivit lui Vodă, oprind pe Trandafilof și pe Vodă să-și tragă ofițurile îndărăpt, ca niște împotriva/Regulamentului date. D-aici s-au născut ceartă groasă, groasă ca care n-a mai fost aici niciodată, nici împotriva lui Ghica. S-au făcut 2 partide, opoziția, care are în cap pe popa cel mare ¹¹ și partida lui Vodă. Opoziție a fost de vro 27 de inși, bine uniți, cari se certa zile întregi, în urmă ceasta neputîndu-se împăca, venea treaba la balatorie. Atunci totdeauna cîștiga opoziția, și așa, ale lui Vodă rămînea toate gios, orice zise și poftea, nu i se primea nimic, spre cea mai mare ocară și rușine a lui. Deci astăzi fiind și eu de față, la 11 oare era toți adonați în sala adunării. Veni și păr[ințele] mitr[opolit], se deschise sedința. După ce se ceti jurnalul ședinții trecute, cînd era să înceapă la lucrare, iese secretarul statului, postelnicul Manolache Băleanu, în mijlocul sălii, se pune la o masă unde obicinuesc a ceti ministri ofițele domnești, începe a citi. Ce să auzim? Că „*sesia anului acestui se închide și așa d[omnii] deputați ai Obșteștii Adunări vor înceta din ale lucrării*” ¹². Nimic mai mult, vezi art. 53 din Reg[ulament]! ¹³ Dar nu l-au pomenit. Mitropolitul s-au scîrbit foarte, a îngălbinit și toți

s-au turburat. Lucru trist, după așa proaspătă domnie; rău să aude! Ce va zice lumea? Ghica n-a fost bun, dar acesta ce-a făcut, ce vină-i bagă? Destul că, în certurile lor, unii s-au expectorat: „Ce? Noi l-am pus, noi-l scoatem! Cine e el? Un herghelie!”

Și tu ai vreme scurtă când îmi scrii, dar și eu încă mă grăbesc, vezi!

Cu Iașu mai lasă, să vedem aici, văz că și acolo se bat berbecii în cap, și [în] furia lor nu voi [să] caz între coarne-le. Mai bine aici.

Mă! Vream să tac! Dar ț-o spui: eu mă călugăresc¹⁴. Ce va da D-zeu! Doamne ajută! Îmi fac † [semnul crucii — n.ns.]. Dar au auzit călugării, cei mari aici, și toți stau mai tare împotriva-mi, le e frică, zic că o fac ca să mă fac mitropolit!! Sînt în Cernica¹⁵, me-am și dus calabalicul călugăresc. Acolo mă vor cu toată inima.

20v

Bălă[șescu].

Frate, numele ne-au mers de aceea ce va fi. Iată, în precina turburării se făcură de poeții noștri niște versuri intitulate *Măceșul și florile*¹⁶. Măceșul vră să între între flori (românii) și zice că e *trandafir*, dar nu știu de ce ș-au mai pus în coadă un — *of*, (Trandafirof); grădinarul (Vodă). *Groap-astupă, grădinare*¹⁷ i[d] e[st]: „Trage-ți ofițul îndărăt”;

*Ce-am făcut nu se desface...*¹⁸ ș.a. sînt tot vorbe din un ofiț;

*Vîntul din apus*¹⁹ = Austria și poate alte puteri;

*Of*²⁰ = musca.

Folosește-te de ele! Fă ce-i ști!²¹

Rău de români în toate părțile!!

Amice, trimițîndu-mi ceva, adresează-mi de-a dreptul prin d. Romanov, ba și gazeta mea, h[oc]e[st] plicul meu, pune-l într-al lui Romanov și el îmi va trimite tot, unde mă voi afla; ne-am înțeleas amîndoi. Dar, cu toate, bine ar fi ca pe orice scrisorică să-ți pui pecetea și se ridică toată bănuiala de a ne mai ști ce stă în bileterile unuia și ale altuia. *Ex gratia*²²: fetița cea tocmită cu 60 fl. w. lui Aron²³, *n'est ce pas*²⁴. Că știu! Da vei întreba: de unde știu? Ce-ți pasă? Dar să taci, că numai eu știu, ca duhovnic din Cernică, și știi, din spovedanie nu se spune!²⁵ N-ar fi și pentru mine bine, că știi călugării cum sînt!!

¹ Mănăstirea Cernica, noua reședință a lui Bălășescu (vezi aci infra, n. 15).

² Vezi scris. anterioară, n. 19.

³ Scris. XI, n. 47.

⁴ *Ibid.*, n. 48.

⁵ Laurian preda, din 1842, filosofia la Colegiul „Sfîntul Sava” din București. Programa cursului prevedea și elemente de filosofia dreptului.

⁶ Wilhelm Németh, librarul din Brașov.

⁷ Cu toate că „vina” din numărul 93 pe 1843 al *Gazetei de Transilvania* (vezi scris. XI, n. 31) nu se datorește lui Bălășescu.

⁸ Agenția consulară cezaro-crăiască a Austriei, din Țara Românească (vezi scris. anterioară, n.7).

⁹ Vezi scris. XI, n. 34.

¹⁰ Cunoscuta afacere Trandafiloff, din 1843—1844, care a stîrnit un scandal politic fără precedent în Țara Românească. Concesia minieră acordată de Gheorghe Bibescu anteprenorului străin leza interesele economiei naționale, și a stîrnit opoziția instantanee a tuturor oamenilor politici de bun simț din țară (vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, p. 307—309).

¹¹ Mitropolitul Neofit, dușman redutabil al lui Bibescu.

¹² Despre lovitura parlamentară dată de Domnitorul Bibescu în 4 martie 1844 — și care s-a petrecut *exact* cum relatează Bălășescu! — vezi Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 314. De aici încolo, pînă în decembrie 1846, Vodă va cîrmui prin decrete-legi, stîrnind revolta tuturor păturilor sociale din principat.

¹³ Vezi *Regulamentul Organic*, ed. a 2-a, București, 1847, p. 21: „Întîmplîndu-se răscoală sau vreo mare turburare și nerînduială între mădularele Obicinuitei Obștești Adunări, Domnul va putea să precurmeze stringerea ei, și va fi îndatorat a face îndată raportul său către Înalta Poartă și către Ocrotitoarea Curte, cerînd voie și slobozenie de a putea strînge o altă obicinuită Obștească Adunare” (din *Cap. al doilea. Pentru Obicinuita Obștească Adunare*, art. 54).

¹⁴ Din acest moment, profesorul Nicolae Bălășescu devine călugărul Nifon de la Cernica. Fiind cunoscut în epocă și în istoriografie ca Nicolae Bălășescu, dar și ca Nifon Bălășescu, în egală măsură; în ce ne privește, pentru evitarea confuziilor, am optat pentru un nume compus: Nicolae Nifon Bălășescu.

¹⁵ Vezi și n. I. Cernica făcea parte dintre „Obșteștile mănăstirii de părinți”, puține la număr, alături de Căldărușani, Poiana Mărului, Dilhăuțu și Ghighiul. Stareț era arhimandritul Calinic.

¹⁶ Este vorba de poezia lui Ion Heliade Rădulescu, *Măceșul și florile*, scrisă în focul luptei contra concesiunii Trandafiloff. Poezia s-a tipărit mai întîi pe foi volante, în 1844. Vezi textul ei și avaturile genezei în I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I, București, 1967, p. 140—143; 437—439.

¹⁷ Versul 90 din poezie („*Groap-astupă, grădinare!* Dă la dracul pe roșcatul” [= Trandafiloff — n.ns.]).

¹⁸ Vers. 149. În ședința din 1 februarie 1844, Obșteasca Adunare primește propunerea a 6 „mădulari” mai hotărîți, dușmani ai lui Bibescu, de a se anula concesiunea dată lui Trandafiloff. Bibescu răspunde pe un ton violent în 14 februarie, afirmînd că Adunarea „nu numai a pășit din hotarele întru cari se mărginește prin ale sale atribuții, dar a și călcat toate regulile bunei cuviințe”. Pînă la 4 martie nu mai era mult!

¹⁹ Vers. 156. Context: „*Cînd tot vîntul de apus!* Face-o vijălie mare,/ Un virtej rotează tare,/ Și măceșul zboară sus”. Interpretarea lui Bălășescu: „Austria și poate alte puteri” nu concordă cu interpretarea tirzie dată de Heliade Rădulescu însuși (vezi ediția 1967, I, p. 143, n.1): „Aluzie la revoluția Franței ce se prepara și pe care autorul cu doi ani înainte a prezis-o (vezi psalmul publicat în *Curierul de ambe sexe*, 1846)”. Credem că explicația tirzie a lui Heliade e forțată, și că adevăratul simbol era, la 1844, cel dat de Bălășescu, bine familiarizat cu viața literară din București.

²⁰ Vers. 173. Context: „*Grădinare, grădinare!* Vezi de pir a te feri./ Că îți face muncă mare;/ Fugi de of cit vei trăi”.

²¹ Firește că Barit nu „s-a folosit” în nici un fel de poezia lui Heliade, care nu se putea tipări.

²² „Pe gratis“.

²³ Prin scrisoarea din 7 februarie 1844 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 40—41), Aron Florian îi cere lui Bariț, pe un ton destul de dubios, să-i trimită „o fetiță, fie sască, fie unгурă sau săcuiancă, ori română“, „nu mai mare de 15 ani“ și „să nu fie urită“. Avea nevoie de un ajutor de bucatăreasă.

²⁴ „Nu mai este așa.“ Dovadă că dascălul bucureștean s-a lăudat zadarnic cu moralitatea lui, ca unul „pe care Știrboaica l-a ales și i-a încredințat 4 fete ale sale ca să le învețe religie și moral“.

²⁵ Dar nici despre călugărul Nifon, proaspăt confesor al lui Florian, căruia îi divulgă taina spovedaniei, nu avem ce zice!

XIV

[Cernica], 15 iunie [1]844

Iubite frate!

Ce poate fi de nu me-ai mai scris nimic, nici că ai priimit banii pe abonații de la mine, de care eu am fost totdeauna într-un fel de neodihnă; eu ți-am fost trimis atunci (în postu paștilor)¹ cu 3 abonați i[d]e[st] cu 12 fl. mai mult decât îți suna polița. Acești 12 fl. nu știu dacă i-ai priimit ori ba; mai puteai să-mi mai scrii ceva, nu strica.

Frate, aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu ², tânăr zdravăn, care n-are altul asemenea între români. Este un geniu, îl vei cunoaște mai bine, conversînd cu el; de la el poți auzi multe, politice și diplomatice, este un istoric mare, cu cunoștință lată. Deși-ți are cunoștința, dar do-rește a avea mai mare intimitate; te vei putea în multe/ folosi de la el, precum și lui i-am recomandat, că în felul acesta numa de la tine poate lua cunoștințe mai chiare în toate r[a]murile.

Mă grăbesc. Peste scurt, mai multe. Dar mai scrie-mi. Ce poate fi de ai tăcut cu totul, nu cumva ești supărat în ceva chip?

Al tău frate,

22v

Bălășescu,³
profesor./

[Adresa:] Domniiii sale domnului *Georgie Baritz*, profesor și redactor *Gazetii de Transilvania*, în Brassov

¹ În 4 martie (vezi scris. următoare).

² Scrisoarea constituie sursa de bază pentru călătoria lui Nicolae Bălcescu în Transilvania, după cum se știe mai mult cu scopuri politice decât medicale. În 13 iunie 1844, Bălcescu îl anunța pe Ion Ghica despre intenția plecării, peste 3 zile, la bă (vezi N. Bălcescu, *Opere. IV, Corespondență*, ediție critică de G. Zane, București

1964, p. 59—60). Scrisoarea lui Bălășescu, necunoscută lui Zane, confirmă precizia datării scrisorii lui Bălcescu, de către eminentul și regretatul exeget bălcescolog (originalul ei nefiind datat). Mai departe — duce Zane firul logic — „anunțându-și plecarea la băi peste trei zile, înseamnă că pleca la 15—16 ale lunii“. (*Ibid.*, p. 472). Vezi și Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 52 (autoarea cunoaște scrisoarea lui Bălășescu); Horia Nestorescu-Bălcești, *Nicolae Bălcescu. Coontribuții bibliografice*, București, 1971, p. XVII; Ioan Chindriș, *Recepționarea operei lui Nicolae Bălcescu în Transilvania*, în vol. *Bălcescu și Transilvania*, Bălcești pe Topolog — Cluj-Napoca, 1976, p. 115—131.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „1844. N. Bălășescu“.

XV

Bucur[ești], 26 ian[uarie] 1845

Frate prea dorite!

Nu te mira că de la despărțire-ne nu te-am mai încunoștințat cu nimica, avînd să-ți trimit și o sumă de bani.

Frate, după plecare-ți ¹ m-am dus la mînăstire, unde m-am apucat de lucrurile încredințate, după aceea m-am bolnăvit și-am zăcut 5 săptămîni rău, neputînd ști de ce se mai întîmplă în lume, nici ceva relație mai vrînd a avea cu lumea. În sfîrșit mă făcui bine, cerui de la p[ar]in-tele] mitropolitul voie să mă îmbrac cu haine negre, carele dîndu-mi voie, mă îmbrăcai, dar numaidecît călugării se îndrăciră mai tare ².

Frate, eu abonați nu ți-am mai adunat, că nu poci să umblu după așa ceva; decît Alecu Lenș ³ me-au dat bani cu de sila și eu i-am dat lu[i] Romanov.

Frate, eu polița nu ți-o am plătit, căci n-am scos de unde eram să scoț, care voă nu vă pasă, dar eu n-am! Însă cît/ mai curînd acum am să vi-i trimit, cît voi priimi ce a dintiiu rată, *ex propriis* ⁴, și va fi odată pentru totdeauna.

Frate, să mă vezi călugărește îmbrăcat! Să vezi boierii ce fac, se ceartă care de care să mă aibă mai curînd la masă, lucru care poate-mi strică, de aceea caut cît mai curînd să fug la pustie, unde-mi am toată odihna.

Ce mai faceți?

Ep[iscop]u Ilarion al Argeșului ⁵ (prietenul meu) muri, cu D-zeu, în 10 ale acestia ⁶. Se îngropă și după ce în timp de 16 ani nu făcu nimic la mînăstire și avu 9000 venit # pe an și după ce cheltuia abia 1000 # pe an, unde aștepta lumea să găscă la el peste 100.000 #, nu găsi decît

9000 # bani gata și 4000 # în obligațiune; din toate câte a făcut în viață-i, cel mai mare bine făcu că muri.

Vale, frate! Măine plec la mânăstire.

Al tău frate,

N. Bălășescu.

25v Vasitsium saluto, cum omnibus. Suis Macrobotanicam volo⁷.

[Adresa:] Domnului Georgye Baritz, profesor et Redactor *Gazetii de Transilvania*, la Brașov, Crounstadt

¹ Este vorba de o călătorie a lui George Bariț la București, în toamna anului 1844, pe care exegetul drumețiilor lui Bariț (vezi George E. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123—147) nu o cunoaște decît extrem de sumar. Ceva mai consistentă în date este scrisoarea lui Ioan Maiorescu către Bariț din 22 octombrie 1844 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 283—284), de unde, printre altele, aflăm că: a) călăuza brașoveanului prin București a fost Nicolae Nifon Bălășescu; b) că, printre alții, Bariț l-a vizitat, tot împreună cu Bălășescu, pe mitropolitul Neofit; c) că, se pare, mitropolitul nu i-a primit; d) că a primit o sumă de bani de la domnitorul Țării Românești. Acest mic amănunt din urmă credem că infirmă presupunerea Corneliiei Bodea (vezi *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, p. 55), după care transilvăneanul nostru ar fi călătorit în scopuri conspirative, în legătură cu structurarea platformei naționale pentru înființarea Asociației literare (eveniment survenit în februarie 1845). Faptul că Bariț i-a întilnit la București, în casa lui Ioan Cîmpeanu, pe Nicolae și Costache Bălcescu, pe Cezar Boliac și pe alții (vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/14 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892, Sibiu, 1892*, p. 15) încă nu ne îndreptățește la o asemenea concluzie. Probabil că Bariț a venit în capitala Țării Românești minat de necazurile *Gazetei de Transilvania*, ce răzbat acut și din scrisorile lui Bălășescu. Mai aproape de adevăr ar fi presupunerea — căci certitudinii nu există, deocamdată, nici într-o direcție, nici într-alta! — că Bariț voia să-și adune banii de pe la diferiți prenumerați uituci și să amelioreze atitudinea stăpînirii față de publicația brașoveană din care fuseseră oprite cîteva numere. Dincolo de aceste scopuri certe din partea unui om practic de talia lui Bariț, orice presupunere este posibilă, mai ales în lipsa desăvîrșită a mărturiilor.

² Bălășescu își făcuse iluzii despre călugării de la Cernica (vezi scris. XIII: „Acolo mă vor din toată inima“!). Iată cum descrie Aron Florian (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 53) primirea „din toată inima“ pe care i-au făcut-o călugării noului lor coleg: „Am aflat că cernicanii s-ar fi sculat în gloată și ar fi cerut dela starițul ca să gonească pe Bălășescu din mânăstire, căci el, ca misionari al Papii, de la care primește leafă [?!], lucrează ca să întinză unăfia“. Notăm că Bălășescu era *neunit*! Un alt corespondent al lui Bariț, Ioan Maiorescu (*Ibid.*, p. 283—284), de data aceasta *dușman* al lui Bălășescu, vorbește despre o compromitere totală a profesorului-călugăr, din cauză că „oamenii pretutindene au disprețuit pe acei omenași carii s-au înjosit a le fi unelte la urtele lor scopuri“.

³ Vezi scris. IX, n. 4.

⁴ „În curînd“.

⁵ Ilarion Gheorghiadis, despre care vezi scris. I, n. 3.

⁶ Vezi necrologul lui Ilarian în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 9, p. 33 după altă sursă decît Bălășescu. Se încheie cu observația că „în țara noastră stau deschise două scaune episcopoești, cel de la Rîmnic, de mai multă vreme, și cel de la Argeș“.

⁷ „Pe Vasici îl salut, cu toți (ai săi). *Macrobotica* sa o vreau.“

XVI

București, 11 dechemvr[ie] 1845

Mult dorite domnule Bariț!

27 Încă în 27 oct. a.c. trimisei o scrisoare în mai multe privințe, prin un preparand din regimentul românesc de Orlat, ce-și isprăvisse învățăturile la Năsăud, cu numele Ola Ianoș, român, din Țințari¹, de lângă Brașov și din întîmplare fusese aici în București, iar la întoarcere-i îi dădai acea scrisoare, în care mai adăogasem și vro cîteva broșuri, precum este și aceasta/; zic din 27 oct., de 1^{1/2} lună, și pînă acum n-am priimit nici un răspuns, fie acela și numai de 2 vorbe, adecă: „Am priimit scrisoarea-ți,“ ca să fiu odihnit că ți-a venit în mînă-ți. Deci, dar, fiindcă mă aflui într-această neodihnă, te rog dă-mi atîta de știre că o ai priimit, ori ba, ca să știu. Dar la întîmplare cînd n-ai fi priimit acel plic și acea scrisoare din 27 oct. îți trimiț aici acea broșură ce o tipăriu pentru *Dicționarul latin-român* ce-l lucrez² — pofîndu-te, ba frumos rugîndu-te ca fără întîrziere să-l publici și în foaia dumatăle³, și aceasta cu atîta mai mult te îndemn și te zoresc ca să te grăbești a-l pune sub tipar, lăsînd pe altele la o parte, fiindcă vor și alții să publice lexicoane de acestea, și în specie d. prof. *Alex[andru] Gavra* de la Arad, poate-i vei fi și văzut înștiințarea⁴; și aceasta pentru mine ar fi o pagubă nespūsă, care mă ostenesc d-atîta vreme și acum să iese altul înaintea mea. Și, după cum mi se pare mie, și aici este o intrigă! Vezi, în broșură; l-am cam atins!⁵ Versurile lui *Scaliger* din acea broșură pune-le toate⁶. Eu, pomenind numele lui *S[amuil] Klein*, i-am pus sub astenic și o mică biografie, cu scrierile cîte am știut că le-a făcut⁷. Dacă mai știți și voi ceva, mai adăogați-i, căci toate națiile-și laudă pe bărbații cei vrednici ai lor, arătîndu-le meritele și făcîndu-i nemuritori prin biografii; de ce să nu facem și noi la ai noștri, cari sînt așa de puțini, dar vrednici? Frate! eu te-am muștrat în scrisoarea trecută că-mi cei banii gazetelor de an, pe care i-am plătit la Bömches⁸ din mai or iunie, iar el se vede că (după obiceiul lui) nu vi le-a plătit. I-am dat în loc de 40 fl. cm., 24 fl. cm., fiindcă arhim[andritul] *Hrisant* al *Urezului*⁹ nu-mi plătește pe un an cu fl. 8., iar d. Iancu Slătineanu¹⁰ zise că nu i-a venit pe semestru acel din urmă, 4 fl., și un al treilea, nenumit, și eu! Scăzînd pe cel nenumit afară, dar, *Hrisant*, Slătineanu și eu = 16 fl. 24 = 40 fl. Acestea în scrisoarea trecută ți le-am deslușit./

27v

Vei fi auzit că aici mai are să iese o gazetă politică, sub redacția d[omnului] *Alexandrescu*¹¹, se vede că va fi sprijinită de guvern. El a

127

cerut 100 # ajutor acum la început de la Asociație pentru tipărirea cărților¹², cari i-au făgăduit.

Frate, ce zici de o gazetă bisericească? Eu socotesc că locul ieșirii nu-i poate fi mai bun decât Brașovul!¹³ Eu am deschis vorbă aici pe la cineva (căci trebuie sprijinită de mitropoliți și episcopi), și mi-a dat bună nădejde.

Este adevărat că prot[opopol] Popazu¹⁴ s-a dus la Viena¹⁵ căutând... ce? Ți-aș mai scrie câte ceva, dar... mă grăbesc. Doamnei d-tale mă închin cu plecaciune și (așa mi se pare), dacă te-ai făcut tată, pe cel mititel îl sărut și-i poftesc sănătate, să crească mare, să fie numai și numai bucurie și mângăiere născătorilor săi. Iar sfințele sărbători vi le poftesc să le ajungeți în pace, întregi, sănătoși, încongiurați de toate mulțumirile, care fac fericit! Dd. profesori Mureșeni¹⁶ le poftesc asemenea toate cele bune. Cu aceste sînt al d-tale sincer amic,

N. Bălășescu m.p.,
profesor.

28 P.S. Blăjenii vor cu grămada să vie la București, și săracii nu știu că aici e mai rău ca la ei!

Unde și cum mă înveți să pui supt teasc *Dicționarul*?¹⁷ Aceasta aștept de la tine. M-aș lăsa la țîrg cu Găt¹⁸, dar mi-e frică de secături, socotesc că mai bine va fi la Peșta.

Sibienii cum ș-au pus trebile eparhii la rînduială? Poate vei fi auzit: în 5 ale aceștia, în zioa de Sf. Sava dînd Poenaru un dejoné mare, în urmă închină pentru vecinica pomenire a dascălului Lazar. După sfîrșitul mesii trecură în salon, unde era o listă — în cap însemnat *Poenaru* — cu 20 galbini, pentru un monument dascălului Lazar. După dînsul se subscriseră toți cîți erau aci și se însumă vro 160 # și aceasta se va face în toată țara și poate să se adune o sumă însemnată¹⁹. Știi că pînă acum Eliad a strigat în toți anii să se facă un monument lu[i] Lazar, dar săracul nu fu auzit. Est timp el n-a fost la acea adunare și Poenaru făcu aceasta. Eliad însă nu o au pus în gazetă-i!²⁰

Aici îți trimiț o probă de tiparul *Dicționarului* meu, făcută la Valbaum²¹, care-l cere cu tot dinadinsul. E frumos, adevărat, dar sărat. În primăvară, oricum, trebuie să încep undeva; decît te rog, grăbește; pune-mi articolul²².

28v Ce minune: azi, 27 dec., mergînd la d. Romanov pentru gazete, îmi dă și N. 102 a Bălcescului²³, care de multe ori le confundă; aci văz un răvaș, dar în urmă văzui că nu-i către mine. La toți sosi, numai pe mine m-ai urgisit. Pentru ce așa?/

¹ Sat în zona Făgărașului, lingă Șercaia (pe sîsește Schnakendorf).

² Despre munca lui Bălășescu la redactarea unui dicționar latin-român vezi și scris. XII, incl. n. 12—13. Broșura pomenită n-am văzut-o, dar este descrisă în *Bibliografia analitică a limbii române literare 1780—1866*, București, 1972, p. 65—66. Ea se

intitulează *Dictionarium latin-român și ceva pentru limba română*, s-a tipărit la Sibiu, în 1845, după cum rezultă din această scrisoare, și nu în 1840, cum — probabil dintr-o scăpare! — afirmă autorii bibliografiei în cauză, și are 16 pagini în alfabet de tranziție. Este un prospect al dicționarului pe care Bălășescu spera să-l tipărească în curînd (va întîrzia pînă în 1848!).

³ Necunoscînd broșura-prospect a lui Bălășescu, o reconstituim din diferitele fragmente în care a împărțit-o Bariț, pentru a o tipări în foile sale. Mai întii, în *Gazeta de Transilvania* (IX, 1846, nr. 9, p. 35—36; nr. 10, p. 39—40), sub titlul *Dicționarul latino-român și ceva pentru limba română* — titlul original al broșurii! — se publică partea de principiu și de metodologie a autorului. Aceasta în zilele imediat următoare scrisorii. Ceva mai tîrziu, sub titlul *O problemă din limba noastră*, apar în *Foaie pentru minte...* (1846, nr. 11, p. 85—88) exemplificările lexicografice date de Bălășescu drept probă în prospect, pentru a demonstra bogăția limbii române. Partea referitoare la Samuil Micu, din notele broșurii, apare separat (vezi aci infra, n.7). Mult mai tîrziu, în august 1846, apare în *Foaie pentru minte...* (nr. 35, p. 377—379) un prospect sever prescurtat al lucrării, sub titlul *Dicționarul latino-român*.

⁴ „Rivalul” literar al tuturor transilvănenilor din epocă, Alexandru Gavra, se pregătea să scoată și el un dicționar dar cu un profil enciclopedic. Gavra își lansase anunțul la 1 septembrie 1845, dar primul — și singurul! — volum al dicționarului va apare în 1847: *Lesicon de conversație istoricesc-religionariu...* tomul întii, A—B, Buda, 1847 (vezi Mircea Borcilă, *Alexandru Gavra — lexicograf*, în *Limba română*, XX, 1971, nr. 5, p. 503—513).

⁵ Vorbînd despre Samuil Micu și scrierile sale (vezi n. 7), Bălășescu observă că multe s-au distrus, iar „altele, din nenorocire, căzură în mîinile unora, pe carii nu știu cum să-i numesc!” Din rîndul acestora îl socoteau contemporanii pe harnicul dar prăpăstiosul Gavra!

⁶ Versurile pomenite, dintr-ale marelui filolog belgian *Joseph-Juste Scaliger*, 1540—1609 (din *Poemata omnia*, tipărită după moarte, în 1615), le-a inclus Bălășescu într-o notă a prospectului său, drept argument al „giganticului lucru” pe care îl depune lexicografal (*Lexicam scribat*). Cele 7 versuri au fost reproduse și de Bariț în *Gazeta de Transilvania* (nr. 9, p. 36, n* la col. II).

⁷ În prospectul său, vorbind despre antecedentele lexicografiei românești, Bălășescu amintește de numele lui Samuil Micu, iar la subsolul paginii dă o notă-gigant cuprinzînd date biografice și o listă a lucrărilor acestuia, tipărite sau manuscrise, în număr de 32. Dezintegrand textul prea lung al prospectului, pentru a-l putea tipări (vezi aci supra, n. 3), Bariț transportă în notă pasajul despre Samuil Micu, iar din notă face un articol aparte: *Samuil Clain*, pe care îl tipărește în *Foaie pentru minte...* (1846, nr. 10, p. 76—78).

⁸ Friedrich Bömches, avocat din Sibiu.

⁹ Hrisant era egumen al Mănăstirii Hurezu din județul Vilcea.

¹⁰ Vezi scris. V, n. 5.

¹¹ Din decembrie 1845, Grigore Alexandrescu, apreciat de Gheorghe Bibescu, este numit șef de secție la Secretariatul statului, în locul lui Grigore Grădișteanu, care demisionase (vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, p. 395). Era firesc, deci, ca Asociația literară, al cărei membru era, să-l antreneze în inițiative care cereau autoritate și influență. Revista sau gazeta plănuită n-a apărut, dar credem că este vorba de o nouă încercare de a reinvia *Propășirea* ieșeană, la București, după ce o tentativă din 1844 eșuase.

¹² Informația lui Bălășescu e destul de vagă. Alexandrescu tradusese *Meropa* lui Voltaire. Dar Asociația literară nu i-a acordat vreun ajutor la tipărirea ei. S-a aprobat o subvenție abia în 1846, dar pentru un proiectat dicționar de istorie națională propus de Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, aflați la Paris (*Ibid.*, p. 73—74).

¹³ Ideea nu se va materializa niciodată. Neinspirația lui Bălășescu e desăvîrșită: nici un oraș nu putea fi mai puțin propice pentru editarea unei reviste bisericești, ca Brașovul laicilor burghezi din Gremiul negustoresc levantin!

¹⁴ Protopopul Ioan Popasu (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele I—IV, pass.) era cumnatul lui Bariț.

¹⁵ Nu se cunoaște nimic despre vreo călătorie a lui Ioan Popasu la Viena, în 1845.

¹⁶ Iacob și Andrei Mureșanu.

¹⁷ Se va tipări la Sibiu, în primele luni ale anului 1848, în Tipografia fraților Hochmeister.

¹⁸ Johann Gött, de la Brașov.

¹⁹ Bariț a recepționat știrea sindrofiei cu iz mecenat de la București, dintr-o altă sursă, pe baza căreia a redactat articolul *București, 27 dec.* din *Gazeta de Transilvania* (IX, 1846, nr. 3, p. 11). Întârzierea se datorește, credem, celor câteva necazuri pe care redactorul le avusese din cauza corespondențelor lui Bălășescu.

²⁰ Vezi nota anterioară. Bălășescu greșese în legătură cu Heliade Rădulescu: acesta nu numai că va publica știrea inițiativei lui Poenaru (*Curierul românesc*, XVIII, 1846, p. 53), dar se și angajează, alături de acesta, de Aron Florian și de Simion Marcovici, să fie „colectant” de bani pentru monumentul lui Gheorghe Lazăr. Cu tot elanul dascălilor, inițiativa va rămâne fără efect, până la resuscitarea problemei — tot fără efect! — în 1848.

²¹ Nu cunoaștem eșantionul de care pomenește Bălășescu.

²² Adică prospectul (vezi supra, n. 3 și 7).

²³ Adică numărul 102 din 20 decembrie stil nou, al *Gazetei de Transilvania*. Confuzie de nume între Nicolae Bălcescu și Nicolae Bălășescu!

XVII

[Sibiu], mercuri 16/28 oct. [1]846.

Dulce frate!

1) În scrisoarea cea din urmă (30 sept.) zici că *Pedaliioane*¹ nu mai ai; dar nu poți scrie să-ți trimită, dacă nu 10 cum cere administratorul², încailele unul mie? Te rog!

2) Am cercetat, după cum ziseși, la vamă de *Magazinul*³ lui Lauriani, dar n-a mai sosit. De va veni pe la voi, nu le mai trimiteți, fără a însemna deasupra: *ce fel de cărți?; câte tomuri?; din care tom, ce numere și câte?*, iar nu după cum zice d. vameș că scrieți: „Cărți românești!” Apoi acestea totde[a]una sînt suspecte și pasă cu greu cenzura.

3) Îmi scrii că Grabovski⁴ ce rudă e cu Sina⁵? Nu e nici o rudă, dar Șaguna cu Sina este, adică: *Sina* cel bătrîn (tatăl baronului de acum) cu *Șaguna cel bătrîn* (moșul acestui administrator) au ținut 2 surori. Așadar, *Sina*, baronul de acum cu *tatăl Șagunii* acestuia au fost veri primari buni despre nume, spița a 4^a. Urmează, dar, că *Șaguna* acesta baronului Sina este nepot de văr, sau spița a 5^a. Or, *Șaguna acesta* cu *baronu Sina cel tînăr de acum* sînt veri ai doilea, sau spița a 6^a. Știi acum!! Sînt chiar vorbele Șagunii⁶.

4) Frate, tot te sechiruiesc boierii țării și D[omnul], încailele dă-le și tu tîmîie, cu atîta mai virtos, că aceasta poate folosi/ românilor⁷. Iată, am tradus articolul din *Algem[eine Zeitung]* N° 252, 9 sept[embrie] 1846 *Beilage*⁸. Socotesc că ar fi bun într-unul din numerii foii tale, i-ar

mai deștepta, le-ar deschide ochii, că e mult adevăr în el. Fă cum știi, eu ți l-am făcut, așa mi s-a părut⁹.

5) Șaguna s-a pus să facă îndreptări în cler. În sesia din 8/20 oct., adică azi săptămîină între altele se hotărîră următoarele:

Sub N° 586, calități ce trebuie să aibă candidații de preoție neuniți; numai aceia se vor priimi să învețe cursul teologic, cari vor fi absolva gimnaziul, dar acum deocamdată, dacă nu se vor afla deodată tot de aceia, și neapărata trebuință va cere popă, cel puțin să fie fost normalist bun; mai puțin nimic;

— „ — 587, s-au sistematizat cateheți pe lîngă toate școlile normale și gimnaziale din tot p[rinci]patul; aceștia, dacă vor fi oameni, pot aduce mult folos neamului;

— „ — 592, ca preoții să se poarte în veșminte preotești;

— „ — 596, să se prelungească cursul învățaturii de preoție din 6 luni ce au fost pînă acum, la 2 ani, avînd a se preda pregătirilor candidați: „*gramatica român[escă]*, *stilistica*, *catehetica*, *o mică retorică biserice[ască]*, *apoi istor[ia] biserice[ască]*, *teol[oghia] morală*, *dogmatică*, *păstorală* și *o mică cunoștință de canoane*. Nu e bine?

— „ — 597, cere dispoziția tuturor lucrurilor ep[iscop]ești (aici stă iepurele ascuns; arhiva lipsește jumătate, actele care au socotit ei că... nu sînt. Ba din protocoale sînt de la mijloc rupte cîte 10 coale. Se află în protocoale unele, de care în alte sînt cu totul alt fel. Vom vedea!)¹⁰/

Dar, ce e mai de rîs decît toate, sub N° = 593, tot într-acea zi se ceti decretul împărătesc trimis de consistoriu în privința a 1 000 fl. cm. ce-i dăruise mai azi primăvară teologul *Ioan Moga*¹¹ seminariului, însă subt acea cerere, ca să-l lasă să publice fapta aceasta în toată țara. De unde-i veni că se primesc banii, dar publicarea lor se abneghează. Poftim, ai mai văzut oameni proști așa!? Apoi să știi că orice hîrtie de la Curte, de la Gubernie, ori de la vro varmeghie, toate vin tot pe numele lui *Andreea Șaguna*, nu pe a Consistoriului. Apoi de la Gubernie au venit popi în unele pricini mai vechi ale lor, de unde au luat răspuns de la consilieri, că au poruncă de la Curte ca nici Gubernia să lucreze nimic biserico-neunit, pînă nu va întrea pe administratorul Șaguna. Asta e mult! După întoarcerea de la Dietă a priimit vizită pe comandirtele¹², carele a șezut aproape un ceas, apoi mergînd acasă, a trimis toată ofițerimea. După aceea veni contesul, apoi grof Nádajdi¹³ vine tot a 3^a zi de-l vede și prînzesc amîndoi. Cu un cuvînt, are mare vază la cei mari, este mult recomîdat de sus, aceasta poate să ne fie de folos.

D[om]nii protopopi fuseră învățați a despărți pe bietii oameni de muierile lor numaidecît. Dar acum în toate sesiile a întors despărțiri făcute de directorul¹⁴, de teologul¹⁵, de Bodilă¹⁶, Panovici¹⁷ și de alți preoți, îndreptîndu-i să trăiască împreună; nu sînt pricini de des-

părțire. Apoi dispenzări de grad 5—6 nu mai dă. Zice că legea bisericească oprește, el nu e mai mare pe legea, ci pus să păzească legea. Bine zice, de ar face tot așa. Așa a zis Domnu Bibescu, când se alege Domnu, apoi acum...¹⁸ /

Îți scrisesem, frate, și cela rînd, abată-te pe la Németh¹⁹, librarul vostru, și pomenește că dacă vor fi venit cărțile ce mi le trimisese el la București, să mi le trimită aici. Dar nu Bercaștel *Kirchengeschichte*²⁰, aceea nu, ci cealaltă, despre *Kirchenversammlungen*²¹ numai.

Îți zisem să zici lui Nicolae Mandraștiu²² să-mi puie 10 funți²³ tutun bun, tot deosebiți; ai uitat!

Într-altele, ți sărut familia mică²⁴; ceii mari (doamnei), complimente.

Și sînt al tău sincer,

Bălăș[escu]

Boer²⁵ a venit; bine ar fi de s-ar purta aci bine.

Frate! mie-mi lipsesc mai multe numere din *Gazetă*, p[e]r [exemp]lu.

Apropos, eram să uit! Duminecă, în 13/25 sosi aici, în Sibiu, domnul Mihail Obrenovici, fostul prinț al Sîrbii. Vine de la Viena și călătorește la Țara Românească să-și vadă moșiile!!! (Mai bine pe amanta sa i.e. pe vară sa, fata unchiu-său Efrem, măritată aci; sede la moșia ei.) *Sed hoc inter nos!!* Spre care scop M[ăria] S[a] Prințul României, D[omnul] Gheorghie de Bibescu, trimise înainte pe adjutantul său, maiorul N. Bibescu, spre a-l întîlni în Sibiu și a-l însoți în drum pînă la București. Marți 15/27 pleară acești oaspeți cu zioa odată, peste Vama Turnu Roșu. Prințul Mihail avu în suita sa pe d. Gherman și i

pe alți prietini ai casii lor²⁶. /

¹ La Brașov, prin Bariț, se desfăcea în Transilvania lucrarea lui Veniamin Costache — devenit odată mai celebru în urma înlăturării din scaunul metropolitan! — *Pidalion sau cirna corăbiei înțelese a catoliceștei și apostoliceștei Biserici a ortodocșilor. Traduse din grecește în românește de înalt preosfințitul proin m[etropolit] chir Veniamin. Tipărită prin sîrguința și cheltuiata lui Leonil. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban, Mănăstirea Neamțu, 1844 (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 228).*

² În 21 august/2 septembrie 1846 a sosit în Transilvania viitorul conducător al românilor neuniți, care trebuia, deocamdată, să preia cirna scăpată după moartea lui Vasile Moga, în calitate de vicar general sau administrator. O nouă epocă se deschidea în viața românilor transilvăneni, plină de realizări pe plan național, dar și de exagerări dăunătoare, din punct de vedere confesional-prozelitic. Vezi despre tinărul „administrator” în principal Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1979 și Ioan Lupăș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, Monografie istorică*, Sibiu, 1909.

³ Despre *Magazin istoric pentru Dacia* și necazurile defacerii lui în Transilvania, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele anterioare, pass.

⁴ Pasaj despre familia lui Șaguna. Anastasie Grabovski era un macedoromân bogat din Pesta, negustor care „ducea o casă deschisă și sta în relațiuni amicali cu persoane înalte” (Nicolae Popea, *Op. cit.*, p. 21), unchi al mamei lui Șaguna,

Anastasia, pe care a găzduit-o împreună cu copiii, după despărțirea de soțul ei Naum Șaguna. Este, de fapt, adevăratul tată al viitorului prelat transilvănean.

⁵ Familia Sina din Viena, negustori de asemenea, tot macedoromâni, s-au îmbogățit pînă la a-și putea exopera un rang de baron al Imperiului. Gheorghe Sina, cu care au avut contacte corifeii Școlii Ardelene, a fost un om cu sentimente naționale. Fiul său *Simion Sina*, 1810—1876, dobîndind sentimente grecești, s-a îndepărtat de români, încît Șaguna, după 1860, a încetat să-l mai cunoască, deși părinții lor fuseseră buni prieteni și rudeni. Vezi despre Simion Sina, Nicolae Popea, *Op. cit.*, p. 19; Armond Baschet, *Possessions en Hongrie. Le domaine de (Goedelloe) M. le baron Sina*, în *Le Monde illustré*, Paris, I, 1857, nr. 27, p. 15—16; Tóth Lőrincz, *Emlékbeszéd hodosi és kizdiái báró Sina Simon felett*, Budapesta, 1876.

⁶ Dintre cei doi monografi ai lui Șaguna, doar Nicolae Popea (*Op. cit.*, p. 19) evidențiază înrudirea lui Șaguna cu baronul Sina. Prudent, Lupăș o eludează!

⁷ Nu înțelegem de ce îl *sictiruiam* — nu „sechiruiam”! — „boierii țării și Domnul” pe Bariț, căci din 26 august nu mai apăruse în *Gazeta de Transilvania* nici un articol despre Țara Românească. Sau tocmai de aceea? Firește, redactorul de la Brașov nu se grăbește cu „tămîia”, dar relatează totuși, citeva zile mai tîrziu (IX, 1846, nr. 87, p. 345—356) despre plimbările lui Gheorghe Bibescu „cu Înalta Sa Doamnă”, prin județele Țării Românești. Se scoate în evidență „cu ce festivități și cu cită căldură fu primit Domnul de cătră supușii săi, preste tot”.

⁸ Articolul din *Beilage zur Allgemeine Zeitung* (gazetă-supliment a marelui ziar german *Allgemeine Zeitung* din Augsburg) se intitula *Die Donanfürstenthümer* (Principatele Dunărene) și a apărut în numărul indicat de Bălășescu, p. 2012—2013.

⁹ Nu s-a publicat în *Gazeta de Transilvania*.

¹⁰ Cu firea sa energică, Șaguna s-a apucat să îndrepte necazurile dărăpănatei sale eparhii. În 20 octombrie 1846 a convocat ședința Consistoriului episcopal neunit din Sibiu (vezi *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 83, p. 329—330), unde a impus măsuri severe pentru emanciparea clerului neunit din lenea și indolența pravoslavnică. Apoi a emis o circulară cu hotărîrile draconice ale ședinței.

¹¹ Ioan Moga, 1790—1856, cleric neunit de oarecare suprafață, nepotul episcopului siban Vasile Moga. Vezi despre el Ioan Lupăș, *Ioan Moga „Teologul” 1790—1856 — Succesorul lui Gheorghe Lazăr*, în *Biserica ortodoxă română*, XXXIX, 1915, p. 635—645; 770—775; 874—880; 991—993; reproduș în I d e m, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, III, Sibiu, 1941, p. 151—172.

¹² „Comandirtele” armatei imperiale din Transilvania, avîndu-și sediul în Sibiu, era generalul Anton Puchner.

¹³ *Nádasdy Ferencz Szerváf* 1801—1885, magnat și politician maghiar, unul dintre puținii aristocrați care au avut o atitudine politică justă față de români. Această atitudine s-a validat după 1860, cînd Nádasdy ajunge cancelar aulic al Transilvaniei la Viena. În 1846 era președintele Tezauriatului Transilvaniei din Sibiu. Vezi despre el și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 373, n.8.

¹⁴ „Directorul” e Moise Fulea, despre care vezi *Ibid.*, I, p. 149, n. 3; p. 27, n.4. La data scrisorii Fulea era director al școlilor naționale neunite din Transilvania, profesor de gramatică, metodică și teologie pastorală la Seminarul teologic și întîiul asesor al Consistoriului din Sibiu. Era, totodată, protopop al Sibiului (tractul al doilea).

¹⁵ Ioan Moga (vezi n. 11).

¹⁶ Petru Bădilă sau Bădilă, viitor socru al lui Iacob Bologa, era protopop de Miercurea și membru al Consistoriului.

¹⁷ Ioan Panovici era protopopul Nocihului și asesor consistorial.

¹⁸ Aluzie la spăimoasa cuvîntare a lui Bibescu în ziua înscăunării (14/26 februarie 1843).

¹⁹ Wilhelm Németh, din Brașov.

²⁰ *Antoine Henri Bévault-Bercaștel*, 1722—1794, scriitor iezuit francez, erudit de mare faimă, autorul unei monumentale istorii bisericești — *Histoire de l'Eglise* — în 24 de volume, Paris, 1778—1790.

²¹ S-ar traduce: *Culegere bisericască*, însă nu există vreo lucrare a lui Bérault-Bercastel care să corespundă acestui titlu. Tirziu după moartea autorului, la Augsbuurg, în 1823, a apărut o ediție prescurtată a scrierii de bază: *Geschichte der Kirche in einem getreuen Auszuge*. Despre aceasta să fie vorba?

²² Probabil un negustor din Brașov.

²³ Funt = unitate de măsură de 1/2 kg.

²⁴ La data aceea Bariț avea o fetiță, Victoria, născută în 11/23 februarie 1846.

²⁵ Demetriu Bœr, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 16-17, n.2. În urma răfuiei episcopului Ioan Lemeni cu profesorii răzvrățiți împotriva lui — vezi bibliografia procesului supra, scris. IX, n.13 —, Bœr a refuzat să plece „în cura animarum” la parohia din Boliul Mare, și s-a înscris, împreună cu Simion Bărnuțiu, ca student la cursul juridic al Liceului academic german din Sibiu.

²⁶ În ziua când Bălășescu își data scrisoarea, Mihail Obrenovici a sosit la București, după cum relatează *Gazeta de Transilvania* într-o scurtă știre (IX, 1846, nr. 91, p. 363).

XVIII

[Brașov - Sibiu mijlocul lui octombrie — mijlocul
lui noiembrie 1846]¹

Amantissime Baritz!

Te-am căutat, nu te-am găsit, căci te duseși d-acasă. Te sărut, io plec azi la 4 oră cu carul iute. Îți trimit două pachete pentru Iași: unul d. Bojincă, iar celălalt d. Asachi. P-acest din urmă scrie tu adresa, căci nu o știu!

Rămii sănătos, cu tot cuprinsul. De unde voi fi², te voi înștiința de mine și de alte, care te pot interesa și aștept reciproc răspuns și alte. Adio!

Sînt al tău adevărat amic,

N. Bălășescu
prof.

Plătii pentru 1 loc la car	4 f.	30
pentru <i>widergericht</i> ³ ...	4	15
	8 f.	45

afară de ce am lăsat la Németh ⁴ pentru care aș fi mai plătit.....	6	15
	15	

Nu era mai bine să fi luat un car cu chirie?

⁸³ Te rog publică-mi această înștiințare de dicționar⁵.

P.S. Frate, iată scrisoarea, și-am scris câte am știut, dar și atunci fiind bolnav (căci bolesc de o lună), însă după ce o isprăvii, mă trîntii răul la așternut, unde gata, gata... Acum, laudă cerului, e mai bine, dar din casă tot nu poci ieși, și așa nici scrisoarea nu și-o am putut trimite; pe poște n-am vrut, altfel n-am putut. De *Magazin* încă nu

știu nimic, pînă nu m-oi scula și voi merge la la Thalmeyer, apoi ți-o spun.

Îmi scrie Alpini, prot[opopol] Mediașului: săracul, este pe isprăvite⁶, pagubă de așa om.

⁸⁴ Îmi scrie Laurianu / din Bucureștii, dar nimic esențial, ci tot nimeruri, mai mult îmi face întrebări. Dar la *Magazin* nu pomeniști nimic.

Blăjenii, frate, au căzut la atîta trîndăvire și slăbiciune morală, încît gîndesc că niciodată n-au putut să fie așa o societate. Un profesor de treabă nu e tot în Blajul. Cînd ai ști niște urmări ale amicului nostru Th[imotei] Ț[ipa]r⁷, te-ai mira că cum poate să uite așa de sine.

Au venit aici la gimnaziul din Sibiu 2 copii din Blaj, pe gramatică, cu atestaturi de *caetero*⁸ tot cu eminenții, dar sub rubrica unde este *Scholam quam frequentavit*⁹, scrie profesorul într-unul = *debita*¹⁰, într-altul *mediocris*¹¹, nici an, nici zi. Praefectul *Schlauf*¹² se miră ce poate fi, nici un testimoniu nu știu să scrie? Mă rugă pe mine să le retrimite la Blaj *pro correctura*¹³. Dar le scrisei o epistolă, de știu că m-or ține minte, s-or învăța a nu băga de seamă la darea testimoniilor, cu atîta mai vîrtos că într-amîndouă erau iscăliți: „Profesoru clasului“, „Profes. limbei germane“ și un canonic, ca praefect./

¹ Scrisoare nedată. Datarea am făcut-o pe baza informației că protopopol Constantin Alpini din Mediaș „este pe isprăvite” (vezi în ac. scrisoare, infra, incl. n.6.). Alpini a murit în 23 noiembrie 1846 (vezi scris. următoare, incl. n.10), probabil la puțină vreme după această scrisoare. Epistola prezintă o ciudățenie rară: este compusă din două părți (scrisoarea propriu-zisă și P.S.-ul), scrise la interval de o lună. Prima parte a fost scrisă la Brașov cu o lună înaintea P.S.-ului, cînd Bălășescu se pregătea să plece într-o călătorie. A doua parte, la Sibiu, după o lună de boală.

² Călătorie ratată din cauza bolii (vezi Post Scriptum).

³ „Recurs într-un proces.”

⁴ Wilhelm Németh, librarul brașovean.

⁵ Nu se mai publică vreun anunț despre lucrarea lexicografică a lui Bălășescu, pînă spre sfîrșitul anului 1847.

⁶ Vezi și n.1. Alpini „s-a isprăvit” la 23. noiembrie Vezi despre vestea morții lui scris. următoare, n.10.

⁷ Observație oarecum justificată de faptul că Blajul abia ieșise din zbuciumatul conflict, cu pregnante nuanțe politice, dintre profesorii conduși de Simion Bărnuțiu, și episcopul Lemeni (vezi scris. X, n. 4). „Urmările” lui Timotei Cipariu trebuie să fie învinuirile pe care i le-a adus în 1845 — făcînd un mare tapaj public, după obiceiul său! — Ioan Maiorescu, că Cipariu s-ar fi aliat întru dezmăț și tiranie cu canonicul Vasile Rațiu, asupritorul profesorilor (vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 285-292). Lui Bariț îi erau cunoscute aceste învinuiri făcute la mînie, și care îl vizau și pe el (*Ibid.*).

⁸ „Dealtminteri.”

⁹ „Școala pe care a frecventat-o.”

¹⁰ „Restant.”

¹¹ „Mediocru.”

¹² Ignatius Schlauf, personalitate marcantă a bisericii romano-catolice din Transilvania, era membru al Consistoriului romano-catolic din Alba-Iulia, arhidiacon al Districtului bisericesc romano-catolic de Făgăraș, decan și paroh al Sibiului și prefect (director) al Gimnaziului regesc romano-catolic din Sibiu.

¹³ „Pentru îndreptare.”

Frate!

Scrisoarea ta din 24 aceștia o am priimit în 26, marți, însă a venit mai târziu, de cum era hotărîtă. Grecii tăi împreună cu prota Verza¹ veniseră de luni seara. Atunci pe la 5—6 ceasuri după prînz mergînd eu la Administratorul², găsii pe greci acolo, cu cărțile, hîrțiile, hrisoarele și decreturile cite le au în privința lor, toate pe masă, dovedindu-și dreptățile cunoscute și aprobate de înaltele locuri, și supărările cite le cearcă de la români, cari n-au nici un drept să-i supere. Din toate spunerile, și mai virtos scrisorile lor, d[omnul] administrator n-au putut să le dea alt răspuns, decît că în cît vede el aci, ei au dreptate, să se cîrmuiască de bine și să nu se amestece niminea în lucrurile lor. Popii și biserica lor sînt supuși adevărat apiscopului și Consistoriului, în cît se atinge disciplină, dar nu și protopopului locului. Și ei au drept să-și aducă popă grec, de unde vor vrea. Popa lor are să slujească tuturor grecilor străini, ori pe unde vor ședeacea; ei să dea socotelile bisericii Guberniiei, cu altul n-au treabă. / Într-acestea ei spuneau, vorbeau, se rîcăiau. Administratorul le da tot dreptul (cu toate că el știe tot procesul cum stă și asta o are de princip: *Audiatur et altera pars*³; este iurist bun). Într-aceea eu, nu să tac, să-i las să isprăvească și să se ducă, ci zic: „*În toate hîrțiile acele nu-i duh creștinesc, nu e evanghelicesc, ci tot cuvinte de shismă, de dezbinare, cumpărate cu bani, cine dă mai mult. Creștinătatea și evanghelia ne recomandă dragostea; aci nu e nici un cuvînt de dragoste, ci tot de revoluție, scrise de oameni streini bine plătiți, căroro nu le pasă, și dictate de inimi pizmăse, cum au fost todeauna grecii și bulgarii cu români!*”⁴

31 Frate, la aceste cuvinte s-au îndrăcit grecii tăi, au început să strige prin casă, să se scoale de pe scaune, să vie asupra mea, întrebîndu-mă că de unde știi eu acestea. „Acestea sînt decrete împărătești, de la Împăratul și de la Gubernie”, zic ei. Eu le-am zis: „Știi bine cum se fac și se scriu astfel de decrete și la curte și la Gubernie, le știi p-amîndouă unde sînt. Cine dă mai mult acela are hîrtie mai bună! Și mai multe de o parte și de alta”. În sfîrșit, cînd se liniștiră, le zisei: „*De ce sînt două capete în cetatea Brașovului, una grecească și alta românească?*” După ce vorbiră ei multe, le zisei: „*Cum să nu se desfacă români de greci și să-și facă altă biserică, în limba lor, de vreme ce la greci, la Paști, cînd după obicei în toate locurile, așa și aci, s-au citit Evanghelia Învierii în mai multe limbi, grecește, turcește, bulgărește, latinește, ungurește, nemțește, numai românește nu!? Acum, / Paști au fost acelea? Învieria lui H[ristos], care pentru iubirea noastră a murit, lăsîndu-ne numai dragostea, ori a fost o zi de turburare, de zavistie, de pizmă, de uriciune asupra confrăților lor săi?*” Aci iar s-au îndrăcit; să-i fi văzut! Întreabă pe departe: „*Ce călugăr v-au ajutat la vorbă-vă cînd arătați pricina Vicariului?*”⁵ Nu știu ce idee au de mine, dar au ieșit cătrăniți: nici să fiu fost plătit nu se făcea așa bine.

În sfîrșit, după multe vorbe, eu le-am recomîdat dragostea, căci văd ei bine că nu e bine așa, nici pentru dînșii nici pentru români. Așadar, să se învoiască cum ar fi mai bine etc., etc. Aceasta a fost luni seara. Marți me-a venit scrisoarea, care în loc ce o am priimit, o am dus la d. vicariul, însă numai am împlinit cererea-vă, căci vremea trecuse, pentru care o ați fost trimis.

Dar alta să vă spui: nu e bine nici de o parte, nici de alta, însă români nu vor putea cîștiga cererea lor niciodată. Sînt hîrtii la ei, cum am zis, care se vor ținea în valoarea lor. Ei au bani (firește ai bisericii), pe care îi jertfesc, dîndu-i altora, ca să-i ție, să nu cază. Au un protector mare la Viena, pe *Zamfirache C. Popp*⁶, care-i om mare acolo, și-i apără pînă la sînge.

Ba ce e mai mult (*hoc subrosa*⁷), C. Popp a scris în pricina aceasta chiar și administratorului, recomandînd pe grecii din Brașov. Ce să zici? Administratorul, adevărat, zice că nu să uită la scrisoarea nimănuia, dar ce să faci grecilor, ei au privilegii, au hîrtii și români n-au. Dînsul ca român va sprijini pe români cu toate puterile și cu dragoste, în cît numai se va putea, numai ceva drepturi să aibă. Dar nu vrea să se compromită, ca răposatul Ep[iscop] Moga (au căutat altele în pricina aceasta) carele anu trecut [1]845 căpătă de la Gubern o înfruntare urită pentru grecii din Brașov, dîndu-le lor toate drepturile⁸.

Frate, n-am putut să ne mirăm destul; lucrul acesta, pentru care ai scris cu așa foc și zor (dar vrei să fie din parte-ți secret), îl împărtașești la o grămadă și pe urmă și la copii (Pușcaș)⁹, care umblă cu scrisoarea din casă-n casă, fără se apropie unde ar fi trebuit. Administratorul s-au și supărat pe aceasta.

Vei ști că amicul nostru C. Alpini, prota Mediașului, își dădu sfîrșitul sîmbătă în 24 și marți, 26, îl îngropară¹⁰. Ep[iscop] Lemeni vrea să trimită la Mediaș un canonic, dar dacă n-ar vrea acela, pe Ștef[an] Manfi¹¹.

Zici în scrisoare-ți că *Boliac încă să însoară!* Dar cine s-a mai însurat, de zici că *Boliac încă*. Am auzit de Aaron Florian că s-ar fi însurat, de e adevărat a luat de la Pitești una cu venit de 200# pe an. Ce? Lauriani tot bolnav? Cum și în ce chip? Te rugai în vro cîteva scrisori de niște lucruri: o carte să-i zici lui Nemeth să mi-o trimită, despre *Kirchenbersammlungen*¹² și un *Pedalion*¹³ să-mi cîștigi, dar însă se vede că n-ai chef.

Eu am să-ți trimit prețul *Pedalionului* și al gazetii mele, pe anul trecut și anul viitor, pentru mine și administratorul, cu un prilej. D-lui birău¹⁴ îi mulțumesc foarte pentru aducerea aminte, și-l rog ca să binevoiască a-mi ținea nevătămată dragostea și patronima de care mă știu norocit, că m-am învrednicit a o dobîndi; și mă oi sili din parte-mi a mă face din ce în ce mai vrednic de aceea, rogîndu-l ca să poruncească orice cu mica sa slugă!!

Știi că D. Budai era gata să lasă zioa bună¹⁵, dar e mai bine. Ce e cu recursul cu cei 100 de subscrieri?¹⁶

Ce ciudat ești! Nici nu-mi spui dacă ai priimit scrisoarea scrisă
[în] 19 dar trimisă [în] 29 oct.

Bălășescu.

Frate, de ce nu-mi spui cine a scris art[ico]lul *Pentru cultura călugărilor*!¹⁷ Trimite-mi *Pedalionu* că-mi trebuie și de la Vaina¹⁸ *Istoria Sfântă*¹⁹, și *Elemente de dreptul politic*²⁰ și *Gramatica nemțească pentru români*, tipărită acolo în 2 părți²¹. Și prețurile toate odată.

¹ Alexe Verza, protopop neunit în Săcele-Brașov.

² Andrei Șaguna.

³ „Să fie ascultată și partea cealaltă“. Povestea lui Șaguna cu grecii din Brașov va fi de lungă durată și va constitui motivul despărțirii de baronul și vărul său Simion Sina. Cităm din Nicolae Popea (*Arhiepiscopul și metropolitul Andrei Baron de Șaguna*, p. 19): „Cu fiul Simion Sina, Șaguna se văzu silit a întrerupe relațiunile cele bune încă în anul 1860, pentru că acela fiind mai puțin român și mai mult străin, devenise cel mai mare patron al zișilor greci de la biserica Sfintei Treimi din cetatea Brașovului, care, cum se știe, stăteau în proces cu partea română și cu Șaguna, cauzându-i prin aceasta, ca episcopului lor legitim, mari neplăceri“.

⁴ Bălășescu avea experiența celor trei răscoale ale bulgarilor și grecilor de la Brăila, despre care îi relatează lui Bariț supra, în scrisorile IV—V.

⁵ Același Șaguna.

⁶ Protectorul grecilor din Brașov era unul dintre marii comercianți din sud-estul Europei, Zenovie Hagi Constantin Pop, grec originar din Oltenia, a ajuns șeful unei case de bancă și comerț din Viena și Sibiu, și deci unul dintre primii oameni de finanțe ai Imperiului. Vezi despre el Dumitru Z. Furnică, *Călătoria lui Zenovie Hagi Constantin Pop, șeful casei de bancă și comerț cu acest nume din Viena și Sibiu la Paris și Londra în anii 1826—1827*, București, 1931.

⁷ „Aceasta rămîne secret.“

⁸ Nu era singura moștenire lăsată de bătrînul arhieru Vasile Moga, pe care energicul Șaguna trebuia să o îndrepte!

⁹ Acest Pușcaș este viitorul *Ioan Cavaler de Pușcariu*, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 177, n.7. În 1846 era elev la Liceul academic sășesc din Sibiu.

¹⁰ Necrologul lui Constantin Alpini, scris de Bariț cu multă simțire, s-a publicat în 9 decembrie (*Necrolog. Constantin Alpini, parohul și protopopul Mediașului*, în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 99, p. 394). Pierderea prematură a acestui cărturar român a fost dureros resimțită de transilvăneni, unde formarea unui intelectual de talie era, prin greutatea ei, o problemă națională. Vezi despre Constantin Alpini, *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 330, n. 11.

¹¹ Urmașul lui Constantin Alpini în scaunul protopopesesc al Mediașului nu va fi notarul Consistoriului greco-catolic din Blaj, Ștefan Manfi, ci Ștefan Moldovan (despre care vezi capitol aparte în acest volum).

¹² Vezi scris. anterioară, n. 21.

¹³ *Ibid.*, n. 1.

¹⁴ După tonul lui Bălășescu, credem că „birăul“ (primarul) era primarul Brașovului, „*Judex Primarius*“, Joseph Wentzel.

¹⁵ Aron Budai (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 10, n.7), fratele lui Ioan Budai Deleanu era notarul Consistoriului neunit din Sibiu. Avea să moară peste scurt timp, în 1847, la vârsta de peste 70 de ani.

¹⁶ La sfîrșitul anului 1846, preoții și mireni neuniți din Brașov și împrejurimi înaintaseră cîteva petiții la diferite foruri din principat și din Viena, în sprijinul îmbunătățirii situației confesiunii neunite din Transilvania.

¹⁷ Articolul din *Foaie pentru minte...* (1846, nr. 35, p. 276—277; nr. 36, p. 285—286; nr. 37, p. 293—294; nr. 38, p. 298—301; nr. 39, p. 310—311) intitulat *Correspondință despre cultura călugărilor*. Autorul, care e presupus a fi Varlaam Bărănescu din Țara Românească (vezi George E. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 460, poz. 3306) pledează pentru o ridicare morală și intelectuală a monarhismului.

¹⁸ Negustorul Ioan Vaina de Pava, din Brașov.

¹⁹ Lucrarea lui Alexandru Geanoglu Lesvioldax, *Istorie bisericească pre scurt...*, București, 1845. (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 271, n. 9).

²⁰ Se tipărise la Brașov, în 1846, lucrarea — nesemnată! — a lui Costache Negruzzi, *Elemente de dreptul politic. Despre mai mulți autori, de un filo-român*. Împrejurările acestei ediții brașovene vezi-le în *Ibid.*, III, p. 96, n. 5).

²¹ O „*Gramatică româno-germană*“ tipărise între 1838—1840 la Brașov Dimitrie Iarca, cu cheltuiala marelui negustor Rudolf Orghidan.

XX

[Sibiu], 8/20 XX [1]846

Frate!

Tocmai în ceasul acesta fu Pușcaș¹ la mine, și-mi spuse o veste care mă trăsni de tot. Știi că eu fiind rău bolnav, tu tot urgeai ca să-ți scriu, că ce fac? Unde sînt? Poate sînt dus din Sibiu! Eu în 19 oct. îți scrisesem o scrisoare foarte interesantă, dar, cum zic, din pricina boalei nu o putui trimite pînă în 29 acelu oct[ombrie]. Atunci, fiind scrisoare onerată cu *accluse* foarte interesa[n]te, socotii să fac economie mie, ori ție (n-ar mai fi pomană de așa economie de 12—18 cr.c.m.!), o trimisei în cancelaria Ep[iscop]o[log]iei noastre, la *Hanea*. El neavînd prilej tocmai atunci, o dete lui Pușcaș, carele nemerind un prilej, pe *Bartholomeu Meșian*, dascălul din Zîrnești, o dete lui să ți-o aducă; acum zice că ar fi primit răspuns de la tie că nu o ai fi priimit.

Frate, caută în ceva chip să nu se peară acea scrisoare, că dacă o va fi deschis acel neom, și poate va face ceva uz din acele însemnări ce am alăturat eu acolo, și mie, dar și ție ne-ar veni cu mare neplăcere, ba poate și cu mare pagubă³.

Un articol îți trimisesem într-aceia, care ți-ar fi fost binevenit acum să iese pă Crăciun în *Gazeta*-ți, și altele multele. Poate prin avocatul *Bran*⁴ îl poți sili să ți-o trimită.

Grecii tăi prînziră marți, atunci, la administratorul⁵.

Scrie-mi, frate, cît mai curînd, dar scrie-mi că ai priimit acea epistolă, trimite-mi cărțile însemnate în scrisoarea trecută⁶.

Al tău,

¹ Elevul Pușcaș, sau Ioan Pușcariu (vezi scris. anterioară, n. 9.).

² Ioan Hania sau Hannia (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 56, n. 2) era la data acestei scrisori „scriba et archivarius consistorialis” la Sibiu (cf. *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 768).

³ Scrisoarea care-l îngrijorează pe Bălășescu nu s-a pierdut: se află aici, supra, nr. XVII (din 16/28 octombrie 1846). Identificarea e anevoioasă din cauza datelor greșite pe care le furnizează aici autorul: 19 octombrie data scrierii — 29 octombrie data expedierii. Că documentul în cauză este cel vizat de noi o dovedește scris. XXI, incl. n.1. (vezi-le infra).

⁴ Avocatul român din Brașov, Ioan Bran, este viitorul prefect revoluționar, mai apoi fruntaș politic român Ioan Bran de Lemeni (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 27, n. 5).

⁵ Vezi scris. anterioară.

⁶ *Ibid.*, notele 19—21.

XXI

Sibii, 14/26 X br. [1]846

Frate!

Ți-am priimit și scrisoarea cu alăturatele 2 ex. de *Elemente*¹, și răvașul din *Gazetă*. La scrisoare nu știu ce să-ți răspunz. Domnii români noștri au fost priimiți și întâmpinați foarte frumos de d[omnul] v[icar]², carele era pregătit și aștepta. D-aici au luat sfat și mângâiere bună, mai virtos de la bătrînul d[omn] Budai³ în privința cererii la Gubernie⁴, precum îți vor spune.

34 D[omnul] v[icar] încă este încântat de hărnicia și vrednicia acestor bărbați români, dar însă dînsul n-au putut face nici pentru ei, ca și pentru greci, deodată nimic ci, ca om cuminte, le-au dat nădejde, că pe drumul legii, cu o stăruință și răbdare, înțelepciune, dar și ceva cheltuială vor putea cu vreme dobîndi cererea. Ei vor merge la Cluj după deschiderea Dietei, poate și ceva mai tîrziu, căci acum vor fi dezbaterile pentru urbariu și ar fi bine să meargă cam atunci cînd se va și lua lucrul românilor înainte, după isprăvirea urbariului. Dar să nu pomenească nimic de jalba ep[iscop]ilor de la [1]791, să se ferească ca de foc, căci atunci se arată/ apăsăți și nedreptățiți și români dintre varmeghii, care ar supăra pe unguri, care sînt așa de bine întocmiți acum pentru români; și prin aceia ar liniști pe sași și toată cauza n-ar lua un drum strîmb⁵. Ei acum să urgheze numai cererea acestor 2 ep[iscop]i din [1]842⁶ și nimic mai mult în pricina aceasta. Apoi să-și caute și de alte ale lor.

Frate! Vedeți, faceți un lucru zdravăn cerînd de la Împăratul să se arate testamentul și toată rînduiala ce au lăsat răposatul ep[iscop]ul V. Moga, căci urmașii lui nu vor să dea nimic⁷. Protopopii

de p-aici nu îndrăznesc: cine să înceapă lucru? Și mirenii încă au drept! Puneți vro 2 ori 3 protopopi și vro cîțiva popi, și noi d-aici apoi facem mai multe iscălituri. D[omnul] v[icar] nu poate cere despre *ante actis*⁸, de dat nu i se dă nimic; începeți voi de acolo!

D[omnului] Vasici închinăciune de la d[omnul] v[icar], care i-au răspuns la scrisoare. D[omnul] Buday⁹ și Micloș¹⁰ încă vi să închină de sănătate la toți. Thalmayer¹¹ a trimis *Magazinul* din 17^{9bris} și din 3^{x br.} a primit răspuns de la Filts¹², că acela ar fi plătit spezele la comisionerul acestuia. El este foarte ocupat, prin el se trimit tot; cît de curînd au să vie. Dacă vor veni, să oprim noi aici ceva? Cîte din care? Ce zici?

D[omnului] Ci[pariu] spune-i multe complemente și negreșit voi descoperi păr[intelui] mitropolit tot; frumos îi vom împăna eu!

34v De *Kirchenversammlungen*¹³ nu uita, mai zi-i. Sînt 3—4 broșuri, mi le trimisese la București, cînd/ plecasem de acolo. Să mi le trimiță la Thalmayer, și prețul îl voi depune cînd le vom primi.

Dacă articolul acela ce ți-l trimisese în scrisoarea pierdută¹⁴ îl aveam descris, ți-l puteam trimite acum. Dar cu poșta viitoare.

*Pedalion*¹⁵ dacă n-ai, n-am ce-ți face, dar bine era, însă poate în primăvara viitoare voi merge la București, și-mi voi aduce.

De ep[iscop]u Buzău[lui]¹⁶ îmi pare rău din suflet (că a întîrziat atîta). Amîndoi într-un an, și Argeșiu¹⁷ și Buzău! Pronia? Ba nu, eu nu crez¹⁸; dar întîmplarea! Stăpînirea ar vrea ca încă unul dacă s-ar mai șterge de pe pămînt¹⁹, atunci ș-ar pune pe placu-i oameni în toată ierarhia bisericească. Dar va face mult acum, că cum văz din alegerile deputaților, opoziția va fi foarte slabă, de tot mică²⁰. Stăpînirea va face ce va vrea.

Fii sănătos!

Sărbătorile, cu pace, vă poftesc la toți.

Al tău frate,

Bălășescu./

35

¹ Prelucrarea lui Costache Negruzzi, *Elemente de dreptul politic...*, despre care vezi scris. XVIII, n.3. În situația politică dată, românii din Transilvania au manifestat un interes deosebit față de această carte, interes ce răzbate pregnant din corespondența dintre Bariț și intelectualii din principat (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 275; 340—341; III, p. 62; 95—96; 341; IV, p. 270—271).

² Andrei Șaguna.

³ Aron Budai (vezi scris. XIX, n. 15).

⁴ Este vorba de petițiile neuniților transilvăneni, în frunte cu negustorii bogați din Brașov, către diferite foruri, în interesul Episcopiei neunite a Sibiului (vezi scris. XIX, n. 16).

⁵ Ca să imprime un demers ierarhic intervenției lor, marii neguțători români, semnatori ai acestui mănunchi de petiții, au început cu o intervenție către Consistoriul neunit din Sibiu, care, în frunte cu Șaguna în calitate de vicar administrator, conducea destinele diecezei neunite. Această petiție trebuie să o fi avut în față Aron Budai, secretarul consistoriului, în momentul cînd îi sfătua, prin Bălășescu — Bariț,

141

pe semnatari, să renunțe a pomeni despre „jalba episcopilor de la 1791”, adică *Supplex Libellus Valachorum*. Iată un citat din copia în latină făcută de Bariț și păstrată între manuscrisele sale, la B.A.R., ms.rom. 969, f. 276r-279r: „Episcopii de fericită pomenire ai națiunii române din Transilvania, Ioan Bob al Făgărașului și Gherasim Adamovici al Sibiului, încă în anul 1791, rugați și îndemnați de clerul, nobilimea și poporul român, au subțernut o petiție la Majestatea Sa, cerînd să se atribuie drepturi întregii națiuni române”. Nu cunoaștem textul suplicii înaintate către Guberniul Transilvaniei — forul cel mai ostil românilor! —, dar pesemne că brașovenii au ascultat sfatul bătrînului Aron Budai. Se poate deduce acest lucru din faptul că nici în petiția către Împărat — se păstrează o copie latină și două românești la B.A.R., ms.rom. 969, f.280r-285v! — nu pomenesc nimic despre *Supplexul* de la 1791. Restul pasajului, despre ungerii care ar fi „așa de bine întocmiți acum pentru români” se referă la iluzia pe care și-o făcuseră cîțiva fruntași români, pe baza unui anume comportament oportun al nobilimii maghiare cu românii, între 1842-1846. Hărțuiți de cîteva atacuri bine conduse ale copărtașilor sași întru drepturi constituționale, cu care nu mai știau cum să-și împartă ciolanul, beneficiarii maghiari ai lui Unio Trium Nationum au încercat varianta de a-i întîrîta pe români împotriva asupritorului lor secundar, patriciatul săsesc. În 1842 se părea că românii sint dispuși să-i placheze pe sași, datorită printre altele și răsunătoarei suplicii din acel an — *Rugămintea celor doi episcopi românești a celui gr-unut Ioan Lemeni și a celui gr-neunit Vasile Moga, așternută Dietei de la 1842 în cauza românilor locuitori în Pămîntul Crăiesc, numit și Săsesc*, tipărită în același an la Brașov —, care constituie culminația luptei românilor pentru drepturi naționale și sociale în sudul Transilvaniei, stăpînit de sași în urma arbitrariului de la 1437 (vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 75-76, n. 6). George Bariț și ceilalți clarvăzători au limpezit lucrurile, îndemîndu-i pe români în sensul neutralității defensive („Aurea nobis neutralitas între partidele celorlalte nații și sancta animosa defensio împotriva amîndurora” — *Ibid.*, p. 74) față de ambii dușmani istorici (vezi și *Ibid.*, p. 18-19). În 1846, cochetăria nemeșimii maghiare cu românii ia forma unor scrieri în favoarea drepturilor istorice ale acestora, în Fundus Regius (nu și în „comitatele ungurești”, firește!). Juristul aiudean Gaál László scrie două broșuri — *Vizsgálódás az erdélyi kenézsegekről: egyszersmindt az erdélyi két oldh püspök igazodásdual felelet Trausch és főkép Schuller czáfolataive. Irta egy igazszg kedvelő ns. hazafi, kiadtak többen și Ertekeződés az erdélyi ns. szász nemzet eredetivöl, é némely törzsökös polgári jogairól*, tipărite anonim la Aiud, în 1846 —, în care atacă în favoarea românilor însuși fundamentul constituției sașilor din Fundus Regius (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 268-269). Gestul nu este altceva decît o reinscenare a strategiei din 1842, dar, după cum vedem, Aron Budai îl socotește de bun augur. Că nu e așa, o vor dovedi ungerii un an mai tîrziu, cu ocazia Dietei din 1847-1848, cînd se adoptă un urbariu (legiuire agrară) mai aspră și decît cele din secolul clasic al iobăgiei, XVII-lea (vezi un exemplar tipărit în broșură al urbariului din 1847-1848 — care nu s-a mai aplicat, din cauza revoluției! — la B.A.R., ms. rom. 969, f.36r pînă la sfîrșitul manuscrisului).

⁶ Vezi nota anterioară: *Rugămintea celor doi episcopi românești*... din 1842 trebuia pusă pe tapet la prima sesiune a Dietei. Ceea ce s-a și făcut, cu un eșec desăvîrșit, căci, în loc să rezolve vreo problemă socială, dimpotrivă, adunarea dominată zdrobitor de maghiari votează sinistrul urbariu de la 1847 (vezi supra, n.5; vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 97-98, n.7).

⁷ Destul de tîrziu, cu 3 luni înaintea morții, în 10 august 1845, Vasile Moga și-a dictat testamentul, în limba română. Cunoaștem doar o copie latină, „versio ex originali valachico”, la B.A.R., ms. rom. 969, f. 344r-345v.

⁸ „Înaintea actului”: adică înaintea venirii sale în Transilvania.

⁹ Aron Budai.

¹⁰ Nicolas Avram Penciu din Sibiu, poreclit și Mikloș (vezi și scris.X, n. 2).

¹¹ Editor și librar din Sibiu.

¹² Samuil Filts, librar și editor din Sibiu.

¹³ Vezi scris. XVII, n. 21.

¹⁴ Scris. anterioară, incl. n.3.

¹⁵ Scris. XVII, n. 1.

¹⁶ Încetase din viață, la 30 noiembrie 1846, episcopul Buzăului, Chesarie (despre care vezi în acest volum scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. I, n. 11; a se vedea și broșura lui Iosif Naniescu, *Cuvînt funebre pentru răposatul întru fericire prea sfințitul Chesarie episcopul Buzăului. Răposat la 1846, noembrie 30. Pus la pomenire de patruzec, de zile de ierodiacon. Tipărit la pitarul Z. Carcalechi, tipograful Curții, București, 1847*).

¹⁷ Vezi supra, scris. XV, n. 6.

¹⁸ Iată un călugăr care declară în scris că nu crede în pronia cerească! Un memento în plus despre iacobinii în sutană din Transilvania, mai ales de la 1848.

¹⁹ „Încă unul”, adică singurul arhieru din Țara Românească rămas în viață: mitropolitul Neofit. Dorința stăpînirii nu s-a împlinit, dimpotrivă, Neofit l-a alungat din scaun pe Bibescu!

²⁰ La 1 decembrie 1846 se deschisese Adunarea Obștească a Țării Românești, într-un nou ciclu parlamentar, după aproape trei ani de guvernare absolutistă a lui Bibescu (vezi *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 100, p. 399).

XXII

[Sibiu], 3/15 ian, [1]847

Iubite Gheorghie!

Din niște atingeri în *Gazeta-ți*, așa mi se pare, că ai fi pus mîna pe scrisoarea mea ție trimisă prin zărneșteanul ¹; aș vrea să știu dacă o ai priimit ².

„Domnul general-vicariul nostru Andrei Șaguna, după ce ținu sesia consistorială, în care protocolul anului acestui nou 1847 îl deschise cu fericitoarea adresă către excelenția sa d. baron Samuel Jojika ³, gratulîndu-i cu mare foc al dragostei pentru milostiva sa denumire împărătească în prezident la Regeasca Cancelarie transilvanico-aulice din Viena, apoi la niște prea înalte rînduieli, porni ieri 2/14 ian. a.c. la lăcuitorii satelor Abrud, Bucium ș.a. din Dominiul Zlatnei, spre a-i mai mîngîia și a-i întări și mai mult în făgăduințele lor cele făcute acestui sfințit bărbat, că adecă vor împlini slujba cerută ⁴, din partea Cămării ⁵, ce pînă acum, pentru niște cuvinte și poate drepturi ale lor nu voiau să le mai facă. Nu sîntem la îndoială că d. vicariu va împacă cu chipul cel mai liniștit orice vrajbă și turburare, acolo și oriunde, că este bărbatul păcii, plin de minte, de înțelepciune, de bunăvoință și, ce e mai mult, aceste calități laudabile ale dînsului fiind cunoscute tuturor. Monarhul nostru și toți dregătorii Guberniului, mari și mici, i-au dăruit toată încredințarea în lucrările sale./ lucru de foarte mare laudă pentru dînsul, dar totdeauna și de bucurie pentru noi, căci dînsul toate acestea le meritează. „De la Bucium se va reperi la Cluj, pentru scurt timp, iar de acolo va mai cerceta niște locuri iar turburate prin niște netrebnci, vrednici de defăimare și de hula lumii, a căror necuviințe nu vor rămînea nepedepsite; și numai după vro 3-4 săptămîni se va întoarce la Sibiu ⁶.”

Frate, vezi, trimite-ne gazetele d[omnului] vicariu și mie. Dînsul nu încetă către toți protopopii mai virtos a-ți lăuda și a-ți recomanda *Gazeta*. Mai tîrziu poate va face și mai mult. D[omnii] *Budai*⁷ și *Micloș*⁸ și se închină cu sănătate, dar nu se împacă cu cuprinsul scrisorii tale cei mai din urmă, în privința cererii românilor⁹.

Altă dată mai pe larg.

Spune românilor noștri, d[omnii] Iuga, Orghidan, Pantazi și nu știu [care]¹⁰ că mă închin cu sănătate, le poftesc an nou fericit, cu izbîndă întru toate întreprinderilor d-lor.

Peste cîtăva vreme am să merg la Cluj, atunci vă voi da de știre, ca șezînd vro 1—2 săptămîni acolo, să vă poci sluji în ce mi-eți încredința¹¹.

36v Spune d[omnului] Orghidan ca/cu ocazie bună să-mi trimită *Gramatica*¹² amîndouă părțile și *Foia duminicii*¹³.

Închinăciune tuturor.

Anu Nou, la mulți ani cu fericire vi-l poftesc după pofta inimii!
Al tău frate,

Bălășescu.

Apropo, spune lui Németh de *Kirchenversamlingen*¹⁴.

37 Amice! cele cu roșu subtrase, pune-le în foaie, așa te rog și se poștește și de...¹⁵/
[Adresa:] Domnii sale domnului *Georgiu Baritz*, redactoru *Gazetei* române *Transilvania*, la Brașov

¹ Vezi panica lui Bălășescu în legătură cu pierderea unei epistole, în nr. XX, incl.n.3. Pasajul din această scrisoare ne ajută să identificăm „scrisoarea pierdută”: ea e cea prezentă supra, sub nr. XVII, trimisă lui Bariț, din Sibiu, prin învățătorul din Zărnești, Bartolomeu Mețianu. „Atingerea” cu pricina este o știre fără titlu din *Gazeta de Transilvania*, penultimul număr pe 1846 (IX, nr. 103, p. 409).

² A primit-o!

³ De la 1 ianuarie 1847, magnatul clujean Josika Samuel fusese denumit în postul de cancelar aulic sau președinte al Cancelariei aulice a Transilvaniei din Viena. Pe seama românilor, știrea a apărut în 6 ianuarie (vezi *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 2, p. 5).

⁴ Pasajul dintre ghilimele („”) a apărut, sub formă de știre, în *Gazeta de Transilvania* (X, 1847, nr. 3, p. 9), cu mici schimbări operate de Bariț, sub titlul: *Sibii, 15 ianuarie* [n[ou]].

⁵ Nume pe care îl dădeau românii Tezaurariatului Transilvaniei. Domeniul Zlatnei aparținea Tezaurariatului.

⁶ Pasajul pus între ghilimele formează partea a doua a știrii. *Sibii, 15 ianuarie* [n[ou]] (vezi aci supra, n.4). De data aceasta, intervenția redactorului este mai insistentă: „D[omnul] vicariu, de la Bucium se va repezi la Cluj, pentru scurt timp, iar de acolo va cerceta și alte locuri, spre a le împăciui, a le molcomi și a le feri de intrigele unor oameni netrebniți, carii ar voi a scoate castane cu degetele altora, apoi după vreo 3—4 săptămîni se va re-ntoarce la Sibii”. Este vorba de expediția de capturare a Catrinei Varga, încheiată cu succes de Andrei Șaguna în ianuarie 1847. Vezi și scris. următoare.

⁷ Aron Budai, notarul Consistoriului neunit din Sibiu.

⁸ Nicolae Avram Pencin Din Sibiu.

⁹ Vezi despre această cerere supra, scris. XIX, n. 16, XXI, n. 4—5.

¹⁰ Negustori brașoveni, dintre semnatarii cererilor din toamna anul 1846 (vezi scris. XIX, n. 16).

¹¹ Nu se cunoaște nimic despre această proiectată călătorie la Cluj.

¹² Vezi scris. XIX, n. 21.

¹³ Adică o colecție completă din revista scoasă de Ioan Barac la Brașov, în. 1837: *Foia duminicii spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe*.

¹⁴ Vezi scris. XVII, n. 21.

¹⁵ Numele tabii e vicarul Andrei Șaguna. Dorința lui Șaguna și Bălășescu s-a împlinit (vezi n.4 și 6).

XXIII

[Sibiu], 18/30, 1.[1]847

Frate Gheorghie!

Ți-am priimit răvașul cel din urmă (și cel mai dinainte), am văzut tot cuprinsul lui. Tu, frate, mi-ai zis într-acele, aceea ce-am vrut să-mi zici, ce-am așteptat eu, dar tăcînd. Eu, să nu fi fost tu, făceam pînă acum ceva încercări ca să se dea o gazetă românească aici la Sibii, dar numai pe tine n-am vrut să te supăr, că-mi ești prîi iubit. frate (tu, unul; *Laureanu*, altu; *Theodor Aaron*, cenzorul din Buda, al 3-lea; Vicariul Schaguna, al 4-lea).

Frate, *ad rem*¹! Eu cum ți-am priimit răvașul, am stat, m-am gîndit, m-am socotit. Vicariul era dus la *Bucium*². M-am apropiat și de *Steinhausen* (la *Hochmeister*)³. El ar vrea bucuros, după cum i-am spus eu, dar nu este el om: făgăduiește multe — ba s-ar apuca de toate — și împlinește foarte puține. Așadar la el nu! M-apropiu de *Klosius*⁴, îi spui, cum știu eu, se făgăduiește, dar de editorie se teme a se apuca, necrezînd că va avea destui abonați. Eu i-am făgăduit mulți, cum mi-ai zis tu. Dar dacă nu vrea, ș-așa, el să fie numai tipograf, noi să-l plătim cu coala, după cum va fi tocmeala. El a scris la Praga, după slove de reformă, și în scurt trîbuie să-i nime-rească, poate pînă în Paști. El me-au mai spus și alta (după ce ne-am apropiat bine): că chiar sasi d- aici ar vrî să dea foaie românească, însă pe *Bote*⁵, o columnă nemțește și alta românește. Acum a rămas să vie vicariul și să ne stea și el într-ajutoriu. După ce a venit (acum joi seara) și i-am arătat cugetul, s-a făgăduit cu toată inima și vrea, ba dorește; a și pomenit el de vro 2 ori înainte de 2—3 luni, că ar fi bine să iese o gazetă română în Sibii, și m-au îndemnat. Eu aceasta nu ți-am scris, socotind că te vei supăra, ci, din ce puteam, lăudam pe a ta, pînă te-am adus acum într-atîtea, încît nu numai că ți-au

recomandat gazeta la toți, dar a vorbit pentru tine și gazeta ta/la Cluj⁶, cu cei mari; ba, ce e mai mult (aseară tocmai, la cină, unde sînt totdeauna numai eu cu el), a zis că în scris nu dă, dar îmi spune mie, ca prietenului tău, că vrea să te ajute, să te ajute în ce numai va putea, cu dragă inimă. Gîndesc că aceasta deocamdată e destul. Așadar, frate, ce a rămas? Klosius vrea acum bucuos. Tu să-mi arăți planul, în ce chip ar trebui să-l arătăm la Viena, cerînd privilegiu; eu socotesc să fie și gazetă politică și bisericească, de 2 ori pe săptămînă, gazeta cu foaia, care să facă pe săptămînă 4 coale. Aci se cere să se arate: *planul, censorul, redactorul*, și toate tu le știi și mai bine cum trebuie cerut. Arată-mi-le, ca să pun eu în lucrare că împregiurările ne sînt în favor, și tîrgul dintîiu știi că e cel mai bun⁷.

Frate, de ce nu ne trimiteți gazete? Mie nu mi-au venit No 4, 5, 6⁸ și la alții iar nu, unele.

D[omnul] vicariu s-au întors acasă plin de triumfuri și biruinți. El, prin cuvîntarea sa, a înduplecat pe buciurmani să dea afară pe Varga Catalina⁹, ei o au adus înainte[a] lui, unde era cuvîntînd într-o mie de bărbați, fiind de față cameraliștii din Zlatna, Abrud ș.a. și varmegyieși. Și aducîndu-o ei în biserică, unde se aflau, o au predat stăpînirii mirene¹⁰, care o au adus la Aiud, fără să se fi întîmplat nici o vorbă, într-acei oameni cu nume așa de rău, vestit de rău, rebeliști. Lucru care nu credem niminea să-l poată el isprăvi, ba să temeau de altă turburare. Acuma ce mai frumos decît a vedea relațiile ce s-au făcut în privința aceasta de la Administrația Zlatnei și de varmegyie, către Cămară (Thesaurariat) și Gubernie, lăudînd într-un chip nespus pe v[icar]? Frumos este a vedea relațiile Gubernului și a Cămerii către Împărăție; să vezi colandatoriile ce i-au venit! Dar așteptăm de la Curte un ce mai frumos!

Vezi, frate, ce poate face un om harnic într-un popor! Fiind la Cluj, priimirile cele minunate, mai întîi de guvernatorul (îi zice mëlto-sagos¹¹) puindu-l de-a dreapta pe canapeoa sa, unde erau o mulțime de magnați, făcu impresie nespusă la toți. După aceea toți consiliarii se întreceau a-l chema la prînz, unde se adunau tot toți și se mirau de el. El a fost la prînz la/ guvernatorul¹², la *püspökul*¹³, la consiliariul b[aron] *Bornemissza Janos*¹⁴, carele este referendariul cauzei acestia. Și așa, s-au întors plin de voie bună. Mulți se bucură de purtările lui, că ne face atîta cinste (dar nu toți românii). Sasii aici s-au spăriet de el; să vezi cum umblă pe lîngă el!

Mă grăbesc a o isprăvi, că Pușcaș¹⁵ nu poate aștepta și sînt — pe toți sărutîndu-vă —, al tău,

Bălășescu.

[Adresa:] Domniii sale domnului *Georgiu Baritz*, redactorului *Gazetei române Transilvania*, la *Corona*

¹ „La obiect“.

² Vezi scris. anterioară, incl. n. 4 și 6.

³ Steinhausen și Martin Hochmeister, tipografi și librari din Sibiu.

⁴ Johann Klosius, alt tipograf sibian.

⁵ *Siebenbürger Bote*, ziarul politic al sașilor din Sibiu.

⁶ Cu ocazia călătoriei oficiale pe care a făcut-o în capitala principatului, după prinderea Ecaterinei Varga (vezi și scris. anterioară). Cît despre editarea unei publicații românești la Sibiu, aceasta va întîrzia pînă în 1853, cînd, prin *Telegraful român*, debutează și aici presa națională.

⁷ Nu știm în ce măsură a luat Bariț în serios ideea întemeierii unei redacții românești la Sibiu, dar, cunoscîndu-l, putem afirma că, în orice caz, nu pentru Bălășescu — de altminteri total nepotrivit pentru o întreprindere politică de acest fel! — s-a gîndit el la aceasta, ci pentru sine. Schimbarea Brașovului cu Sibiul a fost visul de o viață al lui Bariț, împlinit la bătrînețe, după 1870.

⁸ Numărul 6 e șters ulterior, dovadă că l-a primit.

⁹ Prinderea Catarinei Varga de către Șaguna și reprezentanții ordinii publice, printr-o acțiune de mare îndrăzneală, a fost obiectul unei întregi literaturi patetico-istorice. Din întregul noian de scrieri, totdeauna subiective, pro sau contra, amintim singura *obiectivă*, aflată la mijlocul drumului dintre blamarea oficială a agitatoarei din Munții Apuseni și sanctificarea ei puerilă de mai târziu. Este vorba de lucrarea lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . I, p. 662.

¹⁰ Narațiunea diferă de aceea furnizată de Bariț în 1889 (vezi *Op. cit.*, I, p. 652—661), pe baza unei scrisori a lui Simion Balint (vezi și *Transilvania*, IX, 1876, nr. 2, p. 13—16), după care Ecaterina Varga a fost răpită de Șaguna, nu predată de țărani. Credem că adevărul este cel relatat de Balint, care era prezent la fața locului, și care reproduce acel inimitabil strigăt de stupeoare al țăranilor buciurmani, în momentul cînd sania oamenilor stăpînirii se îndepărta în goană din sat: „Nu lăsați, bată-vă Dumnezeu, că iacă, duce pe doamna noastră!“ Vezi despre Ecaterina Varga: *Erdélyi (Aradi) Viktor, Ecaterina, Doamna noastră*, Budapesta, 1913; I. Bogdan, *Catarina Varga, Doamna moșilor*, București, 1948; I. Toth Zoltan, *Varga Katalin*, Budapesta, 1951; *Varga Katalin pere* [Procesul Ecaterinei Varga], București, 1979. Bălășescu și-a destinat acest pasaj coloanelor *Gazetei de Transilvania*, dar Bariț preferă să consemneze episodul prinderii Ecaterinei Varga după o scrisoare din Aiud (vezi *Aiud*, 21 ian. în X, nr. 5, p. 18), unde nu se spune nici un cuvînt despre felul *cum* a fost prinsă. Bănuim că Bariț n-a publicat relatarea lui Bălășescu — prieten, la acea dată, cu Șaguna —, pentru că știa adevărul esențial al întîmplării: femeia n-a fost *predată* de țărani din Bucium, ci *smulsă* prin curaj și abilitate de Șaguna.

¹¹ „Prea ilustre“.

¹² Veleki József.

¹³ Kovács Miklós de Tușnad, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, cu sediul la Alba-Iulie.

¹⁴ Consilier guvernamental.

¹⁵ Ioan Pușcariu (vezi scris. XX, n.1).

XXIV

Sibiu, 15/27 mart. [1]847

Domnule Bariț!

Domnul Laureanu, profesorul de filosofie din București, mi-au trimis 200 exempl. din *Tentamen Criticum*¹, prin d. censorul Teodor Aron² de la Buda, cu scop ca să-ți trimit d-tale 50 ex., d-lui canonic Țipariu la Blaj 50 ex., d-lui *Tilci*³, librariului din Cluj 25, d-lui Manu⁴, aici, 25 ex. și pe la alții la cine voi ști, ca să se vînză. Îmi scrie și două scrisori una după alta, prin care mă poștește ca să-ți tri-

miți d-tale acele 50 ex. Iată, aici, ți le trimit ca să le vinzi doritorilor de a cunoaște temeiul limbei române, cu preț de 2 fl. C. M. exempl[arul], și ar fi bine când ai publica și în *Gazetă* locul și prețul vinderii lor ⁵. Tot într-aceste 2 scrisori din urmă, îmi zice d. Laureanu, că dacă mi-ar face trebuință de *Magazinul istoric*, să-ți scriu d-tale să-mi trimiți câte voi vrea. Pentru multe nu mă poci lega, dar vro cinci/expl. socotesc să le poci cheltui. Acestea, dar, să mi le trimiți, însă complete, de la început.

Îți rămăsesem datoriu cu prețul *Pedalionului* ⁶, pe care eu l-am fost primit de la d. vicariu. Într-o scrisoare, mi arătaseși prețul de 2 # ex. și cheltuiala, nu țiu bine mîntă cît ai fost zis, că eu acele bilețuri atunci le-am rupt și ars, dar iată-ți pui 10 fl. 30 cr., C.M. ma[i] mult știu că n-a fost. Socotesc că d. Thalmayer ⁷ le va aviza toate prin Németh, cărturariul ⁸ de acolo.

Într-altele, sînt al d-tale de binevoitoriu,

N. Bălășescu,
profesor./

40v

¹ Lucrarea lui August Treboniu Laurian, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae* apăruse la Viena încă în 1840, dar se vede că desfacerea mergea greu.

² Despre care vezi și scrisorile anterioare.

³ Ortografiere fonetică a numelui librarului Joseph Filtsch din Cluj.

⁴ Nicolae Maniu, care era protopop în Sibiu.

⁵ Trimiterea la Brașov a celor 50 de exemplare din *Tentamen criticum...* se confirmă prin scrisoarea lui Laurian către Bariț din 25 februarie 1847 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 124—125).

⁶ Vezi scris. XVII, n.1.

⁷ Librarul din Sibiu.

⁸ Brașoveanul Wilhelm Németh era „cărturar“ în sensul de negustor de cărți.

XXV

[Sibiu], 9 nov[stil nou -s.ns.] [1]847

Frate iubite!

Astăzi îți primii scrisoarea ta, din carea mă mirai cum ați auzit așa de curînd pentru vestea de alegerea ep[is]c[op]ului ¹. Aseară sosi și aici, la Consistoriu, și astăzi se și ținu sesie consistorială, unde s-a cetit decretul gubernial și s-a hotărît ca, în înțelesul aceluia, să se scrie circulare la toți protopopii ², spre a ști să se gătească și să vie negreșit fieștecăre, 1 dec. c.n., la Turda ³. Fieștecăre protopop, zic, dar numai el singur, nu însă și cu încă un alt preot lîngă dînsul. Așadar, vor fi toți alegătorii 44 de pro[to]popi. Vicariul nu e alegătoriu ⁴. Comisariul, comitele Lad[is]lau Lazar, cancel[ar] gub[ernial]. Să fi văzut astăzi fizionomiile consistorialiștilor tuturor, cînd s-au cetit decretul, ca cînd ar fi fost toți opăriți ⁵. Dar vicariul este cu voia bună, / macar că destule aude din toate părțile, că nu-l vor alege protopopii; însă el nu se supără

448

nimic, ci se mîngîie ca un viteaz întru inima sa cea nobilă. Tu, în publicarea acestui decret (românește), poți spune, că *Maiestatea Sa s-a îndurat a-și întinde mila și mai larg, de cum a fost pînă acum, adevă, dînd voie slobodă protopopilor alegători, ca ei să nu fie strînși întru a alege de ep[is]c[op] numai pe bărbat din țara sa, ci dacă vor avea plăcere și încredințare în vreo persoană vrednică născută afară din Ardeal, să o poată alege, fără sfială, fiind acel lucru bine plăcut chiar și Măririi Sale* ⁶.

Zice, frate, decretul, că să se păzească modalitatea cea prescrisă la a[nul] 1810, dar — durere! — nu se află nici o hîrtie aici pentru aceea alegere de atunci ⁷.

În grabă n-am știut cînd să-ți trimit această știre mai deplin și mai curînd. Așa, am luat decretul de la chiar d. vicar, decopiat cu propria sa mîină. Dar ia sama să nu știe aceasta niminea! /

Frate! de ai ști cît sînt eu de ocupat; patru teascuri (2 la Closius, 2 la Hochmeister) așteaptă după mine, după manuscris, după corecturi. Apoi o mie de secături nu-mi dau pace să-mi caut de treabă, însă poate nu va ține mult așa. Am vrut să-ți trimit *Dictionariul și Gramatica* ⁸, să le publici în *Foaie*, și crede-mă că nici atîta răgaz n-am avut ⁹.

Frate! fă tu ceva pentru alegerea de acum. Fă și deșteaptă puțin pe lume, dă-le să înțeleagă toți, că vezi, decretul e apriat, numai cît nu zice pe cine să aleagă ¹⁰. De-ai ști cu ce cuvîntare s-a gătit vic[arul], pe zioa alegerii, este faină! Dar stilul? A la *Lauriani*, toate cuvintele: cele alese din *Gazeta* ta și din *Organ* le-a pus acolo: *ocasiune, perșeciune, năciune, obșept, proșept* și a[ltele], încît este de mirat; vrea să se puie în capul tinerimei să ia steagul revoluțiunei literare și are dreptate, numai tinerimea-l va ridica ¹¹. Să știi un dat minunat: tocmai în zioa / de 27 oct[ombrie] sosi milost[ivul] decret, cînd împliniră 2 ani de la moartea ep[is]c[op]ului *Vas. Moga*. Așadar, se vede că a avut deosebită priuință Majestatea Sa cătră clerul acesta acum, de grăbi cu împlinirea cererilor, iar nu-l lăsă vădov 15 ani ¹², ca în rîndul trecut (firește, cererea Șagunei, și voința Gubernului ca să-l puie pe el ep[is]c[op]).

Iată, frate, ți trimit și un circular, de care trimit ei pe la protopopi, ca să-i cheme ¹³. Vezi ce traducere, făcută de *Hanga, teolog de Viena!* Dar tu-l scrie bine ¹⁴.

Frate! *Savu Lobonți*, românul nostru care ține cîrciuma Medieșului ¹⁵, se roagă să-i publici prin gazetă-ți cum știi mai frumos: se recomandă călătorilor ce trec prin Sibii, cu case bine gătite, mîncări bune, comoditate pentru cai, fîn, ovăz. Grajduri bune și toate comoditățile cite se pot-tesc, cu cel mai potrivit preț!! Se roagă să-i trimiți și un exemplariu din *Gazetă-ți*, iar pentru ostene[a]la aceștii înștiințări, ce vei pofti, bucuros ¹⁶.

Fii sănătos cu toți ai tăi, sănătate și consorțiilor tăi. Mergi acasă, că-i vreme!

Al tău credincios amic,

Bălășescu. /

44v

149

¹ O excelentă notă de apreciere despre operativitatea cu care se documenta Bariț: în 3 noiembrie 1847 (X, nr. 88, p. 550), *Gazeta de Transilvania* publica știrea despre decretul 12868 al Guberniului Transilvaniei, din 29 octombrie, prin care se aprobă alegerea de episcop neunit în Transilvania (vezi scris. următoare, n.1). Abia în 8 noiembrie află și Consistoriul din Sibiu, care era forul vizat în această afacere!

² Despre aceste circulare vezi scris. următoare, n.4.

³ *Ibid.*, n.1.

⁴ Afirmatie ștearsă ulterior de Bălășescu. Într-adevăr Șaguna n-a fost alegător, ci ales!

⁵ Înțelegem din această scrisoare că Șaguna nu era agreat de consistorialiștii neuniți din Sibiu. Or, decretul gubernial, ca și cel imperial din 30 iunie 1847 (vezi scris. următoare, n. 1), prin sublinierea bătătoare la ochi că nu e obligatoriu ca noul episcop să fie indigen din Transilvania (ceea ce fusese obligatoriu în 1810, la alegerea lui Vasile Moga!), indica limpede cine trebuie să fie ales: Șaguna, trimis anume spre acest scop la Sibiu (vezi scris. următoare, n.1).

⁶ Bariț publică decretul gubernial în *Foaie pentru minte...* (1847, nr. 45, p. p. 366–368) în 10 noiembrie stil vechi (vezi scris. următoare, n.1), fără a mai lungi povestea, căci decretul specifica el însuși acest lucru.

⁷ În lipsa acestor documente, Bălășescu evocă el însuși, pe seama lui Bariț, evenimentele din 1810, când a fost ales cel dintâi episcop neunit al românilor din Transilvania (vezi scris. următoare).

⁸ Cele patru teacuri de la Closius și Hochmeister erau ocupate cu primele două volume publicate de Nicolae Nifon Bălășescu, amândouă la Sibiu, în 1848: *Dictionarium latino-romanicum, auctore — professore. Tomi primi Fasc. I*, cuvintele A — Aula, într-un volum de 368 de coloane (o ediție extinsă: *Dictionarium latino-romanicum. Auctore Niphone Balașesco, professore. Tomi I. Fasc. III—IV*, literele A — Confero, București, 1860), și *Grammatica română pentru seminarii și clase mai înalte. Lucrată de —, profesor. (Grammatica Daco-Romana.)*, Sibiu, „în priv[ilegiata] tipografie a lui Gheorghe Klo-sius“, XXX+223 pagini (o a doua ediție va ieși la București, în 1850, dedicată marelui logofăt Ioan Bibescu, ministrul credinței și al instrucțiunii publice). Ambele lucrări se tipăreau la îndemnul mitropolitului Neofit din Țara Românească și cu cheltuiala acestuia. Bălășescu, de fapt, petrecea un plăcut sejur editorial la Sibiu, subvenționat de Neofit, unde îl vor prinde și îl vor antrena evenimentele anului 1848 (vezi scrisorile în continuare).

⁹ Lucrările lui Bălășescu vor stîrni o vilvă destul de mare în presa vremii. Nu mult după această scrisoare, în 17 noiembrie, Bariț anunță în *Foaie pentru minte...* (1847, nr. 46, p. 376: *Lexicografie*) că la Sibiu se tipărește *Lexiconul latino-român* de Nicolae Bălășescu. La începutul anului 1848, același anunț apare în alte publicații (*Organul luminării*, II, 1848, nr. LIII, p. 300; *Universul*, IV, 1848, nr. 7, p. 56; *Albina românească*, XX, 1848, nr. 13, p. 52: *Bibliografie*).

¹⁰ Adică pe vicarul Andrei Șaguna (vezi și n.5, aci supra). Bariț nu va face nici un fel de propagandă „electorală“ pentru Șaguna. Nu îi stătea în fire.

¹¹ Cuvinte din arsenalul latinist, uzitate de generația tînără a transilvănenilor. La Șaguna era o pasiune trecătoare, un gest oportunist bine prins de Bălășescu. Odată ales episcop, mai apoi în lunga-i carieră de arhiepiscop, Șaguna se va dovedi cel mai retrograd, în legătură cu marea problemă a ortografiei și limbii române.

¹² Nu 15, ci doar 14: episcopul Gherasim Adamovici a murit în 1796, iar alegerea lui Vasile Moga a avut loc în 1810.

¹³ Despre publicarea circularei către protopopi, vezi, scris. următoare, n.4.

¹⁴ De data aceasta este vorba, probabil, de cuvîntarea pe care Șaguna și-o pregătise ca să o adreseze protopopilor alegători, la Turda. Ea s-a tipărit în *Foaie pentru minte...* cu două numere înaintea celorlalte cuvîntări ținute de Șaguna la Sinodul electoral de la Turda din 1 decembrie 1847, ceea ce dovedește că Bariț l-a avut la îndemînă înaintea celorlalte două, care-i vor fi trimise abia în 4/16 decembrie. Bariț nu mai corectează traducerea defectuoasă a studentului Hanga (vezi scris. XXVII, n.1).

¹⁵ Hanul Mediascher Hof din Sibiu (despre care vezi și scris. XVII și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 297).

¹⁶ Anunțul publicitar reclamat de hangiul Sava Lobonți a apărut în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 100, p. 400: *Ospiciarie*. Bariț adaugă, pe lângă comoditățile înșirate de Bălășescu, încă una: „Tot acolo se află și gazete de citit“.

Frate Gheorghie!

Ț-am scris mai alaltăieri, cîte am știut, Ț-am trimis și decretul în copie despre alegere. Socotesc că vei fi căpătat¹. Acum, frate, am mai găsit și cuvîntarea care o a zis chiar comisariul cel de la alegerea din [1]810, din 19 sept./1 octo[mbr]ie, carele a fost consiliariul Ștefan Costa², cu Secretariul gubern[ial] Ștefan Halmaghi³. Socotesc că ar fi bine să o publici; cum socotești. D[omnul] vicariul mi-o a dat să Ți-o trimit, și cugetînd să o publici, poți din cuvînt în cuvînt, după acel stil de atunci, ori mai bine îndreptată. Într-însa a mai fost și două rînduri, care le-am șters: vic[ariul] a zis să nu le scriu nicidecum (originalul este la el), eu le-am scris (șterse), ca să nu știi tu ce au fost într-însel!!⁴

Frate, aici se fac gătiri mari pentru alegere, cuvîntări se vor spune de competiitori, se vor întrece: teologul⁵, directorul⁶, firește și Popasul⁷ vostru, poate el va întrece perorînd. /

De va fi timpul formos, va fi adunare mare, nu numai românii, carii se vede că ei n-au atîta interes pentru acest act național, (săracii, cum nu pricep ei interesul lor!), ci alte nații; sasii d-aici vor fi mulțime, dar ungurii și mai mulți. Tu n-ai de gînd să mergi? Tot ai petrecut tu atîta timp absent de acasă⁸, repezi-te pe de azi într-o săptămînă cu carul iute, mai tîrziu e prea tîrziu, că d-aici pe joi pleacă vicariul, și după el se vor grăbi și alții⁹. Așadar, cu carul iute de joi venind, poate noi aici nu ne-am întîlni, căci eu, fiind sănătos și ne avînd vro pedecă mare, vreau să mă duc cu cineva în companie și firește mai din vreme ne vom înțelege, iar plecarea, dacă nu joi, dar vineri dimineața, negreșit. Și de la Brașov auz că vor merge mai mulți.

Frate, publicați prin *Gazeta*-vă nerînduiala (ștricarea dreptului), care se face prin mergerea numai a protopopului singur¹⁰. Vezi decretul din 13 august [1]810 unde încă zice: „... *Quare eidem Consistorio hisce committitur, ut ad universos et singulos Magni hujus P[rinci]p[al]tus Arch[i]diaconos ad Diocesim N[on] unitam Tran[silva]nicam spectantes, tales sine mora edere noverit Dispositiones quo mentionati A[rchi]diaconi una cum vicario ejusdem Consistorii pro instituenda Ep[iscop]i electione...*“ etc., etc.¹¹ Așadară nici atunce nu s-au chemat prin Guberniu popii, dar pentru aceea tot au fost, și încă cîte doi, cu tot protopopul. De unde știm aceasta? Acte a mină, adevărat, n-avem, dar știm că vicariu Huțovici¹² a avut 47 voturi, ep[iscop] Moga 36¹³, Lazar 15¹⁴ și Haines¹⁵, directorul celelalte. Știm și aceasta, că atunci au fost numai 36 protopopiaturi; urmează, dar, că nu numai că n-au mers numai protii singuri, dar nici numai cu un preot lîngă sine, că atunci ar fi însumat un număr numai de 72, și cei doi dintîi candidați au avut (47 + 36) = 83, care fac mai mulți decît protopopul cu cîte un popă. Timpul, adevărat, este scurt, n-are cînd să se mai facă vorbă, cerere, rugare, strigare, dar încai acolo înaintea comisariului să se facă cerere, ca să se reserveze acest drept vechi, și alegerea aceasta (numai

prin protopopi) să nu se facă un feliu de lege pe viitorime¹⁶, cu atîta mai vîrtos că M[a]jestatea S[a] fericitul împărat Franc[is]c I a cunoscut acest drept în întărirea lui Moga de ep[is]c[o]p, unde în decret[ul] său de confirmare, din 21 decemvr. [1]810 zice: „... *Habitaque condigna Reflexione ad Electionem etiam seu Can|didationem, per Archidiaconos Concenentiumque Districtuum Archidiaconali Gr. R.N. unitorum Deputatos...*“ etc.¹⁷

Eu nu-ți aștept nici unrăspuns, ci te aștept pe tine. Aud că Moldovan¹⁸ este acolo dascăl în cetate la români.

Cu acestea sînt al tău frate și serv,

Bălăș[escu].

¹ Scrisoarea precede un eveniment deosebit în viața națională și cultural-religioasă a românilor din Transilvania: alegerea de episcop pentru eparhia „văduvă“ din Sibiu, după moartea lui Vasile Moga. În 3 noiembrie 1847, *Gazeta de Transilvania* a anunțat (X, nr. 88, p. 550) că împăratul, cu decretul 3658 din 30 iunie, a aprobat actul alegerii. E important de știut, pentru cunoașterea demersului, sub ce condiții și-a dat monarhul vienez consimțămîntul: se va respecta modalitatea din 10 octombrie 1810, cuprinsă în decretul 1301 din 25 mai 1809 al împăratului Francisc I, cu o singură excepție, aceea că nu mai e obligatoriu ca cel care candidează să fie născut în Transilvania. Se deschide o poartă sigură pentru vicarul Andrei Șaguna, evidențiindu-se astfel faptul că avea mari susținători la Viena, în persoanele baronului Simion Sina și a neguțătorului Zenovie Haği Constantin Pop, cămătari cu rosturi financiare deosebite în capitala Imperiului, și că fusese trimis în Transilvania cu destinația clară de a fi făcut episcop. Decretul imperial mai cuprindea următoarele instrucțiuni, pentru alegerea din 1847: „Sinodul electoral se va ține la Turda — „lingă capitala Transilvaniei“, subliniază, ca falsă inocență Bariț! —, cu prezența comisarilor regești Lázár Lászlo și Istvanffy Pal în data de 1 decembrie 1847, cu prezența, ca persoane alegătoare, a tuturor protopopilor neuniți. Dar decretul de care pomenește Bălășescu este altul, acela al Guvernului Transilvaniei, cu numărul 12868 din 28 octombrie 1847, de purcedere efectivă la alegeri. Textul decretului (publicat de Bariț, pe baza copieii primite de la Nicolae Nifon Bălășescu, în *Foaie pentru minte...*, 1847, nr. 45 din 10 noiembrie, p. 366—368. *Decretul gubernial din 28 oct. a. 1847 tradus din lat[ină] în românește*) nu diferă de cel imperial, ci este o actualizare a acestuia.

² Ștefan Costa, român de origine, era, la începutul secolului al XIX-lea consilier gubernial la Cluj și om de încredere al episcopului blăjean Ioan Bob, cu care a purtat o bogată corespondență (vezi Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecții de documente, nr. 771; 775; 777—778; 973; 1016; 1023; 1058; 1071; 1074; 1079; 1084; 1098—1099).

³ Halmágyi István, secretar gubernial, era secundantul lui Ștefan Costa, care prezidat alegerile din 1810, ținute tot la Turda.

⁴ Cuvîntarea lui Ștefan Costa, trimisă de Bălășescu, s-a publicat în *Foaie pentru minte...* (1847, nr. 45 din 10 noiembrie, p. 366—368: *Documente privitoare la alegerea de episcop românesc neunit în Transilvania*), împreună cu decretul gubernial (vezi n. 1 trimis tot de Bălășescu și cu circulara Consistoriului neunit din Sibiu către toți protopopii (*Binecuvîntate domnule protofoape!*), prin care se convoacă Sinodul electoral de la Turda, în baza decretelor analizate în n. 1. Nu se poate afirma cu exactitate că cuprindeau cele „două rînduri“ șterse de Șaguna din cuvîntarea lui Costea, dar bănuiesc că se integrau pasajului despre calitățile pe care trebuie să le aibă viitorul episcop pasaj care, în *Foaie pentru minte...* se încheie cu puncte de suspensie: (...). Poate o aserțiune la indigenatul arhierelui?

⁵ Ioan Moga, zis „Teologul“, nepotul răposatului episcop Vasile Moga, era consistorialist și om cu mare vază în ierarhia neuniților din Transilvania. A fost principalul

contracandidat al lui Șaguna la Sinodul electoral neunit de la Turda din 1 decembrie 1847, obținînd cel mai mare număr de voturi: 33, față de 27 ale lui Șaguna (vezi Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 29; Ioan Lupăș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1909, p. 60).

⁶ Moise Fulea, consistorialist și director al școlilor neunite, a candidat și el, obținînd 31 de voturi, față de 27 ale lui Șaguna, care va deveni episcop (I d e m, *Ibid.*).

⁷ Ioan Popasu era protopopul Tractului protopopesc neunit 1 din Brașov alături de ceilalți doi copărtași: Alexe Verza și Petru Gherman. A obținut 11 voturi la Turda (I d e m, *Ibid.*).

⁸ George Bariț se întorsese dintr-o călătorie făcută la Bratislava (Pojon) și Viena, în legătură cu problema introducerii căii ferate în Transilvania (vezi George Em. Marica, *Notse de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, pp. 123—147, p. 130—131).

⁹ Adică întregul consistoriu din Sibiu.

¹⁰ Vezi n. 1: decretul imperial din 1847, corolat de cel gubernial, limitează persoanele alegătoare la protopopi. Era o încălcare a *Pravilei* bisericii răsăritene, care îngăduie și preoților să participe la alegerea episcopului.

¹¹ „... Ceea ce aceluiași consistoriu i se comunică prin aceasta, referitor la toți protopopii din Dieceza neunită a Marelui Principat al Transilvaniei, ca să le trimită fără întârziere dispoziții după care numiții protopopi, împreună cu vicarul aceluiași consistoriu, pentru efectuarea alegerii de episcop...“

¹² Nicolae Huțovici era vicarul Hunedoarei. La 10 octombrie 1810 a obținut cele mai multe voturi: 46 (după Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga 1774—1845*, Cluj, 1939, p. 9) sau 47 (după această scrisoare) sau chiar 48 (după *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 89, p. 355).

¹³ Numărul voturilor obținute de Vasile Moga, 36, este constant în toate documentele. Vasile Moga, în momentul intrării în competiție pentru episcopia neunită, era un simplu capelan și secretar protopopesc în Sebeș, „om șters, necunoscut, știe limbi, dar altfel este un om trîndav, neglijent și slab“, după cum îl descriu documentele vremii (vezi Iacob Radu, *Samuil Vulcan, episcopul român unit al Orășii Mari (1806—1838)*, Oradea, 1925, p. 69—72; Sebastian Stanca, *Op. cit.*, p. 10). Dar Moga era sprijinit, pe de o parte, de puternicul guvernator al Transilvaniei, Banffy György, pe de altă parte de episcopia greco-catolică Ioan Bob și Samuel Vulcan, care doreau în fruntea neuniților un om slab, și nu o personalitate de talia fanaticului neunit Nicolae Huțovici, care ar fi stînjinit activitatea de atragere a românilor din sudul Transilvaniei la unirea cu Roma. Sprijinul acestora s-a simțit pînă la Viena, încît împăratul, atunci cînd i se trimite celebrul *ternariu* (lista celor trei aleși cu încălțămîntul, în secolul al XVIII-lea, nu ezită să-l numească, pentru ca Curtea să-și asigure imixtiunea în alegerea ierarhului!), nu ezită să-l numească, la 21 octombrie 1810, pe Vasile Moga episcop neunit în Transilvania, în pofida voturilor mai numeroase ale lui Huțovici. Astfel se va proceda și în urma alegerilor de la 1 decembrie 1847, cînd împăratul îl va desemna pe insul din *ternariu* cu cele mai puține voturi — repetîndu-se gestul cu Ioan Bob, din 1782! —, în persoana lui Andrei Șaguna (dealtminteri dinainte vizat).

¹⁴ Gheorghe Lazăr a candidat și el, în 1810, la funcția de episcop neunit în Transilvania. Era cel mai învățat dintre candidați. Spre deosebire de ceilalți, care s-au supus patronului lor, Lazăr a intrat curînd în conflict cu Vasile Moga, fiind nevoit să părăsească Transilvania, emigrînd în Țara Românească (spre fericire a culturii naționale!). Vezi despre acest episod din viața marelui dascăl român: Ioan Lupăș, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*, seria II, 1914—1915, tom. XXXVII, p. 867—924; I d e m, *Pentru ce a părăsit Gheorghe Lazăr Ardealul?*, în *Crai nou*, V, 1923, nr. 7—10, p. 6—8; I d e m, *Episcopul Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, III, Sibiu, 1941, p. 101—128.

¹⁵ Gheorghe Haines era protopopul Braşovului. După alte surse (Sebastian Stancu, *Op. cit.*, p. 9), Haines n-ar fi candidat, ci l-ar fi susţinut pe Nestor Ioanovici, protopopul Făgăraşului. Dealtfel, Ioanovici a fost între primii trei, cu 16 voturi, după Huţovici şi Vasile Moga.

¹⁶ Cu toate că timpul era scurt, Bariţ strecoară totuşi un comentariu în *Gazeta de Transilvania* (X, 1847, nr. 89, p. 355) pe tema sugerată de Bălăşescu. Iată două fragmente care permit identificarea sursei lor în această scrisoare: „Ni se spune, de o parte şi de alta, că din alegerea de la 1810, Huţovici ar fi dobândit 48 voturi, V. Moga 36, iar între ceilalţi aleşi se mai împărţiră 30“ şi că: „De aici se încheie că şi alegerea de acum n-ar trebui a se restringe numai la cei 44 protopopi, ci a se întinde şi la toţi preoţii aleşi din cler, căci numai în modul acesta să poate zice că alege tot clerul, numai aşa se precauionează viitorul“.

¹⁷ „... Şi luind aminte la alegerea sau candidarea prin protopopii delegaţi ai protopiatelor greco-neunite respective...“

¹⁸ Acest *Moldovan* este profesorul blăjean Grigore Moldvai, care, după răfuiala episcopului Lemeni cu profesorii răzvrătiţi, în 1846, a încercat să-şi facă un rost nou la Sibiu, apoi la Braşov. Aici, în cetatea de sub Timpa, a murit în 1848 (vezi despre el *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 46, n. 2.)

XXVII

[Sibiu], 4/16 Xbr[1]847

Iubite frate!

Iată-ţi mai trimit două cuvinte. Ce să fac, n-am ce să fac! Mai fă şi publică şi p-acestea, dacă le pofteşti aşa; cine ştie de ce poate fi bună şi aceasta? M-a însărcinat pe mine; eu mă descarc pe tine. Eu numai acum le-am primit; le-am cioplit cu grabă, în fugă, cât am putut, dar nici timp n-am, nici din cuvinte nu cutez a muta cât de puţin, decât în aşezarea lor. Mai fă şi tu, mai îndreptează ceva. Cel de sub A îl vezi pune întâi, iar al doilea va veni cel de sub B¹; aşa au urmat şi acolo *ordine chronologico* ².

Îţi scrisesem mai dăunăzi să publici în gazetă-ţi arendatorul de la ospătăria *Casele Mediaşului (Mediascher Hof)* ³ şi să-i trimiţi şi *Gazeta* ta pe trimestrul acesta din urmă, şi n-ai făcut; el Ț[i]-ar fi mulțumit, Ț[i]-ar fi plătit omeneste, cu atîta mai vîrtos că e român.

⁴⁵ Astăzi se rîndui *Bologa* notariu consistorial ⁴, cu 300 fl. SM, pe an. De azi într-o săptămînă va depune jurămîntul. Aceasta numai pentru privata-ţi notiție; după totala desăvîrşire Ți-oi scrie mai pe larg. Ştii că a venit decret, ca de la anul nou 1848 să corăspundă Consistoriul cu Guber/niul şi cu comitaturile în limba maghiară, trimiţînd şi protocolul consistorial în acea limbă. Ce durere! Ce ne amerință! ⁵ Şi ce socoteşti va rămîne numai atîta? Nu se va întinde aceasta şi mai departe!? În Ungaria este lege ca şi matriculele să se scrie ungureşte pe la sate, în bisericile noastre. Aici este un decret, ca carii se vor preoţi, pînă în zece ani să ştie toţi ungureşte, fireşte, ca să poată de aci înainte lucra toţi în limba maghiară. Altă dată mai mult.

Adio! Îți salutez pe doamna; vă doresc; socotesc peste scurt să vă văz.

Într-altele, sînt al tău fidel amic,

45v

Bălăşescu.

¹ Este vorba, credem, de două din cele trei cuvîntări rostite de Andrei Şaguna la Sinodul electoral neunit de la Turda din 1 decembrie 1847: cele rostite în ungureşte înainte şi după alegerea sa ca episcop. Bariţ le va publica în acelaşi număr al *Foii pentru minte...* (1847, nr. 50, p. 403—404).

² „Ordine cronologică.“

³ Vezi scris. XV, incl. n. 16.

⁴ Iacob Bologa (despre care vezi în alt volum capitol aparte) fusese un mare protejat al lui Vasile Moga, care i-a facilitat urmarea studiilor juridice la Cluj. Înaintea numirii ca secretar al Consistoriului neunit din Sibiu, Bologa era practicant cancelar la Tabla Regească din Tîrgu-Mureş (vezi Constantin Pop, *Valeriu P. Bologa (1835—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere, consil[ier] aulic Iacob Bologa (1817—1888) Note biografice*, Sibiu, 1839, p. 4).

⁵ Nefasta Dietă a Transilvaniei din 1847—1848, pe lângă celebrul urbariu care proiecta în urmă, în plin ev mediu, relațiile dintre domni de pămînt şi iobagi, a adus în plus şi adoptarea unor legi specific maghiare, a căror origine o găsim încă în Dieta de la Cluj din 1841—1842 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 1—12). Astfel, Dieta a stabilit ca legile să fie redactate în Transilvania în limba maghiară, în locul latinei, iar administrația întreagă să se folosească de limba maghiară ca limbă „diplomatică“. Se exceptează comunitățile săsești din Fundus Regius, unde limba administrației va fi germana. „Despre limba română, limba majorității absolute a populației principatului, nici nu se amintește în cele 5 paragrafe ale legii din 1847“ (vezi Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj 3—5 (15—17) mai 1848*, București, 1966, p. 132). Acesta este incidentul care-l îngrijorează pe Bălăşescu. Publicațiile românești s-au agitat și ele în jurul samavolniciei „Stărilor și Ordinilor“ din Transilvania, *Organul luminării și Gazeta de Transilvania* publicînd la sfîrșitul anului 1847 o serie de relatări și comentarii pe această temă. Ecoul a ajuns și în Țara Românească, unde *Curierul românesc* (XIX, 1847, p. 77—79; 81—82) popularizează discuțiile aprinse care s-au desfășurat în Dietă, cu ocazia discutării articolului „privitor la limba maghiară“.

XXVIII

Sibiu, 22 dec.s.v. [1]847

Frate!

Scrisoarea ta cea mai de pe urmă, din 8/20 dec. [1]847, o primii. M-am mirat de vestea neașteptată, de a o auzi, și mai vîrtos de la tine. Dar însă eu o am luat ca răspuns la a mea, ce Ți-o trimisesem în privința limbei maghiare. Desfășurările ideilor și frumoasele și nimeritele păreri (adecă cum ar trăbui să fie, cînd ar fi să fie așa), ne-au plăcut la amîndoi și te-a lăudat, ca p-un bărbat cu minte, cu bună judecată și om de omenire! Dar, cum zic, noi o am luat numai așa ușor, fără să mai cugetăm dup-aceea despr-acel lucru.

Însă acum ce auzim, că lumea toată (adecă numai cea de la Braşov, căci se vede că acolo determină decretul cabineturilor, fără să mai ştie altcineva ceva, și dac-aude de asemenea fleacuri, rîde!), zic, lumea toată

din Braşov n-are altă vorbă, decît numai de strănutarea scaunului ep[is]-c[olp][esc] neunit din Sibii la Cluj¹, numai de această mare nenorocire vorbeşte, numai de această pierdere nemîngîiată se tînguie, așa încît fețele tuturor sînt veștede, triste, palide, galbine, posomorîte, inimile lipsite de toată mîngîierea, puterile din oasele le-au pierit, circurarea de prin vine/ le-au încetat, cu un cuvînt toți sînt pieriți, prădați, fiii piericiunii. Oh, durere!, oh întristare!, oh nefericiților!, de trei ori (ba de 3 000 de ori) nefericiților! Ce năpaste, ce *Gospodi pomului*² căzu pe capul vostru! vrednicilor de toată mila și ajutoriu! Noi, aici, auzind d-această împrejurare neașteptată, asemenea ne-am întristat împreună, că știi vorba cum e: *Să plîngi cu cei ce plîng!* Și sîntem gata a vă da toată mîna de ajutoriu, numai să vă putem restaura abaterile cele deșarte și rătăcirile cele copilărești, dar cu toate acestea vrednice de plîns.

Dar frate, știi ce! Nimica această mare a voastră se lăți și p-aici, se făcu serioasă, și puse p-o lume întregă la adînci cugetări. Ba unii bărbați — dar știi, de cei mari! — venind în vizită, poate într-adins, la d. vicariul și cam în glumă, cam nu... îl întrebară, ce știe de această veste. Ba unii nu se rușinară a-i zice în față că ar fi auzit că singur mîria-sa ar sta pe aceea ca scaunul episcopesc să se strănute din Sibii la Cluj. Spune-m[i], frate, curat, ce ai fi răspuns la așa întrebare și cătră așa persoane?!?

Acum dar, de vreme ce a fost așa orb, carele zise că a văzut (?) un țîntariu; din care țîntariu apoi s-a făcut / un armăsariu, și acela încă armăsariu verde, cu șease aripi; care bală întinzîndu-și-le toate, nu-l poate niminea înghiți, ba nu-l poate suferi nici să se mai pomenească de numele său; de aceea, frate, cum zic, fiindcă acest lucru de nimic se făcu mare și Mării Sale acum foarte supărătoriu, Măria-Sa, prin mine, te pofteste, serios: te provoacă, iar eu frumos și frățește te rog, ba te jur pe cinstea ta și caracterul tău și pe ce ai tu mai scump — așa să trăiești! ca să ne scrii cît mai curînd: de unde, în ce chip și cum și-au luat începutul și cum ai simțit tocmai despre³ germe[ne]le acestii vești slabe și⁴ acum pentru cineva foarte supărătoare? Să ne scrii, frate, în grab și pe larg, ca să știm cine a fost acel factor, carele a știut p-o lume întreaga să o puie într-asa cugetare greșită, și scriindu-ne lucru curat, te vei arăta, că ești acel bărbat de carele te-am ținut, și pînă acum te ținem. Dar, din contra, să știi că nu vei fi prietinel adevărului și al fericirii române și, după urmare, nici al d[omnu][ui] vicariu. (Să nu cugeți că cineva să facă vro întrebuițare din aceasta, numai *pro privata notitia*⁵, și aceasta va fi numai între noi).

Frate! Cu sărbătorile aceste ce urmează, îți poftesc din inimă tot binele, ție și la toată iubita ta familie. Bunul D[umne]zeu să vă înmulțească binecuvîntările sale, ca în voi sănu lăcuiască alt decît numai sănătate și norocire. Fă ca eu și în viitorime să fiu părtaș dragostei și credinței tale cei frățești și fii deplin încredințat că nici eu nu voi înceta vreodată a fi al tău prea credincios frate,

N. Bălășescu.

Verte./

Pricina popii Niagoi cu Martinovici din Satul Lung⁶ se ciontă, că le-au venit popa lor. Niagoi fu în scurt osîndit să plătească toată pretensiunea lui Martinovici, ceea ce se dovedește a avea dreptate și afară de aceea 3 luni abstinence *ab omnibus*⁷. Dar, săracul, rădică toate petrele aici și, în sfîrșit în sesia de astăzi i se iertă canonul, dar *stante pede*⁸, trebui să puie 500 fl. pretensia de pagubă și 390 fl. dobînda acelor bani pe 13 ani.

Trimite-mi *Gazeta* pe anul viitoriu și pe acest curgătoriu, pe 4—6 luni. /

¹ Lucru care nu s-a întîmplat, firește, dar bănuiala s-a putut naște din relațiile exagerat de cordiale ale lui Șaguna cu gubernamentalii din Cluj, atît în cariera sa de vicar general, cît și după alegerea ca episcop.

² „Doamne miluiește!”, în slavonă.

³ În manuscris urmează cuvîntul *începutul*, șters apoi de Bălășescu.

⁴ Urmează cuvîntul *supărătoare*, șters ulterior.

⁵ „Pentru o însemnare strict personală”.

⁶ Nu cunoaștem „pricina” lui Ștefan Niagoe (despre care vezi scris. II, n. 14) cu negustorul Martinovici, care avea în epocă fama unui om necinstit.

⁷ „De la toate.” Penitență severă!

⁸ „Stînd în picioare”.

XXIX

[Sibiu, post 19 ianuarie 1848]¹

Frate!

Cînd cuget de cîtă vreme-ți sînt dator acest răspuns, mă iau fiori. De 30 ori am tot luat condeiul a mîna să-ți scriu și, iată, altă blăstămăție mă opri. Văz că și tu ești destul ocupat și vei crede la omul pe care-l ajung 2, 3 și 4 oră după mezul nopții cu peana în mîna și tot nu se poate odihni.

¹ Îmi scriseseși de fetițe! Aici sînt 2 foarte bune, bine crescute, frumoase și cu zestre, ale d. prot[opop] Bădilă. Una, mi se pare, este făgăduită lu[i] *Hanea*, dar nu s-a făcut decît numai vorbă. A doua încă e de măritat, umblă Bologa, făcîndu-i *la cour*!² Mai sînt două, frumoase, bine crescute, dar foarte sărace, ale văduvei răposatului Iacob *Fejér*. Cine ș-ar face milă cu vrana dintr-acestea n-ar nimeri rău. Cea mare este frumoasă de minune, nu e fată în Sibiu ca ea; sînt române bune, tot așa germane și ungure. Mai încolo nimic, nici una nu mai este.

² Despre treaba lui Noac! Nendwich zice (mi-a arătat și protocol), că cu sfîrșitul a[nului] [1]845 primi pacu lu[i] Noac de la Dobrițin. Cu începutul lui [1]846 (acum 2 ani) îl expedui la Moldova, din Sibii, cu Pavel căraușul prin *Galz*, din București. El mai departe nu știe. Vezi, întrebă prin *Romanov* ori altcineva la *Galz*, și-ți va spune urma.³

Gramatica mea ce vă interesează atîta? Frate, nu e gata încă; i-am făcut o *Predoslovie* bombastică, pe 2 coale. Mi-am vărsat într-însa focul asupra multora carii sînt de tot felul, dar mă tem să nu-şi verse şi ei asupra mea ⁴. *Samuel hilf!* ⁵ Şi voi doar nu mă veţi lăsa. Peste 2 săptămîni le vei avea în mînă-ţi!

Ţi-am zis, cînd erai aici, că tu ai un neprietin care scrie aici, şi nu m-ai crezut; dar ce să-ţi fac, Ţi-am zis şi tu doar ştii atîta, că să nu crezi la niminea, la niminea, mă!! Că interesele nu ştii cum sînt? Şi pentru interes şi-o lăsat muma copilul şi l-a omorît! De noi, românii, va fi rău cu magyarisul, dacă nu ne vom deschide ochii, dacă nu ne va ajuta D-zeu şi împrejurările. Prof. Schuller ⁶ a fost azi la mine şi am vorbit multe. La Confluxul acesta săsesc nu numai vorbii, dar încă ne-au asigurat, vor şi face şi încă foarte mult pentru românii (neuniţi) din Fundu Regesc. Vor să ne dea toate drepturile ⁷. Eu încă i-am vorbit multe, că dacă vrodată a fost timpul, acum negreşit este, şi numai acum, mai pe urmă vor fi toate prea tîrziu şi noi vom pierde, dar vom pierde ideea, adică ceea ce speram că cîştigăm, ceea ce niciodată n-am avut. Dar ei vor pierde mult, tot ceea ce au avut/ şi pierderea lor va fi mai mare ca a noastră. El m-a asigurat că negreşit se va face mult, şi ei nu cer nici naţionalitatea noastră să o stricăm, nici limba, ci numai carii vom voi a ne aplica la ofiţiolaturile lor, să ştim nemţeşte şi să ţinem cu ei, să tragem cătră ei! Măi, s-a spăriatu sasu! I-au venit focul la casă-i, dă totul, numai să scape! Doamne ajută pe noi românii! Saşii şi sîrbii ne vor mîntui ⁸. Ai de grije, vorbeşte şi tu. Şi de la voi vor veni ⁹. Informează-i, măcar că acum sînt aici.

Cum vă place *Dicţionarul* meu? ¹⁰ Merge foarte încet cu tipărirea; ce ar zice Göth cînd i-aş da lui tom. II? Întreabă-l, dacă-ţi vine. I-aş scrie astăzi şi lui Aron la Buda ¹¹, căci aici nu se isprăveşte nici în 6 ani. *Şaguna* s-a mîniat pe tine pentru artici[ul] *Episcopul*, zicînd că faci pe episcopi despoţi, stăpîni de capul lor, satrapii ş.a. şi cu aceasta deroghezi autoritatea arhipăstorască înaintea poporului acestui prost ¹², care nu vrea nici Împăratul, ş.a., ş.a.m.M-am certat cu el într-o seară întregă şi mă ţine ce mă ţine, dar îmi vine să-i zic nişte vorbe care nu le-a auzit şi nici le va auzi, şi pace! Ce-mi pasă; dar încă nu! Fata nu-i tocmai așa precum şi-o închipuieşte bietul ginerică! La mitropolia din C[arlov]ve[st]e[er] învață a fi negustori, cu atîta mai bine, dacă şi mai înainte a fost negustor! ¹³

Cu acestea sînt al tău frate,

N. B[ălăşes]cu.

Mai iată un poet nou: N. Pauleti. A făcut *enkomion panigiricon* arhipresului său ¹⁴. Spune-mi, ce-a zis? Dă-le în critica *Curierului* ¹⁵. Murăşan a rămas pe jos! ¹⁶

Leményi tău a dat circulare pr[otopo]pilor ca cu jurisdicţiile să co-răspundă ungureşte. Ai mai auzit drăcie ca aceasta? El cu consistoriul lui şi cu darea protocoalelor nici este supus Gub[erniu]lui, nici legea nu-l îndatorează spre aceasta, şi tot a făcut ¹⁷, fără vreo silă! /

¹ Scrisoare nedată: O dată, conform conţinutului, după data articolului menţionat în n. 12.

² „Curte”, „o curtează”. Întimplător, sîntem în posesia unor informaţii după care Ioan Hannia şi Iacob Bologa s-au căsătorit într-adevăr cu fiicele protopopului Petru Bodilă. Regretatul medic şi istoric al medicinei Valeriu L. Bologa ne-a declarat în 1969 (I. Chindriş) că este nepot al lui Iacob Bologa şi strănepot, după mamă, al protopopului Bodilă. Ioan Hannia le era rudenie apropiată. Există şi o bogată corespondenţă a lui Iacob Bologa cu Petru Bodilă şi Ioan Hannia — ca şi cu mulţi alţii! —, pe care o păstra remarcabilul dascăl şi istoric clujean, văzută şi consultată de noi (vezi Iosif *Pervain* şi *Ioan Chindriş, Corespondenţa lui Alexandru Paşiu-Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 292—293; 297—306), dar de a cărei soartă cercetătorii nu mai ştiu nimic în momentul de faţă.

³ Întimplarea lui Moise Sora Noac (a cărei interesantă corespondenţă cu Bariţ o vom publica în volumul următor al acestei colecţii) este veche de cîţiva ani.

⁴ Lucrarea lui Nicolae Nifon Bălăşescu, *Gramatică română pentru seminarii şi clase mai înalte...* se tipărea la Sibiu, la Georg Klosius, paralel cu *Dictionarium latino-romanicum*, care se afla în lucru la Hochmeister. Vor ieşi peste puţin timp, înaintea izbucnirii revoluţiei. Nu peste multă vreme (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 21, p. 88, artic.: *Publicaţii literare*), Bariţ îi anunţă apariţia, concludînd că „nu putem să nu lăudăm zelul, siguranţa şi osteneala d. prof. Bălăşescu în materia limbistică.

⁵ „Samuil, ajutor!” (citată biblic)

⁶ *Johann Karl Schuller*, 1794—1865, personalitate de frunte a culturii săseşti din Transilvania. Om cu studii la Leipzig şi Viena, Schuller s-a impus curînd în mijlocul sibiienilor, devenind profesor, apoi rector al Liceului academic săsesc din Sibiu. După 1848 a intrat în politică, întîi ca referent şcolar, apoi consilier gubernial în problema şcolară. A fost membru al citorva academiilor de ştiinţă germane. Scrieri mai importante: *Argumentorum pro latinitate linguae valachicae epicrisis*, Sibiu, 1831; *Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen, mit besonderer Berücksichtigung der Geschichte der deutschen Colonisten im Lande*, Sibiu, 1840 (ed. 2-a: 1851); *Gedichte in siebenbürgisch-sächsischer Mundart*, Sibiu, 1841; *Zur Frage über den Ursprung der Romänen und ihrer Sprache*, Sibiu, 1855; *Romänische Volkslieder metrisch übersetzt* Sibiu, 1859, ş.a. Este autorul sas care a scris cel mai mult despre români, fireşte, niciodată favorabil politic, ci doar literar.

⁷ „Confluxul” sau Adunarea anuală a „Universităţii” săseşti din Fundus Regius s-a deschis la 10 februarie 1848, întrunind pe cei 22 de deputaţi saşi (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 11, p. 46). Saşii vor face, într-adevăr, unele concesii cetăţenesti pe seama românilor „neregnicolari” din Fundus Regius, dar mult mai tîrziu, după îndelungi cumpăniri şi după izbucnirea revoluţiei în Imperiul Austriac. Un act pozitiv va fi emanat din partea „Universităţii” în 3 aprilie 1848, sub nr. 458, prin care „se regulează starea civilă şi politică a românilor ce se află locuitori pe acest Pămînt Regesc.”

⁸ Exclamaţie naivă şi greşită! Saşii nu făceau opoziţie aristocraţiei maghiare de dragul românilor — cum nu făceau nici sîrbii acest lucru! —, ci în interesul propriu. Cît despre ideea că românii ar putea profita de mişcările sîrbilor şi saşilor, după principiul „castanele din foc”, ea este de asemeni greşită. Curînd, Bălăşescu, unul dintre factorii de frunte ai revoluţiei de la 1848 în Transilvania, se va convinge că singură ridicarea românilor poate aduce „mîntuirea”.

⁹ Din partea saşilor braşoveni la lucrările „Universităţii” săseşti au fost delegaţi judele districtual Joseph Graef şi senatorul Friedrich Bömches (vezi *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 102, p. 406).

¹⁰ *Dictionarium latino-romanicum* al lui Bălăşescu, anunţat încă în 1846 (vezi scris. XVI, n. 2—3) se tipărea acum la Sibiu, în tipărirea lui Hochmeister. Bălăşescu a tras de probă o coală şi jumătate din lucrare, pe care a trimis-o diferiţilor factori de cultură din cele trei ţări româneşti. Ecurile nu întîrzie să apară, ca dovadă a interesului faţă de o astfel de lucrare, dar şi ca o apreciere a reuşitei ei: *Bibliografie*, în

Albina românească, XX, 1848, nr. 13, p. 52; Dictionariu latino-român. Lucrat de d. prof. Nic. Bălăşescu, în *Universul*, IV, 1848, nr. 7, p. 56; *Dictionarium Latino-Valachicum de d. prof. Nic. Bălăşescu*, în *Organul luminării*, II, 1848, nr. 2 III, p. 300; *Dictionarium Latino-Valachicum*, în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 104, p. 416.

¹¹ Evenimentele revoluţionare vor opri tipărirea dicţionarului lui Bălăşescu, a cărui reluare se va face abia peste 12 ani, în 1860, la Bucureşti. Aşadar, şi planul cu Teodor Aron din Buda rămâne nerealizat.

¹² Articolul în cauză se intitulează, de fapt, *Din Bănat. 29 dechemvrie 1847*, corespondenţă semnată cu □ (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 6, din 19 ianuarie, p. 21-22). Este un ecou la lucrările Sinodului electoral neunit de la Turda din 1 decembrie 1847. Pasajul care l-a sensibilizat pe proaspătul ales, dar încă nenumit episcop Şaguna este cel referitor la rolul pe care autorul anonim îl acordă religiei: „Ea face ca martirul cel chinuit să se ţină mai fericit decît tiranul în aur şi purpură”. Prin Prost, la acea dată se înţelege simplu, necultivat.

¹³ Aluzie la originea negustorească a lui Şaguna! După necesara cochetare cu intelectualitatea, arhiereul, acum confirmat de Împărat, începe represaliile împotriva confrărilor greco-catolici, printr-o ură oarbă şi constantă la adresa lui Bariţ, care va dăinui pînă după 1860.

¹⁴ Nicolae Pauleti, fostul student blăjean culegător de folclor (vezi ediţia postumă a marii sale culegeri din 1838: *Cîntări şi strigături româneşti de cari cîntă fetele şi feciorii jucînd. Scrise de Nicolae Pauleti, în Roşia, în anul 1838*, ediţie critică de Ion Muşlea, Bucureşti, 1962) era acum preot în satul Făget de lingă Blaj. În această calitate, scrie şi tipăreşte la Blaj în 1848 lungă poemă intitulată *Pandorie, mărimii sale pre luminatului şi pre sînţitului domn, domnului Ioan de Lemeni, prin M[arele] Principat al Transilvaniei ş.c.l. episcop g[reco]-c[atolic] al Făgăraşului, alcătuită şi în numele Eparhiei Magyar-Bénye de Kükülö [Făget-n.ns.], cu ocazia onomasirei măritului său nume de sub VI Ianuar, cu fiească reverinţă descrisă şi umilit închinată, în Blaj, de Nicolae Pauleti, paroh g.u. în satul Făget. 1848*. Este singurul volum publicat de Nicolae Pauleti în timpul vieţii (vezi şi n.15).

¹⁵ *Pandoria* lui Pauleti nu va fi pomenită de nici o gazetă a vremii.

¹⁶ Într-adevăr, acest „enkomion panegiricon” este demn de zeflemeaua lui Bălăşescu. Acesta nu avea de unde să ştie că Pauleti, mort de foarte tînăr în acelaşi an, 1848, va lăsa în urmă cîteva manuscrise care, postum, îl vor aşeza în rîndul scriitorilor români de frunte din Transilvania secolului al XIX-lea (vez ediţia Nicolae Pauleti, et i, *Scirri*, îngrijită de Ioan Chindriş, Bucureşti, 1980).

¹⁷ Atitudinea lui Lemeni era o continuare a filo-maghiarismului manifestat după 1842, cînd acest fapt îl aduce în conflict cu profesorii patrioţi de la Blaj, şi este un preludeu al comportării episcopului blăjean în timpul revoluţiei, cînd va trăda cauza românească (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 1—12 şi 143—146).

XXX

[Sibiu, post 15 martie 1848]^F

.....
Ştiu că vei fi auzit că în 12² ale aceştii, studenţii din Viena s-au sculat, au luat arme şi au început a revolta, fiindcă la instanţia ce o dădură cătră Maiestate, cerînd constituţie, te[a]sc liber ş.a., nu primiră nici o rezoluţie. Deci sculîndu-se ei, fiind mulţi, ieşiră cătanele (care sînt puţine în Viena). Vrînd să-i alunge, ei se întăriră şi mai tare, loviră cătanele în ei cu foc, dar la aceasta se îndrăciră diecii pe un gheneariu cu mai multe cătane şi ofiţiali, îi omorîră, se uniră cu ei şi cetăţenii şi lucrătorii,

scoaseră pe cătane afară din cetate, se repeziră la arsenal, îl sparseră, se armară şi se făcură stăpîni pe Viena. Împăratul, în 13, văzînd acesta, se rugă să fie în pace că le va da tot ce cer. Ei strigară „Vivat Ferdinandus! Pereat Meternichius!”³ Într-asta cerură „jos cu Meternih!”⁴ Şi aşa, în 14 sara, pe la 6 oare se duse o deputăciune sus la Împăratul, care nu se mişcă pînă ce nu se depuse Metternich, carele şi tuli din Beciu⁴. Cerură te[a]sc şi cenzură slobodă, li se dete; cerură *Nationalwehr*⁵, *Nationalbewaffnung*⁶, li se dete şi pînă acum tot ei au Viena subt arme, ei ţin vardă⁷ caraule în toate părţile, 200 de tunuri sînt pe bastille, apărînd cetatea, cîrmuită tot de ei. Minune!

62

Studenţii de la Praga⁸ şi Briin auzind aceste se grăbiră 1000 şi le veniră într-ajutoriu. Minune!

Ungurii încă cerură lucruri mari, care li se vor da!⁹ Minuni în toate părţile!¹⁰ /

¹ Începutul scrisorii lipseşte. Am dat-o în funcţie de data izbucnirii revoluţiei din Ungaria, despre care pomeneste.

² Corect: 13 martie.

³ „Trăiască Ferdinand! Piară Metternich!”

⁴ Numele Vienei în graiul popular din Transilvania, de la mag. *Bécs*.

⁵ „Gardă naţională”.

⁶ „Apărare naţională”.

⁷ Gardă.

⁸ De fapt, la Praga revoluţia a debutat cu 2 zile mai devreme decît la Viena, prin marea adunare populară din 11 martie, în care se cer revindicări ce conturau un program revoluţionar tipic (vezi relatarea evenimentului în ziarul săsesc *Siebenbürger Bote*, 1848, nr. 29 din 5 aprilie, p. 118—119).

⁹ Revoluţia din Pesta a izbucnit la 15 martie 1848.

¹⁰ La izbucnirea evenimentelor revoluţionare din Viena, Bariţ scrie un lung şi excepţional articol (*Evenimentele din Viena*, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 24, p. 97—98; nr. 25, p. 101—102; nr. 26, p. 107), al cărui început este o veritabilă exclamaţie de bucurie: „Din toate minunile anului, cea mai minunată se pare a fi că Viena, supusa, umilita, ascultătoare Viena încă revoltă, şi că revoluţia ei produse într-o zi rezultate manine abia cuprinse de mintea omenească, în folosul şi fericirea întregii monarhii”. Cele relatate de Bălăşescu, şi nenumărate alte amănunte, sînt cuprinse în articolul lui Bariţ.

XXXI

[Sibiu, 3 aprilie 1848]¹

62v

Frate!

Azi se hotărî cu desăvîrşire, în conflul naţiei săsăşti, ca românilor din Fundu Regesc să dea toate drepturile de care se bucură şi sasii, fără deosebire. Drept aceea, încheiară:

1 Dau românilor toate drepturile de a alege şi a fi aleşi în toate, adecă, cei harnici să se primească la maghistraturi, cetăţenii în comunitate cetăţeană, pe la sate întră aleşii satului să fie deopotrivă cu sasii etc;

2 Românii să fie primiţi la meşteşuguri şi ţehiuri săseşti;

3 Popilor români neuniți să li se dea porția canonică;

4 Popii n[e]u[niți] să fie scutiți și asemenea respectați ca și cei săsești².

Mi se pare că aici se cuprind multe; mai toate câte le cerură pînă acum. Peste dijmă poate nici ei nu pot dispune, ca peste un lucru ce nu este al lor propriu, ci le este de fisc conces (pînă cînd, nu știu) să se bucure de foloasele lor³. Cu chipul acesta au împăciuit mult nemulțămirea românilor. Acestea se vor publica, peste puțin, în foi tipărite nemțești, românești și poate și ungurești. Firește, trebuie să treacă în articolu de lege, că altmintrelea nu e nimica⁴.

55 D[omnul] episcopul Șaguna scrie o epistolă d[omnului] Orghidan, / arătîndu-și părerea în pricinile cerute. Măria sa mîine dimineată pleacă la Unidroara, spre a împăca niște duhuri turburate, ce se zice că ar fi în neodihnă⁵. Dd. Lemeni cu *Țipariu* sînt în Cluj; ce fac, nu se știe⁶.

Școlarii de acolo (ca și canceliștii din M[aros] Vasarhely), cei români sînt neodihniți, dar fac copilării, umblă fără cap, fără povățuitoriu⁷. Lui Șaguna fiind în Cluj, fu tată-to⁸ prezentat prin prto[popul] *Fekete*⁹. Aici era să se facă o adunanță de români, cu scopul de a se consulta, ce să facă, ce să ceară. Dar fură împedecați, de unii ca noi, să mai aștepte, că nu e tîrziu și să ne înțelegem cu toții din toate părțile; cu atîta mai vîrtos că văd că toată zioa aduse câte ceva nou, care poate azi ar strica ce am făcut ieri.

Va veni, poate, timp, unde aceea nu o vom face fără știrea și voia sașilor, carii nu se împotrivesc la condițiile ce vom pune la cazul cu *unirea cu Ungaria*¹⁰.

Ce fac în România? Noi n-auzim nimic și nu se poate să fie de tot pace!¹¹

Românii prin comitate au cam început să se împrotivească la face-rea robotelor; așa se zice p-aici, și poate prea lesne să și fie¹².

Mie *Universul*¹³ nu mi-ai trimis, poate n-ai. D[omnului] Buteanu¹⁴ i-ai trimis?

55* D[omnul] episcop Șaguna te pofteste ca să nu pomenești ceva în *Gazetă*-ți de mergerea lui prin țară, unde ar fi ceva, ca nu cumva cineva, altfelu înțelegînd de cum este lucrul de aci, să se facă ceva mișcare¹⁵.

[Adresa:] Domnului domnul *Georgiu Baritz*, redactor *Gazetei* române *Transilvania*, la *Brașov*.

¹ Scrisoare nedatată. Am dotat-o în funcție de ziua — „astăzi” — cînd „Universitatea” politică a sașilor din Transilvania, întrunită la Sibiu în ianuarie 1848, a hotărît acordarea unor drepturi pe seama românilor din Fundus Regius (vezi scris. XXIX, n. 7): în 3 aprilie 1848.

² Bariț nu publică cele relatate de Bălășescu, întrucît preferă să tipărească în traducere românească însuși actul dat de „Universitatea” săsească (scris. XXIX, n. 7). Deși parțiale și, oarecum, tardive, concesiile făcute de sași au stîrnit discuții aprinse. După *Gazeta de Transilvania*, a urmat publicarea hotărîrii în *Organul luminărei* de la Blaj (II, 1848, 21 aprilie stil vechi, p. 391), unde însă Cipariu se arată bănuitor față

de politica săsească, în care vede doar tactica „de a arunca cîte o coajă de pîine de pe masa încărcată cu toate bunătățile privilegiate, cînd nu mai este încotro”. Dar părerea lui Cipariu era ușor alterată de influența episcopului Lemeni, cu care făcuse o călătorie la Cluj (vezi aci infra, n. 6), unde este sigur că s-au consultat cu guvernamentalii maghiari. Căci aristocrația maghiară era, din parte-i, îngrijorată de perspectiva primejdioasă pentru ea, a unei coaliții între români și sași — așa cum s-a și întîmplat apoi, în timpul revoluției armate! —, îngrijorare exprimată în coloanele ziarului *Erdélyi Híradó* (numerele din 20 și 21 aprilie 1848). Poziția românilor din Sibiu față de gestul sașilor a fost, totuși, entuziasă, în ciuda parțialității drepturilor acordate. În zilele imediat următoare s-a tipărit la Sibiu un manifest cu titlul *Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frățietăți cu sașii*, ai cărui autori bănuim că ar fi Simion Bărnuțiu și Ioan Pușcariu (vezi un exemplar la B.A.R., ms.rom. 970, f. 255).

³ Bălășescu își dă seama de carența gravă a concesiunilor săsești: lipsa drepturilor sociale, care să intereseze și masa poporului. Bazat pe acest fapt, un monograf al problemei V. Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, 3—5 (15—17) mai 1848, p. 282) afirmă că: „Hotărîrea Universității săsești n-a dat o rezolvare a problemei relațiilor româno-săsești; a aprins numai vii discuții în jurul acestei probleme”.

⁴ Conducătorii sașilor au făcut, într-adevăr, o mare publicitate în jurul concesiunii pe seama românilor. S-a scos un manifest tipărit, datat „Sibiu, 3 aprilie 1848”, în limba germană, cuprinzînd textul hotărîrii „Universității” (vezi un exemplar la B.A.R., ms.rom. 970, f.51r). Cu data „Sibiu, 5 aprilie 1848”, „Universitatea” săsească îl invită pe Bariț să publice în *Gazeta de Transilvania* textul manifestului, ceea ce s-a și făcut, în traducere românească (B.A.R., ms.rom. 970, f.55r; vezi aci supra, n.2). Cit despre legiferarea acestei hotărîri, ea nu se va mai îndeplini în această formă. Fără a mai aștepta bunăvoința „națiunilor constituționale”, românii se vor proclama ei înșiși, la 3/15 mai 1848, națiune liberă, egală și de sine stătătoare în Transilvania. Nu este, însă, mai puțin adevărat că gestul sașilor a facilitat acea necesară apropiere revoluționară între românii și sașii din Transilvania, la 1848—1849, direcționată împotriva aristocrației maghiare. Aproximarea se va destrăma și va degenera în veritabilă ostilitate după revoluție, cînd patriciatul săsesc reajuns la pozițiile sale sigure, va schimba strategia față de români, coplesindu-i pe aceștia cu un val de nerecunoștință și colomnie (vezi în acest volum corespondența lui Gavril Munteanu cu Bariț, scrisorile din 1849—1850).

⁵ N-avem nici o altă știre despre o călătorie a lui Șaguna la Hunedoara, în aprilie 1848.

⁶ Despre călătoria lui Ioan Lemeni și Timotei Cipariu la Cluj, între 27—30 martie 1848, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 299—300; 303, n.6. La Cluj, cei doi au luat legătură cu cercurile maghiare liberale și cu membrii Guvernului. După mărturisirea lui Cipariu, „gubernatoriul ne îndeamnă a împiedeca toată întăritarea, apromițînd că vor urma lucruri bune de sine” (*Ibid.*, p. 301). Acest drum, care lui Lemeni nu-i putea dăuna mai mult, a avut o influență nefastă asupra lui Cipariu, sensibilizîndu-l în sensul politicii unioniste maghiare și făcîndu-l suspicios față de hotărîrea „Universității” săsești din 3 aprilie 1848 (vezi aci supra, n.2). Prin Bălășescu își exprimă îngrijorarea pentru semnificația acestei călătorii, grupul radicalilor români de la Sibiu, în frunte cu Simion Bărnuțiu, care se exprimase hotărît, încă în proclamația sa din 25 martie 1848 (vezi textul la Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 211—214), împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Această falsă problemă de dinaintea adunărilor de la Blaj din primăvara anului 1848: „cu cine să fină românii, cu ungurii sau cu sașii?” a produs un scurt moment de derută, soluționat de Simion Bărnuțiu în termeni antologici: „Nu vom fi sclavii ungurilor și ai sașilor!” (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, I, Sibiu, 1902, p. 258). Direcția firească era spre o revoluție a românilor, care se va și declanșa în scurt timp.

⁷ Bălășescu are o părere puțin pripită despre tineretul revoluționar român de la Cluj și Tîrgu-Mureș. Desigur, nu avea de unde să știe că revoluția care bătea la ușă va fi condusă chiar de acești tineri. Concret, este vorba de cele două adunări: a canceliștilor români de la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș, care a avut loc în 25—26 martie 1848 (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852, p. 101—109; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*, V, Cluj, f.a., p. 112—

113; Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 178—180) și a tineretului din Cluj, ținută în 28 martie (Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 111—113; Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 114—116; Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 198—200). Cele două întruniri sînt primele simptome de masă ale revoluției de la 1848 în Transilvania. Deși „fără povățuitori“ în sensul de oameni în vîrstă și cu experiență, cele două adunări vor pune în lumină tineri de mare talent politic, viitorii conducători revoluționari ale căror nume vorbesc de la sine: Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Iosif Hodoș, Ioan Buteanu, Florian Micaș, Ioan Suci și alții.

⁸ Preotul Ioan Pop Bariț din Petridul de Mijloc, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 159.

⁹ Protopopul greco-catolic al Clujului, Ioan Fekete Negruțiu, despre care vezi capitol aparte în *Ibid.*, III, p. 129—211.

¹⁰ Deocamdată Bălășescu se află pe dinafara concepției politice, chiar pentru această dată timpurie. În 10 apr. 1848, problema unirii Transilvaniei cu Ungaria nu se mai pune de către cei clarvăzători, fie sași, fie români. Bărnuțiu respinge cu blestem uniunea încă în 25 martie, sintetizînd adevăratul punct de vedere românesc, iar sașii din Sibiu au respins-o în adunarea „Universității“ săsești din 29 martie (vezi Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 101—102). Sau, poate, Bălășescu înțelege lucrurile în sensul lui Bărnuțiu, care postulează în felul cunoscut: români vor vorbi de uniune numai după ce „va fi proclamată nația română ca nație primită sensu politico“?

¹¹ O întrebare plină de tîlc din partea unuia care cunoștea bine starea de spirit din Țara Românească!

¹² Observație de mare valoare, care se alătură nenumăratelor mărturii despre aplicarea celui mai important punct din programul revoluționar: ștergerea iobăgiei, de către înșiși țărani, înainte aprobării lui de către Dietă și Guberniu (vezi Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 227—249).

¹³ Revista pe care o edita, la București, transilvăneanul Iosif Genilie: *Universul. Noutăți din toată natura, cultura, literatura* (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 139—140, n.1).

¹⁴ Ioan Buteanu, viitorul prefect revoluționar al Zlatnei, era avocat la Abrud.

¹⁵ Scrișoarea a mai fost publicată în culegerea de documente *Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, vol. I, 2 martie — 12 aprilie 1848, București, 1977, p. 357—358.

XXXII

[Sibiu], 10 apr.n. 1[848]

Frate

Ț-am primit scrisorile de alaltăieri; tot atunci îți scrisesem că episcopul este dus la Uniadu, de unde nici se va mai întoarce, ci-și va urma drumul la Carloveți și apoi la Viena ¹. P[o]pasu este înșămnat întră fiii pierderii; nu știu cum se vor întoarce trebile, dar pentru el s-a hotărît rău aici ² (precum și merită) !!

Dieta are să se țină curînd și aici în Sibii; ungurilor le e frică de contra partită unguerească să o țină în Cluj, să nu să încindă o turburare și să se facă vărsare de sînge ³; sasilor le e frică, că ungurii fiind turbați pe ei, să nu să unească cu românii și aici să se înceapă măcelaria ⁴. Cu toată întîmplarea, liniștită (Dieta) nu va curge, căci mulți nemeși nu vor unia, nu vor să piardă robotele ⁵.

Românii p-aici sînt liniștiți, așa să și fie, dar prin comitate sînt turbați, toți poartă cocarde.

Ț[i]-am fost scris de hotărîrea ce au făcut frații sasi românilor ⁶; iată hotărîrea Universității săsaști și tipărită, dacă nu o vei fi căpătat ⁷. Aici s-au scris mulți români la *Bürger militz* ⁸, dar la *Medias și Cohalm* au protestat, nu vor să se înscrie cu ei pînă nu le vor asigura „limba română asemenea cu cea sașă și popii români să ia dijmele de la români și sasii de la sasi“ ⁹ ș.a.

Verza ¹⁰ nimeri aici; mîne pleacă după Șaguna ¹¹. Fii sănătos,

B[ălășescu].]

53

[Adresa:] Domniei sale domnului *Georgiu Baritz*, redactoru *Gazetei române Transilvania*, la Brașov

¹Episcopia română neunită de la Sibiu mai era, încă, în subordinea ierarhică a patriarhului sîrb Iosi Raiacici. Noul episcop neunit al Sibiului, Andrei Șaguna, a fost nevoit să călătorească la Carloviț, spre a se închina superiorului său și a fi sfințit de acesta. Evenimentul a avut loc chiar în Duminica Tomei din 1848, cînd reprezentanții națiunii se întîlneau la Blaj, în prima consfătuire revoluționară din acel an al deșteptării (vezi Ioan Lupăș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 65).

² Persecutarea merituosului patriot și cărturar Ioan Popescu, întiiul protopop neunit al Brașovului, este al doilea act, după arestarea dură a Caterinei Varga, care trăda firea despotică a lui Andrei Șaguna. Biograful idilizant al arhierelui, Ioan Lupăș, este nevoit să recunoască concurența serioasă pe care tînărul rival i-a opus-o lui Șaguna, cu prilejul alegerii din 1 decembrie 1847.

³ Zvon eronat! Dieta Transilvaniei se va întruni tocmai la Cluj, în ultimele zile ale lunii mai, sub semnul unei porniri generale a maghiarilor pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁴ În timpul revoluției, românii se vor uni cu sașii, împotriva aristocrației maghiare.

⁵ Nemeșii vor găsi modalitatea de a-și păstra „robotele“, adică aportul iobăgesc al țărănimii, păstrînd din programul revoluționar maghiar doar punctul îngust, șovin, al uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Este motivul de bază pentru care românii au refuzat categoric să vadă o revoluție democratică în mișcarea maghiară din Transilvania, de la 1848.

⁶ Hotărîrea „Universității“ săsești din 3 aprilie 1848 (vezi supra, scris. XXIX, n.7; XXXI, n.2).

⁷ Bariț primise un exemplar din textul tipărit al hotărîrii, trimis chiar din partea „Universității“ (vezi scris. XXXI, n.6)

⁸ Stricto sensu: „Miliție orășenească“. Aici, cu sensul de gardă națională.

⁹ Pasajul aduce o nouătate în plus față de cea mai completă bibliografie a atitudinii românilor față de gărzile naționale săsești (vezi Victor Chereșteșiu, *Așunarea Națională de la Blaj...* (p. 276—278), prin amănuntul că românii cer egalitatea limbii lor în Fundus Regius și sistarea dijmelor către preoții sași. Or, după cum am văzut în scris. anterioară, dijmele erau un subiect delicat pentru patriciatul săsesc.

¹⁰ Al doilea protopop neunit al Brașovului, Alexe Verza.

¹¹ Adică la Carloviț (vezi n.1). Scrișoarea a mai fost publicată în culegerea de documente *Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, I, p. 410.

[Sibiu, 19 aprilie 1848]¹

Frate!

Și zici să nu-ți scriu cu poșta, dar asta nu pot aștepta, pînă să-ți vie cu altă ocaziune!

Știi bine de adunările române din Abrud și Slatna². Știi că pe Dum[ineca] Tomii s-a hotărît adunare mare română în Blaj, publicîndu-se prin unii în toată țara³. Gubernatorul, prin hîrtie gubernială, a demădat ambelor scaune episcopoești oprirea ori de tot ori, *saltem*, să nu fie pe acea zi, ci pe alta⁴. Așadar, stăpînirea nu s-a împotrivit să nu fie. Episcopii au și dat cerculare protopopilor să nu fie atunci, ci să aștepte știrea altui soroc⁵. Asta va produce drăcie, de care se va duce minune!⁶ Leményi vrea să-i dea numire de sinod (sobor)⁷ și să-i vestească adunare poate peste o lună, de se vor aduna p-atunci. Cătane se rînduiesc din toate părțile, ungerii se tem tare; și să vezi, că de se va naște numai ceva, o să-i dea (sasii cu ungerii, uniți) numire de revoluție, zaveră și, la Dietă, o să se înțeleagă iar ei de ei, lăsîndu-i pe români afară, deșerti și rătăcirea din urmă va fi mai mare decît cea dintîiu⁸.

51r Eu auz că ești ofițir la gardă, dar mulți sînt turbați asupra-ți⁹.

Azi la 10 ore era să ne adunăm toți românii la Casa clerului, să ne sfătuim cum să stilizeze cercularul¹⁰ și ce răspuns să dea Guberniului. Dar *Fulea și Moga* au hotărît numai amîndoi să zică că nu va fi¹¹. Ne socotiserăm să zicem că adunarea pe Dumineca Tomii nu se poate opri, dar Guber[niul] să nu se teamă, că duhurile sînt liniștite; însă o oprire poate să producă turburare¹². Mi să pare că și d. Leményi-și teme pele[a] de așa adunare!¹³

651v

B[ălășescu]./

[Adresa:] Domniei sale Domnului *Georgiu Baritz*, redactor *Gazetei Transilvania*, la *Brașov*

¹ Scrisoarea poartă pe copertă ștampila poștei din Sibiu, cu data: „Hermannstadt, 20 apr.“ Scrisoarea însă e din 19 aprilie, ziua cînd e datată circulara Consistoriului neunit din Sibiu, pentru convocarea adunării din 3/15 mai 1848 (vezi infra, notele 5 și 10; vezi și scris. următoare).

² Mai mult decît consfătuirile tinerilor de la Tîrgu-Mureș și Cluj (vezi scris. XXXI, n.7), adunările românești din Munții Apuseni, mai cu seamă cele de la Abrud (3 aprilie) și Zlatna (9 aprilie), au apăsut greu în cumpăna revoluționară prin cunoscuta combativitate și disponibilitate de revoltă a muntenilor. Cronicarul evenimentelor, Simion Balint, în excelența sa relatare intitulată *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni a Transilvaniei sau Țara Moșilor numită, în anul 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceluiași an, de Simion Balint, în Roșia de Munte, 1852, mai 8* (la B.A.R., ms.rom. 1060, f. 322 și urm.) vorbește despre panica oficialităților maghiare din zonă, ca și despre măsurile de precauție luate de către acestea. Impresionează bogata și pripita corespondență între diferitele foruri oficiale, despre adunările din munți și conducătorii acestora, pe baza căreia se reconstituie un moment de culme al acțiunilor revoluționare românești, dinaintea marilor adunări de la Blaj (vezi Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj...*, p. 201–205). Un alt mono

graf al evenimentului (vezi Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–49*, V, p. 116–118) își axează întreaga relatare pe ideea că românii din Apuseni n-au cunoscut manifestul lui Simion Bărnuțiu din 25 martie 1848, în momentul acestor acțiuni. Pe lângă șubrezenia argumentării, faptul nu este, în sine, de natură să fie pus în acest fel. Este cu totul incredibil ca Avram Iancu, participant la Adunarea canceliștilor din Tîrgu-Mureș de la 25–26 martie 1848 să nu fi venit în posesia documentului, care era multiplicat cu mare sirg de înșiși colegii lui de generație. Or, Iancu a fost unul dintre factorii de frunte ai adunărilor din munți.

³ După afirmația demnă de crezare a lui Alexandru Papiu Ilarian (vezi *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, p. 107–109), ideea convocării unei adunări cu caracter de congres național românesc, la Blaj, pe Duminica Tomei (30 aprilie 1848) s-ar fi născut încă în 26 martie, prin consultarea între canceliștii români de la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș și profesorii din Blaj (episodul mesagerului blăjean Nicolae Bărlea). La ideea de principiu a necesității unei adunări naționale, care răzbate din toate documentele, tinerii îndrumați de Aron Pumnul aduc o contribuție bine definită. Convocarea efectivă a Adunării de la Duminica Tomei a început, însă, în primele zile ale lunii aprilie, debut al cărui document de bază rămîne scrisoarea lui Timotei Cipariu către Bariț, din 5/17 aprilie 1848 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 300–301; vezi și notele la scrisoare). Aron Pumnul a vrut chiar să tipărească un act de convocare a adunării, dar Timotei Cipariu, directorul tipografiei blăjene, îi refuză concursul arătîndu-i colegului său marea responsabilitate ce-și ia pre sine convocînd o națiune întreagă“ (*Ibid.*). Așadar, „publicarea“ de care pomenește Bălășescu s-a făcut prin grai viu, cu concursul elevilor din Blaj care plecau în vacanța de primăvară, dar mai ales printr-un grup de acțiune format din cîțiva tineri cu atribuții asumate de tribuni ai poporului: Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Buteanu, Vasile Moldovan și alții. Vezi despre convocarea Adunării de la Duminica Tomii și: Coriolan Suciu, *Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848*, Blaj, 1925; Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 113–114; Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 298–302.

⁴ *Saltem* = măcar, cel puțin. Ordinul Guberniului de a opri adunarea convocată pe Duminica Tomei a fost trimis episcopului Lemeni în 16 aprilie. În zilele următoare, ordine asemănătoare s-au trimis către jurisdicții și comitate. Bariț a fost, și de data aceasta, primul care a făcut publică această hotărîre samavolnică (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 30, p. 126: *Cătră românii transilvani!*). Au urmat zile încordate, căci tinerii tribuni și-au continuat acțiunea de convocare, de acum împotriva unei hotărîri exprese a guberniului.

⁵ O circulară *anume* de oprire a adunării trimite doar Consistoriul neunit din Sibiu (vezi Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 305), pe cînd Lemeni, mai prudent, se mulțumește să anunțe o altă adunare, numai din protopopi, pentru 3/15 mai, aprobată de Guberniu (vezi textul ei la *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 304; cea emanată din Sibiu, la B.A.R., ms.rom. 970, f. 58 r.și urm.)

⁶ „Drăcia“, cum se exprimă în termeni de mirare și surpriză Bălășescu, a constat în faptul că, pînă la urmă, la Blaj, au avut loc două adunări: cea de la Duminica Tomei și Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848.

⁷ Frica lui Lemeni de revoluție este un subiect demult cunoscut! La indicația Guberniului, el convoacă — prin circulara amintită în nota 5 — pentru 3/15 mai 1848 doar pe protopopi „cu unii bărbați mai pricepuți“ dintre enoriașii lor, dînd astfel viitoare întruniri caracterul unui sinod episcopal, întrunit după prevederile vechi, mai democratice, ale *Pravilei* răsăritene: din protopopi și unii mireni mai de vază. Intenția episcopului a fost dată peste cap de popor, care s-a adunat, după cum se știe, în număr impresionant (40.000), ștergînd orice urmă de „conflux“ bisericesc al adunării. Despre ideea datei de 3/15 mai, vezi scris. următoare.

⁸ Proorocirea lui Bălășescu nu s-a adevărit: în condițiile revoluției, platforma lui Unio Trium Nationum nu s-a mai putut reface, în primul rînd din cauza exclusivismului național al aristocrației maghiare. Mai apoi — lucru pe care la acea dată doar Bărnuțiu și tinerii tribuni ai poporului îl înțelegeau în adîncime! — românii deschideau fereastra revoluției fără frică de represalii. Acestea, pregătite sub ochii lui Bălășescu

prin „cătane care se rinduesc din toate părțile“, nu vor avea alt rezultat decât ascuțirea situației revoluționare din Transilvania.

⁹ Cităm din Silviu Dragomir (*Op. cit.*, p. 127): „În Brașov se produce, totuși, o împăcare momentană. Mulți români intră în gărzile civile, organizându-le împreună cu sașii“. Despre o participare personală a lui Bariț, ca ofițer de gardă, nu cunoaștem altă știre. Cert este că Bariț a acordat o atenție aparte formării gărzilor civile româno-săsești, în coloanele *Gazetei de Transilvania* (XI, 1848, p. 122: *Brașov, 19/7 apr.*; p. p. 123—124: *Transilvania*; p. 191: *Sibiu, 14 iunie*), prezentind aceste nuclee militare ca pe o pavăză împotriva furiei aristocrației maghiare. Bariț n-a fost singurul fruntaș român membru în gărzile civile ale sașilor. În 1 aprilie 1848, Ștefan Moldovan, protopopul greco-catolic al Mediașului, e invitat de directorul poliției din oraș să conlucreze la organizarea gărzii (vezi la B.A.R., ms.rom. 970, f. 49), iar Ilie Măcelariu a fost membru al gărzii din Miercurea.

¹⁰ Este vorba de circulara prin care Consistoriul neunit din Sibiu cheamă protopopii eparhiei la Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848. Vezi o copie a ei la B.A.R., ms.rom. 984, f. 285. S-a publicat în *Gazeta de Transilvania* (XI, 1848, p. 128: *Cerculariul Consistoriului neunit chemătoriu la conflusul național...*). Spre deosebire de circulara lui Lemeni (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 132: *Pentru conflusul național românesc*), sibienii vestesc „aminarea“ adunării convocate pentru Duminica Tomei (vezi și aci supra, n.5). Ca și Lemeni, Consistoriul neunit cheamă pe protopopi „și din mireni cei mai pricepuți“.

¹¹ Pentru înțelegerea intenției greșite a lui Moise Fulea și Ioan Moga de a da un răspuns care să aducă apă la moară Guberniului, vezi pe larg în scrisoarea următoare.

¹² Nici această judecată de mult bun simț politic nu va fi cuprinsă în răspunsul către guvernator, căci lucrurile vor lua o întorsătură neașteptată prin sosirea, în mijlocul Consistoriului, a unei delegații de la Blaj (vezi scris. următoare).

¹³ Și această scrisoare s-a publicat în culegerea de *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania*, II, 12—29 aprilie, p. 174, cu grave greșeli de transcriere. De pildă, în loc de *Fulea* se transcrie *Șaguna*, care nu se afla la data respectivă la Sibiu, ci în drum spre Carloviț.

XXXIV

[Sibiu, 19 aprilie 1848]¹

Frate !

Înainte cu 2 ore Ț[i]-am scris o scrisoare cum a fost lucrul aici, hotărît de blăstămații Fulea ² și Moga ³; dar după mai multele noastre strigări s-au socotit altmintrelea, și iată că pe 12 ceasuri fuserăm chemați toți românii, cîți vrem, să ne adunăm la casa clerului și să ne sfătuim. Ne-am adunat, nu puțini, au venit consistorialii și Fulea cu Moga; dar după arătarea noastră că hotărîrea lor nu e bună, adecă, că scriu un cerculariu *cu totul nimica, adecă, numai ca să adoarmă pe popor, dar cu scopul ca să nu fie adunare națională, macar aceasta de Guberniu este îngăduită* (precum vei vedea), și mai virtos unde zice cătră guvernatorul *că, de va vrea să fie, să trimită comisariul reg[esc] ca să fie de față*; și să oprească pînă atunci adunarea, că poate să va face turburare, *să vor omori oamenii, să va vărsa sînge, se vor face crîncenii* și a[lte] asemenea espresii blăstămate, m-am opus eu și am zis că asemenea vorbe de români să nu zică

64 *de români*, comisariul să nu chieame că aceasta este *servilism* ș.a. Mi-am aprins/ foc în cap, am vorbit *crimen* ⁴. Se scoală Teologul ⁵ asupra-mi, zicînd că Consistoriul este răspunzătoriu pe ce a făcut, și alta nu face, noi să facem de noi, dacă nu ne place ș.a. Și așa a rămas tot așa.

După prînz, iată pe la 3 oare mă caută toți să viu, că este consistoriu, adunare, au venit expres de la Blaj canon[ic]ul Șereni ⁶ și prof. Augustin ⁷. Mergînd, îi găsesc aci; mie-mi dă Teologul cartă ep[is]c[opolu]i Lemeni: „*Na, ceteste-o, ai învins!*“ Într-însa poftesc pe consistoriu, zicînd că deși hotărîse timp nehotărît, dar s-a socotit să-l hotărască. Deci el îl hotărește pe 10/22 mai; ori, dacă aici în Sibiu se va părea nepotrivit, să se defigă aici altul și cum se va face, așa va fi. Ne-am bucurat, destul ne-ai certat să nu fie atunci, ci pe a 2 duminică după Paști, dar ca să nu fie nici una, nici alta, abia s-a putut face pe 3/15 mai. Așadar, în sfîrșit, ne-am învoit, că altfel nu s-a putut. S-a și stilizat alt cerculariu, așa, în care se cheamă toți prot[opo]pii, cu parte[a] cea mai inteligentă mireană din partea sa. Așadar congres, conflus național, adunare națională română s-a hotărît pe 3/15 mai, dar de/ comisariu nici o vorbă. Și guvernatorului să se scrie simplu că, după puterea dată terminului adunării naționale române (*Nemzeti gyűlés*), s-a hotărît să fie pe 3/15 mai în Blaj. Aceasta spre cunoștință ți le scriu ⁸.

Cerculariul, cum va ieși de sub tip[ar], ți-l trimit să-l publici în *Gazeta-ți* ⁹, ca vestea să se răspîndească în toate părțile, ca nu cumva unii să plece ca nebunii pe Dum[ineca] Tomii ¹⁰.

Și așa, frate, noi vom avea *adunare națională română*, lucru care nu l-am avut niciodată !!

65 Firește și tu vei veni. Să chemăm și pe cei din România: Laureanu ¹¹ ș.a./

[Adresa:] N° 163. Domniii sale domnului *Georgiu Bariț*, redactor *Gazetei române Transilvania*, la Brașov

¹ Datarea am făcut-o în funcție de data scrisorii anterioare, și de conținutul legat al celor două scrisori.

² Moise Fulea.

³ Ioan Moga. Aceștia doi, în lipsa lui Andrei Șaguna, care călătorea spre Carloviț, conduceau Episcopia neunită din Sibiu, în calitate de primi consistorialisti.

⁴ „Criminal“. Aici cu sensul: „Am vorbit crîncen“. Este primul simptom care trădează pe revoluționarul de mare curaj care a fost Nicolae Nifon Bălășescu în anii 1848—1849. Pasajul e și o dovadă elocventă a iubirii sale față de popor și națiune.

⁵ Ioan Moga, poreclit Teologul.

⁶ Teodor Șereni, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 44.

⁷ *Augustin Pop*, 1817—1884, originar din Alba-Iulia, a studiat în orașul natal și la Blaj, unde a absolvit cursurile de teologie. Din 1840 pînă în 1845 a fost capelan la Alba-Iulia. Timp de doi ani: 1845/1846 și 1847/1848 a funcționat ca învățător la Școala

normală din Blaj. În 1849 a fost trimis paroh în Lipoveni de lângă Alba-Iulia. În 1851 devine protopop de Alba-Iulia, demnitate pe care și-a păstrat-o pînă în 1880. Ultimii patru ani din viață și i-a petrecut ca inspector școlar în districtele Alba Iulia, Cetatea de Băltă și Sătmar. Vezi despre el *Nicolae Comșa, Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”, Blaj, pe anul școlar 1839/40*, Blaj, 1940, p. 81.

⁸ Scrisoarea își dovedește extraordinara importanță prin faptul că e unica sursă cunoscută, din care se poate afla în detalii felul *cum* și *în ce împrejurări* a fost aleasă ziua de 3/15 mai 1848, ca zi a adunării naționale. Firește, exaltarea lui Bălășescu este exagerată, întrucît adunarea citorva zeci de protopopi și „înțelepți” ai satelor, din ambele confesiuni românești, încă nu însemna adunarea națională (*Nemzeti gyűlés*). Important este ceea ce a rezultat din această adunare, propusă de ambele consistorii pentru 3/15 mai și aprobată de Guberniu.

⁹ Vezi scris. anterioară, n. 10.

¹⁰ În entuziasmul clipei, Bălășescu, uită ce scrisese în aceeași zi (vezi scris. anterioară): că adunarea convocată pe Duminica Tomii nu se poate opri. Dealtfel adunarea din 30 aprilie își va vedea marea ei importanță, ca repetiție generală a congresului național din 3/15 mai.

¹¹ Scrisoarea lui Bălășescu rămîne surprinzătoare pînă la capăt! Într-adevăr, la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 au participat și revoluționari din Principate, Țara Românească fiind reprezentată mai ales de profesorii transilvăneni de la Sfîntul Sava: August Treboniu Laurian, Aron Florian, Constantin Romanu-Vivu, Axente Sever, Vasile Maiorescu, Petre Suciuc și Iuniu Armatu. Romîne un deziderat al viitoarelor cercetări, *dacă* și *cum* au fost invitați aceștia să participe la adunare.

XXXV

[Sibiu], 2/14 iulie [1]848

Frate!

Am auzit că tu ești morbos; ai de grije să nu pătimești cumva. Ce ma știi din țară? Numai muscalii să nu vie. Aici s-a întîmplat o blăstămăție: românii cu sasii!! Românii-și mînaseră vitele în ogoarale obicinuite de păscut, împreună cu sasii, ungurii din Sibii, cu boii măcelarilor, ba și cu vitele sasilor de la Șura Mare, și aceasta de astă-primăvară. Sasii, adevărat, de atunci opriră acele ogoare, zicînd că vor să le samene, iar proprietarii vacilor să și le țină p-acasă, în grajduri. La care nevrînd, neputînd, dar nefiînd nici trebuință a se supune oamenii cu vacile, căci aici este cîmp destul, ei deteră o rugămînte (inștanție) către d. comitele săsesc, la care abia după multe rugămînti și alergări dobîndiră rezoluția: „Că jeluitorilor nu li se poate da răspuns, pînă ce nu se va aduna Comunitatea”. Aceasta fu de astă primăvara; comunitatea în toată primăvara s-au adunat, dar d. comitele, românilor tot nu le-a mai dat rezoluția cerută. Vitele, însă, de atunci tot întruna au păscut în locul hotărît pentru pășune. Acum, în luna trecută, în 10 iulie ș.n. nefiînd alte vite la acea pășune decît ale românilor, căci sasilor li se dete de știre să nu le mîne afară într-acea zi, știînd totdeodată și aceea că românii sînt toți la cîmp afară la lucru, nu e nimine p-acasă, iată că după amiază pe la 5 ore ies gardiștii sasi de la 3¹/₂ companii, vro 400 de voinici, cu o larmă mare și gălăgie; afară din cetate toți se pun în rînd, își umplu puștile/ și înain-

57

tează vitejește spre vaci; firește că sîngele trebuie să fi fost foarte înfierbîntat în vinele vitejilor acestor bărbați, căci mergeau făr-de nici o frică, nici unul n-a fugit ori să se tragă îndărăpt de la acea luptă, cu atîta mai vîrtos căci le veniseră înainte niște dorobanți ai cetății și le spuseră că pot cu inimă să meargă, că vacile sînt numai singure, căci stăpînii lor sînt la lucrul cîmpului. Și într-adevăr, vād cu mare bucurie a lor, că sînt vro 5 bărbați, vro 5 femei și vro zece copii, în număr toți vro 20 de persoane de români, carii așa au fost toți buni, precum românii așa și vacile, încît nu s-au împotrivit nici unul oștirea, carii sta gata a da piept la orice atac. Și așa, acești eroi viteji, într-un zgomot mare de bucurie, aduseră toate vacile între puști și le închiseră. Bieții stăpînii vacilor, după ce veniră seara de la lucrul cîmpului se mirară foarte mult, se duseră la județul, la burgărul și la comisul, dar nu vor să le dea vacile, pînă nu vor plăti paguba ogoarilor, mi se pare vro 5—6000 arg. cum făcuseră mai anul și sasii din Roșia cu boii români[lor] din Țichindeal. Unde va ieși treaba, vom vedea.

Frate, te-am fost rugat pentru numerii gazetelor din cele 3 luni trecute; trimite-mi-le. Zi-i lui Navrea să-mi trimită versurile lui Ch[esar] Boliac, ce le publicase prin *Gazetă*¹. Cu acestea fii sănătos, căci eu sînt al tău frate,

Băl[ășescu].

Frate, pune aceasta în *Gazetă*, așa să trăiești!!

57v [e] Și celelalte companii rid și-și bat joc de cei ce au fost la vaci. Aceasta frățietatea noastră cu sasii!!² /

¹ Anunțul în cauză a apărut, de fapt, în *Foaie pentru minte...* (1848, nr. 23, p. 184: *Cărți depuse spre vînzare la redacție, la d. W. Németh și la I. Navrea în Brașov*). Autorul anunțului e Bariț. În lista cărților de vînzare la librăria lui Ioan Navrea figurează și volumul *Din poeziile lui Chesar Boliac*, apărut la București, în 1843.

² Bariț nu publică știrea, probabil ca să nu învenineze relațiile dintre români și sași, acum cînd, oricum, națiunea suporta teroarea albă a aristocrației maghiare.

XXXVI

[Circa iunie—iulie 1849]¹

Frate!

Tu ești închis, arestat, pătimești, oh! și noi nu putem să-ți ajutăm! Te-au trimis la Bucovina, speriez că acolo te vor lăsa liber²; aud că așa făcură și cu Niagoi³. Noi toți am fost închiși, am pătimit și pătîmim pînă acum, dar ce să facem? Și cei din Viena au pătimit⁴, căci acolo am fost urît înnegriți, firește de sași, carii sînt foarte bine văzuți acolo, și peste tot locul.

Frate, caută dacă te vei slobozi, de vino cu graba iar la Sibii — pînă atunci va fi luat! — că acolo vom avea foarte mult de lucru⁵, și eu acum numai în tine am nădejde. Bărnuț, după ce scăpă, se duse la Viena pe ste

C[onstantino]pol⁶, iar d. Țipariu șade aici⁷, nu iese din casă. Te sărut dulce și poftesc curînd libertate!

63

N. Bălășescu.

¹ Scrisoarea nu are nici loc nici dată. Am dat-o cu vagă aproximație în iunie—iulie 1849, după răstimpul cînd a fost deținut Bariț la Cernăuți. Locul de unde e expediată scrisoarea e greu de stabilit. Poate fi Sibiu, unde s-a reîntors Bălășescu între cele două ocupări ale orașului de către Bem: martie și august 1849 (vezi scris. XXXIX, documentul reprodus în n. 1; cf. și *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 254—255).

² Revine din nou amintirea unui episod din viața lui Bariț, care i-a impresionat adînc pe contemporani: arestarea lui Bariț, la Cîmpina, în mai 1849, după ocuparea completă a Transilvaniei de către armata lui Bem. Bariț a fost purtat în lanțuri pînă în Bucovina, și întemnițat de către autoritățile austriece la Cernăuți. A fost eliberat la sfîrșitul lunii iunie 1849, prin intervenția influențelor boieri și patrioți din familia Hurmuzachi (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 154—155, n. 4; 155—156; bibliografie anterioară: *Corneliu Diaconovici, George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 27—35; *Virgil Șotropa, Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*, în *Arhiva someșană*, 1940, nr. 27, p. 181—185).

³ Nu cunoaștem nici o altă știre despre arestarea lui Ștefan Niagoe (despre care vezi supra, scris. II, n. 14) în aceleași condiții cu Bariț.

⁴ Dintre fruntașii revoluționari transilvăneni, la Viena s-au stabilit și au acționat în slujba națiunii, în 1849, August Treboniu Laurian, Ioan Popasu, Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu, Ioan Maior și Alexandru Papiu Ilarian. Unii au plecat ca delegați înaintea căderii Sibiului (Laurian, Popasu, Șaguna), alții s-au refugiat după acest eveniment (Bărnuțiu, Papiu Ilarian, Maior).

⁵ Într-adevăr, după revoluție, fruntașii români care s-au reîntors la Sibiu au avut de purtat o luptă acerbă cu patriciatul sășesc ieșit nevătămat din revoluție, pentru obținerea unot drepturi ce le reveneau românilor în mod firesc, drept urmare a sacrificiilor făcute în timpul revoluției. Vezi un crîmpei din aceste lupte la capitolul corespondenței lui Gavril Munteanu din acest volum, scrisorile din anii 1848—1849. Dar Bălășescu nu va fi printre militanții în cauză, preferînd tihna pseudomonahală de la București (vezi scrisorile următoare), unde nu uită, însă, de zbuciumul comilitonilor din Transilvania.

⁶ Simion Bărnuțiu, însoțit probabil de Papiu Ilarian și de Ioan Maior, a sosit la Viena în 23 iunie 1849 (vezi Gheorghe Bogdan—Duică, *Notesul de însemnări al lui Simion Bărnuțiu, 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II, 1923, pp. 205—232, p. 207).

⁷ Informație care ne face să credem că scrisoarea ar fi redactată în Sibiu, unde cei doi reprezentau acum Comitetul Național Român.

XXXVII

București, 14/26 ian. [1]80

Frate Bariț!

Ți-a ieșit *Gazeta* a 3-a zi după plecarea mea din Brașov¹; auz că se citește în București pe la unii. Eu nu pot să dau ochii de ea, și aș dori; deci, dar, trimiți-o, frate, pînă voi fi p-aici, căci eu, bolnăvindu-mă după venirea mea aici, am început a mă căuta cu doftori și de 28 zile șed închis în casă, nu știu de lumea aceasta ca pămîntul.

172

67

67v

Aici, de la anul nou încoace, au început a se conscrie mulțime de creștini la miliția turcească, ungurii mai vîrtos², toate calfele, ba și meșteri cu stare și oameni familiști, cu muieri și copii, după-aceia bețivii nemți, vagabonzii italieni, ba și unii crai români. Pe evrei nu-i priimește, pînă nu se vor creștina mai întii!! Se dă leafă bună, afară de mîncare bună și haine, și cite 150 lei (22 fl. 14 cr. C.M.) pe lună, la cei de rînd, iar la cei ceva mai de frunte, potrivit cu caracterul./ Tot folosul lor mi se pare că-l caută turcii în meșteri de tot felul, și întru adevăr au dreptate, că măiestriile dezvoltază și înaintează cultura mai mult decît orice. Și, adevărat, pentru noi mare și nespūsă pagubă. Au trecut timpurile unde oamenii se păzeau cu puștile, săbiile, ciomegele, legați cu lanțuri, cătuși și funii, ca dobitoacele. Oamenii acum își caută și-și cer drepturile lor cu orice preț, fără sfială, ca un drept și proprietate a lor și dacă nu li se dau, strigă, zbiară, se mișcă și în urmă duc acolo unde li se dau. Și ce vom face noi (Europa cea luminată și cultă), dacă măiestriile și științele se vor trage încetul cu încetul din părțile acestea spre orient și în specie la Turcia, unde domnește libertatea în tot înțelesul ei, unde neguțătoria nu e țărîmuită, măiestriile de tot libere, banii sînt mai mulți, tratarea din partea tuturor e umană, unde nu se face deosebire între om și om, fie de ce religie ori națiune va fi, unde, în sfîrșit cineva simte că trăiește? Ce vom face noi cu șendrianul nostru cel vechi, de care nu ne putem desface nicidecum? Oh, și cum nu vād stăpînirile europene răul care li-se amerință pe nesimțite din partea/ celor pe cari-i numesc ei varvari și inculți! Turci sînt, adevărat, dar să fii întră ei, să-i cercetezi în toate pasurile lor, să te miri, eu nu zic de cei mici, ci de noblețea cea mare. Cîtă osebire între boierii noștri ori nemeșii unguri și între turcii cei bogați în viața lor cea morală și tratarea cea cinstită cu servitorii! Aici poți să tragi paraleli³.

Frate, ce mai fac românii noștri? Ce face stăpînirea? Constituțiunea zice: „Egalitate în drepturi“; *Gleichberechtigung*⁴. Cred că va și veni.

Ce fac deputații la Viena?⁵ A dobîndit *Iancu* și *Axente* cavalerie austriacă ori rusască, ori amîndouă?⁶ G[eneralul] Lüders⁷ i-a recomandat destul de bine, și vorba lui nu poate să rămîne pe jos. Și de cînd sînt eu aici, a mai făcut un raport în privința românilor transilvăni.

Murășanu a priimit postul de translator?⁸ Și dacă el nu, cine? Doar un sas!

Trimite-mi *Gazeta-ți*, frate, și cu graba, că eu n-am răbdare.

Tu știi pe un Suhopan, teolog mare, foarte învățat, din Bucovina, carele pentru ceva fugi din seminariul de acolo, se așază la Socola; acolo iar nu șezu, se duse la C[onstantino]pol. Acolo așa știu să se poarte, cît se făcu și arhiereu titular, *mitropolitu Irinopolii*, și acum este trimis din august de ambasada rusă aici. Șade și tace; mulți vorbesc bine de el, rușii mai ales, dar la călugării d-aici le e frigă că nu se urce la m[itropolie].

173

Ce bine ar fi! Numele-i este *Vladimir, Mitr. Irinopoleos*; pune-l în *Gazetă-ți!*⁹

68

Bălășescu m. pria./

[Adresa:] An Herrn *Georg Baritz*, Redaktor der romanischen Zeitung *Transilvania*, in Kronstadt

¹ *Gazeta de Transilvania* își întrerupsese apariția în martie 1849, odată cu ocuparea Brașovului de către Bem. Locul ziarului național îl ia efemera foaie colaboraționistă *Espatriatul*, subvenționată de Bem. După calmarea lucrurilor în Transilvania și după întoarcerea lui Bariț din pribegie, vechea foaie brașoveană reapare, la 1 decembrie 1849 cu titlul nou *Gazeta Transilvaniei* (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 158, n. 3). Cu această ocazie aflăm și data plecării lui Bălășescu din Transilvania (vezi scris. anterioră, n. 5): 28 noiembrie 1849.

² Este vorba în special de revoluționari care căutau să-și găsească un liman oarecare după înfrângerea mișcărilor. Din rindul ungarilor au intrat în armata turcească chiar personalități marcante ca Bem, Dembinski sau Klapka György.

³ Această bizară atracție a lui Bălășescu față de turci se va converti într-un capitol al biografiei sale, ultimul (vezi studiul introductiv), care în corespondență de față e reprezentat de o singură epistolă (vezi XLIII).

⁴ „Egală îndreptățire“.

⁵ În ianuarie 1850, membrii Delegației române de la Viena întâmpinau greutăți atât de mari, încât a fost nevoie ca numărul lor să se îmbunătățească cu noi fruntași, chemați din Transilvania. Aceștia, în frunte cu Avram Iancu, vor porni spre Viena în februarie 1850 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 1; în acest volum, scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. XII, n. 6—8).

⁶ „Cavaleriile“, adică decorațiile luptătorilor români de la 1848—1849 vor întârzia până în a doua jumătate a anului, când celor doi prefecti — ca și tuturor transilvănenilor, dealtfel! — li se va încena de către imperiali și sași una dintre nenumăratele nedreptăți suferite după revoluție. Faptele sînt îndeobște cunoscute. Curtea de la Viena acordă celor doi decorația minoră, de gradul al VI-lea, „Crucea de aur pentru merite, cu coroană“. Ceva mai mult, guvernatorul Wolgemuth a intervenit pe lângă Cabinetul rusesc să schimbe rangul decorațiilor acordate citorva fruntași români, ca prea înalte pentru aceștia. Așa se face că Avram Iancu, și Bălășescu însuși, în loc să primească „Crucea Sfântul Stanislav“, cea mai înaltă decorație rusească, iar Axente Sever și alții „Crucea Sfânta Ana“, clasa I, au fost trecuți cu toții la „Crucea Sfânta Ana“ clasa II. Cunoscind sursa sibiano-vieneză a ambelor șicane, Iancu și Axente vor primi decorațiile rusești, dar le vor refuza pe cele austriece, stîrnind o rumoare politică aparte (vezi *Ioan cavalier de Pușcariu, Notițe despre însemnările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 30—31; *I. I. Nistor, Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, București, 1931; *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 269—271; *Ștefan Pascu, Avram Iancu*, București, 1972, 207—209).

⁷ *Alexandr Nicolaevici Lüders*, 1790—1874, general rus, guvernator al Podoliei. În vara anului 1849 a intrat în Transilvania prin pasul Timiș, spulberind într-un răstimp armatele maghiare comandate de Kiss Sandor (19—20 iunie), Gál Sándor (2—5 iunie), Ihász Daniel (20 iulie), Iosef Bem (31 iulie), colonelul Stein (12 august), în fine, ale colonelului Beke, la Deva (17 august), ducînd la capitularea maghiarilor în toată Transilvania. În lezătură cu părerile bune ale lui Bălășescu despre generalul Lüders vezi scris. următoare, pe larg.

⁸ Andrei Mureșan va primi, într-adevăr, rîvnitul post de translator gubernial la Sibiu, în 1850. Atribuția sa era de a traduce în românește legile, decretetele și ordonanțele imperiale sau guberniale. În același an, recomandînd cititorilor săi *Foaia legilor provinciale și a Guvernului pentru Transilvania*, care apărea și în românește la Sibiu *Gazeta Transilvaniei* subliniază că partea românească e redactată de „bravul translator

gubernial Andrei Murășan, cunoscut de mai nainte pe cîmpul literariu“ (XII I, 1850, p. 57). Ocuparea postului a însemnat sfîrșitul literar al autorului *Răsunetului*, întrucît superiorii i-au interzis categoric să mai colaboreze la publicațiile românești. Și, dacă a făcut-o totuși, s-a întîmplat sporadic și anonim, cu poezii sub nivelul celor dinainte de 1848.

⁹ Despre misteriosul călugăr Vladimir Suhopan, care era un om de încredere al agenturii țariste din Principate, vezi o știre anterioară acesteia, în *Albina rimânească*, XII, 1841, p. 99: se anunță că arhimandritul Vladimir Suhopan e numit rector la Seminarul „Veniamin“ din Moldova. Oricît ar părea de ciudat, Bariț publică știrea despre „mitropolitul Irinopolei“ care „șade și tace“ la București, trimis de Ambasada rusească de la Constantinopol (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 6, p. 24). Scopul este firește, acela de a face cunoscută identitatea mesagerului de la București (*Cave canem!*). Există în cultura noastră și un studiu dedicat lui Vladimir Suhopan: S. Reli, *Un călugăr bucovinean reformator al învățămîntului teologic din Moldova*, Cernăuți, 1934.

XXXVIII

București, 30 aprilie/20 mai 1850

Frate iubite!

Eu în Săptămîna Patimilor am lipsit din București. Fusesi la Mînăstirea Cernica, unde mi-am făcut evlavie, dar sîmbătă seara întorcîndu-mă îndărăpt, am găsit acolo scrisoarea ta, cu care în răspunsuri scurte îmi spui fapte multe. Pentru aceasta-ți mulțumesc foarte. Dar, după cîteva zile primindu-ți și alta mai mare, în care-mi închizi și ce[a] originală a fratelui B[ran]¹, m-am bucurat foarte și m-am mulțumit, și crede-mă-ți că eu am avut trebuință de asemenea nutrimînt, ca morbosul de bucată cea binegătită, de odihnă și aer curat, carii-i dă puteri și sănătate.

Eu, de cînd sînt aici, am scris la vro doi prieteni la Viena și Sibiu, de vro 3 ori, le-am arătat unele interesante, cerînd de la ei ca și ei să-mi arate starea lucrurilor de pe acolo, dar nu m-am învrednicit de nici un răspuns, nu știu de ce așa. Numai voi sînteți oameni de treabă, tu și B[ran], voi știți prețui amicitia, înțelegeți, cunoașteți buna cuviință, de care vă mulțumesc, și fiți încredințați că în mine aveți un adevărat și sincer amic, pe care mă veți cunoaște după aceasta și mai mult.

Știrile ce mi le dați pentru Leményi și candidații în locul lui sînt interesante², și celelalte ce-mi mai scrieți, cum e pentru Mureșeni³, Aldulea⁴ ș.a., dar cea mai interesantă este de curînda răposare a Voivodinei și a Sachsenlandului⁵, care dacă nu vor înceta, pace nu va fi, căci liniștea din afară este numai spoitură, numai părută, și nu statornică, dacă nu e dinăuntru, și dinăuntru nu pot fi alte națiuni în pace și liniște, văzînd pe altele vecine că au drepturi mai multe și mai mari⁶.

De Petrovici am cetit și în gazete. Îmi pare rău! Mi-a fost bun prieten, mie și frate-to.

Părerea fratelui B[ran] pentru cauza generală a națiunii române transilvane este dreaptă. El este om cu judecată. Eu totdeauna am zis că noi vom cîștiga, și noi vom cîștiga, dar însă trebuie răbdare, mare

răbdare, de fier, și priveghere neadormită, după cum zice că au bărbații noștri, și aci în patrie, și sus la Viena ⁷. Mulți dintre-ai noștri zic că noi acum n-am câștigat nimica, căci deși mulți s-au pus în posturi, însă aceia au trebuit să fie toți iuriști absoluți și să știe nemțește, dar ceilalți tineri, carii n-au absolvat, ci au fost numai gramatiști și gimnaziști, aceia Gubernul nu va să-i aplice, și așa națiunea n-are drepturile egalității. Eu zic și am zis că noi n-am căutat drepturi pentru individue necapa/bile, pentru particulari, ci noi am cerut și ne-am plîns de sute de ani pentru nedreptățirea ce se face națiunii noastre în genere ⁸, că mai întîi nimenia dintre bărbații națiunii noastre nu se apleacă în posturi numai pentru că sînt români neuniți, deși aceia absolvaseră toate științele, puseră toate cenzurile, ca și ungurii și sasii, cu carii erau conșcolari, dacă nu și mai bine decît aceia. Acum însă nu ne putem plînge că națiunea n-are acele drepturi ce le căuta și le cerea, ca bărbații cei destoinici ai noștri să intre în servițuri ca și ai altora; dar eu zic și am zis că nu trebuie să intre în posturi toți mucoșii ⁹, ci să ne bucurăm că cer vrednicii de la noi, așa cît orice bărbat de slujbă român să fie așa de harnic încît cu vreme să poată înainta pînă și la ministru, nimic dintr-ale meritelor să nu fie piedică, căci sărăcia ori averea nu este pentru om merit ori nemerit.

De Bărnuț îmi pare rău că-l tractează așa, dar aceia se vor ști carii fac acestea pentru banii comitetului și ai seminarului Blajului. Și eu am fost tras la dare de seamă, fiind în Sibii ¹⁰, căci fiind aceia în mîna mea, eu am știut mai bine de ei; mi-am dat răspunsul în scris la guvernatorul și la gen[eralul] Chavane ¹¹, precum știe prea bine Lauriani, fiind la gen[eralul] Chavane și d. Țipariu de față cînd am dat acel raport, și Bărnuț n-a putut zice mai lămurit decît mine. De una mă bucur: că lipsesc d-acolo de cîtăva vreme, că poate nu voi fi în prepus că doar eu le-am făcut, că pînă eram acolo ziceau că toate le făceam, ce era rău pentru români!! Eu știu multe, foarte multe, dar eu știu răbda și voi răbda pînă în sfîrșit, destul îmi este conștiința mea! Așa am fost noi românii blestemați, ca să ne mîncăm unii pe alții, mai rău ca cîinii, făcîndu-ne de rîs altora, spre defăimarea, ocară și paguba noastră!

Medalii! Ce se atinge de diferitoarele opiniuni ce au ai noștri în privința medaliilor, nu mă supăr, ba mă bucur că dezbate lucrul pînă la o cunoaștere adevărată a adevărului, numai dacă l-ar dezbate bine și ar scoate consecuții bune, iar nu false. Nu știu cîți sînt aceia carii laudă dexteritatea și tactul fin al aceluia care va fi mijlocit de la Rusia cîștigarea medaliilor ¹². Eu cred că sînt puțini, dar tot mă bucur că se află macar cît de puțini.

Frate! Pe cineva a constat sudori de sînge și înjosire nespūsă, ca să poată face pe muscali să cunoască bine starea cea trecută a românilor transilvani și adevăratele fapte, ba sacrificiile lor din rezbélul acesta, unde să li să vadă credința lor cea mare față de mo/narhul său austriac și caracterul național, care se deosebește ca cerul de pămînt de a celor din Principate (înseamnă că în Principate numai boierilor caracterul figu-

rează în ochii lumii, care de streini se ia de cel românesc, *Der walachische Charakter*, carele nu e tot unul cu acela al românului țăran ¹³; și de această cunoștință încă au avut trebuință rușii), și numai după această lămurire curată ș-au făcut ei raporturile lor cele mult favoritoare pentru românii transilvani către Împăratul lor *Nicolae* și feldmareșalul principele *Paskevitsch* ¹⁴, carii după aceasta au scris așa de bine pentru românii din Monarhia Austrii, către Împăratul nostru din Viena. Ba, gen[eralul] Lüders, vrînd și dorind ca raporturile lui să aibă și mai bun efect pentru românii transilvani, pe carii spre marea lui mirare și necrezută așteptare, i-au aflat, la intrarea lui în Transilvania, cu armele în mînă, după cum au și dorit el să fie așa, căci pe el, mai înainte, -l informaseră cu totul fals, îl mințiseră sasii și el, dintru-ntîi, crezînd așa, făcuse și raport la Împăratul său, după acea știință greșită a sa; care lucru după ce l-au aflat și deplin s-au încredințat că n-au fost așa, s-au îndrăcit ca un leu, însă pași cu mare blîndețe și înțelepciune, după cum îi este caracterul lui. Atunci, spuindu-i-se că acești vrăjmași ai noștri tot așa au înșelat și au mințit totdeauna pe Împăratul și pe curtea Austrii, ba chiar și acum, în revoluțiunea aceasta, unde românii au făcut cele mai multe jertfe, ei sînt la Viena înnegriți mai rău decît revoluționarii unguri, care poate să aibă urîte urmări pentru noi, el se hotărî să apere cauza românilor cu seriozitate, care și făcu. Acestea toate le știu cei mari ai Austrii și Împăratul Rosii, și acum așteaptă să vadă dacă românilor li se dă dreptul egalității!

Și medaliile rusești au fost spre acest scop date românilor! ¹⁵ De aceea voi, carii înțelegeți și aveți ocaziune de a vă înțelege cu unii neînțelegători și scurt văzători, faceți să vadă și să înțeleagă. Cînd Iancu și alții, după scrisoarea din 23 apr[ilie], ar cugeta să nu priimească nici o decorăciune, aceasta ar fi cea mai mare prostie și rea judecată; ar arunca o umbră de mujecie peste toată națiunea română, ar multumi foarte mult așteptarea sasilor și a altor vrăjmași ai noștri, ar turbura pe ceia carii au vrut să ne ajute, fără vreo datorie ori interes și i-ar face să se mînie, ca mîne-poimîne, cînd ar și vrea și ar avea ocaziune să-ți mai ajute să nu o facă, ba poate încă să te strice. N-au de a face decorăciunile unor persoane particulare, cum sînt *Iancu*, *Axente* ș.a. cu cauza națiunii, de au și fost ei în cap; ei pot să se decoreze ori nu și cauza să se cîștige ori nu. Dar cînd acum, date fiind, nu le-ar priimi, îndîrjirea lor cea nemulțumitoare poate avea mare influință în cauză. Cine din miile de bărbați ce au dobîndit acum și altă dată decorăciuni, le-au lepădat, deși D[umne]zeu știe cît le-au meritat? Cînd li s-ar fi trimis sasilor, așa ar fi făcut ei? Ei s-ar fi folosit de prilej și ar fi lucrat mai departe. Cîți bărbați avem noi în națiunea noastră decorați? Și știi cît fac de mult nimicurile aceste, fiind la gît ori la piept! Spuneți-le, pentru D[umne]zeu, să nu fie proști, să fie mai politici, mai diplomatici, să n-asculte de unii băieți, carii dau cu ciomagul în baltă. Acestea sînt părerile d. Bărnuț și a lui Pop Alexandru ¹⁶, dar nu sînt bune. D[omnul] Bar[ac] ¹⁷ și prota P[opas]u mă vor înțelege, ei sînt în corespondință cu cei de sus; să-i deștepte!

Frate, te rog trimite-mi cît de curînd carte[a] pomenită, tipărită *Planul cel mare ministerial scolastic* ¹⁸, că-mi trebuie.

Eu mă grăbesc să vii dincolo peste vro 2—3 săptămîni. Mi-am tipărit *Gramatica*, a 2-a edițiune¹⁹; s-au cerut mai îndreptată. Vi-oi trimite cu prilej. Dar pînă atunci mai scrieți-mi, cum mi-ați scris acum. Și eu vă voi scrie. Închinăciune d[omnului] prota P[opasu] și fratelui B[ran].

Fii sănătos.

Al tău frate,

Bă[lășescu].

Aice-i frig grozav. Dar pe la voi poate neauă.

¹ Acest B., care apare de mai multe ori în scrisoarea de față și cea următoare nu poate fi altcineva decît avocatul brașovean Ioan Bran de Lemeni, fost prefect în revoluția de la 1848—1849. Era singurul brașovean cu această inițială, împreună cu care Bariț putea să-i scrie lui Bălășescu, la acea dată.

² Episcopul Ioan Lemeni fusese înlăturat „ex officii et beneficiis” de către generalul Anton Puchner, încă în 9 noiembrie 1848 (dispoziția 1590), pentru colaborarea cu insurecția maghiari, (vezi *Suspensiunea episcopului Lemeni*, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 92, p. 378—379; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 151, n. 25). Dar debarcarea formală a avut loc abia în 1850, în martie, cînd guvernatorul Ludwig Wolgemuth îl somează pe cel care, încă, după legi, era episcop, să demisioneze imediat, căci altminteri va fi pornită anchetă criminală împotriva lui.

³ Andrei și Iacob Mureșanu.

⁴ Cunoscut în istoria românilor sub numele de Ioan Alduleanu. Despre el vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 43, n. 10.

⁵ Cele două alcătuirii politico-administrative vor avea o soartă diferențiată. Înființată în mod artificial în 1849, prin *Patenta imperială din 18 noiembrie*, Voivodina Sîrbescă devine țară de coroană pe seama înglobării sau ciuntirii unor comitate ca Bács-Bodrog, Torontal, Timiș și Caraș. Hotărîrea imperială lasă la latitudinea zonelor intens românești din Banat, la cine să se alipească: la Transilvania sau la Voivodina? (vezi *Bucovina*, II, 1849, p. 233—234; *Cronica săptămîinii*). Sub numele de Voivodina Sîrbescă și Banatul Timișan, formația-hibrid trece cu succes peste reorganizarea administrativă nivelatoare a Imperiului Austriac, din anii 1851—1854 (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, p. 285—286; XVI, 1853, p. 184; *Telegraful român*, II, 1854, nr. 26). Nu același lucru se întîmplă, însă, cu derizoriul „Sachsenland” din Transilvania, care n-a avut niciodată vreun statut politic autonom, ci doar o „licență” de drept istoric exoperată de patriciatul săsesc în cadrul constituției Transilvaniei. Așadar, aceeași dramatică reorganizare provincială care lasă iluzoria existență a Voivodinei, nu mai ține cont de „Sachsenland”, împărțind, în 1851, Transilvania în 5 districte militare și civile și 36 de căpitănate de cerc, fără a distinge între diferitele națiuni sau enclave etnice din principat (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, p. 173—175; 178—179; 181—182).

⁶ Aserțiunea aparent egoistă a lui Bălășescu trebuie înțeleasă prin prisma unui fapt petrecut în același an, 1850. În cadrul demersurilor pentru a obține anumite revendicări pe seama națiunii române din Imperiul Austriac, făcute de fruntașii politici români, episcopul greco-catolic Vasile Erdeli de la Oradea și-a surprins contemporanii, în primele zile ale lunii ianuarie 1850, cu o curajoasă suplică adresată Împăratului — *Petițiunea românilor din Dieceza Urbei Mari* —, în care cere organizarea politico-administrativă a tuturor românilor într-un mare ducat, cu capitala la Blaj, titlul de mare duce al românilor urmînd să-i revină Împăratului (vezi *Magazin istoric pentru Dacia*, VII, 1851, p. 54—61; *August Treboniu Lavriani, Die Romänen der oesterreichischen Monarchie*, III, 1851, p. 63—72; *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*..., II, p. 670; *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 165, n. 3). Cererea aceasta dătoare de speranțe n-a fost luată în seamă la Viena. În aceste condiții era firesc ca românii să se întrebe de ce unele alcătuirii politice deloc justificate geo-demografic să existe, iar un astfel de ducat cu totul logic și justificat, nu? Curînd, însă, conducătorii naționali vor abandona calea unirii în

cadru străin al Imperiului Austriac, ajungînd la concluzia pe care Papiu Ilarian a exprimat-o atît de sugestiv: „Transilvănenii să observe cursul lucrurilor în Principate. Punctul de gravitare al Transilvaniei nu este nici Pesta, nici Viena” (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 180).

⁷ Delegația română de la Viena.

⁸ Această idee sănătoasă, pe care o întîlnim în zeci de documente ale epocii, vine în întîmpinarea unei tendințe piezișe a Curții din Viena, aceea de a eluda marile revendicări românești de la 1848—1849, prin cîteva mediocre satisfaceri ale ambițiilor personale nutrite de unii fruntași români. Ca să amintim doar cazurile cele mai cunoscute, evocarea „națiunii în genere” o întîlnim la Avram Iancu: „Mai întîi să se decoreze națiunea cu împlinirea promisiunilor” (vezi *Ștefan Pascu, Avram Iancu*, p. 212) și la Alexandru Papiu Ilarian: „Cum putem noi a ne înfățișa cu cruci și medalii înaintea părinților fără fii înaintea satelor arse, înaintea națiunii ce geme și jelește după avere și după drepturi meritate?” (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Op. cit.*, I, p. 27).

⁹ O nouă dovadă din partea lui Nicolae Nifon Bălășescu, despre neputința lui de a înțelege rostul generației tinere în viața națiunii (vezi și scris. XXXI). Dacă, însă, în aprilie 1848 o astfel de miopie ținea de lipsa unui spirit vizionar la călugărul iacobin de la Cernica, acum, după ce tinerii își dăduseră măsura elanului, capacității și spiritului de sacrificiu în anii grei ai revoluției, o astfel de idee ni se pare răuvoitoare. „Mucoșii” erau, în afara lui Avram Iancu, de 26 de ani, următorii: Alexandru Papiu Ilarian, Hosif Hodoș, Ioan Maior, Ioan Rațiu, Ioan Pușcariu și alții, care în curînd vor deschide o nouă etapă în lupta politică a românilor din Transilvania.

¹⁰ Vezi scrisoarea lui Bălășescu către Petru Bodilă, publicată în anexă la scrisurmătoare, n. 1. Este vorba de încercarea Consistoriului din Blaj de a-și recupera niște sume de bani dați în păstrarea Comitetului Național Român în timpul revoluției. Deși banii s-au pierdut în condiții dovedit-obiective, canonicii blăjeni forțează nota recuperării, luîndu-i la răspundere pe cei doi membri antipatizați: Simion Bărnuțiu și Nicolae Nifon Bălășescu.

¹¹ Ludwig Chavanne, general austriac de ocupație în Transilvania, după revoluție.

¹² Se pare că Bălășescu a fost persoana respectivă, după cum reiese din redarea amănunțită a demersului (vezi scrisoare în continuare).

¹³ Observația este foarte valoroasă, moravurile fanariote ale boierimii din Principate contrastînd cu firea adevărată a țaranului, adevăratul purtător contrastînd cu firea adevărată a țaranului, adevăratul purtător al acestui *Walachische Karakter* (caracter românesc), de care aminteste Bălășescu.

¹⁴ Ivan Fiodorovici Paskievici, al doilea general intervenționist în Transilvania, în vara anului 1849. A intrat în principat pe la Vatra Dornei, curățînd de armatele maghiare nordul țării și ocupînd Clujul, pe cînd Lüders, care a acționat din sud, se stabilise la Sibiu.

¹⁵ După Ștefan Pascu (*Op. cit.*, p. 207), Țarul a acordat următoarele decorații pentru fruntașii români: 2 cruci „Sfîntul Stanislav” pentru Iancu și Bălășescu și 2 cruci „Sfînta Ana” pentru Axente și tribunul Sentivani, 6 medalii de aur și 24 de argint pentru unii tribuni și lăncieri care s-au distins în mod deosebit. Soarta acestor decorații a luat, însă, o turnură jignitoare pentru destinatarii lor, căci — aflăm din aceeași sursă — „guvernatorul Wolgemuth, în loc să distribuie decorațiile, face intervenții la Viena, guvernului austriac și cabinetul vienez pentru a schimba decorațiile. Cabinetul de la Petersburg s-a dovedit mai grijuliu față de dorințele fostului aliat decît față de dreptate și echitate. Crucea „Sfîntul Stanislav” dispăre și lui Iancu i se atribuie doar Ordinul „Sfînta Ana”, clasa a II-a”.

¹⁶ Vezi și nota 8, aci infra. Atitudinea de respingere a decorațiilor au adoptat-o revoluționarii români foarte devreme, încă în septembrie 1850, pe cînd numele decorațiilor nu era publicat. Într-adevăr, ideea s-a născut în anturajul politic al radicalilor, condus de Bărnuțiu, dar cel care a dat amploare mai mare îndemnului de a refuza decorațiile a fost Alexandru Papiu Ilarian (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Op. cit.*, I, p. 26—27; II, p. 423—428). Vezi lista românilor decorați de Împăratul vienez, sub meritele lor, la *Teodor V. Păcașian, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Ungară*, I, p. 685—686.

¹⁷ Iosif Barac era și el protopop la Brașov, ca Ioan Popasu.

¹⁸ Noua legiuire școlară austriacă, elaborată în urma înăbușirii revoluției.

¹⁹ Ediția primă, Sibiu, 1848, din lucrarea lui Nicolae Nifon Bălășescu, *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte* s-a difuzat incomplet, ori s-a pierdut în timpul revoluției.

XXXIX

Bucur[ești], 7 ian. 1851

Frate Gheorghie!

Din cele scrise cu posta de azi săptămână vei fi văzut câte-ți scriuție, lui Vasici, Bodilă etc. și cred că cunoscându-mi supărătoarea mea stare, îmi veți scrie, dându-mi sfat că ce să fac, că eu nu știu de sine-mi să mă ajut, m-am rătăcit.

V-am fost rugat să-mi trimiteți numărul câți au ieșit anul trecut din *Gazeta* românească-vă, și nu știu de ce nu mi-o trimiteți, vă temeți că nu vi-oi plăti? V-am și spus că la Ioan Gheorghe Ioan ² sînt 28 fl. C. M. depuși ai mei. De acolo puteți să vă despăgubiți. Ori vi-[i] frică să mi-o trimiteți mie? Ori nu vreți să mi-o trimiteți? Eu nu înțeleg! Eu cuget că interesul unei gazete este, cât se va putea, să se lățască mai tare.

Te-am rugat în rîndul trecut pe tine, și te rog și acum să-mi trimiți un vocabulariu românesc-nemțesc de ale lui Izer; prețul iar i-l poți lua de la d. I. G. Ioan. Și dacă va fi ieșit și partea II, de n-o fi ieșit toată ³, cere de la Gött coalele cele pînă acum tipărite și mă veți îndatora, că mult și tare m-a rugat pentru aceasta d. dr. Stamate din Iași ⁴, și i-am făgăduit a-i sluji.

Nu știu dac-ați auzit ceva: Duhamel pleacă d-aici peste o săptămână, pentru totdeauna. Rusia a cerut la Poartă ca și aceasta să-și recheme pe comisarul său, Vetic Efendi, care cred io că o va face bucuroasă, și sperăm tare că/ în primăvară se vor trage și armatele din Principate. Duhamel toate însărcinările ce le avea le lasă general consulului (Halcinski). Ciocoilor nu le place nicidecum de plecarea lui Duhamel, se tem că blăstămățiile o să le vie la cap. Lui Vodă ⁵ încă-i e tare frică, trăind în mare dizarmonie cu ciocoii cei intriganți. La anul nou se sili destul Vodă a face sărbătoare strălucită, cu cuvîntările sale cele bombastice adresate către fieștecă ram. Dar boierii, cum începu el a vorbi, fugiră și-l lăsară cu vro câțiva profesori, militari și orașani, zicîndu-i ce să piardă vremea ascultîndu-i fleacurile lui?

De Austria se sperează că va crește și se va mări și că poate peste puțin își va întinde influința sa mai mult, mai puțin și peste Principate și, cu un chip înțelept, ar putea face mult în scurt timp, cînd ar cunoaște bine duhurile d-aici. Despre aceasta i-am fost scris eu în 30 aug[ust] lui

Vasici, pe larg. Capodistria ⁶ zisese în Piza, către Iancu și Grigorie Bălăceanu, la a[nul] 1823, fiind aceștia acolo trimiși la învățătură, cercetîndu-i că ce învață, le zise: „Învățați nemțește, că aceasta vă va fi mai mult trebuincioasă, căci Principatele nu peste mult vor ajunge supt Monarhia Austriacă” ⁷. Capodistria știi că era cunoscut adînc în altele Cabinetului rusesc, ca favorit al lui *Alexandru*, Împăratul, și și el atunci știu să zică așa!

Salutîndu-vă, sînt al vostru sincer frate,

Bălăș[escu].

Ați auzit că Rusia dă amnistie generală tuturor polonilor, pînă și lui Bem dac-ar fi trăit! Bune semne! Ar[at]ă aceste lui Vasici, ca proaspăte știri!

[Adresa:] Domniei sale domnului *Georgiu Baritz*, profesoriu, la *Brașov. Franco*

¹ Scrisoarea de care pomenește Bălășescu se păstrează la B.A.R., ms. rom. 993, f. 71r-72v. O reproducem în întregime, apreciind conținutul ei extraordinar de interesant pentru istoria atît de puțin cunoscută a Comitetului Național Român din Transilvania, a cărui arhivă s-a pierdut în întregime:

„București, 28 dec. 1850

Frate Petre Bădilă!

Și scrisoarea ta această din urmă (21 dec.) o am primit. Din toate, mă bucur că sînteți sănătoși, căci celelalte le mai încurcă omul cum le poate.

De la d. Miklouș, primii scrisoarea cu contractul, tot în ziua aceea, cînd ți-am trimis pe a mea, întrebătoare. Aron bine face că rămîne acolo. Scrisorița cea vîrită într-a ta este către d. *Vasici*; cine știe, în grabă, cum uitai a-i scrie adresa, și nici ție nu ți-am zis: cui să o dai. Dă-o d[omnului] *Vasici*, să o deschidă și să-mi răspundă.

Îmi pare rău că blăjniu au început acum cu dispute și gilcevi religionarii, în vreme cînd ne ajunge nouă românilor a ne lupta cu alții, să nu ne mai sfîșiem noi întră noi. Știu că de aceasta se bucură alții, și poate că-i vor și ațîța pe uniți.

Frate, eu *Istoria bisericăscă* a lui Meletie o am întră cărțile mele, și pe ceea a lui Lesviodax ți-o am cumpărat de astă-vară, socotînd că voi veni eu să ți-o aduc. Dar iată, fatalitatea mă zdrobește, și pînă acum cauza zdrobirii mele aici atîta o vei putea citi la d. *Vasici*, după ce o va primi. Azi o trimit d. *Baritz*, și de acolo va veni și la Sibiu. Știu că vă veți mira cu deosebire, și veți zice că n-ați fi crezut niciodată de așa blăstămății.

Pavel [Vasici], și cînd vine, conăcește într-un han la capul Podului Magoșoai, cum ai zice în Șura Mare, iară eu șed la ministrul Bălăceanu, ca în Șelimbăr, în capul Podului Beilicului. El nu dă p[er] la mine, eu nu pr[er] ies p[er] afară, și auz de el că a venit tocmai după ce a plecat îndărăpt. Dar tu ai de grije, cînd va veni, dă-i o scrisorică să mi-o aducă, chiar el să mi-o dea în mînă, și eu îi voi da cărțile cerute, să ți le aducă.

Eu cred că blăjenii ar cere banii de la mine, ce fuseseră depuși la Comitet, dar dreptul acesta, fieștecă, așa și ei, să-și caute lucrul unde este. Bani blăjenilor nu sînt la mine, aceasta o știu foarte mulți, o știu și ei. Cine nu știe, din vremea fugirii noastre din Sibiu, în 11 martie [1]849, că cum am scăpat eu de acolo, cu cojocul și alte vestminte țărănești? Toți băjenarii noștri m-au văzut, chiar și tu cu familia ta, în Robești. Tot ce-ai văzut pe mine era ce-am putut scăpa, capul și puțini bani (1800 fl. C.M.) în hîrtie, ai Comitetului, în buzunaru-mi, pe carii apoi i-am dar membrilor, în Rîmnic: 600 i-am împărțit

Întră noi, eu, Bărnuț, Bran, Bariț, Aron Florian și Munteanu, iar 1200, după aflarea cu cale a tuturor, i-am dar lui Bărnuț, ca prezidentului. I-am dat bucuos, să nu se afle la mine nimic de-a Comitetului, să poată cineva birfi. Dup-aceea, fiind închis de gen[eratul] Hassfort, împreună cu d. Țipariu, unde m-ați vizitat și voi, n-am avut decât 100 fl. de la Comitet și 100 fl. de la G[eneral] Commando, ce mi-au dat 600 fl. C.M. acolo, în Rîmnic, pe carii iar i-am împărțit întră noi, 6 inși, tot în țvanțihii frumoși. Alții bani eu n-am avut.

Dar în Sibii mi-am lăsat, precum toată starea mea, așa și pe-ai blăjenilor, puși în grabă pe unde am putut, din care, după întoarcere, n-am mai găsit nimic, afară de 2 000 în umblătoare aruncați, fiind d. Andrei Pop, prof[esorul], de față la scoatere. Dintr-acești 2 000, 1 000 a[u] fost ai Comitetului, într-un săculeț, pe care era să-i dau lui Guma, să-i trimiță lui Laurian la Viena; și dîndu-i hîrtii, i-am oprit țvanțihii, vineri în 9 mart[ie], iar în 11 viind năpasta, așa greutate de țvanțihii n-am putut lua cu mine, fugind, cîtînd atunci să-mi scap capul. Din acești 1 000 fl. am dat, ca dintr-ai Comitetului, în mai multe locuri de lipsă; chiar și după poftirea d[omnului] ep[iscop] am trimis la Viena, lui Const[antin] Pop, 300 fl. C.M., datoră ce făcuseră deputații noștri (Lauriani și Popasu) acolo, pe chezășia d[omnului] episcop. Cealaltă 1000 fl. într-un săculeț fiind, ce erau ai blăjenilor fiind scoși din umblătoare tocmai simbătă seara, în 4 aug ust s.n., cînd apoi în 5 aug[ust] veni Bem a doua oară, de la Sighișoara spre Sibii, unde bătu pe Hasfort, luă Sibiiul a 2 oară, noi fugind iarăși pînă la Cîneni, acel săculeț plin de uriciunea locului unde au zăcut 5 luni, i-am lăsat ascuns în podul casii lui Dobokai, pe carii luni 6 a[ugust] după venirea muscalilor, cazacii, carii au vizitat cu de-amăruntul casa lui Dobokai, ca a unui rebel, i-au găsit, de la carii nu i-am mai putut scoate. Această găsiere a acelor banii o știu foarte mulți, chiar de aci, din Sibii. Toate acestea sînt cu de-amăruntul arătate lui Chavanne, după pretensiune[a] banilor de blăjeni. De această arătate a mea știu Lauriani și Bărnuț, că nu plecaseră încă la Viena. Țitați am fost eu și d. Țipariu, carele au mărturisit și aprobat cele arătate în scris de mine la Chavanne. Toată istoria banilor lor este așa, și blăjenii nu o vor putea face altmîntrele, că așa a fost. Și de găsirea banilor celor ascunși în pivniță știu mulți, îndată după luarea Sibiului întii, dar de la cine săcerem? Eu am făcut cerere la G[eneral] Commando, de toată paguba mea, a Comitetului și banii blăjenilor. Hîrțiile sînt date acolo; să urgenteze să ne despăgubească. Arată aceasta și d[omnului] Vasici și Dargo și altora.

Vă sărut,

Bălășescu.

Dînd eu cărțile lui Pavel, aveți de grije la cenzură, că auz că se cercetează strîns cele d-aici trecute“.

² Negustor și bancher din Brașov.

³ Este vorba de un dicționar român-german datorat lui Andreas Iser, pe care Bariț îl anunțase încă în 1847 (vezi *Foaie pentru minte...*, 1847, nr. 46, p. 376). Titlul lui: *Walachisch-deutsches Wörterbuch. Herausgegeben von —. Vocabular românesc-nemțesc de —, Kronstadt [Brașov], 1850. S-a tipărit la Göt, 8°, a f + 274 p + 1 f.*

⁴ Moldoveanul Teodor Stamatî, care se afla în relații de corespondență cu transilvănenii, și mai ales cu George Bariț (vezi la B.A.R., ms. rom. 878, f. 119—120; nr. 1004, f. 217; nr. 1005, f. 7).

⁵ Barbu Știrbei, care domnea în Țara Românească în urma Convenției de la Balta Liman.

⁶ Ioan Antoniu Capo d'Istria, 1776—1831, mare om politic grec, autorul resurrecției naționale a grecilor, președintele statului grec independent (1827). A fost asasinat de frații Constantios și Giorgios Mauromichalis, adversari politici din partidul liberal. Vezi culegerea de studii *Afirmarea statelor naționale independente din centrul și sud-estul Europei* (1821—1923), București, 1979, p. 58—59.

⁷ Proorocirea lui Capo d'Istria nu s-a împlinit, spre norocul Principatelor! După 1848, deși restaurată în întregime, prestigiul Monarhiei Austriece a decăzut foarte accentuat în ochii opiniei europene. Cîțiva ani mai tîrziu, italienii vor afecta și mai rău puterea politică a Austriei, astfel încît intențiile de anexare a Principatelor Române, deși existente încă în planurile lui Metternich, nu se vor putea realiza.

XL

[București, post 4/16 iulie 1859] ¹¹

Frate Georgie !

V-am primit scrisoarea din 4/16 iuliu a.c., din care văd iarăși cu mirare neîncrederea și temerea ce o aveți, care acum înțeleg că vine din necunoștința lucrului sau a stabilimentului tipografiei S[fintei] Mitropolii. De ce căutați atîtea forme, și treabă puțină? De ce vă întipuiți tipografia Mitropoliei organizată ca aceea a Universității din Pesta sau a statului din Viena? ! Aceasta este cea mai mare tipografie din P[rinci]pate, dar în formele acestea este cam neregulată (acum, dar numai acum la început), din cauza unor viclenii făcute mai nainte, pe care ți le-am fost arătat, unde tocmai directorul și cu iconomul fură amestecați, căroră firește era tipografia încredințată. Și așa, de la ei nu veți avea răspuns, că ei sînt înlăturți din această liferajie de hîrtie. Locul lor îl suplinesc arch[imandritul] Calistrat cu Bonis, avînd în cap chiar pe mitropolitul carii, consultîndu-se, au hotărît, precum v-am scris și după răspunsu-vă, au și așteptat pînă s-au săturat ! Ceia strigă (direct[orul] et econom[ul]) că tipografia stă. Mitropolit[ul] întreabă ce este cauza? Calistrat et Bonis i-au zis că hîrtia e pe drum, dar mie ce mi-au făcut, vai de capul meu. Ei au crezut că vorbesc cu Barițiu și cu Bălășescu, carii se leagă pe lucru sigur, dar nu au de a face cu niște negustorași, păpăreți, sîrindari, carii ar vrea să fie/ neguțători, dar le e frică să-și vîndă marfa, ca numai în urmă să nu mai aibă marfă. Acestea dacă le știam de la început, bine era, că ne căutam de treabă și pînă acum aveam hîrtia destulă.

Aș avea multe să-ți spun, dar scurtimea timpului nu mă iartă. Sum silit a-ți răspunde la cele ce pot, eu de la sinemi, dar însă să știți că ce zic eu a zis cei doi mai sus-numiți, a zis mitropolitul. Eu aceasta nici am avut timp a li-o arăta, poate peste 3—5 zile le voi găsi ocaziune, dar aceasta treabă este toată asupra mea lăsată !

a) Hîrtia să fie potrivit cleiată, noi nu vă știm zice acurat, căci nu suntem versați așa de bine în aceasta. Aceasta trebuie voi să o știți, dar se vede că și voi ... După venirea primului transport, văzînd hîrtia cum este, atunci am ști să vă zicem ceva ;

b) Împacheta-ți-o cum veți vrea acum, vro 20 risme ca cea de scris și 100 ca cea de tipariu ;

c) Prețul lor îl veți ridica de la mitropolie, după ce se va depune în magazin ;

d) Cîtă hîrtie de aceasta? et d) [sic; corect: e)] la cît timp etc., etc.?
La aceste două punte nu-ți pot da răspuns, atîrnă de la împrejurări.
Vă mărturisesc că toate aceste 5 punte, dar mai vîrtos cele două din urmă sună și ne fac a crede ca cînd d-voastră n-ați voi bucuroși a da această hîrtie. Declarați-vă curat și deschis, că din parte-ne nu va fi nici o supărare; și pe păr[intele] mitropolitul îl vom face să nu se supere pentru aceasta.

Așteptăm rezultat grabnic al acestor *trei* din urmă scrisori ².

Fiind al vostru amic,

N. B[ălă]șescu m.p.

Ți-am scris fost pentru rudele ep[isco]pului de Buzău, pentru ce nu încredințezi treaba aceasta unuia din Brașov ori din Săcele, ca să înștiințeze pe neamurile lui. Aud că are și o soră. Să vină aici. Pînă acum s-au găsit 200.000# bani gata ³./

79v [Adresa:] Domniei sale domnului Georgiu Bariț, director etc., Brașov

¹ Datarea scrisorii: ziua, după primul rînd, „am primit scrisoarea din 4/16 iuliu“ iar anul, după scrisoarea următoare, care continuă conținutul celei de față.

² Scrisoarea de față și cea următoare conțin tranzacții între Bălășescu și Fabrica de hîrtie din Zărnești, al cărei coproprietar și director era George Bariț. Bălășescu cerea cu impaciență hîrtie pentru cele două lucrări pe care și le-a tipărit la București în 1859: *Dicționarul român-frances de — Volumul I. Fascicula I, literele A — Alternația și Dictionnaire francais-romain par — I volume; Ier livrais, literele A — Bannette*. Tranzacțiile merg greu. Bariț adnotează scrisoarea: „Cereri de hîrtie. Avea drept Fabrica de Zărnești să se teamă de șicane“.

³ Am relatat pe larg despre această chestiune la capitolul corespondenței lui Gavril Munteanu din acest volum, nr. I, n. 10.

XLI

[Bucure-ti, ante 21 iulie 1859] ¹

Frate Gheorghe!

Eu după cea dintîi epistolă a ta, văzînd că hîrtia nu mai vine, ți-am mai scris una în 22 iunie, poftindu-vă a trimite transportul acesta; cum este acum și răspunsul la cererile făcute în scrisoarea ta, îl vom da după aceasta, numai să vină aceasta, că trebuie. Văzurăm că hîrtia tot nu mai vine, nici cauza interzicerii nu mi-o arătați. Necesitatea aici cere. Mitropolitul ² se supără. Așa, v-am scris d-aici tot în ora cînd tu mi-ai scris de-acolo, în 15/3 iulie, pe care o veți fi căpătat (dar nu o veți fi pus în fereastră!). Aseară ți-am priimit pe a ta, din care am văzut că voi ați

75 așteptat răspuns la puntele puse în prima-ți epistolă. Eu, frate, atunci după primirea acelei epistole, care a fost cam în 5/17 iunie, o arătai p[ărintelui] mitropolit. Mitropolitul mă trimise la p[ărintele] Calistrat et Bonis că, știi, ei sunt ce sunt. Calistrat era afară la Monast[irea] Dealu, așteptînd pe Vodă. Abia la 2 săptămîni puturăm să ne întîlnim cu toții, să vorbim. Dar însă crezurăm că transportul acesta vine așa cum va fi și vă vom răspunde pentru continuarea liferației, care, dacă ne trimiteți acea hîrtie, pînă acum s-ar fi făcut a doua cerere, iar de 120 risme și alta de 150 risme totu cam de acea calitate. Acum numai atîta răspund, lăsați răspunsul cerut și trimiteți acea hîrtie cum este ea în balote, de cîte 20 risme unul, dar cît mai în grab, și noi îndată vă vom răspunde pentru toate. Ce va consta rism[a], tot de aceasta calitate, ceva mai mică în toate părțile, cam de 8 [pfunți] greutate? Cred că mie mi-o dați cu 2 fl. sau 6 zw[anz]ig. Gătiți-vă de vro 120 risme (pentru Pravilă !!)³

Iată pacea! Dar vai de Napoleon! Cetiți, vă rog, gazetele d-aici, din 3/15 înainte, cred că și altele străine vor înjura pe marele triumfătoriu ⁴. Răspunde-mi.

Al vostru frate,

B[ălă]șescu./

75v

[Adresa:] Domniei Sale domnului George Barițiu, director etc., la Brașov

¹ Datarea, în funcție de răspunsul lui Bariț, care survine în 21 iulie, după o adnotare de la sfîrșitul scrisorii: „1869. Nif. Bălășescu, București, Răsp. 21 iulie, din Zărnești“.

² Mitropolitul Țării Românești era Nifon, care a păstorit între 14 septembrie 1850 — 5 mai 1875.

³ Bălășescu nu va mai tipări o lucrare cu acest titlu.

⁴ Este vorba de războiul lui Napoleon al III-lea cu Austria, în urma căruia a obținut Nissa și Savoia.

XLII

București 25 decembrie [1]859

Dorite frate Bariț!

Mai na[i]nte de toate, sosind aceste s[finte] sărbători, din toată anima vă poftesc să le adjugeți sănitoși și cu toate mulțumirile, tu și cu toată iubita ta familia, acum și la mulți ani! Dacă nu era grozavele noroaie, în care înotăm de cîteva săptămîni pînă în genunchi, eram să mă reped pentru vro 2 săptămîni la voi și la Sibii, cu nepoata mea, care vă sărută mînilor și cu deosebire pe necunoscuta sa amica (fia ta), dar acum nu s-a putut.

Noi aici suntem bine și rîdem de neîncetatele certuri ce au patrioții noștri de la '48 în gazetele lor; ne e greață a le și mai citi.

Știi că Eliad a fost reînceput *Curierul român*, a dat dintr-însul 3 num[ere] și în cursu de 2 săptăm[îni] făcuse 1300 abonați. Dar el nu s-a astîmpărat, a lovit pe Vodă și alegerea lui din 24 ian[uarie], a atacat foarte pe Ion Ghica, cu care nu încapе el într-o țară cît va trăi, / a atacat tot ministerul sau, mai bine, pe ministrii de astăzi, pe Eforia și Direcția școalelor ¹, învinovățînd pe guvernul că pentru ce a pus *uniți* la așa posturi, carii s[înt] misionari ai iezuiților și fac propagandă etc. (citește pe Isaclaru cel din urmă), ai fi crezut de Eliad asemenea?; cu un cuvînt, lovește în toți transilvanii români (dar nu în greci, bulgari, francezi, nemți, ori în catolici, luterani, evrei; și, în fine, l-a oprit). Negreșit este pus și bine plătit să scrie așa! Iată bărbatul doririlor! Eforia și Direcția școalelor se poartă bine însă. Acum, la S[fîntul] Vasilie, mai deschid un gimnaziu *lazarian*, și la toamnă altul, apoi S[fîntul] Vasilie, mai deschid un gimnaziu *lazarian*, și la toamnă altul, apoi peste unii 2—3 ani, la Pitești, Buzău, Brăila și Focșani cîte unul de 4 clase. Profesorii s[înt] bine plătiți, 1200 lei pe lună. Budgetul lor, care de 4 clase. Profesorii s[înt] bine plătiți, 1200 lei pe lună. Budgetul lor, care era pînă acum de 3.000.000, acum s-a urcat la 13.000.000 și de Cuza s-a aprobat!

Frate, trimite-mi hîrtie pentru *Dicționarul* ², care zici că mi-o ai făcut, 100 risme, că peste 2 săptămîni nu mai am. Iată, -ți trimit 77v 1/2 coală din dicționar/. Așa că iese frumos? L-am retipărit, cum ți-am spus și cum îl vezi, în 4.000 ex[em]plare; merge încet, mai mult ca 3 coale pe lună nu ies; dar încet-încet va ieși.

Cu hîrtia de evanghelii nu m-am grăbit, căci mai am vro 8—900 nevîndute, și peste vro 2 luni le voi pune iarăși sub tipar ³, dar cu hîrtia N.6 cum mi-ai zis, dacă mi-ați face un preț mai moderat.

Frate, am să dau o foaie literale de la S[fîntul] Vasile, *Amicul literaturii române* ⁴. Trimite-mi ceva material, am trebuință de hîrtie No 3 de tipariu; aveți? Va ieși 1 pe săptămîină, numai în 1000 ex[em]pl[are] deocamdată. Trimiteți-mi, dacă aveți, vro 20—30 topuri și vom vedea mai în urmă. Calendarele ⁵ ți le-am împărțit, tot la persoane însemnate; în capul lor este mitropolitul și calistrații etc.

Adio! Mă așteaptă la Mitrop[olie], la masă. Trimiteți-mi hîrtia pentru Dicț[ionar].

Al vostru frate,

N. Bălășescu.

¹ În noua lui serie, ziarul lui Heliade Rădulescu se numea *Curierul român* (vezi și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 254).

² Bălășescu își tipărea la București ediția a 2-a, îmbogățită, a lucrării sale de lexicografie latină, *Dictionarium latino-romanicum*, apărut în primă ediție la Sibiu, în 1848. Față de prima ediție, care ducea tălmăcirea pînă la cuvîntul *Aula*, cea din 1860 — căci acest an figurează pe foaia de titlu! — merge pînă la *Confero*. Oricum, această operă concepută la proporții monumentale, nu va mai fi încheiată.

³ Lucrarea pomenită este: *Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor de preste tot anul, pentru semimarii, școale publice și private, și familii evlavioase, adăo-*

gîndu-se după Martirologiul vechi și nou numele tuturor sfinților, carii se mărturisesc în toată Ortodoxa Biserica a Răsăritului, de smeritul Nifon Bălășescu, emerit profesor de ieologie și rector a mai multor seminarii în ambele principate, și cavalер. Partea I, care ieșise de sub tipar la Iași, în 1858. Bălășescu și-o va retipări, într-adevăr, dar tot la Iași, în 1861.

⁴ Efemera revistă a lui Nicolae Nifon Bălășescu, aventuristă ca multe din întreprinderile sale literare, se va numi *Amicul literaturii române. Foaie literarie, comerciale și agronomică*, și a apărut în două răstimpuri 21 iulie —? 1860 și 4 decembrie 1865 — 26 februarie 1866, odată pe săptămîină. De la 4 decembrie 1865 titlul devine: *Amicul literaturii române, foaie eclesiastico-literarie și agronomică*. S-a tipărit, pe rînd, la trei tipografii: Tipografia Anunțatorului, Tipografia statului „Nifon” și Tipografia Ștefan Rassidescu. Vezi *Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, Publicațiunile periodice românești. (Ziare, gazete, reviste) Descriere bibliografică*, București—Leipzig—Viena, 1913, p. 32.

⁵ Adică exemplare din *Călindariu pentru poporul român*, pe anul 1859, scos de Bariț la Brașov.

XLIII

Constantinopole, 7/19 august 1873

Dorite frate Georgie! ¹

Sunt doi ani de cînd iarăși, strîngîndu-vă voi la sesiunea Societății Academice din aug[ust] 1871, ne-am întîlnit și, între altele, ți-am spus că eu (atunci) de 1/2 anu sum prin Turcia, prin Dobrogea, pe unde am găsit o mulțime de sate și orașe pline de români, și români foarte buni, mulți din vechime de moși și strămoși acolo pomeniți, dar apoi mulți merși după vreme și din diferite cauze, mai virtos pentru vite, unde e locul mai larg și așezați p-acolo. Atunci, la Tulcea fiind, un *pașă*, și tînăr și învățat (*grecește, latinește, turcește, arnăutește*), arnăut de sînge (sau, mai bine, român din *Albania*, dar aceasta tocmai acum o am aflat), numit *Ismail Bei*, cu acesta făcînd cunoștință, mă numi director școalelor române (care încă nu erau, dar să le fac). Și așa, făcui peste 20 școale pe la *Tulcea, Măcin, Hîrșova*, pe unde sunt numai comune române, și aș fi făcut mai multe, că bieții români mă chemau pre la toate locurile să le fac școale, dar cărțile didactice, abecedarele lipsindu-mi, îndată ce făceam școala, institutorele-mi cerea pentru 60—80—100 și 150 băieți cărți și eu n-aveam să-i dau, și așa fui silit a înceta și a veni la București, spre a-mi procura.

85 Sate române în cuprinsul *Tulcii* sunt 53, și așa, făcînd socoteala/ de toată comuna 100, îmi trebuie numai pentru cele organizate peste 2000 ex[em]plarie.

La București mergînd la Minist[ru] Cultelor, Tell, și cerîndu-i ceva ajutoriu pentru aceste școale române, bani, cărți, ce va benevoi, că românii din Turcia de la guvernul turc nu pot aștepta nemica, că nici ei n-au școli și chiar eu ca directore numai concesiunea o am; dar plata de la nimenea (de la români să cer?; nu vine!), dar d. ministru mă priimi cu obicinuita-i afabilitate, zicîndu-mi să nu-l supăr cu asemenea cereri, că pentru țeri streine n-are parale.

Tot atunci mă întâlnii și cu d. Babeș, și-i promisei descrierea acestor locuri române pentru *Albina*.

Apoi plecai din București iarăși în Turcia, mă oprii în Rusciuc câteva (4) luni, dar așteptarea [a fost — compl. ns.] fără efect. Cerind de la Pașa cel Mare (general guvernatoarele Vilayetului Dunărei) voia să-mi conceadă a organiza școale române prin toate satele române, care se mai află încă 100 cel puțin, afară de cele 53 din cuprinsul Tulcii, 150 peste toate, cu o populațiune cel puțin de 500.000 suflete române, fiind comune mari de 300, 500 (Turtucaia), 700, 800 și de 1000 familie una, pașa de la Rusciuc îmi laudă intențiunea de a face școale între români, dar el n-are în instrucțiunile lui de a da aceasta, și mă trămise la ministeriul din Țarigrad, căci numai acesta poate de așa lucru. Ce să fac? Mă pusei la finele lui septembrie trecut și venii aici, sunt acum aproape 11 luni. Aici, aflându-mă străin și de nimenea spriginit, întru nemica adjutat, îți poți închipui! De aici cercetai puțin câte puțin pe unii cunoscători de locurile și împre/ giurările de p-aici și aflai că români cei mulți, în Turcia, sunt în interiorul ei, în *Macedonia, Tes-salia, Epir, Tracia și Albania*; aceste 5 provincii s[un]t populate numai de români, amestecați cu *bulgari* și puțini *turci* și mai puțini *evrei* și *armeni*. Sunt într-aceste 5 provincii peste 2.000.000 români, cu cei de la Dunăre 2.500.000. Despre aceștia am să vă fac o descriere mai lămurită, un fel de statistică, numai să-mi răspunzi, cum și în ce fel se va da în tipar la una din imprimariile și ziariile române de acolo. Descrierea va fi foarte interesa[n]tă.

Scrie-mi, acolo e, a venit d. Babeș, ca să-i trimit promisiunea? Scrie-mi, din Moldova cine-s membrii la Societatea Academică?

Așteptînd răspuns sum al vostru frate,

Nifon Bălășescu m. pria...
prof./

Post restante, în Constantinopole.

D[omnului] Odobescu am să-i arat un lucru pe care nu cred să-l aibă d-lui în bibliotecă: *Evangelia* românește tipărită cu litere grecești în Cetatea Moscopolea, înainte de 150 ani. *Moscopole*, patria baron[ilor] Sina din Viena./

¹ Scrisoarea de față este cel mai de seamă document despre ultima perioadă a vieții lui Nicolae Nifon Bălășescu, petrecută ca dascăl la școlile românești din Dobrogea și alte teritorii din dreapta Dunării (1873—1800). Despre această operă de curajos misionar didactic, vezi C. Teodorescu, *Istoricul școalelor române din Dobrogea, sub turci*, în *Convorbiri didactice*, III, 1897, nr. 3, p. 206—209; nr. 4, p. 272—276; T. Bulat, *Un călător ardelean la românii din dreapta Dunării*, în *Revista geografică română*, V, 1942, fascicula 3, p. 120; Petru Nikon, *Renașterea bulgărească la Varna și împrejurimi. Mitropolitul Ioachim și corespondența sa*, Sofia, 1934.

GAVRIL MUNTEANU

(1812—1869)

Într-o scurtă dar densă evocare a biografiei lui Gavril Munteanu, George Bariț scria, în 1870 ¹: „În a[nu] 1842 Munteanu ne surprinse cu publicarea *Suferințelor lui Werther* după Göthe. Numai așa ceva nu așteptam noi de la seriosul Munteanu!“ O altă sursă, la fel de credibilă ² asupra aceleiași trăsături: „Bărbat de o natură serioasă, om cumpănit în faptele sale și cunoscător profund al limbei și literaturii latine“. Mai apoi, întreaga bibliografie care i se consacără accentuează meritele lui de promotor al studiilor clasice în cultura românească, merit secundat cu cinste de calitatea lui de mare pedagog ³. Spre deosebire de nenumărați alți profesori

¹ Gavril I. Munteanu, ca prefață la lucrarea postumă *Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu traduse de Gavril I. Munteanu... date în tipărire sub auspiciile Societății Academice după decesul din viață a traducătorului*, Sibiu, 1871, p. I—X.

² Andrei Bărseanu, *Istoria școalelor române gr. -or. din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 ani al gimnasiului*, Brașov, 1902, p. 288.

³ Aron Pumnul, *Gavriil Munteanu*, în *Lepturarii rumânesc cules den scriptori rumâni pren comisiunea denumită de către Naltul Ministeriu al învățămîntului, așezat spre folosul învățăceilor den clasa VIII a gimnasiului de sus, de —, profesor de limba și literatura română la Gimnasiul plinariu den Cernăuți*, tom. IV, partea 2, Viena, 1865, p. 40—42; *Notițe bibliografice* [despre ediția *Od. le și epod. le lui Horațiu Flaccus explicate în usul școalelor de G. I. Munteanu*, Iași, Editura Junimea, 1867], în *Convorbiri literare*, II, 1868, nr. 8, p. 128; N. Ch. Quintescu, *Suetoniu. Viața a XII împăraților*, Trad. de G. I. Munteanu, recenzie, în *Ibid.*, nr. 5, p. 72—77; Ștefan Iosif, *În memoria răposatului director G. Munteanu*, în *A zecea programă a Gimnasiului mare public românesc de religiunea ort. -orientală și a școalelor medii și inferioare legate cu acesta, pe anul școl[ar] 1869/70*, Brașov, 1870, p. 3—11; Vasile Gr. Pop, *Gavril Munteanu*, în volumul *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și pînă astăzi, în ordine cronologică (Urmare). Partea II*, București, 1876, p. 148—151; Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericască la români*, în *Tel-graful român*, LIV, 1906, nr. 93, p. 297—298; nr. 94, p. 401—402; nr. 95, p. 406; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, I. București, 1907, p. 287—288; Ioan Lupăș, *O sută de ani de la nașterea directorului Gavriil Munteanu*, în *Lucașfârul*, XI, 1912, nr. 13, p. 263—264; T. G. Bulat, *Din autobiografia profesorului Gavril Munteanu*, în *Revista istorică*, XII, 1926, nr. 4—6, p. 85—87; Gheorghe Bogdan-Duică, *Relativ la G. Munteanu*, în *Țara Bârsei*, II, 1930, nr. 1, p. 15—19; Ioan Gherghel, *Goethe în literatura română*, București, 1931, p. 90—96; Em. Elefterescu, *Gavriil Munteanu*, în *Observatoriul*, Beiuș, V, 1932, nr. 4, p. 180—183; I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, pass; Dimitrie C. Ionescu, *Seminarul din Buzău*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LV, 1937, nr. 3—4, p. 175—213 [despre G.M., p. 193—195 și pass.]; Mircea Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, p.

transilvăneni cu apostolat didactic în Principate, Munteanu n-a fost un uitat al posterității, care i-a evocat adeseori faptele, în momente când s-a simțit nevoia exemplului precursorilor. Vom observa, însă, dintru început că biografia pînă azi cunoscută a cărturarului este extrem de seacă și searbădă, din cauza puținătății știrilor contemporane despre el (spre deosebire de „geamănul“ său întru dascălie, Nicolae Nifon Bălășescu, Munteanu a avut oroarea publicității în jurul numelui său, cultivîndu-și cu tenacitate discreția personală!), și din cauza și mai puținelor documente de interes personal care s-au pus în circulație după moartea lui. Acest mănunchi de scrieri trimise prietenului și concetățeanului său George Bariț împropătează peisajul arid al biografiei sale, facilitînd o privire în intimitatea faptelor vii care au jalonat existența „seriosului Munteanu“.

S-a născut în satul Vingard, în apropierea Sibiului, ca fiu al cantorului neunit Ioan Munteanu, român cu stare și cu ambiție de a-și da fiul la școală. Transilvania vremii abunda în bune institute de învățămînt, unul dintre acestea fiind și Gimnaziul romano-catolic din Alba-Iulia, pe care l-a absolvit prin 1828. Cunoștințele de latină dobîndite aici au trezit în el, poate, pe viitorul exeget al clasicității latine, dar, concomitent, orașul supliciuului lui Horea și Cloșca i-a amintit, la vîrsta copilăriei, că face parte din națiunea „tolerată“ a Transilvaniei. Este de mult notoriu gestul unui profesor maghiar care, la examenul public de absolvire a gimnaziului promoției 1828, a afirmat că emblema națiunii române este spînzurătoarea (*patibulum*). Un simțămînt mai mare de siguranță trebuie să-l fi avut la Liceul academic piarist din Cluj, unde a urmat o clasă — cea superioară! — de filosofie în anul 1832—1833, căci această instituție școlară catolică era literalmente înțesată de studenți români. Printre colegii români ai lui Gavriil Munteanu se consemnează numele unor personalități marcante ale vieții politice și culturale de mai tîrziu: Anton Balcmiri, Ilie Vlăsa Țicudi, Dimitrie Coroianu, Ican Turcu și alții⁴. Cu studiile rămase la jumătate, cu spaima de a deveni popă în suflet, Munteanu ia drumul din veac, peste Carpați, pe urmele descălecătorilor transilvăneni de școală românească în țările române extracarpatine. La București îl aștepta vărul său Aron Florian, plecat mai demult, de la Pesta, la chemarea lui Dinicu Golescu, boierul voiajor, care își recrutase dascăli pentru școala sa din Golești. După George Bariț⁵, exodul lui Munteanu ar fi avut loc în 1835 și acesta ar fi fost o vreme prefectul internatului de la „Sfîntul Sava“.

Dar cariera pedagogică a noului venit se leagă mai ales de Seminarul din Buzău, al cărui prim profesor și organizator de fapt a fost. Aici îi este atestată prezența odată cu examenul public dat de elevii buzoieni, în 30 iunie 1836⁶. Gavriil Munteanu relatează, din Buzău, despre succesele învățăceilor de la Școala normală, condusă de un alt transilvănean, Dionisie Romano, sub care în micul tîrg muntean s-a însămîntat „rîvna și iubirea de întinderea cunoștințelor“. În fine, la 15 august 1836 se deschide și Seminarul episcopal⁷, cu care ocazie el însuși, în calitate de director, a rostit cuvîntul inaugural, în prezența arhimandritului Eufrosin Poteca. Subliniază însemnătatea așezămîntului care debuta în acea zi, punîndu-l în continuitatea istorică.

29—49; Maria Marinescu Himu, *Contribuții la istoricul învățămîntului limbii latine, în Studii clasice*, XII, 1970, p. 247—249; *Cărturari brașoveni. Sec. XV—XX. Ghid bibliografic*. Brașov, 1972, p. 150—151; Nicolae Lascu, *Clasicii antici în România*, Cluj, 1974, pass.; Gabriel Cocora, *Peneluri și condeie*, București, 1978, p. 41—49; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 595—596.

⁴ Vezi scris V, n. 3. Documentele originale ale liceului: cataloage școlare, liste de examinări ș.a. nu confirmă informația lui Bariț (vezi Gavriil I. Munteanu, în *Opurile lui Caiu Corneliiu Tacitu...*, p. II) că Munteanu ar fi urmat la Cluj doi ani de filosofie și un an de drept.

⁵ *Op. cit.*, p. III.

⁶ Vezi *Muzeul național*, I, 1836—1837, nr. 20 din 8 iulie, p. 69; cf. și I. Ionașcu, *Material documentar...*, p. 18—19.

⁷ *Ibid.*, nr. 28, p. 109—112; *Idem, Op. cit.*, p. 22—25.

a unor eforturi depuse de precursori din amîndouă principatele extracarpatine, ca învățatul arhieru Teodosie, Constantin Brîncoveanu, Filaret al Rîmnicului, Grigore Ghica, Veniamin Costache și alții, care au făcut ca „cultura să-și întinză ramurile sale făcătoare de bine peste tot pămîntul românesc“. Cu un număr redus de elevi, circa 20⁸, Munteanu săvîrșește lucruri care îl mulțumesc în mod deosebit pe cîrmuitorul școlar al Țării Românești, Petrache Poenaru, cu ocazia vizitei din 7 februarie 1838⁹, cînd „bucuria cea mai limpede se vădea pe fața zeului inspector“. Materiile predate erau: gramatica limbii române, aritmetica, cosmologia, geografia, istoria antică, geografia și istoria biblică, teologia dogmatică și omiletica.

În acești ani de început, dascălul de la Buzău își cîștigă o notorietate aparte prin două întreprinderi culturale deosebit de apreciate în epocă: traducerea din germană a unor *Meditații religioase*¹⁰ cu caracter moral-filosofic și editarea primei publicații periodice bisericești din cultura noastră: *Vestitorul bisericesc. Gazetă religioasă și morală*¹¹, cu ajutorul energicului său coleg Dionisie Romano. *Meditațiile* cuprindeau suficiente accente socio-morale de esență protestatară, în maniera luministă, încît să facă din originalul german (*Stunden der Andacht*) o carte care, după afirmația lui Bariț, „în Austria era oprită preste tot“. Autoritățile din Țara Românească au ignorat acest lucru la primul volum, dar cel de al doilea, deși anunțat, n-a mai putut să apară. Volumul prim, masiv și excelent primit de public, a devenit, însă, o carte de căpătîi pentru profesorii de filosofie din țările române, intrînd chiar în Imperiul Austriac (unde era interzis!), în ediția românească.

Corepondența cu Bariț, cită ni s-a păstrat, este continuarea unor mai vechi schimburi epistolare, pe care trebuie să le presupunem pe baza primei scrisori din cele de față. Ea corespunde momentului cînd — vorba redactorului de la Brașov —, Munteanu și-a surprins contemporanii prin traducerea *Suferințelor lui Werther*: anul 1842. Această temerară deschidere spre un univers nerecomandat unui dascăl și director de seminar preoțesc îl timorează puțin pe traducător, care-și tipărește talmăcirea anonim, rugîndu-l și pe Bariț să respecte această anonimitate la recomandarea cărții în foile de la Brașov. Dar întreprinderea era prea importantă ca să poată rămîne în anonim. Dimpotrivă, traducătorul lui Goethe se înscrie acum în prima linie a literaturii din Țara Românească, iar conduita lui capătă accente ce depășesc din ce în ce mai mult fizionomia unui profesor de provincie. Depune eforturi pentru încetățenirea *Gazetei de Transilvania și a Foi pentru minte...* într-un loc unde nu pătrunsese încă, la Buzău, de unde recrutează protipendada locală ca abonați: Gherasim Vintileanu, Costache Giologlu, Calinic Gănescu, Costache Mușceleanu, marele boier Iancu Marghiloman și alții¹². La o dispută despre prețul celor două publicații, Munteanu îl asigură pe Bariț că: „Plăcerea cu care se citesc îmbre foile d-tale este atît de mare pe la abonații săi, că ei dau bucuros încă și mai mult de 6 svanțici“¹³. Aceste informații referitoare la viața presei românești dinaintea revoluției de la 1848 sînt prețioase izvoare pentru istoria literară, prin aportul la reconstituirea spiritului public în epocă.

⁸ Vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei, pentru anul 1838*, an III București, 1838, p. 283.

⁹ *Cantor de avis și comers*, I, 1837—1838, nr. 49, p. 192 (articol trimis chiar de Gavriil Munteanu) și *România*, I, 1838, nr. 37, p. 146. Vezi și I. Ionașcu, *Material documentar...*, p. 29—30.

¹⁰ Vol. I. Buzău, 1839. Înainte și după ieșirea lucrării, toate publicațiile din Țara Românească, Transilvania și Moldova au reproduș bucăți ori capitole din *Meditații* (vezi lista scrierilor lui Gavriil Munteanu, în ultima notă la acest studiu).

¹¹ Vezi *Gazeta de Transilvania*, II, 1839, nr. 7, p. 28; *Onisifor Ghibu, Ziaristica bisericească la români*, în *Telegraful român*, LIV, 1906, nr. 93, p. 297—298; nr. 49, p. 401—402; nr. 95, p. 406.

¹² Vezi scris. I—IV.

¹³ Scris. III.

Regulamentului Organic. Aflăm că, și la Buzău, zgomotosul articol al lui Heliade Rădulescu din *Foaie pentru minte*...¹⁴, intitulat *Pentru opinie* „a făcut o întipărire grozavă, deopotrivă, adâncă în toate inimile”. Soarta precară a presei sub despotismul totalitar al lui Gheorghe Bibescu este excelent sugerată de știrea pe care i-o trimite Munteanu lui Bariț în 14 august 1844¹⁵, că scribii oficiali ai Curții de la București s-au burzului pentru o simplă observație critică înscrisă în *Gazeta de Transilvania*, la adresa Seminarului teologic central, observație ce aparține, dealtminteri, lui Nicolae Nifon Bălășescu, bun cunoscător al seminarului, pe care-l condusesese timp de 9 ani. În ideea boierimii pe peste Carpați, întărirea învățămîntului este primejdioasă, pentru că „plugarul o să lasă în brazdă plugul, pentru condei”¹⁶. În corespondența lui Gavril Munteanu găsim poate singura menționare a *Daciei literare*¹⁷ din toată intercomunicarea epistolară a literaților transilvăneni, care au dezagreat profund publicația lui Mihail Kogălniceanu.

Asemeni lui Nicolae Nifon Bălășescu, nici Gavril Munteanu nu putea să fie pe placul ierarhilor din Țara Românească, din cauza nonconformismului intelectual față de habotnicia ortodoxă de dincolo. Constantin Căpățînă, care conducerea Episcopiei de Buzău sub numele de Chesarie, îi face directorului seminarului viața imposibilă, încît la 1 septembrie 1844 Gavril Munteanu își dă demisia, desigur cu stringere de inimă, dintr-o funcție în care își făcuse merite unanim recunoscute. Însuși Chesarie recunoaște acest lucru, în atestatul pe care i-l eliberează cu ocazia demisiei¹⁸, subliniind „bunele și cinstitele dumisale purtări” și „rîvna ce cu prisos a arătat la învățătura și moralitatea seminaristilor”. Ipocrita descotorosire intervenea la mai puțin de un an după înlăturarea lui Nicolae Nifon Bălășescu de la Seminarul central din București, lucru ce nu lasă vreun dubiu în legătură cu sentimentele protipendadei față de ardelenii prea erudiți, și deci, prea independenți. Abia peste un an, la 1 decembrie 1845, Munteanu își găsește un nou rost didactic, de data aceasta la Seminarul episcopal de Rîmnic, ce-și avea sediul la Mănăstirea Bucovăț. George Bariț susține¹⁹ că aici și-ar fi redactat Munteanu o altă traducere de mare succes, *Urmarea lui Isus Hristos*, monumentală carte a lui Thomas de Kempis, la tălmăcirea căreia își încercase condeii, în celălalt secol, și Samuil Micu. Traducerea, însă, a apărut la București în 1845, fiind lucrată desigur tot în răstimpul fructuos de la Buzău. Căci răgazul petrecut la Rîmnic, pînă astăzi neclarificat, n-a fost decît o continuă și obositoare luptă cu răutatea episcopului exempt Nifon, care pînă la urmă l-a alungat din profesorat și din Țara Românească, fără să-i plătească leafa pe o lungă perioadă, respectiv 6 000 de lei, ceea ce era o sumă extraordinară pentru acea vreme²⁰.

Un lung hiatus se instalează în corespondența lui Gavril Munteanu către Bariț, între 17 iulie 1846—22 decembrie 1849. Această perioadă obscură o reconstituim din amintirile lui George Bariț²¹, care îl reîntîlnește pe fostul dascăl reîntors la Sibiu, în 1848, lucrînd harnic în calitate de secretar al Comitetului de Pacificație, unde trebuia să rezolve și pricinile de judecată parvenite la forul revoluționar al românilor. „Nu se poate spune — precizează Bariț — cu cită seriozitate și minuțiozitate pertracta Munteanu asemenea procese”. În toiul revoluției, el este cooptat în Comitetul de apărare a patriei (Landesvertheidigungsausschuss), controlat de sași. Tot Bariț: „De cite ori am asistat amîndoi la ședințele aceluia comitet, totdeauna vedeam pe

¹⁴ 1841, nr. 48, p. 377—382; nr. 49, p. 385—388; nr. 52, p. 409—412.

¹⁵ Scris. VII.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Vezi I. Ionescu, *Material documentar*..., p. 48.

¹⁹ Gavril I. Munteanu, la *L.c. cit.*, p. IV.

²⁰ I. Ionașcu, *Op. cit.*, p. 66—67; 80—81.

²¹ *Op. cit.*

Munteanu dezgustat de conclusele aceluia”. E un preludiv al conflictelor pe care le va avea cu conducătorii sașilor, pe care-i cunoștea foarte bine, și a căror atitudine ambiguă față de români i se revela încă din timpul colaborării revoluționare dintre cele două națiuni transilvănene. Conflictul devine deschis cînd, după neînchipuite suferințe și privațiuni din timpul bejeniei pricinuite de ocupația lui Bem, fruntașii români se reîntorc în Transilvania iar Bariț poate, la sfîrșitul anului 1849, să scoată din nou foile de la Brașov. Un număr de 13 scrisori, cele mai valoroase din întreaga corespondență cu Bariț, trimise între 22 decembrie 1849—8/20 august 1850, arată energia și patima cu care Gavril Munteanu și-a pus inteligența și condeii în apărarea românilor, pe care patriciatul sășesc și autoritățile neoabsolutiste austriece voiau să-i readucă în situația de inferioritate de dinaintea revoluției. Împinzirea Transilvaniei cu funcționari germani, cu privarea intelectualilor români, îi smulge următoarea observație îndreptățită: „Zău nu știu care dregător de administrațiune va putea răspunde mai bine chemării sale: cel străin, care știe numai germana, fără cunoștința limbei și a nărvurilor poporului, sau cel pămîntean, care cunceaște țara și poporul, dar îi lipsește cunoștința limbei germane?”²² Anii grei de după revoluție dovedesc, în persoana lui Munteanu, felul cum vremurile își crează oamenii. Dascălul cu figură și purtare catedratică devine, din necesitate, cel mai ardent gazetar în polemica stîrnită de patriciatul sășesc și ziarul *Siebenbürger Bote*, unde se publică o seamă de articole injurioase la adresa românilor. Într-o țară care se „germaniza” pînă la cel mai obscur funcționar, nimic nu putea opri oligarhia ad-hoc de la Sibiu să-i califice pe conașionali lui Munteanu drept „bandiți și tăciunari”, să-l aresteze pe Avram Iancu și pe Axente Sever și să-și extindă intrigile în sus, la Viena, unde se bucura de un credit necontrolat. Munteanu ripostează cu o serie de articole fulminante în *Gazeta de Transilvania* și *Bucovina*, documentînd abuzuri incalificabile săvîrșite de funcționarii sași cu eludarea legii. Articolele — spune Bariț — „căzură ca o bombă detonătoare în mijlocul Sibiului”. Cu ajutorul scrisorii lui Gavril Munteanu din 10/22 ianuarie 1850²³ aflăm că el este autorul curajoasei demascări a inspectorilor Joseph Loreni și Friedrich Wagner, din *Gazeta Transilvaniei*²⁴, care a fost să curgă rîuri de cerneală într-o disperată și ineficace apărare din partea celor încondeiați. Dintr-o altă corespondență²⁵ ni se dezvăluie paternitatea a două importante articole politice din *Bucovina Hurmuzăcheștilor*, ca fiind scrise de Munteanu: *Starea cauzei române în Transilvania* și *Despre agitațiuni*. Un întreg repertoriu de fapte și cugețări politice se desprind din corepondențele analizate, dezvăluind o latură necunoscută a activității cărturarului. Școala politică dobîndită în Țara Românească îl apropie de stînga post-revoluționară, condusă de Bărnuțiu și Laurian, la Viena, reprezentată de Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint și alții, acasă, în Transilvania. După deziluzia suferită în urma înfrîngerii revoluției și a spulberării idealurilor ei de către imperiali, fruntașii români aderă discret la dizidența ce începea să se închege în rîndul naționalităților. „Știi că opozițiune alta în Austria nu e, decît a naționalităților”, îl avertizează el pe Bariț²⁶, definind cu o exactitate fermă esența a ceea ce mai supraviețuia din dinamica revoluționară care zguduise Imperiul. Împreună cu radicalii români, aderă și el la efemera mișcare cu caracter internaționalist animată de cehul František Palacký, care viza schimbarea caracterului politic totalitarist al Imperiului Austriac, prin așezarea lui pe baze federaliste. A tradus chiar un celebru articol în care Palacký își pleda ideile, dar el n-a mai văzut lumina tiparului în românește, întrucît *Gazeta Transilvaniei* a fost suspendată în februarie 1850. Nimic din ceea ce constituia programul minimal, respectiv ultimele zvici-

²² Scris. X.

²³ Scris. XIV.

²⁴ XII, 1849, nr. 22, p. 86.

²⁵ Scris. IX.

²⁶ Scris. XIX.

niri ale revoluției românești, prelungită într-o îndelungată campanie revendicativă, nu-l lasă indiferent pe fostul profesor de la Buzău. Este unul dintre traducătorii raportului lui Avram Iancu în limba germană, document din care răzbate la tot pasul îndreptățirea românilor de a pretinde satisfacții din partea Curții de la Viena²⁷. Îl preocupă Sinodul neunit de la Sibiu din martie 1850, cea dintâi adunare de oarecare amploare, după cele trei de la Blaj, din 1848²⁸. Schițează planul unui memoriu în favoarea negustorilor români din Brașov, amenințați din nou de sistemul „țehurilor“ exclusiviste săsești²⁹. Și, cum trăia la Sibiu, în mijlocul noilor și neașteptătorilor dușmani ai națiunii, Gavril Munteanu ducea „una viață împresurată de atâtea adenunciațiuni clandestine“, încât a fost nevoit să se decidă la alegerea unui alt liman de existență. Se mută, așadar, la Brașov, spre sfârșitul anului 1850, locul care urma să fie pentru el un cîmp de fructuoasă activitate, sursa adevăratului său renume și a valorii cu care a intrat în istoria culturii noastre.

După câteva decenii de experimentări divergente pe planul învățămîntului, românii din Brașov își reunifică în 1850 cele două școli, din Șchei și Cetate, într-un gimnaziu modern, centralizat, cu patru clase de băieți și două fete³⁰. Meritul îi revine în măsură covârșitoare energicului episcop Andrei Șaguna. Gavril Munteanu a fost invitat, grație stăruințelor și înrîuririi lui George Bariț, să preia clasa a IV-a, de fapt cea dintâi clasă de gimnaziu. Munteanu a răspuns invitației și la de 1 noiembrie 1850 a deschis cursul gimnazial propriu-zis la Brașov, cu o clasă de 24 de elevi, între care recunoaștem câteva viitoare nume ale culturii românești: Ioan Meșotă, Titu Liviu Maiorescu, Iacob Mureșanu (compozitorul), Constantin Danielopol și alții. Debutul școlii centrale corespundea eforturilor depuse pentru edificarea unei clădiri pe măsura unui gimnaziu modern. Atmosfera unei emulații frenetice a dominat ani la rîndul românimea, instărită în general, din orașul de sub Tîmpa, a cărei lozincă a devenit notorie: „Să zidim Ierusalimul românesc!“ Lucrările au evoluat, însă, cu o încetineală exasperată chiar și pentru acea epocă: în 17 septembrie 1851 s-a început construcția³¹ și abia în toamna anului 1856 s-a încheiat. Între timp, în 1853, Gavril Munteanu ajunge directorul gimnaziului care-și sporea an de an clasele, brașovenii își odihnesc speranțele în prezența acestui om cu experiență didactică atât de solidă, iar la Brașov se conturează un nou focar de cultură, în genul clasic agreat de transilvăneni. Profilul, impus de Gavril Munteanu, e subliniat suficient de ponderea covârșitoare a limbilor clasice (8 ore de latină și 5 ore de greacă săptămînal), alături de limba română (6 ore săptămînal) și de istorie (3 ore săptămînal). Odată desprins de tutela *nemijlocită* a unui ierarh bisericesc, așa cum fusese nevoit să activeze la Buzău și Rîmnic, fostul traducător la *Meditațiilor religioase* și al *Urmării lui Iisus Hristos* reduce aproape la zero locul religiei în gimnaziu, oferindu-i doar două ore pe săptămînă, caz pe care nu-l putem întîlni în vreo altă școală transilvăneană a vremii. Pentru latină limba, în schimb, ambițiile mentorului sînt mari, pînă la a postula ca elevii clasei a IV-a (cea dintîi de gimnaziu!) să-i citească pe Caesar (*De bello gallico*) și Ovidiu (*Metamorphoseon*) și să facă compuneri în limba străbunilor noștri. Cit despre limba maternă, aceasta

²⁷ XII.

²⁸ XX.

²⁹ XXI.

³⁰ Instituția beneficiază de cea mai competentă lucrare dedicată pînă azi unui așeză-mînt didactic românesc, prin lucrarea lui Andrei Bârseanu. Vezi nota 2.

³¹ *Ibid.*, p. 72—82; vezi și Gavril Munteanu, *Cuvînt zis cu ocaziunea punerii fundamentului la zidirea școalelor române de legea răsăriteană din Brașov, 17 septembrie 1851, în Foaiete pentru minte...*, 1851, nr. 38, p. 293—294; reproducă de Aron Pumnul în *Lepturariu românesc cules den scripitori rumâni... de Arune Pumnul, profesoriu de limba și literatură română la Gimnaziul plinariu den Cernăuți*, tom. IV, partea 2, Viena, 1865, p. 42—46.

„are ca scop nu numai o cultură limbistică, ci a oferi școlărilor un material bogat pentru dezvoltarea spiritului și formarea caracterului“³², necesar asimilării tuturor celorlalte obiecte de studiu. Pentru a susține această limită programatică, Gavril Munteanu a desfășurat o muncă tenace de alcătuire a manualelor și de recepționare a unor lucrări de referință din alte culturi, necesare bunului mers al școlii. Cu totul remarcabilă pentru secolul trecut este *Cartea de lectură românească pentru clasele gimnaziale*, tipărită la Brașov în 1857 și reeditată în 1861 și 1866. În *Prefacia* manualului, autorul distinge judicios între metoda predării școlastice a limbilor și metoda „vie, de filieră pestalozziană, încă neîncetățenită la noi: „O limbă moartă sau streină nu se poate învăța fără gramatică. Limba maternă se învață prin imitațiune și exercițiu“. O astfel de asimilare a limbii reclamă — spune Munteanu — o lectură variată („capetele de lectură să fie de genuri varii“), clară („expresiunile să fie clare, precise și măsurate ideii înfățișate“) și adecvată virtuții, dar mai ales „ideile să fie adevărate“. Pentru a-și ilustra exigențele, el înserează într-un manual, căruia nu i se poate reproșa decît dificultatea cuprinsului pentru copii de 11—14 ani, lecturi exemplare din Grigore Alexandrescu, C. A. Rosetti, Constantin Bălăcescu, Andrei Mureșanu, Heliade Rădulescu, Gheorghe Sion iar din literatura străină lecturi de preferință moral-filosofice din Lessing, Herder, Benjamin Franklin, Coleridge, Frații Grimm, Fenélon (*Selon și Cressus sau nestatornicia bunurilor lumii acesteia*) sau din celebri autori germani de manuale școlare ca Moger, Flügge și Schinnagl. Manualul, neobișnuit de valoros, este în plus și operă de premieră în istoria școlii românești, merit care i se atribuie pe nedrept *Lepturariului* lui Aron Pumnul, apărut abia peste un deceniu. Acestui prim manual românesc de literatură în șensul modern al termenului îi va adăuga în 1860 unul de *Gramatică română pentru clasele gimnaziale* de aceeași valoare, cu reeditări în 1861 și 1863. Cu ideile și criteriile acestui manual, Gavril Munteanu accede în rîndul filologilor noștri latinști, care vor avea un ascendent atât de important și atât de curînd, asupra Societății Academice de la București. „Obiectul gramaticii române — arată el într-o succintă introducere — cată să fie acele forme ale limbei române, vorbite de toți românii fără distincțiune de țară și provincie, ce-s mai aproape de tipul primitiv al limbei latine [s.n.s.]“. Demersul etimologic este, după el, unica modalitate de a unifica diferențele zonale din limbă, etimonul latin („tipul primitiv“) avînd rolul unui liant de neînlucuit. Filiația Școlii Ardelene o putem detecta și în alte aserțiuni, ca aceea că limba română se aseamănă, de fapt, cu latina preclasică. Observația amintește expresia lui Petru Maior, după care limba română este nu fiica, ci *mama* limbii latine (prin identificarea limbii noastre cu latina vulgară, anterioară și posterioară idiomului cult, cunoscut îndeosebi sub numele de limba latină clasică). În mod necesar, Munteanu acceptă și celelalte teze ale latinismului militant, declanșat de Timotei Cipariu la Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 1862, cum sînt purismul lexical și ortografia etimologică³³. Dar, dacă în 1862 el este un apărător înflăcărat al principiilor lui Cipariu, cinci ani mai tîrziu zelul său latinist ne apare mult temperat, cu un prilej care îl va detașa de ortodoxismul filologic al lui Laurian și Massim. În prima sesiune a Societății Academice Rmâne, ținută la București în august 1867, Gavril Munteanu, ca unul dintre membrii fondatori ai noului for științific, a fost cel dintîi solicitat „a adumbra“, adică a schița un proiect de ortografie românească. Proiectul său, prezentat în 8 august, se vroia un compromis pasabil între principiile etimologic și fonetic, în ideea de „a scrie fiecare sunet cu litera sa și de a nu întrebuița una și aceeași literă pentru două sunete“. Consideră că cele 27 de sunete ale limbii

³² Andrei Bârseanu, *Op. cit.*, p. 265.

³³ Vezi *Disertațiune ținută de —, director gimnaziale, în 17 iuliu s.v. în sedința II-a a Adunării Asociațiunei literare din 1862 în Brașov, în Foaiete pentru minte...*, 1862, nr. 31, p. 237—241; nr. 32, p. 245—248; nr. 33, p. 254—256 și — sub titlul *Purismul în limba română*, — în *Revista română pentru științe, literatură și arte*, vol. II, București, 1862, p. 443—361.

române se pot ilustra prin cele 20 de semne ale alfabetului latin: prin folosirea lor în formă genuină, atunci când se redau sunete originare latine și prin combinare și adăugare de sedile și diacritice, atunci când semnifică sunete derivate sau modificate. Proiectul său, întru totul similar principiilor de azi, a căzut în fața unui contraproiect al lui I. C. Massim, larg deschis exagerările îndeobște cunoscute³⁴.

Același drum, de la dascăl la reputat om de știință, l-a parcurs Gavril Munteanu și ca exeget al clasicității latine. Apropierea lui de acest domeniu e rezultatul unor adânci convingeri despre istorie în general și despre cea a antichității clasice în mod deosebit. Gavril Munteanu subliniază repetabilitatea ciclică a formelor istorice — *nihil nuovo sub sole!* —: „Istoria se repeteste neconținut, prin urmare nu se zice, nice că se face ceva în prezent, ceea ce nu s-ar fi zis și nu s-ar fi făcut în trecut”³⁵. Căci, se explică el în același loc, „istoria are legi tot atât de eterne, necesare și divine ca și natura, după care aceleași cauze, între circumstanțe analoage, produc asemenea efecte”. Ca atare, conducătorii popoarelor „nu vor fi în stare a prevedea efectele ce au să urmeze din cauzele și circumstanțele epocii lor” dacă nu vor cunoaște și asimila trecutul. Explicându-și teoria la nivelul culturii, Munteanu emite o serie de judecăți de valoare proprii nu numai lui, ci întregii generații pe care o reprezenta. De pildă: 1) „Clasicitatea antică este un tezaur unde sunt adunate doctrinele și preceptele cele mai instructive și salutari, ca și atâtea fructe ale experienței secolelor trecute”; 2) „Orice cultură, fără a avea fundamentul clasicității antice este numai o erudițiune superficială”; 3) „Cultura modernă atât de lăudată este un rezultat al vechii culturi, cuprinsă în clasicitatea elenică și latină”. Se simte dator să tragă și el semnalul de alarmă asupra insuficienței recepționării a clasicității latine în cultura și literatura noastră, fapt care ne pune în postura de moștenitori ingrați ai propriilor strămoși. Reamintindu-și marea inițiativă eșuată a lui Heliade Rădulescu, de a traduce în lungă serie scriitorii antici în cadrul *Bibliotecii românești*, profesorul brașovean preia ideea, pornind de la cunoscuta inițiativă a lui Scarlat Rosetti din 1860, de a premia pe cont propriu cele mai bune traduceri din clasicii antichității romane, în specie Suetonius, Jornandes și Tacitus. Cu un deceniu înaintea resuscitării puternice a problemei prin Societatea Academică Română din București, Gavril Munteanu se înhamă la cea mai grea acțiune *individuală* de traducere a scriitorilor antici latini, din întregul secol al XIX-lea. Impulsul proxim pornește din rațiuni didactice. Pe urmele lui Ioan Maiorescu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu sau August Treboniu Laurian care îndrumază învățământul național spre orientarea clasică, Munteanu este de părerea că limbile elină și latină, completate de gimnastică, trebuie să constituie bazele învățământului național, căci numai rigoarea rațională a acestora poate crea „oameni care să știe a-și împlini misiunea în postul unde vor fi chemați, așa cum vor pofti onoarea și interesele țării și a națiunii sale”. Aliat unei vechi păreri polemice, care și-a făcut loc în deceniul 1838—1848 prin Ioan Maiorescu și Aron Florian, mari mentori ai învățământului din Țara Românească, el își exprimă convingerea că „beletristica și șcala romantică nu e calea cea nimerită ce duce la știință și la putere”. În conșes cu marii săi contemporani, Gavril Munteanu este și el autorul unor manuale de limbă latină, cel mai important fiind *Gramatica latină*. . . , partea morfologică, pentru primele două clase de gimnaziu. Cele *opt ore de latină săptăminal*, pe care le impuse în gimnaziul brașovean, reclamau un material didactic bogat, în limba respectivă. Profesorul ambiționează însă la mai mult decât atât, la o familiarizare a românilor cu scriitorii latini, încă din școală, în limba română. Meritul în acest sens, recunoscut îndeobște, se concretizează în 5 tălmăciri masive

³⁴ Vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869; p. 37—44; Ioan Chindriș, *Alexandru Papău Ilarian și Academia Română*, Cluj-Zalău, 1973, p. 12—14.

³⁵ Vezi *Prejacia* la traducerea sa: *Căiu Suetoniu Trancuillu: Viața a XII imperatori*. . . , Brașov, 1867, p. IV—V.

și dificile, realizate într-un timp record: *Viața lui C. I. Agricola și Germania* lui Tacit (1858 și 1864), *Viața a XII imperatori* a lui Sueionius (1867), *Odele și epodele* lui Horațiu (1867) și *Operele* lui Tacit (postum, 1871). Traducerea poeticii horatiene, tipărită în editura Junimii ieșene, atrage atenția pretențioasei grupări literare, care îl elogiază în două recenzii entuziaste³⁶. După mai bine de două decenii de la traducerea *Suferințelor junelui Werther*, Gavril Munteanu se afla, astfel, din nou în domeniul literaturii, în pofida declarației sale nefavorabile despre „beletristica și romantică”.

Pentru că, asemeni altor acte din viața sa plină de greutate și zbucium, și această exprimare de poziție nu este altceva decât simptomul unei personalități de-o derutantă complexitate, care s-a manifestat în scrisul său pe o gamă ambițioasă, de la teologie și filosofie la filologia românească, de la antichitatea greco-latină la literatura romantică a vremii, de la geografie și artă militară la popularizarea cunoștințelor științifice. Drept dovadă rămîne opera sa pe care, după moartea survenită la 17 decembrie 1869, a lăsat-o posterității.

³⁶ *Convorbiri literare*, II, 1868, nr. 5, p. 72—77; nr. 8, p. 128.

Buzău, 14 ianuarie 1842

Domnule prieten,

După poftirea ce mi-ai făcut în scrisoarea priimită prin psaltul recomandat, m-am silit a face d-lui Rus¹ prenumerații, și abia putui să încheruez un număr de 13. Vezi-l în alăturata foaie².

Eu nu știu care va fi gândul autorului sau a editorului în privința publicării prenumărațiilor; în prospect nu se dă nici un semn pentru aceasta. Părerea mea ar fi ca dumneata să-i aduci aminte sau, fiindu-ți prieten, să-l sfătuiști, dacă îi vrea, ca să publice NN [-numele; n.ns.] prenumerațiilor în vreunul din tomurile uvrăgiului, că n-ai crede ce putere fermecătoare are această simplă mîglisire a acestei mici deșertăciuni, asupra apatiei publicului³.

Tot din acest cuvînt, dacă dumneata numai pentru vreun îndemn de ico[no]mie nu publicezi — cum făceai — prenumărații cei numeroși ai foilor d-tale, mai mult pierzi decît cîștigi⁴. Și aceasta d-l Rus să o facă nu atît pentru folosul cărții dumnealui, cît în interesul altor cărți, de acum înainte tipărînde.

340 Tot cu acel zel am stăruit a-ți face pe aici mai mulți abonați, și osteneala nu mi-a fost în zădar./ Cum știu, aveai numai doi abonați la Buzău. Eu ți-am mai recrutat trei: pe Vintileanu⁵, sameșu⁶, arhidiaconu⁷. De la cei doi dintîi îi voi primi și-ți voi răspunde eu prin cine vei porunci, iar cel din urmă îi va număra lui I[osi]f Romano[v]⁸.

Crez că dorești să afli ceva și despre clientul d-tale⁹. A fost la mine odată, înaintea sărbătorilor. Fiind însă cu alții, n-am putut vorbi nimic, dar l-am poftit să ne mai vedem. Eu, iconomul¹⁰, am fost preveniți bine în favorul lui, prin eclisiarh, înainte de a veni d-lui la Buzău. De aceea am și fost luat vorbă cu episcopul¹¹ pentru d-lui, fiindcă aveam trebuință în stînga de un psalt. A rămas numai să-l auză cîntînd și să se încredințe prin cercare de organ și meșt[eș]ugul d-lui. Zioa a venit: ajunul Bobotezii. A cîntat în stînga însă, spre mîhnirea noastră, n-a plăcut episcopului, care este singur psalt deosebit. Așa, nu s-a făcut nimic.

Mai dăunazi a venit la mine. L-am întrebat ce a hotărît să mai facă, rămîne în Buzău ș.c.l.? Mi-a răspuns că s-a hotărît să schimbe pe *Ca, Vu* cu cotu¹². I-am aprobat alegerea și i-am poftit norocire la noul fel de viață ce și l-a ales.

340v Cu alt prilej, te voi ruga ca să recomîndezi publicului d-tale pe *Werther*, ce a ieșit de/ subț tipar, după ce a scăpat, ca vai de el, neatins de foarfecele cenzurii noastre. Recomîndația, fiind anonim traducătorul, să va face fără a se numi traducătorul. Așteaptă însă să ți-l trimit, să-l citești, și apoi te rog să pomenești de el în vreun No al *Foii pentru literatură*¹³.

Socotesc că ni se va face cunoscut, sau prin foi sau cu alt tip, ieșirea de supt tipar a *Geografiei*¹⁴, ca să strîngem prenumerațe și, după ce ni se vor trimite trupurile pentru care ni-am prenumărat, să vă trimitem banii.

Isprăvesc scrisoarea cu cuvintele d-tale: „Iubește-mă cum te iubesc eu“. Al d-tale plecat prieten,

341

G. Munteanu.¹⁵/

¹ Este vorba de profesorul și scriitorul blăjan Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 349—400), a cărui lucrare de căpătîi, *Icoana Pămîntului sau Carte de geografie* se tipărea la Blaj. În 1842 a apărut volumul I.

² Foaia cu abonații din Buzău nu s-a păstrat. În lista abonaților, pe care Timotei Cipariu o anexează la sfîrșitul volumului III, apărut după moartea lui Ioan Rusu, în 1843, nu figurează nici o persoană din Buzău (*Ibid.*, p. 389). Dar se pare că lista e parțială, după criteriile pe care azi nu le cunoaștem, pentru că, de pildă, lipsesc numele abonaților din București, care, după alte surse, au fost în număr foarte mare.

³ Numele s-au tipărit, la sfîrșitul volumului III (vezi aci supra, n. 2).

⁴ Bariț a publicat o singură dată numele abonaților săi: în fascicolă separată, ca anexă la *Foia pentru minte...* pe 1838: *Numele domnilor domni prenumărați la Gazeta de Transilvania și Foaia pentru minte, inimă și literatură în semestrul al II-a 1838*. Din Buzău figurează un singur abonat: „Gavril Munteanu, profesor de teologie“.

⁵ Protosinghelul Gherasim Vintileanu era egumenul mănăstirii episcopale din Buzău (vezi scris. III).

⁶ „Sameșul“ sau secretarul Prefecturii județului Buzău era serdarul Costache Giuologlu (vezi și scris. III, VI). Ocupa postul încă din 1838, cînd îi întîlnim numele în *Cantor de avis și comerț* (II, 1838, nr. 12, din 9 septembrie, p. 47), în aceeași calitate. Vezi și *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836—1936*, București, 1937, p. 32.

⁷ Arhidiaconul Episcopiei de Buzău era *Calinic Gănescu*, mai tîrziu (1845), protosinghel. Vezi *I. Ionașcu, Material documentar...* p. 71; 49. Pînă la urmă, Gănescu nu se va abona, totuși, rămînînd doar Gherasim Vintileanu și Costache Giuologlu (vezi scris. III).

⁸ Iosif Romanov, cunoscutul librar și editor din București, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I—V, 1973—1980, pass.

⁹ „Clientul“ lui Bariț, care voia să se facă psalt la Buzău, rămîne deocamdată neidentificat. Trebuie să fie un român neunit din Transilvania, cu studii de psaltichie la Șcheii Brașovului.

¹⁰ „Iconomul“ episcopiei era *Filotei*, figură remarcabilă a vieții religioase și culturale din Buzău, care va ajunge el însuși mai întîi locțiitor de episcop (1847), iar apoi episcop de Buzău (1850—1860). Dintr-o scrisoare a lui Aron Florian către Bariț, din 21 ia-

nuarie 1847, aflăm că Filotei era transilvănean din Cernat, în Săcele, lucru pe care potrivnicii i-l impută, din dorința de a-i stăvili pe transilvănenii ajunși dincolo de Carpați să ocupe demnitățile mai subliniate în ierarhia țării. Drept pentru care Aron Florian optează pentru confecționarea pe seama lui Filotei a unei obîrșii sui generis, „arătînd că deși tatăl său, român din Țara Românească, s-ar fi însurat în Cernat, dar s-a întors iar la locul său, unde a născut pe economul și unde a rămas pentru totdeauna, neguțetorindu-se cu amîndouă țările“ (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 63). Într-o scrisoare către același, din 25 martie 1848, Pavel Vasici consideră alegerea lui Filotei o chestiune „pro forma, căci ei sînt denumiți: la Buzău, Filotei, la Argeș ficariu mitropolei, la Rîmnic, Nifon“ (*Ibid.*, II, București, 1975, p. 17). Filotei a murit la 16 august 1860, mai precis „astă-noapte [15 spre 16 august -n.n.] la 3 1/2 ore“, după cum sună telegrama prin care locțiitorul episcopal de la acea dată, Dionisie Romano, un alt transilvănean, anunța ministerul despre tragicul eveniment (vezi *I. Ionașcu, Material documentar* . . . , p. 154). Despre Filotei vezi, în afară de *Ibid.*, pass., și: *B. Iorgulescu, Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 130—131 (după această sursă, fiul neguțătorului din Cernat „se distinsese printr-o mare lăcomie de bani“, „lăsînd în urmă-i sume fabuloase, din care s-au împărțit mulți din cei ce erau împrejurul său, rămîind și statului 70 000 galbeni“; banii, însă, vor ajunge în mina statului cu oarecare greutate, fiind nevoie de o anume înscenare pentru a „sfărîma“ testamentul lui Filotei, care indica imensei sume altă destinație decît buzunarul secătuit al regimului lui Cuza; în nimicirea testamentului a jucat un rol esențial Alexandru Papiu Ilarian, procuror la Curtea de casație a Principatelor Unite, care a rostit un rechizitoriu zdrobitor împotriva testamentului, într-o ședință din 1865 a înaltului for judiciar; excelent bazat pe surse interne și internaționale de drept testamentar, discursul s-a bucurat de un mare succes, fiind tipărit imediat de mai multe publicații: *Monitorul*, 1865, nr. 252, p. 1106—1107; *Jurnalul judiciar*, I, 1865, nr. 14, p. 106—107 și *Trompeta Carpaților*, II (III), 1865, nr. 66 (383), p. 262 (1530)—263 (1531) și constituind un nou succes liberal, după legea secularizării averilor mănăstirești din 1863) și *Constantin P. Burducea, Biserica episcopală din Buzău*, București, 1931, p. 15.

¹¹ La 1842, episcopul Buzăului era *Chesarie*, pe numele mirenesc *Constantin Căpățînă*, 1784—1846, unul dintre cei mai mari ierarhi de la cotul Carpaților. Originar din București, cu studii tot acolo, a învățat limba și literatura elină cu vestitul Lambru Fotiadi. Mai întii profesor al unui pension particular în București, Constantin Căpățînă e introdus în viața monahală de către Iosif, episcopul Argeșului. Devenit Chesarie, el ajunge pe rînd: diacon al Episcopiei de Argeș, curator al Metohului Antim din București și apoi econom al Mitropoliei Țării Românești. Grigore Ghica i-a încredințat în 1825 demnitatea de episcop al Buzăului, după resignarea lui Gherasim, în 1824. Vezi despre el: *B. Iorgulescu, Op. cit.*, p. 129—130; *Constantin P. Burducea, Biserica episcopală din Buzău*, p. 15; *I. Ionașcu, Material documentar* . . . , pass.

¹² *Pa* și *Vu* sînt note muzicale din psaltichia bizantină. Schimbînd notele muzicale cu „cotul“, metrul negustoresc dinaintea lui Cuza, clientul lui Bariț își schimba meseria: din cîntăreț bisericesc, în negustor.

¹³ Gavril Munteanu este primul traducător în limba română, într-o ediție tipărită, al *Suferințelor tînrului Werther*, de Goethe. Înclinația spre această mare operă a pre-romantismului european, îl înscrie pe profesorul de la Buzău în efervescenta mișcării literare din jurul primelor reviste și grupări scriitoricești de la noi. Dintr-un comandament anterior anatemei pe care *Dacia literară* o aruncă asupra „traducțiilor“, recomandante în schimb cu căldură de *Foaie pentru minte* . . . sau *Curierul de ambe sexe*, apar o mulțime de tălmăciri din marea literatură a momentului, *Werther*-ul lui Munteanu fiind secondat, de pildă, de *Noaptea* lui Young, *Istoria lui Gil Blas*, *Saul și Virginia* de Alfieri, *Istoria Ghenovevei de Brabant*, *Aneta și Luben* de Mormontel și altele. Bariț nu întîrzie să recomande cititorilor săi traducerea anonimă a lui *Werther*, în scurta cronică *Suferințele junelui Werther din Goethe*, București, în *Tipografia curții a lui Fr. Valbaum*, 1842 (în *Foaie pentru minte* . . . , 1842, nr. 16, p. 128). Despre avatarurile lui *Werther* cu cenzura din Țara Românească vorbește și Aron Florian în scrisoarea către Bariț din 26 octombrie 1842 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 33). Vezi în legătură cu traducerea și *Ioan Gherghel, Goethe în literatura română*, I, București, 1931, p. 53.

¹⁴ Aceași rugăminte, de a fi anunțată apariția *Icoanei Pămîntului* . . . primește Bariț și din partea autorului, Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 392) și a lui Timotei Cipariu (*Ibid.*, IV, București, 1978, p. 175).

¹⁵ Scrisoarea a mai fost publicată la *I. Ionașcu, Material privitor la istoria Seminarului din Buzău*, 1836—1936, București, 1937, p. 38—39. Ediția lui Ionașcu comportă o greșeală gravă, care schimbă sensul lucrurilor: la sfîrșitul alineatului al 4-lea (f.ms 340 v, rînd 5 sus), în loc de „If. Romano“, care trebuie lecturat: „I[osi]f Romano[v]“, istoriograful seminarului buzoian citește: „Ier. Romano“, greșit, substituind persoanele, spre o posibilă derută a istoricilor literari.

II

Buzău, 6 februarie 1842

Domnule prieten,

Ți-am fost scris în luna trecută, nu-mi aduc aminte la ce zi ¹, prin care, între altele, îți însemnam 15 prenumerați ce i-am făcut d[omnului] Rus, pentru *Geografia* ce este să o tipărească ², și te rugam ca să trimiți încă la două ³ persoane foile d-tale. Nu știu de ai priimit-o.

Cu ocaziunea acesta îți trimit un exemplar de *Werther* ⁴ și tom. II-lea de *Med[itațiuni] religioase* ⁵. Te rog recomîdează-le cititorilor dumitale, pe cea dintîi ca pe o traducție anonimă ⁶. M-aș bucura cînd aș putea găsi vrun chip ca să-ți trimit vreo 10 exemplare din *Werther*, pentru ca să mi le împarți pe la iubitorii de citire ai d[omnii]lor voastre.

Mai trimite încă un număr, începînd de la începutul anului, de foile d-tale, subt adresul: *Domnul domn Costache Mușceleanu* ⁷, și prețul îl voi răspunde cui vei orîndui.

Răspunde-mi, ca să poci fi odihnit asupra priimirii aceștia și a celiilalte.

Al dumitale doritor prieten,

G. Munteanu ⁸./

342

[Adresa:] Domnului domn Gheorghie Bariț, profesor și redactor, la *Brașov*

¹ În 14 ianuarie (vezi scris. precedentă).

² Vezi scris. I, n. 1, și 14.

³ De fapt, în scrisoarea precedentă e vorba de 3 abonați noi: Gherasim Vintileanu, Costache Giuloglu și Calinic Gănescu. Se pare că ultimul a renunțat (vezi scris. anterioară, n. 7).

⁴ Scris. anterioară, n. 13.

⁵ În 1839, Gavril Munteanu tipărise la Buzău volumul I al unor *Meditații religioase*, traduceri din autou încă neidentificați. Volumul II a apărut în 1840. Bariț a popularizat la vremea sa *Meditațiile*, inserînd în revista sa două secvențe din ele: *Pacea casnică* (în *Foaie pentru minte* . . . , 1840, nr. 50, p. 395—398; nr. 51, p. 405—407) și *Cum putem fi fericiți* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57—62). Cele două reproduceri veneau în urma anunțării cărții, în *Foaie pentru minte* . . . , 1840, nr. 16, p. 128.

⁶ Traducerea lui *Werther* (scris. anterioară, n. 13) a apărut anonimă și, după cum se vede, Munteanu dorește să păstreze în continuare acest anonim. În calitate

de profesor și director al unei școli teologice superioare, afișarea publică, explicată, ca autor al unui „romanț“ sentimental nu putea să-i aducă decît ponoase din partea superiorilor. Oricum, toată lumea știa cine e traducătorul, și cu atît mai mult inteligentul și eruditul Chesarie, episcopul Buzăului. Esențial era ca numele rectorului să nu apară *tipărit* alături de bietul îndrăgostit al lui Goethe.

⁷ Tot ce am reușit să aflăm despre boierul buzoian *Costache Musceleanu* este că era fiul lui Sandulache Musceleanu (vezi *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836–1936*, p. 39).

⁸ Scrisoarea a mai fost publicată la *I. Ionașcu, Material documentar...*, p. 39

III

Buzău, 3 martie 1842

Domnule prietine,

Scrisoarea dumitale de la 4 fevr. am primit-o la 3 martie. Citind cele ce-mi scrii, am văzut că n-am fost înțeles într-un punct oarecare, asupra căruia mă grăbesc a mă desluși.

Pe lângă prenumeranții la *Geografia* d[omnului] Rus ¹, ți-am fost trimis cu scrisoarea-mi de la 14 ianuarie și doi abonați la foile d-tale: pe cuv[iosul] p[ărinte] protosinghel *Gherasim Vintileanu*, igumen ², și pe d. d[oc]tor *Costache Giuloğlu* secretarul (sameșul) județului Buzău ³. Dar temîndu-mă că poate să nu-mi priimești scrisoarea, nu mult după aceasta am scris și lui Romanov, tot pentru acești doi prenumeranți, mai adăogînd încă doi: pe Filothei iconomul ⁴ și pe d. d. *Costache Mușceleanu* ⁵, iar pe dd. *Grigorie Negrea* ⁶, pe *Iancu Marghiloman* ⁷, pe *Mihalache Arion* ⁸ îndreptîndu-i să se aboneze d-a dreptul la Romanov, neavînd vreo împuternicire de la d[umnea]v[oa]stră. Cum și în ce chip îți va fi scris Romanov, nu știu. Văz că s-a făcut încurcătură cu cei dintîi doi abonați, luîndu-se *Giuloğlu* și sameșul (secretar) pentru două deosebite persoane, în vreme ce este numai una și aceeași, *Giuloğlu* fiind pronumele, iar sameșul (secretarul) slujba — dregătoria. Tot aceasta se întîmplă și cu *Gherasim*, care este o persoană cu *Vintileanu*.

În punctul acesta n-am fost înțeles. Est[e] altul în care nu vă înțelegem, asupra căruia rog o deslușire cît se va putea mai grabnică. Abonații citesc în înștiințare, de mai multe ori repetată: „Prețul acestor foi este, pe un/an întreg, de 16 sfanzici sau 5 fl. 20 cr. C.Mz., iar fără poștă 4 fl. 40 cr. C.Mz. sau 14 sfanzici“ ⁹. Acum nu știu dacă prețul de sfanzici, coprinzător și de portul poștii, este aplicat numai la Transilvania, și la toată Austria, sau se întinde și în părțile acestea, pînă la agenții, adecă la noi: de la Turnu Roșu ¹⁰ pînă la București. N-am avut pînă acum pricină să iau, de la vreun cunoscător, știință despre aceasta, de cînd citesc *Gazeta* dumitale și a plătit-o Romanov, cu care am daravere. Netrecîndu-mi prin gînd portul de la Turnu Roșu pînă la agenție, am recomîdat *Gazeta* d-tale după prețul din înștiințare, de 16 sfanzici. Acum mă pomenesc că îmi scrie Romanov ca să adun banii de la prenumeranții, cerînd de la fiecare 22 sfanzici,

vezi bine, cu 6 sfanzici mai mult, și aceasta pentru portul de la Turnu Roșu pînă la agenție în București, fiindcă din București fieștecare și le priimește cum poate: cu expediția sau cu ocazioane particulare. Aceasta m-a făcut să nu adun banii prenumeranții, înainte de a avea o deslușire de la d-voastră, care n-ar strica să se pomească și vrun număr a unia din foi ¹¹, spre a depărta de la culegători tot prepusul ce ar putea să-l ridice abonații. Plăcerea cu care se citesc îmbe foile d-tale este atît de mare pe la abonații săi, că ei dau bucuros încă și mai mult de 6 svanzici. Vor însă să știe că dau cu cuvînt.

P[ărintele] iconom ¹² ar vrea să aibă de la început, pe cîte patru ani trecuți, *Foaia minții* ș.c.l., fără *Gazeta*(?). Dacă o aveți și/ este de 344v dat, trimiteți-mi-o, și prețul vi-l voi răspunde.

Art[icolul] *Opinia* de E[liade] ¹³ a făcut o întipărire grozavă, deopotrivă adîncă în toate inimile, dar, firește, după deosibitele credințe politice, deosibite.

Adieu. Ocazionul e grabnic.

Al d-voastre doritor prieten,

345

G. Munteanu ¹⁴/

[Adresa:] Domnului domn Gheorghie Bariț, profesor și redactor foilor românești din Transilvania, la *Brașov*

¹ Vezi scris. I, n. 1 și 14.

² Idem, n. 5.

³ Id., n. 6.

⁴ Id., n. 10.

⁵ Scris. II, n. 7.

⁶ *Grigore Negrea*, „boier buzoian“ (cf. *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836–1936*, București, 1937, p. 364 (la Indice alfabetic)).

⁷ *Iancu Marghiloman*, boier din Buzău, tatăl cunoscutului om politic Alexandru Marghiloman. Vezi despre el *I. Ionașcu, Op. cit.*, p. 40; 147; 159–161; 193; 229.

⁸ *Mihalache Arion*, boier și om de cultură din Buzău.

⁹ Vezi textul exact al anunțului în: *Gazeta de Transilvania*, V. 1842, numerele 1–3.

¹⁰ Turnu Roșu, pe Valea Oltului, era cel mai însemnat punct de vamă între Țara Românească și Transilvania. La întrebarea lui Munteanu, dacă „supușii austrieci“, „protejați“ de agențiile imperiale din Țările Române beneficiază de același tarif poștal ca locuitorii din Transilvania, răspunsul este: *nu*. Pentru abonații dinafara Imperiului Austriac, taxa de porto poștal era mai mare, indiferent de cetățenia abonatului.

¹¹ Nu se publică un astfel de anunț.

¹² Filotei (vezi scris. I, n. 10).

¹³ Elogiu tîrziu la adresa articolului lui Ion Heliade Rădulescu, *Pentru opinie*, apărut în *Foaie pentru minte...*, 1851, nr. 48, p. 377–382; nr. 49, p. 385–388; nr. 52, p. 409–412. Articolul lui Heliade Rădulescu „a cărui paternitate a fost stabilită în secolul nostru (vezi *Gheorghe Bogdan-Duică, George Barițiu și amicii săi, în Tribuna poporului*, VII, 1903, nr. 42, p. 1; *George Em. Marica, Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 215), este o pledoarie

pentru democratizarea vieții sociale, împotriva marilor boieri, a căror opoziție în Adunarea Obștească a Țării Românești, contra lui Alexandru Dimitrie Ghica, o condamnă cu mult curaj.

¹⁴ O ediție anterioară a scrisorii la I. Ionașcu *Material documentar...*, p. 39—40.

IV

Buzău, 24 mai 1842

Domnule prietino,

Îți mulțumesc că n-ai pregetat a recomănda pe *Werther* și *Meditațiile*, cetitorilor d-tale ¹. Socotesc să fi primit pînă acum prețul foilor d-tale, de la prenumerații culeși prin mine. Eu am scris demult lui I. Romanov, ca să ți-i trimită.

Nu [șt]iu pentru ce întîrziază *Geografia* lui Rus. [Cînd va] ieși de supt teasc?! Mulți o așteaptă cu [ne]răbdare ².

Prin aceasta te rog, d[omnule] prietino, nu pregeta a îndrepta la Sas-Sebeș ³ acești [pa]tru galbeni împărătești, în moneda aceasta ori în hîrtie, cum vei găsi mai îndeminatec, cu diligența, către d. Deac Ioan, paroh greco-unit ⁴, care este rugat, prin alăturata scrisoare, a-i înmîna cui se cade, / la Vingard ⁵. Pe lîngă care bani mai alăturerez încă 40 cr. C. Mze. pentru porto și rețepise, care, reînturnîndu-se iscălită de Deac, îmi vei îndrepta-o cînd ți se va întîmpla prilej. Te rog nu pregeta a pune osteneala aceasta, că, pe lîngă îndatorarea cu care legi pe un prieten, mai contribuiezi la o faptă de recunoștință, ce un fiu este dator cătră maică-sa.

Nou ceva pe aici nu este.

S[pune] închinăciune prietenului Maiorescu ⁶, Po[pa]su ⁷, Bran ș.c.l. și iubește pe a d-tale doritor amic,

G. Munteanu ⁸.

P.S. Neajungînd cei 40 cr. C. Mz. pentru porto diligenții, lipsa 346v împlinește-o, și ți se va întoarce cu mulțămire./

¹ Vezi și scris. II, n. 5.

² La completările din paranteze drepte [], manuscrisul rupt.

³ Sebeș sau Sebeșul Săsesc, cum se numea localitatea în acea vreme. Era poșta ultimă pînă în satul de origine al lui Gavril Munteanu, Vingard.

⁴ Despre Ioan Deac, preotul greco-catolic din Sebeș, vezi *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci-Ritus Catholicorum Dioecesis Fogarasiensis in Transilvania, pro Anno a Kristo Nato MDCCCXLII* [1842], ab *Unione cum Ecclesia Romana CXLV* [145], Blaj, 1842, p. 24. La 1842, Sebeșul avea rangul de „civitas“, oraș, cu 199 de credincioși greco-catolici.

⁵ Vingardul era satul natal al lui Gavril Munteanu. Bani îi trimite, fără îndoială, mamei sale, văduva dascălului Ioan Munteanu.

⁶ În 1842, Ioan Maiorescu se afla la Craiova, ca profesor la Gimnaziul din capitala Olteniei și inspector al școlilor din „România Mică“, cum numeau pașoptiștii orașu-

banilor. Vezi Nicolae Băncescu și Vasile Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811—1911*, București, 1912; George Bariț și *contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 203—419.

⁷ Ioan Popasu, cumnatul lui Bariț, la acea dată protopop neunit al Brașovului. Ulterior (1865—1889), episcop neunit de Caransebeș.

⁸ A mai fost publicată la I. Ionașcu, *Material documentar...*, p. 41.

V

București, 12 august 1842

Domnule prietino,

Numai tîrziu ți-am priimit răvășelul închis în Nl 24, cel oprit ¹, prin care întii îmi vestești că banii s-au dat d[umnealui] p[ărintele] Petric ², și scrisoarea s-a pus pe poștă, pentru care îți mulțumesc foarte. A două, mă întreb dacă prenumerații din Buzău la foile d-tale vor să le mai ție și pe semestrul curgător. La care îți răspunz, da, vor să le ție, și prea vor! Bani eu i-am răspuns d[omnului] Romanov, încă demult. Că dînsul — și ca dînsul alți culegători — nu ți-i trimit la vremea, cînd îi primesc, pe anul întreg, și cu aceasta aduc zăticnire în trimiterea foilor, fac rău și prea rău!

Apoi eu m-am deprins rău și, de vreme ce cunosc bine mulțimea trebilor cu care trebuie să fii îngreunat, aș fi neiertat vrînd a te mai supăra încă, dacă importanța pricinii și lipsa altor prieteni care m-ar putea ajuta într-o asemenea rugăciune mult însemnătoare nu m-ar dezvinovați. Vorba îmi este, d-le prietino, despre naturalizație. D-ta știi că și noi, rumânii de dincolo, sîntem socotiți aici de streini, dar de streini întru toată puterea zicerii! Ei bine, spre a putea nădăjdui drept pentru ostenelele mele cele trecute și fiitoare, se cere a fi naturalizat. Deci, trebuie să mă naturalizez. însă spre aceasta, pe lîngă altele, se cer și atestaturile de învățăturile care le-am făcut.

Cunoști acum rugăciunea cu care sînt silit a te supăra: să binevoiești, adecă, a scrii cui vei ști, la Cluziu unde, sînt încredințat, ai mulți — și, între dînșii, buni! — prieteni, ca să-mi scoată absolutoriu din filosofie, care o frecventam pe la anul 1832³, să ți-l trimită la Brașov cu poșta și, pentru mai bună siguranță, cu r[etour] recepise. De la Brașov, d-ta vei binevoi a mi-l trimite, sub adresul d. Aron ⁴, la București, cu poșta, tot cu ac[e]eași siguranță. Și aceasta cît/s-ar 347 putea mai fără amînare, ca să-l poci avea de deschiderea viitoarei Obicinuitei Adunări Obștești, pe cînd socotesc a face pasul acesta ⁵.

Iar eu toată cheltuiala ce se va face cu scoaterea aceluia absolutoriu din filosofie, cu trămeterea lui pe poștă, în scurt: toată cheltuiala îți voi reîntoarce acolo unde vei porunci — la tovărășia din Brașov a domnului Alecu Brașoveanu ⁶, socotesc — cu cea mai vie recunoștință.

Vei fi auzit că d. A. Trebonie⁷, prietenul nostru, s-a numit profesor de filosofie, cu leafă 500 lei pe lună, în colegiul d-aici. Bun l-au găsit!

Așa, te rog încă o dată, mijlocește scoaterea acestui absolutoriu, cu orice chip vei ști, și îți făgăduiesc că nu te voi mai supăra cât te-am supărat.

Al d-tale cinstitor prieten,

347v

G. Munteanu⁸⁾

¹ Aparent inofensiv, numărul 24 al *Gazetei de Transilvania* (V, 1842, nr. din 15 iunie) cuprinde câteva inserțiuni care puteau să determine cenzura din Țara Românească a opri intrarea numărului pe teritoriul principatului. La pagina 96, de pildă, e articolul-rubrică *Țara Românească*, în care se semnalează remanierele masive din guvernul lui Alexandru Dimitrie Ghica. Nimic neobișnuit până aici, însă autorul — desigur, Bariț, care a preluat știrea din „gazeta din București”, adăugându-i un comentariu — găsește de cuviință să încheie lapidara informație în felul următor: „Pre cât se poate pricepe, patrioții în a căror mină stă viitorul țării cunosc adevăratele și de toată Europa respectatele interese ale Țării Românești, mult mai bine decât ar gândi cineva la întâia părere, din care pricină unele elemente ce mai nainte se părea a fi înstrăinate unul de altul, încep a se apropia și a se înțelege, a uita interesul privat, a se sili ca orice intervenire străină, fie aceea și prietenească, să o facă a rămânea de prisos pe cât se poate”. Această străvezie aluzie la unirea revoluționară, în genul conspirativ al epocii, care trebuie să asigure viitorul țării scăpându-o de arbitrarul forțelor politice străine, e un fragment programatic al generației care întâmpina Revoluția de la 1848. Cu neputință de publicat în Moldova sau Țara Românească, apelul parvine, așadar, din Transilvania, dovedind încă o dată — dacă mai era necesar! — unitatea acestei generații. Cenzura de la București se putea formaliza, însă, și de articolul *Puține idei despre publicitate și opinia publică* (aceiași număr, articol de fond, p. 93—95), veritabilă pledoarie pentru libertatea cuvântului.

² Ioan Petric, protopop, fruntaș român din Brașov (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 111—112). Vezi și scris. IV. Gavril Munteanu îl rugase pe Bariț să-i faciliteze trimiterea unei sume de bani la Vingard, pentru mama sa. Aflăm din această scrisoare că Bariț nu i-a trimis parohului Ioan Deac din Sebeș, ci i-a înminat lui Ioan Petric, acesta urmînd, pesemne, să facă o călătorie la Sebeș-Vingard.

³ Vezi prefață p. 2.

⁴ Aron Florian, cu care Bariț se afla, de asemenea, într-un intens schimb de corespondență (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87. Profesorul de la Colegiul „Sfîntul Sava” era cel mai important „colectant” al foilor lui Bariț la București.

⁵ „Naturalizarea” lui Gavril Munteanu ca cetățean al Țării Românești va intirzia cîțiva ani, pînă în 1848, cînd, printr-un decret al Locotenenței Domnești din 20 august (vezi *Monitorul Român*, I, 1848, p. 57) se acordă cetățenia română unor profesori și medici: Gheorghe (corect: Gavril) Munteanu, „inspectorul și profesorul de la Seminarul Episcopiei Rîmnice”, V. Maiorescu, fratele lui Ioan Maiorescu, „profesor de istorie”, Carol Klein, doctor „de medicină”, Tine Carol, doctor „de medicină” și Ferdinand Ohm, „factor al tipografiei” lui C. A. Rosetti și Winterhalder.

⁶ Negustor din Brașov, personaj secundar în rîndul comercianților din cetatea de sub Timpa.

⁷ Că lucrurile stau altminteri, o dovedesc mai întîi o scrisoare a lui Laurian către Cipariu, trimisă din Sibiu la 17/29 aprilie 1842 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Colecție Blaj, Fond. Timotei Cipariu, nr. 1332), în care îi relatează despre demersurile sale pe lîngă episcopul Ioan Lemeni, de a obține un post de profesor la Blaj:

„Clarissime Domine!

Iată ce-mi scribe episcopul:

« Amice!

Despre viitoarea aplecare, nu putem deplin a te încredința, drept nice voim ca despre aceasta, ca despre lucru statornicește hotărît să socotești. Că cînd am vorbit cu

domnii nostri, era vorbă că te vei întoarce la Viena: eu am zis că nu voiesc a-ți împedeca fericirea, ce să-ți spună precum [că] aici plata care o are mathematicul o vei avea, dară nice de quartir, nice de alte a te îndemina nu vom putea. Și de plată încă statornicește nu știm ce va fi, că de nu ne vom restringe, nu va fi bine.

Ne vom socoti cu toți pe și posta antîia îți vom scrie la Sibiu, că ieri am vrut, dară slăbiciunea nu m-a lăsat.

Blăș, 12 april [1]842.

Episcopul Ioan m. pria»

Ce va să zică aceasta? Îmi pare rău ca abem vorbit despre un lucru ce potebam știre mai înainte că nu va abeare succes. Ce-mi va scriberi a Sabiniu, nu știu. Domnia tea, abend scamn în Consistoriu, poți să știi mai înainte de mene. Fă bene și-mi scribe. Mă rog, nu-l superare cu verbala, nici nu-li spona ceva de această scrisoaria. Remaniu cu toată plecaționeala el domniei tele prea devotat,

A. Treb. Laurian m. pria.

Sabinu 29/17 aprile 1842

Domninelor profesori cu quali abem verbit, multă inclinațione de partea me și doară adieu!

De trameți cartea la postă, tramețe la *poste restante*, prin altru a d. Dunca. [Adresa] Clarissimo Domino *Timotheo Cipariu* in Lyceo Blasiensi S. S. Theologiae Professori. *Blassi*”.

Dacă în aprilie 1842 Laurian scrie din Sibiu, cerînd un post la Blaj, e limpede că trecerea lui în Țara Românească s-a petrecut după această dată (vezi și *Ilie Popescu Teiușan și Vasile Netca, August Treboniu Laurian*, București, 1970, p. 37—40). Laurian devine profesor la Sfîntul Sava din septembrie 1842 (vezi Arhivele Statului București, Fond. Ministerul Instrucției Publice, Țara Românească, dosar. 2874/1842, f. 13; dosar. 2887/1842, f. 116), predînd propedeutica științei filosofice și logica la clasele I și II complementare.

⁸ Cu adnotarea lui Bariț, referitoare la întregul pachet de scrisori de la Gavril Munteanu (pe care nu ne explicăm de ce a plasat-o tocmai la această scrisoare; probabil a găsit un loc liber): „1842. G. Munteanu, 32 scrisori”.

Scrisoarea a mai fost publicată la *I. Ionașcu Material documentar...*, p. 42—43

VI

Buzău, 21 ianuarie 1844

Frate Bariț,

Ți-am trimis prin A. Brașovanu¹, încă de mult, banii prenumerațiilor pe semestrul II-lea la foile d-tale. Ți-am scris mai la urmă, însemnînd vreo cinci prenumerații la *Macrobioțica* lui Vasici² ș.c.l. și răspuns n-am priimit la nici una. Despre priimirea banilor și a scrisorii celii dintîiu nu mă mai îndoiesc, încredințat fiind prin Al. Brașovanu că ai priimit-o, împreună și banii; despre cea din urmă dau cu socoteala că s-a pierdut, de vreme ce nici răspuns nu văz, nici *Gazeta* nu mi-o mai trimiți pe anul curgător. Eu nu m-am prenumerat prin sameșul³, pentru că apucasăm a vă scri. De-ți este pentru plată, îi plătesc și eu sameșului înainte pe un an întreg, îndată ce voi priimi N.I.

Apropos de prenumerație: eu n-am vrut să mă mai însărcinez cu dîn[s]a, pe de-o parte pentru că mie nu mi-au plătit prenumerații[i]

plata tabelarului ⁴ și pentru cei mai mulți am fost silit însumi să o plătesc, iar pe de alta am socotit că sameșul, după relațiile în care s-află în calitate de secretar al județului, avînd mulți trebuință de din-sul, poate să-ți înmulțească numărul lor; la care mai adaogă că printr-însul mai ușor se poate regula trimiterea lor.

Printr-aceasta, dar, te rog:

I-^o Însemnează între prenumerați la *Macrobotica* lui Vasici pe:

- 1 Păr[intele] Filotei, iconomul ⁵;
- 2 D[omnul] serdar Costache Giuloğlu ⁶;
- 3 D[oaamna] păharniceasa Elenca Hrisoscolev ⁷;
- 4 D[omnul] Costantin Neagoe, profesor ⁸;
- 5 Pe mine.

II-^o Trimite cartea *Catehitică* ⁹ pentru:

- a) P[ărintele] Filotei, iconomul;
- b) D[omnul] Constantin Neagoe;
- c) Pentru mine.

III-^o Trimite-mi un exemplar din *Istoria pentru români* a lui Petru Maior ¹⁰, *Gazeta* împreună cu *Foaia* pe an. c., și pentru Costantin Neagoe. Drama lui Gavra ¹¹ și prețul tuturor îl vei primi în grab, prin canalul pre unde ai mai priimit, sau prin altul oricare vei socoti mai grabnic și mai sigur.

De la al tău,

48

G[avril] M[unteanu] ¹²

[Adresa:] Domnii sale domnului G. Bariț, profesor și redactor, la Brașov

¹ Vezi scris. anterioară, n. 6.

² De fapt, traducerea lui Pavel Vasici; *Macrobotica*. Vezi amănunte despre Vasici și activitatea sa în *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1995, p. 1–200.

³ „Sameșul” sau secretarul județului era Costache Giuloğlu (vezi scris. I, n. 6).

⁴ Despre acest „tabelariu”, adică poștaș, pe nume Gruie, va fi vorba mai la amănunt în scrisoarea următoare.

⁵ Scris. I, n. 10.

⁶ Una și aceeași persoană cu sameșul de la n. 3.

⁷ *Elena Hrisoscolev*, 1799–1855, născută Neculescu, era soția paharnicului Constantin Hrisoscolev din Buzău. A sprijinit activitatea culturală a dascălilor de la Seminarul teologic. Vezi despre ea la *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836–1936*, București, 1937, p. 115.

⁸ Acest Constantin Neagoe, profesor și el la Seminarul teologic din Buzău, se pare că era de asemenea transilvănean.

⁹ Lucrarea lui Teodor Aron, *Catehitică practică*, Buda, 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București 1973, p. 112). Bariț anunțase cartea lui Aron în *Foaie pentru minte*..., 1844, nr. 3, p. 24, reproducînd și excerpte din conținutul ei.

¹⁰ Este vorba de a doua ediție a lucrării, tipărită prin strădania moldovenilor: *Istoria pentru începutul românilor în Dacia. Intocmită de Petru Maior*... Bariț anunțase această valoroasă ediție în mai multe numere ale *Foii literare* (1838, nr. 12, p. 168; *Înștiințare de literatură*, al cărui autor este Iordache Mălinescu) și ale *Foii pentru minte*... (1842, nr. 11, p. 88, articolul lui Bariț: *Bibliografie*; nr. 27, p. 216).

¹¹ „Drama lui Gavra” are un titlu neobișnuit: *Monumentul Șincai-Clainian, a bărbaților celor ce, pentru lauda nației românești toată viața și-o jertfiră, de mai jos însă-*

natul mădulariu de la regeasca Școală Preparandală din Arad, unde pentru binele Publicului pusele merite înalt se cinstesc, și nefermuri se prețuiesc (cu înscriere de pe mormîntul lui Newton împrumutată:

„Sibi gratuletur mortales
Tale tantumque extitisse
Humani generus decus”.

Adecă:

„Îmbucure-se muritorii
Că genul omenesc așa
Și atîta înfrumșețare avu”)

întră ostări de „În veci pomenirea lor”, pre cărare theatrală din foițele cărții acestia înființat, care în typlul următoriu sînt întitulate, precum: Preambulul hronico-istoricesc, cu numele: Șincai și Samuil Clain în Cîmpii Elysului, și întră alții și nu Nemernic de la Arad. O dramă mare mitho-literală, adevărat origină scoasă din materii și daturi interesante chiar românești în cinci Acturi, cu înfășoșarea unui Tableaux, ce prefigurează în valea Olympului: o pompoasă și strălucită încununare de Musa Clio săvîrșită, privind la ia din culme întră văpăi bengalești doisprezece Zei de chepetenie ai Romanilor, Buda, 1844. Acest istoritor tiflu, dincolo de care se ascunde un mare bluf literar, precum și o editare parțială a *Hronicii* lui Șincai, sînt episoadele unei naive apropieri a lui Alexandru Gavra, profesor la Arad, de marea moștenire a lui Gheorghe Șincai. Vezi în acest sens: *Iosif Pervain, Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, în *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 86–112; *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 52; 73; 77; IV, București, 1978, p. 196; 197–198; 209.

¹² Scrisoarea are o ediție anterioară la *I. Ionașcu Material documentar*..., p. 47–

48.

VII

Buzău, 14 august 1844

Frate Bariț,

Dacă nu te-aș ști grămădit de trebi, și-aș cere cuvînt pentru ce nu mi-ai răspuns la scrisorile ce ți-am trimis, cu atît mai vîrtos că în cea după urmă ¹ îți făceam niște prenumerați la *Macrobotica* lui Vasici și la Șincai ², dacă îmi aduc sigur aminte, și te rugam să-mi trimiți niște cărți, cum *Catehitică* lui Aron ³, *Istoria* lui Petru Maior pentru *dascălecare* ⁴ ș.c.l., din care pînă acum n-am priimit nimic. Cu aceasta te rog a doua oară, tot pentru acele lucruri, și mai adaog ca să mă prenumeri și pe mine la Șincai ⁵.

Nu știu dacă ai priimit prin Adamovici, *ungelogen* ⁶ împărătesc, abonamentul semestrului încheiat. Eu știu că mai mult de doi n-ri n-am priimit în tot semestrul. Pricina nu este alta decît Gruie, tabelarul ⁷. Te încredințez, frate, că toată haita pizmașilor nu poate aduce atîta scădere *Gazetii* tale, cîtă îți face acest Gruie cu cei treisprezece cai a lui. Drept este să-și ia plată pentru osteneală, dar numai atît pentru cît ostenește. Că ia de fiecare nr. cîte doi cr. C. Mz. pentru bucureșteni, este cu cale, fi[î]ndcă își aleargă calul de la unul la altul. Însă

pentru ce ia el și de la cei după afară tot de fiecare nr., și de ce nu să mulțamește numai cu plata pentru un nr., fiind toate într-un plic și făcînd/numai o osteneală pînă la relativul corespondent, aceasta nu o înțeleg. Eu, și altul ca mine, plătim bucuros; dar ce le faci altora?

Frate, ți-ai găsit beleaua ca Carcalechi⁸ și consorta. Observaria ta asupra Seminarului mitropoliei⁹ a pricinuit doi articoli în *Vestitor*: unul este de un anonim, care însă lesne se găsește; altul este de Penescu¹⁰, tatăl atîtor alți fii, tot de un caracter, în aceeași loială foaie. Eu nu știu dacă ai de gînd să răspunzi la acei articoli, însă ca să-ți cunoști omul, însemnez atîta că P[enescu] singur n-a trecut în viața lui alte învățături, decît acelea pe care zice că seminaristii mitropoliei, începînd de la Azi-Buche, le-a[u] trecut într-un an. Și apoi dumnealui este conșcolar cu I... C.M.¹¹ Să nu te miri, dar, că îți împruț întruina că nu pomenești de retorică nimic, fiindcă el nu știe ce este pastorală. Acum vei cunoaște pentru ce d[omnul] P[enescu] a zis odată în gura mare să-și ia seama bine guvernul românesc cînd deschide școale prin toate satele, „că plugarul o să lasă în brazdă plugul, pentru condei”. D-lui socotea — și tot în ideea aceasta se vede că este încă! — că pentru a fi cineva judecător, profesor și popă, este destul să cetească și să scrie (vezi *Daci[a] lit[erară]*¹²). Acestea ți le însemnez în trecut. Socotesc însă că nu le vei mai răspunde. Lasă-i să-și numească școluța lor seminar, și să fie școluță. Nu știi mîndru-nerod ce primejdios este?

Ți-aș mai înșira moși pe groși, dar mi-a pus sula în coasti aducătorul scrisorii acestia.

G[avril] M[unteanu].!

¹ Scrisoarea precedentă, din 21 ianuarie 1844.

² Vezi scris. precedentă, notele 2 și 11.

³ Idem, n. 9.

⁴ Id., n. 10.

⁵ Poate fi vorba în egală măsură de drama lui Gavra, *Monumentul Șincai-Clai-nian*... (titlul complet în scris. anterioară n. 11) sau de ediția scoasă în 1844, la Buda, de același dascăl arădan: *Hronica rumânilor și a mai multor neamuri*...

⁶ „Ungelogen” = fără minciună, drept. Jocul de cuvinte cu „ungelogen împărătesc” nu-l înțelegem. Andrei Adamovici era negustor în București, „colectant” și corespondent al lui George Bariț.

⁷ Despre el este vorba și în scris. anterioară (n.4).

⁸ Zaharia Carcalechi, publicist, scriitor și om de cultură total nestudiat, în pofida marelui rol pe care l-a jucat în opera de edificare a ziaristicii românești.

⁹ În *Gazeta de Transilvania* din 27 iulie 1844 (VII, nr. 60, p. 239), la rubrica Țara Românească, se comunică un scurt articol „întîrziat”, din București, fără semnătură, despre „slobozirea” școlarilor din București în vacanță. Cu acest prilej autorul, care bănuim că este August Treboniu Laurian, își manifestă rezerva față de entuziasmul cu care *Vestitorul românesc* (VIII, 1844, p. 210), prin pana lui I. Penescu, laudă examenul de sfîrșit de an de la Seminarul mitropoliei din București.

¹⁰ Pretențiile *Gazetei de Transilvania*, care prezentau de fapt un tablou al învățămîntului teologic așa cum se desfășura la Blaj, au produs iritare în rîndul dascălimii de la mitropolia bucureșteană. Departele de a recunoaște ceea ce insinua transilvăneanul: că preoții din Țara Românească nu capătă o instrucție peste nivelul unei școli primare, *Vestitorul românesc* ripostează prin două articole nervos-polemice: primul, intitulat *De la redacția Vestitorului românesc* (VIII, 1844, p. 245—248), anonim, laudă activitatea Seminarului mitropoliei din București, de la înființarea acestuia, în 1836 și pînă la zi; al doilea (titlu lung: *O critică asupra articolului din Gazeta Transilvaniei No. 60 împotriva aceluia îndreptat de dumnealui asupra aceștii redacții, pentru examenul Seminarului Sf. Mitropoliei și publicat în foaie cu No. 53, în Ibid., p. 249—252*), scris de același I. Penescu, autorul laudei, vrea să scuze inexistența materiilor insinuate de *Gazeta*, prin cițiva factori obiectivi (dînd, de asemenea, amănunte despre activitatea seminarului bucureștean).

¹¹ Personaj neidentificat în actuala fază a cercetărilor.

¹² Ioan Penescu a fost mai întîi profesor la Brăila, apoi la Seminarul teologic din București, (vezi I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 33; 54; 87; 134; 139; 264). La perioada brăileană se referă aluzia lui Munteanu. *Dacia literară* (vezi tom. I, mai-iunie 1840, p. 447—453; cf. și *Dacia literară*, ediție facsimilată, București, 1972, p. 447—453) publicase la vremea sa, la rubrica *Alegerea din alte foi românești*, un *Extract din cuvîntul rostit la 30 iunie în școala din Brăila* de Ioan Penescu. Reproducerea se făcea după *Mercur*, nr. 24, supliment. În acest articol, Penescu militează — nu fără un presimț precoce despre pericolul „formelor fără fond” — pentru un învățămînt rezonabil, care să nu neglijeze nevoile practice ale societății românești.

VIII

Sibii, 17 iulie 1846

Frate Bariț

Iacă un cuvînt ce l-am citit cu prilejul împărțirii premiilor, la examenul formal, în Seminarul ar[hi]epis[copal] Rîmnic¹, ce se află sub imediata îngrijire pr[ea] s[finției] sale a mitropolitului, unde sînt profesor și inspector de la 1-iu dechemvrie 1845/6.²

Eu sînt tot de părerea că românii existența lor sînt datori numai religiei, și numai prin aceasta să vor putea ținea și împotriva întîmplărilor ce viitorul ascunde în sînul său. Noi, și anume românii munteni, avem de toate, afară de morală. Apoi aceasta de la pyrrhonismul romantismului franțez, știi că nu o vom putea dobîndi niciodată³.

D-aceea, dacă ai vreme, cetește-l și, judecîndu-l vrednic, publică-l prin foile d-tale⁴. Din contră, păstrează-mi-l, ca, viind acolo, să mi-l înapoezi.

Al d-tale prietin,

G. Munteanu.

P.S. Gazetele mele oprește-le aci, în Brașov./

¹ „Cuvîntul” lui Gavril Munteanu s-a tipărit în *Foaie pentru minte*... (1846, nr. 31, p. 241—245; nr. 32 [numerotat greșit: 31 — n.ns.], p. 249—251) sub titlul: *Discurs zis cu prilejul Țeremoniiei împărțirii premiilor de — profesor și inspector la Seminarul Sf. episcopii Rîmnicu, 30 iunie 1845/46*.

² Gavril Munteanu și-a dat demisia de la conducerea Seminarului episcopesc din Buzău la 1 septembrie 1844. Evenimentul, ca și cauzele lui, le aflăm dintr-un atestat pe care episcopul Chesarie al Buzăului i-l eliberează în aceeași zi, pentru a-și justifica anii petrecuți la această școală.

Vezi și V. C. N. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut*, în *Arhiva Olteniei*, VI, 1927, p. 212; I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 48. După cum reiese din coroborarea atestatului cu scrisoarea de față, Gavril Munteanu a stat mai bine de un an de zile fără slujbă. Nu cunoaștem nimic din acest veritabil hiatus biografic.

³ Gavril Munteanu, ca și majoritatea profesorilor transilvăneni din Principate (excepție: Vasile Fabian Bob), s-au arătat ostili influenței limbii și culturii franceze. Pyrrhonism de la numele lui *Pyrrho*, 378—288 î.e.n., întemeietorul scepticismului grec. După lungi călătorii de studii în orient (Persia, Mesopotamia, India), ajunge mare preot la Atena. Esența doctrinei sale: ca să putem ști ceva cu siguranță, ar trebui să cunoaștem natura lucrurilor, raporturile dintre ele și rezultatul acestor raporturi. Filonul său sceptic se exprimă prin convingerea că, în pofida necesității, cunoașterea acestor conexiuni nu este posibilă. Astfel, Pyrrho lovește în egală măsură religia, negînd adevărurile apriorice, și știința, prin refuzul revelației științifice. Singura valoare reală este, după el, virtutea.

⁴ Vezi nota 1.

IX

Sibiu, 22 dechemvrie 1849

Frate Bariț,

Ți-am trimis ieri un articol în cauza româno-sasă. Nu știu de-îi vei da publicitate. Dacă vei socoti să-l publici, te rog moaie expresiunea aceasta: „*Națiunea sasă, prin organele sale burocratice, cît prin poliție, cît sub pretest de a le păstra în arhivele naționale sase, culeasă de pe la comunitățile române documentele și instrumentele de hotar, de unde nici prin mandate guberniale...*” etc., modificîndu-o în următorul tip: „Comunitățile române, din lipsa direcțiilor naționale, și pentru varvaria timpurilor, pierdură instrumentele și documentele de hotare (hotărnicile, ocolnițile), încît este lucru de mirare...” etc., etc.¹

Ieri primii biletul tău, în care îmi dai o aspră pentru că am necinstit redacțiunea *Bucovinei* prin anonimitatea mea². Eu astăzi i-am scris redactorului: „Îmi pare foarte rău că voi explicați în astfel de înțeles la care eu nu m-am putut gîndi: o anonimitate, și nu vă gîndiți mai bine la împrejurarile critice în care ne aflăm cînd s-a expeduit cea scrisoare. Eu cunosc drepturile unei redacțiuni și știu că nu e datoare a da publicitate la articoli anonimi, cu atît mai puțin a le lua răspunderea asupra sa. Și, cu toate acestea, am păzit anonimitatea. Dar știi pentru ce? Nu pentru vreo neîncredere în redactor, căci oricare român va citi *Bucovina* se însuflă nu de încredere numai, ci de o stimă fără margine pentru al ei redactor, ci pentru timpul critic în care ne aflăm inteligenții p-aici. Prinderea lui Axentiu³, pe cînd s-a expeduit cea scrisoare, amenințarea, din partea poliției, a scoate din Sibii pe toți inteligenții neamploiați⁴ etc. erau destule motive a nu avea cineva

încredere în neviolabilitatea sfințeniei secretului de epistole. Deci, nu neîncrederea în redactor, ci neîncrederea în canalele comunicării d-aici și pînă acolo m-a îndemnat a ținea o anonimitate. Către aceste, socoteam că Bologa⁵, cînd v-o adus pe *Bote*⁶, *Honvéd*⁷ și *Crons[tädter] Zeit[ung]*⁸ — cel dintîi adunat și foiletat de mine! — v-o fi vorbit ceva p-acolo că, dacă vi s-au trimis acelea, am fost și eu unul din cei îndemnători, cu atît mai virtos că, cu acea ocaziune, vă trimiseseam și o schiță de evenimentele înainte de regimul maghiar revoluționar, grupate din punct de vedere român, în contra aroganței sase — scrisoarea mea! — care putea să se confrunteze cu scrisoarea anonimă“.

Văz că te-ai format și de vorba mea că *lavirezi*⁹, care nu știu cum mi-a venit în condei, fără nici un cuget de a supăra pe cineva. Dar spui drept că prea sînteți susceptibili voi redactorii, care totuși ar trebui să fiți, ca oameni publici — cum sînt și ministrii — cevaș mai groși la pele.

Adio!

350v

G. M./

[Adresa:] Herrn Georg Baricz. Cronstadt

¹ Pasajul ne permite identificarea unei scrieri a lui Gavril Munteanu, rămasă pînă acum anonimă în coloanele *Gazetei Transilvaniei*. În primul număr pe 1850 al publicației sale (XIII, 1850, nr. 1, p. 1—2), George Bariț își însoțește rubrica de politică transilvănească, axată pe conflictele dintre români și patriciatul săsesc, de o notă de subsol: „Un articol scris din acest punct de vedere tocma așteaptă în pulpitul nostru publicarea sa, care va și urma peste puțin“. Articolul, intitulat epistolar *Sibiu, 15/3 dechemvrie 1849*, s-a tipărit un număr mai tîrziu (nr. 2, p. 7; nr. 3, p. 10) și constituie o sinteză a problematicii româno-săsești de pînă la această dată, problematică intervenită ca urmare a acțiunii patriciatului săsesc din falsul Sachsenland, de subminare a revendicărilor românești rezultate firesc din lupta revoluționară a românilor transilvăneni la 1848—1849.

² Se referă la articolul *Starea cauzei române în Transilvania*, tipărit în *Bucovina*, II, 1849, nr. 39, p. 235—238, cu continuare în *Suplement la Gazeta românească* N° 39 din 18 noemvrie, p. 235—242. Articolul e lung: ocupă întregul cuprins de 8 pagini folio al ziarului și suplimentului (împreună cu traducerea germană). Autorul și-a trimis articolul anonim, iar Alexandru Hurmuzachi l-a publicat, pentru cuprinsul lui.

Scris cu un talent deosebit, acest articol-monografie a problemei e axat pe metoda antinomică rezultată din alăturarea jertfelor românești în revoluție, ca beligeranți alături de austrieci, de ingratitudea acestora față de români după reinstaurarea păcii în Transilvania. Articolul e curajos pînă la temeritate, atacînd, printre altele, tendința neoabsolutismului de a germaniza națiunile din Imperiu: „[Românii] n-au scăpat bine de maghiarizare și iată că îi amenință germanizarea“. Vorbînd de neenumăratele șicane și provocări politice la care sînt supuși românii de către regimul lui Wolgemuth, cu sprijinul patriciatului săsesc, Munteanu dezvăluie esența acestei atitudini: „Nu cumva aceste întăritări sînt ca să cază românii în cursa de a fi tractați ca rebeli?“

Putem afirma că scrisoarea de față este esențială pentru identificarea celei mai importante scrieri politice a lui Gavril Munteanu.

³ „Prinderea lui Axentiu“ (= Axente Sever) se subsumează unui lung șir de șicane cu caracter de sabotare politică suportate de românii transilvăneni după 1848—1849, ca urmare a antipatiei organului guvernamental austriac, alimentată de sașii din Sibiu. Fidelă și de data aceasta transilvănenilor, *Bucovina* relatează prompt știrea, în articolul-corespondență, în moda epocii, *Transilvania, Sibiu, 26 octobrie* (vezi *Bucovina*, II, 1849, nr. 37, p. 224, în *Suplementa la Gazeta românească* N° 37 din 4 noemvrie). Gavril Munteanu care presupunem că este autorul știrii, constată că arestarea eroului „au produs între

nefericiții români din Transilvania o mare consternare". Comunicatul oficial despre arestarea și apoi eliberarea lui Axente Sever a apărut în *Siebenbürger Bote*, 1850, nr. 9, p. 38, preluat și de *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 4, p. 16.

⁴ Adică neangajarea în slujba de stat. La acea dată, însă, foarte puțini dintre funcționarii administrativi ai Transilvaniei erau dintre români, căci, zice Bariț (*Op. cit.*, p. 631): „Cea mai largă cale la funcțiuni publice se deschise sub acea sistemă indivizilor ieșiți din poporul sășesc“.

⁵ *Iacob Bologa*, 1817—1888, patriot și om politic român, consilier aulic, s-a născut într-o familie de țărani liberi din Marpod, sat în Fundus Regius. Cu sprijinul episcopului neunit Vasile Moga al Sibiului, Bologa a ajuns la studii juridice în Liceul academic piarist din Cluj, după absolvirea cărora a practicat la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș. În calitate de cancelist a luat parte la pregătirea revoluției, la 3/15 mai 1848 fiind unul dintre secretarii Adunării Naționale de la Blaj. După revoluție a ocupat funcții importante în aparatul de stat al Transilvaniei: consilier la Tribunalul din Dej, la cel din Sibiu, consilier la Curtea de apel a principatului și, în 1858, consilier gubernial la Cluj. În 1865 a fost înaintat la rangul de consilier aulic la Cancelaria Transilvaniei din Viena, într-o frumoasă garnitură de înalți funcționari români (Andrei Mocioni, Dimitrie Meidovan, Ioan Dobran și alții) promovăți sub regimul liberal de după *Diploma de liberalizare din 20 octombrie 1860*. Instaurarea dualismului austro-ungar, la 1867, a adus cu sine înlăturarea lui Bologa din viața politică oficială, dar nu și din cea politico-națională. A fost membru marcant al Partidului Național Român, președinte al ASTREI, membru în conducerea Băncii de asigurare „Transilvania“ din Sibiu și președinte al Băncii „Albina“ din Sibiu, cea mai importantă instituție economică românească din Transilvania secolului trecut. Vezi despre el: *Constantin Popp, Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: consil. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, Sibiu, 1939.

⁶ *Siebenbürger Bote*, importantă publicație germană din Transilvania. Apărută la 1784 sub titlul *Siebenbürger Zeitung*, la 15 ianuarie 1788 devine *Der Kriegsbote*. Din 1792 a purtat titlul de *Der Siebenbürger Bote*, cu care a intrat în istorie, la care în 1 ianuarie 1836 i se adaugă: *Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten*. Durata întregă a apariției: 2 ianuarie 1784—16 februarie 1907, bisăptăminal. Cel mai cunoscut editor al publicației a fost Martin Hachmeister. Vezi o descriere mai amănunțită la *Elena Dunăreanu și Mircea Avram, Presa Sibiuană în limba germană (1778—1970)*, Sibiu, 1971, p. 51—52 (publicație rară editată de Biblioteca „Astra“ din Sibiu).

⁷ *Honvéd*, ziar politic maghiar editat la Cluj de Ocsvai Ferenc, între 28 decembrie 1848—23 iunie 1849. În mod sporadic, a mai apărut un număr în 14 august 1849. Organ al revoluției maghiare din Transilvania, *Honvéd*, a apus odată cu aceasta, totalizând în efemera-i existență 197 de numere.

⁸ Corect: *Kronstädter Zeitung*, publicație efemeră, apărută la Brașov în răstimpul cuceririi lui Bem, începând din 15 martie 1849. Ziar colaboraționist (de nevoie!), asemeni *Espatriatului* și a lui *Brassai Lap*. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 69; IV, București, 1978, p. 10.

⁹ De la verbul german *lavieren* = a naviga în zigzag, a șovăi, a ezita. Nu știm cu ce ocazie i-a spus Gavril Munteanu acest lucru lui Bariț, dar este una din cele mai reușite caracterizări ce i se pot face: tactica prudentă și strategia zigzagului i-a permis marelui om de cultură și animator politic cea mai lungă viață din istoria publicisticii românești, închinată sincer și curajos cauzei românești.

X

Frate!

Cercetînd la poștă, din doi oameni de ai noștri, amplotaiați aci, n-am putut întîlni pe nici unul. Pop ¹ e într-o comisiune la Mediaș, iar pe Stănilă ² nu l-am găsit. Apoi cu sașii n-am vrut să mă sloboz

la asemenea cercetare, cum este întîrzierea sau pierderea plicului de gazetele tale. Voi stărui ca să dau, în sfîrșit, de Stănilă.

D[omnul] Maior ³ ne scrie de la Blas — dacă nu v-o fi scris și vouă — că Popa Gheorghie ⁴, care era mai sas decît sașii, mai gubernamental decît guvernul, suplinind postul de administrator cu cel de spion, și-a tăiat craca de subt picioare, și cu el a doborît și pe inspectorii, încît din 10 inspectorii cari serviră în timpii cei mai grei, fără nici o leafă, pînă în ora prezentă, zice el că te vei mira dacă, afară de sasul Mancesiu ⁵ va rămînea vreunul. Nu știu ce vină le-ar putea băga, că afară de vreo doi mai toți sînt iuriști, ba unii și practicanți de mai multă vreme. Nu știu germănește? Apoi unde e, în *Constituțiune*, vreun S care să împună limba germană pînă și în treptele cele mai de jos ale administrațiunei? ⁶ Pentru centralizație oare n-ar fi de ajuns. ca limba germană să se mărginească numai la comisarii de district?

Vezi, dezvoltează ideea aceasta, în vreun număr de ai foaiei tale, cu atît mai vîrtos că nu sînt numai românii de această opiniune ⁷. Zău nu știu care dregător de administrațiune va putea răspunde mai bine chemării sale: cel străin, care știe numai germana, fără cunoștința limbei și a năravurilor poporului, sau cel pămîntean care cunoaște țara și poporul, dar îi lipsește cunoștința limbei germane?... De se va lua de bază limba germană, apoi puțini români se vor putea aplica. Ungurește tot mai știu, dar germănește unde era să învețe, și pentru ce?/

De comisar de cerc s-a orînduit la Blas un *Crommer* ⁸ bucovinean. apabil, popular, care știe și carte românească.

Îți recomand N. 291 din *O[st] D[eu]tsche P[ost]* ⁹. Vezi ce simte dr. Palacky! ¹⁰ Românii nu sînt trecuți cu vederea. Asemenea și pe N. 1 din *Bote* ¹¹. Nu le miroasă prea bine cu Sachsenlandul lor. Dacă *Bucovina* ¹² va fi publicat articolul meu, apoi e tocmai aproposito! ¹³

De Hosusău nu mai știm nimic, că, ce e drept, nici nu avem multe relațiuni. Iar în cît pentru popi, auz că se slobod în chezășia Șagunei ¹⁴.

Apoi știi tu că Bach ¹⁵ — nu cancelandineru! — s-a îndrăgostit în foaia ta? Pune de i-o traduce toată, totdeauna. Tu înaintează cu obicinuitul tău tact fin, și spune-le ce vrem și ce nu vrem ¹⁶.

Am așteptat pe Maior — după cum ne-a scris — să vină, dar îndeșert. Noi am lucrat raportul lui Axentiu ¹⁷. Încă n-are cine să-l traducă în germănește. Mihali ¹⁸ a plecat la 1 ian[uarie].

Adio!

352v

G. M./

¹ Este vorba de Vasile Ladislau Popp (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 43, coroborat cu: *Ilie Dăianu, Al doilea președinte al „Asociațiunii“*, Vasile L. bar. Pop. 1819—1875. *Biografie scrisă din prilejul aniversării de 50 ani de la moartea lui*, Cluj, 1910). Popp a fost printre primii români cooptați în aparatul funcționăresc al Transilvaniei, după revoluție. La data scrisorii, Popp era co-

misar districtual în Reteag, de unde va trece, în același an 1850, la Judecătoria criminală din Bistrița, apoi la Curtea de apel din Sibiu.

² *Ilie Stănilă*, funcționar român din Sibiu, absolvent de drept la Cluj prin 1843 (vezi *Axente Banciu, Studenții academici din Cluj de acum un veac*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1943—1944, p. 477—497).

³ Ioan Maior, tânăr intelectual rămân, fost tribun în timpul revoluției. Vezi despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 334.

⁴ *Gheorghe Popa de Teiuș*, 1824—1867, om politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Budapesta. Vezi despre el: *Georgiu Popa de Teiuș, 1824—1867*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, p. 89; *Traian Terebențiu, Gheorghe Popa de Teiuș, 1824—1867, fost pretor, jude de tribunal, septemvir (jude de tablă în Budapesta), referendar aulic în Viena, deputat dietal, în fine (comite suprem) prefect al orașului și județului Arad. Decorat cu Crucea de aur cu coroană pentru merite, și fost consilier de curte*, Arad, 1927.

⁵ Personaj obscur, neidentificat.

⁶ Se referă la *Constituția Imperiului Austriac din 1849 sau Constituția octroată din 4 martie 1849*, actul cu care și-a început domnia noul monarh habsburg, Francisc Iosif I. Vezi textul integral al legii fundamentale postrevoluționare, la *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Ungară*, I, Sibiu, ediția a doua, 1904, p. 523—534. Departe de a impune limba germană, „octroata” din 1849 declară fariseic, în paragraful 71, „egala îndreptățire a tuturor naționalităților și limbilor din această țară, în toate raporturile vieții publice și cetățenești”, care „are să se garanteze prin instituții potrivite”.

⁷ În goana evenimentelor, care cereau un efort gazetăresc neobișnuit, Bariț nu va mai scrie și un astfel de articol. Dealtminteri *Gazeta de Transilvania* de la începutul anului 1850 e oricum foarte încărcată de plângeri și nemulțumiri ale românilor, lucru care îi va fi fatal peste puțin timp.

⁸ Despre noul funcționar aflăm dintr-o lungă corespondență datată *Blaj*, 30 dec. 1849, publicată în *Gazeta Transilvaniei* (XII, 1849, nr. 26, p. 99—101).

⁹ Vezi scris. următoare, n. 10.

¹⁰ Idem. Deoarece pasajul cu Palacky și *Ost-Deutsche Post* e mai explicit, am lămurit acolo problema.

¹¹ Se referă la articolul-corespondență *Hermannstad*, 1 Ianuar de la rubrica *Nichtamtlicher Theil* (Partea neoficială) din ziarul sibian *Siebenbürger Bote*, 1850, n. 1, p. 2, în care scribii patriei săsesc dezvoltă noi idei în favoarea existenței unui „Sachsenland” (Pământ săsesc), în mijlocul Transilvaniei locuite de o hotărâtoare majoritate românească.

¹² Ziarul editat de Alexandru Hurmuzachi la Cernăuți (vezi scris. IX, n.2).

¹³ Se pare că acest al doilea articol al lui Gavril Munteanu nu s-a mai publicat. Dealtfel, cum nu există vreo informație că Munteanu ar fi trimis *Bucovinei* vreun articol nou, credem că el se aștepta la reproducerea articolului din *Gazeta Transilvaniei*, analizat în scris. precedentă, n. 1.

¹⁴ Vezi și scris. IX, n. 1. În ansamblul conflictelor românilor din Transilvania cu patriatul săsesc din Fundus Regius, în special cu sașii grupați în preajma Guberniului nemțesc de la Sibiu, o vîlvă aparte a provocat arestarea pentru „instigațiune” politică, a patru preoți români: protopopul Ioan Roman și parohii Pavel Lebu din Șaldorf, Ieremia Constantin din Igsdorf și Nicolae Sinai din Ilinbav. (cf. *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . II, Sibiu, 1890, p. 654). Cei patru preoți subscriseseră plenipotențele pentru Delegația română din Viena, spre a cere ca în Transilvania să fie încadrați funcționari administrativi din sinul națiunii române. După multe tergiversări, preoții au fost eliberați pe cheazășia episcopului Andrei Șaguna din Sibiu. Despre ecoul acestui abuz politic împotriva românilor, vezi articolele: *Arestări de preoți românești* (în *Gazeta Transilvaniei*, XII, 1849, p. 77—78) și *Arestuiri de preoți românești în Transilvania* (în *Bucovina*, II, 1849, p. 277; reproducerea fragmentară a articolului din *Gazeta Transilvaniei*).

¹⁵ La reînființarea Guberniului provincial al Transilvaniei, în toamna anului 1849, Curtea din Viena a trimis la Sibiu doi „fideli” care nu aveau nimic comun cu principatul

din estul Imperiului: Ludovic Wolgemuth, ca guvernator și Eduard Bach, fratele ministrului de interne de la Viena, Alexander Bach, în calitate de comisar civil. Generalul Eduard Clam-Gallas, la fel de străin de Transilvania, încheia, ca suprem comandant al trupelor austriece de ocupație, o treime care conducea țara în sistem militar-civil, prin comandanți de districte militare și civile create după criterii cu totul arbitrare. Gavril Munteanu îi dă de înțeles lui Bariț că Eduard Bach, ca șef politic al principatului, urmărește cuprinsul *Gazetei Transilvaniei*, care în acea vreme mustea de nemulțumire împotriva regimului absolutist.

¹⁶ În condițiile date „tactul” politic însemna lașitate. Prudentul Bariț a lăsat, ca niciodată, la o parte sinuozitățile cunoscute ale comportamentului său, făcînd din *Gazeta Transilvaniei* oglinda curajoasă a luptei românilor împotriva noului stăpîn apăsător: absolutismul postrevoluționar austriac. Temeritatea *Gazetei* a dus curînd la suspendarea ei (vezi scris. XI, n. 28).

¹⁷ Vezi scris. XI, n. 28. Ioan Maiorescu și Gavril Munteanu i-au ajutat pe Avram Iancu și pe Axente Sever să-și redacteze rapoartele către Curtea de la Viena, despre luptele de la 1848—1849. De asemenea, cei doi, mai cu seamă Maiorescu, au lucrat la traducerea documentelor în limba germană. Simion Balint și-a redactat și tradus singur raportul.

¹⁸ Este vorba de protopopul Grigore Mihali din Zlatna, care plecase la Viena, împreună cu tânărul Ioan Maior, (despre care vezi n.3), ca să sprijine cu forțe noi activitatea Delegației române (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 111, n. 6).

XI

Sibiu, 10 ianuarie 1850

Frate Bariț!

Iacă o copie după scrisoarea ce primirăm de la deputații noștri din Viena¹, ieri:!

Viena 29/17 X^{rie} 1849

„Copie

După ce v-am scris epistola din 5 X^{rie}, m-au apucat o răceală așa de tare, încît am trebuit să păzesc casa o săptămînă. Fratelui Bărnăț încă i-au fost tot mai rău cu reumatismul², deci s-au văzut silit a pleca, în 16/4 X^{rie}, pe drumul de fer, la Garand, în Saxonia, ca să încerce băile de abor de acolo³. De atunci încă n-am mai primit știre de la dînsul. Mă tem să nu-i fie mai rău⁴. Păzească Dumnezeu!

În 24/12 am primit scrisoarea fratelui Munteanu⁵, din 15, și a lui Fl[orian] A[ron]⁶ din 16 X^{rie}. Ne-am mirat mult de intrigile blestemăților în contra românilor și de terorismul cel malapropos⁷.

Am făcut un memorial valid către ministeriu; peste puține zile îl vom subșterne și apoi vi-l vom trimite și d[umnea]v[oa]stră⁸.

Deputații de la Lugoj au fost primiți ieri la Împăratul, cu care au vorbit românește⁹. Cum stau trebile politice în genere p-aici, veți vedea din gazete. Scrisoarea lui Palaczky, tipărită în *O[st] d[eutsche] P[ost]* N. 291¹⁰ au făcut multă vorbă în zilele de sărbători. Traduceți-o și în românește, și o tipăriți în *Gazeta* lui Bariț, despre care am înțeles că iese acum¹¹.

349 Cum merge Dieta săsească în stare de asediu?¹² Nu e dreptate în lume! Ce fac cei patru popi? Sînt tot închiși?¹³ De ce nu se grăbesc/deputații încoaci? Am scris lui Iancu să vină și el, dimpreună cu colegii săi¹⁴. Scrieți-i și dumneavoastră. Tinerii cari au fost în anii trecuți la teologie pot să vină și în anul acesta. Ei își vor căpăta stipendiul. Spuneți aceasta în specie lui Caianu din Vurpăr¹⁵, căci pe ceilalți nu-i cunosc. Cei ce au isprăvit filosofia cu succes bun, să-și trimită atestatele încoaci, ca să le scoatem cite un stipendiu de 160—200 fl. C. Mz., căci mai sînt vreo cîteva de dat. Ba, cei ce au mijloace, să vină ei încoace, că în 2—3 săptămîni sînt scoase. Vorbiți în cauza aceasta mai întîi cu d. Cipariu și cu d. ep[iscop] A[ndrei] Ș[aguna]. La Blaș este un absolut filosof, Petru Pop¹⁶, cu mare talent. Acesta să-și trimită atestatele încoaci negreșit.

Maiorescu ce mai face cu ochiul?¹⁷

Vă trimit din *Wanderer*¹⁸ NN. 346—347 etc. Pe anul acesta viitor va veni numai această foaie din Viena, sub adresa lui Fl[orian] A[ron].

Stați de d. ep[iscop] A[ndrei] Ș[aguna] ca să se pună cu toată autoritatea sa, să apere pe români și cauza română, căci inimizii noștri sînt puternici și nu dorm! Lucrați la gazete, neîncetat. Faceți pe români să-și cunoască drepturile și pe străini să-i respecteze. Dați-ne și nouă știri cît mai secure despre starea lucrurilor¹⁹.

349v

Lau[rian]“.

Vezi și tu ce ne mai scrie. Dacă tu nu vei avea timp a traduce scrisoarea lui Palaczky, scrie-mi, ca să o traduc eu, că merită să figureze între actele naționale ale noastre²⁰.

În ziua de Crăciun, aici, Șaguna a celebrat o liturghie pompoasă, față cu guvernatoriul și toți capii militari și civile, pentru triumful armelor imperiale asupra rebelilor. Tot în acea zi a fost și o masă diplomatică la numitul ep[iscop] la care persoane de rang mai jos de maior nu s-au aflat. A treia zi se făcu parastas pentru cei căzuți, în război, și iarăși masă mare, de ofițeri²¹.

Popii s-au slobozit — cum îți scrisăi — în chezășia lui Șaguna și cel unit²². În tot timpul arestăceunei nu au fost niciodată măcar întrebați.

În scrisoarea din urmă am uitat să-ți spun că Comisiunea tezaurarială trimisă la Blaș, spre a primi dominiul episcopesc, a confiscat și dominiul Cutului, proprietate — cum știi — cumpărată de călugări, cu bani românești. Ba luară toate fundațiunile naționale, pînă și pe cea romanțiană²³. Ce e curios, că vreo trei tineri, între cari e și Papiu²⁴, fură aleși de Consistoriu de stipendiați ai acestei fundațiuni, și acum așteaptă bani în Viena²⁵. D[omnul] Cipariu aleargă și a alergat

218

453 pe la Weiss²⁶, în cauza aceasta, pînă acum/ fără vreun rezultat în vreun fel.

Deputăciunea noastră d-aici tot întîrzie, generalii noștri tot tîmîndă. S-au descurăjat de atîtea bajocuri, și mi-e frică să nu fie *trop tard*²⁷. Apoi și ieșirea la lumină a rapoartelor nu știu de ce să tot amîna de azi pînă mîine²⁸. Acum e vremea să se publice, una după alta.

Popavița²⁹ un tînar plin de foc, negoțetor român din Lugoj, ne spusă că la d. And[rei] Mocini s-află o copie din răspunsul ce Rucavina³⁰ a dat Împăratului, la lăudătoriu primit, în care toată lauda o dă românilor. L-am provocat să facă cum o ști, să ne trimită și nouă o copie. Nu strică să-i scrii însuși lui Mocioni în aceasta.

Băgați de seamă cînd îți publica scrisoarea lui Stein³¹, legați-o de descingerea cetății Alba, care au descins-o Severu³², ceea ce nemții și August³³ nu vor să cunoască. Conferați și buletinele cu raportul lui Axentiu³⁴. Rușii, cărora nemții le atribuie această glorie, au venit la Mercurea după descingerea cetății, întîmplată la 25 spre 26 iulie.

Adio!

254v

G.M./

¹ Membrii Delegației române de la Viena din 1849—1852 erau, la data acestei scrisori: Ioan Popasu, Petru Mocioni, August Treboniu Laurian, Ioan Dobran, Petru Cermena, Constantin Pomuțiu, Grigore Popovici, Vincențiu Babeș, Alexandru Atanasevici, Iova Popovici și Constantin Udrea. Delegații reprezentau națiunea română din întregul Imperiu Austriac. Exact în 10 ianuarie 1850, delegația a prezentat Împăratului ultima petiție în numele tuturor românilor, din care răzbate puternic nemulțumirea acestora pentru tratamentul de specială ignorare politică și de la care sînt supuși în urma revoluției (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, I, p. 649—657).

² Vezi și George Bariț și contemporanii săi, I, București, 1973, p. 163, n. 7. Bărnuțiu fusese un pilon de seamă al Delegației române de la Viena, dar boala care-i măcina organismul încă din tinerețe: reumatismul pulmonar l-a obligat să plece la băile din Garand, în Saxonia, mai apoi la Dresda și Kaltenleutgeben. Pentru această perioadă din viața lui Bărnuțiu, sursa esențială este corespondența primită de la August Treboniu Laurian, care se păstrează la B.A.R., Fond. coresp., inventar nr. 24. 254—24.257.

³ Bărnuțiu va rămîne cu obsesia efectelor pozitive ale băilor de aburi — una din tehnicile curative ale medicinei Kneipp! — asupra sănătății sale. În 16 decembrie 1853 (vezi Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, p. 102—103) le scria lui Papiu Ilarian și Iosif Hodoș: „Mă supără congestiunile, dacă stau mai îndelungat la studii. Cînd aș fi putut merge în Milan la *i bagni a vapor*, in *contrada della sala* [băile cu aburi din strada sării — tr. ns.] aș fi sporit mai bine”.

⁴ Bărnuțiu s-a întors de la băile din Germania mai bolnav decît a plecat (vezi G. Bogdan — Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 129). S-a reîntors la Viena, în mijlocul delegaților români, în 23 mai 1850 (vezi *Idem*, *Notes-ul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II, 1923, pp. 205—232. p. 207).

⁵ Scrisoarea lui Gavril Munteanu s-a publicat, împreună cu alte epistole trimise pe adresa Delegației române de la Viena, în *Convorbiri literare*, XXXIII, 1899 (vezi infra n. 19). nr. 12, p. 1106—1115.

⁶ S-a publicat. *Ibid.*

⁷ Este vorba de aceleași șicane politice, pe care românii le suportau din partea patriatului săsesc (vezi și scris. IX, n. 1 și 3; scris. X, n. 11 și 12).

219

⁸ Vezi și supra, nota 1. „Memorialul“ s-a publicat în *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur...*, I, p. 649—657.

⁹ Petiția înaintată de lugojeni cu această ocazie (vezi textul la *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur...*, I, p. 634—637) s-a născut tot în urma reorganizării administrative a Imperiului.

¹⁰ *Frantisek Palacky*, 1798—1876, celebru istoric ceh și luptător pentru independența națiunii sale. După revoluție, Palacky a continuat eforturile pentru validarea Coroanei lui Wenzil, așadar pentru independența Cehiei (Boemiei). În momentul acestor scrisori îl găsim pe Palacky avântat în lupta politică dintre *centralism* și *federalism* în organizarea imperiului, el fiind liderul recunoscut al federalismului (vezi despre activitatea lui în acest sens la *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur...*, I, p. 677—678). Articolul din *Ost-Deutsche Post* nr. 291 din 1849 (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 71, n. 6 și p. 159) este o pledoarie convingătoare pentru federalizare. N-am putut consulta originalul articolului, întrucât numărul respectiv din *Ost-Deutsche Post* nu se găsește în țară. Dar, de fapt, *Ost-Deutsche Post* reproducuse articolul lui Palacky după *Narodni Novini* din Praga. Ceea ce interesează e faptul că publicațiile românești au preluat operativ articolul lui Palacky și l-au publicat în traducere românească. Mai operativă este *Bucovina*, care inserează articolul sub titlul *Centralisațiunea și federațiunea în Austria* (II, 1849, p. 288—289; III, 1850, p. 8—11; 13—15) încă din decembrie 1849. Urmează *Gazeta Transilvaniei*, unde titlul este: *Despre centralizațiune și egala îndrăpățire în Austria* (XIII, 1850, p. 13—14; 17—19). Pentru *Gazeta Transilvaniei*, articolul a fost tradus de Gavril Munteanu (vezi scrisorile următoare), dar nu după originalul din *Narodni Novini*, cum se afirmă în *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, 1770—1850, partea I, București, 1966, p. 237, poz. 4827, ci după intermediarul german din *Ost-Deutsche Post* nr. 291 din 1849. După un mai vechi obicei al său, George Bariț anticipează studiul lui Palacky cu un „articol pregătitor“, *Centralisarea și federalismul* (în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, p. 12), în care înfățișează tabloul dezbaterilor pe tema organizării statale a Austriei: în timp ce germanii cer o riguroasă centralizare, ungerii luptă pentru o federalizare a „Coroanei Sfântului Ștefan“ cu Austria, iar slavii și românii sînt pentru o largă federalizare, care să permită împlinirea năzuințelor tuturor națiunilor din imperiu.

¹¹ *Gazeta Transilvaniei*, reapărută într-adevăr (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 158, n. 3), nu va apuca să tipărească articolul lui Palacky, întrucât din februarie 1850 ea este desființată printr-un ordin al guvernatorului Wolgemuth (*Ibid.*, II, p. 367—368, n. 2).

¹² Aluzie la o știre apărută în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 1, p. 1: „Brașov. Universitatea, adică dieta națiunii săsești este, precum se știe, adunată la Sibii cu învoirea Guvernului, deși ne aflăm în stare de asediu“. Era un privilegiu deosebit pe care autoritățile absolutiste îl acordau enclavei săsești, pentru a-și împărți un mare împrumut primit din partea Guvernului. Articolul se încheie într-o notă de mîhnire pentru felul cum sașii i-au exclus pe românii din zonă de la acest subsidiu, iar pe de altă parte i-au supus pe români la o dare nouă și grea, fără știrea și consimțămîntul lor.

¹³ Vezi scris. anterioară, n. 14.

¹⁴ Se simțea nevoia întăririi Delegației române de la Viena. Avram Iancu va porni, într-adevăr, spre capitala Imperiului, în februarie 1850. Vezi despre acest eveniment: *Al. Lupeanu-Melin, Călătoria lui Iancu la Viena*, în *Blajul*, I, 1935, nr. 5, p. 222—224; *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 265—266; *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 367—368.

¹⁵ Printre nenumăratele probleme românești pe care Delegația română de la Viena trebuia să le rezolve, în condițiile din ce în ce mai grele ale absolutismului centralizat, era și aceea a burselor de studii pentru studenții români din Universitatea de la Viena. Mulți tineri și-au întrerupt studiile din cauza evenimentelor din 1848—1849, iar reluarea lor era cu neputință, din cauza sărăciei. Dar deputații români vor înainta o cerere în sprijinul lor, către Ministerul cultelor și învățămîntului de la Viena, abia în 10 august 1850.

¹⁶ *Petru Pop* din Simpetru (vezi-l în fruntea listei de la n. 15) e una și aceeași persoană cu viitorul canonic și prepozit capitular Petru Pop din Lugoj (vezi în acest volum

scrisorile lui Ștefan Moldovan către Bariț, nr. XLIII, n. 6). Adăugăm aici în plus faptul că tot el este elevul Petru Pop din anul II filosofie de la Blaj, care s-a răzvrătit în 1843 împotriva episcopului Lemeni, alături de mulți alți elevi, în timpul cunoscutului „proces lemenian“ din 1842—1846 (vezi în acest volum corespondența lui Ștefan Moldovan, XL, n. 7; apoi: *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 36—39; *Coriolan Sucu, Crîmpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843—1846)*, Blaj, 1938; *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, p. 245—258.

¹⁷ Se pare că Ioan Maiorescu s-a întors de la Viena, în noiembrie 1849, bolnav de un ochi. În ianuarie 1850 mai era încă bolnav, căci îi scrie lui Bariț în 8/20 ian.

¹⁸ Ziar vienez, a cărui redacție Delegația română de la Viena o cointeresează să publice articole politice în favoarea românilor. La fel s-a întimplat cu *Presse* și *Ost-Deutsche Post*, unde s-a publicat și celebra scrisoare a lui Palacky (vezi supra, n. 10).

¹⁹ Fruntașii români transilvăneni și-au îndeplinit din plin această datorie, informînd Delegația română despre „starea lucrurilor“ de acasă. Ne-au parvenit pînă astăzi următoarele scrisori: 6 de la George Bariț (B.A.R., Fond. coresp., inventar nr. 24152; 24146—24151), 3 de la Aron Florian (Fond. cit., nr. 24153—24155), 5 de la Gavril Munteanu (Ibid., nr. 24184—24188), 3 de la Andrei Șaguna (Ibid., nr. 24190—24192), 1 de la negustorii brașoveni Ioan Jipa, Ioan Iuga și Rudolf Orghidan (Ibid., nr. 24194) ș.a. S-au publicat, sub titlul *Scrisori din anul 1850*, în *Convorbiri literare*, XXXIII, 1899, nr. 3, p. 193—208; nr. 5, p. 419—421; nr. 6, p. 553—565; nr. 7, p. 628—643; nr. 8, p. 700—706; nr. 9, 795—802; nr. 10, p. 904—907; nr. 11, p. 1026—1034; nr. 12, p. 1106—1195.

²⁰ Vezi nota 10, aci supra.

²¹ Evenimente relatate în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 1, p. 2.

²² Vezi scris. anterioară, n. 12.

²³ Abuzul Guvernului se confirmă prin faptul că atît domeniul Cutului, dăruit de Petru Pavel Aron școlilor din Blaj (vezi *Augustin Bunea, Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p. 300—304) cit și donația în bani a medicului Simion Ramonțai (vezi *Testamentum pie donati medicinae doctoris Simeonis Ramontzai*, în *Foaie pentru minte...*, 1852, nr. 15—16, p. 57—64; *Ioan Rațiu, Scurte notițe informative*, Brașov, 1911, p. 73—75; *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 336, nota 2) erau proprietăți naționale ale românilor, fără vreun amestec al finanțelor statului. George Bariț știa de acest abuz al Tezaurariatului, dintr-o corespondență de la Blaj, pe care o publică în *Gazeta Transilvaniei* (XII, 1849, nr. 26, p. 99—101) sub titlul: *Blaj*, 30 dec. 1849.

²⁴ Lui Alexandru Papiu Ilarian, Capitulum episcopal din Blaj îi acordase o bursă Ramonțai pentru Universitatea din Viena, cu numărul 77/17 martie 1848. După revoluție, i s-a reînnoit stipendiul de care n-a putut beneficia din cauza evenimentelor din 1848—1849.

²⁵ Ceilalți trei tineri care au primit stipendiu din Fondul școlar Ramonțai, tot pentru studii de drept la Viena, au fost Iosif Hodoș, Ioan Rațiu și Ioan Șipotariu. Dar, cum autoritățile blocaseră banii fundației, cei patru „iuriști“ merituosi au așteptat zadarnic banii la Viena. Vezi în acest sens corespondența lui Papiu Ilarian cu Timotei Cipariu, în *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 147—152.

²⁶ Funcționar la Tezaurariatul din Sibiu.

²⁷ „Foarte tirziu“.

²⁸ Publicarea rapoartelor celor trei prefecti: Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint va începe curînd, în primele săptămîni ale anului 1850. Intenția lui Bariț a fost să le tipărească în *Foaie pentru minte...*, unde a și început să apară raportul lui Avram Iancu (*Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelor armate românești de supt comanda lui în decursul răzbelului cetățean în anii 1848—1849*, în 1850, nr. 2, p. 12—15; nr. 3, p. 22—24; nr. 4, p. 28—31; nr. 5, p. 37—40; nr. 6, p. 43—48; nr. 7, p. 50—55), dar gestul a întărit autoritățile habsburgice. Iată ce-și amintește Bariț (în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, II, p. 655) despre curmarea publicării: el, redactorul, „fu

provocat prin polița c.r. de stat ca să curme la moment publicarea raportului su bșternut la Curte de către Avram Iancu, apoi apărut nemțește în *Romänen der Qest [erreichischen] Monarchie*; se susținea însă că publicarea în limba noastră ar fi periculoasă". Nesupunerea lui Bariț a contribuit la suprimarea foilor sale, în februarie 1850 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, Bucureștii 1975, p. 387—388, n. 2). După *Foaie pentru minte...*, raportul a fost produs — cit a apucat să fie publicat! — în *Gazeta de Moldavia*, XXII, 1850, nr. 8, p. 35; nr. 9, p. 38—39; nr. 12, p. 51—52; nr. 14, p. 58—59; nr. 15, p. 63; nr. 16, p. 66—67; nr. 17, p. 70—71, nr. 18, p. 74; nr. 19, p. 78—79; nr. 20, p. 82—83; nr. 21, p. 87—88; nr. 22, p. 91—92; nr. 24, p. 98—99; nr. 25, p. 103—104. În întregime, cele trei rapoarte s-au tipărit în limba germană, în fascicola a doua a lucrării lui August Treboniu Laurian, *Die Romänen der Oesterreichischen Monarchie*, Viena, 1850, p. 3—68 (al lui Avram Iancu); 69—97 (al lui Simion Balint) și 98—147 (al lui Axente Sever). Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 160, n. 3.

²⁹ Dimitrie Popavițea era negustor în Lugoj și unul dintre animatorii vieții culturale din Banat.

³⁰ Rukavina, general austriac de origine slavă, a fost comandantul cetății Timișoara în timpul luptelor cu armatele maghiare, în 1849. O faptă de arme a unor ostași din Regimentul de graniță româno-banatic nr. 13 a atras atenția lui Rukavina asupra vitejiei românilor. Spre mijlocul lunii august 1849, Rukavina a trimis afară din Timișoara împresurată de unguri, batalionul de rezervă al regimentului format din 150 de grăniceri români. Compania a spart frontul asediatorilor și s-a întors în cetate cu pierderi infime, aducând 57 de prizonieri și 2 tunuri capturate. Rukavina i-a primit cu onor militar pe ostașii români, nesfiindu-se apoi să raporteze la Viena și să scrie în public despre această faptă (vezi *Bucovina*, I, 1849, nr. 29, în *Supliment*, 21 septembrie; *George Bariț, Părți alese...*, II, p. 628).

³¹ Este vorba de o celebră scrisoare a colonelului Stein, unul dintre conducătorii militari unguri de la 1849, adresată lui Axente Sever din Miercurea Sibiului, 9 august 1849. Colonelul maghiar conducea asediul cetății Alba-Iulia, pe care a despresurat-o Axente Sever în 25—26 iulie 1849 (vezi nota 32, aci infra). Stein, care răspunde de fapt unei epistole anterioare a prefectului român, recunoaște — de pe baricada adversă! — dreptatea cauzei pentru care luptă românii transilvăneni în revoluție. „Recunosc nedreptatea și grozăvia maghiarizării”, declară acest colaborator al lui Bem, înfierind totodată faptele comise de insurgenții maghiari veniți din Ungaria, asupra națiunii române. Este unul dintre cele mai convingătoare documente ale momentului, care justifică în întregime demersul revoluționar al românilor, Scrisoarea lui Stein s-a publicat, în originalul german, în *Părți alese...*, a lui Bariț, II, anexa XXIV, p. 780—782 iar în traducere românească la *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele românilor din Ardeal...*, p. 289—291. Scrisoarea lui Stein nu s-a publicat atunci, după cum bănuim că se intenționa, pe baza informației din această scrisoare.

³² Axente Sever, care era prefectul Legiunii Prima Blasiana, a purtat luptele în cel mai greu sector, în zona submontană a Mureșului. În grija lui trebuia să fie și apărarea cetății Alba-Iulia, punct de sprijin al cobeligeranților româno-austrieci, și trecătorilor de sud spre Munții Apuseni. Despresurarea cetății Alba-Iulia a fost ultima bătălie de amploare dată de legiunea lui Axente, și una dintre cele mai mari din întregul război revoluționar al românilor transilvăneni. Faptele sînt narate în raportul lui Axente Sever, la *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele românilor...*, p. 171—173; *Alexandru Pașiu Ilarian, Istoria românilor din Dacia Superioară*, schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 129—133. Corespondența între prefectul român și colonelul Stein (vezi aci asupra, n. 31) a intervenit după alungarea armatei maghiare de la Alba-Iulia, care s-a retras spre Sebeș-Miercurea Sibiului. Din Geoagiu, unde își avea cartierul, Axente îi scrie lui Stein să poarte războiul în mod mai omenesc, interzicînd soldaților săi jafurile și omorurile. Aghiotantul maghiar al lui Stein — acesta nu știa ungurește — era un mercenar german în slujba aristocrației maghiare! — i-a răspuns comandantului român în românește, așternînd pe hirtie cele mai triviale expresii la adresa revoluționarilor români. Indignat, și bănuind accidentul, Axente i-a mai scris lui Stein odată, la care colonelul inamic i-a răspuns cu binecunoscuta scrisoare

din 9 august (vezi n. 31), în care recunoaște fără ocolișuri dreptatea cauzei pentru care luptau românii.

³³ Colonelul G. August era comandantul fortăreței Alba-Iulia. Purtarea lui cu cobeligeranții români este binecunoscută ca ingrătă. Axente Sever, care a avut cele mai multe operații comune cu August, scrie în raportul său (la *V. Popescu-Rîmniceanu, Op. cit.*, p. 163) despre dramatica întimplare a acelor 85 de români care, după o luptă dură cu asediatorii cetății, au străpuns liniile dușmane și au ajuns la zidurile Albei-Iulii. Colonelul August le-a refuzat mai întii găzduirea în cetate — fapt neîntîlnit la un comandant aliat! —, mai apoi, după ce i-a primit, i-a dispersat în rîndul subunităților din cetate. Nu mai puțin laș s-a purtat August cu ocazia despresurării din 25—26 iulie, cînd — povestește Axente Sever — „garnizoana din cetate, care auzise și știuse foarte bine despre lupta noastră disperată cu maghiarii, nu s-a mișcat, însă, ca să ne vie în ajutor, ca și mai înainte dealtfel“ (*Ibid.*, p. 171). Ultima mișelie a lui August, care le încununa pe toate, a fost negarea meritelor militare ale oștenilor lui Axente Sever, care i-au asigurat, prin operațiuni grele de comando, o ședere comodă în Alba-Iulia.

³⁴ Raportul lui Axente Sever se încheie tocmai cu descrierea bătăliei din 25—26 iulie și cu despresurarea cetății Alba-Iulia (*V. Popescu-Rîmniceanu, Op. cit.*, p. 171—173).

XII

Sibii, 16/4 ianuarie 1850

Frate Bariț!

Ca să te mai ușurez pe tine, și ca să văză lumina cînd e cald încă ferul, am copiat din raportul lui Iancu¹ cele 2 bătaii cu Hatvany și a treia, cu Kemény, începînd de la: „Anfangs Jänner 1849 erhielt ich“ etc² și trecînd peste toate lovirile de pe la pasadele munților, pînă după încheierea luptei cu Kemény, la: „Gegen Ende des Monats Juny“ etc.³ Și, cu trei expedițiuni, le-am și trimis la *Bucovina*, rugînd-o ca, în cel dintii suplement sau foileton, să publice aceste fragmente, numai germănește, provocînd-i ca românește să le ia din *Foaia pentru minte* ș.c.l., unde nu vor întîrzia a ieși, întregi, tustrele raporturile⁴.

Deci, tu n-ai să-i trimiți[i] germănește decît numai pînă unde am început eu. În cît pentru lovirile de pe la pasade, s-a rînduit Maiorescu a i le trimite, din Viena, cele mai însemnate. E destul să iasă românește, întreg și nemestecat.

O să mă apuc de Palaczky⁵.

Cine să duce la Viena? Maiorescu, Aron, Cipar?⁶ Pentru bravi⁷, încă nu știm nimic pozitiv, cu toate că Iancului i-am mai trimis de vreo opt zile un urzoriu ultimă. Bine era să meargă cît mai mulți, însă după părerea mea nici pe cel dintii, nici pe de-al doilea⁸ nu i-aș fi lăsat să meargă. Tu mă înțelege! De ce nu s-au hotărît Murășenii?⁹ Eu nu crez ca lor să le pese mai puțin decît nouă cauza națională, care în credință nu stă acum așa rău cum sta.

Ți-a scris cineva despre prînzul național dat de e[piscopul] Șaguna în zioa de Anul Nou?¹⁰ Eu îți număr numai toastele. Întîiul toast l-a ridicat e[piscopul]. Ș[aguna] pentru meseni, adecă pentru intelegenții

de față — și eu adaug: și pentru cei ce nu erau față! —, provocându-i ca să stăruiască și în viitor a ținea pe poporul român în neclintită credință către scumpul lor Împărat¹¹, și a-l lumina ca să-și cunoască drepturile, pentru ca să le poată respecta și străinii; 2^{lea} s-a ridicat pentru e[piscopul] Ș[aguna], prin directorul Fulea¹²; al 3^{lea} de e[piscopul] Ș[aguna] pentru deputații și bravii noștri Iancu, Axentiu, Balint și Vlăduțu¹³; al 4^{lea} idem, pentru familia cea scumpă tuturor românilor, Hurmuzachi¹⁴ și Mocioni¹⁵, apoi publicistul și de 12 ani redactorul nostru¹⁶; în fine, mult năcăjiții și persecutații noștri popi¹⁷ venură pe rînd.

Tu citești pe *Bote*? Eu nu l-am văzut și, prin urmare, nu poci ști dacă pomenește ceva despre serbarea solenelă ținută pentru restabilirea țării, pentru Împăr[at] și pentru răpausul căzuților în răzbel...¹⁸ Dacă nu, reflectează pe toate, că cînd ar fi fost vreun *Waldprewel*¹⁹ adevărat sau plăsmuit, nu l-ar fi ignorat.

356

G.M./

[Adresa: Herrn Georg von Baricz. Cronstadt

¹ Vezi scris. anterioară, n. 28.

² „La începutul lui ianuarie 1849 am primit etc.“

³ „Către sfîrșitul lunii iunie etc.“ Gavril Munteanu a transmis, deci, partea de mijloc, esențială, din raportul lui Iancu, corespunzînd paginilor 19—61 din *Die Romänen der Oesterreichischen Monarchie*, II, unde s-a tipărit raportul în întregime și paginile 92—125 din *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele românilor din Ardeal 1848—1849*.

⁴ *Bucovina* n-a publicat nimic din rapoartele celor trei prefecți revoluționari: Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint, iar *Foaie pentru minte...* va publica doar prima parte din raportul celui dintîi (vezi scris. anterioară, n. 28).

⁵ Vezi scris. anterioară, n. 10.

⁶ Dintre cei trei, va pleca primul la Viena, pentru a acționa în sprijinul Delegației române, Timotei Cipariu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 1). În 11/23 februarie se afla la Cernăuți (*Ibid.*, p. 308—309), preferînd o rută bucovineană spre capitala Imperiului. Cu acest prilej, *Bucovina* nu uită să-și anunțe cititorii (III, 1850, p. 46—47) despre trecerea importantului personaj transilvănean prin reședința Bucovinei, spre a se întîlni la Viena cu „numeroasa deputație română“.

⁷ Bravii sînt cei trei prefecți: Iancu, Axente și Balint, care sînt invitați și ei să meargă la Viena, spre a sprijini acțiunile Delegației. Vor pleca numai Avram Iancu și Simion Balint, însoțiți de viceprefectul Ioan Maior (vezi *Alexandru Lupeanu, Documente privitoare la Avram Iancu*, în *Blajul*, I, 1934, nr. 5, p. 218—224; *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 265).

⁸ Adică pe Ioan Maiorescu și Aron Florian. Nu știm motivele care-l determină pe Gavril Munteanu să nu opteze pentru aceștia, însă lucrurile nu se vor petrece după dorința sa. Din primăvara anului 1850, ursoriile Delegației române din Viena către Împărat și guvern vor fi semnate și de Ioan Maiorescu, alături de Laurian și Cipariu, semn că bătrîmul politician pornise și el spre Viena, dar în mod mai direct (vezi *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur...*, I, p. 680). Iată lista fruntașilor români, care rînd pe rînd se adună la Viena din toate provinciile românești ale Austriei, pentru a conlucra în cadrul Delegației române: Timotei Cipariu, Avram Iancu, Simion Balint, Ioan Maiorescu, Grigore Mihali, Aron Florian, Ghenadie Popescu, Ioan Maior, Petru Mocioni, Ioan Dobran, Teodor Serb, Constantin Pomuțiu, Vincențiu Babeș, Petru Cermena, Iova Popovici și Alexandru Sterca Șuluțiu (după *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, p. 670). Capii Delegației erau August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu.

⁹ Adică Andrei și Iacob Mureșanu. Cei doi Mureșeni nu vor face parte din Delegația de la Viena, după cum n-a făcut parte nici *George Bariț*.

¹⁰ Această știre nu se va publica în *Gazeta Transilvaniei*, așadar scrisoarea lui Gavril Munteanu rămîne cea mai importantă sursă despre „prînzul național“ al lui Șaguna, de la 1 ianuarie 1850.

¹¹ Nuanța ironică este implicită și evidentă, prin formularea „scumpul lor Împărat“!

¹² Moise Fulea (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 149, n. 3) se afla în ultimul său an de activitate ca director al școlilor neunite din Transilvania. Se va pensiona în același an, 1850.

¹³ *Nicolae Vlăduțiu*, 1818—1872, preot greco-catolic în Bogata de Mureș, prefect al Cîmpiei Transilvaniei la 1848—1849 — comanda 92 de sate! —, al patrulea prefect român ca importanță și activitate în cadrul evenimentelor militare din timpul revoluției. Vlăduțiu, care se remarcă printr-un curaj cu totul ieșit din comun, i-a smuls lui Kemény Parkas, în iunie 1849, exclamația rămasă celebră: „Dracu să se mai bată cu popii!“ O monografie recentă despre Nicolae Vlăduțiu a dat Petre Baciu: *Prefectul Cîmpiei Ardelene*, Editura Litera, București, 1977. Vezi și *Idem, Nicolae Vlăduțiu* (1818—1872), în *Almanah Tribuna* 79, Cluj-Napoca, 1979, p. 81—83; *Ioan Oltean, Prefectul Cîmpiei Nicolae Vlăduțiu în tabără lui Avram Iancu*, în *In memoria Avram Iancu* (1872—1972). *Comunicări științifice despre Avram Iancu și epoca sa*, Tirgu-Mureș, 1972, p. 72—76.

¹⁴ Hurmuzăcheștii formau cea mai celebră familie de patrioți români din secolul trecut: Eudoxiu Hurmuzachi tatăl (Doxachi), căsătorit cu Ileana Murguleț, și copiii lor: Constantin, Eudoxiu sau Doxachi junior (istoriograful), Gheorghe, Alexandru, redactorul *Bucovinei*, Nicolae și cele două fete: Eufrosina, căsătorită Petrino și Eliza, căsătorită Sturdza. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 4; Cf. și *George Bariț, Familia Hormuzache*, în *Transilvania*, XI, 1878, p. 25—28; 37—40; *Observări și rectificări la notițele publicate despre ilustra familia Hormuzache*, în *Ibid.*, XI, 1878, p. 61; *Teodor Bălan, Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi* Cernăuți, 1925; *Minodora Duzinchevici, Cîteva documente asupra familiei Hurmuzachi*, în *Revista Arhivelor*, V, 1843, nr. 7, p. 449—453.

¹⁵ Altă familie românească vestită, de data aceasta din Banat, erau Mocioneștii. La 1850, familia Mocioni de Foen era reprezentată mai ales de copiii lui Ioan Mocioni de Foen era reprezentată mai ales de copiii lui Ioan Mocioni de Foen (1780—1854), căsătorit cu Iuliana Panaiot: Ecaterina, Petru, Andrei, Antoniu, George și Lucian. Rolul lor în mișcarea de emancipare și eliberare a românilor din Banat este binecunoscută. Vezi un arbore geneologic al familiei în *Constantin Diaconovici, Enciclopedia română*, III, Kemet-Zymotic, Sibiu, 1904, p. 303—307; *Teodor Botiș, Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

¹⁶ Adică *George Bariț*.

¹⁷ Cei patru preoți arestați și apoi eliberați (vezi scris. X, n. 14).

¹⁸ Da, pomenește foarte pe scurt, în articolul-știre *Hermannstadt*, 6 *Januar* (în *Siebenbürger Bote*, 1850, nr. 4, p. 14), faptul că la biserica neunită din Sibiu s-a ținut o liturghie pentru victoria armatelor imperiale împotriva rebelilor unguri. Au luat parte: guvernatorul Ludovic Wolgemuth, comisarul Eduard Bach, „Regierungsrat“ (consilier gubernial) Weiss von Starkenfels precum și membri ai corpului ofițerilor. A impresionat mai ales intonarea „imnului național“ (de fapt, cel austriac: *Doamne, ține și proteje!*).

¹⁹ Infrațiuna silvică.

XIII

Sibii, 18/6 ianuarie 1850

Frate,

Pînă ieri am tot copiat din raportul lui Iancu, pentru *Bucovina*, cum mai pe larg ți-am scris cu trecuta expedițiune¹, și d-aceea numai aseară, astăzi, mă apucau de Palaczky². Iată, ți-l trimit pe jumătate.

Cealaltă va urma cu viitoarea expediție. Fă-i o introducere, specificând pe populi cari sînt de părerea lui — federaliștii — dacă îți dai mîna, și afară de șoacăți nu vei găsi centr[aliști]. Maghiarii ar concede ministeriului orice concentrare, cu condițiune ca ei, vis à vis de Austria să fie în federalism, cu supremație peste conpopuli din Ungaria. Ungurii n-au învățat și n-au uitat nimic. Vezi un glas săsesc în *Wanderer* 11. O să-l pui în foaie-ți? ³

Apropos! Frații noștri din Viena a împușcat un țap — să zic ca nemții — cu un ar[ticol] al lor, N. de 20 *X^{rie}*, în cauza lui Axentiu. Gubernatorul s-a făcut foc, și vei vedea sentința lui Axentiu în *Bote* ⁴, și apoi, după *Bote*, făcînd horă prin toate jurnalele Vienei.

358

G.M./

¹ Cu două zile înainte, în 4/16 ianuarie (vezi scris. precedentă).

² Vezi scris. XI, n. 10.

³ *Gazeta Transilvaniei* nu va prelua nici un articol din *Wanderer*, nr. 11 pe 1850.

⁴ Vezi și scris. I, n. 3. În *Siebenbürger Bote*, 1850, nr. 9, p. 38, la rubrica *Amtlicher Theil* (Partea oficială) a apărut știrea: *Erkenntniss*: Axente Sever din Friua, cercul Mediaș, în Transilvania, în vîrstă de 30 ani, de religie greco-neunită, actualmente fără ocupație, agricultor, fiind prins asupra faptului că posedă în mod nepermis arme albe și echipament militar, contravenind astfel decretului gubernamental din 11 august 1849, de care a avut cunoștință, a fost condamnat la 2 luni de temniță, peste arestul preventiv, pentru dosirea armelor. A fost, însă, grațiat de excelența sa cezaro-regescul guvernator civil și militar, domnul general-locotenent baron de Wolgemuth, luîndu-se în considerație meritele sale anterioare. Hotărîrea s-a comunicat în aceeași zi, 24 noiembrie 1849.

De la Cezaro-Regiscul Tribunal militar din Sibiu".

XIV

Sibii, 22/10 ianuarie 1850

Frate Bariț!

Îmi pare foarte rău de năpasta peste care ai dat, din cauza acelor știri ¹. Dacă e cineva scrupulos în dare de știri, sînt eu. Las' că nu mi-a trecut prin minte că se vor publica! Dar, chiar așa să fi fost, eu le-am lucrat dintr-un bilet ce proto[po]pul Manu ² îl trimisese lui Aron ³. Ce poci, fac, și voi face ca să ieși din această neplăcere. Îndată după primirea scrisoarei tale, m-am dus la Manu, l-am întrebat de izvorul de unde a luat acele știri, și l-am rugat ca să scrie, cu cea dintîi poștă, la Orăștie, ca să se cerceteze pe subt mîna. Mi-a făgăduit că va scri la popa. De altă parte, vom ruga și cancelaria ep[iscop]ală să facă asemenea, să scrie protop[op]ului. Vezi bine că acte oficiale nu vom căpăta, dar încai ne vom încredința despre ființa adevărului.

Eu pe *Bote* încă nu l-am găsit ⁴ (mie nu-mi dai mîna să mai țin și gazete germane, după pierderea ce am simțit în războiul acesta civil — ca la 400# cu tot! — și, pe lîngă, nici nu cîștig); nu știu, dar pînă la

226

ce grad ai să te aperi. În toată întîmplarea, cazul acesta nu crez că să tragă după sine aplicația SS citați ai legii de presă ⁵. Vom vedea ce ne vor scri de la Orăștie. Pînă atunci zi lui *Bote* că vei cerceta și, întîmplîndu-se să se fi înșelat odată un corespondinte al tău, vei revoca acea știre etc. ⁶ Asta e părerea mea.

Nu mai publica urmarea articulu[m] meu. Eu pe Palaczky și l-am trimis jumătate la 18 ⁷, și cealaltă prin fratele Mureșanu. Cum îți-am fost scris, zăbava a fost că am trebuit să copiez mai mult de 10 coale din raportul lui Iancu.

359

G.M./

[Adresa:] Herrn Georg von Baricz. Cronstadt

¹ Vezi și nota 6. „Știrile” care-i produceau incurcături lui Bariț s-au publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XII, 1845, nr. 22, p. 86, coloana a II-a. Niște inspectori sași abuzivi din Scaunul Orăștiei au adunat de la români 30 de stînjeni cubi de lemne, zicînd „că trebuie să se seacă în seama soldaților”. Inspectorii, însă, și-au însușit lemnele. Descoperindu-se abuzul, aceștia au plătit o „însemnată gloabă de bani”. Observația redacției: „Dreptatea administrativă cu nepărtinire, ca aceasta, trebuie să mai prindă odată și pe la noi rădăcina”. Ziarul săsesc *Siebenbürger Bote* a reproduș știrea la începutul anului 1850 (nr. 2 din 4 ianuarie, p. 6), cu un comentariu de subsol de patru ori mai mare decît însăși știrea din *Gazeta*, în care se exprimă rezerva redacției sibiene față de adevărul celor relate de la Orăștie. Aflăm, pe baza acestei scrisori, că autorul articolului — de fapt o știre foarte scurtă! — este Gavril Munteanu. Inspectorii în cauză, Joseph Loreni și Fridrich Wagner, au răspuns apoi ei înșiși, violent, în nr. 9/1850 al lui *Siebenbürger Bote* (16 ianuarie, p. 43), afirmînd că ziarul lui Bariț, se dăgradează de multe ori, cu ușurință și răutate, a fi unealtă a minciunii și urii naționale“.

² Nicolae Maniu era protopop greco-catolic al Sibiului. Vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—57.

³ Aron Florian, care se găsea și el la acea dată în Sibiu.

⁴ Adică numărul 9 din *Siebenbürger Bote*, unde se publică riposta inspectorilor sași.

⁵ Nu se va ajunge la proces de presă, dar noul scandal va contribui și el la desființarea foilor din Brașov, o lună mai tîrziu, în februarie 1850.

⁶ Bariț nu se pierde cu firea în fața atacului celor doi inspectori — așa cum se pare că se întîmplă cu Gavril Munteanu! — ci răspunde la rîndul său, calm dar ferm, în articolul *Gazeta și inspectorii de la Orăștie* (în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 4, p. 14), semnînd: „Gheorghiu Bariț, redactorul *Gazetei* și al *Foaiei*”. Revine, apoi, asupra aceleiași chestiuni în nr. 7 (p. 28) și 8 (p. 30—31), fără să mai semneze. Bariț consideră intervenția din *Siebenbürger Bote* ca o calomnie care nu-l atinge numai pe el, ci pe „cei mai de frunte bărbați ai năciunei române, începînd de la episcopi pînă la cel mai june oficial”. Redactorul brașovean demască reaua credință, ca și necinstea inspectorilor în cauză.

⁷ Vezi scris. XI, p. 10.

XV

Sibii, 26/14 ianuarie 1850

Frate!

Cu sfîșiere de inimă îți citesc scrisorile. Din deseia urmare a lor una după alta, simțim adînc strîmtora în care te afli ¹. D-aceea eu, după înțîia

227

scrisoare a ta în cauza aceea fatală, ți-am și scris — mă mir că n-ai mai primit-o! — înștiințându-te că acele știri s-au luat dintr-un bilet ce d. prota Manu² îl scrisese lui A[xente]. Ele n-au fost menite pentru publicitate, căci altmintrelea ți se trimiteau altfel. Nenorocirea e aci și, crede, deșteptul ce-l suferi tu pe câmpul publicității îl simțim afund toți. Ce putem face, nu ca să depărtăm, ca încai să muierm loviarea? Eu, îndată am rugat pe Manu să scrie la Orăștie să cerce despre ființa adevărului³, și au făgăduit că va scrie, și nu ne va înșela. Am rugat pe Pantazi⁴ să scrie lui Popovici⁵. Tot prin el am adresat o scrisoare și către Szentivan⁶. Am vorbit toți cu e[piscopul] Ș[aguna], i-am arătat critica pozițiune a ta și amerințarea foilor. Ne-a zis că de ce nu te adresezi în scris către dînsul? Nițu⁷ a vorbit cu guvernătorul. I-a spus că vor să-ți suspendeze *Gazeta*. I-au zis că: „*Ich habe es ins Leben gerufen!*“⁸ și fără știrea lui nu face nimeni; apoi el nu știe nimic etc., cum mai pe larg ți-o scris alaltăieri dînsul⁹.

După toate aceste, părerea mea este ca cît mai fără zăbavă să revoci acea știre, zicînd că corespondentele au fost rău informat, și tu cu bucurie îndreptezi o eroare¹⁰. Iar cînd nu s-ar mulțami cu atît, apoi adresează-te către e[piscopul] Ș[aguna]¹¹. Se înțelege, după revocăciune. Și apoi, puțină răbdare și, cu ce ne măsură, să le măsurăm.

Îți aduci aminte de înjurăturile lui *Bote* din anul trecut, dacă nu mă înșel N. din martie 8, știi cum a înjurat pe toți prefectii etc¹². Hei, avem atestate minunate, chiar de la streini, pentru buna purtare a lor etc.!

Aștea pentru tine numai!

361

M./

¹ Pe la mijlocul lunii ianuarie 1850, după intervenția lui Bariț în *Gazeta de Transilvania* în legătură cu cazul de la Orăștie (vezi scris. precedentă, n. 1 și 6), foile săsești reușiseră să impună punctul lor de vedere, după care inspectorii Joseph Loreni și Friedrich Wagner ar fi fost *calomniați* pe nedrept în ziarul românesc. Ca și Gavril Munteanu, și alți fruntași români erau speriați, din cauză că veridicitatea știrii despre infracțiunea celor doi era greu de dovedit. În 8/20 ianuarie 1850, Ioan Maiorescu îi scria lui Bariț din Sibiu că „[Andrei] Murășanu s-a spăriat de *Bote* pentru dregătorii cu lemnele“ (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 322). Tapajul în jurul „afacerii inspectorilor“ avea un rost bine determinat acum, cînd politica mare a Imperiului nu era favorabilă: existenței unor ziare negermane, căci — vezi infra, scris. XIX — „oposiciune alta în Austria nu e, decît a naționalităților“, orice pretext era bun pentru sugrumarea *Gazetei* lui Bariț. Amintindu-și de acest incident în *Părți alese din istoria Transilvaniei*... (II, p. 655), Bariț scrie: „Într-aceea apucase a se publica în *Gazeta* o corespondenție a lui Gavriil Munteanu despre o prevaricațiune de 15 stînjieni lungi de lemne groase destinate pentru magazinul militarilor de la Orăștia, descărcate însă în curțile unor senatori din Orăștie, iară apoi locuitorii satelor respective siliți ca să mai aducă alți 15 metri de lemne la magazinul militarilor. Acea corespondenție căzuse ca o mică bombă în Sibii și în Orăștia. Senatorul Wagner [unul dintre cei doi inspectorii — n.n.s.] insultă pe redactor prin o scrisoare și-l provocă [la duel — n.n.s.], iară comanda districtului îl dete în judecată“. Scrisoarea de provocare a lui Friedrich Wagner, din 16 ianuarie 1850, se păstrează și azi la B.A.R., ms.rom. 1004, p. 249 r. Tirziu, cînd și-a ordonat corespondența pe volume, Bariț, acum bătrîn, a adnotat scrisoarea lui Wagner cu următoarele cuvinte pline de proaspătă amărăciune.: „1850. Ian. 10. Friedrich Wagner. I-am convins pe acei blăs-

tămați că au furat 59 stînjieni [nu 15, cum a scris *Gazeta* în nr. 22 din 1849 — n.n.s.] lemne lungi de la magazinul milităresc. Am avut testimoniile satelor la mină și le-am dat la Gubern, care însă n-a pedepsit deloc pe acei hoți“. În locul lor va fi pedepsit Bariț însuși, într-un mod mai mult decît drastic, prin interzicerea foilor sale (vezi scrisorile următoare, incl. notele).

² Vezi scris. anterioară, n. 2.

³ Adevărul din știrea despre inspectorii va fi destul de anevoie de dovedit, din motive pe care Munteanu le narează în scrisoarea XVI. Bariț notează în două locuri că a dovedit acest adevăr: odată în adnotarea la scrisoarea lui Friedrich Wagner (vezi-o aci asupra n.1) și a doua oară în *Părți alese din istoria Transilvaniei*... (II, p. 655).

⁴ *Grigore Pantazi*, 1824—1854, profesor la Seminarul teologic din Sibiu, secretar episcopal, una dintre marile speranțe ale Episcopiei neunite din Sibiu. A studiat la Pesta și Viena, unde, la Seminarul „Sfînta Barbara, și-a luat și doctoratul în teologie. Foarte agreat de episcopul Șaguna, acest brașovean de-o inteligență ieșită din comun a urcat repede treptele ierarhiei monahale, pînă la gradul de protosinghel. Moartea lui prematură, la numai 30 de ani, l-a mîhnit pe Șaguna, în mod deosebit, încît în 1855 a creat Fondul ecleziastic Pantazi, cu un capital inițial de 2 000 de florini, ridicat de mitropolit, la 1871, pînă la 25 000. La data acestui conflict de presă, Pantazi era secretarul lui Șaguna.

⁵ Apelarea la protopopul Absalom Popovici din Orăștie nu va avea rezultatele scontate. În 14/26 ianuarie 1850, Ioan Maiorescu îi scrie lui Bariț, din Sibiu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 323): „Am vorbit alaltăseară cu Popovici, protopopul de la Orăștie, despre acel caz, și el zice că ei, în Orăștie, n-au aflat nimic despre acea pretinsă faptă a inspectorilor, dar va cerceta mai departe“.

⁶ Cf. *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 323, Nicolae Szentiványi era, în 1849, comisar gubernial la Cluj.

⁷ Nițu: Ioan Maiorescu.

⁸ „Eu am înființat-o!“

⁹ Nu s-a păstrat vreo scrisoare a lui Ioan Maiorescu către Bariț din 12/24 ianuarie 1850. Există trei cu altă datare — una din 8/20 și două din 14/26 ianuarie (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 221—224) — dar toate sînt lapidare. În toate trei găsim referiri la „cazul de la Orăștie“.

¹⁰ *George Bariț* nu-și va face *mea culpa*, ci, dimpotrivă, va insista pînă la dovedirea adevărului. În februarie 1850, cînd guvernatorul Wolgemuth a desființat foile lui Bariț, motivul cel mai... serios invocat a fost „*Wegen Halsstarigkeit*“ (pentru cerbicie; vezi *Corneliu Diaconovici, George Barițiu 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*. Sibiu, 1892, p. 34).

¹¹ Nu va apela nici la ajutorul lui Șaguna.

¹² Defăimarea de care pomeneste Munteanu a avut loc în *Siebenbürger Bote*, 1849, nr. 26 din 28 februarie, p. 99—100, în articolul mai complex: *Oesterreichische Monarchie. Siebenbürgen. Hermannstadt, am 2 februar*. De fapt, nominal, e pomenit numai Axente Sever, cu ocazia retragerii legiunii sale la Vingard, după înfrîngerea imperialilor. Apoi, redactorul sas trece brusc la următoarea aserțiune: „Sîntem de convingerea nestrămătată că mina pedepsitoare a dreptății va ajunge cu siguranță pe toți acei netrebnci (și nu-l excludem pe domnul Axente Sever!) care, sub pretextul de a conduce poporul înarmat împotriva dușmanului, au furat, au prădat, au ucis în țară în mai mare măsură decît rebelii“.

XVI

Sibii, 2 februarie 1850

Frate Bariț!

Am primit și scrisoarea ta de la 29/18 [recte: 17 — n.n.s.] ianuarie¹. Zelul nostru în cauza Orăștiei² ție se vede a ți se fi părut prea stîm-

părat, de vreme ce ai găsit de cuviință a ne da pinteni, amerințind oarecum. Părerea mea, de la început, cum știi, a fost ca să revoci acea știre simplă³. Că trecutul tău l-ai pus sub scutul atîtor bărbați de mare autoritate, ai nimerit-o, Satisfăcțiunea a urmat, cum văz în *Satellit*⁴. A rămas acum toată povara pe inocentul corespondinte⁵. Care să fie soarta lui? Nu cumva, zicînd tu că dacă nu ți se vor cîștiga actele nu poți pregîndi ce se va întîmpla, i-o ai hotărît-o? Zici că Niță îți scrie că cancelistul mărturisește și acum⁶. Tu știi că Niță e sancuineu. Ca să te poți orienta și să prețuiești numai cît merită rezultatul ce se poate dobîndi din cercările d-aici, află starea lucrului cum este: în noiembrie și X^{rie} 1849 s.n. fiind grămădite cancelariile cu o grămadă de scris, s-au căutat și s-au luat de unde s-au găsit, mai mulți copiiști, cu diurnu. Între aceștia a fost unul, sintaxist⁷, întrebuințat în cancelaria de expeditură a Tezaurăriei, sub priveghierea d[omnului] Popovici⁸. Între 5 și 6 X^{rie} 1849 s.n. acest sintaxist vine la d. paroh Nicolae Manu⁹ și-i spune că la dîșii în cancelarie s-ar fi copiat o hîrtie coprinzătoare de știrea în *cuestiune*. D[omnul] Manu nu pierde vremea și, printr-un bilet, face între altele lui Aron¹⁰ cunoscută această știre. De la Aron, apoi, știi cum a ajuns la tine.

Chemîndu-se, prin d. Manu, față acel sintaxist — numele nu mi-l spună d. Manu! —, mărturisește și acum că în adevăr s-ar fi copiat acea poruncă. Am stăruit ca să mergă să învieze pe niște frați de ai noștri, rugați ca să cerce prin arhivă după urma acei cauze. N-a fost puțină, cum zice d. Manu, a-l face să mergă, dar i-am orientat noi, determinînd zioa între 5 și 6 X^{rie}, în care băiatul veni cu știrea la d. Manu. Ce-i ametește pe / acești frați în cercetare este că cum o cauză administrativă să ajungă în speditura Tezaurăriei!?!... Vom vedea ce se poate dobîndi. Eu unul, însă, nu spererez mult. Dacă este să se afle adevărul, acesta se poate numai în fața locului. D-aceea d. Manu a scris încă d-atuncea la popa unit Ilieșiu¹¹ din Orăștie. Pantazi¹², prot[opopul] Popovici și Aron — tot prin Pantazi și Popovici — lui Szentivanyi¹³. Într-aceea veni la Sibii prot[opopul] Popovici. Fu rugat de toți să cerce după adevăr. Mai dăunăzi am scris eu senatorului Balomiri¹⁴ din Sebeș, ca să trimită un expres dinadins la fața locului. Ce se va dobîndi, ei fură rugați ca să-ți trimită de-a dreptul la Brașov.

Atîta am putut face. Rezultatul e al viitorului. Adieu!

Gavr[il].

363 P.S. După tonul cu care pășesc inspectorii, ei se par siguri de ceea ce zic.¹⁵ /

¹ Scrisoarea lui Bariț către Gavril Munteanu nu se cunoaște.

² Vezi scris. XIV, n. 1 și 6; XV, n. 1.

³ Nu revocă. Vezi scris. anterioară, n. 10.

⁴ „Satisfăcțiunea” este un nou atac al celor doi inspectori de la Orăștie, Joseph Loreni și Friedrich Wagner, în urma articolelor lui Bariț (vezi scris. XIV, n. 6). S-a publicat, sub titlul *Aus Broos* (Din Orăștie) în *Satellit*, revista săsească din Brașov, 1850, nr. 8 din 30 ianuarie, p. 31.

⁵ „Corespondintele”, cam speriat, era însuși Gavril Munteanu (vezi scris. XIV, n. 1; XV, n. 3). Mai puțin slab de înger, Bariț îl va scuti pe Munteanu de necazurile pe care acesta și le imagina, luînd asupra sa întreaga răspundere a înscenării. Dacă a existat o scrisoare amenințătoare din partea lui Bariț, cum ar reieși din această scrisoare, nu ne putem da seama în actualul stadiu de cercetare (vezi nota 1, aci supra), Oricum, însă, din întreaga documentație a acestui rău intenționat proces de presă, nu reiese că numele lui Gavril Munteanu ar fi fost implicat într-un fel oarecare. În scrisorile următoare, tonul lui e liniștit în ceea ce-l privește, alarmîndu-se, însă, în legătură cu soarta foilor lui Bariț.

⁶ Este vorba de un elev, rudă a protopopului Nicolae Maniu. Acest practicant la Tezaurariatul din Sibiu, al cărui nume Maniu l-a ascuns cu multă grijă, este sursa primară a știrii din *Gazeta Transilvaniei* nr. 22 pe 1849 (vezi scris. XIV, n. 1). Vezi despre el scrisoarea în continuare.

⁷ „Sintaxist” = elev în clasa a III-a a gimnaziului, numită și clasa de sintexă.

⁸ Protopopul din Orăștie (vezi scris. anterioară, n. 5).

⁹ Protopopul Nicolae Maniu din Sibiu (vezi scris. XIV, n. 2).

¹⁰ Aron Florian.

¹¹ Parohul greco-catolic al Orăștiei era Ioan Pop Ilieșiu (vezi *Schematismus venerabilis cleri graeci-ritus catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXLII* [1842] ab Unioneum Ecclesia Romana CXLV [145], Blaj, [1842], p. 185.

¹² Vezi scris. anterioară, n. 4.

¹³ Scris. anterioară, n. 6.

¹⁴ „Senatorul din Sebeș” era Ioan Balomiri, membrul cel mai marcant a familiei române Balomiri din Sebeș.

¹⁵ Scrisoarea poartă una dintre cele mai amuzante adnotări din cîte am întil-nit în corespondența lui George Bariț: „Febr. 1850. Ga[vril] M[untea]nu. Altădată să se învețe oricine a culege știri de la copii”. Face aluzie la elevul „sintaxist” care a furnizat știrea cu furtul de lemne din Orăștie.

XVII

Sibii, 20 februarie 1850

Frate!

Îți trimit o copie de un circular, ca să-l biciuiești dacă-l vei judica contrariu intereselor cauzei române, sau să-l aibi pro notiția, din contră¹.

Te rugasăm în cea din urmă scrisoare, să-mi trimiti o copie din acel N. al lui *Bote* din 1848, în care conducătorii poporului toți se numesc *Spitz-Luben*². Dacă nu poți a mi-l procura pe acesta, te rog pune pe cineva să-mi citeze numărul și datul al acelei foi din *Kronst[ädter] Zeit[ung]*, 1849, în care redacțiunea zice că Șaguna, cu ocaziunea predicăției ținută în biserica din Schei, după venirea sa din Viena, în trecerea prin Brașov către Sibii, ar fi propus poporului de model pe nemți, adecă pe sași³. Eu am fost de față. E o minciună! Asemenea, să-mi citeze și pe acel număr, cu datul, din *Bote*, în care, fiind vorba de Molke, cum mi se pare redactorul foilor din Brașov, sub regim[ul] maghiar, acel sansculot german, redacțiunea din Sibii face deosebire între sași și nemți, zicînd că Molke nu e sas, ci neamț⁴. Eu aș vrea să răsfrîng cîteva din o mie și o sută de calumnii și minciuni săsești, borite de un an încoaci asupra noastră, luînd ocaziune dintr-un articol R. din Viena, ieșit în *Wenderer*, ieșit, cum se vede, din pana cunoscutului Reinicher!...⁵

Îmi lipsesc însă gazetele germane din Tr[ansilv]ania, să tac de altele din Viena, cite mi-ar face trebuință spre a compila un articol cumsecade.

367 Dacă pînă acum nu-i fi provocat pe Axentiu în *Gazetă*, ca să subscrie raportul, / apoi mai temporizează pînă și-o scrie⁶. El e venit de ieri în Sibii, se plimbă cu sania cu cocoanele, în năcazul sașilor. Nu ni-am putut întîlni, să vedem ce om face.

Dar cum vin așa de neregulat foile d-tale, chiar și în Sibii? N[umele] 5 și 7 mie îmi lipsesc. La alții, altele.

Nu-mi cunoști sfiala mea, cînd zici să merg la guvernatorul. Eu o să pui pe alții să cerce instanțele voastre.

S-aude că deliberatul pentru Leményi ar fi ieșit. Nouă încă nu ne este cunoscut⁷.

De la A⁸ și N⁹ avem știre din Peștea, de la 6 febr[uarie].

Poșta de Viena nu a venit de cinci zile.

367v

Gavriil. /

¹ Afacerea cu „circularul“ este mai importantă decît s-ar crede la prima vedere. În urma cunoscutului conflict al fruntașilor naționali cu episcopul greco-catolic Ioan Lemeni, la 1842—1846, unul dintre capii partidei naționale din Transilvania, Nicolae Maniu, a fost debarcat din funcția de protopop al Sibiului (decretul episcopal nr. 870 din 17 septembrie 1845; vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, pp. 1—57, p. 10) și înlocuit cu un cirac al lui Lemeni, parohul Vasile Kertész din Ocna Sibiului. Acum, la începutul anului 1850, cînd înlăturarea lui Lemeni de la conducerea Episcopiei greco-catolice a Făgărașului era inerentă, din cauza colaborării sale cu aristocrația „revoluționară“ maghiară la 1848—1849 (va demisiona în martie 1850; vezi *Ibid.*, p. 151, n. 25; 154, n. 5), se pune și problema reasezării în drepturi a lui Maniu, care condusese protopopiatul din 1825. Dar, pînă una-alta, Vasile Kertész își exercita atribuțiile de protopop, în stilul maghiarofil și ultracatolic învățat de la patronul său Lemeni. În acest sens, neinspiratul Kertész trimite, la 23 februarie 1850, o epistolă circulară către preoții din subordine, cu un conținut care îi scandalizează pe fruntașii naționali. Textul circularii, se păstrează la B.A.R., ms.rom. 999.

Surprins de conținutul ei, Bariț, deși presat de probleme politice mult mai importante, demască tendința circularii în *Gazeta Transilvaniei*, în articolul *Sibii*, 20 febr. (XIII, 1850, nr. 12, p. 46—47), alcătuit pe baza acestei scrisori. Preoții români sînt sfătuiți să nu se aboneze pînă nu vor cerceta programul revistei maghiare, ca să vadă dacă ea se va ocupa cu probleme generale de religie, sau va aluneca în polemici confesionale, dăunătoare înțelegerii între români.

² Corect: *Spitzbuben* = netreblici. Vezi despre această insultă la adresa conducătorilor români scris. XV, n. 12.

³ Numărul solicitat din *Kronstädter Zeitung* este 48, din 10 septembrie 1849, p. 211, unde se relatează despre șederea lui Șaguna la Brașov, în drumul de la Viena spre Sibiu. Cu această ocazie episcopul a ținut în Schei o slujbă, în a cărei predică a cerut românilor să fie harnici și cinstiți, dîndu-le de exemplu poporul german, și nu pe sașii transilvăneni.

⁴ În articolul cu pricina (*Siebenbürger Bote*, 1849, nr. 109 din 22 august, p. 393: *Aus den Ruinen des Sachsenlandes in Siebenbürger*) se spune, într-adevăr, că redactorul brașovean Moltke n-a fost sas, ci „ein rothes Deutsche“ (un neamț roșu, adică revoluționar).

⁵ *Iakob Rannicher*, 1813—1875, fruntaș și politician sas din Transilvania. După revoluție, odată cu reorganizarea Guberniului sub Karl Schwarzenberg, Rannicher ajunge „conciplist gubernial“. Era posesor al decorației Crucea de aur pentru merite, primită ca urmare a fidelității față de monarhul de la Viena. Vezi despre el Fr. D. Teutsch, *Iakob Rannicher. Ein Lebens und Zeitbild aus dem Kampf der Sachsen um ihr Recht*, Sibiu, 1922. Firește, Gavril Munteanu nu va mai apuca să scrie vreo replică la articolul lui Ran-

nicher, publicat în cotidianul vienez *Wanderer*. Sintem în 20 februarie 1850 stil nou, corespunzător zilei de 8 februarie stil vechi. În 13/25 februarie, *Gazeta de Transilvania* va fi interzisă.

⁶ Indignat din cauza arestării sale (vezi scris. IX, n. 3; XIII, n. 4), Axente Sever a întirziat mult împlinirea dispoziției venite de la Viena, de a raporta Împăratului despre faptele de arme ale legiunii sale în timpul revoluției. Rapoartele lui Avram Iancu și Simion Balint erau demult gata. Și al lui Axente fusese întocmit, cu ajutorul lui Ioan Maiorescu și Gavril Munteanu, urmînd doar ca eroul să-l subscrie și să-și asume faptele de arme în sprijinul imperialilor. Dar, dezamăgit și revoltat, „prefectul de fier“ n-a voit să-l iscălească multă vreme, intenționînd, credem, să refuze a da socoteală de faptele sale și să renunțe la gloria meritată. Ar fi fost un preludiv precoc la refuzul lui Avram Iancu din 1852 de a se întîlni cu Împăratul nerecunoscător. Dar, în 1850, cînd speranțele în smulgerea unor drepturi politice pe seama românilor erau foarte vii, gestul lui Axente n-a fost posibil. Fruntașii români, panicați la gîndul că un refuz din partea lui Axente le-ar putea zădărnici demersul politic, au exercitat presiuni morale asupra lui, mergînd pînă la a-l provoca în mod public, prin *Gazeta Transilvaniei*, să-și subscrie și să-și înainteze raportul. La această „provocare“, devenită fapt împlinit, se referă Gavril Munteanu, Vezi și scris. următoare, n. 1.

⁷ Vezi și nota 1, aci supra. Nu știm ce „deliberat“ putea să iasă în legătură cu înlăturarea din scaunul episcopal a lui Ioan Lemeni — căci despre acest eveniment este vorba! —, fiindcă ierarhul român, ales prin vot, pe viață, nu putea fi destituit decît de Papa de la Roma. Așadar, se forța demisia lui Lemeni — procedeu utilizat cu un secol înainte, în cazul lui Inochentie Micu!, dar arhiereul, sfătuit de un grup de protopopi în frunte cu Ioan Fekete Negruțiu de la Cluj, a amînat cît a putut actul demisiei. George Bariț a fost un mare susținător al lui Lemeni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 139—152). În *Gazeta Transilvaniei* din februarie 1850 (XIII, nr. 9, p. 34) el anunță, pe baza unei corespondențe de la Fekete Negruțiu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 138-142) că fostul episcop român Ioan Lemeni trăiește în mizerie la Cluj, de unde „nici că-i iertat a se depărta“. Știrea din Cluj a apărut, dezvoltată, în *Gazeta de Moldavia*, I (XXII), 1850, p. 48, la rubrica *Austria*. Articolul este compasiv față de Lemeni: „Dacă vulturul revoluțiunii și a răzbelului au înecat și nenorocit pe cineva, apoi unul din cei mai nenorociți este și episcopul I. Lemeni, la adîncile sale bătrînețe de 73 ani“. Demisia lui Lemeni survine, în fine, la începutul lunii martie, în urma unei provocări scrise a lui Wolgemuth — poate aceasta este „deliberatul pentru Leményi“? — ca, în 24 de ore, să renunțe necondiționat la scaunul vlădicesc, căci în caz contrar se va proceda cu el fără nici o cruțare (vezi *George Bariț, Părți alese...*, II, p. 663—664). Curînd, apoi, *Bucovina* (III, 1850, p. 108) publică știrea că Lemeni a fost îndepărtat din scaun și își va petrece restul vieții într-o mănăstire „unde va afară de Ungaria și Transilvania“.

⁸ Aron Florian.

⁹ N = Nițu: Ioan Maiorescu. Ambii erau în drum spre Viena, pentru a lua parte la lucrările Delegației române (vezi scris. XII, n. 8).

XVIII

Sibii, 20 februarie 1850

Frate!

Tocmai acum ieși de la mine fratele Axentiu, cu raportul s[ub]scris, ca să-l dea guvernatorului¹. Nu știu de va face ce zice, cu toate că și guvernatorul l-a provocat, și ieri, să-l dea. Axentiu s-a apărat pentru că nu l-a dat pînă acum, pîndu-i înainte că i s-au luat hîrțile cînd cu arestul.

O fatalitate, însă, mă grăbesc a-ți împărtăși: fiind ieri Axentiu la guvernatorul, l-a întrebat de a cetit cum se îngiură *Bote* cu *Transilvania*, cum se pare făcînd aluziune la reproducerea N. 24 din 11 febr. al lui *Bote*². Axentiu răspunzînd că nu, știi ce a mai adaus guvernatorul?: „O să opresc și pe *Bote* și *Transilvania*!“³ *Relata refero*⁴: astăzi mi-l spuse Axentiu. De rău să ne temem noi, românii. Ar fi o adevărată fatalitate! Tu scrie lui Șaguna, ori repezi-te pînă aici în persoană. I-oi descoperi și cauza cu Orăștia⁵. Adu-ți aminte de fabula lupului cu melul. Cum se vede, inimizii au decretat stingerea luminei dintre noi.

Grăbește a veni. Să dea Dumnezeu să nu fie tîrziu și să fie minciună!

365

Gavriil. |

¹ Guvernatorul era Ludovic Wolgemuth. Aceasta e cea de a doua scrisoare expedită de Munteanu în 20 februarie (vezi și precedentă). Faptul se explică prin cele două noutăți intervenite: a) Axente a semnat raportul chiar între cele două scrisori, în casa lui Munteanu și b) foile de la Brașov sînt amenințate cu desființarea.

² În numărul 24 din 11 februarie 1850 (p. 115—116), *Siebenbürger Bote* a reproduș un articol din revista satirică vieneză *Humorist* (nr. 23 din 1850), în care un D.S... i din Sibiu își bate joc de tonul ziarelor și documentelor politice românești.

³ De fapt, va fi oprită numai *Gazeta Transilvaniei*, împreună cu *Foaiete pentru minte...* (vezi și scris. XI, n. 28 și scrisorile următoare, incl. notele), *Siebenbürger Bote* continuînd să apară nestingerit împreună cu calomniile de rigoare la adresa românilor. Lucrurile ajung pînă acolo încît însuși guvernatorul Wolgemuth este nevoit să dea ordin expres ca ziarele *Siebenbürger Bote* și *Kronstädter Zeitung* să nu mai publice articole injurioase la adresa românilor și să nu-i mai numească *valahi*. Și cum nu mai exista *Gazeta Transilvaniei* ca să consemneze acest ordin, o face *Vestitorul românesc* de la București (XIV, 1850, p. 113, col. II, articolul *Austria*).

⁴ „Spun ceea ce mi s-a spus.“

⁵ Vezi scris. XIV, n. 1 și 6; XV—XVI, passim, incl. notele.

XIX

Sibii, 21 februarie n. 1850

Frate!

Ieri ți-am scris despre pericolul ce amenință *Gazeta*¹. Cum am zis, Wolgemuth, după ce a întrebat pe Axentiu de a citit certele între *Bote* și *Tr[ansilva]nia*, a adaos că: „Le voi suspenda pe amîndouă“². Că *Bote* a început a ne batjocori și calumnia e prea adevărat, însă tu ai fost prea modest³. Ce motiv întemeiat ar putea avea guvernatorul a o suspenda? Nu cumva cauza Orăștiei?...⁴ Auz că Șaguna ar fi cerut satisfacțiune pentru atacul ce l-a făcut *Bote* asupra preoților⁵. Vezi, vino la Sibii! Eu mă tem că aceste sînt numai preteste. Cauza trebuie căutată mai sus. Palaczky mai mult a stricat, decît a folosit cu articolul său fără vreme⁶. El a mînat în alarm pe guvern. Nu e mirare dacă triumfătorul va dezarma pe contrariul său⁷. Știi că opozițiune alta în Austria nu e, decît a naționalităților. *Narodni Novini*, *Figyelmező*,

234

Südslavische Zeitung și *Sl[ovenski] Jug*⁸, pentru Voivodină și Banatul Temeșului sînt oprite. E rîndul tău acum, cum se vede. Deci, grăbește! Axente a arătat guvernatorului articolul din *Volksblatt*⁹, reproducînd în *Tr[ansilva]nia* ta¹⁰. Nu știa ce să mai zică guvernatorul.

Primește alăturata copie dintr-o scrisoare. Ți-o trimite N. Manu¹¹. Nu uita de ce te-am rugat. Îmi scrie A. Hurmuzachi. Zice că de o vreme încoaci nu mai primește pe *Bote*¹². Eu i l-aș trimite, dar cum? Vezi, trimite-i l tu, învălit cu *Gazeta*.

Gavriil.

P.S. De ce nu pornești pe Orghidan¹³ și pe alți marțafoi la Viena, cu memorandumul lor? Acum e vremea, pînă e toată deputăciunea acolo. Rău a făcut Ș[aguna] că — cum se zice — i-a îndărătnicit! /

369

¹ Vezi scris. anterioară, incl. n. 3.

² Wolgemuth va suspenda numai *Gazeta Transilvaniei* (scris. anterioară, n. 3).

³ Adică, a fost ponderat în polemicile cu *Siebenbürger Bote*. Într-adevăr, tonul foii lui Bariț n-a atins nici pe departe sarcasmul batjocoritor și disprețul plin de ură cu care ziarul sășesc vorbea despre români. Gavril Munteanu se referă cu frauda silvică de la Orăștie (vezi scris. XIV, n. 1 și 6).

⁴ „Calomnierea“ celor doi inspectori de la Orăștie, Joseph Loreni și Friedrich Wagner a fost pretextul, iar nu motivul desființării *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte...* Motivul trebuie căutat, în primul rînd, în politica post-revoluționară a marilor puteri. În 4 martie 1850, după desființarea foilor sale, Bariț știa că „Luders [comandantul trupelor rusești de ocupație în Principate — n.n.s.] ar fi scris la Sibiu ca gazeta să fie sugrumată ori cu ce preț, pentru că, în această criză europeană, citind românii de dincolo [din Principate — n.n.s.] faptele naționale și bravurile transilvanilor iau exemplu foarte periculos pentru cel mai apropiat viitoriu“ (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 367—368, n. 2). Mai apoi, după cum se exprimă Gavril Munteanu, mai jos, „opuseciune alta în Austria nu e, decît a naționalităților“. Oricum, în 13/25 februarie ambele publicații românești sînt desființate. În afară de *Părți alese din istoria Transilvaniei...* (vezi scris. XV, n. 1), momentul interzicerii foilor românești la 1850 este narat și într-o altă scriere cu conținut controlat de Bariț; volumul omagial alcătuit de Corneliu Diaconovici: *George Barițiu 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892 p. 33—34: Ecoul desființării publicațiilor românești din Transilvania a fost puternic și dramatic în rîndul românilor de pretutindeni. Din Cernăuți, Alexandru Hurmuzachi îi scrie lui Bariț în 19 februarie / 3 martie 1850: „Cum s-ar putea una ca aceasta? Nu zic cu ce drept, dară subț ce pretext măcar ar fi putut urma o asemenea măsură diavolească? Nu-ți pot zice cît de mult și profund ne-au întristat acea știre neașteptată“ (vezi *Nicolae Bănescu, Corespondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Vălenii-de-Munte*, 1911, p. 72). Apoi, în 4 numere ale sale (III, 1850, p. 56, articolul: *Cernăuți, 22 februarie*, p. 75, unde se reproduce ordinul lui Wolgemuth „către c.r. căpitan al cetatei din Brașov“ prin care i se notifică interzicerea *Gazetei*; p. 82—83, unde se revine cu amănunte despre incident și p. 106, unde însuși Bariț narează îndepărtarea sa din cîmpul jurnalistic), *Bucovina* deplînge, în numele tuturor românilor, această nouă lovitură primită de la reacțiune. *Journal de Bucarest politique, commercial et littéraire*, care apărea de un an la București, își informează și el cititorii (II, 1850, p. 397) despre dispariția *Gazetei de Transilvania*, făcînd însă și precizarea că Bariț își propune să obțină reapariția ziarului.

⁵ O aserțiune hazardată din *Siebenbürger Bote*, 1850, nr 24 din 11 februarie, p. 115—116, unde se afirmă că românii sînt „necunoscători ai cititului și scrisului și ținuți de păstoriilor lor în iobăgie spirituală“.

⁶ Vezi scris. XI, n. 10. Articolul lui Palacký a contribuit și el la configurarea imaginii de „răzvrătire“, pe care *Gazeta Transilvaniei* și-o dobîndise în ochii autorităților absolutiste.

235

⁷ „Triumfătorul“ era tirania habsburgică iar „contrariul său“, în acest caz, națiunile sacrificate din Imperiu.

⁸ Dintre cele patru publicații, doar *Figyelmező*, ziar maghiar care apăruse la Pesta și Pojon (Bratislava) va fi desființat odată cu *Gazeta Transilvaniei* (vezi Szalády Antal, *A magyar hírlap-írodalom statisztikája 1780—1880-ig*, Budapesta, 1884, p. 57). *Sudlavische Zeitung* a apărut la Agram (Zagreb) între 1848—1852 (vezi Heinrich Réz, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, München, 1935, p. 90).

⁹ Numele corect al ziarului vienez în cauză: *Oesterreichischer Volksbote*.

¹⁰ În numărul 25 din 29 ianuarie 1850, ziarul vienez *Oesterreichischer Volksbote* a publicat un articol al grofului maghiar Bethlen Lajos, în care Avram Iancu este prezentat în mod calomnios, ca un individ care a dat dovadă de multă cruzime în timpul revoluției. George Bariț a reprodus conținutul articolului în *Gazeta Transilvaniei* (XIII, 1850, nr. 8, p. 30), cu comentariile de rigoare din partea redacției. După cum se știe, a urmat un proces de presă care s-a lungit până târziu, în toamna lui 1850 (vezi *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 267).

¹¹ Nu știm, în stadiul actual de cercetare a arhivei lui George Bariț, despre ce scrisoare poate fi vorba. În orice caz, nu e o epistolă a lui Nicolae Maniu, căci atunci nu i s-ar fi trimis lui Bariț *copie* ei.

¹² Același lucru i-l scrie Alexandru Hurmuzachi și lui Bariț, în februarie 1850: „Îmi pare rău că nu am putut zice un cuvânt în cauza d-tale cu *Bote*, dar nu-l mai primesc de un timp încoace și nu știu ce au urmat“ (vezi *Nicolae Bănescu, Op. cit.*, p. 78).

¹³ Marele negustor și fruntaș brașovean Rudolf Orghidan. Credem că poate fi vorba de o instanță a brașovenilor în legătură cu înființarea unui gimnaziu românesc sau cu înființarea Reuniunii femeilor române.

XX

Sibii, 13 martie 1850

Frate Bariț!

P-aici, dintr-o gură slabă, se lățise în săptămîna din urmă o veste mai mult decît înfiorătoare: că, adevă, toți deputații noștri s-ar fi arestat, în Viena ¹. Din norocire, eu am primit vineri dtdo 2 martiu scrisoare de la dîșșii. A fost o scornitură ticăloasă! Într-altele, îmi scrie că Iancu cu soții au ajuns în Viena, că în Pesta au fost grandios primiți de Haynau ²; cu ocaziunea dării protestului în contra concluserilor Universității ³, Schwarzenberg ⁴ ar fi zis cătră deputați că el este foarte mulțămît cu poporul român, care e un popul blînd, supus, ascultător, însă cu o plasă de semiliterati, popi etc. nu e mulțămît, căci aceștia îl întărită (?); că se vorbea ca curînd să se ia la pertractare cauza românilor, d-aceea ei se grăbea să isprăvească cu o oră mai curînd raporturile prefectilor ⁵; că aceștia, luni, adevă la 4 martiu, se vor înfășișa la împăratul și la ministri ⁶; că, apoi, a doua-a treia zi va merge tot acolo și deputăciunea, cu peticiunea ⁷; că din vorbele ministrilor se vor orienta, apoi, dacă va fi trebuință să mai rămîie — și cine? — acolo ⁸; în fine, că ne vor face cunoscut rezultatul audiențiilor.

În cauza *Gazetei*, eu am mai fost la ep[iscopul] ⁹. Dînsul, în urma scrisoarei tale, a fost și a doua oară de a rugat pe guvernatorul ca să țî-o sloboadă. Rezultatul îmi zice că țî l-a împărtășit ¹⁰.

S-apropie 24 martiu. Vedeți să se facă alegi[ri]le la sinod fără zgomot, ca să nu afle inimizii noștri cîrlig de a se lega și de acest sinod și de a-l opri ¹¹. Și eu sînt între cei chemați. Gîndiți-vă și voi, și ne

271 trimiteți părerile voastre în cauza obiectelor / ce sînt de tractat: biserică și școală, care almintrelea ministeriu, cum văz, le-a despărțit ¹². Dacă în privința politică nu om cîștiga nimic, apoi noi nu trebuie să ne tăiem de popi. Tendința inimicilor popu[lu]lui român atunci va fi să smulgă pe popul de subt influența popească. Și unde să-l ducă? Pradă despotismului birocratic.

Lada damicelei Alexandrina ¹³ s-a trimis.

Știi că casa lui Borcea a fost călcată, și toate hîrțile, contracte, ce acesta avu cu tatăl aceleia ¹⁴, confiscate și duse într-o ladă. Unde, nu știi! Vai de român și de orbia neamțului! Cu sila ne îmbrîncește în brațele slavilor...

Te rog, trimiteți-mi vreo schiță, de aceea ce ar trebui să se pertracteze în sinod, cît s-ar putea mai curînd. Și — repetez iar! — alegerile faceți-le fără zgomot. Adunați-vă cîțiva din cei mai înțelepți și numiți pe cei mai înțelepți.

Adieu!

37 IV

Gavriil. |

¹ Veste fără teme! Deputații români vor fi *alungați* din Viena, dar mai târziu în februarie 1851.

² Este vorba de călătoria lui Avram Iancu spre Viena, în februarie 1850 (vezi scris. XII, n. 7). Pentru acest episod, sursa fundamentală este relatarea lui Simion Balint, *O călătorie, publicată* mai întii de Alexandru Lupeanu în *Blajul*, 1934, nr. 5, p. 222—224: *Călătoria lui Iancu la Viena*. Reprodusă de Pompiliu Teodor în *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972, p. 63—65. Vezi și *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 266. Primirea lui Iancu și a insoțitorilor săi la Pesta, de către generalii Julius Jakob Haynau și Karl Geringer, puternicii zilei, a fost deosebit de strălucită. La balul dat de Haynau, generalul De Machio, care comandase un regiment de români, i s-a adresat lui Avram Iancu în românește: „Ați fost viteji și cavaleri, v-ați ținut bine!“

³ Pasajul concentrează o întreagă suită de acțiuni ale Delegației române de la Viena, în zilele următoare sosirii noilor delegați: Ioan Maiorescu, Aron Florian, Avram Iancu, Simion Balint, Ioan Maior și Timotei Cipariu (vezi scris. XII, n. 6—8). În cazul de față este vorba de înaintarea către primul ministru Felix Schwarzenberg a unui protest împotriva activității antiromânești a „Universității“ săsești din Transilvania. Data înaintării actului: 27 februarie 1850 (vezi Gheorghe Bogdan-Duică, *Notes-ul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu, 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II, 1923, pp. 205—232, p. 219).

⁴ *Felix Ludwig Johann Friedrich Schwarzenberg, 1800—1852*, ajuns prim ministru al Imperiului Austriac la 22 noiembrie 1848, după înăbușirea revoluției din Viena, a fost apoi, până la moarte, principalul exponent al neoabsolutismului habsburgic. Vezi despre el Johann Nepomuc Berger, *Felix Fürst zu Schwarzenberg*, Leipzig, 1853.

⁵ Vezi scris. XI, n. 28. În *Notesul* lui Simeon Bărnuțiu (vezi *Gheorghe Bogdan-Duică, Op. cit.*, p. 219), la data de 5 martie 1850 figurează însemnarea: „S-au cerut raporturile prefectilor insinuați la audiență“. Vezi și nota următoare.

⁶ Celebra audiență a prefectilor — mai puțin Axente Sever, care n-a plecat la Viena! — din primăvara anului 1850, la împăratul Francisc Iosif I — avut loc în ziua de 8 martie (vezi *Ibid.*, p. 219: „9 [sic; corect: 8] Laurian a condus la împărat p' Iancu, Balint și Maior“). Pentru acest episod, documentul de bază este scrisoarea lui Laurian către Simeon Bărnuțiu din 19 martie 1850 (la B.A.R., Fond. coresp., inv. nr. 24255). Pe vitejii conducători ai românilor, monarhul vienez „i-au primit prea bine“. De pildă, după prezentarea celor trei de către Laurian, monarhul a zis în nemțește: „Mă bucur foarte mult. Într-adevăr ați realizat foarte mult. Iancu a înfăptuit lucruri mari“. Vezi și *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, p. 266. În zilele următoare, prefectii au mai făcut vizite la arhiducele Francisc Carol, la primul ministru Schwarzenberg, la ministrul de

finanțe Karl Ludwig Bruck, la comandantul Vienei, baronul Welden, la ministrul de interne Alexander Bach.

⁷ În 10 martie, Delegația română în întregul ei are o nouă audiență la Împărat, cu care ocazie i se înmânează acestuia un memoriu minuțios pregătit pentru această întâlnire. În *Notesul* său, Bărnuțiu însemnează: „11 [din nou greșeală: corect = 10 — n.ns.] S-a dat petițiunea la Împăratul; au fost dep[utații] la Bruck și la Bach”, pe baza scrisorii citate a lui Laurian (vezi nota 6): „În 10 martie am fost cu toții la Imperatoriul și i-am dat petițiunea”.

⁸ Deocamdată vor părăsi Viena numai Aron Florian, care era însărcinat de Delegația română să ducă la Sibiu proiectul deputaților români întocmai în vederea Sinodului bisericii neunite din Transilvania din 12/24 martie 1850 (*Notesul* lui Bărnuțiu: „17 [stil nou — n.ns.] A. Florian cu vapoarea [vaporul — n.ns.] către Pesta. Trimis proiectul la sinod”. Laurian: „Florian au plecat duminică dimineață”) și Simion Balint însoțit de protopopul Grigore Mihali din Zlatna (Bărnuțiu: „21 [stil nou — n.ns.] au plecat Balint și Mihalyi cu vapoarea către Oravița”. Laurian: „Măine va pleca și Balint cu Mihali” [vor pleca doar *poimîine*, în 21 — n.ns.]).

⁹ Adică la cel neunit din Sibiu, Andrei Șaguna.

¹⁰ Nu știm ca Șaguna să-i fi „împărtășit” lui Bariț ceva în legătură cu soarta *Gazetei Transilvaniei*. Dimpotrivă, se pare că nu l-a învrednicit cu nici un răspuns pe urgentul redactor. Bariț a păstrat cu mare pedanterie toate scrisorile, chiar și de la cei mai umili corespondenți. Cu atât mai mult trebuie să fi ținut la epistolele primite de la arhierul sibian în plină ascensiune politică! Scrisorile de la Șaguna s-au publicat în anexa lucrării lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, Sibiu, 1891, p. 564—588. Ultima scrisoare a lui Șaguna dinaintea datei la care scrie Gavril Munteanu este din 4 ianuarie 1850. Urmează un hiatus până în 10 iulie 1860, pe care Bariț îl explică astfel (*Op. cit.*, p. 567): „După aceasta [scrisoarea din 4 ianuarie — n.ns.] au încetat între mine și episcopul Andrei Șaguna orice corespondență și relațiuni personale binevoitoare, iară în locul lor au urmat ca din clar-senin goane asupra mea, pînă în a[nul] 1858”. Episcopul și-a orientat busola după vîntul din cancelaria lui Wolgemuth! În schimb delegații români vor ține la Viena o conferință, în 22 martie 1850 (vezi *Notesul* lui Bărnuțiu, la *Loc. cit.*, p. 219), în care iau în dezbatere soarta *Gazetei*. Dar, deocamdată, fără vreun rezultat pozitiv.

¹¹ Sinodul bisericii neunite din Transilvania din 12/24 martie 1850 a fost o realizare politică importantă a episcopului Andrei Șaguna, în condițiile absolutismului post-revoluționar. Vezi George Bariț (în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, II, p. 658—659) despre această performanță.

¹² Conform aprobării ministerului vienez, lucrările sinodului din 1850 s-au desfășurat pe următoarele 6 probleme: 1 Mărturisirea credinței; 2 Starea bisericii și a eparhiei, în prezent și în viitor; 3 Relațiile bisericii cu statul; 4 Starea preoțimii, a dascălilor și a celorlalte fețe bisericesti; 5 Starea culturii poporului și propășirea lui; 6 Starea materială a eparhiei.

¹³ Este vorba de Alexandrina Magheru, fiica generalului revoluționar Gheorghe Magheru. După revoluție, Alexandrina Magheru a poposit multă vreme în Transilvania, în drum spre Italia. Vezi despre ea și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 78; 80; 272—273; 324; 331.

¹⁴ Pasajul are o semnificație remarcabilă: înțelegem că poliția din Sibiu a descins în casa unde se adăpostise Alexandrina Magheru imediat după fuga din Țara Românească și i-a sechestrat toate documentele referitoare la „tatăl aceleia”, adică la Gheorghe Magheru. E un indiciu pentru viitorii biografi ai generalului revoluționar, care vor trebui să caute urmele acestor documente în arhiva poliției din Sibiu.

XXI

Előpatak, ¹ 20/8 august 1850

Frate Bariț!

Am citit protestul Gremiului ², trimis către comesul prin bravul

d.I.G. Ioan ³, asemenea și pe acela ce l-a gătit d. Vasici pentru guvernatorul. Pe acesta îl vei citi și tu și-l vei judica. Prota, Iacob ⁴ și eu, după ce ne-am consultat, ne-am învoit în acestea ⁵.

I Ca să se facă două proteste, unul către guvernatorul d-aici și altul către ministru de negoț;

II Pe amîndouă protestele să le lucrezi tu, căci numai tu cunoști cauza Camerei cu desăvîrșire, și numai de un condei ca al tău se poate lucra cumsecade;

III Ca pe protestul către Bruch ⁶ să-i spunem verde și chiar unde zace rău[l], și să ne rugăm ca să-l stîrpească din rădăcină. D-aceea noi am scotit că ar fi bine să fie scheletul protestului către Bruch cam acesta:

1 Să preitem că ministeriul trebuie să-i fie cunoscută ticăloșia în care a zăcut industria și negoțul în Transilvania, peste tot; că din *Promemoria* gremiului ddt^o... și din alte plîngeri mai nouă, a putut vedea greutățile cu care au avut, și încă au a se lupta negoțitorii români, precum și persecuțiunile ce sufer mesăriașii noștri de la intoleranța țehurilor săsești; că, în fine, trebuie să știe că cauza răului nu este și n-a fost alta, decît sistema apăsătoare din înainte de martie: privilegiurile — autentice sau plăsmuite — și birocrăția săsească;

2 Gremiul negoțitoresc român este convins că ministeriul dorește înflorirea negoțului și a industriei din tot Imperiul și, prin urmare, voiește să vindece și relele ce roade la rădăcina negoțului levantin d-aici. Un mijloc spre acest scop vede gremiul în întemeierea Camerei de negoț în Brașov. Dar ca acesta să devină mintuitor, să poată răspunde scopului pentru care este menit, trebuie să se constituieze astfel ca — cum zici tu — el să reprezenteze deplin și cum se cuvine pe tot statul negoțitoresc, din întregul coprins al Cercului de alegere al Brașovului, iar nu numai pe oarecari ce ar voi să perpetueze și sub regimul constituțional privilegiurile, abuzurile, sistema de apăsare cea înainte de martie.

3 Că acest institut, menit a ridica piedicile vechi ale negoțului și a-i da zbor în adevăr se vede a deveni numai o nouă formă a sistemii apăsătoare de mai înainte, se poate încredința ministeriului din abaterile și neorînduielele cîte s-au urmat pînă acum, în lucrările privitoare la a lui constituire. (Aici urmează abaterile care ție îți sînt mai bine cunoscute, și pe care noi le atingem foarte imperfect.) Adecă: /

373

a) Afară de Brașov, pe la celelalte orașe ale acestui *Wahlbezirk* ⁷ — înțeleg tot Districtul militar al Sibiului — nu s-a făcut nimic cunoscut negoțitorilor români despre organizarea camerei, ci magistratul au pus în listele de alegeri pe cine au vrut;

b) Chiar aici, în Brașov, deocamdată nu s-au denumit comisiune rectificatoare de liste, ci ele s-au octroat de magistrat, care abateri de la spiritul orînduielei ministeriale, în urma protestului bărb[atului] de încredere român, și cășună desfacerea Comis[iunei] exam[inatoare] — *Prüfungsc[omi]ssi[o]n* ⁸ — din Sibii;

c) Din ./ protocol se pot vedea nedreptatea făcută românilor și nerînduielele urmate și în a doua comisiune;

d) Cu toată prevenirea făcută d-lui președinte al Comis[iunei] rect[i]f[icatore] de liste, din partea reprezentanților Gremiului român ca, după sosirea ordinii de a se trimite credințari la Sibiu, să fie avizat cu ceva mai înainte gremiul, pentru ca să informeze pe alesul lor asupra celor de făcut, să denumi, să ordina să plece — așa zicînd — din uliță credințarul din partea românilor, care, pe lîngă tot zelul și bunăvoința de a sprijini pe autorități în lucrările lor, nefiind nicicum inițiat în cursul lucrurilor Com[isiunii] rect[ificatoare] — căci nu numai că n-o fost membru al acei comisii, dar nici s-au aflat în Brașov! — nu putea primi denumirea, pe cînd din partea negoțitorilor sași se trimiseră credințari bărbați cari fuseseră membri ai Com[isiunii] rectificatoare, și cari, prin urmare, avea de degete, așa zicînd, toate lucrările comisiei. (Aici să se alătore zdrăvănuțul tău protest către Salmen⁹⁾);

e) Gremiul negoțitoresc român, după număr, este în majoritate. În comisii, însă — atît rectificatoare, cît și examinatoare — au fost și sînt în minoritate absolută, prin urmare reprezentanții săi fiind siliți, în multe privințe, a-și da vot separat. Acesta nu li s-a luat în protocol, deci și această reprezentare neînsemnătoare, cu chipul acesta, a fost numai iluzorie;

f) Din listele propuse de reprezentanții Gremiului s-au șters negoțitorii români cari întorc capital de sute de mii, numai pentru că n-au putut înfățișa protocol după norma nouă, în vreme ce din statul negoțitoresc sas s-au primit în list[ele] de alegere negoțitori ce abia au capital de 500 fl., niște Krămeri, așa zicînd.

g) Din protocoalele de vămi, din regii, se pot dovedi mai mulți negoțitori, atît din Săcele cît și din Bran și din tot Cercul Brașov că învîrtesc negoț însemnat. Cu toate acestea, se lepădară.

h) Este cunoscut că negoțitorii de naciunea greacă abia sînt patru-cinci. Cu toate acestea, magistratul pentru dînșii au denumit un reprezentant anume. (Etc., care, cum am zis, tu le știi mai bine.)

Din acestea și altele asemenea, iese învederat că însărcinării cu constituirea camerei de negoț — această ultimă speranță a gremiului de a se ridica, în fine, greutățile ce înăbușeau dezvoltarea negoțului — și-au pus carul în petri ca pe negoțitorii români, cari afară sînt în majoritate, nu numai să-i aducă la minoritate absolută în cameră, ci încă să-i scoată de tot din acea cămară. Ei nu se mulțămesc că în Camera de industrie au majoritate absolută, și de români acolo nici nu e vorbă. (Aci tu vei ști să te întinzi mai mult).

373v Gremiul, pățit din experiență, se înfiorează cînd gîndește la șicanele de tot felul ce așteaptă pe membrii săi români în viitor, dacă însărcinării cu constituirea camerei vor izbuti a împega camera numai din membrii cu principii asemenea lor. Negoțitorii români au adus folos Erarului anuatiim (aici se pot pune / țifre, în paralel cu cele ale sașilor, din *Promemoria* sau din *Gazeta*, care mie nu-mi vin aminte), și ar fi adus și mai mult, cînd ei ar fi izbutit a se constitui într-un gremiu, cum s-au trudit de zeci de ani, cu mari cheltuieli în zadar, și cînd s-ar fi bucurat de cea mai mică apărare. Gremiul încredințează pe ministru că negoțul și industria nu numai [nu] va mai înflori, ci încă va mai scădea, spre cea

mai mare pagubă a Erarului și a averii publice, dacă ei vor fi lăsați iar pradă la arbitrul rivalilor, deșteaptată fiind acum zaluzia prin semnul de viață ce români, încorânați de Constituțiune, îl dară.

În fine, Gremiul este convins deplin, și a sa convingere — fiind vorba de un mare folos sau mare pagubă a Erarului și a averii publice — nu se sfiește a o arăta Minist[erului] în golătatea ei, că această cămară este peste putință de a primi o constituire răspunzătoare chemării sale și așteptării. Ministeriului de Negoț, cîtă vreme va sta cu a ei constituire să se pună în lucrare prin organele sistemului celei vechi de apăsare, sau să mai chiar, prin birocrății sași, cari sistema de a apăsa pe români o socotesc ca o moștenire lăsată lor pre apărare, cu limbă de moarte, de la părinți.

Deci, adîncă rugăciune a Gremiului de negoțitori români din Brașov este ca În[altul] minister de negoț să se îndure a nu însărcina cupunerea în lucrare a decretului ministeriale și a tot ce s-atinge de organizarea camerei, nici pe români, nici pe sas ca părți cointeresate și litigante, ci pe un al treilea, neinteresat căci — o mai repetăm — este cu neputință ca sașii, apăsătorii cei mai vechi ai negoțului, obicinuiți a exersa o predominare nedreaptă asupra românilor, văzîndu-se în privința negoțului în minoritate, să nu tragă foc la oala lor.

Aceste sînt părerile noastre asupra materialului ce ar fi să compună protestul către Bruch.

În cît pentru cel către Wolgemuth, tu vei lua ce vei găsi de cuviință, numai să fim mai rezoluți către dînsul.

Am pus la cale ca să se copieze toate hîrțile cîte, lucrute în această cauză, ar putea interesa pe ministru, cum *Protoc[olul] Com[isiunii] rect[i]f[icatore]*, protestul către Salmen etc. care, pînă vei concepe tu acest protest, să fie gata. Aceste opinii ale noastre le comunicăm și cu dd. reprezentanți ai Gremiului, poftindu-i să-și dea și d-lor părerile.

Fii sănătos!

Ioan Pop,
prot[opop]
Gavriil.

N.B. Cu rezoluțiunea minister[ului] în privința primirii la țehuri, n-am cîștigat nimic, că ei, cînd vrea să între un român la meserie, îl dă pă ușă, zicînd că n-are trebuință. A se sili, nu se poate. Așadar, rom[âni] să-și aibă mai bine țehurile sale. /

¹ Băile Vilcele, din apropierea Brașovului.

² Este vorba de Gremiul negustoresc levantin din Brașov. El s-a constituit din negustori români, greci, bulgari și macedoromâni, în secolul al XVIII-lea, ca ripostă la tendințele monopoliste, intolerante, ale negustorilor sași. În diferite documente și perioade, numele asociației apare în diferite feluri: Compania privilegiată grecească de comerț, Societate cuviincios de neștătorie (1827), Societate neguțătoresc al românilor (1836), Gremiul cetățenesc levantin din Brașov (1854). Vezi despre el *Casina română. Brașov. 1835—1935*, studiu monografic, Brașov, 1935.

³ Unul dintre marii negustori brașoveni din secolul trecut, alături de familiile Juga, Orghidan, Burbea și alții.

⁴ La sfârșitul actului, acest protopop semnează Ioan Pop, nu Iacov.

⁵ Printre nenumăratele vexațiuni pe care românii din sudul Transilvaniei le-au suferit din partea partiatului săsesc, un loc aparte îl ocupă boicotarea sistematică a negustorilor români, de către sașii organizați în „țehuri” (bresle cu caracter medieval). Cu toate că, în urma înfringerii revoluției Guvernul central austriac n-a încurajat sistemul breslelor închise, emițind decrete și ordonanțe pentru integrarea românilor în activitatea comercială, „țehurile” săsești și-au continuat politica de segregare a competitorilor de altă naționalitate. Neobositul Bariț a luat poziție, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, și împotriva acestui abuz, publicând o suită de articole. Documentul de față e destinat să fie o „inștanție” a negustorimii brașovene către forurile supreme din Viena, în care se cere un statut de independență pentru Gremiul levantin. Un astfel de memoriu fusese trimis, de altfel, la Viena, încă în mai 1850, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Ioan Maiorescu către Bariț din 2/14 a acelei luni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 333—334).

⁶ Karl Ludwig Bruck, ministrul de finanțe de la Viena.

⁷ „Circumscripție electorală”.

⁸ „Comisia de examinare”.

⁹ Francisc Salmen, comesul sașilor din Sibiu.

XXII

[Brașov]¹, azi, 6 oct. 1853

Frate Bariț!

Ist an m-am dehulat cu cheltuielile. M-aflu în strîmtoare. Te rog, fiindu-ți amîină, împrumută-mă cu vreo 25 f. M. Conv., pînă la finea lunii curgătoare cînd, avînd a primi leafa, ți-[i] voi returna cu mulțămită.

Al d-tale stimător,

*Gavriele*². |

[Adresa:] Domnului G. Bariț etc. in loco

¹ Vezi adresa: „...in loco”.

² Cu adnotarea lui Bariț, despre care e greu de stabilit ce rost are la această scrisoare: „29 dec. 1854, 2 [stinjeni — n.ns.] lemne a 6 f. 30 cr.w.”

XXIII

- [Brașov, post 23 februarie 1856]¹

Clarissime!

Am tot așteptat pînă acum să-mi aducă făcătorul de pace verun răspuns, și încă n-am primit nici un fel. Poate că nu l-oi fi întîlnit. D-aceea vă trimit 12 fl. m.c. pentru d. dr. Binevoiiți a face ce socotiți de cuviință.

Însemnez aici din inventariu:

Starea activă 1691 fl. 39 cr.

„ pasivă 618 —

„ de împărțit 1073 — 39”

În privința pasivelor, numai cheltuielile îngropărei și ale pomenirilor² taie 500 fl. Luatorul de inventar *in pasive* cuprinde preste tot și cheltuielile boalei, care cum se vede ar tăia numai 100 fl. m.c.

Rudele opun, sau vor opune inventariului că între cheltuieli și stare nu e proporție, că nu mi s-au scris hain k, și cărțile s-au prețuit prea puțin și, în fine, că am ridicat banii.

Acum, oricum se va lua cauza, sau după părerea d-voastră, sau cum se pornise, eu socot că e de lipsă să cer luarea din nou a inventariului, avînd a pune și pretențiile mele de zestre ș.c. 1.

Reflecțați în privința rădicării de bani, că s-au luat în oct[ombrie] și inventariu s-a făcut 23 februarie.

G.M.³ /

402

[Adresa:] D[omnului] domn Georgie Bariț, în loc

¹ Datarea scrisorii, pe care o punem sub semnul aproximației, s-a făcut pe baza următoarelor indicii: a) în 1855 i-a murit lui Gavril Munteanu prima soție (vezi n. 2 și adnotarea de la n. 3); b) din ultimul pasaj se presupune un răstimp din octombrie 1855 (anul morții soției) pînă în 24 februarie 1856.

² În biografia pe care Bariț i-o face lui Gavril Munteanu (vezi *Gavriil I. Munteanu*, în fața ediției postume *Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu traduse de Gavril I. Munteanu...*, Sibiu, 1871, pp. I—X, p. VIII) se poate citi că: „Între acestea Gavril Munteanu se căsătorii aici în Brașov, luînd de soție pe una domnișoara din familia Mincu; aceea însă fiind mai tot morboasă, în 1855 se mută la locașele cerești”. În această scrisoare este vorba de răfuiala succesorală a lui Munteanu cu rudele soției.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „După moartea primei sale neveste ticăloase. Cel cu vederi egoiste”.

XXIV

Brașov, 1857]¹

Clarissime amice,

Am tot căutat ocaziune să-ți mulțănesc pentru mențiunea favorabile ce ai făcut-o în privința traducerei mele din urmă². Dacă amicitia mea e de vreo valoare pentru d-ta, te încredințez că voi fi pururea cel mai recunoscătoriu.

Ar fi de dorit ca între toți frații inteligenți să se așeze o solidaritate de simțăminte, căci numai așa ea va putea fi de vreun folos poporului. Și de ce să nu fie așa? Nu cumva rivalități de tronuri sunt cauza la nenorocitele lor dezbinări? Să ne folosim de ființa de față a fratelui Niță³, în direcțiunea aceasta.

242

243

Te rog să aducătorului cele două broșuri, ca să le trimit lui Ion. De-ți vor mai trebui, iară le poți lua.

378

M.⁴ /

¹ Datarea s-a făcut pe baza adnotării lui Bariț (vezi n. 3).

² Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XX, 1857, nr. 66, p. 260 și nr. 73, p. 298, rubrica *Bibliografie*.

³ Niță e Ioan Maiorescu. După pensionarea lui forțată din postul de traducător al legilor imperiale în limba română (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 404—406), eveniment survenit în mai 1856, Maiorescu, a părăsit Viena și s-a stabilit, pentru doi ani, la Brașov, pînă la obținerea unui post didactic la București.

⁴ Cu adnotarea lui Bariț: „1857, pe cînd Maiorescu era în Brașov“.

XXV

[Brașov], 12/1 [1858]

Clarissime,

Vă retrimite: *Mat[ematica]* lui Wolfstein¹, *Selbstadvocat*², *Fisica* lui Tomtsany³, *Curier de amb[e] sexe*, per[iodul] I⁴ și *Foaia pentru minte* ș.c.l. 40—53, ce ai binevoit a mi le împrumuta spre întrebuințare, cu cea mai adîncă recunoștință.

De o fi să mai lucru și următoarele părți din *Cartea de lectură*⁵, îmi voi lua îndrăzneala a-ți cere mai pe cea din urmă.

Binevoiește a da aducătorului broșura — pare-mi-să — a 5, ce v-am dat-o, din Görres, *Hist[orisch] — Polit[ische] Blätter*⁶, fără care nu se poate lega tom. 37.

În fine, te rog să-mi ceva din banii ce-mi ziceați mai deunăzi că ar fi intrat.

Sf[întul] Vasilie nu știu dacă ne aduce altceva. Conturi, însă, destule.

Stimător,

380

G.M.

¹ *Joseph Wolfstein*, 1776—1859, matematician maghiar de origine germană, cu studii în Italia, unde a fost elev al lui Volta și Spallanzani. Reîntors, e numit profesor în Kassa, oraș de care se leagă cea mai mare parte a operei sale. Între 1820—1833 a fost profesor la Universitatea din Budapesta.

² „Selbstadvocat“ = avocat liber, de sine stătător.

³ *Tom sányi Ádám*, 1755—1831, fizician și economist maghiar, din 1801 profesor la Universitatea din Pesta. A fost membru al Societății mineralogice din Jena.

⁴ Adică din anul 1836.

⁵ În anul 1857, Gavril Munteanu își tipărise la Brașov cea mai importantă dintre lucrările sale didactice: *Carte de lectură românească pentru clasele gimnasiale inferioare și reali de —, director și profesor la Gimnasiul român gr.—or. din Brașov. Tomul I. Partea prima și a doua*. O ediția a doua cu același titlu, dar cu specificarea: „Autorisată“ a ieșit tot la Brașov, în 1861. Ediția a treia (1866) este îmbogățită și continuată.

244

⁶ *Guido de Görres*, 1805—1852, poet și istoric german, fiul publicistului revoluționar Joseph von Görres din Koblenz. Autorul unor volume destinate copiilor.

XXVI

Brașov, 15 august 1858.

Clarissime!

Cu ocaziune am trimis astăzi d-lui protopop Meșianu¹ rezultatul cercetării noastre în Rîșnov. L-am rugat să vi-l comunice, însă temîndu-mă că va întîrzia, mă grăbesc a-ți scrie, prin pezodrom, înadins aceste:

Bănățianu neagă a avea vro împărțășire la faptă ș.c.l. Mărturisește însă că, sunt acum patru săptămîni, a văzut la Voinescu o pungă nouă, ca care n-a mai văzut, cu 40# și un orologiu nou, de 14 fl. m.c.

Noi, auzind că Voinescu s-ar fi aflînd în Brașov, ne-am grăbit să-l călcăm. La 5^{1/2} ore am și fost la gazdă, însă ne-a spus că de 2 săptămîni n-a mai fost pe la dînsa.

Acestea vi le însămnez spre știință, rugîndu-te să-mi scrii, cu acesta și ocazion, ce ați făcut d[umnea]v[oa]stră, și ce să mai facem? Indițiile sînt de ajuns ca să meargă cineva mai departe. Nu vreau însă nenorocirea rătăciților copii. De aceea, bine ar fi dacă i-ar lumina de sus ca să mărturisească².

Fii sănătos!

Gavriil. /

382

[Adresa:] Domnului domn Georgie Bariț ș.c.l. Zărnești

¹ Ioan Meșianu, viitorul mitropolit neunit al românilor din Transilvania (vezi despre el: *Corneliu Diaconovici, Enciclopedia română*, III, Kemet-Zymotic, Sibiu, 1904, p. 260—262; *Nicolae Iorga, Ioan Meșianu, în Oameni cari au fost*, IV, București, 1939, p. 67—68; *Biografia arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Meșianu, în Românul*, VI, 1916, p. 1—7) era, la 1858, administrator protopopesic al Branului.

² Se pare că este vorba de un furt făptuit de elevii din gimnaziul brașovean. Nu cunoaștem amănunte.

XXVII

[Brașov], 29 mai 1862 s.m.

Clarissime!

Că Vera¹ e de niște purtări problematice, știm, dar ca și Ieronim² să-l frecventeze pe acasă, unde s-adună adesea cu școlari de pe la sași, nu știm. De bună seamă, Ieronim o face aceasta în mergerea de la școală pînă acasă.

Iacă, acesta mi-a fost motivul ce m-a fost făcut să-ți recomand pe Cacitu³, cu acea presupunere, adică, ca cînd te-ar fi iertat cercustările locațiunii, să le asemnezi la amîndoi o odaie aparte, unde să-și aibă ei

245

singuri masa lor de lucru, ca să nu-l slăbească de la studiu pînă nu și-ar fi făcut destul penselor diurnale, să fi venit amîndoi deodată la școală și amîndoi să se fi re-ntors acasă. Numai în acest mod ne putem asigura și în privința didactică și pedagogică.

Ieronim are talente. El, cîndu-ți este înaintea ochilor, face treabă. Lăsat de sine, e copil. Dovadă că, după prima explicațiune, e în stare a reproduce în românește, fără eroare, carminale din autor. Cu aceea ce se poate învăța numai din auzire, din gura profesorului, cum p[er] e[xemplum] este fizica, știe de nimene nu-l întrece. Iarăși matematica, după spusa d. Oroianu⁴, ce cere ca exemplele să se lucreze acasă, deși în așezarea proporțiunilor și a ecuațiunii[lor] nu stă la nimene în urmă, n-are dexteritatea, un fruct al exercițiului. Așa e și cu formele din limbă.

386 În cît pentru poftirea ce mi-ați fost făcut, cu plecarea la București, m-am condus / de considerațiunea ca să ajungem la un spor cît se va putea mai îmbuncurătoriu. Mijlocul cel mai corespunzătoriu acestui scop mi se păru a fi ca fiecare profesor să corepeteze cu dînsul din studiul său speciale, ca unul ce cată să știe mai bine unde e lipsă. Eu, drept să-ți spun, la răsplătire nu m-am gîndit deloc, și-ți dechiar sincer că pentru mine nu poftesc nimica. Voi fi remunerat cînd vei contribui cevași la dezvoltarea aceluia talent excelent, de care se bucură fiul d-tale. În cît pentru colegii mei, voi cerca, indirecte, ca să pipăi că cu ce ar fi mulțămii pentru cele trei ore peste săptămîna. Cred că nu vor avea pretențiuni încordate.

Lui Ieronim să se ceară venirea de la școală acasă, strict duple orele de prelecțiuni, și privat, ca să pot ști.

Voi răspunde lui Sandor.

Al d-tale stimător,

386v

G.I. Munteanu

¹ Elev gimnazist de la Brașov, neidentificat.

² Ieronim Bariț, 1848—1899, fiul lui George Bariț, scriitor minor, traducător și publicist cu oarecare faimă în epocă. A studiat la Brașov, Sibiu și Viena, luîndu-și în capitala imperiului licența în filozofie, cu specialitatea secundară studiile comerciale. Din 1873 a fost funcționar la fabrica de hirtie din Zărnești, al cărei proprietar și director era tatăl său, apoi a funcționat la Banca „Albina” din Sibiu. Vezi despre el *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 79—80. La data acestei scrisori Ieronim Bariț era elev cu purtări nu prea strălucite la Gimnaziul românesc neunit din Brașov.

³ Acest „Cacitu” este Ioan C. Tacit, 1843—?, originar din Cuculata, în Făgăraș. După terminarea studiilor la Brașov (1866), s-a înscris la Facultatea de litere și filozofie din București. A profesat la Brașov 1870—1880, apoi la Brăila, unde a și murit. Scrieri: *Gramatica latină teoretică-practică cu vocabular*, I—II, 1874—1876. Numele lui adevărat era Cacit. Vezi despre el Andrei Bărseanu, *Istoria școalelor centrale române gr-or. din Brașov, scrisă din incidentul jubileului de 50 ani al gimnaziului*, Brașov, 1902, p. 564; 598.

⁴ Vasile Oroianu, 1822—1870, originar din Sîncraiu de Mureș, a urmat cursul de filozofie la Blaj și teologia la Sibiu. Între 1846—1852 a fost învățător la școala normală de la „Sfîntul Nicolae” din Brașov, iar între 1852—1870 la gimnaziu.

246

XXVIII

[Brașov] 5/6 [1]862

Clarissime!

Deoarece eu plec mîne, Poza pleacă¹, domnia-ta încă o să pleci, poate pentru timp îndelungat — căci, dacă gîcesc bine, vă duceți să vedeți expusețiunea din London²! — deoarece nu vă mai rămîne, afară de azi, cînd să vă adunați spre a da verdictul asupra manuscrisului meu, de aceea te rog a-l da aducătorului, dimpreună cu testul latin³, că — știu eu? — să-l am la întîmplare cînd ar veni p-aici contele Rosetti⁴.

Al d-tale serv și amic stimător,

388

G.I. Munteanu.]

[Adresa:] D[omnului] d. G. Bariț etc., etc. În loc

¹ „Popa” e protopopul Ioan Popasu, care pleca la băi, la Vilcele (vezi scris. următoare).

² Bariț nu va face, nici acum nici mai tîrziu, vreo călătorie la Londra.

³ Manuscrisul în cauză este traducerea scrierii istorice a lui Suetonius despre cezarii romani. Ea a fost făcută la îndemnul mecenatului Scarlat Rosetti, cu a cărui cheltuială s-a și tipărit, însă mult mai tîrziu.

⁴ Scarlat (Carol) Rosetti, 1802—1872, politician, primar al Bucureștiului, a fost cavaler și conte al Imperiului Austriac. Unul dintre marii sprijinitori ai culturii. A lăsat o mare parte a averii sale pentru Ateneul Român, căruia i-a dăruit și 6000 de volume de cărți. Rosetti a sprijinit opera de ridicare culturală a românilor din Transilvania. Elev al lui Gheorghe Lazăr, el a ridicat monumentul funerar din cimitirul de la Avrig, care mai dăinuie și astăzi (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 63, p. 252; *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 107). Încă în 1855, Scarlat Rosetti a instituit un premiu de 1000 de florini pentru cea mai bună istorie a românilor (vezi *Gazeta de Transilvania*, XXIII, 1860, nr. 22, p. 85—86), sumă care în 1860 a fost dublată. Premiul îi viza pe transilvăneni iar suma era depusă la episcopul Andrei Șaguna. Cum însă nimeni nu s-a prezentat cu vreo istorie a românilor, Rosetti a schimbat destinația banilor pe seama unor traduceri din autorii latini. Din acest premiu s-a împărțit și Gavril Munteanu (vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, Sibiu, 1891, p. 99—100). Despre Scarlat Rosetti vezi și Neofit Scriban, *Cuvînt funebru al prea sfîntului arhiepiscop d. d. —, episcop de Edessa și provisoriu al Argeșului, rostii de prea sfinția sa în 20 mai 1872, la Cimitirul „Șerban Vodă”, asupra rămășițelor mortale ale repositului senatore, grog și cavaler Carol de Rosetti, mori la 18 mai 1872, București, 1872.*

XXIX

Elöpatok, ¹ 10 august 1862.

Prea onorate nașule!

Îți trîmit, în acusă, disertațiunea mea justificătoare de ortografia adoptată de Comisiunea filologică din 1860², precum și cercătoare a stăvilii o modalitate oarecare, duple care ar fi să procedăm în purizarea.

247

limbei românești, cu acea dorință ca să binevoiești a o trămite, cu celelalte, spre tipărire în foaia Asociațiunii³.

Ar fi de dorit ca, în viitoriu, tot cursul afacerilor adunanțelor generali, precum și disertațiunile eventuale, să nu se tipărească mai înainte într-alte foi periodice, ci acestea să le reproducă numai din foaia Asociațiunii.

Ex[celența] sa președintele⁴ n-are cuvînt a se supăra de astă dată că acelea ieșiră mai întîi și în alte foi, căci singur a dat exemplu rău la aceasta tipărindu-și cuvîntarea de deschidere în *Telegraf*⁵.

Nu știu de ați făcut ceva în privința lui Svetoniu⁶, cum vă rugasem prin Ieronim⁷. Cei doi profesori își dederă opiniunea și o și îmanuară Eforiei, însă aceasta ar fi numai de la jumătatea membrilor comisiunei examinatoare⁸. Se cere ca și d-voastră să vă o dați într-un fel. Cu Popa⁹ încă n-am vorbit în această privință, de cînd e în Előpatak.

Recomîndu-mă la bunăvoință. Sunt al d-tale stimătoriu fin,

¹ Numele maghiar al satului Vilcele din zona Covasnei, renumită stațiune balneară în secolul trecut.

² În 2 octombrie 1860 s-a întrunit la Sibiu o comisie filologică, în scopul adoptării definitive a alfabetului latin (vezi George Bariț, *Conferințele comisiei filologice românești transilvane*, în *Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 41, p. 307-311; nr. 42, p. 315-317; *Estras din protocolul comisiei ardelenene pentru stătuirea ortografiei române cu litere latine*, în *Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 40, p. 159-160; nr. 42, p. 168; nr. 44, p. 176; Timotei Cipariu, *Conferința filologică din Sabinu 1860*, în *Arhivă pentru filologie și istorie*, 1869, nr. XXIV, p. 465-467; nr. XXV, p. 481-485; nr. XXVI, p. 505-508; nr. XXVII, p. 521-524; nr. XXVIII, p. 545-549), acțiune coordonată cu demersurile pentru înființarea mult doritei societăți literare transilvănene (vezi *Acte privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 180, n.4). Gavril Munteanu și-a prezentat din nou această „disertațiune justificatoare” la Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 1862 (a doua după cea inaugurală), sub titlul: *Despre ortografia cu litere și modalitatea purificării limbei române* (vezi Octavian Goga, *Mijloacele de propagandă literară și culturală ale Asociațiunii și dezvoltarea lor*, în *Transilvania*, XLIV, 1911, nr. 4 jubiliar, p. 349-392). În același an Munteanu își tipărește studiul, sub titlul programatic *Purismul în limba română*, în nu mai puțin de trei locuri: *A treia programă a Gimnasiului mic român de religiuena ortodocșă orientale pe anul școlastic 1861/2*, Brașov, 1862, p. 15-17, *Revista română*, II, 1862, p. 443-461 și *Foaie pentru minte...*, 1862, nr. 31, p. 237-241; nr. 32, p. 245-248; nr. 33, p. 254-256 (aici, fără titlu!). Este primul manifest programatic al etimologismului și purismului transilvănean, al cărui promotor nu era nicidecum Gavril Munteanu, ci Laurian și Cipariu. Munteanu a trebuit să facă față, însă, unor vehemente atacuri din partea fonetiștilor de peste Carpați, cel dintîi fiind un... transilvănean, Alexandru Papiu Ilarian. În volumul I din *Tezaur de monumente istorice pentru România* (București, 1862, p. 95), fostul tribun de la Dumitrica Tomei nu numai că subliniază necesitatea de „a scrie în stilul cel mai simplu, cu ortografia cea mai fonetică posibilă”, dar insinuează că „măsuri ca cele propuse adunării din Brașov [de Gavril Munteanu - n.n.] sînt de natură a împiedeca toată dezvoltarea naturală, tot progresul”. Hărțuit, Munteanu se vede nevoit a riposta - puțin inspirat! - printr-un lung *Răspuns la reflesiuena ce d. Papiu găsi de cuvîntă a face în Tesaurul său, tom. I, pag. 94-95, la propunerea subscrisului ca ortografia d. Cipariu, adoptată de comisiunea filologică din 2 oct. 1860 să se primească de Asociațiunea literară în adunarea sa de la Brașov, 1862*, tipărit în *Foaie pentru minte...*, 1862, nr. 44, p. 342-345; nr. 45, p. 352-355.

³ „Foaia Asociațiunii” va mai aștepta încă 6 ani pînă la apariție, cînd, în 1868, Bariț începe să editeze la Sibiu revista *Transilvania* (vezi *Jubileul Transilvaniei*, în *Transilvania*, XXVII, 1895, număr festiv).

⁴ Președintele ASTREI era episcopul Andrei Șaguna.

⁵ Andrei Șaguna și-a tipărit cuvîntul de deschidere al importantei Adunări generale a ASTREI de la Brașov din 1862 și în *Gazeta Transilvaniei* (XXXV, 1862, nr. 56, p. 221-222).

⁶ Vezi și scris. anterioară, incl. notele. Este vorba de traducerea lui Svetonius, pe care Gavril Munteanu a prezentat-o la 21 mai 1862, sub motto-ul: „În știință puterea”, comisiei de acordare a Premiului Rosetti. Membrii comisiei erau Ioan Popasu, George Bariț, Ioan Meșotă și Ștefan Iosif (vezi Gavril Munteanu, *Premiale Rosetti*, în *A treia programă...*, p. 28-29).

⁷ Ieronim Bariț, despre care vezi scris. XVII, n.2.

⁸ „Cei doi profesori” din comisie sînt Ioan Meșotă (vezi scris. următoare, n.4) și Ștefan Iosif (despre care vezi Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române gr.-or. din Brașov...*, 1902, p. 585-586). În cazul de față, „eforia” premiului era forul episcopal neunit din Sibiu.

Prea onorate domnule nașe!

Ți-am primit scrisoarea. Îmi pare rău de tonul cel oțărît al coprin-sului ei. De-ai fi un Nea Dâlțiață din Prunduș¹, care numai aseară pre la 7 oare din noaptea, după o zi de arșiță școlastică, în care am înmatriculat preste 80 de studenți, le-am dat certificate de primirea didac-trului, am examinat trei cari trec o clasă *propriis studiic sal[utem]*², care - zic - veni o cu falcă în ceri cu alta în pămînt ca să-i primesc în cl. IV^a de eleve, pre nu știu a cîtea nepoată, cu clasa secundă din germană, că - vezi doamne! - nepoata sa e cu duh, și a căpătat secun-da numai pentru că vinerea, cînd d. Androne³ propunea germana, n-a putut veni la școală, avînd a păzi casa pe cînd măicuțița sa era în tîrg, că dacă nu oi primi-o, dînsul o duce la sași și să duce să spună la d. protopop minunea aceasta; de ai fi de alde aștia cari nu știu ce e școala, ce sînt legile disciplinari, ce va să zică școală cu drept de publicitate, aș tăcea ca mutul, nu ți-aș răspunde o cîrtă.

Dar d-ta, nașule dragă, știi că gazda, cîndu-și dă vaca sau porcul în ciurdă sau turmă, să duce însuși sau trămite pe cineva de-i dă în seamă vaca sau porcul. Dămnia-ta știi că, dupre legile școlastice, pu-blicate și în programa noastră, că fiecare școlariu are să se înmatriculeze în zilele prime ale anului școlastic, însoțit de părinți sau de curatori. Hei, bine! Din vreo 90 de școlari și eleve cîte s-au înmatriculat ieri, în 3, după zioa determinată - căci în săptămîna trecută nu s-a înfă-țișat nice unul! - nice măcar unul n-a venit însoțit de părinți. / Dupre legi, ar fi să nu se fie primit nimene. Aceasta însă nu se poate face. Stai strîmb și vorbește drept: de patru ani, merge pe al 5^{lea}, de cînd fiul d-tale, domnule naș, frecventează la noi în gimnaziu. Spune de cîte ori l-ai însoțit la înmatriculare, sau asistat-ai măcar o dată la examenele

private sau publice, ca să-i vezi progresul și, ca un bărbat de școală, să faci mîngiere și profesorilor?! Dacă trămiteați pe cineva cu dînsul la înmatriculare — fiindcă d-ta, s-a otărît, nu puteai veni! — atunci n-ai cere ca profesorul de clasă să facă pentru fiecare părinte a școlărilor lista de cărțile necesare pentru o clasă sau alta. Noi abia ieri am început și, cu toate acestea, cum știu, prof[esorul] de clasă Meșotă⁴, a arătat școlărilor de cl. V cărțile necesare. Le-a spus să-și cumpere *Iliada* lui Omer. Despre acesta a zis edițiunea steriotipă, iară nu despre Liviu⁵. Cine strică dacă băiatul le-a confundat? Mă mir de Staberl că n-a știut a face deosebire între Pütz uzitat în gimnaziul inferioare și Pütz uzitat în cel superioare⁶. Că se introduce în cl. V Kühner⁷, cauza e că profesorul are aci să facă distincțiune între dialectul epic omerian și cel atic. Acestea momente le are numai Kühner. Curtius⁸, deși e mai bun pentru formele și dialectul atic, însă abaterile le are numai în note. Apoi ce lucru mare să aibă și pe Curtius și pre Kühner? Mai adaoge că școala [sic; recte; clasa] a V nu capătă pre profesorul ce s-a sperat, și cel chemat n-a sosit nice pînă acum.

Ești director de fabrică, știi că un ș[u]rup de se rupe sau lipsește, stă pre loc tot organismul. Apoi și școala e un organism. Cine să ocupe^{392v} pre școlari în 24 de ore, / în lipsa profesorului ce așteaptă? Vai de noi dacă pomii cei verzi și sunt astfel! Apoi de cei uscați cine ce va mai zice?

Scuză-mi ațărîrea, provocată prin oțărîre!

Al d-tale serv și amic sincer,

G. I. Munteanu.

P.S. S-a repetit școlărilor de cl. V ce cărți să-și ia. Liviu poate fi și edițiune mai veche. Emendările-s numai relative la cazurile pluralia în -is, în locul lui -es. Moznik⁹ nu se află. Vom scri la Sibii. Pentru știen[țele] naturale așteptăm pe profes[orul] cel nou¹⁰, care are numai 2 ore pe³⁹³ săpt[ămână] în cl. V.

¹ Probabil un personaj anecdotic.

² „În virtutea propriilor cunoștințe.“

³ Alexandru Androne era învățător la clasele II și III de fete ale Școlii normale din Brașov (vezi *A treia programă a Gimnaziului mic român de religiunea ortodocșă orientale pe anul școlastic 1861/2*, Brașov, 1862, p. 37).

⁴ Ioan G. Meșotă, 1838—1878, unul dintre cei mai erudiți profesori ai Gimnaziului neunit din Brașov. Originar din Dirstele, a reușit să facă studii universitare la Viena și Bonn, luîndu-și doctoratul în istorie. În scurta sa activitate — a murit la 40 de ani! — a fost profesor la gimnaziu din 1861 și director între 1870—1878. Cîteva dintre lucrări și le-a publicat în caietul-programă al gimnaziului.

⁵ Adică Titus Livius.

⁶ Despre manualul lui Pütz vezi supra, n. 4. El era prevăzut în programa analitică a claselor II—IV cu mulți ani înainte de a fi tipărit în limba română (vezi *A treia programă...*, p. 31—33).

⁷ Kühner era autorul unei gramatici a limbii elenice, prevăzute în programa clasei a IV-a a gimnaziului brașovean (vezi Andrei Bârseanu, *Op. cit.*, p. 273).

⁸ George Curtius, 1820—1885, filolog german, elenist, fratele marelui istoric Ernest Curtius. A studiat la Bonn și Berlin și a predat ca profesor la Dresda, Praga, Berlin, Kiel și Leipzig. Este autorul unor reputeate lucrări de gramatică elenă.

⁹ În anul școlar 1862/1863, *Aritmetica* și *Geometria* lui Moznik erau prevăzute în programa tuturor claselor (acum rotunjite la 5).

¹⁰ În noul an școlar, Gimnaziul neunit din Brașov nu va primi un nou profesor la științele naturale, acestea rămînînd mai departe în sarcina lui Vasile Oroianu. Singura schimbare față de garnitura din anul precedent (Gavril Munteanu, Ștefan Iosif, David Almășanu, Vasile Oroianu, Ioan G. Meșotă și Iosif Barac) a fost sosirea unui nou catehet, în locul lui Iosif Barac, în persoana lui Iosif Fericeanu (vezi *A treia programă...*, p. 34 și *A patra programă...*, p. 45). Iosif Barac va prelua ore de latină, germană și istorie la clasele I, II și IV.

XXXI

[Brașov, post aprilie 1863]

Clarissime!

Am onoare a-ți trimite cu aceasta, pentru Irononimul¹ nostru 1 ex[emplar] din partea etimologică a *Gramaticii române*². Dacă vei avea bunătate a-i face vreo recenziune în foile române d-aiaci³, îți atrag atențiunea asupra semnelor ortografice. Știu că o mare parte din ardeleni sunt contrari semnelor, argumentul lor însă e mai mult *estetic*, însă *pulchrum*⁴ vine după *utile* și *necesarium*. Ca să scăpăm principiul etimologic, cată să întrebuițăm oarecare semne. Dealtămente, aceste semne nu sunt ale mele, eu le-am împrumutat din ortografia cu litere autorizată de Eforia din București⁵, după ce a trecut prin svatul profesoral. Înainte de a începe a tipări, m-am adresat și cătră Ion⁶, și mi-a spus că ei stau pe lîngă aceea.

Noi, ardelenii, neavînd nici tribună, nici presă liberă, nici școale mai înalte, chiar de ar fi rațiunea lîngă noi, nu vom putea da ton. Trebuie ca noi să ne luăm după cei de dincolo, dacă vrem unitatea limbei. Și cine din români nu o va vrea? E de necese, dar, ca păreri individuale să se plece la o autoritate oarecare și, cum zic, această autoritate noi aici nu o putem avea⁷.

Citește și *Precuvîntarea*, anume punctul prim, în care propun ca să luăm de principiu, în scripturile noastre de gen mai serios, că *acele vorbe și forme sunt mai române care în materie și formă sunt mai aproape de originea sau latină, sau romanică*⁸, căci numai atunci vom scăpa de așa-numitul *Thurm-patriotism*⁹ în limbă, de provincialism precum și de ma/lițioși și intriganți cari, îndată ce cearcă cinevași a funda vreo regulă gramaticală pre natura și geniul limbei, strigă în gura mare la stricarea limbei, și ies la mijloc cu urechea, ca cînd aceasta n-ar fi cea mai condiționată din lume la o simplă dedare. Căci altămente bucureștenii, cari pronunță *pă*, rău, n-ar rîde de olteni, cari pronunță *pe*, mai bine. Și iară, moldovianii n-ar rîde de toți cîți pronunță *ăla*, zicînd că e mai frumos *așela* etc.

Mi-ar plăcea ca, cât oi mai fi p-aici, să finez și partea sintactică ¹⁰. Ci la aceasta-mi trebuie să am operi mai multe, române, pentru exemple, care sunt să se ia, cât se va putea mai multe, din scriitorii noștri. Ceea ce-mi lipsește!

Al d-tale stimător serv și amic sincer,

Munteanu./

¹ Joc de cuvinte. Este vorba de Ieronim Bariț.

² Ieșise de sub tipar lucrarea importantă a lui Gavril Munteanu, *Gramatică română (aprogată) pentru clasele gimnasiale inferioare de —, director și profesor la Gimnaziul confesional român în Brașov. Partea formară. (A doua edițiune.) Conformată la ortografia adoptată de Asociațiunea literară și refăcută în mai multe capete*, Sibiu, 1863.

³ Bariț n-a făcut vreo recenzie la această reeditare. Semnalase, la vreme sa, apariția primei ediții, în *Foaie pentru minte...*, 1861, nr. 23, p. 186 (articolul *Bibliografie*).

⁴ Frumos (< lat. *pulcher*).

⁵ Directorul Eforiei școlare din București era la acea dată Ioan Maiorescu. Din eforie mai făceau parte: Petrache Poenariu, Ioan Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, Vasile Boerescu, Simion Marcovici și alții (vezi Marin Stoica, *Ion Maiorescu*, București, 1967, p.6). Eforia bucureșteană era preocupată de aceeași problemă a stabilirii ortografiei latine.

⁶ Ioan Maiorescu (vezi n.5).

⁷ Rară probă de clarviziune din partea transilvăneanului care, cu numai doi ani în urmă, susținea cu fervoare ideea generalizării ortografiei lui Cipariu!

⁸ Se referă la următorul pasaj din *Prefacia la Gramatica română* din 1863: „Obiectul gramaticii române cată să fie materia și acele forme ale limbei române, vorbită de toți românii fără distincțiune de țară și provincie [s.ns.], ce-s mai aproape de tipul primitiv al limbei latine“. Este rădăcina principiului analogic, latinist, al transilvănenilor.

⁹ Corect: Turmpatriotizmus = patriotism exagerat.

¹⁰ Este vorba, desigur, de intenția reeditării manualului său de sintaxă, căci într-o primă ediție el apăruse în 1861.

XXXII

Brașov, 9 noemvbre 1865.

Clarissime!

Crezi că ar fi oportun și salutare cauzei naționale să mergem la Conferința națională ¹, unde ne cheamă telegramul de ieri?

Binevoiește a-ți descoperi părerea, ca, deși m-am fost scuzat cu morbozitatea, la părerea afirmativă a d-tale totuși m-aș decide a pleca astăzi.

Stimătoriu serv,

394

G. I. Munteanu ²./

¹ Nu era vorba, propriu-zis, de o conferință națională, ci de o consfătuire a fruntașilor români, pentru fixarea atitudinii politice față de Dieta de la Cluj din 19 noiembrie 1865, care a pus bazele dualismului austro-ungar.

² Adnotată de Bariț: „1865. Brașov, 9 n[oiembrie]. Gavr. Munteanu, director. Răsp[uns] în acea zi că eu nu merg“.

252

XXXIII

Aici [Brașov], 13/IV [18]66

Clarissime!

Îți trimit alăturatele atestate, pentru d[omnul] abituriente, fiu d-tale, în 8 exemplarie ¹.

Cum știți, noi l-am fost înmatriculat în cataloagele, sub rubrica „Religiune“, de cea gr[eco] orient[ală]. Ne știind cum se va fi înmatriculat la Gimnaziul de stat di[n] Sibii, am lăsat locul deșert, pentru *catolic* sau *orient[al]* ², ca să-l împliniți cum veți găsi de cuviință, sau să-mi indicați mie, retrămițându-le, cum să-l împlinesc.

Noi, de rînd, nu luăm nice o taxă pentru esdarea atestatelor, de la cei mai mulți studenți, fiind săracuți. Cari însă pot plăti, dau câte 20 de crucieri pentru acoperirea tipariului.

Recomandîndu-mă la bunăvoință, al d-tale, plecat serv,

G. I. Munteanu./

396

¹ „Abiturientele“ era fiul lui Bariț, Ieronim.

² Șovăială justificată: George Bariț era greco-catolic, soția sa, Maria Velisar, neunită din Brașov.

XXXIV

[Brașov], 5 VI [18]67

Domnul meu!

Am onoare a-ți aclude, lângă aceste rînduri, hîrtia convocătoare a Ministeriului Instrucțiunii Publice din România, prin care ești chemat ca membru al Societății literare din București, pre 1^a august 1867 ¹.

Cu aceasta, te rog să aibi bunătațea a-mi indica calea cea mai scurtă, pe care aș putea cîștiga și io licență de la În[altul] Gubern, spre a participa ca membru ². Ce e drept, de la Supremul Inspectorat am căpătat licență încă de anul, dar mi se pare că numai din partea aceasta n-ar fi de ajuns asigurativă.

Așteptînd o binevoitoare dare de îndreptar într-acestea cercustări, mă însemnez al d-voastre stimător serv,

398

G. I. Munteanu./

¹ În primăvara anului 1866 au avut loc numirile de membri pentru Societatea Academică Română, preconizată încă de Alexandru Ioan Cuza, dar înființată imediat după detronarea lui (prin decretul Locotenentei Domnești 582 din 1 aprilie 1866). În aceeași lună, cu nr. 698/22 aprilie 1866, Locotenenta Domnească aprobă compoziția membrilor din provinciile românești din afara Principatelor Unite. În prima garnitură

253

figura și Gavril Munteanu, alături de George Bariț și Timotei Cipariu, din partea Transilvaniei istorice. Vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869, p.5; Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, Zalău, 1973, p.9.

² Într-adevăr, la 1 august 1867, Munteanu și Bariț vor fi prezenți la deschiderea primei sesiuni din istoria Societății Academice Române (*Ibid.*, p. 8; *Ibid.*, p. 10).

XXXV

Brașov, 13 martie 1868

Clarissime!

Aseară, expresul prin care avuși bunătatea a-mi trimite cele 2 exemplare de *Dicționarie*, în număr de 6 volume ¹, pînă să cetesc răvașul d-tale a și luat-o la picior.

Îți scriu astăzi că, de numele monastirii unde, după ce am ieșit din pădure, ajunserăm, io nu-mi aduc aminte ². Iară satul unde am mas preste noapte se numește Jiblea ³, moșie a Monastirei Cozia, ce o ținea în arendă nepotul (cum îl cheamă, am uitat) a lui Nifon, care pe atunci era și egumenul Coziei. Atîta mai țin minte.

Permite-mi a-ți face o întrebare relativă la laborarea *Dicționarului* ⁴. Se știe că noi doi, membri, dupre programă avem să adunăm verbele din limba poporului, ce nu s-ar afla în dicționarele deja tipărite: de Buda ⁵ etc. Te vei ținea? ⁶ Și ce vom putea face cu o masă de ata[re] mărime de provincialisme și străinisme? Ai văzut opiniunea ce exprimă d. Cipariu în *Arhivul* său, în această privință, că mai bine să lasă ca să-i taie mîinile, decît să-și pună numele în fruntea unui dicționar care conținea toate verbele ce să află în limba volgului, împrumutate de la/ diverși barbari ⁷.

400 Io încă sunt de părerea d-lui Cipariu. Vorbele să se culeagă numai cele de origine română (și latină) ⁸. Mi se pare necorespunzătoare și împărțirea lucrului între membri, dupre regiuni, căci ca să se poată face așa ceva, lipsește timpul fizic pentru un individ ⁹.

Io n-am fost față cînd s-a proiectat stăvilît programa *Dicționarului* ¹⁰, și eram și sunt de părerea că lucrul să se fi împărțit dupre litere, între membri ¹¹. Sunt 21 de membri: să fi luat fiecare cîte o literă; să fi stătorit ca să între în fiecare lit[eră] numai ce este și să află în gura poporului, de orig[in]e latină, romanică, greacă; fiecare vorbă să se explice la locul prim, dupre etimon, apoi sensul propriu, apoi impropriu; aci, în fine, ar intra uzul proverbial. Și o literă ar fi putut-o lucra fiecare membru, cu apropiere de completă. Ce ar fi mai lipsit, s-ar fi putut mai ușor adăuge la o lit[eră] sau alta, din partea membrilor, cînd vor fi la un loc ¹².

Io așa o să urmez. Pre calea croită nu ieșim la scop.

Al d-tale sincer stimător,

G. I. Munteanu m. pr./

400v

254

¹ Trebuie să fie vorba de un dicționar străin — în cultura noastră nu exista la acea dată unul de dimensiuni similare! — a cărui identificare nu este posibilă pe baza acestei indicații.

² Mănăstirea cu pricina este Turnu sau Turnișor, înaintea Coziei, pe drumul dinspre Sibiu.

³ Azi Călimănești, din județul Vâlcea. Gavril Munteanu își amintește peripețiile refugierii în Țara Românească, în martie 1849, după cucerirea Sibiului de către oastea lui Bem.

⁴ Dicționarul limbii române, a cărui elaborare preocupa nou înființata Societate Academică Română.

⁵ Conform documentelor oficiale ale Societății Academice, lucrurile nu stau așa. Într-adevăr, în ședința din 12/24 septembrie 1867, Societatea votase o *Programă pentru strîngerea materialului necesariu la lucrarea dicționarului român*, al cărei prim punct prevedea adunarea tuturor cuvintelor din gura poporului. La punctul al doilea, Timotei Cipariu este însărcinat cu scoaterea cuvintelor din cărțile vechi, dar numai el, nu și Gavril Munteanu (vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses.an. 1867—1869, p. 116—117; Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, p.35).

⁶ Bariț s-a „ținut“ într-adevăr, el și Iosif Hodoș fiind singurii membri ai Societății Academice care au colaborat cu August Treboniu Laurian și I. C. Massim la alcătuirea tomului II din *Dicționarul limbei române* (I, București, 1871; II, București, 1876).

⁷ Timotei Cipariu a acordat un larg spațiu comentariilor asupra sesiunii din 1867 a Societății Academice Române, în publicația sa *Arhivul pentru filologie și istorie* (1867), nr. IX, p. 161—170; nr. X, p. 185—195; 1868, nr. XI, p. 204—210; nr. XII, p. 225—231; nr. XIII, p. 241—244).

⁸ Principiul lui Cipariu, cu care erau în asentiment aproape toți membrii din Transilvania, va fi cel adoptat la alcătuirea dicționarului. Avem aici în nuce ideea care a dus la acel controversat gest al separării cuvintelor nelatine într-un dicționar aparte: *Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndoioasă*, București, 1871.

⁹ În programa pentru adunarea cuvintelor (vezi-o în n.5, aci supra), la punctul 3, se specifica felul de strîngere a materialului: prin instituirea unor retribuții care se vor acorda culegătorilor, aceștia urmînd a aduna și trimite „sub îngrijirea membrilor societăței din provinciile respective“.

¹⁰ Vezi n.5. Programa s-a votat în 12/24 septembrie 1867.

¹¹ Pînă la urmă se va ajunge într-adevăr la această soluție rezonabilă. În sesiunea 1870 — un an după moartea lui Gavril Munteanu! —, în timpul ședinței din 26 august, Laurian comunică membrilor distribuția adunării cuvintelor pentru dicționar, pe litere și membri. Vezi tabelul cu această distribuție la Ioan Chindriș, *Op. cit.*, p. 46.

¹² Contribuția membrilor Societății Academice Române la alcătuirea dicționarului va fi, cu excepția amintită a lui Bariț și Iosif Hodoș (n.6), nulă, întreagă muncă rămînînd pe seama lui Laurian și Massim.

Ștefan Moldovan

(1813—1900)

Motto:

„Numele meu aș voi să treacă prin lumea
aceasta ca apa lină, care nu vatămă țărmiu“.

(Scris. XXVIII)

După propria dorință, numele lui Ștefan Moldovan a trecut prin lume „ca apa lină“, mult prea lină și silențioasă. Cultura noastră îi este datoare cu o monografie acestei interesante și puternice personalități, în locul cătorva contribuții poate valoroase, dar parțiale¹. Realizarea unei analize a vieții și activității sale este facilitată de faptul că Ștefan Moldovan n-a fost zgîrcit cu mărturiile despre sine. Om de fond, din acea falangă de transilvăneni care a purtat pe umeri de bronz soarta națiunii prin cel mai dificil răstimp al istoriei lor, prelatul greco-catolic din Lugoj s-a aflat mereu în focarul atenției contemporanilor, care-i consemnează numele în sute de documente. Pe de altă parte, firea optimistă, plină de solitudine și deferentă iubire de oameni l-a făcut să se apropie de contemporanii săi în toate ocaziile care-i erau la îndemână. Panora-

¹ *Diecesă Lugojului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S.ăd. Dr. Demetriu Radu, episcop gr.-cat. de Lugoj pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese 50 ani*, Lugoj, 1903, p. 127—130; Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754—1848)*, Blaj, 1908, p. 88—90; Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 127—128; Coriolan Suci, *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933; George Togan, *Doi eroi din revoluția de la 1848. Protopopul român Ștefan Moldovan și preotul St. L. Roth*, în *Gazeta Mediașului*, III, 1939, nr. 4, p. 1—2; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 73; Iosif E. Naghiu, *Preocupări de istorie bănățeană* [o scrisoare a lui Șt. Moldovan], în *Revista Arhivelor*, VII, 1946—1947, nr. 2, p. 385—386; Liviu Patachi, *Ștefan Moldovan și Timotei Cipariu. Știri inedite*, în *Mitropolia Banatului*, VII, 1957, nr. 13, p. 72; Idem, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, în *Mitropolia Ardealului*, IV, 1959, nr. 7—8, p. 522—539; Idem, *Cărți vechi românești în Țara Hațegului după o listă din 1857*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, III, 1960, p. 282—287; Idem, *Din corespondența lui Timotei Cipariu ca bibliograf*, în *Mitropolia Banatului*, XIV, 1964, nr. 1—3, p. 55; I. I. Rusu, *Aportul lui Ștefan Moldovan la epigrafia Daciei*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, XIV, 1963, nr. 2, p. 441—450; Idem, *Note epigrafice (XIV)*, în *Inscripții din Ulpija Traiana Sarmizegetusa*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, XXV, 1974, nr. 4, p. 592; Ioana Botezan, *Documente privind istoria învățămîntului din Țara Hațegului între anii 1850—1860*, în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 119—128; Milan Seran, *Stephan Ludwig Roth sprijinitorul românilor în 1848*, în *Mitropolia Ardealului*, XXIII, 1978, nr. 7—9, p. 604—606; Mircea Păcurariu, *Preoțimea românească în revoluția din 1848*, în *Almanahul parohiei ortodoxe din Viena*, XVII, 1978, p. 140; Florian Dudaș, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în *Banatica*, V, 1979, p. 484—510; Gheorghe Naghi, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852—1854 cu privire la școlile românești din Hațeg*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 421—430; Mihai Racovițean, *Fruntașul revoluționar de la 1848 Ștefan Moldovan*, în *Ibid.*, p. 409—420; Gheorghe Naghi, *Corespondența lui Ștefan Moldovan cu George Barițiu*, articol manuscris consultat din bunăvoința autorului.

micul epistolar al secolului trecut, în cultura noastră, încă nu este schițat, dar după consultarea lui se va constata că Ștefan Moldovan este poate cel mai pasionat epistolar din Transilvania. A corespondat cu Bariț, Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan, Alexandru Sterca Șuluțiu, Alexandru Papiu Ilarian și mulți alții, pe o gamă de probleme ce privesc evenimente capitale, ale vieții politice românești, și detaliile culturale de amănunt ce animau peisajul secolului trecut. În plus față de contemporani, Ștefan Moldovan a cultivat cu pasiune corespondența „gratuită“, corespondența ca act de relație între oameni, ca prezență morală în viața semenilor, a conaționalilor. Covârșii de aspectul încărcat cu date și fapte al scrisorilor celorlalți, politice, de pildă, în cazul lui George Bariț, cultural-științifice în cazul lui Cipariu, economice în al lui Ioan Micu Moldovan, cercetătorii neavertizați ar putea trece cu ușurință pe lângă unele din epistolele cu aspect „rarefiat“, trimise de prepozitul din Lugoj. Omul a dovedit, la tinerete cît și în anii maturității depline, că știe cultiva și corespondența grea de conținut. Printre scrisorile către Bariț, care compun cel mai amplu mănunchi epistolar ieșit din pana lui, cele din 1846—1850, apoi din 1874—1875, sînt adevărate receptacule de fapte menționabile oricînd, fiecare, în istoria culturii transilvănene. Fermețătoare sînt tocmai scrisorile dictate, nu de un motiv imperios, ci de marea inclinație a dialogului epistolar. Aparenta gratuitate îl distanțează pe Ștefan Moldovan de pragmatismul cu adresă precisă al majorității epistolierilor transilvăneni, dar îl apropie de acel gen care, în Europa secolului trecut, a aspirat insistent la calitatea de literatură. La noi, Timotei Cipariu a concentrat în epistolele către Bariț structuri epice convertibile într-un roman despre viața Blajului prepașoptist². Situat pe cu totul alte coordonate sufletești, Ștefan Moldovan este preocupat de domeniul moral, valențele axiologice ale actelor umane, limitele generalizatoare, în sens filosofic, ale acestor acte. Iată o definiție de acest fel a destinului celui căruia îi scrie: „Acum și acest an, plin de ostenele crunte și speranțe vii, întru carele cu statornicie de fer și cu tactică adîncă și departe prevăzătoare, în mijlocul atîtor valuri, vîrtejuri și scopuli, cu putere extraordinară de sus întărit și ajutat, ai condus naia vieții constituționale a națiunii noastre, iată, preste puțin timp, se străcură în noianul eternității“³. La o asemenea respirație, problema formei survine ca factor esențial, iar epistolierul nostru o rezolvă în maniera epocii. Nimic din ceea ce se cunoaște ca mănunchi epistolar încheșnat nu ilustrează cu atîta putere un stil, stilul ardelean al secolului trecut, stil de viață, de gîndire și exprimare, străbătute toate trei de accentul eleganței. Oamenii politici prea bruscați de evenimente, mai cu seamă în perioadele de vîrf ca 1848, 1861, 1891—1894, și-i numin aici pe Alexandru Papiu Ilarian, Bariț însuși, Axente Sever, Ioan Rațiu sînt, prin simplitatea pur comunicativă —, scrisorilor lor niște precursori ai corespondenței din secolul nostru, lapidară și fără ambiții stilistice. Rămîn, însă, purtătorii aceluși *modus cogitandi transilvanicus*, Vasile Pop, Moise Sora Noac, Atanasie Șandor, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, firește Cipariu, apoi Vasile Ladislau Popp, Alexandru Roman și alții, care uzează de forma epistolară elaborată, cu reministențe din stilul de cancelarie latină, acoperire a unui fond cultural-ideologic ce-și avea rădăcinile în raționalismul secolului al XVII-lea. Expresia ultimă, de un rafinament frizînd prețiozitatea, o întîlnim la Ștefan Moldovan.

Ordinea dezvăluirilor pe care această elevată corespondență le aduce urmează firul biografic al trimițătorului, ținînd totodată în apropiată atenție persoana cui îi este adresată, a lui George Bariț, Ștefan Moldovan se împarte conștiincios între sine și marele său prieten, cu propunere evidentă de a-și sluji drept oglindă unul celuilalt. La 1846, cînd este datată întîia scrisoare către Bariț, el era paroh greco-catolic în Ghirișul Arieșului, azi Cîmpia Turzii, încă din 1838, și va mai sta acolo doar un an, în 1847 fiind promovat ca protopop de Mediaș. Se năs-

² Vezi *George Bariț și cîntemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 71—78.

³ Scris. XVIII.

cuse la 6 august 1813 în Țicudul de Cîmpie, azi Valea Lungă de lângă Luduș și era, din aproximativ aceeași promoție cu Bariț, absolvent de filosofie al Liceului academic piarist din Cluj și de teologie al Seminarului din Blaj. Soarta îi reunește în momentul cînd Bariț avea nevoie de un colaborator potrivit *tocmai acolo*, la răscrucea dintre Apuseni și Cîmpie, pentru una dintre marile acțiuni culturale inițiate de redactorul brașovean. În protopopiatul lui Moldovan, la Grindu, își avea conacul și biblioteca istoricului comite ungar Kemény Jozsef, care adunase un număr impresionant de documente istorice despre Transilvania. Colecția era cunoscută de contemporani sub numele de *Diplomatiarul keményian*, în care Bariț detectase prezența celui mai mare număr de documente despre trecutul românilor ardeleni, din cîte se adunaseră împreună vreodată. Aceste documente *trebuiau* să intre în circuitul istoriografiei naționale, și așa s-a și întîmplat, grație inspirației lui Bariț de a se sluji de persoana a mai mult decît potrivită a lui Ștefan Moldovan. Se pare că Moldovan „Roșul”, cum îl porecleau prietenii, era o persoană deosebit de agreabilă, căci magnatul savant maghiar îi dă voie pur și simplu să-i despoaie *Diplomatiarul* de sute de documente, pe care preotul roșcat din Ghiriș le copiază cu uluitoare iuțeală. Moldovan a fost unul dintre perfecții cunosători de limbă maghiară ai secolului trecut, și acest lucru a facilitat, desigur, apropierea de comitele Kemény. Primele scrisori ⁴ sînt mărturii ale acestei munci încordate, de aproape doi ani, dar ele nu interesează atît ca inițiere în istorie a copistului, cît ca experiențe sufletești trăite de el. Din admirația pentru marea sursă documentară: „Domnule frate! Acest izvor deschis e fără sfîrșit”, cade într-un fel de idealizare a posesorului, pe care îl numește „părintele neamului”. Adică al neamului românesc! Tot despre Kemény: „Zelul bărbatului acestuia și deschilinita aplecare (care, mai cu seamă, o are spre neamul nostru) sunt de mirare”. Lui Moldovan i se pare a fi descoperit „minunea” în originea românească a grofului arieșan, care, minat de vederile liberale și de nevoia de a se impune ca original în partida nobilimii „de stînga” din Dieta Transilvaniei de la Cluj, își manifesta demagogia înspre români, pozînd în apărătorul dietal al acestora și afișîndu-și originea românească (strămoșul său ar fi fost un „Keminius filius Nyikulae de Kalota”). Dacă îl credem pe Ștefan Moldovan, Kemény ar fi dat și altor magnați dietali de la Cluj, cu opincă românească la origine, următorul sfat: „Străduiți-vă să nu ne fie rușine a ne recunoaște de origine valahă” ⁵. În această proximitate derutantă, lui Moldovan îi năzare ideea că națiunea rămână își ameliorează soarta redobîndind aceste pompoase „oi rătăcite” care erau mobilia maghiari (cu adevărat mulți, și cei mai însemnați), de origine românească. Formularea sa este memorabilă: „Oare cînd smîntîna s-a mesteca și laptele?”, smîntîna fiind *Kemény-eștii*, *Banffy-eștii*, *Bethlen-eștii*, *Miko-eștii*, *Josika-eștii* și alții, iar laptele, poporul român rămas fără nobili.

Naivitatea lui Moldovan va primi o corecție drastică de la însuși „graful” din Grindu. Atunci cînd un alt maghiar, aiudeanul Gaál László, scrie o broșură în care dovedește continuitatea cnezatelor românești ca structuri politice medievale în Transilvania ⁶, Kemény József ripostează iritat, de la înălțimea prestigiului său zdrobitor, ridiculizînd lucrarea binevoitoare, dar pripit însăilată, slab documentată, a confratelui său mai sărac ⁷. Era o lovitură serioasă aplicată românilor, în fața căreia Ștefan Moldovan scrie buimăcit: „Graful s-au cam grăbit...”

Foarte curînd, Ștefan Moldovan se va convinge de adevăratul drum pe care națiunea română asuprită din Transilvania îl avea de urmat spre edificarea ei viitoare: calea revoluției.

⁴ Scris. I—III. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 276—277; 280—282.

⁵ Scris. III.

⁶ *Vizsgálódás az erdélyi kenézségekről; egyszersmindt az erdélyi két oláh püspök igazolásául felelet Trausch és főképp Schuller czafolataira. Iria egy igazság kedvelő ns. hazafi, kiadták többen*, apărută anonim la Aiud, în 1846.

⁷ Vezi amănunte infra, în scris. II, n. 4.

La 1848—1849 el a fost fruntașul revoluționar al românilor din ținutul Mediașului, iar în timpul războiului revoluționar chiar prefect în administrația românească ad-hoc încheșată pe tot teritoriul Transilvaniei și comisar revoluționar al Cetății de Baltă ⁸. Scrisorile din această perioadă trimise lui Bariț ⁹ ni-l arată însă preocupat nu numai de organizarea demersului revoluționar, pentru care protopopul a arătat talent și înclinare, dar și ca cronicar al evenimentelor din preajma sa. Dacă epistola din 15/31—ianuarie 1848 este un pomelnic pedant întocmit al unor nelegiuri comise de cei care-i învinuiau public pe *români* de asemenea fapte, cea din 16/28 octombrie narează din mersul evenimentelor, cu o precizie uimitoare, episodul năvălirii secuilor asupra zonelor românești din Cîmpie, după incitarea de către capii Adunării de la Lutița ¹⁰. Nici un istoric al revoluției nu se poate lipsi de această sursă primară, excepțională prin felul expunerii pe zile și localități, a întîmplărilor. Mulțimea datelor și cifrelor, înșirate în mod voit sec, mărește senzația de asprime a luptei armate pe care formațiile militare naționale au trebuit s-o ducă împotriva mulțimii dușmanilor dezlănțuiți, care sînt opriți, bătuți și apoi alungați înapoi. Însuși Ștefan Moldovan a apelat la propriile-i amintiri cînd, tirziu, în 1874—1875, condeul său încearcă să reinvie evenimentele revoluției, ca răspuns la dorința lui Bariț de a se încropi un cenotaf pentru trei dintre martirii transilvăneni: Vasile Turcu, Alexandru Bătrîneanu și Vasile Simonis, spînzurați la Cluj în octombrie-noiembrie 1848 ¹¹. Golit de emoția violentă, dar constructivă, a momentului viu, fluxul memoriei epistolerului nostru este detașat, distanța față de obiect fiind acum filtrată de calmul de „apă lină”, pe care și-l impunea canonicul lugojan. Dar cu atît este mai interesant *stilul* relatării, lansat și reluat ciclic pe același fapt și moment amintit, cu optică diferențiată în funcție de actorii raliați narațiunii. La evocarea protopopului-martir Vasile Turcu din Cătina, survine prezența fiicei în viață a acestuia, Lila. Aceasta a nutrit și nutrește ură împotriva tatălui-erou național, care în anul revoluției își necinstise familia, lăsînd gravidă „pe o nătîntoacă de servitoare de la casa sa”. Prezența acestui element subiectiv îl incomodează evident pe narator, care acum, în oglinda retroproiectoare a celor trei decenii ar vrea să-și pună amintirile *sub specie aeternitatis*. Spînzurarea lui Bătrîneanu și Simonis își găsește într-una din aceste epistole ¹² cea mai elocventă descriere, dincolo de acest tablou parcă shakespearian neputîndu-se trece: „Baternal n-a voit a se mărturisii, nici cumineca, zicînd că este nevinovat, prin urmare nici în viața aceasta, nici în cealaltă, nu va ierta nedreptatea ce au făcut și fac ungerii cu dinșii. Basiliu Simonis s-a mărturisit și cuminecat, după care, pe fiecare cu cîte un preot lîngă el, l-au pus în cîte un car. Și așa, întru petrecerea mulțimei de popor, i-au dus la ulița Külsöközép cătră Someșfalău și, între otarele Clușului și a Someșului, într-un deluț cătră amiază, sau de-a dreapta mergerei, în depărtare din drumul țerei și a comunității Someș-Sat de una pușcătură, unde după dezlegare i-au spînzurat”. Această exactă descriere este, mai apoi, singura bază pe care se poate identifica fără eroare acel fatal loc de supliciu al multor revoluționari români, unde ar trebui să existe un impunător monument, dar unde, din nefericire, nu există nimic. Cenotaful, plănuț de Bariț și contemporanii săi foști combatanți în revoluție, încă pe la 1874, își mai așteaptă edificatorii. În ceea ce-l privește pe Ștefan Moldovan, alături de mulți condeieri ardeleni, le-a ridicat un monument mai tare decît piatra, acestora și

⁸ Coriolan Suciu, *Un erou din 1848, Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933

⁹ Scris. IV—VII.

¹⁰ Scris. IV și VI.

¹¹ XXXVI—XL.

¹² XL.

întregii revoluții, printr-o lungă serie de amintiri și documente publicate în revista *Transilvania*, în anii 1875—1876¹³.

Hiatul de 11 ani din corespondența lui Ștefan Moldovan cu Bariț, 1850—1861, corespunde cu trei etape fundamentale în viața celui dintîi: ultimii doi ani de protopopiat la Mediaș (1850—1851), anii cînd a fost un merituos și memorabil vicar foraneu al Hațegului (1852—1857) și primii ani ai consacării în Capitulul episcopal greco-catolic de la Lugoj (1857 și pînă la moarte, în 1900). Reluarea dialogului, în 1861, ne descoperă în Ștefan Moldovan pe omul unui stil epistolar într-adevăr „ca apa lină”. Grosul epistolelor către Bariț abia aici începe, și se încheie la 1892, un an înaintea morții corifeului-destinatar. Materialul informativ al corespondenței se rarefiază, și, mai mult, se *distanțează* de sufletul autorului epistolelor. Este adevărat, nici un eveniment din viața națiunii nu-i este străin, actele și faptele luptătorilor de linie, între care Bariț era acum cel dintîi, își găsesc ecoul ritmic în caligrafia fină a canonicului, mai apoi prepozitului Ștefan Moldovan, dar el nu se mai regăsește în lumina de la 1848, cînd fusese comandat efectiv de glotași revoluționari. S-a mai vorbit de vocația sacerdotală *sinceră* a lui Ștefan Moldovan. Epistolele de față sînt convingătoare în acest sens. Este evidentă intenția lui de a fi mereu prezent în existența marelui său prieten care simboliza întreaga națiune. Bucuria apropierii prin epistolă, ca expresie a optimismului și deferenței sociale, e stilizată de optica privirii de la distanță, și din perspectivă foarte largă, pe măsura firii hieratice pe care i-o șlefuiuse practica amvonului. Anul 1861, an de mare efervescență pe drumul liberalizării politice, e definit ca o strategie „ca să fim înșine faurii norocului nostru, ca să clădim noi fundamentul viitorului, și să nu mai așteptăm ca cerșitorii și neputincioșii tot de la streini”¹⁴. Rămăs în sfera adevărilor mari, fondul se convertește în acel stil aparte, cu o viață interioară a cuvintelor unică în corespondența românească a secolului trecut. Reprivind în urmă activitatea lui Bariț, Moldovan crează această imagine memorabilă: „Cu bucurie se înalță mintea mea și se uită jur împrejur, la miile de bărbați însuflețiți și binecrescuți ai națiunii noastre, carii, de înțeleapte inspirațiunile d-tale electrizați, ca lumină din lumină aprinși, dau lumină și viață altora”¹⁵. Expresia spontană dispăre din această tehnică elegantă, nu străină epistolelor biblice. Stilul este omul, iar acesta, atemporalizînd parcă gestul sacru al „corespunderii” cu semenii săi, se dezvoltă într-o prozodie epistolară cu perioade neobișnuit de lungi, care sfidează timpul și perisabilitatea. Ici-colo, unde ochiul din amvon observă fisuri grave, ca de pildă în rîndul românilor bănățeni la 1862, perioada se întreprinde brusc, pentru a lăsa loc unei observații ca aceasta: „Corpul național e trîndav”. Căci, dimpotrivă, el vrea să vadă națiunea pregătită „spre a se forma un corp, un ins moral înțelept, carele să se așeze pe scaunul de onoare cu boierii popoarelor”¹⁶. În 1865 deplînge furia îngîmfată cu care Andrei Șaguna, după obținerea dreptului de mitropolie neunită în Transilvania, pornește ura confesională împotriva românilor greco-catolici, tocmai cînd „ar trebui să fie ca ai noștri cu puteri unite să se lupte, dacă voiesc a ieși învingători”¹⁷. Intrigăria popească îi stîrnește reflexiuni amare: „O, în locul acestor scripșitături ticăloase, cite bune s-ar fi putut face pentru binele public!”, iar cînd intriganții ajung la ananghie, se bucură în grai paremiologic: „Spinele au intrat în palmă. Dacă nu s-au scos cu grabă, acum îl va scoate coptura”¹⁸. Acțiunea unitară a națiunii române din Transilvania e comoara pe care moralistul de la Lugoj o vizează obse-

¹³ *Estras din zioariul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849, și Documente istorice din 1848 et 1849*, în *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 7—24; IX, 1876, nr. 1—22 (paginile exacte în ultima notă, infra, la lista scrierilor lui Ștefan Moldovan).

¹⁴ Scris. IX.

¹⁵ X.

¹⁶ XVI.

¹⁷ XVIII.

¹⁸ XXII.

dant, aproape în fiecare scrisoare. Laudele aduse mereu și mereu lui Bariț nu sînt flatări, nici interesante, nici dezinteresate — căci un prepozit capitular era, social, mult deasupra oricărui compatriot laic! — ci sînt sistematice îmbătări adresate omului în care văzuse, pe drept cuvînt, o întruchipare a geniului politic național. La 30 de ani de la apariția *Gazetei de Transilvania*, Moldovan apreciază că: „Acum, dacă, muzeul seminariale ar trebui să fie mai larg ca Cîmpul Libertății, ca să înceapă toți aceia cărora le ai deobligat anima a te stima și venera totdeauna”¹⁹. Apelul pe care îl adresează lui Bariț, mereu și mereu, de a sprijini eforturile pentru întărirea bisericii greco-catolice — puternică și importantă instituție națională în acea vreme! —, eforturile pe care le depune el însuși în direcția aceasta dovedesc înțelegerea de ansamblu a problematicii naționale, înspre care își îndreaptă focarul gândirii sale sintetizatoare.

Ștefan Moldovan, asemeni tuturor oamenilor mari ai vremii, n-a ignorat nici efortul condeiului. În ritmul tihnit și meditativ de viață pe care și-l impusese, printre treburile capitulare duse la bun sfîrșit, în mijlocul unor înțelepte și reușite acte de strategie familială, el a găsit răgaz și pentru scris. Nu s-a grăbit însă niciodată, lăsînd mai degrabă timpul să-i finiseze lucrările. Puținătatea lor însă se datorește modestiei autorului, care avea un respect pios față de îndeletnicirea scrisului. Corespondența cu Bariț aduce la tot pasul dovezi ale acestei admirații, așa cum aduce amănunte despre principalele scrieri, tipărite, sau rămase în manuscris, căci Moldovan n-a forțat niciodată nota, cît de puțin, în direcția publicării. L-a preocupat mult o *Describe a Lucejului*, realizată dar rămasă în manuscris²⁰, ca și o *Istorie civilă și bisericască a românilor*, care se pare că a rămas în stadiu de proiect. După 1868, odată cu apariția revistei *Transilvania*, Ștefan Moldovan valorifică aici unele din documentele copiate în 1846—1847 din *Diplomatiariul* lui Kemény József²¹. În fine, o parte din scrisori se ocupă de redactarea importantei scrieri memorialistice *Extras din zioariul vieții mele...*, în care evocă bogata sa activitate de militant și prefect revoluționar la 1848—1849²². Puține cite sînt, scrierile lui Ștefan Moldovan trădează erudiție înaltă, dublată de exigență față de sine, de o anume căutare stilistică ce le scoate din conul de umbră al rutinei.

A supraviețuit opt ani ultimei scrisori trimise lui Bariț. Din 1900, cînd a murit, și pînă azi, s-a cristalizat despre el o anume opinie, — cu toate că, repetăm, o monografie a lui lipsește, deși ar fi un foarte util act de cultură! —, în lumina căreia Ștefan Moldovan reprezintă latura meditativă, moral-filosofică, a marii familii de edificatori național-culturali din secolul trecut

¹⁹ XXIII.

²⁰ Vezi scris. XII, n. 1.

²¹ Scris. XXIV—XXX.

²² XXXVIII și XLI.

vechii prietenii recomădat rămii. Al onoratului și prea iubitului prieten credincios, frate și serv,

Ștefan Moldovan m. pr.,
administr[ator] p[roto]p[op]iei
Beifului și paroh Ghirișului./

233

[Adresa:] Ar[anyos] Gyéres 5/17 Iulii 1846. Honorabili ac Reverendo Domino Georgio Baritz Scholarum Valachico Nationalium Brassovien- sium Directori ac Gazetae Tran[silva]nicae Redactori Virosingulari Erudi[ti]one (claro D[omi]no în Christo Fratris colendissimo. Per Torda, Brassoviae

I

Ar[anyos] Gyéres 5/17 iulii 1846¹

Onorate domnule și prea iubite prietino!

Fiind, spre sărbătorile Rosali[i]lor, cuprins cu vizitația cei canonicască, și din vizitație numai cu grabă, pe sărbători, trebuind a merge la Mediaș pentru cauze familiare, novelele, dinpreună cu prea prețuită epistola d-tale dată din 20 mai a.c. foarte tîrziu am primit, și tocma atunci cînd măria sa contele Iosif Kemény² au fost ieșit la adunarea erudiților, ținută în Szasz-Szebes³, carele apoi și în Sibii i-au urmat. Și așa, numai duminică au trecut săptămîna am avut puțință și îndă-mîna de a-l curteni.

Măria sa, după ce mi-am descoperit dorirea, mai mult s-au bucurat decît aș putea aici însemna. Zelul bărbatului acestuia și deschilinita aplecare (care, mai cu seamă, o are spre neamul nostru) sunt de mirare. Și așa, din mai multe tomuri a registrului lăudat, precum și a documentelor corespunzătoare, mai întîie mi-au admănuat unul, dintru carele cu osteneală — pentru că materiile nu după hronologie, ci cum le-au strîns din lecții și hrisoave sunt însemnate — am scris tot ce am aflat de valahi, hronologice, în 3ⁱⁱ coale fracte, și ace[s]tea am a le confera de mîne încolo — după inviația mării sale, care face cu dragoste orice pentru noi — cu corespunzătoarele lor materii întru alte tomuri contente⁴.

D[omnule] frate! Acest izvor deschis e fără de sfîrșit, dar și eu, cu ajutorul lui D-zeu — pe lîngă întreita povoară a chemării mele — fără cruțare le voi exscrie acelea care ating pe valahi, ne lăsînd nimic, și apoi, ca niște materialuri din vreme în vreme le voi trimite prea iubitei d[omniei] tale. Fii bun apoi și, ca un înțelept murariu, clădește-le cum să fie după modelul pipăit a gustului și a lipsei neamului nostru și a celor din juru-i. Broșurile, acum mai în pripă socotesc să le trimit, pe cîte o coală măruntă scrie, luînd dinafară *formam epistolae*⁵ și, mai încolo, după stările împregiur și volumea lucrurilor, și prin private ocazii, mai cu seamă de la Mediaș.

Acestea, spre înștiințare, cu dragoste însemnîndu-le, cît de în grabă, și de celea prețuite trimișînd, sărutîndu-vă cu ai miei dimpreună

¹ Aranyos Gyéres = actuala Cîmpia Turzii, care purta numele vechi de Ghirișul Arieșului. Localitatea și data scrisorii nu sînt la început, nici la sfîrșit, ci la începutul adresei, după tradiția din secolul al XVIII-lea, ca indicînd locul de unde pleacă scrisoarea. Vezi adresa.

² Personajul central al acestei scrisori și al următoarelor două este remarcabilul istoric maghiar din Transilvania, Kemény József (1795—1855), despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 119 și 300. Bibliografie maghiară despre el: *A Pallas nagy lexikona*, X, Kacs-Közellátás, Budapesta, 1895, p. 349—350; *Veress Endre, Gróf Kemény József (1795—1855)*, Cluj, 1933.

³ Sebeșul Săsesc, azi Sebeș-Alba.

⁴ Despre aventura lui Ștefan Moldovan cu contele Kemény József vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 276—277; 280—282. Învațatul maghiar adunase o colecție enormă de însemnări și documente istorice referitoare la Transilvania, din surse tipărite și inedite, care era cunoscută și consultată în manuscris, încă înainte de a fi tipărită. Dealtminteri, tipărirea „documentelor keményiane” sau a *Diplomatiului Transilvan*, cum era numită colecția în epocă, decurgea foarte încet. Pînă la data acestei scrisori, contele erudit scoșese, în colaborare cu Nagyajtai Kovács István, abia două volume: *Erdélyország történeti tára. Egykorú és magyar nyelven Készített történeti iratok, levelek, országgyűlési végzetek és törvényczikelykből*, I [documente din 1540—1660], Cluj, 1837 și II [documente din 1566—1613], Cluj 1845. George Bariț aflase de mult de arhiva lui Kemény (vezi *Pentru istoricii patriei*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1844, nr. 11, p. 88), din care voia să se împărtășească, apelînd la ajutorul lui Ștefan Moldovan. Acesta era preot greco-catolic în Ghirișul Arieșului, în imediata apropiere a satului Grindu, feuda lui Kemény și, în plus, cunoștea la perfecție limba maghiară. Această scrisoare este ecoul primei luări de contact a lui Ștefan Moldovan cu marea arhivă istorică, din care va copia, în anii 1846—1847, aproape toate știrile despre români (vezi și scris. II—III, aici infra, inclusiv notele).

⁵ „Forma scrisorilor.” Adică, îi va trimite lui Bariț colile — „broșurile” — copiate din Kemény, sub forma unor scrisori, prin poștă.

II

Ar[anyos] Ghiriș 29 dec. [1]846 c.v

Prea cinștite și mult dorite domnule!

Prea iubite prietino!

Primind a domniei-tale prea prețuită epistolă, dimpreună cu instanția românilor cătră Înălțata Maiestate¹ și, dimpreună, cunoscînd cum că mai nainte de ce ai primi banii pentru novelele anului nou, cu dra-

goste despre dînsele — răzimat încrederii cătră mine — a le avea m-ai asecurat, pentru care toate cu plecăciune îți mulțămesc.

Prin acestea slabe și cu grabă făcute trăsuri doresc a face cunoscut prea iubitei domniei-tale, cum că din *Diplomatariul transilvanic* a mării sale neprețuit bunului conte, a părintelui neamului, am scos celea ce se sîn sau se ating de români, sau luminează istoria patriei: 1° din patru tomuri primarii, sau de la an, 1181 pînă la 1553 toate, în 15 coale, și apoi 2° din *Supplem. Diplomatarii* am la mine 6 tomuri a 2° ad 7um inclusive (care corespund celor dintîie a *Diplomatariului* 4 tomuri, dintru care am făcut excerptia), și dintru acestea iarăși am pînă acum scrise 13 coale (n.b.: tom. I a *Suppl. Diplom.* e în Sibii și îl va aduce m[ăria] sa cît de în grabă acasă, și nădăjduiesc că pînă în 6 ian. vechi și acestea le voi isprăvi, în cuprins de 20 de coale. Care toate așa le scriu, cît coalele tîindu-se, să se poată învîri hronologia la locul său. Și mai pe urmă, după ce voi trece și preste apeendicea diplomatarie, să se poată lega carte. Și așa, din bunăvoința și dragostea mării sale, să avem *Codicem Diplomatarium valachi e Transilvania* ² așa desăvîrșit ca a m[ării] sale.

234 Două lucruri sunt care mă silesc ca și din noapte să fac zi, și ca un singuratic să petrec în căsuța mea, scriind acestea neprețuite odoare: unul, că m[ăria]-sa îmi admănuiază tomurile pe timp scurt — că și m[ăria] sa voiește a fi de ajutoriu cu dînsele multora, la Dietă, și însuși sieși — precum și acestea 6 tomuri a 2° ianuarii pînă la 20 ian. mi le-au dat, ca atunci să i le admănuiez, în Cluș, și să primesc altele; altul: dorirea inimii mele, care/ treptat mă împinge a lucra acum, cînd economia stă amorțită.

Cărticica *Visgálódás az Erdélyi Kenézségekről* ³, prin prea nălțată demîndare — de-a bună sama prin sași cîștigată! — s-au opritu-s-a!? Întru acestea 35 sau 40 de coale se vor cuprinde mai 40 de documente despre kenezaturi și, pe rînd, vom avea și 70 și mai multe documente, numai — durere! — că cu deschilinite înțelesuri, și mai mult strică decît ajută tendenței românilor ⁴. Cauza noastră bună pînă acum tot rău s-au apărât, că încă nu au fost cine să caute fundamentele și principii poftiți, care de-a drept șerbesc spre a ei apărare.

Străinul ne-au îmbucătărit pe noi (d. Gál László) din cuget bun ⁵, dar ce folos, dacă noi suntem bolnavi? Se cuvine nouă să ne desfășurăm toate puterile, să ne luminăm mintea, să cunoaștem istoria noastră, și printr-însa poziția noastră, pe noi înșine, apoi nădăjduiesc că ne vom apăra cu țarie, ne vom rădica cu rîvnă, ne vom arăta — și alții ne vor socoti — ca oameni. Ci la acestea trebuie timp, plecare, zel — și, întru el, patientie —, apoi circumspecție și, deodată, povățuitori și favoritori sau, cum îi voi numi, patroni, mecenăți. Binele de comun unul ajută cu osteneala (capul), altul cu punga. Cei mai mari fie părinți, apoi cei după ei fie fii adevărați, ca apoi moștenirea de sine urmează. Ci acestea sunt doriri. La D-zeu e darul și și nouă ne va da darea cei bună.

Mai nainte de sărbători am fost în Blaș, și, la m[ăria] sa dl Cipariu, am lăsat 15 coale excerpte din registrele arhivelor în 4 tom. cuprinse, și deodată, în 2 coale și jumătate, celea mai frumoase lucruri le-am scos

cu grabă, fără de cuvenitele citate marginale că din ce arhiv s-au scos (de care îmi pare rău), și le-am lăsat la d-lui să și le trimită pe poștă. Nu știu, făcut-au au ba? Excerptele mele în 15 coale numite sunt la d-lui, cu acela înțeles ca să le exscrie.

434v După Botez m-am hotărît să mă duc în Blaș și să mă rog de d-lui să fie ocîrmitoriu întru aceea, ca tot ce scriu să decopieze — preț de plată care o voi suporta eu — cu feciori săraci, ca să le poci trimită și prea iubitei d-tale în duo exemplare. Vezi, pînă atunci mai ajută-mă și însemnează d-sale Cipariu, că l-am aflat tare rîvnitoriu — ca prietinelui de la buze — să-mi steie într-ajutoriu întru aceasta, batăr e cuprins cu multe, ca așa să se lățească cunoștințele, să se înmulțească exemplarele ⁶./ M[ăria]-sa mi-au făgăduit încă multe, *in originali* ⁷, pentru noi *omni respectu* ⁸ interesate scrisori.

Este o carte în 3ⁱⁱ tomuri a lui Petru Bod din mișlocul secolului trecut, *Historia Valachorum in Transilvania* ⁹, precum spune m[ăria] sa foarte interesantă (n.b. *sit sub rasa verbum*) ¹⁰ și un d[om]n mare și delicat au pus șezutul pe dînsa ¹¹, și are nădejde m[ăria]-sa că pe vreo 4 săptămîni o va căpăta și, ad *fideles manus* ¹¹, m-am legat înaintea mării-sale ca, de-mi va sta d-nul Cipariu într-ajutoriu, în Blaș, în decursul acelor patru săptămîni, o vom decopia ¹³. Că altul nime — de s-ar spînteca! — nu o poate dobîndi (*Sunt verba Illustr. Comitum* ¹⁴), așa în loc tare-i. Vai, multe ne trăbuie, multe aș face, dar unul e puțin la atîtea bune, la atîtea lipse.

Pachetul despre care faci aminte încă nu l-am pus. Acum pornesc la Turcia și, puind acestea trăsuri pe poștă, voi căuta și după dînsul.

Cu acestea, din dragoste te sărut și dimpreună mîngăiere întru acestea s[finite] zile, și anul întreg cu înnoite de sus puteri a-l petrece, cu tot cuprinsul prea iubitei d[omniei] tale din inimă poftind, rămîi al prea cinstului și mult doritului d[om]n prietin cu dragoste șerbitoriu,

Ștefan Moldovan m. pr.
par[oh] Ghirișului./

235

[Adresa:] Ar[anyos] Gyéres 10 Ian. (1)847. Honorabili ac Admodum Reverendo Domino *Georgio Baricz* Novarum Valachicarum Coronensium Merito Redactori etc. D[omi]no in Christo Fratri colendissimo. Brassoviae

¹ Credem că este vorba de o petițiune din 1846 a comunelor românești din Comitatul Brașovului către Împăratul, pentru întărirea unui episcop la Sibiu, în locul decedatului Vasile Moga. O copie a „instanței” se află în fondul Bariț de la B.A.R., ms.rom. 969, f. 280. Deducem că Bariț, deși era greco-catolic, a avut un anumit rol în redactarea petiției, pe care i-o trimite, spre consultare, și lui Ștefan Moldovan.

² *Codex documentar al românilor din Transilvania*. Adică intenția lui Bariț, entuziast împărtășită de Ștefan Moldovan, de a scoate din *Diplomatariul* lui Kemény toate documentele și știrile referitoare la români.

³ Despre lucrare — celebră în epocă! — a lui Gál László, *Visgálódás az erdélyi kenézségről; egyszerűmind az erdélyi két oláh püspök igazolásával felelet Trausch és főkép Schuller czáfolataira. Irta egy igazság kedvelő ns.hazafi, kisdtták többen*, apărută anonim la Aiud, în 1846, am scris pe larg cu alte ocazii (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 294—295; IV, p. 268; 282, n.3).

⁴ Într-adevăr, Kemény József, „părintele neamului“, cum îl numește în mod naiv Ștefan Moldovan, va folosi curînd colecția sa de documente pentru a combate energic lucrarea lui Gaál László, favorabilă românilor.

⁵ Și plătit cu 300 de florini, ceea ce era o sumă foarte mare pentru acea vreme!

⁶ Se pare că Cipariu nu s-a prea grăbit să-i trimită lui Bariț conpectele lui Ștefan Moldovan, dorind să-și tragă mai întîi el însuși o copie de pe ele. Despre trimiterea excerptelor la Blaj și călătoria lui Moldovan însuși într-acolo, vezi și scrisoarea lui Timotei Cipariu către Bariț, din 14/26 februarie 1847, în *Op. cit.*, p. 280—281.

⁷ „Originale.“

⁸ „Din toate punctele de vedere.“

⁹ Titlul întreg al acestei extrem de interesante lucrări inedite este: *Brevis Valachorum Transylvaniae incolectium Historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus, praecipue vero Unionis cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698° ad tentatae et ad praesens usque tempus magno nisu, variis modis procuratae momenta enarrantur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felső-Tsernádor* (vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 381—382, n.9).

¹⁰ „Vorba să rămînă în secret“.

¹¹ „Domnul mare și delicat“ era comitele Mikó Imre, care, sub pretextul că vrea să copieze manuscrisul, îl duce de la Aiud la Cluj. Copia făcută de Mikó există, într-adevăr, la Cluj-Napoca, dar nu cunoaștem soarta manuscrisului original. În cercurile științifice românești a circulat copia făcută prin multiplicare mecanică, în 1888—1890, din inițiativa lui Ioan Bianu și a Academiei Române. Vezi un astfel de exemplar la Biblioteca din Filiala Cluj-Napoca a Academiei, secția manuscrise, ms. latine nr. 29 (*Op. cit.*, p. 382).

¹² „Din sursă sigură.“

¹³ Această tentativă nu i-a reușit lui Ștefan Moldovan.

¹⁴ „Sînt cuvintele ilustrului comite.“

III

Mediaș, 23 apr.[1]847

Prea cinstite domnule redactor !

Prea dorite prietine !

De cînd am primit mult prețuită epistolă a d-tale, stări împrejur atîta de nepărtinitoare odihnei și reculegerii de mine m-au cuprins ¹, cît pînă acum n-am avut îndămînă de a scrie d-tale ceva. Și și acum, numai că — cu un călătoriu — dîndu-mi-se acest prileș bun, însemnez acestea:

Cum că pentru 65 filere d-tale decopiate — și socotesc și expeduite — am plătit în Blaș 15 Rf. 41 cr. w. (preț lesne), și în joia Floriilor am mai lăsat în Blaș altele 52 filiere pentru decopiere; foarte interesante și, preste toate, ne cruță! Te rog ca și celea mai puțin cumpănitoare să le socotești, că, după deschilinierea materiilor, pe ușor și nexive le poți folosi, batăr că se află și întru alți autori unele dintr-însele. D-zeu să-ți deie dar ca să împlinești din ele mai mult încă decît am cugetat eu cînd nu le-am trecut cu vederea, nici m-am obosit în scrierea lor!²

Iară pentru prepusul grafului, fii încredințat cum că, mai nainte de a iubitei d-tale pofțire, încă atunci cînd excel[ența] sa d. guvernator

Teleki ³ luă de scurt lucrul, ne avînd cu grabă doritul din *Magazin*, II Band, III Heft ⁴, nimerindu-mă de îndemînă la graful ⁵ în Clus, după cum D-zeu m-au luminat *ex impossibilitate positionis Circumstantiarum ipsius D[ominationis] Vestrae* ⁶ pînă la convingere l-am lămurit, și încă fiind eu acolo, apoi în ziua următoare însuși graful, repurtînd guvernatorului statul lucrului — *sicut ipsemet confessus est* ⁷ — au rămas cauza așa.

Nu-i glumă, frate! Streinii și-au înholbat ochii asupra noastră, și tot numai asupra noastră.

În *Beilage* la sus-numita broșură, graful s-au cam grăbit...⁸ Mi se pare cum că, decopiînd eu cu iuțală din *Diplomatarium* — care mirîndu-se reprimește tomurile ⁹ — *toties quoties* ¹⁰ îi dau imboldituri tainice ca să deie la lumină, preocupative, tot ce exscriu foarte interesant. Bine! *Inter nos sit dictum* ¹¹, dacă-i avea a mînă și depusele la d. Cipariu 52 filere, unde vei ceti: *Keminus filius Nykulae de Kalota* ¹², să știi că în original e *Nyikulae de Kalota* ¹³. Și așa cum graful însuși mi-au șoptit, familia Keményiană este din trupină românească, și alte/-le familii mari, afară de celea nemțești. Și Bethlen de Iktar ¹⁴ sunt tot de început românesc. Și cuvîntarea așa și-o au încheiat: *Törekedjenek hogy ne szégyenljük magunkat oldh eredetiüknek az utóvilággal megismertetni* ¹⁵. Oare cînd smîntîna s-a mesteca cu laptele? !¹⁶

Apoi de au fost cel mai iubit d-tale fr[ate] Con[stantin] Alpini ¹⁷, în locul dînsului, după slabele-mi puteri, mă recomînd a cuprinde locul. Eu încă în 5 mart. a.c., Nr ep[iscop]esc 258 am fost orînduit în locul repausatului frate, de administrator-pr[oto]pop ¹⁸, și, de atunci, și dincoace și la Ghiriș, măsur calea des, și încă nu m-am strămutat. Bine ar fi dacă m-aș putea strămuta, batăr pe Z[iua] Înălțării D[omnului], cu pace, ca să-mi pot continua calea începută. Și așa, corespondenții literari ai repausatului, pînă atunci vor mai suferi puținel, că apoi, cu ajutoriul lui D-zeu, toate se vor îndrepta. Aceasta vine a se înțelege și pentru Șincai etc.

„Ziua Înălțatului nostru Monarh, la Mediaș s-au săvîrșit cu multă pompă și evlavie. Seara au făcut iluminatie la cazarmă unde, în fața porții Curiei, sta rădicată poartă de triumf, întru a căria transparentă se privie scutele tuturor provinciilor, și în mijloc, deasupra, al Transilvaniei. Iară deasupra acestora, ca pline de viață la ochii sutelor de privitori, și ca din inima credincioșilor supuși, pentru Înaltul Domnitoriu, cu adîncă dorire grăitoare se cetea acestea cuvinte: *Hoch lebe Ferdinand* !¹⁹ și deasupra, la patru ferestri: *Gott erhalte* ²⁰ etc. /Doamne ține / pe Ferdinand/ pe părintele / neamurilor! și în fața acestii pompoase priviri, corul muzicei, cu multă plăcere făcîndu-și datoria, prin oficirii milităriei de față s-au cîntat un imn rădicătoriu de inimi și între glasuri necurmăte de „Vivat!“ Numai ce umbra nopții, sub blînda lună, au stăvilit bucuria pînă cătră ziua, cînd, de la 3ⁱⁱ oare începînd, trasurile pe răstimpuri au răsunit, pînă la 6 oare, așa cît toată cetatea s-au cutremurat, și miile de oameni înnoite semne de dragoste a arăta s-au grăbit. Și așa, mai întîie la 8 oare, în beserica gr.-catolică s-au adunat credincioșii să mulță-

mească lui D-zeu pentru părintele patriei, și 3ⁱⁱ preoți încă lângă mine avînd, s-au înălțat necrunțată jertfă pentru îndelunga viață a prea bunului nostru Împărat, făcînd înaintea besericii miliția, spre acel scop rînduită, întreitile — la vremea sa — salve. De aci, la 9 oare, s-au făcut rugăciuni la be/serica sășească și la 10 oare la cei catolică. Și așa, din toate puterile, cu rîvnă și evlavie s-au dat, celea ce sunt ale Împăratului, Împăratului (dintru acestea întocmește ceva și pentru novele)²¹.

Prea iubite domnule prietino, novelele de la 1 mai începînd, fii bun și mi le intitulează la Mediaș, și cu acea frățească încredere să fii, cum că, batăr că mă depărtez cu locuința de m[ăria] s[a] graful Kemény, totuși eu nu mă voi lăsa, cu ajutoriul lui D-zeu, de ce am început, și de altele care mi le plănuiesc, pînă cînd nu le voi și săvîrși. Numai m[ăria]-sa de nu s-ar depărta de miine . . . Sasii, sasii de nu cumva l-ar ferma!

Altele lăsîndu-le pe altă dată, cu mine împreunînd și pe soția mea pe carea de 2 săptămîni încă nu o am văzut — dar miine cătră dînsa voi alerga! — și încă și patru prunci ai miei: Lați, Iustin, Emil și Adolphina, pre d-ta și iub[ita-ți] soție dimpreună cu tot cuprinsul sărutîndu-vă, dorim de la D-zeu ca să sporii întru prunci buni și întru norocire, dăruindu-vă Dătătoriu a Tot Binele cu viață sănătoasă și îndelungată, ca să faceți m[ulte]²² spre mărirea numelui său celui sînt și înain[tarea]²³ binelui deobște, cu acestea rămii al prea cinstitei domniei tale credincios iubitoriu,

Ștefan Moldovan m.p.
administr[ator] p[rotopop]
a Distr[ictului] Mediașului și
parohul locului./

¹ De la data de 5 martie 1847, Ștefan Moldovan era paroh și protopop greco-catolic al Mediașului, slujbă care o va deține pînă în 1853. Vezi și nota 18.

² Este vorba despre excerptele lui Ștefan Moldovan din *Diplomatiul* lui Kemény József (vezi scris. I—II, supra).

³ *Teleki József, 1790—1855*, politician maghiar, guvernator al Transilvaniei între 1842—1848 (vezi Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1943—1944, pp. 223—328, p. 271—281).

⁴ În care a apărut dezagreabilul articol al lui Kemény despre cnezatele românești din Transilvania (vezi aci supra, scris. II, n.4).

⁵ Kemény József.

⁶ „Despre imposibilitatea împrejurărilor însăși domniei voastre.”

⁷ „După cum singur a mărturisit.”

⁸ Vezi din nou supra, scris. II, n.4.

⁹ Pasajul dintre linii e șters de Ștefan Moldovan din original, în pofida importanței și expresivității lui: îl vedem pe demagogul Kemény mirîndu-se de viteza cu care „scumpii lui valahi” — din care îi plăcea să se laude că se trage, un strămoș al lui numîndu-se „Keminius filius Nyikulae de Kalota”, dar pe care nu se sfia să-i spolieze ca iobagi! — îi subtilizează cu energie neașteptată știrile din *Diplomatiul*. Anul 1848 va dovedi falsitatea frazelor „filovalahe” ale lui Kemény. Dar, pînă una alta, ușurința cu care îngăduie să i se copieze din colecție se explică prin această necesitate de conjunctură demagogică. Apoi Kemény era sigur că totul e o pasiune furtunoasă a preotului Ștefan Moldovan din Ghirișul Arieșului, pe care îl simpatiza și care, oricum, nu avea ce face cu documentele. Nu bănuia că în această abilă operă de smîntînire a *Diplomatiului*

său sînt antrenați fruntașii politici și culturali ai românilor din Transilvania: Bariț, Cipariu, Aron Pumnul. Din păcate, regestele, listele istorice și documentele copiate de Ștefan Moldovan s-au dovedit prea puțin utile pe moment, Bariț neîndrăznind să publice deocamdată nimic din ele. Abia în 1853 el începe să publice cîte ceva din „documentele keményiane”, cu sumare comentarii, în *Foaițe oenru minte...* (1853, nr. 43, p. 323—326; nr. 44, p. 327—330; nr. 45, p. 335—336; 1854, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 5—6; nr. 3, p. 9—10; nr. 4, p. 13—14; nr. 5, p. 17—18; nr. 6, p. 21—22; nr. 7, p. 25—26; nr. 8, p. 29—30; nr. 9, p. 33—35; nr. 13, p. 57—59; nr. 14, p. p. 61—63; nr. 15, p. 70—71; nr. 16, p. 74—75; nr. 17, p. 81—82; nr. 18, p. 85—86; nr. 20, p. 97—98; nr. 21, p. 101; nr. 21 [bis], p. 109—110). Dar grosul materialului extras din colecția lui Kemény se va tipări și mai tîrziu, în *Transilvania*, anii 1868—1874, atît de către Ștefan Moldovan cit și de către Bariț. Vezi în acest sens scrisorile XXIV și XXVIII, infra.

¹⁰ „Tot de atîtea ori.”

¹¹ „Să rămînă vorba între noi.”

¹² „Keminius, fiul lui Niculae din Călata.”

¹³ Diferența e de un *i*: Nykulae — Nyikulae, dar existența acestui *i* românizează și mai accentuat numele strămoșului lui Kemény.

¹⁴ Familia Bethlen de Iktár (azi satul Ictar-Budinți din comuna Topolovățu-Mare, județul Timiș), a doua ramură a Bethleniștilor, după cea de Beclean.

¹⁵ „Străduiți-vă să nu ne fie rușine a ne recunoaște de origine valahă.”

¹⁶ Una dintre naivitățile politice de oarecare circulație în epocă: ideea că aristocrații maghiari de origine românească — „smîntina”! — mai puteau fi considerați români și, ceea ce este hilar de-a dreptul, recuperați de către popor („laptele”). În realitate, nenumărații nemeși renegați, de origine românească (Mikó, Bethlen, Majláth, Kemény ș.a.) s-au dovedit, la 1848, tot atît de fanatici dușmani ai românilor, ca aristocrații „de singe maghiar”. A existat un singur precedent, pînă azi încă neclarificat — oricum dubios! —, al baronului Vasile Nopcea (Noptsza László), care a cochetat cu nația sa de origine, în timpul revoluției. După revoluție a redevenit un nobil maghiar oarecare.

¹⁷ Vezi despre el capitol aparte, într-un volum, următor. Ștefan Moldovan ocupa funcția de protopop al Mediașului, în urma morții lui Constantin Alpini.

¹⁸ Vezi nota 1.

¹⁹ „Să trăiască Ferdinand!”

²⁰ „Doamne ține...”, începutul imnului Habsburgilor („Doamne ține și protege/ Doamne apără-l pe rege...” etc.)

²¹ În fiecare an, la 19 aprilie, se sărbătorea ziua de naștere a Împăratului Ferdinand I (19 aprilie 1793—29 iunie 1875), în mod oficial, în întregul imperiu. Din pasajul așezat de noi între ghilimele, Bariț redactează știrea despre sărbătorirea zilei Împăratului la Mediaș. După obicei, el retușează textul, păstrîndu-i însă cadrul general. Oricum, articolul poate fi considerat al lui Ștefan Moldovan (vezi Mediaș, 22 apr[ilie], în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 31, p. 121, cu semnătura ††).

²² Manuscris rupt. Completat de noi.

²³ Idem.

IV

În Mediaș, 15/31 ian. [1]848

Prea iubite domnule!

Cum am cetit la N. 5 a *Gaz[etei] de Trans[ilvania]* observările iub[irii] tale despre beserica Mediașului¹, odată m-au săgetat în inimă, și nici o odihnă n-am putut avea, pînă ce scrisori, însemnări n-am cerce-

tat, și pînă ce pe bunul de memorie socrul meu și coetanei lui, în cauza aceasta nu i-am strîns examinat.

Deci, ca răii să nu ne precuprindă, cu grabă scriu rezultatul ispitirii mele:

La n[umă]rul 5 a *Gaz[etei] de Trans[ilvania]* din a.c. cetind, cum că în *Satelit* un medieșan, corespondent, de la doi nemici români Nic[olae] Moga și N. Scutea — aprinzători! — ajutîndu-se nu știu cu ce document încă de pe la a. 1474, s-au silit a arăta că românii pururea fuseră hoți și aprinzători ², spre îndreptarea și a scriitorășului și a publicului cetitoriu, poftesc acest memorial de crime nu din secolii trecuți cules, ci numai din semisecolul de acum, al 19-lea, numit al luminării, începînd de la 1802—1848, de limpezi sasi, mai cu samă tot oameni între ai săi aleși de comun văzuți, în cetatea Mediaș și în jurul acestia săvîrșite, ca în coloanele *Gazetei*, ca niște lucruri de comun cunoscute, judecate și — afară de cei din Frîua, mai de pe urmă pusă — toate și executate, să se publice așa ³.

I. Dintre hoți însemnez:

D. și W., sasi din Mediaș, pe două vădue preutese săraci, iarăși în Mediaș lăcuitoare, pentru avuție le-au omorît și le-au adunat banii.

Alt sas cu vază din Mediaș au furat din gros, pentru care au robit în Gherla. Slobozit, iarăși au furat din greu, și apoi în temniță au perit.

Clopotariu de la beserica săsească din Mediaș au furat potirul din beserica lor.

Un sas cu vază din Mardos ⁴ au furat beserica lor de acolo.

Iară un jurat al orașului Moșna au furat lada orașului aceluia.

II. Dintre ucigași mai cruzi sunt:

Un sas din Aczel ⁵, care au împușcat pe tatăl său.

Capelanul săsesc din Țopu, care au omorît pe o frîuă.

Cantorul săsesc din Bazna, care au împușcat pe fereastă pe vecinul său.

Alt sas din Bazna, carele în a.t. au tăiat cu barda mîna muierei sale.

Un sas din Kurcs ⁶, carele au omorît un unгур, și după aceea încă au fost fonogiu la sat.

III. Aprinzători, mai pe sus — ca cum sunt acei nemici români — acum de încoace sunt:

238 Sasul Johannis din Șeica-Mare, care moara de acolo întii, după aceea orașul Șeica-Mare, în două rînduri l-au aprins, cît cei mai mare parte dintr-însul s-au prefăcut în cenușă.

O fată de sas au aprins Berthanu ⁷, de s-au topit multe case.

Un sas din Aczel, prin împușcătură, au sărăcit o grămadă de gazde, parte mai mare români.

Iară în zilele trecute, sasul din Frîua, cu o împușcătură, au topit 16 gazde, tot sasi.

Deci, precum niște nemici sasi ca aceștia nu pot fi cauză destulă înaintea minții sănătoase, ca mărita nație sasă să pătimizească ceva în cinștea sa, așa, fie mai discret scriitorășul din Mediaș carele, paralele, în semiseclul acesta, nu poate produce asemenea crime grele, dintre românii cei necultivați ai acestui țînut a fi fost iscate.

Mai are apoi scriitorășul treabă cu episcopul românilor uniți și cu cultivarea românilor. Eu, spre apărarea acei înalte deregători duhovni-cești împotriva unei scîleiată îndrăzneală a muștrătorului aștept pe altul a se scula, și nici despre civilizația românilor acum a da planuri nu e locul, numai în cît socotesc că acum e de lipsă, spre cunoștința deobște, la remustrarea corespondenței — fără de a avea cugetul ca să vatăm pe cineva — niște trăsuri speciale și reale despre *Kirche u[nd] Schule* ⁸ dintru acest district, cu toată sinceritatea și dreptatea, după cum sunt act, descoperiu.

Cum că din partea epis opiei, pentru deșteptarea românilor uniți din Mediaș s-au făcut cu mî a deschisă destule, adeverează următoarea măreață faptă: la a. 1816 mai întie începîndu-se unirea în Mediaș, repausatul cu sîntă pomenire episcop, ex[celența] sa Ioan Bob au cumpărat loc de casă afară de cetate, pe seama fiitorului paroh, cu 500 fl. w. și o șură spre slujba d[umne]zeiască, pînă la altă rînduială, cu 300 fl. w. După aceea, deșteptîndu-se mai multe familii ca să primească sîntă unire, același episcop au cerut de la oraș loc de beserica. Și așa, magistratul, după o îndelungă tragere de samă, au arătat tri locuri, toate neapte spre acesta sînt sfîrșit: unul unde era să se rumpă jos 5 case, proprietatea a niște români săraci, altul în capul orașului, de cătră Moșna și al triilea, o rîpă urîță deasupra țigănimii. Carele toate episcopul, ca în batjocură a fi asigurate socotindu-le, au cumpărat de la sine, în a. 1825, casă în cetate, în fundul uliții numite *Czékes* cu 7.070 f.w., în locul căria casă, 238v cînd au fost/ să se zidească beserica, comisia cercetătoare de una otgie și jumătate miezuina mai strîmtă o au însemnat, ca cît era locul cumpărat, încît beserica, după planum, nu se putea zidi. Pentru care cauză, zidariul de ai noștri au fost oprit ca să nu zidească, pînă ce nu se va lămuri miezuina cumpărată, carea — la pofta exc[elentei] sale a ep[iscopu]lului — judele orașului de atunci, ieșind în fața locului și jurînd pe vecinul, o au și însemnat îndărăpt. Apoi, cînd era să se apuce de zidit, n-au putut cîștiga ai noștri piatră la fundament, din scaunul întreg, pentru că aceasta toată, cu poruncă, o au cuprins orașul pe seama sa, de au podit două uliți întregi cu dînsa. Și aceasta au fost cei dintie și cei pre urmă, pînă acum, poditură de uliți aici *in solidum*. De aci încolo, apoi, la zidire nici o împedecare n-au fost, fără atîta cum că strășeri de chei la ziduri orașul n-au voit a da nicicum, și așa au fost siliți a le cumpăra de pe privați, și neputînd întru acesta tip de ajuns a aduna, lipsa o au suplinit cu legături de fier. Iară cheltuieala zidirii besericii acestia cu loc cu tot, cu fruntariul, cu droturile la ferestri și cu clopote cu tot este 43.950 fl. w.

Săvîrșindu-se beserica încă în a. [1]825, în vecinătatea ei despre amiază, tot acel mare ep[iscop] în a. următoriu, 1826, au cumpărat o casă pe sama parohului, cu 4.070 f.w., rămînînd cel din sus-pomenit, afară din cetate, cumpărat pe sama capelanului, apoi alta, în vecinătatea besericii de cătră mieză-noapte, pentru școala trivială, care au costisit atunci 3850 f.w. Iară pentru susținerea acestor zidiri, în preț de fond, au cumpărat niște locuri la cîmp, cu 3.500 f.w., carele acum, pînă la altă

rînduială, spre susținerea parohului și a capelanului s-au lăsat a se folosi, neputîndu-se pînă acum nicidecît scoate canonică porție. Și așa, la întemeierea bisericii și a școlii pentru luminarea uniților din Mediaș, carii acum se află 1157 suflete la 305 familii, exc[elența] sa ep[isco]pul de vecinică pomenire Bob au jertfit suma 56.170 fl. w., la care toate orașul pînă în ziua de astăzi încă n-au ajutat nici un cruceriu.

239 Nu va fi de prisos a adăugè și aceasta, cum că în Scaunul Mediașului, în 24 parohii unite, sau la 8.429 suflete nu se află numai 3 școale elementare, adecă aceasta din Med aș, de exc[elența]sa ep[isco]pul Bob întemeiată, și altă încă ne gata, î satul Șoala⁹, și una aproape/ de resipire, în Baromlaka¹⁰. Iară 21 le parohii sunt de acest mijloc de deșteptare, pe lîngă o grămadă de rugări și cereri, pînă acum cu totul lipsite.

Și iată, așa stă aici *Kirche u[nd] Schule!*

Căraușul nu mai poate aștepta. Fii încredințat că sunt prea drepte acestea. Îndreaptă, scurtă și eu cu numele meu rămii răspunzătoriu înaintea lumii.

Pentru gazete, trimiț 10 fl.w. Din gazetele anului trecut îmi lipsește la n-rul 2, 24, 29; din *Foaie*, Nr. 1. De poți, trimite, ca să leg. Trimit Nr 47 din *Gazetă*, că mi-au venit de 2 ori.

Cu acestea sărutîndu-te, rămii,

Ștefan Moldovan,
paroh și prot[opop] Mediaș[ului].

239v Omul de nimica s-au luat pe ascuns, și așa, au rămas toate în pachet. Deci aceasta acum o expedesc cu poșta./

¹ La rubrica de știri *Transilvania*, din *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 5, p. 18, Bariț rezumă un articol apărut în *Satellit des Siebenbürger Wochenblatts*, despre fapta a doi români, Nicolae Moga și Nicolae Scutea, care ar fi pus foc la moșia judeului de scaun din Mediaș. La rîndul său, redactorul brașovean ripostează cu cîteva fapte ale sașilor împotriva românilor, printre care și aceste „observări despre biserica Mediașului”, care-l încintă pe Ștefan Moldovan. Iată observația lui Bariț: „La anul 1821, biserica românească din cetate, în Mediaș, abia se putu zidi pe locul cumpărat de episcopul Bob cu bani grei, pentru că cetățenii nu suferea nicidecum, și dărimară cîțva din zidire, pînă cînd abia o comisie putu împăca cearta”. Incidentul cu biserica din Mediaș il dezvoltă și Moldovan, în această scrisoare.

² În același articol, Bariț arată că redacția ziarului săsesc a pus drept moto al relatării despre Moga și Scutea un text din 1474, „spre a arăta că românii pururea fuseră hoți și aprinzători”, Bariț, omul tactului politic prin definiție, îi îndeamnă înțelept pe sași: „Publicați crima. Însă ce mai atîtea comentare așiftătoare de ură?”

³ Parcurgînd ceea ce Ștefan Moldovan voia să dea publicității, ne dăm seama că epistola nu corespundea deloc politicii redacționale a lui Bariț, care era una de conciliere și înțelegere națională. Așadar, scrisoarea lui Moldovan nu se va publica.

⁴ Azi satul Moardăș, din comuna Mihăileni, județul Sibiu.

⁵ Comuna Ațel, din județul Sibiu.

⁶ Satul Curciu, din comuna Dirlos, județul Sibiu.

⁷ Comuna Biertan, din județul Sibiu.

⁸ „Biserica și școala.”

⁹ Din comuna Axente Sever, județul Sibiu.

¹⁰ Varumloc, din județul Sibiu.

v

Mediaș, 14/26 aug. [1]848

Prea onorate domnule!

Doamna mea, fiind la d-voastră, a adus epistola în carea am fost scris cum că vei primi banii de-a dreptul de la dînsa. Ci eu, precum după aceea m-a reflectat, m-am greșit cu cugetul și, din supozit ca cum i-aș fi spus și verbaliter aceea, eu nu i-am spus, d-ta încă n-ai adus aminte nimic despre aceasta, și așa a rămas pînă acum cînd, prin d. Roth apotecariul i-i trimit, la 5 exemplare, 50 R.f.w. Primește-i, dară, cu dragoste, fiindcă și ai miei cetitori se îndulcesc în *Gazetă* și *Foaie*, ca în niște mari povățuitori ai omenimei și a lor.

Modul procedurii și înalta tendință a nației sașă, croite cu ocaziunea Adunării tineretului lor la Mediaș, în 13, 14 și 15 aug[ust] ținute, se pot culege din aci închisul *Fest Programm*¹. Iară ce am mai reflectat se va ceti în *Org[anul] națiunale*², unde avui ocazie foarte îndemînat atunci momento a trimite. De cumva l-ai primit de la alții acest *Programm*, primește-l și de la mine, că-l trimiț bărbatului care-l poate și aplica, și și altmintrea întrebuița.

Domnul meu! Știu că te doare cum suntem între sași, și mișcările lor noi nu le știm. Fii bun, dară, și întru *un adaus* tipărește *Denkschrift der Sächsischen Nation in Siebenbürgen*³, cum și altele, carele sunt de mare interes de a le ști, au batăr în *broșure*, care de chilin să le plătim, cum sunt și reflexiile ce ar fi asupra *Die 3 Landessprachen*⁴, cu contestul lor. Vor ieși încă de acestea multe? Noi și pentru acelea și pentru acestea, cît mai mulți ne vom prenumera.

Venitoriul națiunei noastre, ca a unui timp de primăvară, este de a se spera necurmat strămutătoriu, însă pentru aceea lucrători să lucre, și de-i ajunge viforul și de-i împresoară ninsoarea, pentru că soarele puternic lucitoriu, pe rînd, toate acestea le va învinge, și națiunea înălțată își va da drepturile sale la timpul suu. *Et facere et pati fortia romanum est*⁵.

Cu acestea, pînă de altă dată, dragostei recomandat sunt al prea onoratei d[omniei] voastre credincios amator,

Ștef[an] Moldovan./

240

¹ „Program de festivități”. Despre festivitățile săsești din Mediaș vezi și articolul *Jugendversammlung in Mediasch*, în *Satellit des Siebenbürger Wochenblatts*, 1848, nr. 64, p. 319–320. *Gazeta de Transilvania* n-a dat vreo atenție acestor serbări.

² În *Organul național* (I, 1848, nr. XIV, p. 65), Ștefan Moldovan a publicat într-adevăr un scurt articol despre agitațiile sașilor din Mediaș (pe care îl vom intitula, convențional, *Festivitățile din Mediaș*).

Pentru perioada când a fost scris, marcată de tentativa aristocrației maghiare de a-i intimida pe români și a-i abate de la calea revoluției prin prigoane politice și teroare militară, articolul e un îndemn străveziu la unire, înarmare și rezistență.

³ Titlul corect al articolului: *Denkschrift der sächsischen Landstagsabgeordneten an den Siebenbürger Landstag*, în *Satellit des Siebenbürger Wochenblatts*, 1848, nr. 47, p. 227—229.

⁴ Articolul *Die 3 Landessprachen*, semnat Kumpst, din *Satellit des Siebenbürger Wochenblatts*, 1848, nr. 66, p. 331—333; nr. 67, p. 335—337. Pe urmele unor preocupări mai vechi ale lui Stephan Ludwig Roth, pune problema limbilor din Transilvania, în cazul de față: româna, maghiara și săseasca.

⁵ „A face și a pătimi este forța românului.”

VI

Mediaș, sîmbătă dimineața, 16/28 oct. [1]848

Domnule și prietine!

Dîndu-mi-se ocazie, grăbesc a te înștiința despre lucruri triste și, în țara noastră, în secolul acesta încă neîntîmplăte pînă acum ¹.

Tribunii guardiei naționale, ca să-și deprindă în corpore pe oamenii săi, și așa, pentru plănuitul *Landsturm* ² să-i aibă de îndemînă, din părțile noastre de între Tîrnavi i-au adunat pe Mureș, la Oarga și la Chirileu. Abia au sosit acolo, și deodată for-postul magiarilor, carii de la Agyagfalu ³ au fost pășit la Balavásár ⁴, s-au repezit la Mirașteu ⁵ și l-au ars tot, pe adunarea de la Oarga, înspăimîntată — *cu vînzare!* — pe neștiute o au împrăștiet, lăsînd de ambe părți morți; iară pe cei[a] de la Kirileu, ca 2.000 săcui năvălînd, o au strîmtorit de au trecut Mureșul și s-au tras la d. Urban. Cu care prilej Chirileu l-au ars tot, apoi au aprins în Oarga și în Ratnoth ⁶ oarecîteva căși, făcînd din nou omoruri și prăzi, dintre carii este de însemnat cum că, de la pustiitul Mirașteu, întîlnind pe cale 8 cară încărcate cu ce au putut scăpa bieții oameni, pe aceștia i-au pus în rînd și i-au împușcat și le-au luat carele, apoi pe muieri, cu vreo 30 prunci, le-au lăsat să se ducă ⁷.

Iară cealaltă parte a voluntirilor, adunată din nobili și desperați, au venit în 4 batalioane și 1 de vînători, pe Tîrnava Mică. Lăsînd 2 batalioane la Fejér Egyház ⁸ și așezîndu-se la Bonyha ⁹, au ars S. Laslău ¹⁰, Idrifaia ¹¹ de tot, iară într-alte sate mai puțin. Apoi s-au apucat de au intrat și în Băgaci (Scaunul Mediașului) cortelașii lor. Aceasta au mișcat pe întreaga săsime și, unde n-au putut străbate lacrămile săracilor alungați și fugiți aici la Mediaș, au străbătut ale fraților sași. Și așa, marți de cătră seară au pornit de aici 3 companii de regulați, 2 tunuri și 1 comp[anie] din guardia naț[ională], sași, și 1 comp[anie] ro-

241

Marți
seara.

mâni, la Bogács. Pînă ce s-au așezat de noapte ai noștri în Băgaci, ungurii au aprins Ganfaleu ¹² și Boziașu, și dimineața s-au tras de la Ganfaleu în liniște la Kis-Sáros ¹³, carele zace la spatele Băgaciului. Aci au început a tirăni pe săraci și a amelița că vor trece dealul să arză Blașul. Această faimă au mișcat ostășimea și au pornit asupra lor, după ce și satele de din jos, din comitat, ca vreo 17, ar fi știut că stau aproape de Sáros adunate. Aici, cum s-au arătat lăncieșii români și plenchirii, deodată ungurii au început a împușca, și cu sturm au voit să-și deschidă cale asupra acestora: suna topele, striga ca urșii și se vedea ca negura pe toate ulițele Sárosului, însă în zadar, că deodat s-au deschis lăncieșii și au intrat companiile regulate, l-au luat satul din sus în jos, și cînd era să iasă la deal, din sat, ungurii, îi nădușa cu tunurile. Și așa, lăncieșii de toate loturile adunîndu-i, i-au strîmtorit spre mijlocul satului, la un părau, și au perit acolo 135, iară celorlalți dîndu-le cale, din jos spre Boziaș, i-au alungat și dîndărăpt i-au tot împușcat, pînă ce, pe cale pînă din jos de Boziaș, au rămas morți ca snopii. Numărul lor încă nu se știe lămurit, totuși în bătaia aceasta se face socoteală a fi căzut 2—300, le-au cuprins 10 care, din care 5 carete, una grofească, 3 căruțe și 2 care cu desagii lor încărcate. Întru aceste căruțe au aflat muniție multă, bani, scule, argintării, haine scumpe, și la ele 22 cai scumpi. Apoi au cuprins 4 flamure, căzînd țitorii lor, și o mulțime de arme, puști și pistoale. Prinși, pînă acum, numai 28 sunt; tot mai aduc./

Miercuri
la amiazi
și spre
seară.

241v

Joi dimineață și-au restrîns puterile și au pornit cătră Cetatea de Baltă, spre Blaș. Ci și aici durere pentru unguri, căci românii, de la Sáros, s-au fost tras noaptea la Cetatea de Baltă, și acolo au dobîndit un excadron de svaligieri de la Jidvei. Cu aceștia, pe unguri i-au respins, i-au alungat prin Șomfalău ¹⁴ la deal, și prin Adămuș, pînă la lagherul lor. Și în cale au căzut, de ascuțitul săbiei și a lăncilor, iarăși o grămadă; cam pe deasupra, spun a fi mai mult de 200 căzuți. Unii din unguri, cătrăniți, s-au țîpat în Tîrnava. Și așa, spărgîndu-li-se armia ca de 5000 și picînd fruntașii lor — dintre carii, grofi, baroni, oficiali de comitate; cine-s, vom ști mai tîrziu — rămășițele, joi noaptea, în tăcere, s-au tras la Cucerdea Românească ¹⁵, spre Murăș.

Românii din Alba de Sus, carii era noaptea în lagher la [Las]lea ¹⁶ au venit la Holdvilág ¹⁷, lîngă Ibașfaleu ¹⁸ și, după ce și-ar fi așezat lagherul, 13 companii, avînd marginile întărite cu 2 comp[anii] din miliția reg[imentului] de la Schivskovich ¹⁹, în rîndul cel mai bun, cu liniște, au intrat pe la amiazi în Ibașfaleu și au dezarmat *pe armeni*. Pînă unde am daturi oculute, însemnez că au adunat 185 puște, 82 pistoale, 3 butone prav, 1 ladă gloanțe, 1 ladă fișaguri, un car de lănci. Apoi intertenția

Joi

cruentă la ficiori, această lucrare așa serioasă și cu duh militar sâvârșită, au făcut atenți și respectători ai românilor și pe frații sasi.

Asemenea, joi, la Fejér Egyház au alungat pe cele 2 batalioane de voluntari staționați, miliția cu românii împreună. Acum secui regulați stau în locul acestora, de la Balavásár până către Fejér Egyház, încă în liniște. Ce va mai urma, vom vedea.

Cu aceasta, până la altă dată, rămii al d.p. credincios,

Ștefan M[oldovan].

[Adresa:] Mediaș, 16/28 oct. (1)848. Prea onoratului domn Georgie Baricz, meritului redactor a *Gazetei de Transilvania* etc. d[om]nului cu sing[ularitate] estimat. Brașov. (Cronstadt.)

¹ Scrisoarea e o excelentă relatare a unui eveniment dureros, petrecut în toamna anului 1848 în Transilvania. Cele relatate aici le întâlnim și în cunoscuta scriere a lui Ștefan Moldovan, *Estras din zăoriul vieții mele de la 15 martie 1848 până la 18 ianuarie 1849*. Acolo însă evenimentele sînt filtrate prin amintirea lui Ștefan Moldovan, în vreme ce aici le avem vii în plină desfășurare. La 16 octombrie 1848 a avut loc — după cum se știe — Adunarea secuilor de la Lutița, izvorită din necesitățile revoluționare ale momentului. Spre deosebire de caracterul pașnic al Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, adunarea de la Lutița a degenerat într-un precedent de violență și intoleranță națională, din cauza influenței aristocrației maghiare asupra adunării. Comisarul lui Kossuth, Berzenczey Lajos, a convins mulțimea înarmată a secuilor să se reverse, pe patru direcții: Reghin, Tîrgu-Mureș, Blaj și Iernut, asupra Cîmpiei Transilvaniei și să-i stîrpească pe românii și pe sașii care, chipurile, s-ar opune revoluției maghiare. A fost un rezultat nefast al exploatarea credulității poporului în scopuri provocatoare. Iată, din pana unui martor ocular, sumarul intervenției secuilor în Cîmpie, după Adunarea de la Lutița: „Din 18 octombrie și pînă în 20 decembrie au fost arse și devastate de ei mai mult de 100 comune românești și săsești“ (Vasile Moldovan, *Memorii din 1848—1849*, Brașov, 1895, p. 98). Împotriva secuilor dezlănțuiți s-au organizat legiunile și cetele de români înarmați, care au pus capăt repede, în cele mai multe locuri, acestor excese. Alte date despre năvala secuilor, la Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, schița volumului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 73—89; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1891, p. 281—291; Ioan Axente Severu, *Răspuns la Cartea neagră*, Brașov, 1896.

² „Gardă națională.“

³ Lutița

⁴ Nirășteu, în județul Mureș.

⁵ Iernut, județul Mureș.

⁶ Despre pustiirea satelor românești Oarga, Chirileu și Nirășteu vezi și la A. I. Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 86; Vasile Moldovan, *op. cit.* p. 94.

⁷ Albești, în județul Mureș.

⁸ Azi Bahnea, în județul Mureș.

⁹ Azi Laslău Mare din comuna Suplac, în județul Mureș.

¹⁰ Azi sat în comuna Suplac, în județul Mureș.

¹¹ Azi Gănești, în județul Mureș.

¹² Azi Delenii din comuna Băgaciu, în județul Mureș.

¹³ Azi Cornești din comuna Adămuș, în județul Mureș.

¹⁴ Azi Cucerdea, în județul Mureș.

¹⁵ Începutul cuvîntului e acoperit cu o pată de cerneală. Azi în județul Sibiu.

¹⁷ Azi Hoghilag, în județul Sibiu.

¹⁸ Azi Tîrnăveni, în județul Sibiu.

¹⁹ Corect: Regimentul „Jivkovici“.

VII

Mediaș, 29 dec./10 ian. [1]848—[184]9

Onorată redacție!

Dindu-mi-se această ocazie, cu toată dragostea înștiințez cum că novelele, cei ce le-am purtat în semestrul trecut, și în anul nou le vom purta, și anume:

Subscrisul, pe *sama me...* 1 exemplariu,

Cinci parohii, sub numele

Societății Lectoria ¹... 5 exemplare

Și pentru *Smigu*, sub

numele, din greșală

tipărit, Nicolau Moldovan...

1 exemplariu

Suma: 7 exemplare.

Banii nu-i poci trimite decît numai pentru ale mele, fiindcă, cuprins cu administrația C[omi]t[ul]u[ui] Cetății de Baltă, nu am avut îndemînă, însă cît de în grabă îi voi admăuna, cu toată acurația.

Închid aici o prochemăciune a lui Bánfi János ². Va prinde bine *pro notitia*.

Miliția, adunată aici în Mediaș, ca în centrul operațiunilor, încă stă *stagnanter* ³.

Murgu, se adeverează din scrisori de ale magiarilor, prinse, cum că cu 8.000 români din Ungaria au venit în Ardeal și, după cum se exprimă într-o epistolă Dobolyi Lajos, cu data din M[aros] Vásárhely 5 ian. a.c., *Ez a leg vadabb, t[udni] i[llick] Murgu és a csapatja az dákok ellen, hogy miért nem fogtak kezét a magyarokkal* ⁴. Vezi, așa se va mînca român pe român.

Cu aceasta, recomandat sunt al onoratei redacției plecat șerbitoriu,

Ștefan Moldovan,
din Mediaș.

243

4 R.f. c.m. sunt în mîna aducătoriu[lui] epistolei ⁵.

[Adresa:] De la Mediaș. Onoratei redacției a *Gazetei de Transilvania* și a *Foaiei*, cu toată estima, la Brașov

¹ Societatea de lectură a sașilor din Mediaș.

² *Bánffy János*, 1810—1888, figură minoră a revoluției maghiare de la 1848. După revoluție a călătorit mult în Europa, publicînd observății economice din țările avansate.

³ Gardiștii sași din Mediaș vor intra în luptă abia în februarie 1849, odată cu atacul lui Bem în Cimpia Transilvaniei.

⁴ „Acesta e cel mai sălbatic, adică Murgu și ceata sa, împotriva românilor, pentru că n-au dat mâna cu maghiarii.” Nimic din această știre nu este adevărat. Este de bănuit că aceste „scrisori secrete” care cădeau așa de ușor în mina sașilor erau menite să producă diversiune, așa cum au existat sute de astfel de documente în timpul revoluției. Cei 8000 de bănățeni înarmați, care s-au ridicat în noiembrie din ținutul Făgetului nu s-au îndreptat spre Transilvania, ci au atacat centrul militar maghiar de la Lipova (vezi I. D. Suciș, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 194—195). Dealtfel, la data scrisorii Eftimie Murgu nu se afla în Banat, ci la Dieta din Pesta, unde făcea eforturi în direcția obținerii drepturilor românilor bănățeni stipulate la Adunarea Națională de la Lugoj din 15/27 iunie 1848 (vezi Eftimie Murgu, *Scrisori*, București, 1969, introducerea).

⁵ Cu adnotarea lui Bariț: „1849. Ștef. Moldovan. Interesant despre Murgu”.

VIII

Mediaș, 27 iun. [1]850

Iubite prietene!

Inima mi-[i] glodeită în năcazuri, de un timp încoace s-au strîm-torit suspinînd, și nu m-au lăsat a trăi, ca să știe și iubiiții mei prieteni că mai sunt. Însă iubitei d[omniei] tale a scrie acum mă îndeamnă o mai înaltă obligațiune. Un părinte ce te-au îngrijit și o mamă dulce ce te-au băiet, cu lacrămile pe ochi au rugat pe cumnatul meu în Turda, ca să le faci o mîngăiere, scriindu-le, cum știe face un fiu ca iubita d[omnia] ta ¹. Și, de cumva cu poșta nu voiești a le trimite epistolă, am primit asupra-ne acea credincioasă mijlocire ca, dacă pînă aici, la Mediaș, vei trimite pe oameni de ai noștri credincioși, bună-voința fr[ăției] tale de aici apoi o vom expedui secure pînă în Petrid. Fă, dară, cum vei afla mai înțeleptește și iartă că am depus în fața d[omniei] tale cuvîntul cui ne-am oblegat.

Pentru *Gazetă*, am compunerea gata la Înaltul Guberniu eșter-mîndă, că văz că 1 iulie n[ou] n-au adus începerea batăr a sem[estrului] II. Oare ce vom face? Încă tot așa nădușiți vom fi? Și oare nu e alt mijloc? ²

Novelele nemțești se tăvălesc în mai mari afronturi în prezența Guberniului și acela, prin oamenii săi, se apără, dar nu face ce au făcut *Gazetei*.

Altele, de altă dată, că doară s-a rumpe gatu, și se va mai înnoi curgerea apei spiritelor, îngrădite cu veto.

Fii bun și mă stîrnește din posomorîrea ce m-au încungiurat, cu vreo neprețuită epistolă, care să-mi deie impuls nou de viață, ca și celea trecute multe. Căci eu, cine am fost ieri, sunt și azi, și în veci, al iubitului prieten credincios iubitor,

244

Ștefan Moldovan.

[Adresa:] Prea onoratului domn *George Bariț*, meritului redactor a fostei *Gazeta de Transilvania* etc. *Brașov*

278

¹ Tatăl lui *George Bariț*, preotul greco-catolic din Petridul de Mijloc (vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 159) și mama sa Ana Rafila Bariț.

² *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte*. . . . fuseseră desființate de guvernatorul Wohlgenuth în 13/25 februarie 1850 (vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 367—369). Înțelegem că protopopul Mediașului, Ștefan Moldovan, era implicat în demersurile pentru reînființarea periodicelor românești. Lucrul se va realiza abia în septembrie 1850, dar cu un nou redactor, în persoana lui Iacob Mureșanu (vezi *Gazeta Transilvaniei de la 1850 încolo*, în *Gazeta Transilvaniei*, număr jubiliar, anul LXXI, 1908, luna iunie, p. 49—53).

IX

Lugoș, 7/2 [1]861¹

Preaenerate domnule și frate!

După ce D-zeu te-au înzestrat cu acelea cualități rari, ca să fii conducătoriu a dezvoltării principiilor de viață sănătoase și glorioase, pentru dulce națiunea noastră, în timpii vieții noastre cei mai critici, întru carii cuvîntul providenței ceriului ne provoca și ne îndemna cu tărie ca să fim noi înșine faurii norocului nostru, ca să clădim noi fundamentul viitorului, și să nu mai așteptăm ca cerșitorii și neputincioșii, tot de la streini; și, după ce am avut onoarea aceea rară, ca să te salutez și să te privesc cu duioșie în fruntea aleșilor națiunei, la de curînd trecutele Conferințe Naționale în Sibii ², cu frățească și amicală confidență îți mărturisesc că îmi salta anima de bucurie fără margini, și impresiunile acelea scumpe pe zi ce merge mai adînc străbat prin toate creșturile ei, așa încît, cînd mă aflu sîngur în cămara mea, atunci nu sum sîngur, ci ca aieve îmi petrec cu frăția ta și, cu ochii sufletului meu privind-te în față, pare că mi se șoptește cum că spiritul Domnului s-au pogorît spre frăția ta cu prisosință, ca să-ți deie tărie și putere, spre a învia cu el spiritele celea amorțite, spre a deștepta cugetele românilor celea adormite și a fi înfricoșet inamicilor națiunei noastre.

245 Și acum iartă-mă dacă am călcat preste marginile modestiei, poate și a cuviinței, și așa de oarzăn, așa de viu mi-am dezvoltat simțirile, bazate pe convicțiune, pe credință tare și pe experiență, iară nu pe imaginațiuni ușor dispăretoare. Și, ca și de aci înainte să poți grăi poporului român așa cu tărie, ca oarecînd Moysi, încît și de ar fi îndărătnic, totuși să-și rădăce ochii și, dezbrăcînd nepăsarea, cu mîna tare și cu braț înalt să ostenească a ajunge la pămîntul apromisiunei. Eu, cu alți nenumărați, nu voi înceta a rădăca mîinile spre/ ceriu și a ruga pre D-zeu pentru frăția ta, ca spiritul Domnul să ți se trimită de sus îndoit, ca oarecînd lui Elisei și, unde nu mai voi putea, mă voi nevoi a conlucra pentru binele comun, căruia cu totul te-ai consacrat. Acestea expresiuni primește-le ca un semn de amoare și venerațiune, ca un semn de amiciție, pînă cînd vom costa împreună pre acest pămînt.

279

Iară despre scrisorile de diplome, pe carele eu, pînă în revoluțiune, decopiate în Blaș, le-am trimis frăției tale, afară de acelea carele s-au tipărit în *Foaie*³, după cum de alte dăți am vorbit, și acum înnoiesc confidențială rugăciunea mea, ca să binevoiești, pe poștă — pe porto al meu! — a le trimite pe termen de 6 săptămîni, ca să decopiez de pe ele celea ce nu le am, ca așa, avîndu-le toate, să gătesc un elench și să ți-l trimit, cu ele cu tot, spre a vedea cît material de acest fel se află la mine și, cu agerimea minții, să cumpănești întrebuintărea lor.

Vezi, oare între acelea còpii nu se află și *Brevis Notitia Ep[isco]-patus gr. cath. Crisiensis*⁴, scrisă de un iezuit sub M[aria] Theresia, căci a mea au perit la d. Cipariu în Blaș.

Mă încumet a te ruga și pentru vreo 50 exemplare din *Protocolul Conferințelor Naționale de la Sibii*⁵, pentru carele voi trimite banii la redacțiune, deloc după împărțirea lor.

Și încă însemnez că eu din *Magazinul istoric pentru Dacia* am tom. I, n[ume]ri 6, tom. II, n[ume]ri 6, însă din tom. III îmi lipsesc n[ume]rii 5 și 6, din tom. IV, n[ume]rii 1 și 2 iară ceialalți sunt. Oare nu aş putea — de acolo, și de la cine? — întregi lipsa aceasta? Și oare mai sunt și tom. V și VI⁶,/ cari nu-i am?

Cu acestea, dimpreună cu fiicele mele salutînd pre d-na soția frăției tale, și binecuvîntînd pruncii carii vi i-au dat D-zeu — mi se împare 4 fete și un fecior — cu frățească sinceră amoare te îmbrătoșez și rămii prea veneratei d[omniei] tale sincer frate,

Ștefan Moldovan,
preposit./

¹ De la proxima scrisoare către Bariț, din 1850, în viața lui Ștefan Moldovan s-au petrecut citeva evenimente importante. În 1852 el a fost numit vicar foraneu al Hașegului, unde a funcționat pînă în 1857 (vezi Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hașegului*, Lugoj, 1913, p. 127—128), iar din acest an a fost chemat în rîndul capitularilor Episcopiei greco-catolice de Lugoj, în calitate de canonic lector. După moartea prepozitului Teodor Aron, în februarie 1860, devine prepozit capitular, slujbă pe care o va deține pînă la moarte, în 1900 (vezi *Diecesa Lugosului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S. d. Dr. Demetriu Radu, episcop gr.-cat. de Lugos pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea acleiași diecese de 50 ani*, Lugoj, 1903, p. 127—130).

² Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, la care a participat și Ștefan Moldovan.

³ Vezi scris. III, n. 9.

⁴ Lucrare pe care n-am putut-o identifica, întrucît se pare că titlul e indicat greșit.

⁵ Titlul exact: *Protocolul ședințelor Conferinței naționale românești ținute din 1/13 pînă în 4/16 ianuarie 1861 la Sibii, sub președinția a doi arhiepiscopi românești din Transilvania, cu aclusele sale și cu un comentariu*, Sibiu, 1861.

⁶ Volumul VI din *Magazin istoric pentru Dacia* nu s-a tipărit. După V (1848) a apărut volumul VII, la Viena, în 1851, sub redacția lui August Treboniu Laurian. Există doar știri vagi despre existența, în manuscris, a volumului VI și despre intenția lui Laurian de a-l tipări (vezi *Bibliografie, în Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 24, p. 184; *Bibliografie. (Magazinul istoric pentru Dacia, în Ibid., 1861, nr. 4, p. 32).*

X

Lugos, 17/11 [1]861

Mărite domnule și frate!

Cînd au binevoit D-zeu ca apusă națiunea noastră, din pulvere, unde din seculi, de soartea vitrică tare apăsată zăcuse, cu puteri re-
[f]nnoite să se rădăce, atunci te-au chemat D-zeu din Blaș, ca din casa părintească, și te-au așezat în Brașov, anima și puterea românilor transilvane, și ți-au dat înțelepciune și înțelegere, știință și sfat din destul în minte, și în inimă te-au înarmat cu caracter tare, chiar neînvins de nici o contrarietate, și cu statornicie plină de resemnațiune a face — după cum zice Ap[osto]lul neamurilor — mai mult decît ceialalți toți, ca așa, cu abnegațiunea de sine-ți, să fii organul națiunei deșteptătoriu și îndreptătoriu și să-i însuflă spirit de viață dătătoriu și să o înveți a se cunoaște pre sine, și a se oferi pentru apărarea existenței și onoarei sale¹.

Datu-ți-s-au, însă, în această alegere cerească, din economia Providenței, și îmbolditori, neamici ai cauzei mărețe naționale, puternici, cari, după rezultatele lucrurilor judecînd, și de au voit să strice și persoanei și cauzei deodată, au fost unealtele intențiunei cerești, de oameni neprevăzute și necalculate, ca și pre alte căli să faci bine națiunei, deschizînd și alte izvoare de viață pe seama aceiia și a patriei comune.

Iară acuma, cu bucurie se înalță mintea mea și se uită jur împrejur, la miile de bărbați însuflețiți și binecrescuți ai națiunei noastre, cari de înțeleapte inspirațiunile d-tale electrizați, ca lumină din lumină aprinși, dau lumină și viață altora. Și, precum în adunările naționale din anul curgătoriu ai esperiat, toți, ca fiii cei adevărați ai națiunei, din animă sinceră te înconjură și cu amoare te venerază.

Așijderea și anima mea se veselește cînd văz că d-ta, cu ajutoriu lui D-zeu, în sistema lucrărilor conducătoare de națiune, și de nu o ai avut precalculată — fiindcă aceea este gătită deplin numai în planul cel ceresc! —, totuși ai ajuns acel stadiu onorat, întru carele se demustră cum că națiunea noastră au ieșit din statul prunciei, și acum apucă în/ statul asociațiunei de bărbați crescuți pentru consolidarea și unificarea țării spirituale a națiunei.

Deci, să ai bunătate a mă suferi ca să te abstrag puțin de la alte cugetări mărețe, și să-ți spui cu confidență cordială și amicală cum că bucuria mea este nemărginită, după ce și din spuse fidele de

la trimișii noștri la fosta adunare în Sibii, dar apriat din *Gazeta* Nr. 85 am cunoscut cum că ești ales de secretariu antiu la cei dintâie reuniune românească, căci ca anima acestui felu de reuniune e, mai cu samă, secretariul aceiia. Și așa, ca pe anima națiunei, carea cuprinde o lume în sine, avîndu-te înaintea mea, și cu mine toată românimă, cu adîncă devoțiune caz înaintea Părintelui Neamurilor și cu ferbinți lacrimi fiești îl rog ca, după cum pînă aci te-au dăruit ca pe alt Moysi, ca să ne scoți din șerbitutea cei amară și din întunerecul și umbra morții, așa și de aci înainte să te dăruiască ca pe Elisei, cu îndoit spiritul lui Ilie, și cu sănătate și viață îndelungată, ca să ne poți prescrie legile și despunerile salutării, prin carele disciplinați să ajungem la pămîntul apromisiunei, și să creștem întru bărbați deplin, încît și numai la puternic sunetul cuvîntului națiunei noastre să cază zidurile Ierihonului a contrariilor noștri.

Louis Napoleon privește la o stea a sa și sub talismanul familiei se scutește. Iară noi privim la d-ta și, ca sub un talisman ceresc, ce-i activitatea spiritului d-tale, ne scutim, fiindcă credem tare cum că de sus ți s-au dat chemare ca să conduci națiunea noastră la ținta de onoare. Și, de această credință însuflețiți, nu vom înceta a rădica mîinile la ceriu pentru D-ta, ca să reiasă invincătoare națiunea, cu d-ta în fruntea ei, ca, după credința noastră, să fie nouă.

Iară pentru că în adunarea reuniunei literarii² ai rădicat un cuvînt puternic pentru adăugerea onoarei la umilitul meu nume³, eu sum prea mulțămitori, și mă voi nevoi — cu ajutoriul grației cerești — a mă face demn, după puțină, de onoarea ce mi-au votat adunarea, și de vechea amicitie și confidenție a d-tale, și cu aceea ocaziune strălucit manifestată.

Lîngă acestea mai adaug ca să binevoiești, din *Calendariul*⁴ d-tale, de cumva îl continuezi, a despune să mi se trimită vreo 30 exemplare, deloc după tipărire, ca să le poci vinde, pînă ce nu apucă a cumpăra alte edițiuni. / Iară pentru broșurile — 25 ex. — *Az erdélyi oláh nemzetről szóló országos törvényczikkek*⁵ etc., după ce gratis le-am împărțit, voi trimite banii cu ocaziunea prenumerării la *Gazetă*.

Cu aceasta, din adîncă frățescă amoare salutîndu-te și binecuvîntînd întru Domnul prestimata-vă familie, cu reverațiune rămîi măritului domn și frate umilit șerbitoriu frate,

Ștefan Moldovan,
preposit. /

¹ O frumoasă aducere aminte a începuturilor presei românești din Transilvania, care se leagă de numele lui Bariț. Observăm, dealtfel, că stilul epistolar al lui Ștefan Moldovan se schimbă radical odată cu înălțarea în demnitatea de canonic și prepozit capitular la Lugoj. Stilul devine sacerdotal, puțin cam bombastic, dar pe măsura unui prelat cu briu roșu. Dar aprecierea rolului lui Bariț în redetettarea spirituală a românilor este exactă (vezi *George Barițiu*, 12—24 mai 1812—1892. *Foi comemorative la serbarea din 12—24 mai 1892*, Sibiu, 1892; *Din trecutul Gazetei Transilvaniei*, în *Gazeta Transilvaniei*, număr jubiliar, LXXI, 1908, iunie, p. 8—14; Vasile Netea,

George Barițiu, București, 1966, p. 82—112; Iosif Pervain, *Contribuții la istoria presei transilvănene*, în *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 209—308).

² ASTRA.

³ Vezi articolul *Sibiu*, 8 noiembrie, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 86, p. 359—360; nr. 87, p. 363 (articolul are un antecedent de mici dimensiuni, *Sibiu*, 6 noiembrie, în nr. 85, p. 355). Autorul, George Bariț, relatează despre cele patru ședințe prilejuite de sesiunea ASTREI. În ședința a patra, din 8 noiembrie 1861, s-a ales conducerea și membrii onorari ai Asociațiunii. Printre aceștia, pe locul al doilea figurează „Ștefan Moldovan, prepozit capitular în Lugoj”.

⁴ *Calenariu pentru poporul român*, editat de Bariț fără întrerupere între 1852—1865. Vezi Ion Mușlea, *Calendarele lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, II, 1957, p. 255—261; *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 109, n. 10.

⁵ Broșura *Az erdélyi oláh nemzetről szóló országos törvényczikkek az unioval szemben és ezekről étekezlet egy magyar és egy oláh között*, Brașov, 1861, care cuprinde 2 corespondențe între George Bariț și Wass Samu, axate pe probleme ce derivau din *Diploma imperială din 20 octombrie 1860*. O ediție recentă la Ioan Chindriș și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levélezése*, București, 1974, p. 32—50.

XI

Lugoj 1/13 [1]862

Prea venerate domnule și amice!

Batăr că anima m-au îndemnat necurmat ca, după ce am avut aceea deosebită — din confidenție amicală purceasă! — onoare de a primi prea stimată epistola d-tale, cu datul 3 dec. a.tr. cătră mine îndreptată, întru carea sum frățeste recercat ca, pe cîmpul cel larg al științelor, oare în care specialitate aș fi aplecat a pregăti un elaborat sau două, pentru un anumit scop, carele sau în foaia periodică a Reuniunei să se publice, sau în fața viitoarei adunări să se cetească, [și] despre aceasta pe d-ta de timpuriu să te încunoștințez, totuși cercustările nefavoritoare carele, în contra a toată lupta de apărare, îmi inundează anima și, așa zicînd, îmi țin în șerbitute sufletul, m-au reținut cu putere, ca să nu împlinesc această scumpă datorie mai în grabă. Cercustările, zic, carele nu le poci însemna pe hîrtie, ci pe care modestia le ține sigilate în cămăruțele animii celea mai secrete, de unde, cînd în cînd, răsună voietul lor cu cîte un suspin, carele cutremură ca o erupțiune vulcanică bolta peptului. Însă așa se cuvine nouă, ca să nu uităm ce ne-au învățat încă străbunul Orațiu: *Nihil est ab omni parte beatum*¹.

Însă și acum nu mă poci lega de oarecareva specialitate, așa încît să mă poci încrede mai întii mie, apoi să te poci asigura și pe d-ta și, prin însuți, pre onorații membri ai Reuniunei², cum că fără nici o îndoială o voi străcura, ori batăr adumbra spre îndestularea publicului literariu, ci și în celea istorice cite ceva, și în tragerea unei paralele între români ardeleni și bănățeni, pe lîngă alte ocupațiuni, voi cerca celea pînă aci esperiate a le întocmi într-un discurs mai scurt, și apoi le voi subșterne, din timp în timp, mai întii d-tale ca, după obiceiul

cel bun al bătrînilor, frățește să le pui sub cercetare, și cînd vei socoate — ca unul mai mult expert! — cum că acel fel de elaborat ar ajunge la măsura aceea carea s-ar observa pentru înaintarea cunoștințelor luminoase, atunci numai să iasă sau să se precetească în public. Vasă-zică, voiesc din partea mea ca ale mele toate să fie cu d-ta comune, și înțelepciunea d-tale să dez- sau aprobeze ostenelele mele./

249

Semne de viață națională, pe aici, și de se dovedesc în oarecareva întreprinderi sociale pentru scopuri filantropice, însă niscari pentru apărarea naționalității sau a limbei naționale, de cătră extranei atacate, nu-s pînă acum așa de puternice, încît să ne întărească în sperarea exprimată în *Gazetă*³, fiindcă preoțimea unită e fără putere numerică de a păși în frunte, cei neunită e puțin însuflețită, și ceea contrarie. Apoi cei în deregătorii civile, de ai noștri, nu se concentrează — ca cum i-ar opri un veto secret! — spre a lucra cu puteri unite, și de unii singurateci ar da impuls la aceea. Iară afară de aceștia, corpul național e trîndav.

Pentru Reuniunea literarie, pînă acum la d. Iova⁴, colectantele, puțini s-au înscris de membri. Adecă, precum e timpul acum, iernatec în afară, așa și spiritele dinlontru, la mulți stau reci. Ci va veni — și nu va întîrzia! — primăvara cea plăcută, se va însufleți natura prin razele celea mai călduroase ale soarelui, și se va rennoi, prin ploile celea timpurii, fața pămîntului și, cu dînsa, ne vom însufleți și noi și ne vom împulga spre tot ce e bun și frumos și nouă foarte de trebuință.

Iară eu, și pînă atunci, aducîndu-mi aminte de cuvintele lui Orațiu: *Quid crastina voluerit aetas, scire nefas homini*⁵, voi urma consiliul lui Ovidiu: *Utendum este aetate, cito pede labitur aetas*⁶.

Și cu acestea, mă ții foarte onorat a fi și a rămînea prea veneratei d[omniei] tale serv și frate stimătoriu,

Ștefan Moldovan,
preposit capitulariu./

249v

¹ „Nu există fericire desăvîrșită.”

² ASTRA.

³ Ștefan Moldovan se referă, probabil, la aserțiunea din articolul *Limba* (*Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 5, p. 19: „Banatul nu desperă. Reorganizarea nouă a adunat bărbați naționali la cîrmă, și nepregetătorii bărbați, în frunte ilustritatea sa d. episcop Alexandru Dobra și ilustrul nostru bărbat Andrei de Mocioni vor conduce o deputațiune la Maiestate în cauza limbei”). Erau momente de luptă pentru impunerea limbii române ca *oficială*, alături de celelalte limbi din monarhie.

⁴ Iova Popovici, negustor și iubitor de cultură bănățean. S-a remarcat în timpul mișcării revoluționare de la 1848 (vezi I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 43, 193, 217 ș.a.). Îndrăzneț printre altele și datorită bogăției sale, Iova Popovici s-a orientat după revoluție, spre grupul radicalilor români de la Viena (Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, A. T. Laurian), cu care a avut legături trainice. Printre altele, și-a asumat riscanta misiune de a difuza în Banat lucrarea lui Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, rău văzută și chiar interzisă de autoritățile imperiale (vezi Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, p. 282—285)

284

⁵ „Omului nu-i este dat să cunoască viitorul.”

⁶ „Folosește-ți bine vîrsta, căci viața fuge cu picior grăbit.”

XII

Lugoș, 10/7 [1]862

Mărite domnule și frate!

M-am fost apromis în 13/2 a.c. cum că voi lucra și eu cîte ceva, ce ar deservi cît de puțin la adăugarea luminii pentru cultura poporului nostru. Și anume, indignității de cătră fr[ăția] ta — cu încrederea între noi moștenită din tinerețe! — mie făcută, că n-ar fi bine să pregătesc un discurs, întru carele să asemînez pe bănățeni cu transilvănenii, cu toată voia am deferit. Însă să nu fiu judecat dacă o spui că, preste voia mea, am rămas de scădere. Cauza o rețin, căci nu va folosi nimănu, nici mie, pentru că cel ce ne apără se dapără.

Însă am alăturat aici, sub coperta, titulată redacțiunii, *Descrierea Lugoșului*¹, după cum mi-o am putut culege, pentru că am socotit că locului acestuia, unde locuiesc, sum mai întii datoriu. Iară după aceea voi compune ceva despre popoarele Banatului de azi, carele mai tîrziu ți le voi împărtași, și numai după aceea voi putea păși mai de parte ca, de-mi vor părtini jurstările, să-i asemănez pe bănățeni cu transilvănenii. Căci debuie să-ți mărturisesc, *în secret confidențial*, că mă sîmțesc aici între *ai noștri*, ca ardelean, ca șuluțian, ca barițio-mureșan ș.c.î., precum se află mielul între lupi, carii dispută între sine de prada lui.

Nu am însemnat aceasta ca cum aş avea răcoare de cineva, căci fruntea mi-e senină, ci aş voi, în cît se poate, machinațiunile nemice a le încungiuira, ca acelea să fierbă și să se înece în seul lor.

Ci să ne întoarcem la lucru! Vedeți, cînd veți avea timp de răsuflare, petreceți și cu această descriere. E cam lungă, dar mi-au părut rău a o prescurta. Și dacă o vei afla că ar fi calificată de a se publica în foi, fie a publicului; iară dacă nu, să rămîie proprietatea ven[erabilei] Societăți pentru literatură./

251

Aș fi dorit, pe lîngă toată depărtarea, ba, mai mult, pe lîngă toată sărăcia și casa grea ce mă apasă, ca să ieu parte de cei dintîie expușiune română, și mai cu samă parte de a ne întilni laolaltă. Însă mi s-au dat în cunoștință cum că st[imatul] d[omn] ordinaru² are de cuget a merge la Viena, și de acolo la băi, prin urmare să stau pe loc la cîrmă.

Cu acestea, pe lîngă destinsa venerațiune, am onoare a fi și rămînea măritului d[omn] și frate sincer frate,

251v

Ștefan Moldovan./

[Adresa:] Măritului domn *Georgiu Bariț*, cu destinsă venerațiune, în Brașov

285

¹ Este vorba de cea dintâi lucrare a lui Ștefan Moldovan despre Lugoj, prin care încearcă să repete valoroasele „descrieri” despre Hațeg, din vremea cînd era vicar greco-catolic foraneu în acest ținut (vezi infra, scris. XVII, n. 8). *Descrierea Lugoșului* s-a considerat pierdută. În 1978, însă, ea a intrat în posesia Muzeului orașenesc de istorie din Lugoj. În prezent, lucrarea este în curs de publicare de către muzeografa Luminița Wallner-Bărbulescu. După relatarea orală a dînzei, manuscrisul are 20 de pagini, cu scris mărunt, pe hîrtia format mare (folio), și cuprinde un studiu istorico-geografic și economic despre Lugoj.

² „Stimatul domn ordinaru” (în sensul de șef suprem) era episcopul greco-catolic al Lugoșului, *Alexandru Dobra*, 1794—1870, primul arhieru al noii Episcopii, întemeiată în 1854. Vezi despre el *Moisi Bota*, *Dedicațiune la instalațiunea ilustrității sale d[omnului] d[omn] Th. Dr. Alecsandru Dobra, întîiul episcop român în Lugoș...* [Widmung zur Installation des Hochwürdigem Herrn Dr. Alexander Dobra, Bischof Zu Lugoș, Timișoara, 1856; *Corneliu Diacovici*, *Enciclopedia Română*, II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, p. 185; *Episcopul Alexandru Dobra*, în *Diecesă Lugoșului. Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 83—99; *Iosif E. Naghiu*, *Trei scrisori*, în *Revista Arhivelor*, VI, 1944—1945, nr. 2, p. 319—320; *Idem*, *Diploma de doctor în teologie a episcopului Alexandru Dobra (1822)*, în *Ibid.*, p. 320.

XIII

Lugoș, 2/1 c.n. [1]863

Mărite domnule și frate!

Fiindcă de bunăvoia mea te-am ales cenzorul scriptelor mele iară d-ta, de vechea amicală simțire cuprins, nu mi-ai refuzat aceasta, așa să binevoiești și acum a primi de la mine un compediu scurt din *Istoria civilă și besericească a românilor*¹ adunat, și din 9 filere și 65 pagine scrise constătătoriu, compus în limba latină, pe carele în toamna a. 1858 l-am fost redigiat, și în 5 ian. [1]859 l-am fost trimis nunciului apostolic din Viena, *Antonie de Lucca*, la apriata dorire a lui mie în 8 sept. [1]858 descoperită, cînd, adevă, prin Lugoș au trecut la Blaș, pentru ținerea conferințelor besericești, ca d-ta, pe lîngă alte ocupațiuni mai serioase și mai grele binelui public a patriei și a națiunei devotate, în loc de petrecere amicală cu mine, să-l parcurgi cu ochii și, de-l vei afla că cuprinde în sine — adevărat! — o icoană mică de lucruri carele ar putea fi și altora folositoare, atunci să hotărăști ca, doară, să-l întorc pe românește. Iară dacă nu va ajunge la măsură îți dau voie să-l păstrezi la d-ta, numai să ai bunățate a mă înștiința despre aceasta.

Și, fiindcă în Nr VII-lea acestui compediu, nota 13-a am provocat la protocolul vizitaț[iei] canon[ice] a p[rotopo]pului din Mediaș la a. 1852, nu am cruțat și acela, în extrasul alăturat din 4 filere și 27 pagine scrise cuprins, a-l adăugé aci, ca să folosești din el ce-i afla de treabă, ori în *Gazetă*, ori altmintrea. Eu, din parte-mi, pînă ce l-am descris mult m-am mîngăiet, aducîndu-mi aminte de celea trecute a vieții mele active și practice. Acest extras, cu puține modificațiuni, îl are și excel[ența] sa d. m[icro]polit, cui cu protoc[olul] vizitaț[iunei] cano-nice în a. 1862 l-am fost subșternut.

Mai demult aveai buna îndătinare de-mi trimeteai din *calendarele d-tale* cîte 30—50 exemplare, și eu cu amoare le împărțeam. În a. tr. văzînd că nu mai trimiți, am cerut eu. Iară acum, de cumva n-au trecut toate, rog, pentru mine și pentru amicii noștri ca vreo 10 *exemplare* și, dacă vei putea trimite, cu mulțămită voi subșterne bani pentru ele./

Aș vrea să știu, oare ce s-au ales cu însemnările mele istorice despre trecutul și prezentul Lugoșului², ca, pe cînd aș mai găti altele despre Banat, să cam știu ce direcțiune să observ. Opuri științifice sistematice în lucruri de acestea, și de s-ar cuveni de la un demnitaru besericesc de acelea, de la mine fiți cu cruțare și nu așteptați, căci eu, de cînd am ieșit din Blaș în *Ghivîș*³ m-am luptat, din sărăcie, a fi econom bun, în *Mediaș*⁴ paroh bun și în *Hațeg*⁵ cîrmuitoriu bun. Și așa, pînă aici toată viața mi-au fost practică, în zgomotul lumii. Fără acum, cînd am ajuns a fi aici servitoriu fidel ordinarului meu ep[iscop] p⁶, Capitulului și Diocesei, abia mă poci extinde la opuri mai lungi, carele poftesc studiu mai îndelungat; fiindu-mi viața de aci înainte foarte scurtă, și eu mă mărginesc a face cîteva însemnări, carele să ajute pe alții a studia cu ușurință mai departe. Eu, dară, nu pot fi de ajutoriu învățaților, ci numai celor ce se vor apuca a învăța cîte ceva. Și socotesc că și d-ta din acest punct de vedere m-ai considerat totdeauna.

Eu am socotit că ar fi bine ca Societatea noastră literarie să adune documentele diplomatice, cîte poate, la un loc. Deci, din partea mea, cîte am la mine, mai vechi și mai nouă, i le-aș descrie și i le-aș străpune bucuros, fiindcă acestea singure, cîndu-s autentice, sunt așteptați carele dărîmă comentele istoricilor streini, cari au predilecțiune cătră ai săi, și cu patimă rea cătră noi au scris și scriu încă. Dar și altmintrea, ni se cuvine ca să ne ostenim și noi cu armele noastre, cînd ne luptăm pentru existența noastră. Deci, cum vei zice, așa voi face.

Acum nu te mai ostenesc cu alte întrebări, ci socotind ca cum aș fi acolo de față și m-aș îndulci de prezența d-tale, rădic cuvîntul și, din adîncul animii, d-tale și veneratei familiei d-tale, poftesc An Nou fericit! Și îmbrățișîndu-te cu cei mai cordială simțire amicală, am onoare a fi și a rămînea măritului d[om]n și frate umilit servitoriu. Frate,

Ștefan Moldovan
prepozit capitular./

253v

[Adresa:] Măritei domniei sale *George Bariț*, la Asociațiunea literarie română secretariu, colaboratoriu la *Gazeta Transilvaniei* etc. cu des-tinsă venerațiune, în *Brașov*, 13 filiere ms-e alăturate.

¹ Lucrare rămasă misterioasă, cu toate că, de data aceasta, ea trebuie să fi fost de mai mare întindere și importanță decît *Descrierea Lugoșului*.

² Lucrarea *Descrierea Lugoșului*, pe care i-o trimisese odată cu epistola din 10 iulie 1862 (vezi scris. precedentă, incl. n. 1).

³ Vezi scrisorile I—III.

⁴ Vezi sc isorile IV—VIII.

⁵ Despre răstimpul vicariatului său în Hațeg vezi supra, scris. IX, n.1.

⁶ Vezi scris, anterioară, n.2.

XIV

Lugoș, 6/3 [1] 853.

Mărite domnule și amice!

Cît de puternică este opiniunea publică, prin organul național de publicitate al *Gazetei*, în simțul cel sănătos a clerului și a națiunii noastre îndreptată, se manifestează și prin aceasta că, abia au ieșit articolul cel cu două ascuțite ¹, din condeiul cel mai expedit și sacru, pînă la celea mai ascunse încrețituri ale animii pătrunzătoriu, deodată am și primit scrisoare de la directorul Gimnaziului din Beiuș ², că d. ep[iscop] Sălăgeanu ³ s-au lăsat de a merge la Roma, ci va primi sînțirea sa din mîinile m[itro]p[oli]tului provinciei a căruia sufraganeu este. Vezi, așa umilește D-zeu sumeția omenească ⁴, pentru că toată fapta poartă în sine plata.

Eu, despre o parte, mă bucur că sînția sa cu fapta ne va arăta *rarum humilitatis exemplum* ⁵, ca și oarecînd Petru, reportînd învingerea cei mai glorioasă pre pămînt, de a se învinge pre sine însuși; cu atîta mai mult, cu cît cei ce-l cunosc mai de aproape, așa l-au descris pe aici îngîmfat cu trufia, încît de nu ar fi ajuns acum ep[iscop], doară l-ar fi lovit guta de turbare. Numai, de altă parte, îmi pare rău — foarte rău! — că n-au avut mintea cei de pre urmă întîi, ca să nu întristeze pre bunul nostru părinte m[itro]p[oli]t, nici să alunge de la sine sinceritatea și confidenția amicilor binesîmțitoare, carea de aci înainte mai cu greu o va recîștiga, căci românul ține minte. Ce va urma după acestea, de ne va ținea D-zeu în pace, vom vedea.

Însă eu acum, pentru împărtășirea în copie a scrisorii, lingă prea stimata-ți epistolă din 14 l.sc., și pentru aceea cordială descoperire, din adîncul animii mulțănesc.

Iară pentru m[anu]scrisul meu despre trecutul și prezentul Lugoșului, îți dau voie, ba te rog frățește ca de la arhivul Asociațiunii lit[erare] să-l receri, și dacă-l afli demn, să-l dai publicității ⁶, cu atîta mai mult cu cît eu acum pe sama Asociațiunii, cu ajutorul lui D-zeu, gătesc niște schițe mai lungi, însă după a mea părere demne de știut, despre Banat, carele poate nu vor avea loc în *Gazetă*.

Apoi, ce se ține de înscrierea mea la vreo secțiune — și anume la cei istorică — a Asociațiunii, eu aș socoti că doară pentru mine ar fi mai bine să tot fac cîte ceva, cît voi putea, și să trimit la d-ta consorele lucrărilor mele și apoi, dintre pleave, grîul să-l păstrați pe sama celor ce s-ar putea ajuta cu mici ostenelele mele, fără de aș figura cu numele meu, și eu ceva mai ales.

255

288

D[omnul] ep[iscop] al nostru, de la începutul postului Nașterii D[omnului] pînă acum, au suferit de durerea ochiului drept, prin urmare nici au ieșit din casă. Și așa, lucrurile de cîrmă mi-au cuprins mai tot timpul ca pînă aci, încît multe au rămas din viața noastră socială de pe aici neîncunostințate la gazete. Însă, după ce alții de aici împlu *Concordia* ⁷, și alte foi magiare cu articuli, după cum află că le-ar veni mai bine, nu voi întîrzia și eu, între alte ocupațiuni, a mai însemna iarăși cîte ceva.

Cu aceasta salutîndu-te și îmbrățișîndu-te cu frățească ardoare a animii mele și întru Domnul binecuvîntînd prea amata-vă familie, cu destinsă venerațiune sum și rămii măritei domniei-tale, amicului meu, sincer vechi amic,

Ștefan Moldovan,
prepozit capitular!

255v

¹ O cerință majoră a luptei politice a românilor din Transilvania a constituit-o păstrarea unității de acțiune. Orice abatere de la aceasta era socotită un pericol național. În primăvara anului 1863, o veste nu lipsită de fond a străbătut ca un fulger românească la Roma (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 184—185; IV, p. 379—380). Ca întotdeauna, Bariț pune mina pe condei și îl cheamă la ordine pe episcopul orădean, concludînd categoric că „Diecesă Oradei e fiica Mitropoliei de Alba-Iulia” (*Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 10, p. 38). Despre acest articol pomenește și bunul mitropolit Alexandru Sterca Șuluțiu într-o scrisoare către Bariț din 10 martie 1863, specificînd că: „Eu i-am denegat [lui Iosif Popp Szilagyî — n.ns.] facultatea de a se hirotoni la Roma”.

² La acea dată Ioan Nistor.

³ Despre episcopul greco-catolic de Oradea Iosif Popp Szilagyî de Illésfalva vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 185.

⁴ Traducerea liberă a proverbului latinescu *Hic cedit potens*.

⁵ „Un rar exemplu de omenie.”

⁶ Nu s-a tipărit (vezi scris. XII, n. 1).

⁷ *Concordia* nu era chiar „umplută cu articole despre Lugoș. În preajma scrisorii lui Ștefan Moldovan, publicația lui Alexandru Roman înserează o singură *Corespondință*. Lugoș, 17/29 ianuarie (III, 1863, nr. 7—154, p. 25).

XV

Lugoș, 10/8 [1]863

Mărite domnule și amice!

Batăr că, după proverbiul bătrîn *magis magna conveniunt*, și acum mai ales, cînd părinții patriei, adunați în dietă ¹, cu încredere se razimă mai cu samă — așa zicînd! — pe ostenelele d-tale; cînd patria, ca o mamă duioasă, așteaptă de la d-ta, fiul ei cel mult expert, tot ajutoriul, ca să iasă din labirintul trecutului, arătîndu-i calea cu firul Ariadnei; cînd bunul nostru monarh te-au desemnat de vasul cel ales, întru carele

289

cu confidență au depus intențiunile sale celea umane și glorioase pentru fericirea, prin egală îndreptățire, a tuturor subdiților săi, și așa, toate razele de prosperitate comună a patriei, și relative ale Imperiului întreg, în acea dietă, ca într-un amfiteatru eliptic se adună, ca la un foc concentrat, în d-ta, să mă ierți dacă cu un lucru bagatel te incodez.

Încă în 10 iulie a. tr. cu confidență ți-am fost trimis *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*². D-ta pre aceea o ai predat Comitetului Asociațiunii tra[[nsilva]ne, ca secretariul cel dintîi al ei și marele voitoriu de bine al meu. De atunci pînă acum s-au discutat despre această dizertațiune, ba și în gazetele patriotice române s-au memorat despre ea, iară acum o[noratu]l comitet cere dorința mea asupra ei. Deci eu, cu datul de astăzi, am răspuns că pînă cînd se vor înființa secțiunile necesarii pentru examinarea atîtor opuri și darea opiniunii asupra lor și pînă cînd Asociațiunea va fi în stare de a eda în foile sale elaborate literarii, pentru această dizertațiune ar fi mai bine ca să o reîntoarcă d-tale, și însuși să înfrîngi nuiuaa asupra ei, așa încît de va fi calificată pentru foaia literarie, să se publice întru aceea, iară de ar fi calificată a ieși în broșură deosebi — afară de spesele tipăririi —, tot ce ar întrece să fie a Asociațiunii. Sau, nefiind deajuns calificată, să mi se trimită acasă, ca să mai îndreptez într-însa și să o tipăresc aici, predînd tot venitul curat, mult-puțin, pe sama fondului Asociațiunii.

Acum, dară, cînd vei putea răsufla puțin de lucrurile/ celea mai serioase, mai interesante și foarte grele, te rog pune-i capăt, după înțelepciunea dată și acestei micuțe întreprinderi³, făcute cu aceea intențiune odihnitoare, ca să cunosc mai de-amăruntul locul unde locuiesc. Și apoi, după cum vei zice, așa bucuros voi face.

Ți-am fost atins și de altă dată cum că mă sîlesc a descrie și trecutul și prezentul Banatului întreg. Eu, pe rînd, voi găta și această întreprindere mai voluminoasă. Socotesc că nu va strica nimica întreprinderii mele acesteia, căci r[everendi]simul fr[ate] Gavril Pop⁴ m-au luat pe dinainte, după ce au înțeles de la mine nizuința mea aceasta, căci eu poate că din alt punct de vedere voi cerceta această patrie română.

Acum, cu altele nu te mai ostenesc, ci rog pre D-zeu ca să-ți trimită ajutorul său din înălțime, ca să curgi pe cărarea apucată, pînă cînd, ca marele m[a]rtir Georgie, să porți corona de învingere, bucurîndu-te, în fruntea dulcii noastre națiuni, cînd va cînta cîntarea triumfală, ca națiune însuflețită, liberă și în lume stimată.

Și, pe lîngă acestea, cu sinceritate amicală îmbrățișîndu-te, rămîi măritei domniei-tale umilit frate și amic,

Ștefan Moldovan
prepoșit capitul[ar]⁵.

¹ „Cei mari se adună cu cei mari“. Ștefan Moldovan se referă la Dieta de la Sibiu din 1863—1864, realizare politică remarcabilă — deși efemeră! — a românilor din Transilvania. Teodor V. Păcățian dedică acestei diete un întreg volum, al III-lea, din monumentală sa lucrare *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară* (Sibiu, 1905, p. 3—620).

² Vezi supra, scris. XII, n. 1.

³ Aceeași cu *Descrierea Lugoșului*, din scris. XII—XIV.

⁴ *Gavril Pop*, 1818—1883, originar din Comitatul Turda, cu studii teologice la Blaj, fusese vicar foraneu al Hațegului după Ștefan Moldovan, între 1857—1862. În 1862 e promovat canonic cancelar la Lugoj. A fost membru corespondent al Academiei Române. Vezi despre el *Diecesa Lugoșului. Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 136; Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 128.

⁵ Cu adnotarea lui Bariț: „1863. Ștef. Moldovan, prepoșit, Lugoș, 10 august; răsp. 11 august“.

XVI

Lugoș, 2/1 c.v. [1]864

Mărite domnule și amice!

Anul al 25-lea a ostenelelor celor mai încordate, pentru binele public a patriei, și mai presus de toate a națiunii noastre, de cătră d-ta de bună-voie, sîngur, din unicul motiv mai înalt al amoarei celei mai învăpăiate, celei mai curate și mai adevărate, cu toată promptitudinea oferite, iacă că, din despunerea providenței cerești, se strecură în noianul eternității. Însă nu ca să se înece în acela fără urmă, ci ca, în seria faptelor de viață a națiunii noastre, să rămînă însemnat ca un moment ce face epocă, de la carea se începe majorenitatea națiunii, prin mari și îndelungate suferințe, prin experiență și probe de tentațiuni grele cîștigată.

Căci, precum venerandul senator din Mediaș, Georgie Duldner¹, fost odinioară, sub regimul lui Metternich, agent austriac în Iași, în a. 1838, înaintea magistratului de acolo, cu solemnitate au mărturisit cum că națiunea română nu mai poate peri, pentru că are organul său național, *Gazeta* ce ieasă în Brașov sub redacțiunea lui G. Bariț, așa au și urmat, și acum, sub conducerea, educațiunea raționabilă, fină și adînc și departe pătrunzătoare ce — cu ajutorul lui D-zeu — ai dat/ națiunii minorene și nebăgate în samă, această națiune cu pași urieșești au înaintat și, ca una — după zicerea antică — din zei născută, au crescut în răstimp de 25 ani²; : mare, respectaveră și acuși puternică.

Știu eu că acestea recugetări nu sunt deajuns spre a mă exprima despre tabloul unui pătrariu de secol, întru carele și eu viețuind, am avut parte a-l privi și a exulta de bucurie, de cîte ori am văzut cum semnele de viață, în națiunea noastră, se înmulțesc și se împuteresc, căci amana ei, inteligența ei, au primit sînge curat și căldură nutritoare de la organul *Gazetei* d-tale, spre a se forma un corp, un ins moral înțelept, carele să se așeze pe scaunul de onoare cu boierii popoarelor, cari pînă aci, sub nume de tutorat, cu totul o au fost împilat.

Însă să mă ierți dacă, la începutul anului acestuia, pe această hîrtie, cu amicitie însemnez cu ce cugetări s-au cuprins mintea mea și s-au desfătăt anima mea în momentele de pre urmă ale anului acum trecut. Și să-mi concezi și aceea convicțiune cum că, și de ți se înfătoșează mari greutateți în lucrare, multe neplăceri, ba și ingrătitudini, chiar și

de cătră ai noștri, totuși, fiindcă ești ales de instrument a providenței cerești pentru națiunea noastră, ca odinioară Moisi pentru ai săi, ceriul
258v va face/ ca să fii întărit cu putere de sus, spre a împlini actul reșezării națiunei noastre pe cale legiuită, de moștenitoare în moșia sa. De aici eu, și toți cei ce privim cu plăcere la stîlpul de foc și norul luminos personificat în d-ta, sîntem odihniți de cîte ori te știm că ești la centrul lucrărilor, unde se dezbate și despre soartea națiunei noastre, ori în adunări publice sau private naționale, ori în Dieta țerii, sau Senatul Imperial³, și dacă nu putem lua parte activă, totuși și noi lucrăm, căci ne umilim înaintea s[fintului] altariu a lui Hristos și nu încetăm a vă cere de la Dzeu sănătate și toate darurile Sf[inte]i S[cripturi], fiindcă știm cum că Moisi, rugîndu-se în munte, mai mult s-au luptat asupra lui Amalic ca toată oastea lui Israil.

Ci mi se cuvine să dau loc modestiei și mai departe, și despre acestea acum să nu mai vorbesc, căci le va veni timpul lor, cînd în toată mărimea și strălucirea și frumusețea și întregitatea lor se vor așeza de moștenire monumentală în anima națiunei, din generațiune în generațiune.

Însă totuși lasă-mă ca să te îmbrățoșez cu cei mai scumpă ardoare de amoare a animii mele, și primește și de la mine, între miile de veneratori, o poftire sinceră de Anul Nou fericit!

Și cu acestea, amoarei vechi amicale iară și încă recomădat sum și rămîi, măritei d[omniei] tale sincer amic,

Ștefan Moldovan,
preposit. ⁴!

259

¹ George Duldner, senator sas în Mediaș, era chiar vecinul lui Ștefan Moldovan. În timpul pribegiei protopopului român — ianuarie-februarie 1849 — Duldner i-a salvat lui Moldovan scrisorile și cărțile, pe care i le-a înapoiat după întoarcere. Istoricul Coriolan Suciu — vezi *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933, p. 48 — are o aserțiune frumoasă despre gestul sasului Duldner: „Avem să-i mulțumim și noi și istoriografia română pentru acest gest uman“. Vezi Ștefan Moldovan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849*, în *Transilvania*, VIII, 1875.

² De fapt, la începutul lui ianuarie 1864 se împlineau 25 de ani de la apariția *Foii literare*, cu 1 ianuarie 1838. *Gazeta Transilvaniei* a apărut abia în 12 martie 1838 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 105; v. București, 1980, scrisorile lui Vasile Pop, nr. II, n. 3).

³ Într-adevăr, după lunga perioadă de ostracizare din anii neoabsolutismului — 1850—1860 — Bariț reîntrase puternic în arena politică, încă înaintea *Diplomei de liberalizare din 20 octombrie 1860*. Era membru al Senatului Imperial încă din 1860, cînd Împăratul adunase personalitățile marcante din imperiu, spre a discuta noua formă de guvernare. Din aceste dezbateri a rezultat regimul liberal — 1861-1865 — cînd Bariț a fost corifeul necontestat al acțiunilor politico-naționale românești. Concret, Ștefan Moldovan se referă la Dieta de la Sibiu din 1863—1864, în care Bariț și adepții săi radicali dădeau tonul lucrărilor acestei prime diete românești din istoria Transilvaniei.

⁴ Cu adnotarea lui Bariț: „1864. Lugos, 2/14 ian. Ștefan. Moldovan, preposit. Răsp. 11 făur[ar]“.

292

XVII

Lugos, 21/7 [1]864

Mărite domnule!

Prea amate șienerate frate!

Și de au trecut timp îndelungat de la 11 faur¹ a.c., cu care termin de expeduire e însemnată ultimă amicală scrisoarea d-tale, cătră mine îndreptată, totuși eu am fost acela carele, cu răbdare stoică, am trecut cu vederea toate ocaziunile ce mi le-au îmbiet cercurile favoritoare și, pînă acum, nu ți-am răspuns nimic. A mă excuza nu voiesc, ca să nu mă încusez, însă ceva totuși voi atinge. Eu, adecă, cugetam cum că voi putea găta mai în grabă un op intitulat *Schițe istorice despre Banat*², ca să-l trimiț d-tale pentru percurgere. Însă, după cum mi l-am fost croit, n-am sporit așa ușor ca să-l termin pe cînd am socotit, fiindcă m-au întrecurat de multe ori îndătoririle celea mai grele oficioase, neprevăzute, carele nu s-au putut nici amîna, nici în grabă deplini. Apoi și fr[ate] canon[ic] Gavril Pop încă, știind că lucru la acest op, s-au apucat și au ieșit în public cu istoria Banatului, spre a-și cîștiga p[re]numerenți, mai nainte de ce ar fi avut aceasta compusă³, numai ca cel *prior tempore*⁴, să fie *potior jure*⁵; ce mi-au dat îndemn ca să-mi continuez lucrarea mai amînat. Însă totuși, ca să am un manual de convorbire istorică despre Banat, într-un limbaj mai înflorit, m-am apucat și am tradus din limba germană pe Schwicker⁶, întreg, în 50 coale m[anu]s[cri]se. Și așa cu încetul, voi ajunge și capătul cestui propus, de mă va ținea D-zeu cu sănătate.

260

Ar fi trebuit ca pe acum, pentru membrii Asociațiunii cari se vor aduna la Hațeg⁷, să găt un memorial istoric despre Țara Hațegului, cu descrierea locală a ruinelor vechi și a comunităților și familiilor nobile de acum, dintr-însa. Însă și mai tîrziu nu va strica ca să culeg într-un op tot ce știu despre acea țeară, leagănul româniei⁸.

Așadară, amatul meu frate, să mă cruți cu judecata dacă nu ți-am răspuns la timpul cuviincios. Dar și pentru aceea să fiu dispensat, dacă pentru publicul literariu încă nu sum gata cu ce mi-am propus. Voință am mare, însă ce să fac dacă pe aceasta doi mandatarii neîndurați, timpul și paralele, pe carii îi numim cu un cuvînt *putință* sau *neputință*, o îngustă și o strîmtorească foarte tare. Însă și mai tîrziu va fi bine a le termina celea propuse, decît niciodată.

Pe mine, de două săptămîni, m-au cuprins niște slăbiciuni dinlontru, carele cînd și cînd mă împung prin dreptul maiului și a rărunchilor. Și aceasta mă încearcă mai în toată ziua. Eu le socotesc ca niște urme periodice a boalelor ce am suferit în anii trecuți, tot pe acest timp.

D[omnul] ep[iscop] p⁹ poimîne (23) dimineața pornește la Viena, ca să absenteze pe timp mai îndelungat. Și acestea două cauze mă vor reține acasă, ca pe 1 aug[ust] să nu mă duc la Hațeg. Ci, dacă te va duce

293

D-zeu acolo, rumpe-ți nuiua și asupra m[anuscri]șului meu despre Lugoș, ca așa, cu sau fără oarecareva modifi cați uni, să-l scot la lumină. Și, deodată, să o încredințezi pre Asociațiune cum că scrisorile mele: *Diplomele despre familiile române conținătoare*¹⁰, pe rînd purisate și legate, le voi străpune/ venerat aceiia. Însă de nu m-ar ierta firul vieții, cum sum gata, așa vor fi proprietatea Asociațiunei.

Cu acestea, mulțămindu-ți pentru portretul d-tale foarte bine nimerit, cu carele îmi petrec ca cum ai fi de față, și rugînd pre D-zeu ca să te păstreze sănătos și să se reverse deplinirea dorurilor sale preste toate întreprinderile d-tale, și în numele Domnului binecuvîntîndu-ți scumpa familie, cu frățească venerațiune rămîi măritei d[omniei] tale sincer frate,

Ștefan Moldovan,
prepos[it] capit[ular]./

261

¹ Vezi scris. precedentă, n. 4, adnotarea lui Bariț.

² Ștefan Moldovan n-a mai scris vreo lucrare cu acest titlu.

³ Vezi despre canonicul Gavril Pop scris. XV, n.4. Pînă la urmă nici Ștefan Moldovan nici Gavril Pop nu vor scrie o astfel de lucrare.

⁴ „Primul venit.”

⁵ „Cu drepturi mai mari.”

⁶ *Johann Heinrich Schwicker*, 1839—1902, învățat sas din Transilvania, printre altele autor al unei lucrări despre istoria Banatului, *Geschichte des Temeser Banats. Historische Bilder und Skizzen*, Becicherecul Mare, 1861, cu o a doua ediție la Budapesta, 1872. Nu cunoaștem soarta traducerii lui Moldovan din Schwicker.

⁷ Este vorba de Adunarea generală a ASTREI de la Hațeg din 20—21 iulie 1864 (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVII, 1864, nr. 61, p. 243—245).

⁸ Ștefan Moldovan era autorul unor mai vechi contribuții la istoria și prezentul Țării Hațegului, încă din perioada cînd era vicar în acest ținut: *Anotațiuni despre Țara Hațegului*, în *Foaie pentru minte, inimă și lit rat.ă*, 1853, nr. 34, p. 253—254; nr. 35; p. 261—264; nr. 35, p. 269—271; nr. 38, p. 281—284; nr. 39, p. 289—294; nr. 40, p. 299—302; nr. 41, p. 307—310; nr. 42, p. 315—317; 1854, nr. 36, p. 189—191; nr. 37, p. 197—198; nr. 38, p. 201—202; nr. 39—41, p. 209—212 (continuarea din 1854 poartă titluri diferite: *Cetatea Sergidava*, *Cast. lul Mălăiești*, *Cast. lul de la Sălașul de Sus*, *Cetatea Crivadia*, *Cetatea și Peștera Bolii*); *Statul istoric al orașului Hațeg. După cum l-a descris Incl. ta C. R. Comisiune ord. nată de Inalt[ul] Guberniu pentru lămurirea bunurilor fiscale și comunale în anul 1855*, în *Ibid.*, 1855, nr. 40, p. 217—219; nr. 41, p. 225—227; *Statul economic al orașului Hațeg*, în *Ibid.*, nr. 42, p. 229—232. Despre lucrările promise în această scrisoare nu se cunoaște nimic.

⁹ Alexandru Dobra, despre care vezi scris. XII, n.2.

¹⁰ Se pare că, pînă la urmă, Ștefan Moldovan n-a mai trimis ASTREI o astfel de lucrare. Dealtminteri nu se cunoaște soarta ei.

XVIII

Lugoș, 11/1 c.n. [1]855

Ș *Preaenerate domnule și frate!*

Se apropie acum un jumătate an de cînd nu ți-am mai scris nimic. Și acum și acest an, plin de ostenele crunte și speranțe vii, întru carele cu statornicie de fer și cu tactică adîncă și departeprevăzătoare, în mijlo-

294

cul atîtor valuri, vîrtejuri și scopuli, cu putere extraordinarie de sus întărit și ajutat, ai condus naia vieții constituționale a națiunei noastre, iată, preste puțin timp se străcură în noianul eternității.

Deci, în loc de recreațiune în momentele de pausare, acum între anul vechi și nou, am socotit ca să-ți închin aceste amicale și cordiale șiruri, prin carele mai întii, înălțînd rugăciuni ferbinți la D-zeu, ca să caute cu îndurare și amoare spre d-ta și pentru sărmană națiunea noastră să-ți grăiască la animă celea de lipsă și de folos pentru ea, ca oarecînd amatului său Moisi, față la față, și sub decursul anului cestui nou — și de aci înainte întru mulți ani! — să te însuflețească cu îndoit spiritul lui Ilie, încît să nu poată sta în contra puterii cuvintelor înțelepte ce vor ieși din scumpa-ți gură. Deie-ți D-zeu tărie și în timp, ca micului și defăimatului David, încît să poți rumpe falca leilor și ucide pe îngrozitoriul/Goliat, ca așa să se mărească D-zeu și să se împuterească neamul nostru.

262

Iară pe lîngă acestea esorări, carele pînă la răsufllarea cei mai de pe urmă a vieții mele, în toate zilele, din adîncul animii le voi înălța la ceriu pentru d-ta, cel mai amat și mai venerat al meu frate, îți mai încunoștințez cîte ceva de pe la noi și anume:

Că rădicarea m[itro]p[o]liei gr[eco]-or[ientale] și denumirea m[itro]p[o]litului¹, aici, la ceilalți frați ai noștri, au cauzat numai bucurie nesp. us de mare, carea o au manifestat cu toate putincioasele mijloace; ci se pregătesc a ni se pune în coaste cu toată tăria, spre a dezlădăcina unirea — planta cei nobilă, însă tinără — din mijlocul lor. Acum așteaptă pe m[itro]p[o]litul să treacă pe aici, la Viena. Plănuiesc a mijloci aici reședința unui ep[iscop]p². Și alt[ele]. Dar și la Cancelaria aul[ică] au dat dosul de cătră noi, căci dețărnuirile nouă favorabile la la și 2a instanță, pentru predarea besericilor la uniți aduse, unde — adecă — comunitățile întregi au trecut la unire, le-au nimicit în puterea art[icolului] dioet[al] din [18]48, și ne-au scris ca de aci înainte să susțină comunitățile pre preoți și învățători, după cum i-au susținut ca neuniți.

De aci, ep[iscop]p[ul] au făcut recurs la persoana Ma[jes]t[ă]ței Sale, și trimite deputați, în persoana canonicilor Nagy³ și Liviu⁴, la Viena. Noi ne îndoim că vor putea mijloci ceva modifi cați une în deciziunile Cancelariei. Pașul acesta n-au voit ep[iscop]p[ul] a-l face colective cu m[itro]p[o]litul și celălalt consoțiu ep[iscop]p, / zicînd a fi cauză specială numai a diocezei sale.

262v

Destul că acum se află românii din Austria în două castre, una în contra alteia. Eu știu că *contraria juxta se posita magis elucescunt*⁵, numai și aceea ar trebui să fie ca ai noștri, cu puteri unite, și nu numai cu numele de uniți să se lupte, dacă voiesc a ieși învingători⁶.

Ne trebuie, dară, mai nainte de toate provincia organizată și bine disciplinată. Aceasta numai că căpeteniile noastre o pot face. Însă ce să zici, dacă avem 3 ep[iscop]pi⁷ de atîta diferite păreri și diferite tendințe! Iară la Gherla, acum cînd e mai lipsă de ep[iscop]p, se amîna înlocuirea⁸. Nu știu în ce zace această întîrziere!

295

Deci, eu socotesc că nu va fi de prisos dacă și d-ta, pe lângă alte lucruri grele storcătoare de puteri, îți vei întoarce atențiunea și asupra necesităților urginții a besericii noastre g.-cat., ca așa, sub priveghearea-ți ageră, să capete o direpțiune clerului și națiunei noastre mult folositoare.

Pe lângă acestea, îți fac cunoscut cu mare mulțămire cum că, în urma recercării d-tale, am primit de la Sibiu, în 26 noem[br]ie a.c. fasciculul despre Lugoș⁹.

Mai adaug și ceva familiaru — însă secret! — ce nu ți-am spus pînă acum, cum că fata mea cea mai mare, Lati, în 7 fevr. sau acuzi anul s-au măritat după un june soldat dimis, comite Franc[isc] Norman din Linz, carele acum se află cu locuința în Schwanenstadt, Au[stria] Super[ioară]. El e nepot de soră a lui Zychi, can[celar]ul Ung[ariei]. Părinții lui, și de au încuviințat cu greu acest paș, însă pen/tru că fata mea nu e de familie nobilă — fiind noi militari de la Năsăud —, după statele familiei se eschide de la anumite provente fundaționali. Eu, precum știi, am urît a îmbla după distincțiuni de orice fel. Însă pentru binele fiilor, părinții fac bucurosi ceea ce pentru sine niciodată nu voiesc. Ce zici: eu am vreo 14 atestate despre servițiile mele de pînă aici! Am socotit că vei trece pe aici, la Viena, ca să ți le arăt și să judeci ca un expert, care fire-ar cualificate spre a ruga de la Ma[jes]t[at]ea Sa ceva distincțiune oare să fie egală rangului nobilitariu, ori ba? Însă dacă n-ai trecut pe aici, să mă înștiințezi, sau să ți le trimit acolo în copii autentice, ca să le dejudeci, sau să te aștept cu ele aici, pe cînd vei trece cătră casă. Sau, doară, să le acopere modestia mea pînă după moarte, căci tot pe rînd, dîndu-le D-zeu prunci, aceștia nu se eschid de la acelea, și e sperare vie că D-zeu și cu de aceștia îi va dărui.

O, ca unui mai amat și mai venerat a meu amic, multe aș avea de a spune, însă acum ni s-au întins pe departe această epistolă, preste voia mea! Și așa, cu acestea sărutîndu-te și îmbrățoșîndu-te dulce, cu frățiească venerațiune rămîn prea amatului d[omn] și frate sincer amatoriu frate,

Ștefan Moldovan,
preposit capitular¹⁰./

263v

¹ Printr-o rezoluție din 24 decembrie 1864, Francisc Iosif I aprobă înființarea unei mitropolii a românilor neuniți din Transilvania și Ungaria. Aprobarea are forma unei scrisori personale a împăratului către Andrei Șaguna, iar textul este notabil pentru influența de care s-a bucurat arhiereul neunit la Viena.

„Iubite baron de Șaguna!

Ascultînd cererile românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria, în consonanță cu intențiunea manifestată prin rezoluția din 27 septembrie 1860 și din 25 iunie 1863, am încuviințat ca pentru dinșii să se înființeze o mitropolie independentă, coordonată cu cea sîrbească, și ca biserica episcopească din Transilvania să se înalțe la demnitatea metropolitană.

296

Totodată te denumesc pe domnia-ta arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria.

Viena, 24 decembrie 1864

Francisc Iosif m. pr.“

Vezi și Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 134—160; Ioan Lupuș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, Monografie istorică*, Sibiu, 1909, p. 324—342.

² Într-adevăr, odată cu întemeierea mitropoliei, se vor ridica și în Banat două episcopii neunite, nu una: la Arad și Caransebeș, aparținătoare de Mitropolia neunită din Sibiu. La Caransebeș — locul cel mai apropiat de Lugoșului Ștefan Moldovan — primul episcop va fi Ioan Popasu, instalat la 6 iulie 1865.

³ Mihail Nagy, 1818—1870, originar din Domănești, în Comitatul Stămarului, cu studii teologice la Oradea, a fost dus de Alexandru Dobra la Lugoș, odată cu înființarea Episcopiei greco-catolice a Lugoșului, pentru a ocupa funcția de actuar diecezan. În 1857 a devenit canonic custode. La data acestei scrisori era canonic lector. Vezi și *Diecesa Lugoșului, Șematism istoric*, p. 130—131.

⁴ Despre canonicul Andrei Liviu Pop vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III.

⁵ „Prin confruntarea contrariilor se luminează mai bine [adevărul]“.

⁶ Ștefan Moldovan exagerează, fără îndoială, de pe poziții clericale, așa-zisul „antagonism“, dintre cele două confesiuni românești din Transilvania: greco-catolică și neunită. Pe plan politic, conducătorii națiunii vor ști să evite orice prozelitism profesional, întemeind, în 1869, Partidul Național Român din amîndouă confesiunile.

⁷ Episcopii greco-catolici din Transilvania și Ungaria erau, la 1865 — în afara mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu — Iosif Popp Szilágyi la Oradea și Alexandru Dobra la Lugoș. Deci doi, nu trei!

⁸ Ioan Alexi, episcopul greco-catolic de Gherla murise în 29 iunie 1863. Numirea unui nou episcop în eparhia rămasă vacantă va avea loc abia în 4 iulie 1865, în persoana lui Ioan Vancea de Buteasa (vezi Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr.cat. de Gherla acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 152, 175).

⁹ Este vorba despre scrierea sa intitulată *Descrierea Lugoșului* (scris. XII) sau *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului* (scris. XV), pe care i-o trimisese lui Bariț să o publice. În scris. XV scrie că dacă Bariț nu o consideră aptă spre publicare, să i-o retrimită la Lugoș, ceea ce înțelegem că s-a și întimplat.

¹⁰ Adnotarea lui Bariț: „1865. Răsp. 18 ian.“

XIX

Lugoș, 3/ [1]865

Mărite domnule șienerate frate!

Scrisoarea d-tale din 18 ian. a.c., mie prea estimată, cu amoare frățiească cuprinzîndu-o, m-am apucat cu tot adinsul că mi-o însușesc, ca așa să fiu în stare a prețui mai aproape nisuița cea neobosită a d-tale, însoțită cu statornicie de fer cătră scopul cel eroic și prea nobil a binelui public a națiunei noastre, în toți ramii de dezvoltare, și pe partea civilă și pe cea besericească, ca așa să se mai înalțe și în peptul meu puterea cea însuflețitoare, carea ne-ndeamnă ca — și cu abnegațiunea de noi înșine! — să ne nevoim a împlena cercul aptivității noastre, de la providență nouă destinat.

Însă și partea ultimă din acea scrisoare, carea cuprinde în sine frățescul răspuns asupra planului meu familiaru, au fost ieșită ca din anima mea. Și acum — fie laudat D-zeu! — te poci încunoștința cum că ginerele meu, comitele Franc[isc] Norman¹, nicidecît nu suferă ca să

297

fac acel paș la Ma[jes]t[a]tea Sa, căci el, despre o parte, așa de înțelep-
tește și cu bun succes au știut insinua la familia lui lucrarea sa, încît
acum cu toții se învoiesc ca să fie părtașă și soția lui — fata mea! —
la emolumentele din fundațiunile familiei provenitoare, iară despre
altă parte, însuflețit de amoroarea fetei mele, în carea n-au căutat ranguri,
nici averi, s-au exprimat a se sîmți vătămât dacă eu, fiind în stare beseri-
cească destul de aleasă, aș mai îmbla căciulind și după distincțiuni
civile. Pentru aceea, dară, eu, cu mare odihnă a animii și cu confi-
dență te încunoștințez cum că pe grija mea cei părintească o au învins
înțeleapta tactică a fiilor mei, și așa, pentru astfel de distincțiuni nu
voi face nici un paș.

N.B. Comitele Fr[ancisc] Norman e fiul antii născut a părinților
lui, a lui Ludovic și a muierii sale cei dintîie, Francisca Serafica, fata
com[itelui] Zichy, fost supr[em] com[ite] a C[omi]t[at]ului Bihariei,
prin urmare după mamă e nepot com[itelui] Zichy.

264 În nes cu aceasta, nu voi să ascund de cătră d-ta ce m-au îndemnat
de m-am învoit la măritarea fetei mele după acesta. Eu presupun că
știi / cum că acum de 8 ani, de cînd sum în Lugoș, am fost de toate
laturile intrigat, și la Curtea ep[isco]pească neîncetat descris de un om
periculos, din cauză că la începutul așezării mele aici, în simplitatea
animii, am zis cătră repausatul preposit Aron cum că „ep[isco]pul nu
și-au organizat curtea după sunetul canoanelor bisericești“ (adecă că
și-au adus bucătărească pe aceea pe carea o au ținut în Orade 21 ani
și, fiind nemăritată, are vreo 5 prunci în viață, din cari o fată mare și
acuma e în Curte, iară feciorii pe la școale, și în vacațiuni pe aici).
Aceasta au fost destul ca să mă privegheze cu ochii lui Argus, și așa,
să mă împedeze de a avea vreo influență mai aleasă în lucrurile dioe-
cesane, încît și rugăciunea — pentru orișicine! — de la mine făcută,
nu era bine primită. Toate lucrurile mele, ce am făcut ca vicariu pe
Țara Hațegului ², era defăimate înaintea tuturor chiar de ep[isco]pul
meu, numai ca să-mi micșoreze popularitatea cîștigată. Ba încă au
demădat secretariului său ca toate oficioasele mai momentose să le
țină ascunse de cătră mine. În Curte numai acela au avut vază și ră-
mînere mai îndelungată, carele s-au putut lăuda că nu vine la casa mea.
Aceasta au dat îndemn curtenilor ca, cu alți amici ai lor, să formeze o
societate secretă asupra mea și a fiilor mei, cu scop a ne calumnia fără
rușine, și au privegheat, ba s-au opus cu amelînțări ca nu cumva cineva
din clerici sau din civili să ieie pe fata mea; cu atîta mai puțin ca să se
fericească sub aripile ep[isco]pului meu. De aci, carele din clerici s-au în-
cumetat a intra la mine au fost persecutat și nimicit. Așa p[er] e[xem-
plum] Laday, Daniil Pop, cari apoi au fost siliți a trece la statul civil,
iară Domșa ³ au trecut la neunire etc. Au trimis și scrisori defăimătoare,
în mai multe laturi, asupra casei mele etc., cu un cuvînt au făcut toate
ca să fi statornică turburarea împregiur de Curte, numai ca acolo să fie
liniște, și căsenii să poată vîna grațiile și deregătorile și vaza întru
care se desfătează.

Mai ales din vara de cînd — cu deosebită lucrare cerească! —
am ajuns preposit, s-au îngrijit mai tare, din temere că acum lesne poci

ajunge, după a lor părere, și episcop, și așa au plănuit ca să mă înece cu
fetele la casă nemăritate, ca să poată arăta la lume că n-am chiverni-
264v sit/ casa bine ș.c.l.

În mijlocul acestor intrigi și a celor mai nerușinate defăimări
au venit aici în garnizoană, ca militariu cadet, și comitele Norman.
El, la un bal, și-au pus ochii pe fata mea. Iară eu am îngădit casa mea
de cătră dînsul. Iară el au îndrăznit, cîteodată, a înșchimba vorbe cu
ea la fereastră. De aici au urmat intrigi nouă. De la Curte s-au pus în
conțelegere cu colonelul de aici, acesta au scris la părinții lui. El, între-
bat, le-au răspuns ce intențiuni are. De aci, din despunerea părinților,
l-au supus colonelul la toate probele militarii, spre a-l abate de la scopul
propus, dintre carile cei mai grea au fost că l-au ținut 3 luni în arest
de casă. Mai pe urmă l-au strămutat în corecțiune la miliția limit[anee]
banatică și l-au ținut în Tergova un an, sub priveghere. Aici, în fine,
îmblînd comitele cu multă înțelepciune, l-au aflat neapt de miliție și
l-au strămutat în Viena, unde i s-au dat dimisionalele.

El, între acestea toate, au rămas datornic propusului său, și așa
au dobîndit concesiune de la tatăl lui — acum, ca majorean — a se
căsători și i-au dat restul din partea de la repausată mamă-sa, avut
spre folosire. După aceasta, comitele, cerîndu-mi fata, iară eu neprevăzînd
din partea fiilor națiunei mele vreun prospect, m-am învoit în căsătoria
lor. Ep[isco]pul n-au voit a lua parte la solemnitatea besericească
a lor, făcîndu-se bolnav. Secretariul lui, Olteanu ⁴, au protestat p[ro-
to]p[ro]pului nostru și canonicilor a-i cununa, chiar în dimineața cununiei,
însă acum împlinindu-se 3 promulgațiuni, și aici și în locul nașterii lor,
și nefiind nici o piedecă, s-au cununat. Și așa, toate intrigile, carele au
ținut pînă în ziua cununiei, acum mai mult n-au mai putut influența,
și frații în Christos au rămas cu calculii săi deșerți pentru aceea fată
a mea.

Însă ei acum continuează intrigile și în contra ceștialalte fete...

265 Ci mi se împare că prea tare am rădicat vâlul ce acopere suferințele
mele!... Ce n-am făcut altuia nimănui în lume pînă acum... Ci d-ta,
după înăscută-ți magnanimitate a animii, să ieie în nume de bine această
slăbiciune carea eu, ca căsătorit în mijlocul fraților coelib ⁵, o port în
tăcere, și o voi mai purta, că puternic este D-zeu să mă întărească a o
purta. /

Adevărat, spun, ca unicului meu amic, cum că de multe ori am dorit
ca, dacă ar fi cu puțință, să mă strămut din această dioecesă unde —
fie între noi zis! — moralitatea e decăzută foarte, ca să scap de gonirile
societății secrete. Însă Providența d[umne]zeiască iarăși mi-au însuflat
tărie, ca să rump toate cursele de inimi aruncate, și să primesc toate
în nume de bine, precum și sunt adevărat. *Qui justus est ubiq[ue] tutus* ⁶.

Deputații episcopiei noastre, fiind în Viena, și de i-am rugat, nu s-au interesat a se întâlni cu d-ta. Până acum nu cunoaștem nici un rezultat favoritoriu a ostenelelor lor. Poate că va urma ceva după aceasta.

Eu închid acum această scrisoare cu acea rugare, ca să binevoiești a-mi trimite puțină însemnare despre primirea ei, și unde ești încortelat, ca să poci trimite scrisoarea de-a dreptul. Aș scrie și fr[atelui] Dimitrie Moga⁷ câte ceva, dacă aș ști unde e încortelat, să-i aduc aminte de legătura ce am făcut amândoi în piațul Blașului, la a. 1852, ca să ajungă guvernator în Tr[an]silvania.

Și cu acestea, sărutându-te și rugînd binecuvîntarea ceriului preste scumpa-ți familie, cu toată venerațiunea frățească rămii măritei d[omniei] tale umilit frate,

265v

Ștefan Moldovan⁸ /

¹ Vezi scrisoarea anterioară.

² Vezi scris. IX, n. 1.

³ Láday, Daniil Pop, Domșa rămîn deocamdată persoane neidentificate.

⁴ Ioan Olteanu, 1839—1877, singurul episcop greco-catolic de Lugoj originar din Banat. S-a născut în satul Sintești, a studiat la Lugoj, Blaj și Viena, a intrat după studii în rândul funcționarilor eparhiali de la Lugoj. Fără a fi trecut prin rangul de canonic, e numit episcop la 31 de ani, în 1870, după moartea lui Alexandru Dobra. După 3 ani, la 16 septembrie 1873, trece ca episcop greco-catolic la Oradea, după moartea lui Iosif Popp Szilágyi. De păstoria lui Ioan Olteanu se leagă edificarea palatului episcopal din Lugoj.

⁵ De regulă, canonicii greco-catolici erau recrutați dintre preoți necăsătoriți („coelibes“). Ștefan Moldovan face parte dintre acei cîțiva înalți demnitari bisericești promovați ca urmare a meritelor deosebite față de națiune: Grigore Mihali, Ilie Vlăsa, Țicudi, Anton Vesteșean. Coelibii⁶ nu i-au agreat niciodată pe acești „intruși“, care puneau deasupra intereselor confesionale pe cele politico-naționale.

⁶ „Ceea ce e drept, pretutindeni e în siguranța.“

⁷ Dimitrie Moga, 1812—1873, fruntaș politic al românilor din Transilvania. Născut în Frata, din Comitatul Cojocna, a studiat dreptul la Liceul academic piarist din Cluj și a practicat avocatura la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș. Și-a cîștigat merite, înaintea revoluției de la 1848, ca funcționar cameral în Munții Apuseni. Anul 1848 l-a prins în mijlocul mișcărilor, alături de care a luptat pentru drepturi naționale și sociale. După revoluție a urcat în ierarhia funcționărească a vremii: consilier la Tribunalul din Alba-Iulia (1851), secretar gubernial la Cluj (1861), jude la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș (1862), unde a ajuns în 1862 președinte de senat.

⁸ Cu adnotarea lui Bariț: „Răsp. 7 mart.“

XX

Lugoș, 5 mai [1]865

Mărite domnule și frate!

Astăzi fiind ziua numelui d-tale, mai întîi dis-de-diminează m-am plecat cu totul înaintea ș[fîntului] altariu a lui D-zeu, rugînd pe atot-putericul și înduratul părinte ca să-ți dăruiască sănătate statornică,

300

care acum, precum am cunoscut din *Gazetă*¹, sub manina greotăte a lucrurilor mari pentru patrie și dulcea noastră națiune deplinite, se află încîtva debilitată, și ca să te învrednicească a vedea și a te desfăta de fericirea prea amatei familii a d-tale. Iară acum, și pe această hîrtie, o însemnez aceasta a mea, cu și pentru d-ta, cu toată amoarea cîtă un amic sincer în anima sa poate cuprinde, în ziua de astăzi întreprinsă conversațiune, neîncetat salutîndu-te și poftindu-ți: la mulți ani fericiți a ajunge ziua de astăzi.

Din celea 17 puncte carele ar cuprinde partea a doua a articolului d-tale din *Gazetă* despre sinoade², în punctul al 8-lea³ am cunoscut izvorul că de ce nunciul ap[osto]lic au trimis în extras 4 întrebări, ca să răspundă ep[isco]pului nostru la ele, cu cuvînt ca, așa, să aibă nunciul elemente de ajuns, din toate părțile adunate, spre a aduce judecata asupra postulatului aceluia, ca și mirenii să ieie parte la sinoade. O copie a solicitațiunii nunciului am fost trimis în secret excel[enței] sale d[omnului] m[itro]p[o]lit încă în vinerea Paștilor, cu rugare ca să-mi răspundă ceva, spre a ne concentra momentele pentru susținerea acestui postulat. Însă pînă azi nu mi-au răspuns nimic, iară în locul doritului răspuns, îți mulțămesc pentru artic[olul] din *Gazetă*, căci din acela am cunoscut stadiul în carele ne aflăm⁴. Acum, ce va răspunde il[ustritatea] sa d[omnului] ep[isco]p la acelea 4 întrebări, noi nu știm, fără Capitulum recerut de ep[isco]pului, își va da, din ședința de mîne, acum pregătită opiniunea sa, conformă intențiunilor d-tale.

De unii articuli din *Concordia*, în contra ep[isco]pului nostru îndreptați⁵, ne-am întristat și s-au recercat ca să ne mai cruțe, căci pusețiunea noastră de acum / e foarte critică, încît un atac și mai ușor, însă bine nimerit, ar strica mult cauzei ș[fîntei] uniri, pe aici, unde stăm ca pe sponci.

Fr[atele] Fekete, după D-zeu, ajunge acūși ep[isco]p. Eu, cu deosebire, mă bucur, căci voi să ajung ca pe unul din învățăceii mei să-l știu întru o demnitate besericească așa de înaltă⁶. El va avea a se lupta cu multe neplăceri, însă e tînăr, și puterile trupești vor ajuta pe celea sufletești, ca să nu se obosească întru organizarea diocesei sale și manuiținerea disciplinei într-însa.

Eu, din ian[uarie] a.c. începînd, am fost mai mult bolnav decît sănătos. Iară mai cu samă în ceste 6 săptămîni din urmă, mai greu m-au apăsă neputințele. Însă acum, de oarecîteva zile — lăudat să fie D-zeu! — mă simțesc mai bine.

Acum iarăși mă întorc la beserică, și, sub jertfa necurmată a celui ce s-au dat pe sine pentru lume, te voi aminti și pe d-ta, ca să fii mîntuit ori de ce boală ai fi cuprins, ca așa, în trup și în suflet întregit cu amoarea animii, să mai poți cuprinde regenerată tînără națiunea noastră și

301

lumea, în timp îndelungat, și cu înțelepciunea să o crești și să o conduci la pământul aproimisiunei.

Cu acestea, sărutându-te și binecuvântându-ți familia, mă țin fericit a fi și a mă numi al măritei d[omniei] tale vechi amic,

266v

Ștefan m.p.,
prepozit capit[ular] 7. /

¹ Vezi aci infra, nota 2. Bariț a fost împiedecat să-și termine un articol despre sinoadele bisericești, din cauza unei îmbolnăviri. Iată ce scrie el însuși: „Fiindcă auctoriul acestei disertațiuni se află de opt zile sub curia medicească, încît nu e în stare de a complini și a derege în partea ei din urmă, de aceea publicarea trebuie să se mai amîne. De altfel cuprinsul sinoptic al părții din urmă ar fi: . . .”, și enumeră 17 puncte care crede că formează esența problemei. S-a păstrat și certificatul medical primit de Bariț cu această ocazie, într-o copie scrisă de el, existentă la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, arhiva personală George Bariț, anexă ad nr. 468.

² Vezi și nota 1. Articolul se intitulează *Sinoadale în biserica gr. catolică răsăriteană* și s-a publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 28, p. 110—111; nr. 29, p. 114—115; nr. 30, p. 119.

³ Vezi și nota 1. Punctul al optulea al lui Bariț prevede „un memorial la Nunciatura” apostolică din Viena, în sprijinul cererii românilor de a li se restabili sinodul bisericesc tradițional.

⁴ Este articolul despre sinoade (vezi nota 2).

⁵ *Concordia* n-a tipărit în 1865 nici un articol împotriva episcopului Alexandru Dobra.

⁶ Ioan Fekete Negruțiu, canonicul din Blaj.

⁷ Adnotată de George Bariț: „1865. Ștefan Moldovan, preposit. Lugos, 5 mai. Răsp. în 6 apr. 1866”.

XXI

Lugos, 2/5 [1]866

Christos a înviat!

Prea amate și preaenerate domnule și frate!

Pe cînd vă aduce poșta scrisoarea mea aceasta, își vor fi împlinit amicii și stimătorii d-tale cei mai de îndemînă acea sinceră și cordială dorire, de a folosi ocaziunea binevenită a zilei onomastice numelui ¹ patronului d-tale consințite, spre a vă gratula și cere de la D-zeu sănătate și zile îndelungate și fericite a petrece, dimpreună cu venerata-vă doamna soția, și cu familia stimată cu carea cel prea înalt v-au dăruit, pentru binele public al patriei și al națiunei, și pentru bunăstarea domestică a întregii familiei d-tale.

Însă binevoiește a mă primi și pre mine, cel depărtat cu trupul însă aproape cu spiritul, ca să fiu numărat și eu în ceata acestora mai devotați amici ai d-tale, și orice bine v-au orat ei, primește și de la mine aceea întocma, carele aici în taină îmi rădic ochii animei mele cătră ceriu și conchid esorările tuturor cu un „Amin!” ferbinte.

302

Mulțămită lui D-zeu, sănătate și îndemn, ca să fiu eu norocos a primi neprețuita epistolă a d-tale din 6 l.tr., căci prin aceea mi s-au odihnit anima cei îngrijată pentru scumpa-ți sănătate, despre carea din funtane sigure am fost auzit a fi periclitată ². D-zeu toate le întocmește pentru binele nostru, prin urmare și aceasta încă au fost de lipsă în economia providenței cerești, ca să-ți curățească trupul de multe umezeli stricacioase, și să-l prefață mai apt de a purta nobilul acela su-flet în viitoriu, pe timp / mai îndelungat.

268

Omului, a se apropia de moarte sau, mai bine zicînd, a se pregăti spre moarte, mai întîi îi vine cam cu greu. Aceasta o influințează îngrozirea naturală de nimicire. Însă, după ce e norocit ca, cu darul lui D-zeu ajutat, să-și pună toate ale sale în rînd bun, și așa, prin aceasta, să rumpă cu trecutul, încît apoi fără patimă să poată căuta în viața trecută, o, ce mîngiere are cînd vede deșertăciunea acestor trecătoare, și că însuși și-au ales partea cea mai bună! O, aceasta e avuția cei nesecată, aceasta e pacea cei cerească, carea se pogoară în animele noastre, pre carea lumea nu mi-o poate da, nici poate lua! Aceasta e pregustarea ambroziei cerești, a fericirii eterne, de carea socotesc că te-ai împărțășit și d-ta cînd te-ai pregătit de moarte, și o am gustat — din grația ceriului — și eu în asemenea cercustări, și o simțesc a lucra în mine și acum o mutare extraordinarie, cînd îți scriu aceasta, fără de a o putea spune cu cuvinte omenești.

Dă laudă lui D-zeu că de trei ori ai fost pînă acum în pericol de moarte, căci experiența proprie e mai mare avuție de perfecțiune spirituală, decît mii de învățături a înțelepciunei omenești. Eu, în descrierea vieții mele mai de curînd făcute, am prenotat 19 întîmplări grele carele m-au pus față cu moartea, de unde numai degetul lui D-zeu cu minune m-au mîntuit.

Că ai trimes la foaia *Sionului r[omânesc]* însemnăturile mele istorico-besericești din ținutul Mediașului, prea frumos îți mulțamesc ³. Eu le-am fost depus la d-ta cu acel cuget ca, ajutîndu-ți D-zeu a descrie o istorie mai pre larg a Tran[silva]niei, să deservească și acelea pentru o ochire sinceră a unui trecut de 2 seculi a românilor din acel scaun. / Documentelor istorice încă nu le-au venit timpul, precum nici al istoriei neinteresate, pînă ce nu va aduce D-zeu patria și, cu dînsa, națiunile ei în statul normal al păcei și al ordinei, cînd fără patimă, în liniște, să audă și să primească adevărul, carea epocă acum se prevede a fi mai departe, doară, de cum am socoti noi.

268v

Însă pentru aceea nu strică a aduna și a păstra material bun ca, dacă nu va fi iertat lui David a rădica beserica lui D-zeu, să poată aceea împlini Solomon următorul lui. „Viața unui om — au zis odinioară cont[ele] I[osif] Kemény ⁴ — nu e deajuns pentru compunerea istoriei patriei noastre, ci noi să adunăm materialul și, bine ordinar, să-l lăsăm de moștenire următorului înțelept, carele mai ușor va adăugè celor adunate, celea recerute, și le va redeage.”

303

Fr[ate]lui Fekete ⁵, ca fostului adinioară discipul a meu, i-am scris chiar la timpul recerut, ca să nu îmble așa tare după ep[isco]pie, ci să încredințeze mai mult lui D-zeu decât oamenilor nedefecați cauza aceasta, pentru că *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei* ⁶, Îi va fi de învățătură pe altă dată. Pentru el poci recita cuvintele zise de Pontificele Leo XII în a. [1]824, pentru abatele Ludov[ic] duce de Rohan și p[rinci]pe de Leon, recomandat de cardinal: *Sunt animus, pietas, virtus, sed deficit aetas* ⁷.

Acum, ținerea sinodului provincial iarăși dă de multe pedeci ⁸. Una e dinlontu, că Roma poștește programul celor pertraptînde a se susține mai întii acolo, spre reviziune, ce cu cealaltă lume catolică nu face. Alta e din afară, căci se îngreunează norii politici pentru vifor înfricoșet ⁹, ce nu va suferi atare adunare publică. Dar mai sunt și alte pedeci, carele acum sunt puse sub sigiliul secretului. Noi totuși, aici, suntem avizați de la ordinatul nostru ca, *capitulariter* ¹⁰, să pregătim materialul celor pertraptînde în sinod. Însă deodată ni s-au dat a înțelege a nu ne grăbi cu el. Acum îmi prind bine acelea 17 puncte ale d-tale despre sinoade ¹¹.

E timpul nefavoritoriu, însă pentru aceea totuși am lucrat un proiept pentru seminaru domestic și altul pentru reședința ep[isco]pească ¹², ca să nu mai fim ca niște proletari, / fără nici o sucțiță de moșie.

269

Eu acum, într-un an și jumătate, măritîndu-mi fetele amîndouă, după cum au voit Dumnezeu, iară nu după cum au intrigat inimicii, am rămas ca ars de foc în cele materiale, căci am fost înduplecat, ca tată, a mă afunda în dătorii mari. De aceea, pînă la depurarea datoriilor, m-am retras de la toate alte erogațiuni, spese incongiuravere, și această criză va mai ține preste mine încă vreo 16 luni. Pînă atunci, dară, eu îs ca mort pentru lume, pentru publicul cel mare, căci eu capital am viața și ipotecă onoarea, și altceva asecurătoriu pentru creditori; nimic. Eu aceasta, ca tată, am sacrificat fiilor mei! Și aceasta e cauza pentru carea nu m-am prenumerat nici la *Gazetă*, dar nici la un fel de nivele, ca să mă scutur în grabă de dătorii. Iară ca să le port pe credit, îmi este cu greu.

Dară cîrma cerească nu m-au lăsat numai cu atîta ci, după mări-tarea fetei cei mai mici, în 8 oct. a.tr. întîmplat[ă], m-au cercetat și cu boală: de turburarea veninului, cu opintiri împreunată, carea mai întii 6 săptăm[îni], după aceea, alternative, cîte 1 săptămîină m-au muncit, de am slăbit foarte, și mă încărunește tare.

Ba, încă unul din inimicii mei neadormiți, care de 3 ani duce rola de executare a planurilor secrete a societăței, r[everendi]s[imul] Petru Rátz ¹³, mi-au intentat proces și la judecătoria civilă și cei bisericească, așa zicînd, din senin. Acum trebuie să mă apăr de două laturi. Am sperare în Dumnezeu și în dreptul cauzei, că vor rămînea rușinați. După finirea acestui atentat malițios, de mă va ținea Dumnezeu în viață, îți voi trimite statul lucrului și rezultatul lui.

Cu acestea eu, în a[nul] al 53-lea vieții mele, după ce am servit publicului 30 ani de onoare, te întîmpin pe d-ta, amatul meu frate, acum cînd serbezi împlinirea a 54 ani ai vieții, sacrificaiți lui Dumnezeu

și patriei și dulcei noastre națiuni, dar, dar *in specie* și mie, cu multă amoare, din tinerețe pînă acum consecrați: deie D-zeu ca acum să se înceapă partea a 2-a a vieții d-tale, plină de merite și de mărire!

Din mișcămîntul lumii însemnez că pe aici, pînă ieri, au trecut 3 batalioane din Regim[entul] grăniț[ar] germano-bănățean, și s-au tras cătră Hațeg, destinate pentru P[rinci]pate.

Cu acestea, rennoindu-mi votul animei și sărutîndu-te, rămîi al d-tale sincer frate,

269v

Șt. Moldovan m. pr. /

¹ Sărbătoarea Sfîntului Gheorghe, 23 aprilie.

² „Debil“ la plămîni, George Bariț a suferit toată viața numeroase accese bronhopulmonare, Cea mai periculoasă a fost „aprindearea de plămîni“ din primăvara anului 1866 (vezi și *Gazeta Transilvaniei*, XXIX, 1866, nr. 8, p. 29) „vindecată aproape miraculos pentru condițiile medicale de atunci. Vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 120.

³ *Sionul*... n-a publicat nimic din însemnările lui Ștefan Moldovan.

⁴ Despre legăturile lui Ștefan Moldovan cu istoricul maghiar Kemény József și admirația lui față de acesta, vezi scrisorile I—III, supra.

⁵ Ioan Fekete Negruțiu.

⁶ Forma exactă a pasajului biblic: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Pavcl, Romani, IX, 16)* = „Deci, dar, nu este de la cel care voințește, nici de la cel care aleargă, ci de la Dumnezeu care miluiește“ (trad. Gala Galaction).

⁷ „Există suflet, credință și virtute, dar lipsește vîrsta“.

⁸ Ținerea unui sinod sau conciliu provincial al bisericii greco-catolice din Transilvania și Ungaria se amină mereu, cu toate străduințele eroicului arhiereu Alexandru Sterca Șuluțiu. Motivul principal era acela că, organizîndu-se mitropolia în chip de provincie metropolitană, cu episcopatele de Gherla, Oradea și Lugoj strict subordonate ca sufragane, biserica românească se emancipa complet de orice tutelă a catolicismului unguresc, reprezentat de forul primațial de la Strigoniu. Conciliul provincial va avea loc abia în 1872, între 5—14 mai la Blaj, sub păstoria mitropolitului Ioan Vancea. Vezi *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș ținut la anul 1872*, Blaj, 1886.

⁹ Acel „vifor înfricoșat“ ce amenința în subsidiar din 1865, era actul dualist austro-ungar, care avea să fie desăvîrșit în 1867.

¹⁰ „În cadrul capitulului.“

¹¹ Vezi scris. anterioară, n. 2.

¹² După lucrarea *Diecesa Lugoșului. Sematism istoric*, p. 100, sub păstoria lui Alexandru Dobra, la Lugoj nu exista încă o reședință episcopală corespunzătoare. Vezi și scris. XIX, n. 4.

¹³ *Petru Rațiu*, 1805—1875, originar din Silvașul de Cîmpie din apropierea Clujului, cu studii la Blaj, Tirgu-Mureș, Cluj, Oradea și Pesta. După cîteva decenii de activitate în parohii, în 1862 devine canonic școlastic la Lugoj. Vezi despre el *Diecesa Lugoșului*..., p. 135—136.

XXII

Lugoș, 28/1 [1]867

Amate domnule și frate!

Cînd au intrat la mine în chilie Ilie Iuliu Ketzanu ¹, doctorand de jure, și mi-au adus sub sigil, cu adresa de d-ta scrisă, *Petițiunea românilor susținută Ma[jest]t[ă]tei Sale*, în 30 dec.a.tr.², m-am însuflețit din-

Iontru și, oarecum, m-am întinerit, căci deodată, cu iuțala fulgerului s-au înfătoșat înaintea ochilor sufletului meu toate momentele celea mai culminante de amicie veche, cu carea necurmat m-ai cuprins, dară și unele trăsuri de suferință mie cunoscute, prin a cărora probă te-au făcut providența divină a fi organul națiunii noastre, floarea cei nevește-ziveră și bărbatul doririlor și al nemuririi.

Deci,enerate domnule și frate, cum să-ți răsplătesc pentru atâtea semne de amoare, decît să te încunoștințez cum că sufletul și anima mea se umilesc înaintea Tatălui Ceresc în toate zilele, cu suspine negrăite, ca toată darea cei bună și toate binecuvîntările sale să le reverse de prisos preste neprețuita viață a d-tale, conservîndu-te în pace și sănătos, la mulți și fericiți ani, spre bucuria familiei, a națiunii și a amicilor d-tale.

Eu, din celea 7 exemplare primite, unul l-am predat il[ustrității] sale d[omnului] ep[iscop], unul — după cum, cu scumpa-ți mîină, ai însemnat pe el — d[omnului] Marienescu³, unul l-am păstrat pe seama arhivului capitalariu și altul pe sama mea, iară celealalte 3, cu numele d-tale, le-am predat la cei mai stimați ai noștri de aici.

Cum primesc frații maghiari acest paș solen, se cunoaște din extratele ce le-au făcut în gazetele lor. Orișicum, sămînța e sămănată la timpul său în anima Împăratului, spre a produce fructe. Și, de nu va putea Împăratul descurca firele politice, spre îndestularea popoarelor, va descurca D-zeu, evoluînd evenimentele, carele cu sine poartă egalitatea drepturilor tuturor naționalităților apăsate.

Moșul m[itropo]lit⁴, într-o scrisoare confidențială mie de curînd trimisă, arată îngrijirea de a urma curînd, și cu rezultatul propus, organizațiunea provinciei noastre besericești, în doritul sinod, fiindcă proieptele ce i s-au susținut de cătră respectivii, în multe divergează de la disciplina besericea răsăritului⁵. / Înșă eu așa cuget, cum că oricîte proiepte au susținut și vor susține respectivii ex[celenței] sale, acelea în sinod nu pot servi de barn, dacă nu s-au pregătit sau nu se vor pregăti într-o conferință preliminarie, cu consens unanim, de cătră m[itropo]litul și sufraganii lui, fiindcă sunt operate de ale singuratecilor, ci numai de adnotațiuni pentru ajutorarea memoriei, pe sama comisiunilor, carele atunci voi elabora operatele necesarii, spre a se da înainte la dezbatere, și numai rezultatul dezbaterilor se va fipsa în sf[întul] s[inod], ca operat de statut. Capitulum de aici au avut parte a cunoaște un proiept de acelea, și au dat și din partea sa la ordinariat titulele agendelor obiecte, pentru sinod prov[incial] socotite.

Iară ce se ține de starea mea cei privată, trebuie să-ți mărturisesc în camera amiciea cum că încă nu m-am mai scuturat de negativele contrate cu măritarea fetelor mele. Încă mai am a 3-ia parte a depura. Și așa, stau închis de cătră publicul cel mare. În anul acum expirat am

cetit *Gazeta* numai din mîna amicală. O aș ceti acum ca a mea, dacă mi-o ar trimite fr[atele] Iacob⁶ și pe credit, pînă mai încolo, cînd i-o aș răfui cu mare mulțămîntă.

Ep[iscop]ul din Caransebeș⁷ au pășit cu toată ostilitatea în contra ordinariatului nostru, defăimîndu-l la Î[nalta] Cîrmă, cu toate cuvintele adunate din vocabularia carele cuprind în sine înțeles de calumnie. Iară între noi, canon[icul] Rațiu⁸ atîta au tot scris la suspiciuni și defăimări asupra fr[ăților] săi canonici, la ep[iscop]ul și la alții și, în fine, le-au culminat și asupra ordinariatului său, încît acum numai contragerea acelora o au conglomerat din nou într-o arătare de 13 coale, sușternută acum „pe s[fințele] sărbători, și ep[iscop]ului și întocmai și m[itropo]litului și C[on]sistoriului m[etropo]litan, cu postulat ca să se înainteze la Împăratul, cerund comisiune rom[ano]-cat[olică] și dejudecarea în sinod prov[incial]. Spinele au intrat în palmă. Dacă nu s-au scos cu grabă, acum îl va scoate coptura. Acesta e rezultatul intrigilor așitate și nutrite chiar din curtea ep[iscop]ească, asupra mea și a fiilor mei. Înșă D-zeu au împărțit limbile lor, și acum așa s-au întors foaia, ca *per quod quis peccat per idem puniatur*⁹. O, în locul acestor scriptitățiuni ticăloase, cîte bune s-ar fi putut face pentru binele public!

Iată că, în loc de a-ți scrie cîte ceva plăcut și mîngăitoriu, ce ți-ar cădea bine, fiindu-ți și altcum sănătatea înfrîntă de osteneala / și privegherea cei multă pentru binele de comun, eu deodată am grămădit mai tot de cele neplăcute. Înșă să mă ierți dacă în lume numai d-tale mă încumet a vădi ale mele în toată golătatea lor, căci mi se împare că făcînd așa, mă mai ușurez și capăt putere la luptă și statornicie în răbdare mai departe.

Cînd închid acestea, maghiarii așteaptă cu sete ministeriul apromis de cătră M[ajest]t[atea] Sa și beserica Ungariei se bucură de noul primat Simor¹⁰, ep[iscop] din Iaurin¹¹.

Și cu aceasta te sărut, binecuvîntez amata-ți familie și cu frățească și amicală venerațiune rămii amatei d[omniei] tale frate și amic,

¹ Ilie Chețanu va ajunge ulterior avocat în Craiova, de unde avem la 1890 o veste despre el prin Simion Mihali Mihalescu (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 69).

² Este vorba de acel „memorand” timpuriu către Împăratul, alcătuit de George Bariț și Ion Rațiu în numele românilor transilvăneni, în care se protestează împotriva iminentei suprimări a independenței Transilvaniei. Memoriul a fost înmînat monarhului în ziua de 30 decembrie 1866. Ediția românească: *Petițiune subșternută Majestății Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea și apărarea autonomiei Marului Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dietei, și continuarea lucrărilor ei. Însoțită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni*, Brașov, 1867. Vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 133—134; III, p. 190.

³ Atanasie Marian Marienescu, la acea dată „asesor de sedrie” la Lugoj (funcționar la institutul de ajutorare a săracilor și orfanilor).

⁴ „Moșul mitropolit” era Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁵ Alexandru Sterca Șuluțiu a fost printre cei din urmă apărători hotărâți ai esenței *orientale* a confesiunii greco-catolice române (după moartea lui, în 1867, doar Ioan Fekete Negruțiu și Ioan Micu Moldovan vor mai păstra energic această orientare — care cobora de la Inochentie Micu și Grigore Maior —, dar rolul lor relativ modest nu le va permite vreoa intervenție hotărâită în acest sens). Cealalți responsabili se vor complăce în lunecarea spre un cătolicism fastuos și înșelător, care contravenea fundamentelor pe care se sprijinea Unirea de la 1700. Într-adevăr, cînd sinodul *provincial* se va ține, el se va numi, semnificativ, *conciliu*, iar viitorul mitropolit Ioan Vancea va accepta întreaga coloratură catolică, dominantă total, după 1872, în biserica greco-catolică din Transilvania. Vezi și scris. anterioară, n. 8.

⁶ Iacob Mureșanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

⁷ „Episcopul din Caransebeș”, neunit, era Ioan Popasu.

⁸ Petru Rațiu (vezi scris. anterioară, n. 13).

⁹ „Cine prin ce păcătuiește, prin aceea se și pedepsește”. Corespondent român: „Toată pasărea pe limba ei pierde”.

¹⁰ *Simor János*, 1813—1891, cardinal, primate al Ungariei, arhiepiscop de Strigoni. Vezi despre el: Walter Gyula, *Simor Janos bibornok hercegprimas emlékezete*, Esztergom, 1891; *A Pallas nagy lexikona*, vol. 14, Budapesta, 1897, p. 1110—1111.

¹¹ Înainte de a fi arhiepiscop de Strigoni, Simor János a fost episcop de Iaurin (Győr).

¹² Adnotată: „1867. Ștefan Modovan, prepozit, Lugos, 28 ian. Primit 1 febr. Răsp.”

XXIII

Lugos, 3/5[1]867

Christos a înviat!

Prea venerate domnule și frate!

Cînd erai în Seminariul din Balș¹, mai înainte de aceasta cu 30 ani, și studiai principiile politice ale lui Szechenyi² și tendințele lui Wes-selényi³ și ale consoților lor, din cărțile de ei edate⁴, atunci era lesne ca să ne adunăm în muzeu, la S[în]giorz, ca la zioa onomastecă a d-tale, și să-ți gratulăm ca D-zeu să te țină a serba ziua numelui la mulți și fericiți ani, pentru binele clerului și a națiunii noastre. Atunci repețeam cuvintele medicului Pop⁵, care au zis că ești om de mătasă. Atunci te asemănam, în liniamentele feței, cu Napoleon cel Mare. Atunci preziceam că vei fi luceafărul care arată lumina, îngerul conducătoriu care scoate pe Israil din pămîntul sclăviei, și altele multe care ni le puneau în gură spiritul Domnului, ce ne însuflețea.

De atunci, providența divină ne-au dat fiecăruia din noi partea de lucru în agrul și vinea sa, și, în acea simplă însă însuflețitoare, în acea sinceră însă majestatică, în cerc mică însă puternică coadunare amicală, nu ne-am putut înfățișa înaintea prea amatei și prea veneratei d[omniei] tale mai mult. Eu însă așa sum convins, cum că din acei de atunci conseminariști, cîți încă se mai află acum în viață, acea simțire curată, acea dorire și poftire înflăcărată care atunci, în primăvara vieții lor, o au depus în anima sa pentru vener[ata] d[omnia] ta, aceea o mai păstrează și acum în adîncul animei sale, ca un mărgăritariu de mare preț. /

272

308

Însă de 30 ani d-ta, cu ajutoriul grației cerești, ți-ai lărgit anima, de cuprinde în sine toată dulce națiunea noastră, cuprinde în sine, în giur de aceasta, o lume mare. Acum, dară, muzeul seminariale ar trebui să fie mai larg ca Cîmpul Libertății, ca să încapă toți aceia cărora le-ai deobligat anima de a te stima și venera totdeauna, și a-ți gratula la ziua numelui d-tale.

În pruncia noastră era națiunea română, politiceste, moartă, însă sasul Geor[g] Duldner⁶ au profetat că au înviat, cînd au văzut a ieși *Gazeta* rom[ânească], sub redacțiunea d-tale. Iară popa Roth⁷ se temea că, de vor urma românii principiile d-tale, atunci, în scurt, limba română va domni în Transilvania. De atunci pînă acum, timpul au trecut cu reprejune, însă lăudat să fie D-zeu carele te-au păstrat patriei și națiunii noastre pînă acum, între mii de vifore grele, și au mestecat evenimentele lumii, din ceasta în ceea, încît, pe rînd, toate s-au arătat în faptă, cite despre d-ta s-au prevăzut și presupus.

Acum, însă, urmează celea mai grele ispitiri asupra dulcii națiunii noastre, căci orizontul politic într-atîta s-au întunecat, încît se pare că ni s-ar fi închis toate căile de scăpare⁸. Însă providența divină va întă-rîta toate popoarele, va scutura pămîntul și, dacă va fi lipsă, cu foc și cu sabie va deschide cale și nouă. Căci pînă cînd unii vor concerta că a cui să fie Luxemburgul, alții vor arunca sorții că a cui să fie românii, D-zeu îi va păstra, spre mărirea numelui său celui sînt, pentru un viitoriu mai bun.

Iară pe d-ta te-au ales ceriul ca să fii și să rămîi în ce ți-au dat îndemn a te deprinde din tinerețe, ca să te întărești în caracterul cel neînduplecat, roman, cîntat de Orațiu: *Iustum et tenacem propositi virum...*⁹ /

Patronul numelui d-tale au învins pe tirani, au învins lumea. Curge, amatul meu i veneratul meu Georgie, pe calea pe care de 30 ani ai alergat, pînă în capăt, cu răbdare statornică! O, de te-am urmași noi cu toții, ca anticipate să putem fi siguri despre urmînda învingere glorioasă! Iară bunul D-zeu să se îndure spre noi toți, și să te păstreze în pace, sănătos, la mulți ani fericiți, pînă cînd vei conduce pe Israil în pămîntul apromisiunei, pînă cînd te vei bucura de fiii fiilor tăi, pînă cînd vei putea zice: „Pace preste Israil!” și vei gusta bunătățile Ierusalimului în următoarele zile ale scumpei vieți a prea veneratei d[omniei] tale!

Cu acestea, amoarei frățești cu totul recomîdat, sărutîndu-te dulce și întru Domnul binecuvîntîndu-ți amata și stimata familie, cu frățească venerațiune rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale vechi amic și frate,

Ștefan Moldovan,
preposit¹⁰. /

273

¹ Bariț a absolvit Seminarul teologic din Blaj în vara anului 1835, avîndu-i colegi, printre alții, pe Dimitrie Boer, George Dragea, Iacob Mureșanu și Iosif Tarța. Ștefan Moldovan a absolvit cu un an mai tîrziu, în 1836.

309

² Széchenyi István, 1791—1860, întemeietorul curentului liberal-național maghiar.

³ Wesselényi Miklós, 1796—1850, propagatorul aceleiași curent în Transilvania.

⁴ Lucrările celor doi ideologi unguri vehiculau idei generoase, extrase din curentul revoluționar francez. Aceste idei s-au dovedit, însă, catastrofale la 1848 pentru românii, sașii, rutenii, sîrbii și croații asupra cărora Kossuth Lajos extindea competența „Coroanei Sfintului Ștefan”. Căci politicianul de frunte al revoluției ungurești, Kossuth, a înțeles că numai ungurii pot beneficia de fructele libertății. Între curentul ideologic szechenyian dinaintea revoluției și practica politică din timpul acesteia există o prăpastie atât de mare, încît la sesizarea ei însuși Széchenyi a înnebunit, împușci idu-se în 1860 în ospiciul de alienați mintali de la Döbling. Așadar, să nu ne mire contrastul dintre admirația pe care tinerii intelectuali români au nutrit-o înainte de 1840, față de liberalismul maghiar și respingerea categorică a ideologiei de după 1840, care, din maghiarism devansează „ultra-maghiarism” intolerant și deznaționalizator. Vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12.

⁵ Medicul și cărturarul Vasile Pop, despre care vezi capitolul aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981.

⁶ Despre Georg Duldner vezi supra, scris. XVI, n. 1.

⁷ *Stephan Ludwig Roth*, 1796—1849, ideolog al sașilor din Transilvania, despre care vezi în principal: Nicolae Iorga, *Un cugătător ales al sașilor din Transilvania*, în *Oameni care au fost*, București, 1939, p. 110—112; Ioan Lupaș, *Un martir al Transilvaniei: preotul Șt fan L. Roth 1796—1849*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, III, Cluj, 1941, p. 247—254; *Stephan Ludwig Roth. Viața și opera*, București, 1966.

⁸ Referire la realizarea dualismului austro-ungar.

⁹ „Bărbatul cel drept, neabătut în hotărîre” (*Horatiu, Ode*, III, 3).

¹⁰ Adnotată: „1867. Lugoș, 3 mai. Ștef. Moldovan, preposit”.

XXIV

Lugoș, 13/2 [1]868

Prea estimate d[omnu]le frate și amice!

Primind din foaia Asociațiunei, pînă acum, 4 n-ri și cunoscînd din aceștia intențiunea d-tale de a scoate la lumină toate acelea monumente și documente, cîte ar ajutama la cunoașterea trecutului națiunei noastre, ca acelea, apoi, să deservească de material genuin pentru compunerea istoriei a tuturor întîmplărilor și strămutărilor, bune-rele, cîte au trecut peste această națiune, carea, ca un arbore fructifer de lîngă carele, de toți cîți au ajuns pe lîngă dînsa au fost scurutată, și împroșcată și dărîmată cu toată tîria. Și văzînd că, sub titula *Clio*, ai început a pune sub tipariu *Extrasul despre români* scos de mine din *Lexiconul il[ustrului] com[ite] Ios[if] Kemény*¹, tom. III, Q-Z, acum îmi țin de cei mai strînsă datorie a te întreba că oare, afară de acest extras, mai trimes-am eu d-tale și alte extrase *ad vocem Valachi* și anume: *Ex Indice Cod. Dipl.*, *Ex Indice Suppl. Cod. Dipl.*, *Ex. Ind. Registri Archivorum*, sau doară numai cel din *Lexicon*?² Și acela, încă, la d-ta cu care cuvinte se terminează? Fiindcă eu și acestea le am după seria cronologică și sum gata a le descrie și a ți le trimete.

Mai încolo, fiindcă eu de la 27 oct. [1]846 înainte am început, așa zicund, a cunoaște mai de-aproape prețul acelor scrisori³ și, sub conducerea celui nemuritoriu bărbat a patriei, a decopia și alte însemnațiuni de interes istoric, și anume, *Historica data ex Ind. Cod. Dipl.*, *ex Ind. Suppl. Cod. Dipl.* et e *Registris | Archivorum*⁴, de la a. 1211—1786, și elenclul comitiilor de la 1256—1781, așijderea și celea ce se cuprind despre sași (saxones)⁵ de la 1184—1755, și celea despre chenesiaturi⁶ de la 1366—1589, precum și indicele despre *Fogaraș*⁷, de la 1290—1695 și numele *castrelor* din Tran[silva]nia și părțile ei, de la 1 300 începînd⁸, ca acestea să-mi servească de manual pentru cercetarea mai cu îndemînă în sutele de tomuri a *Diplomatariului* il[ustrității] sale, eu și acestea, decopitate, bucuroș ți le voi trimete, ca, de se va afla cineva cu recerutul zel și abnegațiune de sine însuflețit, să poată cerca și în viitoriu la fontana acelora unde se îndigitează. Și fiindcă atunci, în 27 oct. [1]846 m-am fost apromis a trimete și *Series Voivodarum Tran[silva]niae*⁹ nu știu, oare împlinit-am aceea, sau nu? Destul că acea *Series* o am complinit din toate indicele il[ustrității] sale, de la a. 1103—1558, și se extinde la 8 filere.

Și apoi, după ce în foaie ți-ai descoperit voia de a eda și diplome, parte în estins, parte în extras, eu te rog ca să-mi pregătești o consemnațiune despre acelea ce ai a mîna, care încă nu s-au tipărit în *Foaia pentru minte*... din anii 1853—4¹⁰, ca așa, pe rînd, să-ți mai descriu și celelalte ce mai am la mine, spre a-ți întregi întocma seria diplomelor, de la il[ustritatea] sa culesă. Că aș dori ca, pînă sum încă în viață, să fie ale publicului român, căci sunt consînțite. Iară cînd le știu că-s la d-ta, atunci le socotesc a fi proprietatea Asociațiunei. Binevoiește, dară, a-mi scrie ce am de făcut, că stau gata, după puțință, a fi mîna de ajutoriu, numai ca să poată înainta în public cunoștința adevărului și în ramul istoriei, care e viața și gloria națiunilor.

Cu acestea, salutînd această întreprindere de primă necesitate a onoraverii Asociațiunii tran[silva]ne și rugînd pre D-zeu ca să te susțină / la mulți ani sănătos, spre a putea împlini partea cea mai grea, de conducătoriu, întru toate cu succes dorit, simțămintelor prețioase de amoare amicală, și în viitoriu recomandat rămîi prea estima[atei] d[omniei] tale vechi amic.,

275

Șt. Moldovan¹¹. /

¹ Odată cu apariția *Transilvaniei*, organul ASTREI, în 1868, George Bariț, redactorul publicației, s-a gîndit că e momentul să valorifice munca de copist a lui Ștefan Moldovan din 1846—1847 (vezi scrisorile I—III), cînd extrăsese din marea colecție a lui Kemény József regestele tuturor documentelor care interesau istoria românilor. Încă în primul număr (*Transilvania*, I, 1868, nr. 1, p. 9—12), Bariț își anunță intenția, în articolul *Culegere de documente istorice*, subliniind meritul lui Ștefan Moldovan.

O parte dintre documentele keményiene fuseseră publicate în *Foaie pentru minte...*, încă în 1853 (numerele 43—45) și 1854 (numerele 1—9; 13—18; 20—21). Sosise acum vremea publicării întregului material. Aceasta se face începând cu numărul 4 al *Transilvaniei* (I, p. 68—72), sub titlul generic *Clio*. La începutul seriei, Bariț tipărește o scrisoare primită de la Ștefan Moldovan în octombrie 1846, pe când acesta din urmă lucra la copierea documentelor. Reproducem din *Transilvania* această scrisoare care, deși tipărită, își găsește locul în volum, alături de celelalte corespondențe ale lui Ștefan Moldovan:

„Ar[anyos] Ghiri, 27 oct. 1846

Prea iubite d-le frate și prietino!

Ca dorirei d-tale, în mult prețuita epistolă din 9 oct. arătată — la carea interesele neamului nostru celea nenumărate te inflamează — cit mai în grabă să poci răspunde, acelea ce din arătările mării sale prea luminatului și prea învățatului bun zelant d-n conte Iosif Kemény, după șirul anilor le-am cules, precum din tom. III-lea al cetirilor sale Q—Z, din arătările *Condiceii diplomatice* și ale suplimentelor ei, cu dragoste prin carul iute le trimet. Însă acestea nu mai arată, ba încă în mai multe locuri nici că se știe la pagina indigitată, că despre valahi ce ar fi vrednic de însemnat. Ci, cu ajutorul lui D-zeu, și acestea toate din *Condicele* sus-numit le voi extrage și d-tale le voi trimite, ca, precum acel mare bărbat pentru noi au asodat și le-au cules din locuri ascunse, și cu toată dragostea le împărtășește, așa d-ta să le poți da pe față, ca așa, cunoscându-se și românii pe sine și trecutul lor, să scape din anii prunciei și din statul somnuros să se trezească.

Appendix Diplomaticus drept că de lucru îmi va da, dar cu acela încă nu-i capăt. O grămadă de volume cuprinde în sine statul și istoria tuturor orașelor, satelor și locurilor din Transilvania. Cit lucru este spre cunoașterea de-amăruntul a cheneziaturilor, care arată o față nouă a trecutului, dar și un op nou vor da viitorimei, așa cit înțeleptul op *Vizsgálódás* va rămânea numai tema lucrului demonstrabil. Cite sunt colecțiile manuscriselor „mai mari” și „mai mici” din vechime, care dau lumină nouă istoriei, dintre care mai în grabă admanuez *Historia ep[iscop]orum valachorum in Sclavonia* (acest extract l-am făcut pentru fratele Laslo Gabriel, profes[orul] ist[oriei] univ[ersale] în Blas și am socotit să-l decopiez și d-tale), pe carea, întoarsă în graiul nației noastre, mai bucuros o așa fi spus, dar năvala lucrurilor întreprinse să mă lase acum excusat.

Din condicele laudate am extras încă *Seriem Vajvodarum et Vicevajvodarum*, carea cînd va fi completă, asemănată cu toate corespunzătoarele manuscrise ale acestui mare bărbat, va fi mai deplină decît toate celea pînă acum tipărite. Am despre sasi, despre dișme, despre comiții săsești și despre alte mai amănunte arătariul extras. Și apoi, dacă voi strecura toate arătările, voi extrage documentele însuși.

Ce mi-ai scris pentru plată, rămîne acum neprețuit, numai să am atîta iertare de a fi aminat pentru prețul novelor. Iară dintre acestea comunicate, ce ar fi mai interesant însemnează-mi cu privilegiul novelor, ca să escriu din *Condică* și mai degrabă de cum șirul anilor m-ar pofti spre aceea.

Prea iubite d[omnule] frate, între toate acestea adu-ți aminte că poverile domestice, ocîrmuirea duhurilor încordate, carele nu suferă bucuros a le arăta datorita chemării sale, cu atîta mai puțin a-i strîmtori la aceasta, și alergările sus în jos, carele dintru acestea două izvoare curg de multe ori cu destulă amăreală, mult mă împedecă de la cuprinderile acestea spirituale prea iubite. Apoi datorita apostolicească nu numai întru al meu popor, ci și în regiuru-mi, mai cu seamă la înmormîntări, îmi cuprinde cu tot dreptul din scumpul timp. Și apoi la aceasta trebuie pregătire. «Focul se potolește de nu i se va adauge materie arzătoare.» Aici vin a se socoti și jurstările, nu numai de a

alerga pînă în Grindu la prealuminatul conte, dar a-l și întîmpina acasă, și încă a-i cum-păni plecarea de a da scumpele sale odoare pe la casele noastre. De aici, pentru cercetarea condicelor, și întru ele și întru altele ale cheneziaturilor etc., unde trebuie la un cuvînt mai multe cărți, voi fi silit a petrece cu săptămîna în Grindu, fiindcă m[ăria] sa n-au cruțat a-mi deschide o casa pe a mea seamă. Și, pe lingă acestea toate eu, cu ajutoriul lui D-zeu, îndrăznesc. Numai copierea și expeduirea mă re-mpinge cu neplăceri. Un scriitoriu harnic m-ar ușura mult, și așa așa putea întii iubitei d[omniei] tale, apoi săracilor blășeni, cari n-au unde să se întindă afară de manualele sistematice, și și altora așa putea cu toată iuțala fi de ajutoriu, dintru această apă vie a nemuritoriului renumit d. conte și al patriei părinte.

Cu acestea rămîni, cu toată frățeasca iubire, al prea iubitului d[omn], frate și prieten plecat șerbitoriu și frate, *Ștefan Moldovan*, administrator p[ro]p[ri]e Beului parohul Ghirișului.

P.S. Scr. Măria sa d. Iosif Kemény, mine, 28 oct. s.v. pleacă la Sibii și, prin mine, iub[itei] d[omniei] tale face onoare de a se închina de sănătate. Azi am adus *Indices Regestri A rchivorum*.

Pe p. Ant[on] Kurz, mă rog, întîlnindu-te, spune-i că-l salutez, și pe frații Moroseni.”

Urmează publicarea documentelor copiate de Ștefan Moldovan, în nu mai puțin de 29 de numere ale *Transilvaniei*, din anii 1868—1870 (nr. 4—9; 14—19; 21—24; din 1868; 1—9; 12—15 din 1869 și 15 din 1870).

² Publicarea documentelor în *Transilvania* se face pe capitole. Mai întii, regestele generale despre români, din volumul respectiv al lui Kemény, de la literele Q—Z, unde intra, alfabetic, cuvîntul *Valachi*. —Așadar, mai întii un lung *Extractus memorabilium in Lexicone Rerum Tran[silva]nicarum eruditissimi Viri Illustrissimi d. Comitis Josephi Kemény sub voce Valachi*. Tomo III, Q—Z *contemtorum* (nr. 4, p. 70—72; nr. 5, p. 100—104; nr. 6, p. 124—126; nr. 7, p. 141—144 cu documente de la 1138 la 1809; apoi *Ex Indice Codicis Diplomatici Illustrissimi D. Com[iti] Josephi Kemény in XII Tomos distributi* (nr. 8, p. 174—176; nr. 9, p. 208—210, cu documente de la 1212 la 1699).

³ De la data cînd a început să copieze din *Diplomatariul* lui Kemény.

⁴ Ștefan Moldovan a regestat documentele lui Kemény în serii paralele. După conspectul indicelui în general, urmează o reluare a lui pe volume: *Historica data ex indice Codicis et Supplementi ejusdem Codicis Diplomatici Illustrissimi Domini Comitis Josephi Kemény, item e Regestris Archivorum Ejusdem* (în *Transilvania*, I, 1868, nr. 15, p. 345—349; nr. 16, p. 376—379).

⁵ Despre sași: *Historica data, Saxones respicientia* (*Transilvania*, I, 1868, nr. 16 p. 379; nr. 17, p. 403—406; nr. 18, p. 434—438).

⁶ Despre cnezatele românești din Transilvania — „keneziaturi” —, un subiect foarte circulat în secolul trecut, Ștefan Moldovan a pregătit de asemenea o excelentă suită de regeste: *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici Illustrissimi Com[iti] Jos. Kemény. II. Keneziatu* (în *Transilvania*, II, 1868, nr. 21, p. 516).

⁷ Această parte se intitulează *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici III. D. Com. Jos. Kemény. Arcem, Oppidum et Terram Fogaras respicientia* (în *Transilvania*, I, 1868, nr. 21, p. 518).

⁸ Despre cetăți: *Castra. In Regestris Archivorum et in Supplementis Codicis Diplomatici III. Domini Com[iti] Jos. Kemény commemorata* (*Transilvania*, I, 1868, nr. 22, p. 540—542). E un repertoriu alfabetic al cetăților din Transilvania, 48 la număr.

⁹ Fără îndoială, cel mai interesant registru de excerpte din documentele lui Kemény scoase de Ștefan Moldovan este seria voievozilor și vicevoievozilor Transilvaniei, între Mercurius, consemnat la 1103 și Ștefan Bathori de la 1573. Listele s-au publicat în *Transilvania*, II, 1869, nr. 1, p. 7—8, nr. 2, p. 23—24; nr. 3, p. 35—36; nr. 4, p. 48;

¹⁰ Vezi nota 1.

¹¹ Adnotată: „1868. Ștef. Moldovan, preposit, Lugos, 13 febr. Răsp. 17 febr.“

XXV

Lugos, 4/5 [1]868

Venerate domnule și amice!

Christos au înviat!

Pre când va sosi scrisoarea mea aceasta în Brașov, ca în locul meu să te saluteze pe d-ta, pe atunci vor fi străcurate în oceanul eternității momentele acelea scumpe și solemne, întru carele sărbătorește ai fost gata, cu toată inima a primi cordialele apreciațiuni ale amicilor și ale veneratorilor, la ziua onomastică a d-tale. Totuși, însă, anima-ți prea nobilă, carea poartă în sine înfocată — prin urmare foarte activă! — scînteia amoarei cei nemărginite, a aceia carea contopește în sine toate timpurile și, cu ele, toate simțirile parțiale ale făpturilor sale, crez tare și sperez, fără îndoială, cum că va primi și acum, mai tîrziu, ceea ce din vechime port, pururea păstrez. Și așa, totdeauna sum gata a oferi d-tale cel mai scump al animei mele, ca D-zeu să te țină la mulți și fericiți ani, pentru omenime și patrie și pentru dulce națiunea noastră și stimată familia d-tale!!!

276 Cu această ocaziune mai alăturez aici un exemplariu din *Schematismul* diecesan în a.c. tipărit ¹, / și te rog ca să mă înscrii și pre mine între prenumerații *Dicționarului româno-unguresc* ². Iară banii îi voi trimite — de mă va ține D-zeu! — cu 1 iuliu a.c. cînd deodată, iarăși, voi continua prenumerațiunea pentru *Gazetă*.

Din foia Societ[ății] liter[are], *Transilvania* ³, n-am primit n-rul 8, din 1 april. Poate că l-au purtat cineva în april. Deci, de va fi acela număr întrecătoriu la expeditură, rog a mi se suplini.

Aseară au sosit, și azi s-au dus de aici, prin Caransebeș, în Tran[silva]-nia, arhiducele Albrecht⁴, El vizitează miliția, că i se împare a fi aproape timpul pentru întrebuițarea ei.

Cu acestea, rennoindu-mi prima parecațiune, te îmbrățoșez și mă țin onorat a mă însemna al vener[abilei] d[omniei] tale vechi amic,

276v

Ștefan Moldovan ⁵. /-

¹ Este vorba de șematismul Episcopiei grco-catolice de Lugoj pe 1868.

² Avea să apară peste un an: *Dicționarul ungueresc-românesc. Magyar román szótár. Compus de Georgie Bariț. Editoriu și proeditoriu, auctoriu. Brașov 1869.*

³ 1868 era primul an de apariție al *Transilvaniei*.

⁴ *Albrecht de Habsburg*, 1817—1895, arhiduce al Austriei, renumit datorită bătăliei de la Custoza, pe care a comandat-o și care a fost o mare victorie (1866).

⁵ Adnotată: „1868, aprilie 22/ mai 4 Lugos. Ștefan Moldovan, preposit. R[ăspuns] 18 iun.“

XXVI

Lugos, 13/6 [1]868

Prea venerate domnule și amice! ¹

Spre a împlini, pre rînd, propusul meu ca scrisorile de cuprins istoric, ce le-am putut aduna, să le străpun în proprietatea Asociațiunii tran[silva]ne române, în aci cu frățească confidență adausele făscioare[le] trămit la prea venerata d[omnia] ta, ca la I-lea secretariu al Asociațiunii prenumite, iară mai ales ca la bărbatul carele cu amoare au luat asupră-și a primi în depozit, la sine, totdeauna, ale mele puțincioare ostenei și, din acelea, celea mai de folos la timpul său a le da publicului spre întrebuițare, după cum ai binevoit a face și de alte dați, pentru ce sum și rămîn pururea mulțămitoriu.

278 Între acestea de acum, locul cel dintîie îl cuprinde *Series Vajvodarum Tran[silva]niae* ². Aceasta eu nu o am la mine descrisă în forma aci dedusă, ei e pe mai multe foi separate, în ordine cronologic[ă] însemnată, după deosebitele izvoare la care se face provocațiune. Prin urmare, dacă pentru extensiunea ei, sau pentru secațiunea ei, sau și pentru alte cauze nu se va putea tipări, atunci aș dori ca, pe rînd, oarecînd, pe spesele mele, să mi se decoșeze, de cumva voi mai fi în viață, ca așa să fie în două exemplarie descrisă. Această *Series* se poate și contrade, și mai simplifica, însă eu am prețuit toate trăsurile de peană a nemuritorului compunătoriu, a com[itelui] Ios[if] Kemény și, precum foile din care o am compilat acum, în această formă, au scăpat de perire cu minune, în revoluțiunea din [18]48—[18]49, și poartă pe sine și acum urmele, cum/ au fost călcate în picioare și întinate, totuși le-am decoșiat aci întocma și cu toată scrupulozitatea, fără nici una eroare, ce am observat și atunci cînd le-am scris de pe original.

La această *Series* mai adaug încă și următoarele note: cînd nemuritoriu comite prenumit m-a îndemnat a descrie această *Series Vajvodarum* și m-au inițiat pentru dînsa în voluminele celea numeroase ale *Diplomatariului* său au adus înaintea și niște momente mult cumpănitore, și anume: a) cum că, din toate seriile pînă aci de cătră istorici compuse, aceasta e cei mai completă; b) cum că ochiul ager a scrutătoriuului va afla aici, din început pînă în capăt, în demnitatea voivodală, și nume românești, începînd de la Mercuriu ³ pînă la Dobo ⁴; c) cum că din aceasta se străvede încîtva că cînd au fost un voivod de altă națiune, atunci sau al doilea voivod, sau unul din vicevoivozi, cu puține excepțiuni, au fost de origine română; d) cum că alții au fost voivozii și vicevoivozii de țeară, și alții vivozii comitatelor, și alții comiti[i]lor, și alții

ai corporațiilor mai mari sau mai mici, precum al Capitulului de la Alba-Iulia sau cea al zingarilor, cariera, în graduri deosebite, tot atâția comandanți de banderii, și cum că astfel de graduații se afla și în seria chenezilor din cheneziații.

278v Mi-au mai apromis comitele cu venerațiune prenumit, acum mai pre urmă, în a. 1854, și mi-au și arătat, dar nu mi-au dat spre decopiere, un fascicul separat de diplome/ din carele se documentează dreptul de a avea și românii voievozi din sânul său, încă de la regii Ludovic și Sigismund etc. emanate. Moartea prematură l-au răpit din mijlocul nostru, mai înainte de ce aș fi avut ocaziune a primi apromisul.

În fasc. II-a se află *Date istorice* și N. I. generale, sub N. II speciale, acestea cu respect la sași; toate în ordine cronologică însemnate. În fasc. 3-a este a) indicele despre comiții; b) despre keneziații; c) despre opidul și încîțva, despre ținutul Făgărașului și d) despre castelele, cei mai mare parte acum ruinate⁵.

Folosul acestora îl pot avea la timpul său acei bărbați devotați binelui public cari, sau ca membri ai Muzeului din Cluș, sau și altcum ar voi a studia *Diplomatariul* comitelui Ios[if] Kemeny, carele — precum auz — e în thece separate așezat.

Acum, pe rînd, dîndu-mi D-zeu sănătate statornică, voi descrie din nou și diplomele ce se află la mine, și pe unele le voi trîmite și acelea.

Mi se împare că se apropie timpul pentru alegerea de ep[iscop] la Blaș⁶. Fac întrebare: oare nu va fi bine ca protocolul de alegere din 1850, 18 sept., carele cu toate documentele de el ținătoare s-au fost publicat în *Foia pentru minte* etc., 1850, Nr 12—16, acum să se reproducă, doară în o broșură anumită, în carea să fie protocolul incontinuu, și documentele adause, sau doară altcum?⁷

Cu acestea, repețindu-mi rugarea din epistola cea mai de pre urmă, pentru dobîndirea din foaia *Tran[silva]nia*, Nr 8-lea din 1 apr. care încă pînă azi nu l-am primit, cu adîncă frățască venerațiune rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale sincer frate,

Șt. Moldovan⁸./

¹ Această scrisoare a fost reproducă de George Bariț, cu mici modificări, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 14, p. 318—320, ca material independent la rubrica *Clio*. În numărul proxim, apoi, începe o nouă serie de regeste, sub titlul *Historica data...* (vezi supra, scris. XXIV, n. 4).

² Vezi scris. XXIV, n. 9.

³ Primul din lista voievozilor transilvăneni, atestat la anul 1103 (vezi și scris. XXIV, n. 9).

⁴ Stephanus Dobo, atestat la 1553. Evidențiind existența a numeroși voievozi români în Transilvania. Ștefan Moldovan se realizează unor strădării istoriografice ale epocii, de a dovedi continuitatea politică a românilor prin existența neîntreruptă a unor structuri politice naționale (cnezate) sau prin imixtiunea unor personaje de origine românească în politica mare a principatului.

⁵ Vezi scris. XXIV, n. 8.

⁶ Despre Sinodul electoral din 10—11 august 1868, de la Blaj, cu care prilej Ioan Vancea de Buteasa devine mitropolit greco-catolic al românilor din Transilvania, vezi

Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, I, Blaj, 1869, p. 1—60; *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 193—194.

⁷ Alegerea de episcop din 18/30 septembrie 1850 a fost urmărită cu cel mai viu interes de către români, date fiind condițiile aparte de după revoluție (vezi *Ioan Micu Moldovan, Acte sinodale...*, I, p. 61—103). În *Foia pentru minte...* s-au publicat toate actele sinodului din 1850 (*Protocolul lucrărilor la alegerea arhiepiscopului pentru diecesa română unită a Făgărașului în Transilvania la 18/30 sept. 1850*, în 1850, nr. 12, p. 94—96; nr. 13, p. 96—100; nr. 14, p. 105—108; nr. 15, p. 113—116; nr. 16, p. 121—125; nr. 17, p. 131). În plus s-a publicat un articol *Despre sinodul din Blaj*. (*Punctele protocolului sinodal din Blaj*), în nr. 11, p. 85, cuprinzînd doleanțele prezentate de greco-catolici Împăratului, cu ocazia Sinodului electoral din 18/30 septembrie 1850. Axa acestor doleanțe o constituia autonomia față de ierarhia romano-catolică din Ungaria și reintroducerea instituției sinodale orientale, cu participarea egală a mirenilor. În perspectiva apropiată a alegerilor din 1868, fruntașii românilor erau animați de aceleași revendicări, încă actuale. Ioan Fekete Negruțiu, care candida el însuși la demnitatea de mitropolit, l-a îndemnat de asemenea pe Bariț să folosească înriurirea laică pentru a influența sinodul în sens național (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 193). Bariț dă ascultare dorinței lui Ștefan Moldovan și retipărește întreaga documentație a alegerilor de episcop din 1850, în două articole: *Acte electorale bisericesti din 1850*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 45, p. 179—180; nr. 46, p. 183—185 și *Reflecțiuni la actele electorale bisericesti din 1850*, în *Ibid.*, nr. 48, p. 191. Se poate presupune că însuși Ștefan Moldovan le-a pregătit pentru tipar, căci, un an mai tîrziu el va fi autorul capitolului despre alegerile din 1850, din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale...* (vezi cap. *Protocolul lucrărilor la alegerea arhiepiscopului pentru Diecesa română unită a Făgărașului în Transilvania*, p. 61—103). Rostul retipării documentelor era acela de a sublinia faptul că greco-catolicii se mențin pe poziția din 1850 (derivată la rîndul ei din programul revoluționar de la 1848), a independenței confesiunii greco-catolice române, a fidelității ei față de tradiția orientală.

⁸ Adnotată: „1868. Ștef. Moldovan, prepozit. Lugoș 13 iunie. Răsp. pe larg în 18 iunie a.c.”.

XXVII

Lugoș, 23/6 [1]868

Preaenerate domnule și amice!

Fiind d-ta bărbatul cel mai scump al națiunii noastre, cu celea mai scumpe cuvinte m-ai întîmpinat și pre mine, cel mai veșted membru al ei, în scrisoarea amicală și confidențială a d-tale, în 18 l.c. cătră mine îndreptată, pentru carea rămîn mulțămitoriu pururea.

Lucrul cel mai momentos pentru clerul gr[eco]-c[atolic] și, cu dînsul, pentru națiunea română din părțile acestea, departe și afund tăietoriu, este acum alegerea de arhiep[iscop] la Blaș, carele deodată va fi și m[itrop]olitul Provinciei beseric[esti] de Alba-Iulia¹. Pentru această alegere, terminul e pus pe 12 august² c.n. a.c. Propunerea Minist[erului] de cult pentru această alegere a aprobat Majestatea Sa c.r. ap[yosto]l[i]că în 24 mai a.c., din motivul diverselor interpelațiuni susțernute, însă fără consecințe pre venitoriu, rezervînd sieși pre alte dăți dreptul de denumire. Dreptul de alegere acum s-a extins preste întreg clerul fostei Eparhii a Făgărașului. Comisarii sunt despuși: cel besericesc, ep[iscop]ul Lugoșului, și cel civil supr[emul] căp[itan] a Distr[ictului] Năsăudului³. Pregătirile alegerii se vor face în 11 aug. după amiază, și actul alegerii

se va împlini în ziua următoare, după terminarea S[fintei] liturghii. Trei indivizi, cari din alegere vor avea mai multe voturi, se vor publica înaintea alegătorilor de candidați pentru a[rhi]ep[iscop]ie⁴, și ca atari se vor prezenta Înaltului ministeriu. (Acesta, primind rezultatul alegerii, după ritul și disciplina bisericeii g[reco]-c[atolice], în înțelesul canoanelor, va recerca pre ep[iscop]ii sufragani ai provinciei, adică pre cel din Urbea Mare și pre cei din Gherla și Lugoș, a se folosi de dreptul său și a propune la Înalt acesta opiniunea sa, și fundată dechiarățiunea sa, pentru cel ce l-ar voi a fi m[etro]p[olit]ul său. Acestea terminându-se, ministrul de cult va conferi cu Majestatea Sa, și așa, va urma denumirea aceluia pre carele providența divină l-a designat la acea prea înaltă demnitate bisericească, spre a direage trebile acestei provincii bisericești încă neorganizate.)

280 Cestea pînă aci, în alinea 2-a scrise, se pot folosi și în *Gazetă* (că le-am scos din rescrisul și instrucțiunea ministrului de cult cu data 6 l.c., N° 504⁵; însă rog ca, în cazul acela, partea ultimă ce urmează după alegere să rămînă secret între noi), iară folosirea, dacă n-au sosit de airlea asemenea încunoștințare, să fie fără dat, loc și subînsemnare. *Idök tanuja*⁶ se apromite că va publica și actele despre acest act sunătoare.

Protocolul alegerii din 1850 va fi de lipsă pentru alegători⁷, ca repețind în memorie ce s-a lucrat atunci, să apere și acum, cu tărie, dreptul său de alegere și pre venitoriu, căci e cunoscută aceea axiomă în viața noastră constituțională de astăzi, că numai atîta posedăm, cît suntem capaci a stoarce de la puterea ocîrmuitoare. Nouă, după cum ne stau trebile astăzi, după a mea părere, ne-ar trebui un cap bisericesc carele, mai întîi, să se apuce de organizațiunea dinlontru a provinciei sale preste tot și, mai aproape, de a a[rhi]diezezei. Cu aceasta să servească de model celorlalte, rădicîndu-se cu minte și cu lucrarea preste toate partidele și intrigile, ce ne amenință de toate laturile, spre a ne ameți și a trînti la pămînt. Că e știut cum că a fost ep[iscop] rău pentru ai săi acela care a fost politic prea mare. Cînd, dară, suntem siguri acasă și îngrădiți cu muru întreit și neînvins al ordinei, al buneii înțelegerii și al buneii stări, atunci putem ieși și în publicul cel mare, că ieșim de acasă, iară nu de la moară.

280v Ce se ține de bazele organizațiunei noastre după disciplina bisericeii orientale, avînd în vedere celea 4 puncte⁸ și readucînd statul lucrului la Sinodul din Florența⁹, e dorirea și a mea cei mai vie. Eu, însă, cu dreptul bisericesc în mîină și cu acea convicțiune firmă cum că *Roma* dacă va fi bine informată, nu ne va pune piedeci, în mînia tuturor celor ce nizuiesc a ne face atîrnați de la ei. Noi, în celea disciplinarii, ca în trebi ale efluinței omenești, dacă vom fi oameni în adevăratul înțeles al vorbei, vom fi liberi a ne organiza dinlontru, numai să nu abuzăm cu libertatea pog[or]îndu-ne la de/feptele numai suferite oarecînd în bisericeică, iară acum stîrpite, sau rădicîndu-ne preste barierele canonice, de a introduce înnoiri care nu se lovesc cu spiritul ei. Însă a ținea congres sau conciliu provincial în trebi bisericești, din anumit număr de preoți și

mireni, a organiza stat bisericesc gr[eco]-cat[olic]³, a ținea sinoade eparhiali, a se forma asociațiuni pentru rădicarea unei academii și mai multor gimnazii etc., pentru îmbunătățirea stărei școalelor elementare și a altor institute de lipsă etc., ca așa spiritul luminării și al ajutoriului împrumutat, ce unește puterile și le mobilizează, să deie clerului și națiunei, în proporțiune geometrică înmulțită viață și tărie și durațiune, socotesc că nime nu va putea opri pre clerul și națiunea noastră. Voia statornică a tuturor, în acelea bune, e voia lui D-zeu. În planul lui Széchenyi, 6 cr. de cap, pe an, era de ajuns ca să facă minuni, să prefacă toată Ungaria în rai pre pămînt! Un adaus de 13 cr. după fior[in], pentru plătirea oficialilor sub Maria Theresia introdus, și-n săsiune sub varii preteste rețînut în casă, pe rînd s-a rădicat la suma grandioasă de milioane, cu care sasii, prudenți și circumspecți, au îmbunătățit starea școalelor sale și s-au întărit pe sine.

Adevărat că a însemna aci pe hîrtie unele ca acestea *nu e greu*, că-s efluința cugetărei individuale, sunt *pia desideria*¹⁰, însă a le pune în lucrare și a le da direpțiunea nimerită, spre deplinire în toți ramii, mai cu samă în cei principali, ca factori ai totului, unde are a concurge un număr *mare* de indivizi activi, e una din problemele acelea mai grele de ocîrmuit, la a cărora rezolvire și cei geniali de multe ori au ostenit fără rezultat. E grea calea ce duce la scop, însă virtutea o face ușoară.

De arhiep[iscop] și m[etro]p[olit], Cîrma ar dori pre omul său, în care să aibă încredere, așijderea și clerul pre al său¹¹. Însă clerul nostru alegătoriu, după cum mi se împare mie, va împărți voturile sale la mai mulți, nizuind fieștecare pe favoritul său a-l rădica în fruntea trebilor. Însă cît de bine ar fi dacă și-ar concentra voturile sale în unul, sau cel mult în doi aleși, ca așa să nu fie eludat! Unii spun că — pînă una alta — ar fi bun ep[iscop]ul Lugoșului¹², ca cel mai bătrîn (de 74 a[ni]) și, de va intra în numărul ternariu al candidaților¹³, poate că se va și denumi. El nu posedă nici zelul lui Șuluțiu, nici bunețele lui Lemény ci, pe lîngă sîmțul de român, are multe din trăsurile lui Bob, și unele ale sale proprii, carele în antecesorii lui nu se afla.

281 Și cu acestea, în seria m[etro]p[olit]ului și organizațiunei bisericești g[reco]-c[atolice] nu mai amintesc alta, ci rog pre D-zeu, ca pre cel ce-l va chema din sînul clerului la cîrmă să-l întărească cu îndoit spiritul/ lui Ilie profetul, ca așa, să fie în stare a ne conduce la pășuni verzi, la apele odihnei — după cum zice psalmistul — încît nimic să nu ne lipsească.

N-rul 8 din fozia *Tran[silva]nia* cu mulțămîită l-am primit. Pentru *Dicționariu*¹⁴ sum surprins, însă fie voia d-tale. *Inveniam modus*¹⁵.

Scrisoarea mea din 13 l.c. să fie sub liberă despusețiune a d-tale, pentru celea ce interesează publicul, însă celea confidentiale să rămînă între noi. Numele meu aș voi să treacă prin lumea aceasta ca apa lină, carea nu vatămă țărmi, nici strică moșiilor marginale.

D[omnul] M. Pascaly cu societatea sa dramatică, pe duminică va fi aici¹⁶. D[omnul] Marienescu¹⁷ își dă toată truda de a pregăti celea trebuincioase.

Cu acestea, sărutându-te, mă aflu totdeauna onorat a mă putea însemna al prea vener[atei] d[omniei] tale amic,

281

Șt. Moldovan./

¹ Vezi scris. anterioară, n. 6—7. Provincia bisericească propriu-zisă va fi organizată, însă, abia în 1872 (vezi scris. XXI, n. 8).

² Alegerea va avea loc în 10—11 august.

³ După uzanța vremii, la alegerea de episcop — în cazul de față mitropolit — luau parte doi comisari reprezentând persoana Împăratului. La 1868 cei doi comisari desemnați de Curte au fost Alexandru Dobra, episcop greco-catolic de Lugoj și Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Districtului Năsăud. Vezi denumirea lor la *Ioan Micu Moldovan, Op. cit.*, p. 3.

⁴ Așa-numitul *ternariu*, un mod pervers de amestec al Împăratului în treburile bisericii românești. Greco-catolicii români — încă din secolul al XVIII-lea — trebuiau să aleagă *trei* candidați, pe care să-i supună arbitrariului imperial. Din cei trei, — împăratul îl denumea pe cel care îi convenea. De regulă, în ternariu era strecurat un om ultrafidel imperialilor, care era apoi preferat de Împărat, fie că avea sau nu majoritatea voturilor din dieceză. Cazul cel mai cunoscut este al lui Ioan Bob, care a fost denumit de monarh în pofida faptului că avea cele mai puține voturi din ternariu.

⁵ Vezi instrucțiunea Ministerului de Culte cu nr. 504 din 6 iunie 1868 la Ioan Micu Moldovan, *Op. cit.*, p. 2—9.

⁶ Indicație greșită. Publicația maghiară *Idők tanúja* nu pomenește nimic despre problema în discuție.

⁷ Vezi sers. precedentă, n. 7.

⁸ Rezistența la aceste presiuni și lupta pentru păstrarea *esenței orientale* a bisericii greco-catolice a constituit un aspect foarte important al luptei românilor din Transilvania în secolele XVIII-XIX.

⁹ Din 1439, unul dintre cele mai importante concilii din întreaga istorie a bisericii creștine. Conciliul s-a convocat cu scopul de a reface unirea între bisericile apusului și răsăritului, prin acceptarea condițiilor Romei. Scopul generos a eșuat din cauza opoziției episcopului Marcu din Efes, care, în fața pericolului căderii Constantinopolului sub turci — apusenii condiționau un ajutor substanțial și salvator de condiția unirii cu biserica Romei! —, a rostit cunoscuta replică lipsită de responsabilitate: „Piară împărăția lumească, dar rămână cea cerească!” Căderea Constantinopolului a pecetluit soarta popoarelor Europei de răsărit pentru mai multe secole, din cauza încăpăținării lui Marcu Efeseanul și a citorva acoliți ai săi.

¹⁰ „Dorință pioasă.”

¹¹ Excelentă observare a mecanismului politic care a subminat confesiunea greco-catolică din Transilvania încă de la înființarea ei. Într-adevăr, un singur arhiepiscop, Alexandru Sterca Șuluțiu, a reușit să fie în egală măsură apreciat de autoritățile politice și iubit de popor. În rest, episcopii sau mitropoliții au fost fie unelte ale stăpînirii — în pofida unor merite față de națiune! — ca Petru Aron, Ioan Bob, Ioan Lemeni, Ioan Vancea, Victor Mihali de Apsa, fie răzvrățiți împotriva stăpînirii și deveniți eroi naționali ca Inochentie Micu sau Grigore Maior.

¹² Alexandru Dobra va intra și el în competiție, dar cu un număr infim de 11 voturi.

¹³ În ternariu au intrat Ioan Vancea de Buteasa, cu 59 voturi, Timotei Cipariu, cu 49 voturi și Ioan Fekete Negruțiu, cu 36 voturi.

¹⁴ Vezi scris. XXV, n. 2.

¹⁵ „Vom găsi modalitatea.”

¹⁶ Despre turneul teatral al lui Mihail Pascaly în Transilvania, în 1868, vezi Ioan Breazu, *Teatru românesc în Transilvania pînă la 1918*, în *Studii de literatură română și comparată*, I, Cluj, 1970, p. 97—116.

¹⁷ Atanasie Marian Marienescu (vezi și scris. XXII, n. 3).

XXVIII

Lugoș, 5/8 [1]868

Preaenerate domnule și amice!

Din colecțiunea diplomatică descrisă din *Diplomatariul* nemuritoriului com[ite] Ios[if] Kemény¹, amăsurat apromisiunei date, am decoptate pînă acum preste 40 filere, tot cu mîna mea scrise, și mai am o serie încă preste 20 filere, pînă cînd, dară, aș împlini și aceasta. Te rog a mă încunoștința, oare fi-va mai bine să le leg într-un tom, și așa să le trimiț, sau numai dezlegate? Căci, de vor ajunge toate la tipariu, atunci pentru culegătorul de litere e bine să fie fileră de fileră libere; și apoi, în cazul acesta, grăbi-voi a trimite celea gata, sau a le trimite toate odată?

Diplomele acestea, după a mea părere, sunt care de care mai interesante pentru de a revărsa lumină preste istoria românilor din Tran[silva]-nia.

Cu ocaziune adunării g[ene]rale a Asociațiunei, din l.c., ce se va ținea în Gherla², de cumva veți osteni pînă acolo, se poate face amintire că, oarecum, va fi mai cu scop pentru Asociațiune a se tipări pe rînd în foaie, sau în broșure deosebite, carele ar forma un tom, și s-ar putea continua în alți tomi, pe rînd, și alte diplome de cătră alții culesse sau culegînde, de care mai am și eu oarecîteva.

De vei merge la Blaș pe 10 l.c.³, se vor bucura toți că vor avea de îndemînă, spre direpțiune în afacerile celea mai grele, pre bărbatul cel mai luminat al său, carele știe îmbina indigențiile politice cu celea ale clerului și ale/ națiunei noastre, în timpul acesta critic ce ne apasă.

Ep[isco]pul nostru⁴, îngrijat de misiunea sa ca comisariu⁵ — (următoarele sunt secrete!) — a propus În[altului] Min[ister] de cult îngrijirile și îndoielile și dificultățile presupuse din partea sa. Ministrul a răspuns: ad 1) că Concordatul⁶ în Ungaria *niciodată* n-a ajuns la valoare de lege: *nu poate*, dară, servi de cinosură pentru alegerea de ep[isco]p; ad 2) că, după analogia legii pentru sinod din Ungaria, acum sancționate, la Blaș *acum* nu pot concurge și *mirenii* la alegere⁷, din cauză că deputații români (gr.-cat.) de la Dietă, în memorandumul lor îndreptat cătră Majestate, *n-au atins nici un cuvînt despre mirenii* ...; ad 3) că cinosura de acum de alegere e cea ce s-a observat la alegerea ep[isco]pilor Lemény și Șuluțiu⁸, prin urmare, ad 4) cum că capitulele, cel din Urbea Mare și cel din Lugoș *n-au drept* de alegere⁹; ad 5) că comisarii să se țină

strâns numai de misiunea alegerii de m[etro]p[olit], în fine, ad 6) că, și de s-a zis că acum odată se dă voie de alegere fără de consecuință în venitoriu, totuși Ma[jes]t[ate]a Sa — și de are drept de denumire! — nu are cugetul de a opri pe viitoriu alegerea (de sine se înțelege⁹: dacă va fi tare dorită). După alegere voi servi cu actele acestea pentru istorie.

282v Deci eu acestea combinându-le, opinez ca, dacă va/ alege acum clerul m[etro]p[olit] pe bărbatul cel mai activ și mai înțelept și mai circumspect, acela mai întâi, în sinod provinciale, va organiza provincia și într-însa, după analogia r[omano]-cat[olicilor], va organiza și statul besericesc gr[eco]-cat[olic] al provinciei și cu acesta *in corpore* va mișca toată peatra, ca în sesiunea venitoare dietală să se exopereze batăr ce au dobândit frații orientali etc. Iară acum clerul să redigeze o cerere la Majestatea Sa, suscrisă de toți alegătorii, în carea să-și exprime determinată voia sa pentru grabnică punerea în lucrare a organizațiunii provinciei aceste[i]a besericești¹⁰.

Cu această ocaziune mai adaug încă niște însemnături despre următoarele ce se află în *Diplomatariul kemenyian*: a) despre Blaș, pentru compunerea istoriei lui¹¹; b) despre decime¹²; c) despre *Valahia* și d) despre *valahi*¹³, deosebi în *Registris Archivorum*, ca și acestea să se adauge la celealalte. Aș dori ca acestea însemnături, toate, să se lege laolaltă, și așa să se păstreze în arhivul Asociațiunii.

Cu acestea, esorîndu-ți de la D-zeu sănătate și tot binele, cu adîncă frățească venerațiune rămîn vener[atei] d[omniei] tale vechi amic,

283

Ștefan¹⁴/

¹ Vezi scris. I—III, incl. notele.

² Adunarea generală a ASTREI de la Gherla din 13/25—14/26 august 1868 (*vezi Transilvania*, I, 1868, nr. 15, p. 337; nr. 20, p. 465—479; nr. 21, p. 497—506; nr. 23, p. 521—540; nr. 23, p. 545—567; nr. 24, p. 581—587).

³ Adică la alegerea de mitropolit. Bariț n-a fost la Blaj cu această ocazie.

⁴ Alexandru Dobra al Lugoșului.

⁵ Vezi scris. anterioară, n. 3.

⁶ Concordatul de la 18 august 1855 între Papa Pius al IX-lea și Împăratul Francisc Iosif I (*vezi* textul înțelegerii în broșura *Convențiune între Sînția Sa Papa Pius IX și Majestatea Sa cesareo-regio-apostolică Francisc Jozsef I, împăratul Austriei. Blaj. MDCCCLVI*).

⁷ Într-adevăr, la 1868 nu s-a obținut aprobare pentru doritul sobor tradițional răsăritean, în care și mireni să participe cu drept de vot la alegerea arhierului. Autoritățile au eludat această dorință a românilor iar sinodul s-a desfășurat după moda catolică a alegerii de către protopopi. În documentele sale, Sinodul electoral din 1868 și-a reafirmat totuși, din nou, atașamentul la legile bisericii orientale, în termeni răspicativi: „Acest sinod își reînnoiește manifestarea voinței sale ca sinoadele alegătoare de arhierie să se compună în viitor atît din membri clerici cit și mireni“ (*vezi* Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodali...*, I, p. 34)

⁸ Respectiv la sinoadele electorale din 15 mai 1832 și 18/30 septembrie 1850.

⁹ Din cauză că arhidieceza greco-catolică română nu era încă organizată în sistem de provincie metropolitană, cu episcopii sufragane, așa cum se va organiza în 1872 (*vezi* și scris. XXI, n.8).

¹⁰ La Sinodul electoral din 10—11 august 1868 s-a și compus documentul intitulat de Ioan Micu Moldovan (*Acte sinodali...*, I, p. 45—46) *Reprezentățiunea Sinodului către Majestate pentru asigurarea dreptului de alegere*.

¹¹ Vezi și scris. XXIV, incl. notele. Regestele despre istoria Blajului: *Data Historica Oppidum Balásfalva Comitatus Albae Infer. respicientia in Diplomatario III. Domini Com. Jos. Kemény contenta, ex eodem Diplomatario a.1846 designata*, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 23, p. 568—569.

¹² *E Diplomatario Illustr. D. Com. Josephi Kemény de Decimis*, în *Ibid.*, II, 1869, nr. 15, p. 178—179.

¹³ *E Diplomatario Illustr. D. Com Josephi Kemény de Valachia*, în *Ibid.*, I, 1868, nr. 24, p. 592—593. Dar nu la aceste citere regeste despre Valahia se referă Ștefan Moldovan, ci la imensa serie de documente — „diplome“ — copiate în estenso din manuscrisul contelui Kemény.

XXIX

Lugoș, 26/20 [1]868

Prea amate d-le și frate!

Amăsurat promisiunii mele, date în scrisorile din 13/6 și 5/8 a.c. către d-ta îndreptate, cu poșta de astăzi am expediuit și *Colecțiunea diplomelor* din *Diplomatariul* com[itelui] Ios[if] Kemény¹, descrisă și oferită Asociațiunii transilvane. Binevoiește, dară, ca secretariul I al ace[le]iași asociațiunii, a o primi și a o uzua după cum vei afla mai cu scop pentru binele public.

Această colecțiune cuprinde în sine 440 pozițiuni de diplome, pe 494 pagine. Și, ca mai ușor să-i fie scrutătoriului, am tremis și un *Indice*, de la pag. XVII—LVII, iară în *Preînsemnătură*, de la pag. V—XVI, am depus unele notițe, cari am socotit a fi demne de păstrat pentru viitorime.

Că nu sunt în această colecțiune numai diplome la români privitoare, ci și alte fragmente și extrase din diplome, ce privesc pe secui și sași, sau alte trebi provinciale, să fiu excuzat cu acea intențiune că am dorit a posede și acelea momente mai culmi/nante ale întâmplărilor și ale apucăturilor de cîrmă, cari ca niște puncte lucitoare deservesc scrutătoriului în întunerecul trecutului patriei noastre.

Eu, neprimind răspuns că, oare legată să o trămit ori ba, acum o trămit dezlegată, iară pe d-ta te rog ca, la timpul ce vei afla binevenit, să binevoiești a o lega, ca mai sigur să se poată păstra.

Cu aceasta, rugînd rîspuns asecurătoriu despre primirea ei, cu adîncă frățească venerațiune rămîn prea amatei d-tale frate,

284v

Ștefan Moldovan,
prepozit./

¹ Vezi scris. XXIV și XXVIII, incl. notele.

XXX

Lugoș, 30/4 [1]869

Prea amate domnule și amice !

Cu sărbătorile luminate și desfătate ale Învierii lui Christos fiind în a.c. împreună și sărbătoarea S[fințului] Georgiu, ziua onomastecă a d-tale, ambe aceste zile însemnate îmi dau ocaziune a-ți însemna dorirea animei mele, ca bucuria prin Învierea lui Christos adusă la toată lumea, să fie statornică în anima cei nobilă a d-tale, reinviindu-ți puterile trupești și sufletești, pînă la celea mai adînci bătrînețe, iară învingerea glorioasă a S[fințului] Georgiu să fie înaintea tronului lui D-zeu preț mijlocitoriu pentru d-ta, ca să fii dăruit cu putere de sus, de a reporta și însuși învingeri strălucite întru toate întreprinderile binelui public a patriei și a națiunii, și celui privat a d-tale consacrate.

Cu cari, sărutîndu-te, rămîn prea amatei d[omniei] tale vechi amic,

286

Ștefan m.p.^{1/}

¹ Adnotată: „1869. Lugoș, 30 aprilie. Ștef. Moldovan“.

XXXI

Lugoș, 27/7 [1]869

In secretis et confidentialibus !

Prea amate domnule și amice !

Astăzi am primit *Dicționarul* ¹ apromis. O, cît de bun ești cătră mine, de nici o ocaziune nu lași spre a-mi cauza bucurie și mîngăiere amicală !

Mai nainte de aceasta cu 4 zile a comunicat ep[isco]pul ² cu senatul său o scrisoare a m[itro]p[ol]itului ³ cu datul 18 l.c., în carea arată necesitatea neamînaveră de a aduna, mai nainte de toate, un congres autonom, și cere rîspuns meritoriu la 3 puncte: a) de lipsă e ținerea atărui stat autonom? ; b) dacă e așa, cum să se mijlocească concederea ținerei: oare într-un recurs colectiv, sau în reprezentațiuni separate? ; și c) cu ce modalitate și cînd să se țină acela?

324

Eu, cugetînd mai adînc la această scrisoare și la cercustările în care e pus s[finția] sa m[itro]p[ol]itul, pregătindu-se de a merge la Roma, la sinodul ecumenic ⁴, am venit la convincțiunea că pînă în noiembrie a.c. nu va putea efectui acest op grandios, cînd rom[ano]-catolicii acum de 2 ani se tot pregătesc, și abia au putut ajunge pînă la adunarea congregațiunii pregătitoare, carea acum numai s-a început, și în oct[ombrie] se va continua, pentru examinarea operatului comisiunii. Sau, doară, noi vom fi în stare să facem toate mai cu grabă? / Oare n-ar fi bine, ca, pentru scurttimea timpului și pentru alte prevederi înțelepte, să adune mai întîi m[itro]p[ol]itul în giur de sine o conferință amicală de oarecîțiva bărbați aleși, beser[icești] și civ[ili], cu toții de la 20—50 înși, cu cari să se defigă calea pe carea să împlăm, și așa numai să se ceară concesiunea de a se ținea congres mixt preliminar, pentru compunerea normelor necesarii?

288

Acestea *în secret* și cu confidență amicală cu grabă împărtășindu-le, și rugîndu-vă părerea pentru orientarea mea mai departe, pre lîngă cordială mulțămîta de darul primit, cu frățească venerațiune rămîn al d-tale frate și amic,

288v

Ștefan m.p. ^{5/}

¹ Lucrarea lui George Bariț, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-román szótár*, apărut la Brașov, în 1869.

² Alexandru Dobra al Lugoșului.

³ Ioan Vancea, noul mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia și Făgăraș, ales în august 1868.

⁴ Mitropolitul Ioan Vancea a luat parte la Conciliul Vatican din 1869—1870 ținut la Roma. Vezi în acest sens Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 212—219.

⁵ Adnotată: „1869. Ștef. Moldovan. Lugoș, 27 iun. Rîsp. pe larg în 4 august a.c.“

XXXII

Lugoș, 4/5 [1]870

Christos a înviat !

Preaenerate domnule și amice !

Lăudat să fie D-zeu care ni-a dăruit sănătate și ni-a conces ca cu pace să ajungem, precum sărbătorile memoriei Învierii lui Christos, așa și sărbătoarea S[fințului] George, carea deodată e și ziua onomastecă a d-tale, vechiului meu amic.

Deci — iată! — în puterea scrisoarei acesteia, cu spiritul meu și cu toată simțirea animei mele, ce-i mai însuflețită de amoare și venerațiune, mă înfățoșez înaintea d-tale și te rog a-mi concede ca să te îmbră-

325

țoșez și să-ți gratulez ca bunul și înduratul D-zeu să te meriteze a ajunge această zi însemnată, și celelalte zile ale vieții d-tale, cu pace, sănătos și întru mulți și fericiți ani, pentru binele public al patriei și al națiunii noastre, a căria conducătoriu veteran și glorios ai fost, ești și vei fi, și pentru binele privat al prea amatei familiei d-tale și al celor ce-ți doresc ajutorul și patreciniul.

Și această ocaziune binevoiește a o primi de un semn neșters a legătuinței cordiale deîntre noi, pînă ce vom exista împreună pre această lume.

Cu acestea sărutîndu-te, rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale amic vechi,

290

Ștefan Moldovan m.p.
preposit¹.

¹ Adnotată: „1870. Ștef. Moldovan, Lugos, 4 mai. Venită 7. Răsp...”

XXXIII

Lugos, 1/5 [1]872

Christos a înviat!

Peea amate și preaenerate domnule!

Dumineca ce vine fiind ziua onomastecă a d-tale, iară mie, pre atunci cu voia lui D-zeu trebuind a fi în Blaș, ca să iau parte la sinodul provinciale¹, mai înainte de pornire, cu aceasta, din toată anima îți gratulez, și rog pre D-zeu ca să te susțină sănătos, cu pace și onorat, pentru binele public al patriei și al națiunii noastre, și pentru binele cel privat al familiei și al amicilor și stimătorilor d-tale, la mulți și fericiți ani!

Aș fi dorit ca d-ta, sub numele unui teste legal, să luați parte la acest sinod³, și aș dori ca sinodul de acum să fie mijlocitoriu potente pentru adunarea grabnică a congresului besericesc. De nu vei lua parte acum, eu, după putință, la timpul său, te voi înștiința despre toate cele ce vor pertrapta acolo.

Acum te îmbrățoșez cu amoare cordială de amic vechi, și rămîn prea amatei d[omniei] tale venerătoriu frate,

293

*Ștefan.*³

¹ Este vorba de un eveniment important în viața confesiunii greco-catolice române: Consiliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș, care a avut loc între 5–14 mai 1872 (vezi și scris. XXII, n. 8), Ștefan Moldovan a luat parte la sinodul provincial ca președinte substituit al primei secțiuni a sinodului,

326

în locul episcopului său Ioan Olteanu al Lugojului. Vezi actele sinodului în lucrarea *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș ținut la anul 1872*, Blaș, 1886.

² Se pare că Bariț n-a participat la Conciliul provincial din 1872, acesta avînd un caracter prea special, strict religios.

³ Adnotată: „1872. Ștefan. Moldovan. Lugos, 1 mai. Răsp...”

XXXIV

Lugos, 5/7 [1]872

Prea amate șienerate domnule și frate!

În 2 mai a.c. călătorind la Blaș, spre a lua parte la sinodul provinciale¹, am fost însărcinat a fi acolo și procuratorul ep[iscopu]lului nostru, pînă la sosirea lui de la întîmpinarea Împăratului, în Temișoara, și petrecerea acestuia pînă în Arad, în 6 și 7 mai întîmplate.

În Blaș, sîmbătă în 4 mai la 10 oare s-a ținut ședința preliminarie, în carea, după cuvîntarea m[etrop]olitului², s-a depus promisiunea solemnă de a ținea secretele sinodului³, după formula în protocolul tipărit prescrisă. Apoi s-au ales oficialii sinodului, de 6 categorii⁴, și fiecare membru a prezentat prezidiului documentele sale credenționali de procurațiune, și îndată s-au citit 5 decrete⁵ preparate spre șed[ința] I-a, și s-a stăverit ținerea șed[inței] I-a în 5 mai.

Iară în 4 mai după amiază s-a ținut înmormîntarea mamei m[etrop]olitului, carea a avut cea singularie ultimă onoare de a fi petrecută de aleșii clerului din toată provincia m[etrop]olitană.

Duminică, în 5 mai, s-a ținut șed[ința] I-a publică, în beserica catedrală, în următorul rînd: după prescrisul ord, procedînd procesiunea din curtea m[etrop]oliei la beser[ica] cated[rală], și aici m[etrop]olitul, cu asistență numeroasă, celebrînd Sf[înta] Liturgie și, după cultul divin, scoțîndu-se din beserică toți ceialalți, preșezînd la masa sinodului, a 295 ținut cuvîntarea/ponderoasă⁶ a deschiderei sinodului și apoi secretariul I a cetit decretul deschiderei sinodului. Apoi s-a cetit decretul despre mărturisirea credinței, după formul P[ontif]icului Urban al VIII-lea, prescrisă pentru orientali, tradusă în limba română. Iară celelalte 3 decrete, cari în șed[ința] preliminarie s-au fost publicat, s-au scotit de cetite⁷. Și așa, deschizîndu-se ușa besericei, s-au întors cu toții la curtea m[etrop]olitană, în procesiune, după cum au venit la beserică.

În 6 mai s-au ținut congregațiunea generală a II-a. În aceasta s-au ales 3 comisii sau secțiuni, din toți membrii sinodului, cu cîte un pre-

327

ședinte și de la 6 pînă la 8 membri și 3 substituiți constatatoare⁸. Apoi s-a prezentat sinodului elaboratul obiectelor pertaptînde, într-un volume de 36 coale, împărțite în 10 tituli, și fiecare titlu în mai multe capete⁹ (după cum se află elențul acelor publicat în *Sionul rom[ănesc]* de G. Pop). Din acest elaborat, cei 3 tituli primari s-au predat comisiunii I-a în 12 coale, alți 3 următori comisiunii II iară în 12 coale, și cei 4 ultimi comisiunii a III-a în 12 coale, spre examinare, ca fiecare comisiune deosebi, după cum va afla mai salutaru, să îndrepteze, să adaugă sau să șteargă, iară în congregațiunea generală a/ toate trelelor secțiunii să se concerteze din nou și să se străverească și accepteze ce e mai bun.

În 9 mai, joi demineța, sosînd și ep[iscop]ul Lugoșului, iară comisiunea I-a terminînd lucrarea sa, în acea zi s-a ținut congregațiunea g[ene]r[a]lă a tuturor secțiunilor. Și așa s-a urmat și în următoarele zile vineri și sîmbătă, terminînd lucrările sale și a II-a comisiune. Iară duminică, în 12 mai, s-a ținut a II-a ședință publică în beserică, adecă: premiîndu-se ordul procesiunii și celebrîndu-se S[finta] L[iturgie], sub pontificarea ep[iscop]ului Lugoșului, iarăși cu asistență numeroasă, s-a așezat toți membrii la masa sinodală și s-au cetit 4 tituli primari, cu capetele lor, și fiind timpul înaintat, s-a închis ședința, întorcîndu-se cu toții iarăși în reședința m[etro]p[olitană].

Tot atunci, duminică în 12 mai, după prînz, s-au ținut congregațiune g[ene]r[a]lă pentru concertarea operatului restante de la sec[țiunea] II-a și s-a început al sec[țiunii] III-a, carele s-a continuat luni dimineța și după amiază, pînă în noapte, cînd s-a finit tot operatul¹⁰.

Marți, în 14 mai, s-a ținut a III-a și ultima ședință publ[ică] în beserică, cu toată solemnitatea prescrisă, și s-a continuat publicarea titulilor rămași pînă în fine. Și, cetindu-se decretul închierii sinodului¹¹, m[etro]p[olitan]ul/ a ținut cuvîntare de închidere¹², la carea ep[iscop]ul Lugoșului a răspuns cu toată cuviința și s-au suscris actele sinodului, pre cornul stîng al altariului, de cătră toți membrii sinodali; și așa, s-a intonat *Mărire întru cei de sus lui D-zeu!* și apoi, reîntorcîndu-se cu toții la reședința m[etro]p[olitană], după prînz s-au dus fiecare la ale sale.

În cursul acestui sinod, e memorabile pentru Blaș și aceea că în 6 mai s-a deschis mai întîi calea ferată de la Teiuș pînă la Mediaș, prin Blaș, și așa noi cei din părțile din jos ale Mureșului am putut să ne reîntornăm din Blaș pre calea ferată, cătră casă.

Terminîndu-se lucrările sinodali, m[etro]p[olitan]ul, în seara aceea, a ținut conferință cu capitularii săi despre ținuta ce ar avea să observeze în cele politice, în urma provocării onorifice a Conferinței din Sibiu¹³, făcute prin doi emisari ai sui. Însă la acea conferință, ep[iscop]ul Lugoșului cu reprezentanții diecezei sale nu au fost invitați. Din acest incident,

și din acea cercustare că, din Blaș pînă la curtea trenului, carea e afară, în cîmp, dincolo de șipotul numit Al Crăiesei, nu este încă cale comodă, ci e silit omul a încungiura cîmpul acum numit Al Libertății, pînă în sus, cătră Mănărade, și așa, a se întoarce pre sub deal, pre cale rea, pînă/ la curtea trenului, și încă și din acea împregiurare că în ziua aceea s-a pornit ploaie mare, carea a ținut pînă în noapte, iară pornirea conductului cătră Teiuș e defiptă la 1 oară d[upă] m[iezul] nopții, am fost constrînși — așa zicînd — preste voia noastră, cu grabă a ieși din Blaș în acea seară, pînă ce nu s-a întunecat de tot, încît nu mi-am putut lua rămas bun nici de la unul dintre frați, fără numai de la m[etro]p[olitan]ul și domesticii lui.

La curtea trenului, sosînd la 9 oare, am privit numai din depărtare iluminățiunea ce arăta că suntem în preseara zilei acei memorabile, 3/15 mai, căci alte manifestațiuni solemne s-au fost oprit prin m[etro]p[olitan]ul a se face în onoarea zilei.

Acum, reprivind cu liniște la acest sinod provinciale, cel dintîi în această provincie bisericească, și conferind obiectele și stăverirea acceptată a acelor, cu ale altor sinoade provinciali gr.-cat., ori al rutenilor din a. 1720, ori al maroniților din a. 1736, și cu altele ale rom.-catolicilor, în anii de curînd trecuți, mai ales în Viena, Strigoniu și Colocea ținute, și considerînd pozițiunea și chemarea provinciei noastre, între rom.-cat. și gr[eco]-orientali așezată, pînă cînd de la Roma nu va urma confirmarea prescrisă, nu poci altcum să mă exprim decît că s-au ținut înaintea ochilor canoanele celor 5 sinoade antice¹⁴ și ale celui din Florența, în care s-a stăve/rit S[finta] Unire. Așijderea, că s-a urmat spiritul indulgente din *Bulla P[ontificia] a lui Clem[ent] VIII din 13 dec. 1595*, despre unirea rutenilor sunătoare, și mai ales cel din *Brevele P[ontificia] a lui Benedict XIV, dată în 16 iuliu 1755* misionarilor în Oriente deputați, întru cari ni se asecurează pentru totdeauna că Scaunul Ap[osto]lic nu poștește ca noi să părăsim ceva din riturile și ceremoniile besericeii noastre, în oficiile divine și în administrarea sacramentelor, sau din disciplina besericeii noastre, ci toate acestea, dacă nu suntem contrarii religiunii catolice, nici onestății, să se conserveze, iară mai ales că s-au pus pond — precum se și cuvine — mai apăsătoriu pre actul unirei românilor din a. 1700 și pre *Bulla P[ontificia] a lui Piu IX-le din 26 noem. 1853*, acea bulă de aur a erecțiunii provinciei noastre besericești, unicei provinciei naționale catolice pre rotogolul pămîntului; poci să afirmez cu toată securitatea că actele acestui sinod stau mai presus de cele prememorate gr.-cat. și că s-au decis toate în adevăratul spirit al credinței catolice, însă s-au susținut și datenile besericeii noastre, în întregitatea lor antică, neștirbate. Și, cu această însemnătură, cred că nu am călcat jurămîntul despre ținerea secretului sinodului.

297v Acum, după ce acel operat sinodale, precum socotesc/ eu, s-a trimis la Roma, bine ar fi dacă s-ar confirma așa după cum e prelucrat, și încă cît mai în grabă, ca așa să ni se deschidă ocaziune pentru promulgarea aceluia în sinodele diecezane și dețărurirea în acestea a mijloacelor celor mai coresponzitoare cu cari ar fi a se pune în lucrare. Însă, în Roma, astfeli de acte, prin atîtea cercetări a congregațiunilor respective se strecură și atîtea dificultăți și obiecțiuni de rezolvit pun, încît trec cîte doi, trei și mai mulți ani pînă ce, în fine, în Consistoriul patriarhale se confirmează. Timpul va trece, actul sinodal însă va rămînea și, după a mea părerea, va deservi de fundament la cele agende pre seculi înainte, pînă cînd va susta Provincia besericească a românilor gr.-cat.

Acestea le-am însemnat cu acea amicală confidință, ca să aveți și de la mine, în miniatură, ceea ce alții, poate, mai pre larg v-au notificat, și cu acea intențiune, ca să fie păstrate la d-ta, ca în depozitoriul meu cel mai sigur, cele ce am știut și am opinat asupra acestui act momentos.

298 Acum, extinzîndu-se prè departe această notiță, nu însemnez despre mine și despre ale noastre *pocite*/ lucruri de pre aici alta, decît că, după un morb de două săptămîni, cu amețeli de cap și cu amortîrea și furnicarea mînilor și a picioarelor împreunat, numai acum, de oarecîteva zile — laudă Domnului! — m-am mai ușurat. Însă fiind deplin — cu voia lui D-zeu! — restaurat, te voi mai incomoda cu unele și altele.

Cu acestea, esorîndu-vă de la D-zeu sănătate, pace și fericire în familie și întru toate întreprinderile, cu frățească venerațiune rămîn prea amatei și vener[atei] d[omniei] tale *idem qui pridem* ¹⁵,

298v

Șt. Moldovan ¹⁶.

¹ Vezi scris. XXII, n.8; XXXIII, n.1.

² Vezi textul cuvîntării lui Ioan Vancea în *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș...*, p. XXIV—XXXVI.

Iată, dar, în locul vechiului sinod răsăritean democratic, deschis, cu participarea mirenilor, un „conciliu” aproape papistășesc, misterios ca o adunare francmasonică și, firește, îndepărtat de popor! Nu e de mirare că frunțașii politici naționali n-au manifestat vreun interes aparte pentru acest sinod. Într-adevăr, cu această ocazie biserica greco-catolică română a căpătat independență absolută față de orice ierarhie în afara Papei, dar nu înainte de a deveni ea însăși suficient de catolică încît să nu dea bătaie de cap Vaticanului.

⁴ De fapt nu 6, ci 7.

⁵ Cele 5 decrete: *Decretul de deschidere a Sinodului provincial, Decretul despre profesiunea credinței, Decretul despre modul vieții sub timpul sinodului, Decretul de a nu discede și Decretul de a nu prejudeca* (*Ibid.*, p. XXXVIII—XLVI).

⁶ Vezi nota 2.

⁷ Vezi nota 5.

⁸ Componența celor trei comisii de lucru, în *Ibid.*, p. XXII—XXV. Ștefan Moldovan a fost președinte substituit al comisiei I.

⁹ Vezi *Ibid.*, p. 1—187. Acest lung elaborat era, de fapt, proiectul de constituție al noii provincii bisericești, pe cale de întemeiere.

¹⁰ Reportajul lui Ștefan Moldovan e mai complet și mai interesant decît cel oficial, publicat în *Ibid.*, p. VIII—XIII.

¹¹ Vezi textul lui în *Ibid.*, p. XLVI.

¹² *Ibid.*, p. XLVIII—LIII.

¹³ A fost, de fapt, o dublă conferință, de ordin restrîns, în 5—6 mai 1872 la Sibiu, cu prelungire în 27 iunie la Alba-Iulia. S-a dezbătut atitudinea pe care trebuie să o aibă românii față de dualism, în noul ciclu parlamentar 1872—1875. Date despre desfășurarea ei la Teodor V. Păcățian, *Carte de aur...*, VI. Sibiu, 1910, p. 57—74.

¹⁴ Cele 5 sinoade creștine antice amintite de Moldovan sînt următoarele: Nicea, în anul 325; Constantinopol, în anul 381; Efes, în anul 431; Chalcedon, în anul 451 și Constantinopol, în anul 553. În realitate, pînă la dezbinarea bisericilor s-au mai ținut două sinoade: Constantinopol (ținut în Trulla palatului imperial; de aici denumirea de Conciliul Trullan), în anul 691 și cel fatal, de la Nicea, din anul 783.

¹⁵ „Același ca întotdeauna”.

¹⁶ Adnotată: „Primită 8 iuliu c.n. Răsp...”

XXXV

Lugoș, 8/11 [18]74

În cele confidentiale.

Venerate d-le și amice!

În Nr 20-lea al *Transilvaniei* anunțînd d-ta deschidere de prenumerațiune la *Istoria Regim[entului] II-le rom[ănesc] grăn[ită]* ¹, și eu ca singe din singele acelora și os din oasele lor, fiindcă tatăl meu e născut în Runcu, lîngă Năsăud, mă grăbesc a trămite, în aci alăturata notă, numele prenumeraților rugînd ca, cu ocaziunea expenduirei acestui op, să mi se adaugă și celealalte opuri, în aceeași notă sub a), b), c) și d) însemnate, pe spezele mele de expedițiune.

Pe lîngă acestea, mai însemnez că eu, din 1 iunie [1]873 pînă la finea lui Iuliu a.c. am fost diriginte și profesor la Institutul teologic domestic, provizoriu, pe 3 ani, de la ministeriu aprobat, și așa am fost tare cuprins cu compunerea și propunerea a 4 studii teologice, adecă: știința *S[fin-tei] S[cri]p[tu]ri*, moral, dogmatică și pastoral. Iară de la 16 aug. pînă în 7 opt[ombrie] am ieșit prima dată, după 17 ani, ca să-mi petrec pre la pruncii mei cei așezați în Jezvin ² și Beiuș.

Cu această ocaziune am rămas în Oradea Mare, în trecere, 4 zile, și, în reîntoarcere de la Beiuș, alte 4 zile, care timp, pre lîngă alte distracțiuni, l-am întrebuițat pentru a completa un m[anu]s[cri]s al meu intitulat *Officii Dioecesanii Crisiensis Relatio, et respective demissa opinio super regulatione Ep[isco]p[atu]m gr.-cath[oli]corum per Hungariam, in*

specie de Ep[isco]patus Crisiensi, conformiter ad Ben. gr. Intimata ddto 27 Mart. 1810 Nr. 4935 et 28 Aug. e.a. Nr. 17.070, descris în Criș 10 febr. [1]811 prin Const[antin] Stanich, vicariu g[ene]ral, / din carea mi-au lipsit punctele de la 119 pînă la 193, care defect l-am descris acolo, pe 9 coale, din copia autentică a Bibliotecii ep[isco]pești.

Acolo, în bibliotecă, între alte momentose acte originali, de neamul nostru atîrnătoare, cari încă nu s-au publicat, se mai află și protocolul orig[inal] ultim al ep[isco]pului Clain³, în care sunt cuprinse cauzele abdicării sale. Din acesta protocol încă n-a ieșit nimic la lumină. Eu am rugat pre ep[isco]p⁴, ca, *ad fideles manus*⁵, să mi-l predeie pre oarecîteva zile, ca să-l aduc cu mine pentru decopiere, însă n-a voit, ci mi-a apromis că în primăvara venitoare, mergund eu acolo, mi-l va da ca să-l decopiez și să mijlocesc tipărirea lui în România⁶, fiindcă în acest protoc[ol] se descoper toate intrigile mișeloase ale iezuiților. Eu, dară, însemnez d-tale singur aceasta, și mai nainte, ca dacă aș muri eu pînă atunci, să se știe că este și unde se află acest protocol.

Am rugat pre ep[isco]pul ca să mijlocească denumirea succesorei lui său în scaunul din Lugoj. El a răspuns că guvernul pre cei naționaliști nu-i voiește, iară primatul e aplicat pentru V. Mihalyi⁷, și că cu ocaziunea convenirilor de acum la Dietă, se va nisui pentru complinirea acestui scaun.

Acum, mulțămind lui D-zeu și d-tale că s-au dat publicității colecțiunea diplomatecă, din ale nemurit[orului] c[omi]te Ios[if] Kemény⁸ excerptă, și esorînd grația ceriului ca să viezi la mulți ani cu fericire, pentru binele public al patriei și al onoratei familiei d-tale, cu frățească venerațiune rămîn veneratei d[omniei] tale vechi sincer amic,

Ștefan.)

Numele prenum[er]anților la Istoria Regim[entului] II gr. rom.

1	Ilustr. d. Mihail Nagy ⁹ ,	can[onic] in Lugoj...	1 ex.	40	cr.
2	„ „ Andrei Liviu ¹⁰	„ „ „	1 „	40	„
3	Reverendisime d. Gavril Pop ¹¹	„ „ „	1 „	40	„
4	„ „ Matei Chișu ¹²	„ „ „	1 „	40	„
5	„ „ Dumitru Mihăilescu ¹³	„ „ „	1 „	40	„
	protopop				
6	Ilustr. d. Ioane Maior ¹⁴ consil[ier] școl[ar]	„ „ „	1 „	40	„
	in pen[iune]				
7	Spec. „ Iacob Coșgarea capitan	„ „ „	1 „	40	„
8	Subscrisul Ștefan Moldovan prepozit	„ „ „	3 „	1,20	„

10 ex., 4f./00cr.,

Iară pre partea mea mai adaug:

a)	Pentru <i>Operele lui Corn[eliu]s Tacit</i> , ¹⁵	
	trad. de G. Munteanu.....	2,80
b)	„ <i>Bibliografia cronologică de</i>	
	Dim. Iarcu ¹⁶	1,70
c)	„ <i>Femeile de Iuliu Pderzani,</i>	
	trad. de Iuniu ¹⁷	35
d)	„ <i>Incercări în literatură,</i> de	
	I. A. Lapedatu ¹⁸	1

5,85

Suma tot 10 f.v.a.

Prin Ștef. Moldovan¹

¹ În 1874 a apărut o operă a lui George Bariț primită de public și presă cu un deosebit interes. Este *Istoria Regimentului al II-lea românesc transilvan*, tipărită la Brașov. În pofida unor reușite încercări ulterioare, scrierea lui Bariț rămîne cea mai bună contribuție la istoria grănicerimii năsăudene.

² Jezvin, localitate în comitatul Timiș, plasa Rékás. Azi satul Izvin, comuna Receaș, județul Timiș.

³ Inochentie Micu. Protocolul în cauză se păstrează azi la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei.

⁴ Episcop greco-catolic de Oradea era Ioan Olteanu, transferat de la Lugoj în urma morții lui Iosif Popp Szilágyi, în 16 septembrie 1873 (vezi *Dieceza Lugojului. Sematism istoric...* Lugoj, 1903, p. 102).

⁵ „La mină sigură.”

⁶ Protocoalele lui Inochentie Micu, documente coplesitoare pentru începutul mișcării naționale a românilor din Transilvania, nu sînt publicate nici pînă astăzi în întregime. O parte a publicat Zenovie Picișanu, în *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein, 1746–1768*, București, 1924. Anterior, protocoalele fuseseră utilizate de Augustin Bunea, la alcătuirea frumoasei monografii — singura pînă azi! — *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728–1751)*, Blaj, 1900. Ideea lui Ștefan Moldovan, din 1874, de a tipări aceste protocoale în România, rămîne încă un gest impresionant pe linia realizării unității spirituale românești, înaintea celei statale.

⁷ În acest pasaj simțim o lovitură sufletească asemănătoare celei primite de două ori de canonicul-patriot Ioan Fekete Negruțiu, cînd a căzut de la funcția de episcop al Gherlei (1865) și de la aceea de mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș. Discuția se poartă între Ioan Olteanu, episcop — acum — de Oradea, și în urma căruia episcopia Lugojului rămăsese vacantă și marele prepozit de Lugoj, Ștefan Moldovan, care conducea efectiv eparhia din 1861, pe lângă episcopi ocupați cu orice în afara treburilor diecezei. Răspunzînd că „guvernul pre cei naționaliști nu-i voiește”, Ioan Olteanu îl excludea dintre candidați, în primul rînd, tocmai pe prepositul său, Ștefan Moldovan, cel mai merituos om din întreaga episcopie. Din răspunsul aceluiași că „primatul e plecat pentru V. Mihalyi” reiese, apoi, că ierarhia catolică superioară a Ungariei tot se mai amesteca în treburile bisericii românești. *Victor Mihali de Apșa*, 1841–1918, era fiul lui Gavril Mihali, deputat maramureșan în dieta revoluționară maghiară de la 1848–1849 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981, scrisori primite

de la Ioan Micu Moldovan, nr. XVI, n. 9) și apoi deputat, din nou, în Dieta Ungariei după 1860. S-a născut în Ieud, unde familia sa de vechi nobili maramureșeni deține o situație de frunte.

⁸ Vezi scrisorile XXIV și XXVIII incl. notele.

⁹ Despre canonicul Mihai Nagy vezi supra, scris. XVIII, n.3.

¹⁰ Andrei Liviu Pop. Vezi scris. XVIII, n. 4.

¹¹ Canonicul Gavril Pop. Vezi scris. XV, n.4.

¹² *Matei Chișu*, 1816—1876, originar din Recea, în comitatul Crasnei. Cu studii la Șimleul Silvaniei și Oradea, Chișu a fost profesor la Beiuș (1841), preot profesor la Beiuș (1854), de unde apoi e chemat în rândul canonicilor Episcopiei greco-catolice de Lugoj (1857). A ajuns pînă la gradul de canonic cancelar.

¹³ *Dumitru Mihăilescu*, 1818—1879, originar din Budinți, în comitatul Timiș. Persoană cu o istorie aventuroasă: neunit, cu studii la Institutul teologic greco-oriental din Arad, s-a căsătorit în 1839 cu o greco-catolică. A trecut apoi el însuși la greco-catolicism, convertind și locuitorii satului Budinți la unire. Între 1841—1879 a fost preot și protopop greco-catolic. La 11 august 1879 devine canonic la Lugoj, dar la 1 decembrie din același an moare la băile Buziaș.

¹⁴ Ioan Maior (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 334) fusese pensionat forțat din funcția de consilier școlar gubernial, în 1867, odată cu instalarea regimului dualist. Aflăm din această scrisoare că interesantul personaj transilvănean și-a petrecut anii bătrîneții la Lugoj.

¹⁵ *Opurile lui Caiu Corneliu Tacit, traduse de Gavril I. Munteanu. Date în tipar în sug auspiciile Societății Academice Române, după decesul din viață a traducătorului*, Sibiu, 1871.

¹⁶ Lucrarea lui Dimitrie Iarcu, *Bibliografie cronologică română sau catalog general de cărțile imprimare de la adaptarea imprimeriei, jumătate secolul XVI și pînă azi, 1550—1873*, București, 1873.

¹⁷ Lucrarea germanului Iulius Pederzani, *Femeile*, tradusă de Iuniu, pseudonimul lui Ieronim Bariț, fiul lui George Bariț. O prezentare a traducerii vezi în *Transilvania*, VII, 1874, nr. 6, p. 75—76.

¹⁸ Singurul volum antum de literatură al acestui talentat scriitor care a fost Ioan Al. Lapedatu: *Incercări în literatură*, Brașov, 1874. Vezi despre el: *Dimitrie B r a h a r u*, *Nuvela istorică în literatură română transilvană. Ioan Al. Lapedatu (1844—1878). Cu note bio-bibliografice*, București, 1936.

¹⁹ Adnotată: „1874. Ștef. Moldovan, Lugoj, 8 nov. Venită 11 nov. Răsp. 12 nov.”

XXXVI

Lugoj, 24/11 [18]74

Preaenerate d-le și amice!

Ca recercării, în amicală epistola d-tale, despre momentele ultime ale p[roto]p[opolui] Turcu¹ și ale lui Baternai și Simonici² cuprinse, după puțină să poci corespunde, după ce în însemnăturile mele de revoluțiune rămase nu se află nici o urmă, m-am întors cu rugare confidențială către fr[atele] Negruțiu, canon[ic] în Blaș, ca să-mi deie deslucirile celea necesarii. Și aceasta am făcut din cauză pentru că dînsul au fost atunci p[roto]p[opol] în Cluș și pentru că chiar dînsul,

acum 2 ani trecuți, fiind eu la dînsul în cortel cu ocaziunea sinodului provinciale, mi-a enarat într-o seară despre această întîmplare, și l-am ascurat că, în timpul acest critic, îi voi păstra secretul persoanei, și că și d-ta încă vei ști așa să-ți întocmești eternizarea istorică a memoriei acestora, încît d-sa nu va fi comemorat³. L-am rugat și despre aceea, ca să caute catalogul preoților gr.-cat. de către rebeli ucși și, în copie, să mi-l trimită. Și în cît despre unele date s-ar îndoi, și nime din Blaș nu ar putea să-l chiarifice(?), să-mi notifice și altă fontană, ca să recurg/ și acolo. După ce voi primi răspuns de la fr[atele] Negruțiu, te voi înștiința despre celea putincioase. În timp de lipsă, voi cerca la cuscrul meu, popa Nicolae din Cluș-Mănăștur⁴ și la rudenii noastră d. Vaida și la alții, precum și la p[ar]inte[le] și p[roto]p[opol] din Cătina, Io[an] Moldovan⁵ ș.a. pînă ce voi afla adevărul pur, și așa să ți-l subministrez.

Și, fiindcă la mișcămintele din a. [18]48 am luat și eu parte, ca prefect și ca *adlatus* la administrațiunea C[omi]t[at]ului Cetatea de Baltă⁶, am socotit ca din ziuariul vieții mele să escriu pentru d-ta celea adnotate de pe timpul acela, pînă cînd a trebuit să ies în România, cu documentele orig[inale] proptite⁷. Căci eu cuget că și acelea îți vor readuce în memorie multe din celea trecute, de pre timpul acela, parte publicate în *Gazetă*, parte în aceea neatînse.

Acestea ca răspuns preînștiințatoriu însemnîndu-le și esorîndu-vă de la D-zeu tot binele, cu amoare amicală vă sărut și rămîn venerătoriu frate,

301 v

Ștefan.]

(În celea confidențiale și, pînă una-alta, secrete)

N. B. M[itro]p[opol]itul din Blaș, cu d[ata] 31 l. tr. N. 3265 sumite la Ordin[ariatul] de aici, în copie, scrisoarea ministr[ului] de culte cu d[ata] 27 l. tr. N. pres[idial] 1486, în carea impută că o parte însemnată a clerului gr.-cat. transilvan e în contra intențiunilor Guberniului, și îi impune ca să-i pedepsească cu subtragerea subsidiului împărătesc. Și, deodată, comunică m[itro]p[opol]itul și răspunsul său cu d[ata] 31 l. tr. N. 3265, în carea arată a fi delatiunea falsă, și că cler[ul] tran[silvan] g[reco]-c[atolic], afară de ținuta sa pasivă, e loial și fidel Guberniului, și cere specificarea nominală a vinovaților.

Oare trimisu-s-au și la Ordin[ariatul] gr[eco]-or[iental] din Sibii asemenea ceva?

Așa, vezi, într-o mină ține ovăsul și într-alta sbiciul, numai ca să omoare voința națională; și amerință cu casarea subsid[iului] erar[ial] și cu expunerea proiept[ului] despre îmbunătățirea clerului!⁸

302

¹ Vasile Turcu, protopop greco-catolic de Cătina, erou al Revoluției de la 1848—1849 din Transilvania. A fost spînzurat de unguri lângă satul Someșeni-Cluj, în 23 octombrie 1848. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 138—136; 200—207.

² Alexandru Bătrineanu și Vasile Simonis, eroi ai revoluției, morți pe aceeași spinzurătoare cu două săptămâni înaintea lui Vasile Turcu.

³ Încă din 1850, George Bariț a început să adune date despre revoluționarii uciși de unguri la Cluj în 1848, printre care cei mai de seamă erau prefectul Alexandru Bătrineanu, tânărul tribun Vasile Simonis și protopopul Vasile Turcu. În două corespondențe din 1850, Ioan Fekete Negruțiu, protopop greco-catolic al Clujului în timpul revoluției și după aceea, îi împărtășește lui Bariț informații despre tragediile din octombrie 1848 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 138—156). Acum, în 1874, Bariț încearcă să afle date despre același lucru de la Ștefan Moldovan, care în perioada respectivă avea atribuțiile de prefect revoluționar în apropierea Clujului. Lucrurile revin însă, după 24 de ani, tot la Fekete Negruțiu, acum canonic la Blaj. În necunoștința celor două epistole din 1850, dar știind că Fekete Negruțiu, care a asistat la execuții, este cel mai în măsură să răspundă dorinței lui Bariț, Moldovan îi scrie acestuia la Blaj, cerindu-i informații despre executarea celor trei. Fekete Negruțiu răspunde, într-o scrisoare detaliată din 1 decembrie 1874, publicată de noi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 200—207. Ca să păstreze „anonimitatea” lui Fekete Negruțiu, Ștefan Moldovan i-o trimite lui Bariț copiată de mână sa. Bariț a tipărit scrisoarea în *Transilvania*, VII, 1874, nr. 6, p. 61—64, mai apoi în *Părți alese din istoria Transilvaniei*... II, Sibiu, 1890, p. 272—280. Scrisoarea lui Fekete Negruțiu, în copia lui Ștefan Moldovan, este cel mai fidel izvor despre execuțiile de la Cluj din toamna anului 1848.

⁴ Nicolae Pop era, la 1848, preot greco-catolic în Cluj-Mănăstur. El i-a însoțit, în calitate de confesor spiritual, pe Alexandru Bătrineanu și pe Vasile Simonis până sub stîlpul spinzurătorii (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 207, n.2).

⁵ Nu știm dacă a apelat „la rudenia noastră d. Vaida” din Cluj. De la Nicolae Pop n-a primit răspuns decît tirziu (vezi scris. XL), cel solicitat fiind bolnav (vezi scris. XXXVIII). Cit despre protopopul din Cătina, Ioan Moldovan, acesta părea la un moment dat că „tace tăcerea peștelui”. Pînă la urmă, răspunde și el (vezi-i scrisoarea infra, în notele scrisorii XXXVIII.) A primit și o scrisoare de la protopopul Clujului, Gavril Pop, datată 25 decembrie 1874 (*Ibid.*, p. 207, n.2), în care acesta îi comunică rezultatele investigării matricolelor celor executați în 1848.

⁶ Vezi Coriolan Suciu, *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933, p. 40—45.

⁷ Este, fără îndoială, cea mai importantă dintre scrierile lui Ștefan Moldovan; *Extras din zioarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849*, publicată în *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 7, p. 76—79; nr. 8, p. 91—94; nr. 9, p. 97—100; nr. 10, p. 113—115; nr. 11, p. 129—132; nr. 12, p. 137—139; nr. 13, p. 149—151; nr. 14, p. 157—160; nr. 15, p. 165—168. Totodată, Ștefan Moldovan îi comuică lui Bariț un mare număr de documente din 1848—1849, pe care acesta le publică bucuros în *Transilvania*, specificînd că multe sînt din arhiva Comitetului Național Român, care s-a pierdut cu ocazia cuceririi Sibiului de către oastea lui Bem, în martie 1849 (*Documente historice din 1848 et 1849*, în *Transilvania*, VII, 1875, nr. 17—20, 22—24; IX, 1876, nr. 1—7; 9—22).

⁸ Adnotată: „1874. Ștef. Moldovan, Lugoș, 24 nov. V[entil] 27. R[ăspuns] 30”.

XXXVII

Lugoș, 31/I [18]75

Prea estimate d-le și amice!

Mai nainte de ce aș trimite scriptele pentru lămurirea unor întîmplări din a. [18]48¹, fac cunoscut cum că pentru fer[icitul] V. Turcu², fost p[roto]p[op] în Cătina, mi-au sosit scrisori de la Blaș³ și de

la Cluș⁴ și mai aștept de la Cătina și de la cuscrul meu Nic[olae] Pop din Cl[uj]-Mănăstur, care a fost spiritualul Bătrineanului și a lui Simonis⁵. Și am sperare firmă că, cit de în grabă, îmi vor răspunde, ce de nu ar face, totuși celea mai necesarii acum sunt lămurite.

Ce se ține de escrierea din zioariul vieții mele de pe a. [18]48, notez că, după ce l-am conferit cu actele din acel an cari mi-au mai rămas de risipitoarele mâni ale revoluțiunei, l-am aflat în multe defec-tuos, în altele, familiari, prea extins. Și așa, m-am apucat de lucru din nou, și periodul acesta, preste așteptarea mea, a crescut în compusă-țiune pînă la 10 filere⁶. Acum rămîne să-l purizez, și așa, să-l străpun la d-ta spre a fi întrebuițat în seria istorică a aceluia an fatal⁷. Deci cer indulgință de oarecîteva zile, în trebi de acestea, ca să-mi fie mîna de ajutoriu la scrisoare. Și apoi, voi străpune toate cesteia preamintite./

Oare actele însuși, mai ales celea de la Comitetul Național cătră mine îndreptate, unde să le depun?⁸ Să le mai țin la mine? Să le trîmit la d-ta? Ori să le așez la Biblioteca diec[ezană] de aici? Sau...

La *Gazeta Tran[silva]niei* și la *Tran[silva]nia*, în una din zilele sărbătorilor, după ce voi aduna banii de la prenumeranții cunoscuți, voi trimite prețul corespunzătoriu. Iară pentru *Ist[oria] Reg[imentu-lui] II-le*⁹, cei 20 crăitari în plus am socotit a-i culege cînd voi împărți cartea.

Despre ep[isco]pul Lugoșului, după cum am presimțit, așa s-a întîmplat¹⁰. D-zeu să deie ca prevederile d-tale să se prefacă corp, ca dînsul să fie unul din părinții națiunei noastre, de cei tari și mari părăsitate!

Cu acestea, din adîncul animei mele poftind sărbători desfătate și An Nou fericit, d-tale și la toată familia d-tale, cu amoare amicală îmbrătoșîndu-te, rămîn prea estimatei d[omniei] tale vechi amic,

Ștefan.¹¹

303v

¹ Vezi scris. anterioară, n.3 și 7.

² Scris. anterioară, n. 1.

³ De la Ioan Fekete Negruțiu (vezi scris. anterioară, n. 3).

⁴ De la protopopul Gavril Pop (scris. anterioară, n.5). Vezi și infra, scris. XXXVIII.

⁵ De la parohul Nicolae Pop din Cluj nu va primi răspuns. Răspunsul lui Ioan Moldovan, protopopul din Cătina vezi-l infra, scris. XXXVIII, în note.

⁶ Scris. anterioară, n.7.

⁷ Încă de la începutul apariției *Transilvaniei*, Bariț s-a preocupat de adunarea și tipărirea a cit mai multe documente despre faptele românilor transilvăneni la 1848. Cu fiecare an, numărul acestor documente și importanța lor cresc. Impresionant este

pomelnicul nominal a aproape tuturor românilor uciși de unguri în 1848—1849. Pomelnicul a fost întocmit de Artemiu Publiu Alexi și s-a publicat în *Transilvania*, III, 1870, nr. 19—20, și IV, 1871, nr. 4—13. Cuprinde numele a 4843 de victime din 6 comitate.

⁸ Le-a trimis lui Bariț, care le-a publicat în *Transilvania* (vezi scris. anterioară n.7).

⁹ Vezi scris. XXXV, n.1.

¹⁰ Decurgea, tocmai, procesul de numire a lui Victor Mihail de Apșa (vezi scris. XXXV, n. 7) ca episcop greco-catolic al Lugojului. A fost numit printr-o diplomă regească din 25 noiembrie 1874, preconizat de Papa de la Roma la 21 decembrie 1874, și hirotonit la Blaj, în 14 februarie 1875, după data acestei scrisori. Instalarea lui la Lugoj s-a făcut în 7 martie 1875.

¹¹ Adnotată: „1875. Ștef. Moldovan, Lugos, 3 ian. R[ăspuns] 12 ian.“

XXXVIII

Lugos, 28/1 [18]75

Venerate d-le și amice!

În estimată scrisoarea d-tale din 12 l.c. îmi dați voie ca să rețin procentul de la *Ist[oria] Reg[imentului] al II-le r[omân]* ¹ — pentru carea bunăvoință mulțămesc! —, însă nu m-am putut folosi de așa ceva, fiindcă a trebuit să solvesc la poștă, cu portul, și cei 2 f[lo]rini, sau câte 20 c[răița]ri adaus la 10 exempl[are]. Însă puteți aceea face în computul cu sasul avînd, cu care sumă apoi veți putea acoperi prețul oarecării cărți, carea veți avea bunăvoință a-mi trimite cu cărțile pentru cari în 8 noiem[brie] am sușternut 6 f[lo]rini.

Acum, însă, cu poșta de astăzi — și cam tîrziu! — am expedit extrasul apromis din zioariul vieței mele, de la 15 mart. [18]48 pînă la 18 ian. [18]49, în 12 1/2 coale în 4-to, căruia am alăturat și documentele de el țînătoare, de la N. 1) pînă la 79) însemnate ². Extrasul, după sunetul preambulului „îl ofer Asociaț[iunea] noastră tran[silva]ne, și vă rog a-l întrebuița cum veți afla mai bine“. Eu am întretăsat și unele personali și de ale familiei mele, căci viața mea publică a fost în legătură strînsă cu cea privată. Acelea, însă, se pot trece cu vederea. Am mai/adaus oarecîteva documente de pe timpul de la 15 mart. începînd, pînă cătră luna lui noiem[brie], cari nu le-am amintit în zioariu. Și, cu acestea, de pe timpul acela tot ce am avut păstrat de revoluțiune, acum am străpuns.

Am mai închis și copia scrisoarei fr[atelui] Negruțiu și un extras din scrisoarea p[roto]popului din Cluș, G. Pop, și acestora am adaus și un elench despre cei omorîți, cari se amintesc în documente, esimînd pre cei omorîți în atacul de la Neșlac ³.

De la cuscrul Nicolae din Mănăștur, fiind greu bolnav, n-am putut să primesc răspuns, iară p[roto]p[op]ul din Cătina tace tăcerea peștelui ⁴.

Ziua împușcării popei Roth nu o am pus, din cauză că nu aflu între cărți broșura despre ultimele momente ale vieții lui ⁵.

Timpul dejustițierii lui Bătrîneanu ș.c.l. și a p[roto]p[opu]lui ⁶ să se compute după Cal[endarul] Greg[orian], prin urmare, după ce s-au tipărit, 3 și 22 opt[ombrie] sunt a se converti în 15 opt[ombrie] și 3 noiem[brie] c.n., și pentru feciorul popii din Nasna ⁷ a se pune 4/16 opt[ombrie], precum arată documentele.

Asociaț[iunea] tr[ansilva]nă a provocat ca cei ce posed gazetele și ziarele românești din anii trecuți să i le ofereze. Eu le am de pe mai mulți ani, însă le lipsesc unii n[ume]ri, și is în cruda. Cînd, dară, aș ști că alții n-au observat la această provocațiune, eu bucuros le predau, toate de tot soiul, esimînd *Foaia pentru minte*, carea am voie — de voi 304v mai trăi — să o leg și să o păstre/z pînă ce voi fi în viață.

Noutate avem că fr[atele] Nagy ⁸ a refuzat imbierea de a fi decorat cu tit[lul] de abate onor[ific] și așa, aceea s-a dat fr[atelui] Liviu ⁹, cu tit[lul] Abației nou erecte (oare cînd?) între Ungaria și Polonia.

Ep[iscop]ul Mihályi nu se va consacra, pînă nu i se va ajusta reședința ¹⁰. Pentru ajustare încă nu s-a despus nimic pînă acum.

Cu acestea, esorîndu-vă de la D-zeu toată darea cea bună, și rugînd răspuns despre primirea celor trâmise, spre a mea liniște, cu adîncă frățească venerațiune rămîn veneratei d[omniei] tale vechi amic,

Șt. Moldovan m. p.
preposit.

N.b. Cînd era să închid această epistolă, cu poșta mi-a sosit răspunsul de la Cătina ¹¹, care aci în copie îl alăturez. D-zeu să te țină, că ai deșteptat inimile ca să cerce celea din trecutul proxim! Dacă cei în viață numai despre dejustițierea persoanelor renumite sunt de atîtea păreri, apoi ce ar fi după moartea contemporanilor? Acum să analizăm după calend[ar]: 3 opt[ombrie] c.n. [1]848 e marți, însă edictul lui Toldalagi de persecuțiune are dat 5 opt[ombrie], iară 15 opt[ombrie] c.n. coresp[unzător] la 3 opt[ombrie] c.v.e duminică. Dacă, dară, 305 s-au dejustițiat joi Bătrîn[eanu] cu Simonis, atunci a trebuit să fie aceasta sau în 12 opt[ombrie], înainte de Adunarea de la Agyagfalu ¹² din 15 et 16 opt[ombrie], sau îndată după aceasta, joi în 19 opt[ombrie]. Însă fr[atele] Fekete ¹³ zice că în 20 opt[ombrie] a reîntors

acasă, și ziua o pune pe joi, ce nu stă, că 20 opt[ombrie] a fost vineri. Mai încolo, scrisoarea de la Cătina zice că au prins pe Turcu luni în 24 opt[ombrie], ce nu stă, că 24 a fost marți, și că nu în joia aceea următoare, ci în cealaltă l-au spânzurat. Însă joi cade în 2, iară în 3 noiembrie c.n. e vineri; atunci e țîrg de țeară la Cluș.

Deci, pentru Turcu, eu socotesc că într-adevăr la țîrg l-au omorît, dară [nu] joi, în 2 noiembrie, dară în 3 noiembrie, vineri. De aci, ar fi să se rectifice 3 noiembrie c.n., vineri. Iară pentru Bătrineanu să se observeze documentul d-lui Axente¹⁴, care zice că în 28 sept. c.v. sau în 10 opt[ombrie] c.n., marți, l-au prins, și că în 12 opt[ombrie], joi, prea de grabă l-au spânzurat, cu Simonis împreună. Iară în 3/15 s-a putut, de cumva nu s-au genat a spânzura duminica. Iară joia venitoare e 19 opt[ombrie], despre carea joi zice fr[atele] că a venit acasă din vizitațiune și că atunci, cu oarecîteva zile mai înainte

305v au fost spânzurați./

¹ Vezi supra, scris. XXXV, n. 1.

² Curind, în *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 6, p. 64, Bariț anunță cu bucurie recepționarea importantului „ziuaru” al lui Ștefan Moldovan: „Venerabilul domn Ștefan Moldovan, canonic și prepozit în Lugos, ne surprinse zilele acestea în modul cel mai plăcut cu un extras istoric scos pe 83 paginie 4° din ziuarul vieții sale, pe timpul dintre 15 martiu 1848 pînă în 17 martiu [sic, recte 18 ianuarie — n.ns.] 1849”. Va urma apoi publicarea, împreună cu documentele (vezi scris. anterioară, nota 7.

³ Vezi scris. XXXVI—XXXVII, inclusiv notele.

⁴ Va primi răspuns și de la protopopul din Cătina (vezi mai jos scrisoarea).

⁵ Stephan Ludwig Roth a fost unul dintre entuziaștii sprijinitori ai revoluției românilor transilvăneni de la 1848—1849. El împărțea cu Ștefan Moldovan administrația Comitatului Cetatea de Baltă, unde l-a surprins arestarea de către oastea lu Bem. Condamnat de către un tribunal „revoluționar” unguresc ad-hoc, vrednicul cărturar sas a fost împușcat la 11 mai 1849 pe Cetățuia orașului Cluj. „Broșura” pomenită este evocarea lui Georg Hintz, *Die letzten Legensmomente des am 11 Mai 1849 in Klausenburg hingerichteten Meschner Pfarrers Stephan Ludwig Roth*, Brașov, 1850, o carte de 23 pagini.

⁶ Despre Alexandru Bătrineanu, Vasile Simonis și protopopul Vasile Turcu vezi supra, scris. XXXVI—XXXVII, incl. notele.

⁷ Este vorba de studentul Alexandru Țicudi, de fapt fiul protopopului din Dimbu, în comitatul Cojocna, judecat și spânzurat și el de către unguri, la Cluj.

⁸ Canonicul lugojan Mihail Nagy, despre care vezi supra, scris. XVIII, n. 3.

⁹ Canonicul Andrei Liviu Pop, despre care vezi scris. XVIII, n. 4.

¹⁰ Vezi scris. anterioară, n. 10. Instalarea lui Victor Mihail de Apsa la Lugos ca episcop are loc în 7 martie 1875. Reședința lui se va „ajusta” abia în 1879 (vezi *Diecesă Lugosului. Șematism istoric...*, p. 106).

¹¹ De la protopopul Ioan Moldovan, solicitat să-și amintească despre prinderea șiuciderea lui Vasile Turcu, înaintașul său în scaunul protopopesic al Cătinei și rudă a sa (vezi scris. XXVI, n. 5). Iată textul scrisorii primite din Cătina, și care se păstrează alături de această scrisoare la B.A.R. m.s. rom. 999, f. 306 r):

„Copie

Cătina în 24 ianuar 1875

P.P.

La prea stimata confidențială s[cri]ptă a d[umnea]-v[oastr]e din 15/12 a.tr. îmi iau voie a răspunde următoarele:

În matricula repausaților parohiei Cătina, zioa morții fericitului Vas[ile] Turcu, odinioară p[rotop]op în Cătina, nu se află indusă, dară după cum spun oamenii, în 24 oct. a fost prins, adecă în una luni dimineața. Executarea, însă, n-a urmat în joia aceea, ci în joia următoare, adecă în 3 noiembrie, pînă atunci fiind legat la Casa comitatului de stilp, unde, bătut, i-au scos un ochi. Și așa, orbit de un ochi, l-au dejusțiat.

Cu dînsul au fost prins din Cătina numai unul, cu numele Lumperdean Grigore. Acesta însă n-a fost ucis ci, după intrarea lui Urban în Cluș, eliberat, s-a reîntors acasă.

Lila a fost măritată după Fekete János. Nu mai trăiește. Faima că ar fi deferit pe tatăl său la unguri nu stă. În Cluș petrecea Mani (Mimi), măritată după Io[sif] Șuluțiu, notariu la Tribunalul regesc.

Pe Bătrineanu l-au chemat Alexandru, fecior de cantor din Balda, frate dulce cu Grigore, fost profesor în Blaș, împușcat prin unguri în otarul Năsalului. În urmă, numele de botez a lui Simonis nu am putut să-l aflu. El a fost din Cristelec feciorul unei preutese văduve. S-a dejusțiat cu Ales[andru]/Bătrineanu, la Cluș.

După acestea, cu toată stîmă sum.....

Ioane Moldovan m.p
v[ice] p[rotop]op.“

¹² Adunarea secuilor de la Lutița, în urmă căreia s-a abătut pustiirea asupra satelor românești din Cimpia Transilvaniei.

¹³ Canonicul Ioan Fekete Negruțiu, informatorul lui Moldovan despre evenimentele din 1848 (vezi scris. XXXVI, n. 3).

¹⁴ Vezi Ioan Axente Sever, *Răspuns la Cartea Neagră*, Brașov, 1896.

XXXIX

Lugos, 6/2 [18]75

Mărite și prea stimate d-le și amice !

Cu neprețuită scrisoarea d-tale din 31 l. tr., tot în 4 l. c. am primit și cărțile trâmise. Eu nu poci înfrînge voia animei — așa de nobile — a d-tale, și astăzi, cu ocaziunea țîrgului de țeară, fiind feciorul meu la mine, i-am și dat din celea în 2 exemplare trâmise cîte unul, spre a se desfăta în amintirea de d-ta și a se ruga la altariul lui D-zeu pentru

pacea, sănătatea, viața îndelungată și bunăstarea d-tale și a întregii venerabilei familiei d-tale.

Că mi-ai comemorat despre zioariul *Biserica ortod[oxă] română*¹ îți mulțămesc, și mă voi nisui a mi-l procura, trimițând la d-ta, cât mai în grabă, prețul anuale de 5 f. 30 cr.

Pentru publicarea epistolei fr[atelui] Negruțiu sub numele lui, răspund că eu, când l-am fost rugat ca, confidențialmente, să încunoștințeze despre acelea ce ai binevoit a mă întreba, am pus acea condițiune de tăcerea numelui², care și d-ta mi-o ai fost atins în scrisoarea către mine îndreptată. Eu, însă, i-am răspuns că i-am primit epistola și că originalul i-l păstrez la mine, în suvenir, și numai/ copia ei o trimit la d-ta³. Dînsul, de atunci, mai scriindu-mi unele și altele, nu a pus condițiunea de tăcerea numelui, și așa, socotesc că se poate publica întocma, căci sperarea de ep[isco]pie doară a apus într-însul.

307

Punctul cu Lila e mai delicat, aflîndu-se ea în viață, și pe la sora sa cea mai mică, Mimi, în Cluș — de nu cumva s-a măritat acum de curînd —, fiindcă fiul meu spune că i-a referat socru-său, popa Nicolae din Mănăstur că, de cîte ori o întreabă cineva despre cercustarea aceea, de atîtea ori plînge și tace. Ea a îmbeut de la mamă-sa ura contra tatălui ei, din cauza veche d-tale cunoscută, de cînd, adecă, s-a ținut asupra bărbatului său procesul cel defăimătoriu de onoarea familiei, că aceasta ar fi îngreoaț pe o nătăntoacă de servitoare de la casa sa, la care proces mi se împare că au fost investigători p[ro]p[ro]pii Ios[if] Maior din Sîmărtin și Șt[efan] Moldovan din Pintic, carea înaintea comisiunei se zice că l-ar fi agrăit: „Dar... pentru D-zeu, au nu sum eu destul de zdravănă și frumoasă? Au, doară, te-am respins vreodată, de te-ai dejosit la atîta și ai adus defăimare asupra fetelor tale și a casei noastre?!...” ș.c.l. (acestea să fie între noi)⁴.

307v

Acum am fost început a-mi descrie călătoria mea din septem[brie] a. tr. pe la Beiuș, la fiii mei întreprinsă (căci socotesc că ți-i cunoscut cum că fratele cel mai mare al ep[isco]pului Olteanu⁵ e jînerle meu), însă mă întrerumpe acum comisiunea primită de la ep[isco]p[ul] Mihalyi⁶, ca să priveghez și conduc pregătirea reședinței sale. Îmi scrie că se va duce la Blaș, în săptămîna venitoare, la sîntîre, însă nu spune zioa. Ci fr[atelu] Negruțiu îmi scrie că i-a spus m[itro]p[ol]itul că sîntîrea se va întîmpla de mine într-o săptămîna, adecă în 2/141. c.⁷

Cu acestea, rennoindu-mi mulțămirea pentru multe faceri de bine, de atîtea ori către mine arătate, cu toată sîmțirea amicală a animei mele te îmbrățoșez și rămîn vechiul amic.

308

Ștefan.]

¹ *Biserica ortodoxă română*, principala publicație a confesiunii neunite din România, a apărut la București începînd din 1 octombrie 1874.

² Vezi scris. XXXVI, incl. nota 3. Dorința canonicului Ioan Fekete Negruțiu ca numele lui să nu fie pomenit în legătură cu avocarea atrocităților de la Cluj din toamna anului 1848 va fi îndeplinită.

342

³ Într-adevăr, noi am publicat scrisoarea (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 200—207) după copia lui Ștefan Moldovan. Originalul de mina lui Fekete Negruțiu nu-l cunoaștem.

⁴ Pasajul narează un eveniment din viața conjugală a protopopului Vasile Turcu din Cătina, spînzurat de unguri în octombrie 1848 (vezi scrisorile anterioare). Lila și Mimi înțelegem că sint fiicele celui executat.

⁵ Ioan Olteanu, episcop greco-catolic al Lugoșului, despre care vezi supra, scris. XIX, n. 4.

⁶ Victor Mihail de Apșa (vezi scris. XXXV, n. 7).

⁷ Ziua hirotonirii, la Blaș, a lui Victor Mihail de Apșa ca episcop al Lugoșului a fost 14 februarie 1875 (9 zile după această scrisoare). Vezi *Diecesă Lugoșului. Șematism istoric*, p. 103.

XL

Lugoș, 20/2 [18]75

Mărite domnule și amice!

Fiindcă cuscrul meu, popa Nicolae, parohul din Cluș-Mănăstur¹, din dec[embrie] a. tr. pînă în 141. c. au fost cuprins de un morb greu, din care acum providența divină l-a mîntuit, așa, el n-a putut răspunde mai degrabă la recercarea mea pentru propușii dejustițiați în a. [1]848, decît numai în 181. c.

În această epistolă, pretrimitînd unele și altele, familiari, adăuge acestea:

„Eu, cercînd scrisorile, aflai epistola...d-tale pentru națiunea noastră foarte interesantă, la a căria cuprins... mă grăbesc a răspunde exact, precum reminiscența mă ajută.

Pre Alesandru Baternai și pre Basiliu Simonis i-au prins honvezii în Bărâi, în 28 sept. st. v. și, escortîndu-i la Casa comitatului din Cluș, i-au legat la stîlp cu feare, unde au fost deținuți pînă în 1 octom. st. v., care a fost una zi de *vineri* cînd, la 9 oare cetindu-li-se deliberatul, după provocarea comitelui suprem Paul Matskși, m-am dus la dînșii pentru pregătirea de moarte, eu și capelanul/ Clușului, Vlad numit. Baternai n-a voit a se mărturisi, nici cumineca, zicînd aperte că este nevinovat, prin urmare nici în viața aceasta, nici în cealaltă nu va ierta nedreptatea ce au făcut și fac ungurii cu dînșii. Bas[iliu] Simonis s-a mărturisit și cuminecat, după care, pe fiecare cu cîte un preot lîngă el, l-au pus în cîte un car. Și așa, întru petrecerea mulțimei de popor, i-au dus pe ulița Külsöközép către Someșfalău și, între otarele Clușului și a Someșfalăului, într-un deluț către amiază zi, sau de-a dreapta mergerei, în depărtare din drumul țerei și a comunității Someș-Saton de una pușcătură, unde după dezlegare i-au spînzurat.

309

343

Însă este de însemnat că Al. Baternai sau Bătrineanu pînă în fine nu și-a perdut prezența căci, cu toată audacia, cînd l-au suit pe scară, de a-l sui la vîrfurile lemnurilor, a strigat:³ «Să trăiască națiunea română și să pieie cei magiară!»²

Că cu 1 oct. st. v. s-au spînzurat ambii prenumiți documentează și protocolul morților din Cluș, pre care l-am cercetat și eu în ziua de ieri și am aflat scris: *Diebus Octobris 1^{mis} Alexander Baternai e Balda sepultus este per Nicolaum Papp etc.*^{3/}

309v Deci părintele Chifa⁴, d[omnul] protopop, și d. Silași⁵, cuvintele „Diebus Octobris 1^{mis}” așa le-au înțeles, ca și [cum] în zilele celea dintîie ale lui oct. s-ar fi întîmplat spînzurarea lor, necumpănind că scriitorul a voit a însemna 1-e oct.

Baternai⁶ a fost teolog dintre cei ce s-au sculat contra episcopului Lemény⁷. El a fost din Balda, fiul cantorului de acolo⁸. De la [1]845, de cînd a depus reverenda, ce cuprindere a avut, nu știu⁹.

Despre Simonis nu știu nimic.

Pe protopopul Basiliu Turcu l-au spînzurat în 23 oct. st. v., care zi e sîmbătă a 4-a noiem[brie] st. n.¹⁰ Adevărul acesteia îl proptesc cu aceea că amintitul p[ro]topop în ziua tîrgului, carea cade în 2 noiem. st. n. (fiindcă 1-e noiem[brie] e sîrbătoarea tuturor sfinților) au fost adus și legat la stîlp, în mijlocul Curiei comitatului, cu 12 români deodată. Cu acești români ce s-a întîmplat, nu știu, căci pre acelea timpuri preoții românești nu cuteza a îmbla prin Cluș, pentru batjocurile celea mari cari le puneau ungarul pre dînșii.

Eu am mai fost a doua oară la 3 inși și a tria oară la 5 inși, de i-am pregătit creștinește, în ziua de spînzurarea lor, fiind toți români.

310 Aici, la Cluș, au spînzurat mai mulți, pre cari Alexandru Arpadi, ca capelan în Cluș devenit, i-au pregătit./ În Felekvár¹¹, citadela Clușului, au pușcat foarte mulți, între cari a fost și Ales[andru] Cikudi, teologul¹².

Despre altele, cu securitate a notifica, memoria nu mă ajută.“

Aici terminează cu notificarea sa despre celea preînsemnate.

Eu încă, amăsurat promisiunii cătră mărita d[omnia] ta făcute, o suștern și aceasta, spre a se adăugè la celealalte — despre această tristă întîmplare — mai nainte trămise epistole, cu acea opiniune, cum că în loc de 3 opt[ombrie] c. v., carea zi în a. [18]48 a fost duminecă, să se primească 1/13 opt[ombrie] ca *vineri*, zi de patîmi, pentru dejustițierea lui Bătrineanu et Simonis. Iară pentru p[ro]topopul Turcu încă ar fi bine dacă ar rămînea *vineri* în 3 noiem[brie], însă de cumva au fost deținuți la stîlp pînă a 3-ia zi, de sine urmează 4-a noiem[brie], sîmbăta morților.

Cu aceasta, însemnînd că pre iarnă grea mergînd la Blaș, de martore la sîntirea ep[iscop]ului Mihályi, nici acum nu mă aflu în statul normal al sănătății, însă încredințîndu-mă lui D-zeu, te îmbră-
310v țosez și rămîn măritei d[omnia] tale vechi amic,

Șt. Moldovan./

¹ Nicolae Pop (vezi scrisorile anterioare, XXXVI—XXXIX).

² Din tot ceea ce se cunoaște despre ultimele zile din viața primului prefect român mort la 1848 — „eroul numărul unu al revoluției din Transilvania” —, această scrisoare conține informațiile cele mai valoroase și mai exacte în amănunte. Nicolae Pop, în calitate de preot confesor, a fost singurul român care a stat *in mod obligatoriu* lîngă Alexandru Bătrineanu, pînă în clipa morții. Martorii oficiali unguri nu aveau vreun interes să scrie despre amănuntele jertfei de la Cluj, iar ceilalți români, poporul adunat ca la orice execuție, era ținut departe, de către soldați. Ne aflăm, deci, în fața celui mai prețios document despre tragicul sfîrșit al prefectului Cimpiei.

³ „În ziua de 1 octombrie a fost înmormintat Alexandru Bătrineanu din Balda, de către Nicolae Pop.”

⁴ Grigore Chifa era, la 1875, protopop greco-catolic al Clujului.

⁵ Grigore Silași, care era profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj.

⁶ „Baternai” era o poreclă din studenție a prefectului Bătrineanu. Numele lui era Alexandru Chioreanu. Însuși numele cu care a intrat în istorie, *Bătrineanu*, nu e decît o traducere a poreclei „Baternai”.

⁷ Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 36—39.

⁸ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 7.

⁹ A fost profesor în Țara Românească, alături de Ioan Axente Sever și Constantin Romanu Vivu, care au trecut deasemenea Carpații în urma conflictului cu episcopul Lemeni (vezi *Op. cit.*, p. 19—22).

¹⁰ Vezi scrisorile anterioare.

¹¹ Cetățuia de azi.

¹² Vezi scris. XXXVIII, n.7.

XLI

Lugoș, 3/5 [18]75

Christos a învîiet!

Preaenerate d-le și amice!

Minunate sunt lucrurile lui D-zeu carele a despuns ca d-ta, cu grație și înțelepciune înfrumusețat, să fii ziua norul și noaptea stîlpul de foc, pentru conducerea din aservirea amară a națiunii noastre! Lui D-zeu dă mulțămîta sufletul meu, cu animă umilită, pentru că s-a îndurat a vă păstra scumpă viața, carea se luptă pentru adevăr și dreptate, și îl rog cu pietate ca și de aci înainte să vă păstreze întreg, sănătos și onorat și sub pacea sa cerească scutit la mulți ani fericiți, pînă ce veți împlini misiunea de a duce pe națiunea noastră în pămîntul promisiei.

Cu acestea cugetări vă întâmpin spre ziua onomastică a prea ve[neratei] d[omniei] tale, și vă mulțămesc de considerațiunea singularie arătată către mine, prin publicarea zioariului vieții mele din anul fatale¹. E drept că unii mă intimidă că această publicare îmi poate cauza neplăceri, însă eu le-am răspuns că sum rezolut la minimul: subtragerea competenței, și la maximum despărțirea de corp. Iară alții,

311

cari au fost mai de aproape inițiați în/ evenimentele de atunci, în giur de mine întâmplute, trimit scrisori adevărate că, cite se publică, toate sunt adevărate și îmi revocă în memorie toate cercustările cari — din cuviincioase prevederi — le-am trecut cu vederea.

Cu acestea, pre lângă cei mai sinceră amicală îmbrătoșare, cu adîncă estemațiune rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale vechi amic,

311v

Șt. Moldovan²./

¹ Este vorba de scrierea memorialistică a lui Ștefan Moldovan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849* (vezi scris. XXXVI, n. 7.)

² Adnotată: „1875. Prepozitul Ștefan Moldovan. Lugos, 3 mai, v[enită] 6; r[ăspuns] 7“.

XLII

Lugos, 9/1 [18]76

Preaenerate d-le!

Ca în timpul prezent, nesecur, să poci avea cită securitate despre expedițiunea banilor, astăzi, cu asemnata poștală, am expedit 38 f[lo]-rini și i-am adresat toți onoratei redacțiune a *Gazetei Transilvaniei*, și am scris și d-lui Iac[ob] Mureșanu ca să rețină pentru sine 30 f[lo]-rini, iară întrecătorii 8 f[lo]-rini să binevoiască a-i străpune on[oratei] redac[ti]i a *Tran[silva]niei*, dimpreună cu numele prenumeraților. Eu, însă, nu am aflat a fi superfluu cu grabă a aduce aceasta și la cunoștința prea ven[eratei] d[omniei] tale de-a dreptul, ca așa de toate părțile să știm unii de alții.

Și, cu aceasta, îmi iau ocaziune a-ți pofti din toată anima An Nou fericit, d-tale și la toată prea estemata familie și a-ți mulțami că m-ai îndemnat ca să concurg și eu, cit de puțin, la luminarea trecutului din viața noastră, ca să învingă adevărul preste infernalele uneltiri a hienelor lui Darwin, cari din sîngele neamului nostru celui blînd vreau să trăiască și să se îngrașe. Însă bun e D-zeu, care ridică bărbați cu spiritul său cel sînt însuflați, cari cu mîna tare și cu braț înalt ca Moisi și Gedeon să lupte pentru existența și întărirea celor asupriți. Și va fi ca să nu muriți pînă ce nu numi veți vădi păcatele lor, dar încă pînă ce vor fi rușinați. Așa dorește vechiul amic,

313

Șt. Moldovan¹./

¹ Lîngă această scrisoare, în ms. rom. 999 de la B.A.R., f. 314r este următoarea listă de mina lui Bariț:

346

„15 ian. 1876 exped. nr. 2:

Viena..... 3
Peștea 5
Sibiu40
Făgăraș 11
Deș 9
Lugos et
Caransebeș 9
Müllbach 6
Deva10
Năsăud 4 (Moisil, Luchi, școala)
București 10
Cluș13 (pînă la Tășnad)
Blaș27“

Este vorba de numărul 2 pe 1876 al *Transilvaniei*.

XLIII

Lugos, 6/7 [18]77

Preaenerate domnule!

Sosind timpul de prenumerațiune pe sem. II-lea, binevoiește a primi prețul.

a) Pentru *Gazeta Transilvaniei*, de la următorii prenumerați:

- 1 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[i]m[ul]
d. dr. *Victor Mihalyi* de Apșa, episcop
gr. cat. a Diec[ezei] Lugos¹.....5 f..
- 2 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[imul]
d. *Mihail Nagy*, prelat abate,
canonic în Lugos² 5 f.
- 3 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[imul]
d. *Andrei Livi*, prelat abate, canonic în Lugos³ 5 f.
- 4 De la ilustr[ul] d. dr. *Ioan Maior*,
advocat și fisc diec[ezan] în Lugos⁴..... 5 f.
- 5 De la r[everendi]s[i]m[ul] d. *Gavriil Pop*,
canon[ic] școlast[ic] în Lugos⁵..... 5 f.
- 6 De la r[everendi]s[i]m[ui] d. *Petru Pop*,
canon[ic] cancel[ar] în Lugos⁶ 5 f.
- 7 De la r[everendi]s[i]m[ul] d. *Dumitru Mihăilescu*,
protopop și paroh
g[reco] c[atolic] în Lugos⁷ 5 f.

347

8 De la subînsemnatul 5 f.

315

În summa 40 f./

b) Pentru *Transilvania*

De la ilustr[isimul] d. Mihail Nagy, prelat abate, canonic în Lugoș, pe sem. II-le, 1 f. 50 cr.

Iară de la d. Maior și de la mine s-au trâmisi în 11/1 [18]77, pe anul întreg.

Cu această ocaziune, la grațioasa despunere a ilustr[ității] sale d. ep[iscop]p, în pachet separat, se străpun la prea vener[ata] domnia ta 4 exemplare din *Șematismul diecesan prea a. 1877 edat*⁸, din carele: 1 exemplariu, în semn de onoare și estemațiune singularie, l-a destinat pentru d-ta; 1 exemplariu pentru on[orata] redacțiune a *Gazetei Transilvaniei*; iară celelalte 2 exemplare le-a destinat pentru p[rea] onor[ata] Societate Academică din București, și roagă ca să binevoiești a mijloci străpunerea lor la locul destinat.

Iară eu, esorîndu-vă de la D-zeu sănătate statornică și viață îndelungată, cu amoare vă îmbrățoșez și rămîn adict,

Ștefan Moldovan,
preposit.⁹/

215v

¹ Vezi despre el scris. XXXV, n. 7.

² Scris. XVIII, n. 3.

³ Vezi scris. XVIII, n.4; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 331, n. 33.

⁴ Scris. XXXV, n. 14.

⁵ Scris. XV, n.4.

⁶ *Petru Pop*, 1821—1905, canonic și prepozit capitular în Lugoș. După studii teologice la Blaj a funcționat ca preot în Feneșul Montan (1854—1857) și Săcărîmbu (1857—1859), în această ultimă calitate fiind și protopop al Bobîlnei. În 1859 a fost numit secretar episcopal la Lugoș, urcînd apoi în ierarhia diecezei pînă la demnitatea de mare prepozit (1902). A întemeiat o fundație pentru ajutorarea învățătorilor, în sumă de 1000 florini. Vezi despre el în *Diecesa Lugoșului. Șematism istoric*, p. 136—138.

⁷ Vezi scris. XXXV, n. 13.

⁸ Este vorba, firește, de șematismul Episcopiei greco-catolice a Lugoșului pe 1877.

⁹ Adnotată: „1877. Ștef. Moldovan, Lugs, 6 iul. R[ăspuns] 4 aug. Bani transpuși la mîna redactorului [Iacob Mureșanu — n.ns] în 10 iuliu“.

XLIV

Lugoș, 26/5 [18]79

Onoratei redacțiunii a „Observatoriului“, în Sibii

Cuvîntarea rostită în ședința din 13/1 mai [1]879 a Casei magnaților Ungariei de cătră ilustritatea sa dr. Victor Mihályi de Apșa, episcopul

348

Lugoșului, în traducere română, aci sub./se străpune la onorata redacțiune, cu confidențiala dorire ca să binevoiască, în prețuitul său ziaru, a despune publicarea ei¹.

Cu destinsă estimațiune rămînînd adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit./

317

¹ Vezi cuvîntarea episcopului de Lugoș, Victor Mihail de Apșa, rostită la Budapesta, în ciclul parlamentar 1878—1881, în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, VI. p. 831—842, reproducă după *Telegraful român*, XXVII, 1879, numerii 60—61.

XLV

Lugoș, 30/8 [18]79

Mărite d-le,enerate amice!

*Catehismul calvinesc*¹, cu expresiunile amiciției celei mai sincere și vechi, de cătră mărita fr[ăția] ta mie oferit, cu bucurie primindu-l, nu m-am lăsat pînă ce nu l-am cetit tot. Iară acum, străbătut de cuprinsul lui, și mărturisind că tocma la timpul cel mai necesariu a ieșit la lumină, pentru ca evenimentele contrarie de azi cu celea din trecut confruntîndu-se, să se poată documenta cu acest catehism în mînă că “contrarii genului românesc numai strămută în scene modalitățile, însă obiectul e tot același”², adecă nizuința aristocrației domnitoare de a nimici sau contopi cu al său elementul român democratic, în varie moduri sieși supus. Însă viu e D-zeu, carele a documentat în lume că viază și moare pentru popor și/ acela va susține și pre măria-ta, ca să poți vădi păcatele contrarilor noștri, și va rădica și mai departe, din sînul poporului românesc, conducătoriu înțelept, carele să-l însuflețească spre învingere și apoi să-și răscumpere pace glorioasă și înflorire fericitoare.

318

Acestea premeditînd, rogu-te să primești pentru ofertul făcut cea mai adîncă a mea mulțămîță și, precum totdeauna, așa mai ales acum rog pre D-zeu ca, la 3 sept., să miște animile celor chemați ca să te dechiare nevinovat, precum ești într-adevăr, pentru că ai publicat scrisoarea lui Solomon, aflată în m[anu]s[cris] ul[ă] [răposatului, n.ns.] Munteanu³, trecută de 30 ani în dominiul istoriei.

Cu acestea, sărutîndu-te și salutînd venerata-ți familie, cu adîncă estemațiune rămîn mărite d[omni]ei tale sincer amic,

318v

Șt. Moldovan⁴/

¹ Într-un moment de aplomb politic, pe cînd autoritățile maghiare își exercitau imixtiunea în viața culturală a românilor, George Bariț, după metoda sa de ripostă indirectă, scoate una dintre lucrările la care puțini se așteptau: o ediție a catehismului calvinesc atît de discutat de istoriografia literaturii noastre vechi.

² Citat din introducerea lui Bariț la ediție.

349

³ Nu putem stabili despre ce „publicare“ este vorba, căci foile editate de Bariț — *Observatoriul și Transilvania* — nu conțin în 1879 vreun material care ar putea fi identificat cu cel menționat în scrisoare.

⁴ Adnotată: „1879. Lugos, 30 aug. Ștef. Moldovan“.

XLVI

Lugos, 2/12 [18]82

Preaenerate frate și amice!

Primind *Memorialul*¹ cu adresa de dăruire a prea amatei frăției tale, bucuria extraordinară, împreună cu modestia, așa m-a fermecat, încît nu poci exprima cu cuvinte ceea ce simțesc în adîncul animei mele, decît ca să te rog a primi de la mine cei mai călduroasă amicală mulțămîță, carele rog pre D-zeu ca să-ți lungească firul vieței, spre a putea și mai departe demasca fărădelegile contrarilor noștri seculari, ca în opul prezente.

Iară eu laud pre D-zeu, carele ți-au dat îndemn de — la timp oportun — m-ai recercat ca să adun și eu puțin năsip la mărețul edificiu național, al căruia edificătoriu practic, după planul de înțelepții națiunei noastre acceptat, ești chemat de D-zeu și ales de cei aleși, spre a direage ca să fie solid, impunătoriu, glorios și în etern durătoriu.

Și cu acestea îmbrățoșindu-te dulce și cu reverință salutînd amata-ți familie, recomădat și mai departe vechei amicitie, rămîn al prea veneratului amic pururea amatoriu,

Ștefan Moldovan,
preposit./

320

¹ *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români adunați la Sibii în zilele din 12, 13 și 14 mai st.n. 1881, prin comitetul său esmis cu acea ocaziune, Sibiu, 1882, lucrare de interes național al cărei autor este George Bariț. Vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 29—30.*

XLVII

Lugos, 22/7 [18]85

Magnifice domnule și amice!

Primind prin expeditura poștală din Sibii, cu datul 18/7 [18]85, fasciculul I din *Romänische Revue*, editura d-lui Dr. Corneliu Diaconovich¹ din Reșița, îndată pre acesta l-am încunoștințat cum că mă prenumer pe sem. II [18]85]. Însă considerînd mai de-aproape trăsurile

350

scrisoarei de pe fășia fasciculului, și înlăintrul lui văzînd portretul d-tale², mi s-au lărgit anima de bucurie, și îndată, cîtă confidență și alipire, ba, mai mult, cît devotament și iubire nestrămutaveră am purtat cătră d-ta cincizeci ani, ca o lumină cerească în negura vieței mele m-au cuprins și m-au îndulcit. Și iată, nu m-am putut reținea ca să nu-ți mulțămesc că, și cu această ocaziune, ți-ai adus aminte de mine.

O, amate, care ai fost și ești depozitariul micelor mele ostenele din zile mai bune, primește și pentru acelea adîncă mea mulțămîță! Iară Tatăl îndurărilor și D-zeul a toată mîngăiere, carele te-a ales și te-a pus ca să fii primul luminătoriu și conducătoriu al națiunei noastre — cei de toate limbele dejosite și părăsite! — sub decursul unui jumătate de secul, să se îndure de noi și să primească umilită rugăciunea mea, ca să vă înnoiască puterile corporali și spiritali întru zile îndelungate, ca așa să ajungeți a vedea „cum îndurarea și adevărul se întîmpină, dreptatea și pacea se sărută“ pentru bunăstarea și prosperarea națiunei noastre, „că cu noi este D-zeu în necaz; el ne va scoate și ne va mări!“

Primește, dară, această însemnare, ca expresiunea celei mai sincere afecțiuni amicale, de devotațiune pline, ce păstrez pentru D-ta, pînă la ultima mea răsufare.

Și, cu acestea, vechei amicitie cu totul recomădat, salutînd prea amata-ți familie, rămîn magnificei d[omniei] tale vechi amic,

Ștefan Moldovan,
preposit³./

322v

¹ Corneliu Diaconovici, 1859—1923, autorul remarcabilei lucrări inițiate de ASTRA, *Enciclopedia română*, I—III, 1898—1904, a editat între 1885—1894, la Budapesta și Viena, revista politică *Romänische Revue*, pusă în slujba luptei politice a românilor din Imperiul austro-ungar.

² Bariț i-a trimis lui Ștefan Moldovan un număr din *Romänische Revue* în care se tipărise propria sa prezentare biografică, însoțită de un portret (*Georg Barițiu*, în *Romänische Revue*, I, 1885, p. 27—28, cu continuare în paginile 89—105; autorul prezentării este, probabil Corneliu Diaconovici).

³ Adnotată: „1885. Ștef. Moldovan, canonic preposit. Lugos, 22 iul.; v[enită] 25; r[ăspuns]...“

XLVIII

Lugos, 4/5 [18]86

Preaenerate domnule și amice!

Grația divină suținîndu-te a serba ziua onomastecă a șeptezeci și patra, pentru conducerea — înțeleaptă și cu toată abnegațiunea împlinită — a națiunei noastre, în mijlocul inamicilor seculari, sub decursul

351

de un jumătate secul, ca una remunerațiune cerească, să dăm laudă lui D-zeu și mulțămită împreună și cu căldură amicală sinceră îmbrățișându-ne, din adîncul animei ieșitul suspinul meu să fie primit la D-zeu ca, sub protejerea grației sale rennoindu-vi-se puterile corporali și spirituali, să ajungeți pînă la adînci bătrînețe, sănătos și viguros, spre a mai conduce dulce națiunea noastră pînă la limanul dorit. Eu cred că sunteți predestinat a scoate postata aceasta, și numai apoi a ajunge la repaus și glorie în etern ținătoare.

324. Cu aceste sentimente cuprins, mîne voi rădica mînil mele cătră D-zeu înaintea/ sîntului altariu, rugîndu-l ca, precum patronul numelui prea veneratei domniei-tale au fost întărit cu putere de sus, ca să fie purtătoriu de învingere, așa, prin întrevenirea acestuia sînt, să fiți pînă în capătul vieței pururea învingătoriu, căci cauza pentru carea ați luptat și luptați neîncetat e dreaptă, adevărată și, prin urmare, sîntă, lui D-zeu bineplăcută, căci scris este: „Luptă-te pentru adevăr și D-zeu se va lupta cu și pentru tine pînă în capăt“.

Acum, preaenerate și prea amate, binevoiește a lua notiță despre sentimentele mele acestea, și a le primi cu acea intențiune și bunăvoință cu carea eu, din tot sufletul, vi le oferesc.

Și, îmbrățișindu-te cu dor amical, rămîn preaeneratei d-tale cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit. ¹/

324v

¹ Adnotată: „1886. Ștefan Moldovan, prepozit. Lugoș, 4 mai. R[ăspuns] 3/15 mai“.

XLIX

Lugoș, 17 iuniu 1886

Preaenerate domnule și frate!

S-au împlinit o lună de zile de cînd am primit neprețuită epistola preaeneratei d[omniei] tale din 3/15 mai ¹, ziua de sărbătoare însuflețitoare pentru națiunea noastră cei din seculi asuprită și persecutată.

Eu, de atunci, m-am tot cugetat că, oare, fi-voi acel fortunat ca să vă poci cuprinde în locuința mea, căci terminul exprimat de preaeneratea d[omnia] ta: „Sper ca să ne vedem în anul acesta“, e de un cuprins foarte extins. Am combinat, însă, că călătoria din an[ul] tr[ecut], făcută în septembrie, va fi — plus-minus! — conducătoare și pentru anul curgătoriu.

326 Fie cum va fi, eu de acum — voiei lui D-zeu supus — stau cu brațele extinse, spre a vă primi cu amoare frățească. Una rog însă: ca, după potență, previe să fiu încunoștințat despre terminul așteptării, ca nu cumva să mă depărtez de acasă, sau la oarecare baie, sau la pruncii mei, spre a-mi lua ziua bună de la ei pentru totdeauna./

Ce se ține de mine, eu, de când pățimesc de reumatism în picioare, nu mă amestec în lucruri politice, și așa, nu știu să fiu însemnat de persoană suspectă.

Prea venerata d[omnia] ta, fiind din tinerețele mele depozitariul ostenelelor mele, ce am avut mai scump, poședeți. Poate că va mai fi cîte ceva la mine de preț. Se vor afla unele în biblioteca diecezană g[reco] c[atolică], la băserica gr[eco] or[ientată] și airlea.

Ep[iscopu]l nostru ² ieri a sosit, cu pace, la reședință, din călătoria întreprinsă la s[fîntu]l Scaun Apostolic ³.

Eu, rugînd pre D-zeu ca să abată mințile inamicilor noștri de a ne putea mai departe asupri, sau, după cum ne-a învățat mama sîntă, „să-i răsipească pre cei mîndri cu cugetul animei lor“, și ca această însemnătură a mea să vă afle sănătos și cu pace, vechei amicitie cu totul recomădat sum prea veneratei d[omniei] tale cu totul adict frate,

Ștefan Moldovan,
preposit ⁴./

326v

¹ Vezi adnotarea la scrisoarea precedentă, nota 1.

² Victor Mihail de Apșa.

³ Episcopii greco-catolici, ca și cei romano-catolici, aveau datoria de a vizita, din timp în timp, mormintele apostolilor Petru și Pavel din Roma. Prin aceste vizite — după „tenorul“ unui document din epocă — „episcopii împrăștiați în tot pămîntul dau lumii cea mai viuă dovadă despre unitatea bisericeii catolice“. Victor Mihail, care a fost într-adevăr un catolic riguros, a vizitat Roma de trei ori: în 1886 (cazul de față), 1887 și 1893, cînd a condus un mare grup de pelerini români spre Cetatea Eternă.

⁴ Adnotată: „1886. Ștefan Moldovan, prepozit. Lugos, 17 iuniu n[ou]. Venită la Brașov 21. R[ăspuns]...“

L

Lugos 28/12 c.v. 1887/8
9/1 c.n.

Magnifice șienerate domnule!

Preste 3 zile va fi începutul Anului nou. Pre atunci s-au despus serbarea iubiliarie de 50 ani a *Gazetei Transilvaniei*¹. Din acest incident, m-am întrebat pre mine că oare această sărbătoare pre cine are să onoreze: oare pe redactorii *Gazetei*, sau e sărbătoare națională română?

Și am ajuns la acel rezultat că tot cauzatul are cauza sa. Și așa, și această sărbătoare trebuie să împreune întru sine ambele aceste elemente, adică persoanele făptuitoare și națiunea pentru care s-au făptuit.

Adevărat că în programul invitătoriu² nu este expresă această logică combinațiune, căria altă națiune i-ar fi dat un lustru extraordinariu. Batăr că e cunoscută sașilor și magiarilor acea ominoasă presimțire, carea senatorul din Mediaș, Georg Duldner, o manifestat la anul 1838, în fața magistratului, luînd a mîna un n[umă]r al *Gazetei*, cu aceste cuvinte: „Românul, de aci înainte, nu pier, căci această gazetă îl va deștepta la viață contra tuturor uneltirilor națiunilor domnitoare”³.

328 Dar și aceea știu toți, cari de la început au fost/ abonații *Gazetei* etc., cum că magnifică d[omnia] ta ai fost plăsmuitorul, nutritoriul și educătorul acestui organ de publicitate. Ba încă și după ce te-ai lăsat — din cauze pînă acum în public enigmatice! — de-a fi redactorul *Gazetei*, ai continuat a o nutri cu articuli de mare valoare cari, așa zicînd, au dat viața stimată acelu organ.

Eu, dară — ori vei merge la Brașov, de a lua parte la acea sărbătoare, ori nu vei merge⁴ —, cu venerațiune te întîmpin prin această însemnare, și cugetînd la cuvîntul apostolului că: „Nu e nici a celui ce voiește, nici a celui ce aleargă, ci a celui ce se îndură Domnul”, și iară: „Paul au sădit, Apollo au udat, iară cel ce dă creșterea e Domnul”, rog pre D-zeul îndurătoriu și părintele a toată bunătatea ca să binecuvînteze semințele *Gazetei*, ale *Foaiei pentru minte* etc., ale *Observatorului*, ale *Transilvaniei*, ale *Memorialului* ș.c.l. l., ca să aducă fructe însutite, pentru de toți asuprita dulce națiunea noastră.

328v Iară pre magnifică d[omnia] ta, de la providența divină despus conducătoriu înțelept și părinte a națiunei noastre, pentru exoperarea fericirii patriei, carea adversarii noștri o periclitează, să te dăruiască cu sănătate și tărie spirituală în viitoriul an nou, spre a mai putea drept îndrepta cuvîntul adevărului și de aci înainte încă la mulți ani fericiți, spre îndreptarea adversarilor și fericirea neamului nostru.

Pre lîngă acestea sentimente de devoțiune, cu amoare îmbrățoșîndu-te, rămîi magnifică d[omnia] ta cu totul adict,

329 Ștefan Moldovan
329 prepozit./

¹ Împlinirea a 50 de ani de la întemeierea *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte*... de către George Bariț, la Brașov, în 1838. Vezi Ioan Lupuș, *Din trecutul zărilor românești*, Arad, 1926.

² Vezi *Cătră cetitorii Gazetei Transilvaniei*, în *Gazeta Transilvaniei*, I, 1887, nr. 279, p. 1 (cu repetarea exactă pe prima pagină a numerelor 280—288, pînă la sfîrșitul anului). Incipit: „În puține zile se-implinesc 50 de ani de cînd *Gazeta Transilvaniei* luptă pentru lăptirea culturii române, pentru libertatea și drepturile poporului român”. Scurt bilanț programatic al foii, care se încheie cu proclamația: „Dumnezeu și dreptul nostru!”

³ Episod relatat de Ștefan Moldovan și anterior, în scris. XVI, Despre Georg Duldner vezi acolo, nota 1.

⁴ Bariț a fost și el prezent la serbările jubiliare ale *Gazetei de Transilvania* (care au avut loc în luna ianuarie 1888 la Brașov), ca prin redactor și întemeietor al foii.

LI

Lugoș, 7/11 [18]90

Magnificului domn Georgie Bariț, în Sibii

După ce magnifică d[omnia] ta, din tom. II-le al *Istoriei Transilvaniei*¹, cu ocaziunea remiterii documentelor, prin ilustr[itatea] sa d. ep[iscop] cu magnifică d[omnia] ta comunicate, ai binevoit a trimite și două exemplare mai curat legate — iară ilustr[itatea] sa, din acelea, un exemplariu l-a dat mie — așa eu, avînd acum din tom. II-le două exemplare, cu cel trimis prin tipograful W. Krafft, din acestea unul l-am dat d-lui Dr. Ioan Maior², și acum am primit de la dînsul împuterire ca să vă rog a despune pentru dînsul un exemplariu și din tom. I-le.

Eu, primind de la dînsul 5 fl. pentru tom. II-le, această sumă, dimpreună cu alți 5 fl. pentru tom. I-le, cu poșta de azi i-am expedit la magnifică d[omnia] ta, laolaltă 10 fl. cu rugare ca, la adresa mea, să binevoiască a despune expedarea și a tom. I-le, spre scopul destinat./

330 Grele zile am ajuns, și mai grele ni se croiesc de la puternicii zilei. Însă bun și îndurat e D-zeu, carele din toate acestea ne va mîntui, cu ale sale mijloace, de multe ori de cătră lume nesocotite, însă pentru dreptate și adevăr deplin eficace. Da, în fine nu va fi cum vrea omul, ci după cum vrea Domnul.

D-zeu, prin rugăciunile s[fin]tului Dimitrie, să apere și să scutească, cu sănătate, întru zile îndelungate, scumpă viața magnificei d[omnia] tale.

Cu aceste, îmbrățoșîndu-te cu amoare și venerațiune, rămîi cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit./

330v

¹ Volumul al doilea din lucrarea lui Bariț *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, dedicat în întregime Revoluției de la 1848, s-a tipărit la Sibiu în 1890, cînd autorul împlinea 78 de ani.

² Vezi scris. XXXV, n. 14.

LII

Lugoș, 3/V [1]91

Christos a înviat!

Magnifice și venerate domnul și amice!

Binevoind D-zeu a vă susținea scumpa viață întărită cu sănătate și încununată cu onoare neperitoare, pentru binele public al patriei și al națiunei române, pînă în timpul de față, spre a serba ziua a 79-a anivers-

sarie ¹ a S[fiintului] mare mart[ir] Georgie, purtătorul de învingere, ca a patronului veneratului nume a m[a]g[ni]ficei domniei tale, și, prin aceasta, pre lângă veneratului estematei m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, cari vă iubesc din inimă și vă venerez cu toată sinceritatea, mă apropiu cu spiritul meu, rugându-vă a primi și de la mine, în această zi de sărbătoare familiară, călduroasă gratulațiune amicală: ca prea bunul și prea înduratul D-zeu să vă reînvieze și întărească facultățile spirituale și corporali, și să vă lungească firul vieții încă la mulți ani, cu fericire, spre a putea face tot/ ce ați propus și este de folos și conducătoriu la

332 luminarea, propășirea și mărirea patriei și națiunii noastre.

Iară eu, umilindu-mă înaintea lui D-zeu, în acestea sînte zile ale amintirii învierii Domnului Christos, îl rog ferbinte ca să fie bine primită oftarea mea, pentru magnifică domnia ta, cînd cu aceste, te îmbrățoșez și rămii magnificei d[omniei] tale cu totul adict vechi amic,

Stefan Moldovan,
prepozit./

332v

¹ George Bariț s-a născut în mai 1812, așadar în aceeași lună a anului 1891 avea 79 de ani.

LIII

Lugos, 4/III [1]92

Magnifice șienerate d-le!

Grele cauze au trebuit să vă împiedice ca să nu puteți împlini acea promisiune dată în 30 octombrie 1891, pentru expedarea tomului al III-le¹ pînă la 31 ianuarie 1892! Deci, la provocarea fraților prenumerați —pre lângă așteptarea încă de una lună, pînă la finea lui februarie—, am socotit să fim răbdători. Acum, însă, prin aceasta, am rupt cu răbdarea și cu așteptarea, și foarte te rog ca, sau să binevoiești a despune expedarea acestui tom al III-le, sau a ne îndruma la librariul W. Krafft ², cui să încredințăm prețul de 4 f[lor]i[ni] pentru cîte un exemplariu.

În februarie a.c., starea economică a familiei mele m-a reținut în Poucea ³ și, de nu m-ar fi cuprins dureri de măsele și de picioare, aș fi fost acel fericit — după propusul meu — de a te saluta și îmbrățoșa în Sibii./

334 Iară acum, sosînd cu pace acasă, rog să fie escuzată aceasta a mea nerăbdare. Și, îmbrățoșîndu-te cu frățească simțire, plină de dor și de căldură, și rugînd pre D-zeu pentru îndelungă și statornică sănătateaenerate d[omniei] tale, sum și rămii al magnificei d[omniei] tale cu totul adict frate,

Stefan Moldovan,
prepozit.⁴/

334v

356

¹ Volumul III din *Părți alese...* (vezi și scris. LI, n.1) s-a tipărit în 1891.

² Wilhelm Krafft din Sibiu a fost și editorul și tipograful cărții lui Bariț și, după obiceiul vremii, și librariul ei.

³ Satul Păușa, din Sălaj.

⁴ Adnotată: „1892. Ștef. Moldovan, Lugos, 4 mart. Răsp. 6“.

LIV

Lugos, 29/IV [1]92

Christos a înviat!

Magnifice domnule! Chare amice!

Primind estimata-vă scriptă din 6 martiu a.c., aș fi răspuns îndată, însă știind că mergeți la București pe 12 ace[le]iași luni, am întrebat printr-o cartă de corespondenție la librariul W. Krafft, ca nu cumva m[a]g[ni]fică d[omnia] ta a fi făcut unele despuzețiuni despre expedarea la prenumerați a tomului al III-le din *Istoria Transilvaniei*?¹ Acesta, cu datul 19/III [18]92, a răspuns că m[a]g[ni]fică d[omnia] ta i-ai dat comandă de a-mi trămite 2 exemplare, ce le-a și expedat, din cari unul pentru ep[iscop]ul Victor Mihályi ² și, deodată, mi-a însemnat că pentru cei 7 prenumerați se vor expeda exemplarele îndată după ce le va fi primit de la compactor.

336 De atunci a trecut una lună de zile, și eu am așteptat ca, primindu-le, să le împart/ respectivilor, spre expedarea prețului. Acum, socotind că— cu ajutoriul lui D-zeu — v-ați întors acasă de la București, cu toată confidența vă rog a despune expedarea exemplarelor pentru cei prenumerați la tom. I și al II-le, ca să aibă și al III-le ca complement al neprețuitei istorii.

Prenumerați sunt: pre lista il[ustrisimului] d. ep[iscop]p. 4 inși: ep[iscop]ul, Petru Pap ³, dd. Beșan și Rezeiu; pre lista mea: eu, canonicii Andr[ei] Liviu ⁴ și Ben[iamin] Densușianu ⁵.

Eu, avînd de la m[agni]fică d[omnia] ta trămis un exemplariu gratuit, cel prenumerat, din tom. I și al II-le l-am predat d-n. Dr. Ioan Maior⁶, și așa voi face și cu al III-le tom. Prin urmare d. Maior fiind în Sibiu, și avînd în cap și alte griji și necazuri, conversînd cu m[a]g[ni]fica d[omnia] ta, n-a mai reflectat și la opul istoric de curînd ieșit.

336v În estimata-vă scriptă din 6 martiu ați amintit despre o scriere a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, de un cuprins foarte neplăcut, contra invectivelor d-n. Iosif St[er]ca Șuluțiu ⁷, și că din acele s-au trămisi/ și mie 5 exemplare, „ca să fac cu ele ce voi vrea“. Eu, neprimindu-le, am întrebat la Cancelaria ep[iscop]pească că nu cumva ar fi sosit acolo, însă pînă acum nici acolo nu s-au primit.

Deci, cu toată confidența, rog a mi se trămite batăr 1 exemplariu, ca să mă împărtășesc și eu, cu mintea și cu anima mea, de suferințele cari v-au necesitat a le da la lumină.

357

Pre lângă acestea premise, binevoiescă m[a]g[ni]fica d[omnia] ta a primi adîncă mea mulțămîță pentru că m-ați destins cu 1 exemplariu de onoare ⁸ și, deodată, a mă avea între acei amici fideli, cari din toată anima, cuprinși de bucurie sîntă, gratulează ziua onomastecă a 80-lea a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale ⁹, esorîndu-vă de la D-zeu sănătate statornică, cu pace cerească și cu îndestulare împreună, întru mulți ani fericiți.

Și cu acestea, din toată căldura animei a unui amic vechi și pururea sincer îmbrătoșîndu-te și rugîndu-mă lui D-zeu pentru binecuvîntare preste ostenele, m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
preposit ¹⁰.

337

¹ Vezi scris. anterioară, n.1.

² Episcopul Lugoșului (vezi scris. XXXV, n. 7).

³ Canonic și prepozit la Lugoș, despre care vezi scris. XLIII, n. 6.

⁴ Vezi scris. XVIII, n.4.

⁵ *Beniamin Densușianu*, 1829—1907, membru al celebrei familii din Densuș, în Țara Hațegului. După absolvirea teologiei la Blaj, a fost mai întîi profesor la cursul preparandial înființat în Hațeg de proaspătul vicar Ștefan Moldovan (1854—1857), apoi preot în Lugoș, Lighet și Jebel din Banat (1857—1860), iar din 1860 preot și protopop în Săcărîmb. În 1875 devine vicar foraneu al Hațegului, în 1884 canonic la Lugoș. A avut merite deosebite în calitate de vicar foraneu al Hațegului (vezi *Dieceza Lugoșului. Sematism istoric*, p. 140—141; Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoș, 1913, p. 129). Mai puțin se cunoaște faptul că Beniamin Densușeanu a fost tribun — printre cei mai tineri! — la 1848/1849 (vezi *Ernest Armeanca*, *Insemnările unui tribun din 1848/49: Beniamin poșa Densușianu*, Cluj, f.a.).

⁶ Vezi scris. XXXV, n. 14.

⁷ În ultimii ani ai vieții, George Bariț a purtat o polemică aprigă cu Iosif Sterca Șuluțiu, iscată din faptul că acesta din urmă nu a fost mulțumit cu felul cum a scris Bariț în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . . despre familia Sterca Șuluțiu și alți intelectuali din Munții Apuseni. Iată fazele polemicii: a) după apariția volumului I (1889), zice Iosif Sterca Șuluțiu — „I-am reflectat pe d-l Bariț la greșelile ce d-sa le-a făcut“; b) în volumul II (1890), Bariț dă o replică la „reflecțiile“ lui Sterca Șuluțiu, pe un ton usturător; zice Sterca Șuluțiu: „Un ce nemaipomenit, ca un istoric să poarte într-un op istoric o polemică!“; c) Iosif Sterca Șuluțiu îi răspunde lui Bariț în *Gazeta Transilvaniei* din 1891, numerele 11—41; d) după apariția volumului III, cînd — zice Sterca Șuluțiu — „credeam procesul terminat“ — Bariț revine, în felul său, cu lovitura de grație: broșura *Criticele istorice ale lui Iosif Sterca Șuluțiu de Kerpenyes*, scărmanate. *Informațiune tipărită, ca manuscris, de George Bariț*, Sibiu, 1892 (este scrierea pomenită de Ștefan Moldovan în această scrisoare); e) cel atacat ripostează și el în *O lămurire în disputa literară purtată de George Bariț în Părți alese din istoria Ardealului, contra lui Iosif Sterca Șuluțiu, care s-a apărut în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 11—41 din anul 1891*, Sibiu, 1892.

⁸ Din *Părți alese*. . . , din care Bariț a legat un număr de exemplare în vederea aniversării sale (vezi aci infra, n. 9).

⁹ Punctul culminant al aniversării lui Bariț l-a constituit biografia lui Corneliu Diaconovici, *George Bariț. 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892. Vezi și Zaharia Boiu, *Aniversarea 80 a d-lui Georgiu Bariț*, în *Transilvania*, XXIII, 1892, p. 161—164.

¹⁰ Adnotată., „1892. Ștefan Moldovan, Lugoș, 29 apr. Răsp. 3 mai. I s-au trimis 7 exemplare (unul gratis p[rin] cancelaria ep[iscop]pească“.

358

Magnifice domnule și prea amate frate!

În 5 l.c. de la librariul W. Krafft primind cerutele 7 exemplare din tom. III-le al *Istoriei Transilvaniei* ¹ — libere de orice sarcină —, în aceea zi am și expedat la il[ustritatea] sa d. ep[iscop] 4 exemplare, spre a le împărți între prenumerații de pre lista sa. Iară celea rămase 3 exem[plare] le-am trimis la ai mei, spre a fi esolvite.

După aceea, în ziua următoare, 6 l.c., primind neprețuită epistola m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, am așteptat puțin ca să văd rezultatul, avînd oarecarea îndoială despre un prenumerate, și așa, n-am notificat il[ustrității] sale ca un exemplariu să-l țină *gratis* pentru cancelarie.

338 Între acestea, il[ustritatea] sa a trimis prețul pentru cele 4 exempl[are], în 16 fl., iară acum, primind prețul și al acestor 3 exempl[are], mă încumet a trimite 28 fl. pentru toate 7 exemplarele, prin *asemnată*. / Și, fiindcă adresa de trimitere e de la W. Krafft, veți avea bunătate a notifica librariului că s-a primit prețul celor 7 exemplare expedate.

Iară cele 7 exempl[are] *Critice istorice* ², amăsurat despusețiunei m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, le-am împărțit la prenumerații *Istoriei*.

Depozitul ostenelelor mele l-am încredințat, după D-zeu — m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale. Eu am cărat năsîp la grandiosul edificiu, care m[a]g[ni]fica d[omnia] ta, chemat de la D-zeu, l-ai rădicat, ca să fie un paladiu de scutință pentru de toți streinii asuprită națiunea noastră.

Și așa, acum s-a împlinit acel propus profetic, „că nu vei înceta pînă cînd nu vei arăta lumii toate nedreptățile, de cătră inimici făcute națiunei noastre“.

Cu acestea, neîncetat rugînd pre D-zeu pentru sănătatea și bunăstarea întru zile îndelungate a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, cu amicală sinceră afecțiune îmbrătoșîndu-te, rămîi m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale cu totul adict amic,

Ștefan Moldovan,
preposit./

338v

¹ Vezi scrisoarea anterioară, adnotarea lui Bariț în nota 10.

² Polemica împotriva lui Iosif Sterca Șuluțiu, (vezi scris. anterioară, n.7.).

INDICI *

* Referințele din textul scrisorilor și textelor reproduse în studii și note sînt indicate cu cifre *cursive*.
Indicii au fost întocmiți de Eugenia Câmpeanu și Ioan Gabor.

INDICE DE NUME

A

- A., pseudonim al lui Florian Aron, 232, 233
Aaron Theodor, vezi Aron, Teodor
Abdul Medjid II, sultan al Turciei, 99
Adamescu, Gheorghe 14, 89
Adamovici, Andrei 209, 210
Adamovici, Gherasim 150
Albrecht de Habsburg, arhiduce al Austriei, 314, 315
Albu, Nicolae 88
Aldulea, vezi Alduleanu, Ioan
Alduleanu, Ioan 175, 178
Alecsandri, Vasile 14, 62, 72
Alexandrescu, Grigore 116, 127, 129, 195
Alexandru I, țar al Rusiei, 181
Alexi, Artemiu Publiu, 338
Alexi, Ioan, episcop greco-catolic de Gherla, 297
Alfieri, Vittorio, poet și dramaturg italian, 200
Almășanu, David 251
Alpini, Constantin, cărturar, protopop greco-catolic de Mediaș, 135, 135, 137, 138, 267, 269
Amalic, din Biblie, 292
Anastasiu, Ioan 82
Andreias (Andrei Wassilo din Cracovia), episcop catolic de Siret, 30
Androne, Alexandru, învățător din Brașov, 249, 250
Andrukaru, Dumitru, revoluționar, 96
Anna Ioanovna, împărăteasă a Rusiei, 27
Apollo, 354
Arghiropulo, Emanuil, mare logofăt, 93, 96
Argus 298
Ariadna 289

Aricescu, Constantin 82
 Arion, Mihalache, boier, om de cultură din Buzău, 202, 203
 Aristia, Constantin (Costache), 103, 104
 Armatu, Iuniu, profesor la Colegiul „Sf. Sava“, 170
 Armeanca, Ernest 358
 Arnăutoglu, Dumitru, revoluționar, 96
 Aron, Petru Pavel, 221, 221, 320
 Aron, Teodor, profesor, cenzor al cărților românești în Buda, 119, 120, 145, 148, 158, 160, 181, 208, 280, 298
 Arpadi, Alexandru, capelan greco-catolic în Cluj, 344
 Asachi, Gheorghe, 13, 14—15, 17, 26, 52, 134
 Atanasevici, Alexandru, delegat al românilor la Viena, 219
 August, G., colonel, comandantul fortăreței Alba Iulia, 219, 223
 Avram, Mircea, 214
 Avramovici, negustor din Galați, 65
 Axente Sever, Ioan, 71, 170, 173, 174, 177, 193, 212, 213—214, 215, 217, 219, 221—224, 224, 226, 228, 229, 232, 233—235, 237, 257, 276, 340, 341, 345
 Axentiu, vezi Axente Sever, Ioan

B

B., pseudonimul lui Ioan Bran de Lemeni, 175, 178
 Babeș, Vincențiu 188, 219, 224
 Bach, Alexander, ministru de interne austriac, 217, 238, 238
 Bach, Eduard, comisar, 215, 217, 225
 Baci, Petre 225
 Baliadi, Iancu, negustor grec din București, abonat la foile lui Bariț, 91, 92
 Balint, Simion 147, 166, 166, 193, 217, 221—222, 224, 233, 237—238
 Balomiri, Anton, preot greco-catolic în Balomir, 190
 Balomiri, Ioan, „senatorul din Sebeș“, 230, 231
 Balș, familie de boieri din Moldova, 26
 Balș, Costachi, logofăt, 42
 Balș, Iordachi, vornic, 42
 Balș, Lupu, boier moldovean, 52, 62
 Balș, Teodor, boier moldovean, „mecenas“, 62
 Balșă, vezi Balș
 Banciu, Axente 216
 Bánffy, familie de nobili din Transilvania, 258
 Bánffy György, guvernator al Transilvaniei, 117, 153
 Bánffy János, revoluționar, 277
 Bánfi János, vezi Bánffy János
 Bánó István, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 114, 117, 121
 Banov, Alexandru, colonel, 110
 Barac, Ioan, 83, 145
 Barac, Iosif, 25, 177, 180

Bariț, Ana Rafila, mama lui George Bariț, 279
 Bariț, Ieronim, fiul lui George Bariț, 245—246, 246, 249, 251, 252—253, 333, 334
 Bariț, Ioan Pop, tatăl lui Bariț, preot în Petridul de Mijloc, 164
 Bariț, Victoria, fiica lui George Bariț, 134
 Baschet, Armond, 133
 Baternai, vezi Bătrineanu, Alexandru
 Báthori Ștefan, voievod și principe al Transilvaniei, apoi rege al Poloniei, 313
 Bădilă, Petru, vezi Bodilă, Petru
 Bălan, Teodor 225
 Bălăceanu, Constantin, ministru, 99, 181
 Bălăceanu, Grigore, 181
 Bălăceanu, Iancu, 181
 Bălășescu, Constantin 195
 Bălășescu, Nifon Nicolae, 3, 5, 6, 8, 39, 52, 70—188, 190, 192
 Bălcescu, frații, 75
 Bălcescu, Costache, 126
 Bălcescu, Nicolae 13, 72, 75, 75, 107, 116, 124, 124—125, 126, 128, 129, 130
 Băleanu, ban, 106
 Băleanu, Alexandru, 71
 Băleanu, Manolache, postelnic, 105, 121
 Bănățianu, 245
 Bănescu, Nicolae, 55, 205, 235—236
 Bărănescu, Varlaam, 139
 Bărnuț, vezi Bărnuțiu, Simion
 Bărnuțiu, Simion 71—72, 77—78, 110, 134—135, 163—164, 167, 171, 172, 176—177, 179, 182, 193, 196, 217, 219, 237, 238, 284
 Bătrineanu, Alexandru, prefect revoluționar de la 1848, 259, 334, 336, 337, 339, 340, 341, 343—344, 345
 Bârlea, Nicolae 167
 Bârseanu, Andrei, 189, 194—195, 246, 249, 250
 Beke, colonel maghiar, 174
 Bela, „prințul Coronii de Ungaria“, viitorul rege Bela al IV-lea al Ungariei, 30
 Belașcu, Nicolae, vezi Bălășescu, Nifon Nicolae
 Beldeman, Vasilie 42
 Beldiman, Alecu, boier moldovean, 14
 Bem, Iosif, 172, 174, 181—182, 193, 214, 222, 255, 278, 336, 340
 Benescu, Ioan 79
 Bérault-Bercastel, Antoine Henri, iezuit francez, 132, 133, 134
 Berger, Johann Nepomuc, 237
 Berzenczey Lajos, comisar al lui Kossuth, 276
 Beșan, prenumerant la *Părți alese* ... de G. Bariț, 357
 Bethlen, familie de nobili din Transilvania, 258, 269
 Bethlen de Iktár 267, 269
 Bethlen Lajos, 236
 Bianu, Ioan, 266

Bibescu, Gheorghe, domnul Țării Românești, 57, 74—76, 87, 92, 98, 99—100, 100—101, 101—102, 103, 103—104, 104—105, 108, 110, 115—117, 119, 123, 129, 132, 133, 143, 192
Bibescu, Gheorghe, fiul lui Gh. Bibescu, domnul Țării Românești, 102—104, 108
Bibescu, Ioan, ministru, 150
Bibescu, Nicolae 110
Billecocq, Etienne Adolphe de, 93, 95—96
Blarabarg, vezi Blaramberg, Vladimir
Blarabag, vezi Blaremburg, Vladimir
Blaremburg, Nicolae 117
Blaremburg, Vladimir, colonel, arhitect șef al Bucureștiului, 75, 97, 113, 116—117
Blarenberg, vezi Blaremburg, Vladimir
Bob, Ioan, episcop, 142, 152—153, 271, 272, 319, 320
Bocșan, Nicolae, 15, 22
Bod, Petru, 78, 265
Bodea, Cornelia, 13, 20, 22, 45, 54, 64, 67, 68, 88, 125—126
Bodilă (Bădilă), Petru, protopop de Miercurea, 78, 85, 89, 131, 133, 157, 159, 179, 180—181
Boer, Demetriu, 106, 108, 110, 132, 134, 309
Boerescu, Pîrvu, 114
Boerescu, Vasile 252
Boerescu, Zaharia 71, 74, 87—88, 111—112, 114, 114
Bogdan, Ioan, 147
Bogdan, Martin, negustor, 97, 98
Bogdan-Duică, Gheorghe 91, 172, 189, 203, 219, 237
Boghie, proprietar de case, 118
Bohățel, Alexandru, căpitan suprem al Districtului Năsăud, 320
Boiu, Zaharia, 358
Bojinca Damaschin, 13, 15, 15, 21, 22—23, 71—73, 83, 111—112, 114, 134
Bojor, Victor, 64, 297, 325,
Boldur, familie de boieri moldoveni, 49, 49
Boldur, Sima, vornic din timpul lui Ștefan cel Mare, 49
Boldur Lătescu, Iorgu 46, 49, 61
Boldurești, familie de boieri moldoveni, vezi Boldur, familia
Boliac, Cezar 75, 116, 126, 137, 171
Bolla Márton, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 117, 117, 121
Bologa, Iacob, notar consistorial, 154, 155, 157, 159, 213, 214, 214
Bologa, Valeriu I., 159
Bologa, Valeriu P., 214
Bömches, Friedrich, avocat din Sibiu, 127, 129, 159
Bonis, suplinitor la conducerea tipografiei Mitropoliei din București, 183, 185
Borcea, neidentificat, 237
Borcilă, Mircea, 129
Bornemissza János, consilier gubernial, 146, 147
Boroianu, D. G., 74
Bossuet, Jacques-Bénigne, 82
Bota, Moisi, 286

Botezan, Ioana, 256
Botiș, Teodor, 225
Braharu, Dimitrie, 334
Brahă, Gheorghe, sluger, abonat la foile lui Bariț, 16, 21, 22, 25, 26
Bran de Lemeni, Ioan 78, 139, 140, 175, 178, 182
Bran, Dumitrachi, postelnic, 42
Brașoveanu, Alecu, negustor din Brașov, 205, 207
Breazu, Ioan 321
Brenner, abonat la foile lui Bariț, 113, 119
Brincoveanu, Constantin, domnul Țării Românești, 104, 191
Bruck, Karl Ludwig, ministru de finanțe austriac, 238, 239, 241, 242
Budai, Aron, notarul Consistoriului neunit din Sibiu, 137, 138, 140, 141, 142, 144, 145
Budai Deleanu, Ioan 138
Buday, vezi Budai, Aron
Buhuș, Dimitrie, boier moldovean, „mecenat“, 62
Buhuș, Matei, boier moldovean, 42
Bulat, T. G., 71, 114, 188, 189
Bunea, Augustin, 221, 333
Burada, Teodor, 62
Burbea, negustor brașovean, 242
Burducea, Constantin P., 200
Burghelea, Costachi, spătar, 42
Buteanu, Ioan, viitorul prefect al Zlatnei, 162, 164, 167
Butenief, vezi Buteniev
Buteniev, ambasadorul rus la Constantinopol, 107, 108
Buzellot, Henri, profesor de franceză din București, 104

C

C. I. Ba...ianu, pseudonimul lui Iordache Mălinescu, 18, 31
Cacitu, vezi Tacit, Ioan C
Caesar, 194
Caianu din Vurpăr, student la Viena, 215
Calimah, Scarlat, domn al Moldovei, 25
Calinic, arhimandrit, starețul mănăstirii Cernica, 123
Calinic, episcop de Rimnic, 119
Calistrat, arhimandrit, suplinitor la conducerea tipografiei Mitropoliei din București, 183, 185
Caloianu, V., 83
Cantacuzino, Costache, secretar al statului în București, 101
Cantacuzino, Elenca, sora lui Matei Cantacuzino, 41
Cantacuzino, Grigore, deputat în Adunarea Obștească, 93, 96
Cantacuzino, Matei, fiul lui Neculachi Cantacuzino, 41
Cantacuzino, Neculachi, logofăt, fost ministru al justiției, 18, 41
Cantacuzino Pașcanu, Mihail, 52
Cantacuzino Pașcanul, Costachi, logofăt, 42, 53, 54, 55, 55
Cantacuzino, Porfira, soția lui Matei Cantacuzino, 41, 42

Cantemir, Antioh, 27, 29
 Cantemir, Dimitrie, 27
 Capo d'Istria, Ioan Antoniu, om politicrec, 181, 182—183
 Caragea, domn al Țării Românești, 94
 Caragiale, Mateiu I., 5
 Carcalechi, Zaharia, 83, 85, 89, 90, 92, 112, 113, 116, 118—119, 121, 143, 210
 Carcalcechi, vezi Carcalechi, Zaharia
 Carol, Tine, doctor „de medicină“, 206
 Carp, Gheorghe, maior, 42
 Carp, Ioan, boier moldovean, tatăl lui Nicolae (Neculachi) și Petre Carp, 29
 Carp, Nicolae (Neculachi), mare spătar, 27, 29, 59, 63, 65
 Carp, P. P., 29
 Carp, Petre, fratele lui Nicolae (Neculachi) Carp și tatăl lui P. P. Carp, 29
 Cartoian, Nicolae 66
 Catargi, Constantin, boier moldovean, 26
 Catargi, Costache, boier moldovean, oponent al domnitorului Mihail Sturza, 52
 Catargiu, Ștefan, vornic, 42, 53
 Călinescu, G., 26
 Călinescu, Nicolae, elev la Seminarul Central din București, 88
 Călinescu, Șt., 74
 Căpățînă, Constantin, vezi Chesarie, episcopul Buzăului
 Cepescu, Barbu, negustor din Brașov, 60
 Cepescu, Gheorghe, negustor din Brașov, 34, 44, 57, 59, 60, 61, 63, 65
 Cepescu, Nicolae, negustor din Brașov, 60
 Cermena, Petru, delegat al românilor la Viena, 219, 224
 Chavanne, Ludwig, general austriac, 176, 179, 182
 Cheresteșiu, Victor 155, 163—167
 Chesarie, episcopul Buzăului, 112, 115, 143, 192, 200, 202, 212
 Chesarie Buzău, vezi Chesarie, episcopul Buzăului
 Chețanu, Ilie, „doctorand de jure“, 305, 307
 Chifa, Grigore, protopop greco-catolic al Clujului, 344, 345
 Chindriș, Ioan, 3, 4, 15, 77, 120, 125, 159, 179, 196, 219, 221, 254—255, 283, 284
 Chinezu, N., student la Paris, 68
 Chioreanu, Alexandru vezi Bătrineanu, Alexandru
 Chioreanu, Grigore, fratele lui Alexandru Bătrineanu, 341
 Chișu, Matei, canonic la Episcopia greco-catolică din Lugoj, 332, 334
 Chițulescu, Inochentie, 79
 Chladek, Anton, pictor, 85, 88
 Ci *, vezi Ciucă, Nicolae
 Cihak, Iacob Stanislau, medic, 33
 Cikudi, Alexandru, vezi Țicudi, Alexandru
 Cipar, vezi Cipariu, Timotei
 Cipariu, Timotei (Cipar, Țipariu, Timotheo) 78, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 108, 110, 120, 135, 141, 147, 162, 163, 167, 172, 176, 182, 195—196, 199, 201, 206, 207, 218, 223, 224, 237, 248, 252, 162, 163, 167, 172, 176, 182, 195—196, 199, 201, 206, 207, 218, 223, 224, 237, 248, 252, 254, 255, 256, 257, 264—265, 266, 267, 269, 280, 320

Ciucă, Nicolae, boier moldovean, 18, 48—49, 50
 Ciupescu, Gheorghe, vezi Țepeș, Gheorghe
 Ciurdariu, Ana 4
 Cizmaru, Ioan, revoluționar, 96
 Cîmpan, Florica, 14
 Cîmpeanu, Ioan, 126
 Cîmpineanu, Ioan 52
 Circinov, Constantin, 70
 Clain, vezi Micu, Samuil
 Clein, Carol, doctor „de medicină“
 Clio, muza, 209
 Closius, vezi Klosius, J., tipograf
 Cloșca, conducător al răscoalei din 1784, 45, 190
 Cocora, Gabriel 190
 Codrescu, Manole, boier moldovean, „mecenas“, 62
 Coleridge, S. T., 195
 Comșa, Nicolae, 110, 170, 256
 Conachi, Costache, 14, 16, 26, 28, 33, 52, 62, 119
 Constantin, Ieremia, preot, 216
 Cornea, Paul, 39, 67, 95
 Cornescu, Mihai, ministru, 99, 101
 Coroianu, Dimitrie, fruntaș român din Transilvania, canonic și prepozit la Gherla, 190
 Cortsa, neidentificat, abonat la foile lui Bariț, 106
 Cosmiță, Gheorghe, boier moldovean, „mecenas“, 62
 Cosmiță, Petru, boier moldovean, „mecenas“ 62
 Costa, Ștefan, consilier gubernial, 151, 152
 Costache, familie de boieri din Moldova, 33—35, 38—39, 41, 43, 44, 46, 49, 56, 57, 59
 Costache, ramură a familiei Boldur, 49
 Costache, Veniamin, mitropolit al Moldovei, 14, 18, 20, 33, 36, 38, 39, 43, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 61, 119, 132, 132, 191
 Costache Lățăscu, Iordachi, vornic, 39
 Costăchesc, vezi Costache, familie de boieri din Moldova
 Costăcheasca, soția medelnicerului Racliș, 50
 Costăchești, vezi Costache, familie de boieri din Moldova
 Coste, Ioan, dascăl ardelean, fost profesor în Moldova, 14
 Coșgarea, Iacob, căpitan, prenumerant la *Istoria Regimentului al II-lea românesc transilvan* al lui G. Bariț, 332
 Cotta, Johann Friedrich, editorul publicației „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, 52
 Coțofeanu, abonat din Craiova la foile lui Bariț, neidentificat, 106
 Cozadini, Grigore, student la Paris, 68
 Cristescu, Nicolae, vezi Hristescu, Nicolae, pitar
 Crommer, comisar cercual la Blaj, 215
 Crupenschi, Scărlat, deputat de Iași, 42
 Cucotescu, Alecu, sluger, abonat la foile lui Bariț, 23, 25

Curtius, Ernst, istoric german, 251
Curtius, George, filolog german, 250, 251
Cuza, Grigore, boier moldovean, 52
Cuza-Vodă, 116, 200, 253

D

D., pseudonimul unui sas din Mediaș, 270
D. N., pseudonim neidentificat sub care se semnează un articol în „Gazeta de Transilvania”
61, 62
Dăianu, Ilie 215
Danielopol, Constantin 194
Dargo, neidentificat, poate fi Dorgo, Gabriel, 182
Darwin, Charles Robert, 346
Dașcov, Iakov Andrievici, consul general al Rusiei în Moldova, 60, 61, 102, 116
David, din Biblie, 295, 303
Deac, Ioan, preot greco-catolic din Sebeș, 204, 204, 206
Degeratul, Gheorghe, paharnic, abonat la foile lui Bariț, 16, 21–22, 25, 26
De Machio, general, 237
Dembinski, revoluționar, 174
Densușianu, Ovid, 5
Densușianu, Beniamin, canonic la Episcopia din Lugoj, 357, 358
Diaconovici, Constantin, vezi Diaconovici Corneliu
Diaconorici, Corneliu, 39, 62, 82, 172, 225, 229, 235, 245, 286, 350, 351, 358
Dideșteanu, Ioanichie, protosinghel, 97, 98, 13
Dimitriade, Ioan, abonat la foile lui Bariț, 81, 82
Dimitriu, Iani, revoluționar, 96
Dobo, Stephanus, voievod al Transilvaniei, 315, 316
Dobokai, locuitor neidentificat din Sibiu, 182
Dobolyi Lajos, 277
Dobra, Alexandru, episcop greco-catolic de Lugoj, 284, 286, 297, 300, 302, 305, 320, 322, 325
Dobran, Ioan, funcționar român la Viena, 214, 219, 224
Domșa, neidentificat, 298, 300
Donici, Alexandru, fabulist și traducător, 29
Dorgo, Gabriel, vezi Dargo Gabriel
Dorneanu, Petrache, serdar, 47, 49
Dragea, George, 309
Dragomir, Silviu, 163, 164, 167–168, 172, 174, 220, 224, 236–237
Dragoș, domn al Moldovei, 49
Draku, Panaite, revoluționar, 96
Drăghici, Ioan, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drăghici, Grigorie, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drăghici, Manolache, postelnic, 36, 40, 40
Drăghici, Vasilie, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drugeanu, Lazăr, 70
Duclos, 119

Dudaș, Florian, 256
Duhamel, 180
Duldner, Georg, senator sas din Mediaș, 291, 292, 309, 310, 354
Dumbravă, I., 54
Dumitriu, Zeles, revoluționar, 96
Dunăreanu, Elena, 214
Dunca de Șchiau, Paul, 207
Durak, V. Gh., 82
Dușan, crai al sîrbilor, 69
Duzinkievici, Minodora, 225

E

E., pseudonim al lui Ioan Heliade Rădulescu, 90
Efrem, unchiul prințului Mihail Obrenovici, 132
Efrosin, cleric, 113–114
Elefterescu, Em., 189
Eliad, vezi Heliade Rădulescu, Ion
Eminescu, Mihai 16, 26, 72
Eminovici, Raluca, mama lui Mihai Eminescu, 26
Enescu, C. N., 54
Engel, Carol, 4
Engel, Johann Christian, 68, 69
Engel, Julius, colonel, 75, 96
Eofrosin, vezi Poteca, Eufrosin
Epureanu, ramură a familiei Boldur, 49
Erdeli, Vasile, episcop greco-catolic de la Oradea, 178
Erdélyi (Aradi) Viktor, 147

F

Fabian Bob, Vasile, 14, 14, 71, 212
Fălcoianu, Constantin, paharnic, 97, 98, 113, 117
Fălcoianu, Ioan, mare logofăt, 97, 98
Fejér, Iacob, 157
Fekete János, 341
Fekete Negruțiu, Ioan, 162, 164, 233, 301, 302, 304, 305, 308, 317, 320, 333, 334–335, 336–
337, 338–339, 341, 342–343
Fenelon, 195
Ferdinand I, împărat al Austriei, 161, 267, 269
Fericeanu, Iosif 251
Filaret, episcop al Rîmnîcului, 191
Filipescu, Alecu, vornic, 106
Filipescu, Alexandru, vornic, 99
Filipescu, Gheorghe, ban, 99, 106, 106

Filipescu, Iordache, președintele Divanului Țării Românești și membru al Caimacamiei, 99, 101
 Filitti, Ioan C., 52—54, 61, 101, 103, 105, 107—108, 119, 123, 129
 Filotei, economul episcopiei din Buzău, 199, 200, 202, 208
 Filts, vezi Filtsch, Samuel
 Filtsch, Joseph, librar din Cluj, 147, 148
 Filtsch, Samuel, librar și editor din Sibiu, 141, 142
 Florescu, Manolache, vistier, 106
 Florian, Aron, 71—72, 83, 84, 87—88, 109, 110, 116, 120, 122, 124, 126, 130, 137, 170, 182, 190, 196, 199, 200, 205, 206, 209, 217, 218, 221, 223, 224, 226, 227, 230, 231, 232, 233, 237—238, 238
 Flügge, autor de manuale școlare, 195
 Foca, Nicola, revoluționar, 96
 Fogarassy János, deputat în Dieta de la Cluj, 45
 Foscatti, L., compozitor, 104
 Fotiadi, Lambru, profesor, 200
 Fotino, Dionisie, 15
 Francisc Carol, arhiduce, 237
 Francisc I, împărat al Austriei, 152, 216, 237, 296—297, 322
 Franklin, Benjamin, 195
 Fulea, Moise, 77, 133, 153, 166, 168, 168, 224, 225
 Furkas, Emmanuel, dragoman în cadrul Agenției austriece din Țara Românească, 120
 Furnică, Dumitru Z., 138

G

Gaál Laszló, jurist din Aiud, 142, 258, 264, 265—266
 Gabor, Ioan, 3
 Gál Sándor, general maghiar, 174
 Galaction, Gala, 305
 Galz, 157
 Gane, G., 25, 26, 29
 Gavra, Alexandru, 15, 119, 120, 127, 129, 209, 209
 Gavriil, arhimandrit la mănăstirea Bistrița (Vilcea), abonat la foile lui Bariț, 91
 Gavrilescu, Manole, căminar, abonat la foile lui Bariț, 16, 24—25
 Gănescu, Calinic, arhidiaconul Episcopiei de Buzău, 191, 198, 199, 201
 Găt, vezi Gött, Johann
 Gedeon, din Biblie, 346
 Genilie, Iosif, 86, 89, 116, 164
 Geringer, Karl, general, 237
 Gh. S., pseudonim al lui Gheorghe Săulescu, 65
 Gheorghe Ioan, Ioan, negustor din Brașov, 180, 239
 Gheorghiu, frații, negustori, 17, 68
 Gheorghiu, Christian, negustor, 69
 Gheorghiu, Gheorghe, 92

Gheorghiu, Nicolae, fratele lui Christian, negustor din Brașov, 69
 Gheorghiu, Teodor, revoluționar, 96
 Gherghel, Ilie, comis, abonat la foile lui Bariț, 16, 23, 25, 26, 62
 Gherghel, Ioan, 189, 200
 Gherman, membru din suita prințului Mihail Obrenovici, 132
 Gherman, Petru, 153
 Ghermănescu, Ioan, 79
 Ghibu, Onisifor, 189, 191
 Ghica, Alecu, 62
 Ghica, Alexandru, vistier, 99
 Ghica, Alexandru Dimitrie, domn al Țării Românești, 52, 73—74, 88, 90—92, 96, 98—99, 101, 102, 104, 107, 108, 111—112, 114—117, 119, 121—122, 204, 206
 Ghica, Alexandru Scarlat, 99
 Ghica Budeșteanul, Nicolae, abonat la foile lui Bariț, 55
 Ghica, Constantin, spătar, 98
 Ghica, Costache, 106
 Ghica, Dimitrie, 52
 Ghica, Grigore, domnul Moldovei, 71, 191, 200
 Ghica, Ion, 124, 186
 Ghica, Iorgu, logofăt, 42
 Ghica, Mihail (Mihalache), mare ban, 91, 92, 96
 Ghica, Nicolae, mare logofăt, 97, 98
 Ghica, Teodor, deputat în Adunarea Obștească a Moldovei, 54
 Giuglea, Manea, 79
 Giuloglu, Costache, serdar, secretarul prefecturii județului Buzău, abonat la foile lui Bariț, 191, 198, 199, 201, 202, 208, 208
 Goethe, 189, 191, 200, 202
 Goga, Octavian, 248
 Golescu, Dinicu, 92, 99, 190
 Golescu, Gheorghe (Iordache), mare vornic, 91, 92
 Golești, familie de boieri din Țara Românească, 14, 190
 Golești, frații, 75
 Goliat, din Biblie, 295
 Görres, Guido de, poet și istoric german, 244, 245
 Görres, Joseph von, publicist revoluționar, tatăl lui Guido de Görres, 245
 Gött, Johann, tipograf, 25, 32, 46, 67, 83, 113, 116, 128, 130, 158, 180, 182
 Grabe, general rus din Caucaz, 65
 Grabovski, Anastasie, negustor macedoromân din Pesta, unchiul mamei lui Andrei Șaguna, 130, 132—133
 Graef, Joseph, jude districtual, 159
 Grădișteanu, Grigore, funcționar la Secretariatul statului din București, 129
 Grigorie IV Dascălul, mitropolit al Țării Românești, 87
 Grimm, frații, 195
 Gruie, poștaș, 208, 209
 Guma, 182
 Gündisch, Konrad, 4

H

- Hacman, Eugeniu, episcop greco-catolic, 66
 Haines, Gheorghe, protopop neunit al Braşovului, 151, 154
 Halcinski, consul general, 180
 Halmágyi István, secretar gubernial, 151, 152
 Hanea, vezi Hania, Ioan
 Hanga, student, 149, 150
 Hania, Ioan, 139, 140, 157, 159
 Hannia, vezi Hania, Ioan
 Harnav, Gheorghie, boier moldovean, „mecenat“, 62
 Hartulari, Gheorghe, boier moldovean, „mecenat“, 62.
 Hassfort, general, 182
 Haşdeu, Alexandru, vezi Hijdeu, Alexandru
 Hatvany, 223
 Haynau, Julius Jakob, general, 236, 237
 Hăjdău, Alexandru, vezi Hijdeu, Alexandru
 Heineccius, J. Th., 82
 Heliade-Rădulescu, Ion 27, 29, 54, 72, 75, 81, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95—96, 97, 100, 106, 107, 113, 115, 123, 128, 130, 186, 195, 196, 203, 252
 Herder, Johann Gottfried, filozof german, 45, 195
 Hill, Gheorghe, coreactor al ziarului „România“, 83, 120
 Hintz, Georg, 340
 Hijdeu, Alexandru 13, 18, 20, 27, 29, 29
 Hochmeister, frații, 78
 Hochmeister, Martin, tipograf și librar din Sibiu, 145, 147, 149, 150, 159, 214
 Hodorogă, porecla lui Zaharia Carcalechi, 116
 Hodoş, Iosif 164, 179, 219, 221, 255, 257
 Hodoş, Nerva, 83, 187
 Holban, Ilie, abonat la foile lui Bariţ, 16, 24—26
 Homer, 250
 Horatius, Quintus Flaccus, 189, 197, 283—284, 309, 310
 Horia, conducătorul răscoalei din 1784, 45, 190
 Hossu, Dimitrie, preot, 104
 Hosusău, neidentificat, 215
 Hotăreanu, Marin, elev la Seminarul central din Bucureşti, 88
 Hrisant, egumen al mănăstirii Hurezu, 127
 Hrisoscoeu, Constantin, paharnic, 208
 Hrisoscoeu, Elenca, soția paharnicului Constantin Hrisoscoeu, 208, 208
 Hristescu, Nicolae, pitar, abonat la foile lui Bariţ, 16, 23, 25—26
 Hurmuzaki, familie de boieri patrioți bucovineni, 172, 193, 224, 225, 235
 Hurmuzaki, Alexandru, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 213, 216, 225, 235, 236
 Hurmuzaki, Constantin, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
 Hurmuzaki, Eliza, fiica lui Eudoxiu Hurmuzaki, căsătorită Sturdza, 225
 Hurmuzaki, Eudoxiu (Doxachi senior), 225
 Hurmuzaki, Eudoxiu (Doxachi junior, istoriograful), fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki senior, 225

- Hurmuzaki, Eufrosina, fiica lui Eudoxiu Hurmuzaki, căsătorită Petrino, 225
 Hurmuzaki, Gheorghe, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
 Hurmuzaki, Nicolae, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
 Huţovici, Nicolae, vicarul neunit al Hunedoarei, 151, 153—154

I

- I., pseudonimul lui Istrati, Nicolae, 51—52
 I ... C.M., personaj neidentificat, 210, 211
 I.E., pseudonimul lui Heliade Rădulescu, Ion, 100
 I.R., pseudonimul lui Racliş, Iordachi, 48—49
 Iacovschi, colonel, 42
 Iancu, Avram, 164, 167, 172, 173, 174, 177, 179, 193, 194, 217, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 233, 236, 237, 284
 Iarcu, Dimitrie, 333
 Ibrăileanu, Garabet, 5
 ici., prescurtare peiorativă a numelui lui Simion Marcovici, 116
 Idieru, Panait, boier moldovean, „mecenat“, 62
 Ierotei, ieromonah, 74, 74
 Ierotei, călugăr, 114, 115
 Ihász Dániel, general maghiar, 174
 Ilarion, Gheorghiadis, episcop de Argeş, 81—82, 82, 112, 125, 126—127
 Ilie, profetul, 295, 319
 Ilieşiu, Ioan Pop, preotul greco-catolic al Orăştiei, 230, 231
 Ioachim, mitropolit, 188
 Ioanovici, Nestor, protopopul neunit al Făgăraşului, 154
 Ionaşcu, I., 83, 87, 189, 190—192, 199, 200, 205, 207—209, 211—212
 Ionescu, Dimitrie C., 189
 Ionescu, G., 79
 Ionescu, I., 70, 79, 192
 Ionescu, N., 54, 71
 Ionescu de la Brad, Ion 17, 33
 Ionescu-Gion, G. I., 116
 Iorga, Nicolae 40, 87, 189, 245, 310
 Iorgulescu, B., 200
 Iosif, episcopul Argeşului, 200
 Iosif, Ştefan 189, 249, 251
 Irononim, vezi Bariţ, Ieronim
 Isac, Virginia, 13, 15, 19, 20
 Iser, Andreas, autor al unui dicţionar german-român, 180, 182
 Islad Savfet Efendi, vezi Savfet Efendi
 Ismail Bei, paşa de la Tulcea, 79, 187
 Istvánffi Pál, comisar regesc, 152
 Istrate, Iancu, ban, abonat la foile lui Bariţ, 55
 Istrati, Melitie, boier moldovean, „mecenat“, 62

Istrati, Nicolae 14, 17–19, 34, 39, 51, 52–54, 55, 57–58, 59, 60, 60, 62, 63
Iuga, Ioan Gheorghe, negustor din Braşov, 34, 44, 144, 221
Iuniu, pseudonimul lui Ieronim Bariţ, 333, 334
Iuraşcu, Maria, soţia lui Mihail (Mihalachi) Mavrodin şi sora mamei lui Mihai Eminescu, 26
Izer, vezi Iser, Andreas

J

Jakobson, Arnold, colonel de poliţie, 75, 96
Jipa, Ioan, negustor din Braşov, 221
Joannis, incendiator sas din Şeica-Mare, 270
Jojika, Sámuel, vezi Josika Sámuel
Jornandes, 196
Josika, familie de nobili din Transilvania, 258
Josika Sámuel, 143, 144
Jucanul, Gh., pseudonimul lui Bariţ, 18, 57–58, 59, 63, 64, 66
Juga (Iuga), familie de negustori din Braşov, 242

K

Kam-Hi, vezi K'ang-hsi
K'ang-hsi (1662–1722) împărat al Chinei, 31
Kant, Immanuel 74
Karsai Ella, 4
Kemény Farkas, 225
Kemény József, istoric maghiar din Transilvania, 223, 258, 262, 263, 265–266, 267, 268, 269, 303, 305, 310, 311, 312, 313, 315–316, 321, 323, 332
Keminus, fiul lui Niculae din Călata, 267, 269
Kempis, Thomas de, 192
Kertész, Vasile, preot din Ocna Sibiului şi protopop unit al Sibiului, 232
Ketzanu, Ilie Tului, vezi Cheţanu, Ilie
Kiseleff, Pavel Dimitrievici, 106, 107
Kiselev, vezi Kiseleff
Kiss Sándor, general maghiar, 174
Kladek, vezi Chladek, Anţon
Klapka György, general maghiar, 174
Klein, Samuil, vezi Micu, Samuil
Klima, Helmut, 268
Klosius, Georg, tipograf, 78, 107, 159
Klosius, Johann, tipograf, 145, 146, 147, 149, 150
Kneipp, medic, 219
Kogălniceanu, Mihail 13–14, 20, 52, 62, 65–66, 66–67, 72, 129, 192
Kossuth Lajos 276, 310
Kotzebue, Charles de, consul al Rusiei, la Iaşi, 53, 57, 61, 119

Kovács Ferenc, 283
Kovács Miklós de Tuşnad, episcop romano-catolic al Transilvaniei, 147
Krafft, Wilhelm, tipograf, editor şi librar din Sibiu, 355–356, 357, 357, 359
Kühner, autor de gramatică a limbii eline, 250, 250
Kurz, Anton, 313

L

Láday, personaj neidentificat, 298, 300
Lapedatu, Ioan Al., 333, 334
Lascu, Nicolae, 190
Laslo, Gabriel, profesor la Blaj, 312
Laţcu, (Laţco), domnul Moldovei, 30
Laureanu, vezi Laurian, August Treboniu
Laurian, August Treboniu 15, 71–72, 75, 77–79, 103, 105, 113, 115, 121, 122, 130, 135, 137, 145, 147–148, 149, 169, 170, 172, 176, 178, 182, 193, 195, 196, 206, 207, 210, 218, 219, 222, 224, 237, 238, 248, 252, 255, 281, 284
Lauriani, vezi Laurian, August Treboniu
Lati, fiica lui Ştefan Moldovan, 296
Lázár, Ládisláu (Laszló), comisar regesc şi cancelar gubernial, 148, 152
Lazăr, Gheorghe, 71, 72, 82, 128, 130, 133, 151, 153, 153, 247
Lăţescu, I., vezi Boldur Lăţescu, Iorgu
Lăţescu, ramură a familiei Boldur, 49
Lecca, Constantin, 97, 98, 106
Lecca, Ioan, student la Paris, 68
Lecca, Octav-George, 107
Lemeni, Ioan, episcop, 45, 92, 110, 134, 135, 137, 142, 154, 158, 160, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 175, 178, 206, 221, 232, 233, 319, 320, 321, 344, 345
Lemény, vezi Lemeni, Ioan, episcop
Leményi, Ioan, vezi Lemeni, Ioan, episcop
Lenj, vezi Lenş, Alecu
Lenş, Alecu, ispravnic al judeţului Ilfov, 105, 107, 113, 125
Lenş (Lynch) Filip, boier de origine franceză, tatăl lui Alecu Lenş, 107
Leon al XII-lea (Annibale de la Genga), papă, 304
Leonil, tipograf, 132
Lessing, G. E., 195
Lesviodax, Alexandru Geanoglu, 82, 139, 181
Levu, Pavel, preot din Şaldorf (azi Mihăileni), 216
Livianu, Vasile C., 116
Liviu, Andrei, canonic în Lugoj, 332, 347, 357
Livius, Titus, 250, 250
Lobonţi, Sava (Savu), hangiu român din Mediaş, 149, 150
Loreni, Joseph, inspector sas, 193, 227–228, 230, 235
Lucca, Antonie de, nunţiu apostolic din Viena, 286
Luchi, personaj neidentificat din Năsăud, 347
Lüders, Alexandr Nicolaevici, general rus, 16, 173, 174, 177, 179

•Ludovic, abate, duce de Rohan și principe de Leon, 304
Ludovic I cel Mare, rege al Ungariei, 316
Lumperdean, Grigore, revoluționar din Cătina, 341
Lupaș, Ioan 45, 71, 133, 153, 165, 189, 297, 310, 354
Lupeanu-Melin, Alexandru, 99, 220, 224, 237
Lupu, Ioan, abonat la foile lui Bariț, 105, 107

M

M., pseudonim al lui Gavril Munteanu, 228
M., prescurtare după post-scriptum-uri a numelui lui Iordache Mălinescu, vezi la acesta
Machedon, vezi Rakovski Staikov, Gheorghe
Magheru, Alexandrina, fiica generalului Gheorghe Magheru, 237, 238
Magheru, Gheorghe 238
Maior, Grigore, episcop, 308, 320
Maior, Ioan, avocat în Lugoj, 172, 179, 215, 216—217, 224, 237, 332, 334, 347, 348, 355, 357
Maior, Iosif, protopop unit din Sinmărtin, 342
Maior, Petru 13, 15, 18, 22, 40, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 67, 72, 86, 89, 195, 208—209
Măiorescu, Ioan 28, 54, 55, 71, 79, 87, 88, 92, 95, 107, 112, 115, 126, 135, 196, 204—205, 206, 217, 218, 221, 223, 224, 228, 229, 233, 237, 242, 243, 244, 251, 252
Măiorescu, Titu, 54, 194
Măiorescu, Vasile, fratele lui Ioan Măiorescu, 170, 206
Majláth, familie de nobili din Transilvania, 269
Makedon, vezi Rakovski Staikov, Gheorghe
Man, vezi Maniu, Nicolae
Mancesiu, personaj neidentificat, 215, 216
Mănciulea, Ștefan 14
Mandraștiu, Nicolae, negustor din Brașov, 132
Manfi, Iosif, dascăl ardeleanu, profesor în Moldova, 14
Manfi, Ștefan, notar al Consistoriului greco-catolic din Blaj, 37, 138
Mani, vezi Turcu, Mimi
Maniu, Nicolae, protopopul greco-catolic al Sibiului, 92, 92, 108, 109, 112, 116, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 235, 236
Manu, vezi Maniu, Nicolae
Manu, librar din Sibiu, 147
Manu, Iancu (Ioan, agă, 93, 96, 106
Marcu din Efes, episcop, 320
Marcovici, Simion, cenzor, 113, 116, 116, 121, 130, 252
Marghiloman, Alexandru, om politic român, 203
Marghiloman, Iancu, tatăl lui Alexandru Marghiloman, abonat la foile lui Bariț, 191, 202, 203
Maria Theresia, împărăteasă a Austriei, 280, 319
Marian, S. Fl., 54
Marica, George Em., 28, 29, 53, 62, 67, 82, 126, 139, 153, 203
Marienescu, Atanasie Marian, 306, 307, 320, 321
Marinescu, George C., 83
Marinescu Himu, Maria 190

Marku, Nicola, revoluționar, 96
Marmontel, Jean François, 200
Martinovici, din Satu Lung, negustor, 157, 157
Massim, Ioan C., 79, 195, 196, 255
Mateescu, C. N., 87
Mateescu, V.C.N., 212
Matskási Paul, comite suprem, 343
Mauromichalis, Constantios, asasin al lui Capo d'Istria, 182
Mauromichalis, Giorgios, asasin al lui Capo d'Istria, 182
Mavrocordat, Alecu, boier moldovean, „mecenat“, 62
Mavrocordat, Alexandru, prinț, elev al viitorului mitropolit Neofit al II-lea al Țării Românești, 87
Mavrocordat, Costachi, logofăt, 42
Mavrocordat, Dimitrachi, vornic, 42
Mavrocordat, Nicolae, hatman, 63
Mavrodi, Ion, vel hatman, 25
Mavrodin, Lupu, vornic de poartă, tatăl lui Mihail (Mihalache) Mavrodin, 26
Mavrodin, Manole (Manolachi), stolnic, abonat la foile lui Bariț, antiunionist, 16, 24—26, 26
Mavrodin, Mihail (Mihalache), stolnic, abonat la foile lui Bariț, unionist, unchiul lui Mihail Eminescu, 25, 26
Mavrodin, Toader, stolnic, tatăl lui Manole (Manolachi) Mavrodin, 25
Mavrodin, Vasile, fiul lui Mihail (Mihalache) Mavrodin, 26
Mavrodinești, familie de boieri din Moldova, 25
Mavrodini, vezi Mavrodinești
Mayer, Johann N., vezi Meyer, Johann N.
Măcelariu, Ilie 168
Măcescu, Gheorghe, vezi Năcescu, Gheorghe
Mălinescu, George, vezi Mălinescu, Iordache
Mălinescu, Iordache 3, 5, 6, 7, 13—69, 208
Mălinescu, Neculai, răzeș, tatăl lui Iordache Mălinescu, 14
Mălinescu, Vasile, revoluționar și unionist, fiul lui Iordache Mălinescu, 20, 41, 49, 59, 68, 68
Mecena, 13
Meletie, Lefter Brandaburul, episcop de Roman și apoi mitropolit al Moldovei, 37—38, 53, 61; 62, 119, 181
Melitie, vezi Meletie, Lefter Brandaburul
Mercuriu, „principele“ Transilvaniei, 313, 315
Meșotă, Ioan, profesor, 194, 249, 250, 251
Meteș, Ștefan 72
Metternich, 161, 161, 183, 291
Meșianu, Bartolomeu, învățător din Zărnești, 139, 144
Meșianu, Ioan, viitorul mitropolit neunit din Transilvania, 245
Meyer, Johann N., medicul domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica și „ștab doctor al oștirilor“ din Țara Românească, 85, 88
Micaș, Florian 78, 164
Micle, Ștefan, dascăl transilvănean, 71, 72
Miclescu, Sandu, boier moldovean, 52

Micloș, vezi Penciu, Nicolae Avram
 Micu, Inochentie, 233, 308, 320, 333
 Micu, Samuil 72, 127, 129, 192, 208—209, 210, 332
 Micu Moldovan, Ioan, vezi Moldovan, Ioan Micu
 Miculescu, Sofronie, episcop de Huși, 119
 Miessl von Treuenstadt, Felix, secretar al Agenției austriece din București, 120
 Mihali, Gavril, tatăl lui Victor Mihali de Apșa, 333
 Mihali de Apșa, Victor, 320, 332, 333, 338, 339, 340, 342, 343, 345, 347—348, 349, 353, 357
 Mihali, Grigore, protopop din Zlatna, 215, 217, 238, 238, 500
 Mihali Mihales, Simion, vezi Mihali-Mihălescu, Simion
 Mihali-Mihălescu, Simion, 307
 Mihaly, Victor, vezi Mihali de Apșa, Victor
 Mihălescu, Dumitru, canonic la Lugoj, 332, 334, 347
 Mihălescu, V., 55, 205
 Miklouș, 181
 Mikó Imre, 258, 266, 269
 Mimi, vezi Turcu Mimi
 Mincu, familie din Brașov, 243
 Mocioni, familia, 224, 225
 Mocioni, Andrei, 214, 219, 225, 284
 Mocioni, Antoniu, 225
 Mocioni, Ioan 225
 Mocioni, Lucian 225
 Mocioni, Petru, fiul lui Ioan Mocioni, 219, 224, 225
 Moga, Dimitrie, 300
 Moga, Ioan (zis Teologul), nepotul episcopului Vasile Moga, 77, 131, 133, 152, 166, 168, 169
 Moga, Nicolae 270, 272
 Moga, Vasile, episcop, 45, 76, 132, 133, 137, 138, 140, 142, 149, 150, 151—152, 153, 154, 155, 214, 265
 Moger, autor german de manuale școlare, 195
 Moise, din Biblie, 38, 279, 282, 292, 295, 346
 Moisi, vezi Moise din Biblie
 Moisi, Iuliu 14, 14, 64, 347
 Moldovan, vezi Moldvai Grigore
 Moldovan, Adolphina, fiica lui Ștefan Moldovan, 268
 Moldovan, Dimitrie, funcționar român la Viena, 214, 257
 Moldovan, Emil, fiul lui Ștefan Moldovan, 268
 Moldovan, Ioan, protopopul din Cătina, 335, 336, 337, 341
 Moldovan, Ioan Micu 257, 308, 317, 320, 322, 323, 334
 Moldovan, Iustin, fiul lui Ștefan Moldovan, 268
 Moldovan, Lați, vezi Moldovan, Vasile
 Moldovan, Nicolau, 277
 Moldovan, Ștefan 3, 5, 6, 11, 78, 138, 168, 256, 257, 258—261, 263, 265, 266, 268, 269, 272, 273, 274, 276, 277, 278—280, 280, 282, 283, 284—285, 286, 287, 289—290, 291, 292, 294, 296, 297, 300, 302, 305, 307—309, 310—311, 312, 313, 314—316, 317, 320, 322, 323, 324—326, 327, 330, 331, 332—335, 336—337, 339—340, 341, 342, 343, 345—346, 348—351, 351, 352—358, 358, 359

Moldovan, Vasile, fiul lui Ștefan Moldovan, 167, 268, 276, 296
 Moldvai, Grigore, profesor la Blaj, 152, 154
 Molin, V., 88
 Molke, redactor din Brașov, 231, 232
 Moroșeni, vezi Mureșeni, frații
 Moruzi, Alexandru, domn al Moldovei și al Țării Românești, 25
 Movilă, Moise, domn al Moldovei, 18, 20, 33, 38, 39, 44, 57
 Movilă, Petru, mitropolit, 20
 Moznik, autor de manuale școlare, 250, 251
 Munteanu, Gavril 3, 5, 6, 9, 71, 77, 87, 88, 107, 115, 117, 120, 143, 163, 172, 174, 184, 189—255, 333—334, 349
 Munteanu, Ioan, tatăl lui Gavril Munteanu, 190, 204
 Munteanu, Ioan, revoluționar, 182
 Mureșanu, Andrei, 128, 130, 173, 174, 175, 178, 195, 224, 227, 228
 Mureșeni, frații, 313
 Mureșianu, Iacob, compozitor, 194
 Mureșianu, Iacob, redactor al „Gazetei Transilvaniei“, 128, 130, 158, 175, 178, 224, 279, 307, 308—309, 346, 348
 Murgu, Eftimie, 71—73, 84, 87—88, 95, 96, 277, 278
 Murguleț, Ileana, soția lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
 Musceleanu, Costache, boier din Buzău, 191, 201, 202, 202
 Musceleanu, Sandulache, tatăl lui Costache Musceleanu, 202
 Mușlea, Ion 283

N

N., inițială de la numele de Niță sau Nițu, cum i se spunea lui Ioan Maiorescu, 232, 233
 Nadajdi, vezi Nádasdy Ferencz Szeráf
 Nádasdy Ferencz Szeráf, președintele Tezaurariatului Transilvaniei din Sibiu, 131, 133
 Naghi, Gheorghe 256
 Naghiu, Iosif E., 256, 286
 Nagu, vezi Nagy, Mihail
 Nagy, Mihail, canonic din Lugoj, 295, 297, 332, 334, 339, 340, 347, 348
 Nagyajtai Kovács István 263
 Naniescu, Iosif, 143
 Napoleon I, 308
 Napoleon III, 185, 282
 Napoleon cel Mare, vezi Napoleon I
 Napoleon, Louis, vezi Napoleon III
 Navrea, I., librar în Brașov, 171, 171
 Năcescu, Gheorghe, 97, 98
 Năcescu, Ioan, grefier la Judecătoria civilă din București, 98
 Năcescu, Nicolae, grefier la Departamentul dreptății din București, 98
 Năsturel, P.P., 107

Năsturel-Herescu, Constantin, 113, 116, 116
 Nea Dulțiață din Prunduș, personaj anecdotic, 249
 Neagoe, Constantin, prenumerat la *Macrobotica* lui Vasici, profesor la Seminarul teologic din Buzău, 208
 Neculce, Ion, cronicar, 20
 Negrea, Grigore, boier din Buzău, 202, 203
 Negruzzi, Costache, 13—14, 17, 27, 29, 35, 40, 42, 43, 54, 62, 65, 66, 139, 141
 Negruzzi, Iacob 54
 Neigeaur, Johann Ferdinand, 105
 Németh, Wilhelm, librar din Brașov, 114, 117, 121, 122, 132, 133, 134, 135, 137, 144, 148, 171
 Nendwich, negustor din Sibiu, 157
 Neofil, starețul mănăstirii Neamțului, candidat la episcopia Romanului, 60, 61, 62
 Neofit II, mitropolit al Țării Românești, 76, 87, 92, 98, 105, 116, 119, 123, 126, 143, 150
 Nesselrode, Karl Vasilevici, ministru de externe al Rusiei, 53
 Nestorescu-Bălcești, Horia, 125
 Netea, Vasile 207, 282
 Newton, 209
 Niagoe, Ștefan 71, 84—85, 87—88, 89, 90, 109, 110, 112, 118, 157, 171, 172
 Niagoi, vezi Niagoe, Ștefan
 Nica, Dimitrie, negustor brașovean și librar în Iași, 46, 49, 51, 54, 55, 63
 Nichifor, călugăr, 74, 115
 Nichifor, ieromonah, 88
 Nicoară, Moise 71, 84, 88, 88, 95, 96
 Nicolae I, țar al Rusiei, 177
 Nicolae, preot din Mănăstur, cuscru lui Șt. Moldovan, 335, 342, 343
 Nicolaisa, George, 71
 Nicolescu, Nicolae, abonat la foile lui Bariț, 95
 Nicorescu, vezi Nicoară, Moise
 Nicu, Demetri, vezi Nica, Dimitrie
 Niculae din Călata, 267, 269
 Nifon, arhimandrit, egumenul mănăstirii Cozia, 118
 Nifon, mitropolitul Țării Românești, 185, 192, 200, 254
 Nikon, Petru 188
 Nistor, I.I., 174
 Nistor, Ioan, director al Gimnaziului din Beiuș, 289
 Niță, vezi Maiorescu, Ioan
 Niță, elev, rudă a protopopului Nicolae Maniu, 230, 231
 Nițu, vezi Maiorescu, Ioan
 Nopcea, Vasile (László), 269
 Norman, Francisc, comite din Linz, ginerele lui Ștefan Moldovan, 296—299
 Norman, Ludovic, tatăl lui Francisc Norman, 298
 Nourse, Jean, editor, 29
 Novacovici, Dionisie, episcop, 221
 Nyikulae de Kalota, vezi Niculae din Călata

O
 Obrenovici, Mihail, prinț sîrb, 132, 134
 Ocsvai Ferenc, editor al ziarului „Honvéd”, 214
 Odobescu, Alexandru, 188
 Of., prescurtare peiorativă a numelui lui Dașcov, 116
 Ohm, Ferdinand, „factor al tipografiei” lui C. A. Rosetti și Winterhalder, 206
 Ola, Ianoș, elev la Năsăud, 127
 Olteanu, Ioan 225
 Olteanu, Ioan, episcop, 299, 300, 327, 333, 342, 343
 Omer, vezi Homer
 Orațiu, vezi Horatius
 Orghidan, Rudolf, negustor din Brașov, 112—113, 116, 118, 120, 139, 144, 162, 221, 235, 236, 242
 Oroianu, Vasile, profesor la Gimnaziul neunit din Brașov, 246, 251
 Oteteleşeanu, George (Iordache), vezi Oteteleşeanu, Gheorghe
 Oteteleşeanu, Gheorghe, vornic, abonat la foile lui Bariț, sprijinitor al învățămîntului, 106, 107
 Oteteleşeanu, Grigore, fratele lui Gheorghe Oteteleşeanu, sprijinitor al învățămîntului, 107
 Oțetea, Andrei, 82
 Ovidius, Publius Naso, 75, 103, 194, 284

P

Palacký, František, istoric și om politic ceh, 193, 215, 216, 218, 220—221, 223, 225, 227, 234, 235
 Paladi, Maria 62
 Panaiot, Iuliana, soția lui Ioan Mocioni de Foen, 225
 Pandle, Rafail, revoluționar, 96
 Pandolfi, Alexandru, revoluționar, 96
 Panovici, Ioan, protopop neunit al Nocrului, 131, 133
 Pantazi, negustor din Brașov, 144
 Pantazi, Grigore, secretarul lui Șaguna, 228, 229, 230
 Pap, Petru, vezi Pop, Petru
 Papacostea, Victor, 70—71, 73—74, 79, 83, 88—89, 96, 107, 114, 115
 Papaiani, Dumitru, revoluționar, 96
 Papiu Ilarian, Alexandru, 15, 71, 77, 159, 163—164, 167, 172, 177, 179, 196, 200, 218—219, 221, 222, 248, 254, 255, 257, 257, 276, 284, 284
 Papp, vezi Pop, Iosif, profesor la Blaj
 Pascaly, Mihail, actor, 320, 321
 Pascu, Ștefan 3, 6, 77, 179, 222, 276, 345
 Paskievici, Ivan Fedorovici, general-feldmareșal rus, 16, 177, 179
 Pataki, Liviu 256
 Paul, vezi Pavel, apostolul
 Pauleti, Nicolae, 158, 160
 Pavel, apostolul, 353, 354
 Pavel, neidentificat, 112
 Pavel, cărăușul, 157

Păcățian, Teodor V., 71, 73, 163, 179, 216, 219, 220, 224, 290, 231, 349
Păcurariu, Mircea, 71, 79, 87, 115, 189, 256
Pârnuță, Gh., 114
Pătrășcanu, Gheorghe Costachi, boier moldovean, 38
Pederzani, Iuliu, vezi Pederzani, Iulius
Pederzani, Iulius, scriitor german, 333, 334
Penciu, Nicolae Avram, 108, 109, 141, 142, 144
Pencovici, C., tipograf, 74
Penescu, I., 210, 211
Pervain, Iosif, 14—15, 120, 159, 179, 209, 219, 221, 283—284
Pescaru, Ioan, revoluționar, 96
Pescaru, Camil, 5
Petrescu, Costache, mare clucer, 89
Petric, Ioan, protopop, fruntaș român din Brașov, 205, 206
Petru, apostolul, 353
Petru cel Mare, țar al Rusiei, 27
Pippidi, Andrei, 40
Pisoschi, Nicolae, 65, 66
Pius al IX-lea (Giovanni Maria Mastai-Ferretti), papă, 233, 322, 338
Piclișanu, Zenovie, 333
Platon, C., 17
Platon, Maria, 13
Poenaru, Petrache, 71, 97, 103, 107, 120, 128, 130, 190, 252
Pomuțiu, Constantin, 219, 224
Pop, Andrei, profesor, 182
Pop, Andrei Liviu, canonic, 295, 297, 334, 339, 340
Pop, Alexandru, Papiu Ilarian, Alexandru
Pop, Augustin, învățător în Blaj, viitor protopop unit de Alba Iulia, 169, 169
Pop, Constantin, 155, 214
Pop, Constantin, negustor din Brașov, 182
Pop, Daniil, personaj neidentificat, 298, 300
Pop, Dimitrie, 54
Pop, Gavril, canonic cancelar la Lugoj, 290, 291, 293, 294, 328, 332, 336—337, 338, 347
Pop, Ioan (Iacob), protopop, 239, 241, 242
Pop, Iosif, profesor la Blaj, 108, 110
Pop, Macedon, profesor la Năsăud, 64—63
Pop, Nicolae, paroh din Cluj, 336—337, 339, 344, 345
Pop, Petru, canonic și prepozit capitular în Lugoj, 218, 220—221, 347, 348, 357
Pop, Ștefan, 71
Pop, Vasile, 14, 189, 257, 292, 308, 310
Pop, Zenovia Hagî Constantin, cămătar, 137—138, 152
Popa, vezi Popasu, Ioan
Popa, Gheorghe de Teiuș, om politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Buda-
pesta, 215, 216
Popasu, Ioan, 128, 130, 151, 153, 164, 165, 172, 177—178, 180, 182, 204, 205, 219, 247—248,
249, 297, 307, 308

Popavițea, Dimitrie, negustor din Lugoj, 219, 222
Popazu, Ioan, vezi Popasu Ioan
Popea, Nicolae, 132—133, 138, 153, 297
Popescu, Ghenadie, 224
Popescu, Ion, 88
Popescu Teiușan, Ilie, 207
Popescu-Rimniceanu, V., 222—224
Popescu-Scriban, V., 14
Popovici Absalom, protopopul din Orăștie, 228—229, 230, 231
Popovici, Grigore, 219
Popovici, Iova, delegat al românilor la Viena, 219, 224, 284
Popp Szilágyi, Iosif, episcop greco-catolic de Oradea, 288, 289, 297, 300, 333
Popp, Vasile Ladislau, comisar districtual în Reteag, 214, 215, 257
Popp, Zamfirache C., vezi Pop, Zenovie Hagî Constantin
Poteca, Eufrosin, 81—82, 105, 107, 113, 116, 190
Poteke, Eufrosin, vezi Poteca Eufrosin
Potra, George, 92
Prale, Ioan, 14
Predescu, Evghenie, procuror și prieten al lui Nicolae Bălcescu, 105, 107, 113
Procopie, preot, 96
Procopiu, Ioan, 87—88
Prota, 239
Protase, Maria, 15, 99
Puchner, Anton, general austriac, 133, 178
Pumnul, Anton, 71—72, 167, 189, 194—195, 269
Pușcariu, Ioan Cavaler de, 137, 138, 138, 140, 146, 147, 163, 174, 179
Pușcaș, vezi Pușcariu, Ioan Cavaler de
Pütz, autor de manuale școlare, 250
Pyrrhon, filozof grec, fondatorul scepticismului antic, 212

Q

Quintescu, N. Ch., 189

R

Raclîș, medelnicer din Moldova, 50
Raclîș, Alecu, căpitan, fiul medelnicerului Raclîș, 50
Raclîș, Costachi, fiul medelnicerului Raclîș, 50
Raclîș, Iordache, fiul medelnicerului Raclîș, 18, 48—50
Raclîș, Ștefanachi, fiul medelnicerului Raclîș, 50
Racoviță, Alexandru (Alecu), serdar, profesor de drept comercial la Colegiul „Sf. Sava”,
112, 116
Racoviță, Costache, postelnic, 54

Racovițean, Mihai 256
 Radu, Iacob 153, 256, 280, 291, 358
 Raiacici, Iosif, patriarh sîrb, 85, 89, 165
 Raici, Ivan, istoric sîrb, 68–69
 Rakovski Staicov, Gheorghî (zis Makedon), 95, 96
 Ramonțai, Simion, 221
 Rannicher, Jakob, consilier gubernial, 231–232
 Rassidescu, Ștefan, tipograf, 187
 Ratz, Petru, vezi Rațiu, Petru
 Rațiu, Ioan 14, 179, 221, 256–257, 307
 Rațiu, Petru 304, 305, 307, 308
 Rațiu, Vasile 135
 Răducănești, frații, din Moldova, abonați la foile lui Bariț, 55
 Regleanu, Mihail 70–71, 73–74, 79, 83, 88–89, 96, 107, 114–115
 Reli, S., 175
 Réz Heinrich, 236
 Rezeiu, prenumerant la „Părți alese...” de S. Bariț, 357
 Roman, Alexandru 257, 289
 Roman, Ioan, protopop, 216
 Roman, Dionisie 87–88, 190–191, 200
 Romanov, Iosif, librar și editor din București, 73, 84, 86, 86, 92, 92, 118, 119, 122, 125, 128, 157, 198, 199, 202, 204–205
 Romanu-Vivu, Constantin 71, 92, 170, 345
 Roset, Scarlat, vezi Rosetti, Scarlat
 Rosetti, Alexandru, 113
 Rosetti, C.A., 195, 206
 Rosetti, Dimitrie 71
 Rosetti, Scarlat, procuror la Judecătoria civilă din București, 105, 107, 113, 196, 247
 Rosetti, Veniamin, episcop de Roman, 61, 62, 119
 „Roșul”, porecla lui Ștefan Moldovan, 258
 Roth, „apotecariu”, 273
 Roth, Ștefan Ludwig, 49, 56, 256, 274, 309–310, 339, 340
 Roznoveanu, Alecu 52
 Rucavina, vezi Rukavina, general austriac
 Rukavina, general austriac, comandant al cetății Timișoara, 219, 222
 Rus, vezi Rusu, Ioan
 Ruset, Veniamin, vezi Rosetti, Veniamin
 Rusu, Ioan 86, 90, 106, 116, 198, 199, 201, 201–202
 Rusu, I.I., 256
 Ruth, popa, vezi Roth, Ștefan Ludwig

S

Sadi, Ionescu, Al., 83, 187
 Salmen, Francisc, comitele sașilor din Sibiu, 240–241, 242
 „Sameșul”, vezi Giuloglu, Costache, serdar

Sas, general rus din Caucaz, 65
 Saul, vezi Savu, Alexandru
 Savfet Efendi, primul interpret al sultanului Abdul Medjid II, 98, 99–100, 100, 102
 Savin, E.P., 14
 Savu, Alexandru, funcționar la Agenția consulară austriacă din Iași, 46–47, 49, 59–61
 Sălăgeanu, vezi Szilágyi, Iosif Popp de, episcop
 Săulescu, Gheorghe 14, 17, 52, 54, 54, 62, 65, 66–67, 67
 Scaliger, Joseph-Juste 127, 129
 Schaguna, vezi Șaguna, Andrei
 Scheller, Imanuel Johann Gerhard, lexicograf german, 119, 120
 Schenkel, vezi Schenkl, Maurus
 Schenkl, Maurus, 111, 115
 Schinnagl, autor de manuale școlare, 195
 Schlauf, Ignatius, director al Gimnaziului regesc romano-catolic din Sibiu, 135, 135
 Schuller, Johann Karl, rector al Liceului academic săsesc din Sibiu, 158, 159, 258, 265
 Schwarzenberg, Felix Ludwig Johann Friedrich, prim ministru al Imperiului Austriac, 232, 236–237
 Schweder, C., 104
 Schweiger von Duernstein, Emmanuel, cancelar al Agenției austriece din Țara Românească, 120
 Schwenk, Conrad, meșter zidar, 114
 Schwicker, Johann Heinrich, cărturar sas din Transilvania, 293, 294
 Scriban, Filaret, vezi Popescu-Scriban, V.
 Scriban, Neofit 247
 Scriban, Nicolae 132
 Scutea, Nicolae 270
 Sentivani, tribun, 179
 Serafica, Francisca, mama comitelui Francisc Norman, 298
 Seran, Milan, 256
 Serb, Teodor, 224
 Serghiescu, Dimitrie, comis, abonat la foile lui Bariț, 16, 24–25
 Sever, Axente vezi Axente Sever, Ioan
 Sfintul Dimitrie, vezi Sfintul Dumitru
 Sfintul Dumitru, 355
 Sfintul George, vezi Sfintul Gheorghe
 Sfintul Georgie, vezi Sfintul Gheorghe
 Sfintul Georgiu, vezi Sfintul Gheorghe
 Sfintul Gheorghe, 324–325, 356
 Sfintul Vasilie, 244
 Sigismund de Luxemburg, împărat și rege al Ungariei, 316
 Silași, Grigore, 344, 345
 Simache, Nicolae 92
 Simonici, Basilie, vezi Simonis, Vasile
 Simonis, Basiliu, vezi Simonis, Vasile
 Simonis, Vasile, martir al revoluției de la 1848, 259, 334, 336, 337, 339–341, 343–344
 Simor János, cardinal, primate al Ungariei și arhiepiscop de Strigoniu, 307, 308
 Sina, Gheorghe, 133
 Sina, Simion, 133, 138, 152

Sinai, Nicolae 216
Sion, Constantin, 13, 15, 19, 25—26, 39, 43, 49—50
Sion, Costachè, 62
Sion, Gheorghe, 17, 68, 195
Slătineanu, Iănicu (Ioan), mare agă, abonat la foile lui Bariț, 97, 98, 105, 113, 127
Smarandache-Dumitrescu, Gabriela, 4
Socrate, 74
Solomon, din Biblie, 303, 349
Sora Noac, Moise 157, 159, 257
Spallanzani, Lazzaro, naturalist italian, 244
Staberl, profesor de la Brașov, 250
Stamati, Costache, scriitor și traducător, 29
Stamati, Teodor, publicist și traducător, 17, 33, 180, 182
Stanca, Sebastian 153—154
Stanich, Constantin, vicar general, 332
Stănilă, Ilie, funcționar român din Sibiu, 214—215, 216
Stein, colonel maghiar, 174, 219, 222
Steinhausen, tipograf și librar din Sibiu, 145, 147
Sterca-Șuluțiu, Alexandru, 257
Sterca-Șuluțiu, Iosif, 224, 289, 297, 307—308, 319, 320, 321, 341, 357, 358—359
Stino, Aurel George, 39
Stîrcea, Safta, soția lui Toader Mavrodin și mama lui Manole (Manolachi) Mavrodin, 25
Stoica, Marin 55, 252
Stoica, Ștefan, căpitan, mare adjutant în Statul Major al oștirii Țării Românești, abonat la foile lui Bariț, 95, 97
Stoicescu, agă, înrudit cu familia Racliș, 50
Stoicescu, Andrei 88
Sturza, Alecu, boier moldovean, „mecenas“, 33, 54, 62
Sturza, Costache, boier moldovean, „mecenas“, 62
Sturza Dulcescu, Gheorgheș, deputat de Iași, 42
Sturza, Mihail, domn al Moldovei, 14, 17—18, 25, 36—38, 39, 41, 52—54, 56—57, 61, 67, 117, 119
Suciu, Coriolan, 110, 167, 221, 256, 259, 292, 336
Suciu, Ioan 164
Suciu, I.D., 278, 284
Suciu, Petre, profesor la Colegiul „Sf. Sava“, 72, 170
Suetonius, 189, 196—197, 247, 248, 249
Suhopan, Vladimir, călugăr, apoi mitropolit al Irinopolei, 173—174, 175
Suliotis, Christodul I., 117
Suțu, Alexandru, domn al Țării Românești, 82
Suțu, Costache, Secretar al Statului, 100, 101
Svetoniu, vezi Suetonius
Szalady, Antal, 236
Széchenyi István, conte, întemeietorul curentului liberal-național maghiar, 28, 308, 310, 319
Szentiványi Nicolae, comisar gubernial la Cluj, 228, 229, 230
Szilágyi, Iosif Popp de, episcop greco-catolic de Oradea, 288

Ș

Șaguna, familia, 130, 132
Șaguna, Anastasia, mama lui Andrei Șaguna, 133
Șaguna, Andrei 76—77, 130—132, 133, 138, 141, 143, 144—145, 147, 149, 150, 152—153, 154, 157, 158, 160, 162, 163, 165, 168, 169, 172, 194, 215, 216, 218, 221, 223—224, 225, 228, 229, 231, 232, 234—235, 238, 247, 249, 260, 297
Șaguna, Naum, soțul Anastasiei Șaguna, 133
Șandor, Atanasie 257
Șekib Effendi, comisar al Porții, 52, 92
Șendrea, Ghenadie, boier moldovean, „mecenas“, 62
Șereni, Teodor, canonic, 169, 169
Șincai, Gheorghe 15, 15, 72, 115, 120, 120, 208—209, 210, 267
Șipotariu, Ioan, student la Viena, beneficiar al stipendiului din Fondul școlar Ramonțai, 221
Șotropa, Valeriu, 14
Șotropa, Virgil, 172
Ștefan cel Mare, 18, 20, 38, 49
Ștefănescu, Vasile Theologul, 84, 87—88, 109
Știrbei, Barbu, 99, 101, 106, 182

T

Tacit, Cornelius, vezi Tacitus, Publius Cornelius
Tacit, Ioan C., profesor la Brașov, 245, 246
Tacitu, Caiu Corneli, vezi Tacitus, Publius Cornelius
Tacitus, Publius Cornelius, 189—190, 196—197, 333—334
Talpan, ramură a familiei Boldur, 49
Tarnoviețchi, Ștefan, preot din Cernăuți, abonat la foile lui Bariț, 56
Tarta, Iosif 309
Tavernier, Alcibiade, medic francez, 75, 93—94, 95—96
Tântăveanu, Dobre, dascăl ardelean, profesor la Seminarul central din București, 74
Teleki Jozsef, guvernator al Transilvaniei, 77, 147, 267, 268
Teliman, Ecaterina, soția lui Lupu Mavrodin, 26
Tell, Christian 81—82, 187
Tell, I., vezi Tell, Christian
Tempea, Radu, 71, 87—88
Teodor, Iani, revoluționar, 96
Teodor, Pompiliu, 237
Teodorescu, Barbu, 40
Teodorescu, C., 71, 79, 188
Teodorih, episcop al cumanilor, 30
Teodorovici, Ioan, vezi Teodorovici Nica, Ioan
Teodorovici (Teodorescu), Vasile, profesor la Rimnic, 84, 87
Teodorovici Nica, Ioan, cenzor la Tipografia Universității din Budă, 85, 87—89
Teodosie, arhiereu, 191
Teologul, vezi Moga, Ioan

Terebențiu, Traian 216
 Teutsch, Fr. D., 232
 Thalmayer, editor și librar din Sibiu, 135, 141, 148
 Theodoridi, Hristu, negustor gre din București, abonat la foile lui Bariț, 91, 92
 Theologul, vezi Ștefănescu, Vasile Theologul
 Theot, T., profesor de franceză la Colegiul „Sf. Sava”, 104
 Thunmann, Johann, istoric german, 40
 Thiery, vezi Thyerry, librar
 Thyerry, librar in Sibiu, 112, 116
 Tilci, vezi Filtsch, Joseph
 Timoni, Casimir von, consul austriac la București, 107, 120
 Tincu Velia, Nicolae 89
 Țișcovici, Dosoftei, egumenul mănăstirii Sucevița, abonat la foile lui Bariț, 50
 Titov, Vladimir Pavlovici, consul al Rusiei la București și apoi ambasador la Constantinopol
 53, 102
 Titus Livius, vezi Livius, Titus
 Togan, George, 256
 Toldalagi, 339
 Tomcsányi Adám, fizician și economist maghiar, 244
 Tomescu, Mircea 88
 Tomtsany, vezi Tomosányi Adám
 Tóth Lőrincz, 133
 Tóth Zoltán I., 147
 Tököly Sabbas, vezi Tököly (Popovics) Száva
 Tököly (Popovics) Száva 88
 Trandafilov, Al., 75, 105, 121—122, 123
 Trandafil, Sotir, revoluționar, 96
 Trausch, Iseph, istoric, 258, 265
 Trebonie, vezi Laurian, August Treboniu
 Turcu, Basiliu, vezi Turcu, Vasile, protopop
 Turcu, Ioan, secretarul episcopului Ioan Lemeni, 190
 Turcu, Lila, fiica protopopului martir Turcu, Vasile, 259; 341—342, 343
 Turcu, Mimi (Mani), fiica protopopului martir Turcu, Vasile, 341—342, 343
 Turcu, Vasile, protopop de Cătina, martir al revoluției de la 1848, 259, 334, 335—336, 340—341,
 343, 344

T

Țepeș, Gheorghe, vezi Cepescu, Gheorghe
 Țicudi, Alexandru, martir al revoluției de la 1848, 340, 344
 Țicudi, Ilie Vlăsa 190, 300
 Țipar, vezi Cipariu, Timotei
 Țipariu, vezi Cipariu, Timotei

U

Udrea, Constantin, delegat al românilor la Viena, 219
 Ungureanu, Gh., 13, 15
 Urban al VIII-lea (Maffeo Barberini), papă, 327
 Urban, Carol, colonel austriac 274, 341
 Urechia, V. A., 96, 104

V

Vaida, rudă a lui Ștefan Moldovan, 335—336
 Vaina, Ioan, negustor, 138, 139
 Valbaum, vezi Walbaum
 Valentineanu, I. G., 82
 Vancea, Ioan, mitropolit, 297, 305, 308, 316, 320, 325, 330
 Varga, Catalina, vezi Varga Ecaterina
 Varga, Caterina, vezi Varga, Ecaterina
 Varga, Ecaterina, 76, 76, 144, 146—147, 148, 165
 Vasici, Pavel, 70, 88, 91, 95, 96, 117, 126—127, 141, 180—182, 200, 207, 208, 209, 239
 Vasiliades, învățător în Văscăuții Bucovinei, 104
 Vasilie, vezi Ștefănescu, Vasile Theologul
 Vasilie, „părintele”, vezi Teodorovici (Teodorescu), Vasile
 Vasiliu, Toader, serdar, abonat la foile lui Bariț, 55, 62
 Vasitsium, vezi Vasici, Pavel
 Văcărescu, Constantin, prefect de Buzău abonat la foile lui Bariț, 81—82
 Văcărescu, Iancu, președintele Divanului judecătoresc provizoriu din Țara Românească, 98
 Văcărescu, Teodor, vornic al Departamentului dinlăuntru, membru al Căimăcâmiei din Țara
 Românească, 99, 101, 106
 Văcărești, familie de boieri din Țara Românească, 14
 Vătășescu, Stațiu, pitar, director al Seminarului episcopal de la Curtea de Argeș, abonat la
 foile lui Bariț, 81, 83
 Velichi, Constantin N., 95—96
 Velini, Anton 54
 Velisar, Maria, soția lui George Bariț, 253
 Vera, elev gimnazist de la Brașov, neidentificat, 245, 246
 Veress, Andrei, vezi Veress Andre
 Veress Andre, 89, 263
 Verza, Alexa, protopop neunit în Săcele-Brașov, 136, 138, 153, 165
 Verza, Radu, administrator al protopopiatului neunit din Brașov, 95, 96
 Veștemean, Anton, 300
 Vetic Efendi, comisar al Porții, 180
 Vianu, Tudor, 5
 Vida, Gherman 15, 15, 71—72, 119—120
 Vidrașco, Costache, abonat la foile lui Bariț, 55
 Vilara, Alexandru, logofăt, 106
 Vinkler, Anton, membru al Societății de medici și naturaliști din Moldova, 33

Vintileanu, Gherasim, din Buzău, abonat la foile lui Bariț, 191, 198, 199, 201, 202
Vispescu, Constantin, elev la Seminarul central din București, 88
Virnav, Constantin 32, 33
Vlad, capelan al Clujului, 343
Vladimirescu, Tudor, 82
Vlădeanu, Constantin, căminar, funcționar judecătoresc la Craiova, abonat la foile lui Bariț, 67
Vlăduțiu, Nicolae, prefect în timpul revoluției, 224–225
Vlăduțu, Nicolae, vezi Vlăduțiu, Nicolae
Voinescu, elev din Brașov, neidentificat, 245
Voinescu I, Ioan, 97
Voinescu II, Ioan, 65, 66
Volta, Alessandro, fizician italian, 244
Voltaire, 129
Vrăbiescu, din Craiova, abonat la foile lui Bariț, 106
Vruch, vezi Bruck, Karl Ludwig
Vulcan, Samuil, episcop, 153, 155

W

W., pseudonim al unui sas din Mediaș, 270
Wachmann, I., 105
Wagner, Friedrich, inspector sas, 193, 227–230, 235
Walbaum, Friedrich, librar și editor din București, 83, 105, 128
Wallner-Bărbulescu, Luminița, 286
Wass Samu 283
Weiss, funcționar la Tezaurariatul Transilvaniei din Sibiu, 219, 221
Weis von Stärkenfels, consilier gubernial, 225
Welden, Caron, comandantul Vienei, 238
Wentzel, Josef, primarul Brașovului, 138
Wesselényi Miklós, 308, 310
Winterhalder, Alexandru 206
Wolf, student din Germania, 94
Wolfstein Joseph, matematician maghiar, 244
Wolgemuth, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 174, 178, 179, 213, 217, 220, 225, 226, 229, 233–234, 234, 235, 238, 241, 279

X

X.Y., pseudonim al autorului unui articol din „Vocea Națională”, 49
Xenopol, A. D., 14, 72

Y

Young, Edward, 200

Z

Zane, G., 68, 124–125
Zerva, Chiriac, revoluționar, 96
Zerva, Dumitru, revoluționar, 96
Zichy, demnitar al Ungariei, 296, 298
Zisu, Dumitrache (Tache), mare serdar, directorul Poștei din Țara Românească, abonat la foile lui Bariț, 105, 107
Zossima, Iordache, serdar, secretar al Mitropoliei din București, 112
Zotta, Sever 13
Zugun, Petru E, 54
Zychi, vezi Zichy

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri, periodice, nume geografice evenimente istorice)

A

- A treia programă a Gimnaziului mic român de religiuena ortodocsă orientale pe anul școlastic 1861/2,* 248, 250
- A zecea programă a Gimnaziului mare public românesc de religiuene ort.-orientală și a școalelor medii și inferioare legate cu acesta, pe anul școlar 1869/70,* 189
- Abrud, 143, 146, 164, 166
- Academia Mihăileană, 14
- Academia Română, 116, 196, 266, 291
- Acte privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*
- Aczel, vezi Ațel, localitate
- A d a m e s c u, Gh., *Istoria seminarului Veniamin din Iași,* 14
- A d a m e s c u, G h e o r g h e, *Scrierile lui Iosif Genilie,* în „Buletinul Societății geografice române“, 1901, 89
- Adămuș, localitate, 275
- Adevărul,* articol în „Foaie pentru minte...“, 1838, 28
- Administrația Zlatnei, 146
- Adrianopol, 20, 82
- Adunarea anuală a „Universității“ săsești din Fundus Regius, 159
- Adunarea canceliștilor din Tîrgu-Mureș, 167
- Adunarea de la Agyagfalu, vezi Adunarea secuilor de la Lutița din 1848
- Adunarea de la Duminica Tomei, 165, 166, 167, 168, 169, 170
- Adunarea generală a ASTREI de la Brașov 1862, 195, 249
- Adunarea generală a ASTREI de la Gherla din 13/25—14/26 august 1868, 322
- Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 68, 77, 166, 167—170, 214, 276
- Adunarea Națională de la Lugoș din 15/27 iunie 1848, 278
- Adunarea Obștească a Principatelor Unite, 117
- Adunarea Obștească din Moldova, 38, 40, 43, 51, 53—55
- Adunarea Obștească din Țara Românească, 75, 86, 89—91, 96, 98, 101—102, 103, 143, 204, 205, 114, 117, 119, 121, 123, 123
- Adunarea secuilor de la Lutița din 1848, 259, 276, 339, 341
- Afirmarea statelor naționale independente din centrul și sud-estul Europei (1821—1923),* 182

Aghenție, vezi Agenția
 Agenția consulară austriacă din București, 118, 120, 121, 123
 Agenția consulară austriacă din Iași, 49
 Agenții consulare austriece, 17, 47
 Agram (Zagreb), 236
 Agyagfalu, vezi Lutița
 Aiud, 25, 76, 142, 146—147, 147, 266
Aiud, 21 ian., scrisoare din Aiud, publicată în „Gazeta de Transilvania”, 1847, 147
 Al Crăieșei, denumirea unui șipot din Blaj, 329
 Alba de Sus, vezi Comitatul Alba de Sus
 Alba Iulia, 135, 147, 169—170, 190, 222—223, 305, 317, 325—326, 330—331, 333
 Albania, 187—188
 Albești, localitate, 274, 276, 276
 „Albina” (de la Viena), 188
 „Albina românească”, 13, 15, 17, 19, 24, 33, 40, 51, 53, 56, 61—62, 66, 70, 78, 150, 160, 175
 Albu, Nicolae, *Un satelit al Școlii Ardelene. Ștefan P. Niagoe*, 88
Alegerea din alte foi românești, rubrică a „Daciei literare”, 211
 Alfieri, Paul și Virginia, 200
 Alfieri, Istoria lui Gil Blas, 200
 „Allgemeine Zeitung”, Augsburg, 52, 53, 109, 110, 130, 133
Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valachii ... Almanach de la Ccur et de l'Etat, de la Principauté de Valachie ..., 70, 87—89, 107, 191
Almanahul parohiei ortodoxe din Viena, 256
Almanahul satului, 87
Almanah Tribuna, 225
 Ambasada rusească din Constantinopol, 100, 102, 175
 America, 28
 „Amicul literaturii române, foaie eclesiastico-literară și agronomică”, 187
 „Amicul literaturii române. Foaie literară, comerciale și agronomică”, 186, 187
 Amicul poporului”, 70
 „*Amlicher Theil*”, rubrică în „Siebenbürger Bote”, 226
 „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, 153
 „Analele Societății Academice Române”, 196, 254—255
 „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, 54
 Anastasiu, Ioan, *Generalul Christian Tell*, 82
 Ancona, 109—110, 110
 „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 62, 67, 126, 153
 „Anuarul Institutului de istorie națională”, 71, 172, 216, 219, 237, 268
 „Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”, Blaj, pe anul școlar 1839/40,”
 170
 „Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae” din Rîmniciu Vîlcea pe anul școlar 1924—25”, 87
Appendix Diplomaticus, 312
 Apuseni, 258
 Arad, 88, 114, 127, 209, 297, 327, 334
 Aranyos Ghiri, vezi Cîmpia Turzii
 Aranyos Ghiriș, vezi Cîmpia Turzii
 Aranyos Gyëres, vezi Cîmpia Turzii

„Arhiva pentru filologie și istorie”, 248, 255
 Ardeal, vezi Transilvania
 Argeș, 81, 82, 200
 Arhiepiscopia de Gran, 30
 „Arhiva”, 40, 54
 Arhiva Comitetului Național Român, 336
 „Arhiva genealogică”, 13
 Arhiva personală George Bariț, 302
 „Arhiva Olteniei”, 212
 „Arhiva Someșană”, 14, 64, 172
 Arhivele Statului a Prințipatului Moldaviei, vezi Arhivele Statului din Moldova
 Arhivele Statului București, 207
 Arhivele Statului Cluj-Napoca, 152, 206, 302
 Arhivele Statului din Moldova, 13, 15, 22, 68
Arestări de preoți românești, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1849, 216
Arestuiri de preoți românești, în Transilvania, articol în „Bucovina”, 1849, 216
 Aricescu, Constantin, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, 82
 Aristia, Costache, 20 dechemvrie 1842, în „Foaie pentru minte ...”, 1843, 104
 Aristia, Costache, *Odă la întronarea Prea Îndălțatului nostru Domn Georgie D. Bibescu*
 1843, februarie 14, în „Foaie pentru minte ...”, 1843, 104
 Aristia, Costache, *Prințul român. Stanțe epice*, 104
 Armeanca, Ernest, *Însemnările unui tribun din 1848/49: Benjamin poșa Densușianu*,
 358
 Aron, Teodor, *Catehetica practică*, 119, 120, 121, 208—209
Artē, rubrică în „Dacia literară”, 13
 Asociația literară din București, 75, 107, 126, 128—129
 Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA), 195, 214,
 248—249, 283—284, 287—288, 290, 294, 310—311, 315, 322—323, 338—339, 351
 Asociațiunea literară din Brașov, 195
 Atena, 212
 Ateneul Român, 247
 Ațel, comună din jud. Sibiu, 270, 272
 Augsburg, 51, 53, 109—220, 134
 Aus Broos, articol în „Satellit”, 1850, 230
Aus den Ruinen des Sachsenlandes in Siebenbürger, articol în „Siebenbürger Bote”, 1849, 232
Austria, articol din „Vestitorul românesc”, 1850, 234
Austria, rubrică a „Gazetei de Moldavia”, 233
Austria, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 17
Austria, 21, 43, 47, 122, 123, 123, 177, 180, 183, 185, 193, 202, 220, 224, 226, 235, 295, 315
 Austria Superioară, 296
 Avrig, comună, 247
 Axente Sever, comună în jud. Sibiu, 273
 Axente Sever, Ioan, *Răspuns la Cartea Neagră*, 276, 341 *Az erdélyi oláh nemzetről*
szólló országos törvényczikkek az unioval szemben és ezekről értekezlet egy magyar és egy oláh
között, 282, 283

B

- B.A.R., vezi Biblioteca Academiei R. S. România
 Bacău, 30, 32, 55
 Baci, Petre, *Nicolae Vlăduțiu* (1818—1872), articol în „Almanah Tribuna 79“, 225
 Baci, Petre, *Prefectul Cîmpiei Ardelene*, 225
 Bahnea, comună în jud. Mureș, 274, 276
 Balvasar, vezi Nirașteu
 Balcani, 48
 Balcani, munții, 98—99
 Balda, comună, 341, 344, 345
 Balint, Simion, *O călătorie*, articol în „Blajul“, 1934, 237
 Balint, Simion, *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni a Transilvaniei sau Țara Moșilor numită, în anul 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceluiași an, de Simion Balint, în Roșia de Munte, 1852, mai 8, 166*
 Balta Liman, 182
 Banat, 58, 59, 63, 64, 67, 85, 88, 160, 178, 222, 225, 278, 284, 285, 287—288, 290, 293, 297, 300, 358
 „Banatica“, 256
 Banatul Sîrbesc, 89
 Banatul Timișan, 178, 235
 Banca „Albina“ din Sibiu, 214, 246
 Banca de asigurare „Transilvania“ din Sibiu, 214
 Banciu, Axente, *Studenții academici din Cluj de acum un veac*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională“, 1943—1944, 216
 Bano István, *Jus romanum privatum secundum vestigia*, 114, 117
 Barac, Ioan, *O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, întâiași dată tradusă din nemțește*, 83
 Bariț, George, *Acte electorale bisericești din 1850*, publicate în „Gazeta Transilvaniei“, 1868, 317
 Bariț, George, *Aprilie 6*, notă în „Gazeta de Transilvania“, 1842, 95
 Bariț, George, *Bibliografie*, notă în „Foaie pentru minte...“, 1842, 208
 Bariț, George, *Brașov, 19/7 apr.*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 168
 Bariț, George, *Catehismul calvinesc*, 349
 Bariț, George, *Cătră românii transilvani!*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1848,
 Bariț, George, *Cătră românimea din Transilvania*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1842, 42, 44
 Bariț, George, *Ce să fie cu românii?*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1842,
 Bariț, George, *Centralismul și federalismul*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1850, 220
 Bariț, George, *Cîteva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi ale unor dd cetitri și literați românești*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1838, 83
 Bariț, George, *Conferințele comisiei filologice românești transilvane*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1860, 248
 Bariț, George, *Criticele istorice ale lui Iosif Sterca Șuluțiu de Kerpenyes, scărmanate. Informațiune tipărită, ca manuscris, de George Bariț*, 358, 359
 Bariț, George, *Culegere de documente istorice*, în „Transilvania“, 1868, 311

- Bariț, George, *Deslușire*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1842, 44
 Bariț, George, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-román szótár*, 314, 324, 325
 Bariț, George, *Din Bănat. 29 dechemvrie 1847*, notă în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 158, 160
 Bariț, George, *Evenimentele din Viena*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 161
 Bariț, George, *Familia Hormuzache*, articol în „Transilvania“, 1878, 225
 Bariț, George, *Gazeta și inspectorii de la Orăștie*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1850-227
 Bariț, George, *Iași 11 ianuarie*, notă în „Gazeta de Transilvania“, 1843, 55, 62
 Bariț, George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc transilvan*, 331—332, 333, 337—338
 Bariț, George, *Jurnal politic sau foi periodice pentru literatură*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1857, 82
 Bariț, George, *Lexicografie*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1847, 150
 Bariț, George, *Necrolog* [la moartea lui Rudolf Orghidan], articol în „Observatoriul“, 1882, 116
 Bariț, George, *Necrolog, Constantin Alpini, parohul și protopopul Mediașului*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1846, 138
 Bariț, George, *Numele dd-lor abonați la „Gazeta de Transilvania“ și „Foaie pentru minte“ ș.c.l. pe a. 1842*, listă publicată în „Gazeta Transilvaniei“, 1842, 99
 Bariț, George, *Numele domnilor prenumerați la „Gazeta de Transilvania“ și „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ în semestrul al doilea 1838. Întocmite de G. Bariț. Brașov. În tipografia lui Joan Gött*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1838, 25, 199
 Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, 55, 140, 147, 178, 216, 221—222, 224, 229, 233, 235, 238, 247, 276, 336, 355, 357—358, 359
 Bariț, George, *Pentru istoricii patriei*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1844, 263
 Bariț, George, *Pentru literatură*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1844, 70
 Bariț, George, *Privire asupra industriei și negoțului în Ungaria, Transilvania, Moldova, Țara Românească și Serbia*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1838, 28
 Bariț, George, *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1842, 42, 44
 Bariț, George, *Reflecșiuni la actele electorale bisericești din 1850*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 317
 Bariț, George, *Românii și maghiarismul*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1842, 17, 41, 42, 43, 45
 Bariț, George, *Sibii, 14 iunie*, notă în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 168
 Bariț, George, *Sibii, 20 febr.*, notă în „Gazeta Transilvaniei“, 1850, 232
 Bariț, George, *Sibiu, 8 noiembrie*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 283
 Bariț, George, *Sibiu, 15/3 dechemvrie 1849*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1850, 213
 Bariț, George, *Sinoadele în biserica gr.-catolică răsăriteană*, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1865, 302
 Bariț, George, *Suferințele junelui Werther de Goethe, București, în Tipografia curții a lui Fr. Valbaum*, în „Foaie pentru minte...“, 1842, 200
 Bariț, George, *Transilvania*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 168
 Bariț, George, *Unul din doi au dreptul*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1842, 42, 43, 45
 Barömlaka, vezi Varumloc,
 Basarabia, 29

Baschet, Armond, *Possessions en Hongrie. Le domaine de (Goedelloe) M. le baron Sina*, in „Le Monde illustré”, 1857, 133

Bazna, localitate, 270

Băgaciu, localitate, 274, 275

Băile Buziaș, 334

Băile Vilcele, 10, 238, 241, 247—248

Bălan, Teodor, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, 225

Bălășescu, (Nifon) (Nicolae), *Arheologie*, 111, vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae) *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*, 111, 115

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionnaire francais-roumain*, 79

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionnaire francais-roumain, par ~ I volume, I livrais*, literele A-Bouquette, 184

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul român-francez*, 79

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul român-francez, de Volumul ~ I, Fascicula I*, literele A-Alternafia, 184

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul latin-român și ceva pentru limba română*, 127—128, 129

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul latino-romanicum*, 70, 78, 120, 149, 150, 158, 159, 186, 186

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Enciclopedie bisericească sau Dicționarul biblic, biserico-istoric, arheologic și teologic, despre legea mozaică, Talmud, biserica cristiană și mahomedană*, 70

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Geografie bisericească*, 111. Vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae) *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte* Lucrată de ~, profesor. (*Gramatica Daco-Romana*), 70, 73, 78, 149, 150, 158, 159, 178, 180

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Hronologie*, 111, Vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Iconomie de câmp*, 111, 115

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Istorie bisericească*, vezi Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Tratat de istoria bisericii creștine*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Lexiconul latino-român*, 150

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Proposițiunile științelor teologicești, cari s-au predat în anul școlar 1838—1839 în Central Seminar al Sf. Mitropolii din București. Cu blagoslovenie. București. Tipografia pitarului C. Pencovici 1839*, 74

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Ritorică bisericească predată șolarilor din Seminarul central al Sf. Mitropolii din București*, 111, 115

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Samuil Clain*, articol in „Foaie pentru minte”, 1846, 129

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Tratat de istoria bisericii creștine*, 111, 115

Bălcescu, Nicolae, *Opere*, 13

Bălcescu, Nicolae, *Opere. IV. Corespondență*, 124

Bălcescu, Nicolae, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, 75

Bălcescu și Transilvania, 125

Băleanu, Alexandru, *O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nifon Bălășescu către Grigore Ghica, Domnul Moldovei*, articol in „Revista arhivelor”, 1924, 71

Bănescu, Nicolae, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț*, 235

Bănescu, N., și Mihăileanu, V., *Ioan Maiorescu, scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui (1811—1911)*, 55, 205

Băraii, localitate, 343

Bărănescu, Varlaam, *Corespondență despre cultura călugărilor*, articol in „Foaie pentru minte ...”, 1846, 138, 139

Bărăție, loc in Iași, 49

Bărnuțiu, Simion, *Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frățietăți cu sașii*, 163

Bârseanu, Andrei, *Istoria școalelor centrale române gr.-ortodoxe din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnasiului*, 189, 246, 249—250

Beciu, vezi Viena

Beclean, 269

„Beilage zur Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, 130, 133

Beiuș, 331, 334, 342

Benești, localitate in jud. Vilcea, 107

Bérault-Bercastel, A. H., *Geschichte der Kirche in einem getreuen Auszuge*, 132, 134, 137, 141, 144

Bérault-Bercastel, A. H., *Histoire de l'Eglise*, 133

Berges, Johann Nepomuc, *Felix Fürst zu Schwarzenberg*, 237

Berlin, 251

Berthanu, vezi Biertan

Besarabia, vezi Basarabia

„Beserica ortodoxă română“, 342, 342

Bibescu, Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. Corespondență și documente 1843—1856*, 102, 104, 108

Bibescu, Gheorghe, *Néofite Métropolitain de Hongrou-Valachie jugé par ses écrits et se actes*, 87

Bibliografia analitică a limbii române literare 1780—1866, 128

Bibliografia analitică a periodicelor românești, 220

Bibliografie, articol in „Albina românească”, 1848, 159

Bibliografie, articol in „Gazeta de Moldavia”, 71

Bibliografie, rubrică in „Gazeta de Transilvania”, 1857, 244

Biblioteca Academiei R. S. România (B.A.R.), 7 — 12, 19, 20, 41, 49, 53, 59, 67, 78, 80, 104, 105, 114—115, 142, 163, 166—168, 181—182, 219, 221, 228, 232, 237, 265

Biblioteca „Astra” din Sibiu, 214

Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 77

Biblioteca diecezană greco-catolică din Lugoj, 337, 353

Biblioteca episcopiei greco-catolice din Oradea, 332

Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, 266, 333

„Biblioteca Românească”, 196

Biertan, localitate în jud. Sibiu, 270, 273

Biharia, 298

Billecocq, Etienne Adolphe de, *Le nostre prigionieri ou le Journal de Billecocq*, 95

Biografia arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Meșianu, articol în „Românul”, 1916, 245

Biserica Apusului, 30—31

„Biserica Ortodoxă Română”, 133, 189

Biserica Răsăritului, 30—31, 82

Biserica română neunită din Pesta, 88

Bistrița, 23, 216

Birlad, 7, 18, 20, 34, 41, 44, 47, 48—49, 55, 56—57, 59—61, 63, 65, 67

Blaj, 45, 64, 68, 77, 84, 89, 92, 99, 107, 110, 112, 118, 120, 135, 147, 160, 162—163, 165—166, 166—169, 170, 178, 194, 199, 206—207, 211, 214, 215, 218, 221, 246, 256, 257, 265—266, 275, 276, 280—281, 286—287, 291, 300, 302, 305, 308, 309, 312, 316—317, 321—322, 322—323, 326—329, 334—336, 336, 338, 341—342, 343, 347, 348, 358

Blaj, 30 dec. 1849, notă publicată în „Gazeta de Transilvania”, 1849, 221

„Blajul”, 220, 224, 237

Blasiensi, vezi Blaj

Blassi, vezi Blaj

Blaș, vezi Blaj

Bobilna, 348

Bobulescu, C., *Neamul Holbăneștilor*, 25

Bod, P., *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus, praecipue vero Unionis cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698—ad tentatae et ad praesens usque tempus magno misu, variis modis procuratae momenta enarrantur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felső-Tsernáton*, 265, 266

Bod, Petru, *Dictionarium latino-hungaricum*, 78

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1843—1849*, 13, 20, 22, 45, 54, 64, 67, 68, 125, 126

Bodea, Cornelia, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea națională religioasă a românilor din Banat și Crișana*, 88

Boemia, 220

Boer, Demetriu, *Un plan de a scrie limba românească cu litere latinești întocmit pentru școlarele din Blaj de cleric absolvent de Viena și profesor de retorică în cursul gimnaziului la Blaj*, 106, 107

Boerescu, Pîrvu și Pârnuță, Gh., *Zaharia Boerescu. Cîteva date despre viața unui dascăl*, în „Glasul bisericii”, 1960, 114

Bogacs, vezi Băgăciu

Bogata de Mureș, 225

Bogdan, I., *Catarina Varga, Doamna moșilor*, 147

Bogdan-Duică, G., *George Barițiu și amicii săi*, articol în „Tribuna poporului”, 1903, 91, 203

Bogdan-Duică, G., *Notes-ul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu 1849—1863*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1923, 172, 219, 237—238

Bogdan-Duică, Gheorghe, *Relativ la G. Munteanu*, articol în „Țara Bârsei”, 1930, 189

Bogdan-Duică, G., *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, 219

Bogheni, vezi Idriciu

Boiu, Zaharia, *Aniversarea 80-a d-lui George Bariț*, articol în „Transilvania”, 1892, 358

Boiul Mare, localitate, 134

Bojincă, Damaschin, *Scrieri*, ediție de N. Bocșan, 15, 22

Bojor, Victor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1938*, 64

Bojor, Victor, *Episcopii Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, 297, 325

Boldur Lătescu, Iorgu, *Adivărul adivărat. Răspunderea la articolul din „Vocea Națională”, subscris X.Y. din 5 april 1866 sau relatarea evenimentelor petrecute în Iași la 3 april 1866*, 49

Bolla Márton, *Kegyesrendi dldózar és iri*, articol în „Hazai és külföldi tudósítások”, 1831, 117

Bolla Marton, *Primae Lineae Historiae Universalis, in usum Studiosae Juventutis Claudiopolitanae*, 114, 117

Bonn, 88, 251

Bonyha, vezi Bahnea

Borcilă, Mircea, *Alexandru Gavra lexicograf*, 129

Bosnia, 69

Bota, Mihai, *Dedicațiune la instalarea ilustrității sale d.d. Th. Dr. Alesandru Dobra, întâiul episcop român în Lugos... Widmung zur Installation des Hochwürdigem Herrn Dr. Alexander Dobra, Bischof zu Lugos*, 286

Botezan, Ioana, *Documente privind istoria învățămîntului din Țara Hațegului între anii 1850—1860*, articol în „Sargeția”, 1971, 256

Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, 225

Botoșani, 55

Boziaș, localitate, 275

Braharu, D., *Nuvela istorică în literatura română transilvană. Ion Al. Lapadat (1844—1878). Cu note bio-bibliografice*, 334

Bran, 204, 240, 245

„Brassai Lap”, 214

Brașov, 6, 8, 10, 15—16, 21, 23—26, 24, 29, 32—33, 39, 42, 44—46, 49, 50, 55—56, 59, 60, 60—63, 67, 68—69, 74—76, 82—83, 87, 89—90, 90—91, 94, 96, 98, 101, 102, 102, 107, 109, 116—117, 119, 120, 122, 124, 126—128, 129—130, 132—134, 135—136, 136—138, 138, 141—142, 144, 145, 146, 147—148, 151, 153—154, 155—156, 159, 162, 165—166, 168—169, 171—172, 174, 180, 181, 182, 184—185, 187, 189, 191, 193—195, 201, 203, 205, 206, 208, 211, 230—231, 232, 234, 235, 239—241, 241, 242—244, 245, 246—247, 248—249, 251—253, 254, 263, 265, 276, 277—278, 281, 285, 287, 291, 314, 325, 353—354

Bratislava, 153, 236

Brăila, 34, 52, 75, 86, 93-96, 96, 98, 98, 107, 138, 186, 211, 246
 Breazu, Ioan, *Teatru românesc în Transilvania pînă la 1918*, articol în „Studii de literatură română comparată”, 321
Brevele Pontificie a lui Benedict XIV dată în 16 iuliu 1755, 329
Brevis Notitia Episcopatus gr. cath. Crisiensis, 280, 280
 Brün, 161
 Broscăuți, localitate, 26
 Bucium, localitate, 77, 143-144, 145, 147
 Bucovina, 14, 21, 23, 32, 52, 64, 66, 171, 172-173, 224
 „Bucovina”, 70, 78, 178, 193, 212, 213, 215, 216, 220, 222, 223, 224, 225, 233, 235
 București, 8-9, 22, 51, 53, 62, 70, 71, 73-74, 75, 78-79, 80, 81-83, 84, 86, 87, 88-89, 90-92, 93, 95, 96, 97-98, 98-100, 100-102, 103, 104-105, 105-108, 108, 110, 114-115, 116-117, 120, 122-124, 125, 126, 127-128, 129-130, 132, 134, 135, 141, 147, 150, 157, 160, 164, 172, 172, 175, 175, 180-181, 183-185, 186, 187-188, 190, 192, 195-196, 199-200, 202-203, 205, 206, 210-211, 235, 235, 244, 246, 246-247, 251, 252, 253, 342, 347, 357
București, 5 iulie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 108
București, 13 noiembrie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 116
București, 27 ianuarie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 101
București, 27 dec., articol în „Gazeta de Transilvania”, 1846, 130
 Buda, 13, 15, 21-22, 33, 59, 64, 67, 88, 89, 119, 120, 145, 147, 158, 160, 210, 254
 Budapesta, 216, 244, 294, 349, 351
 Budinți, localitate, 334
Bukurest, 18 März, articol în „Siebenbürger Wochenblatt”, 1842, 96
 Bulat, T. G., *Din autobiografia profesorului Gavril Munteanu*, articol în „Revista istorică”, 1926, 189
 Bulat, T. G., *Nicolae Bălășescu, primul director al Seminarului central din București*, articol în „Studii teologice”, 1963, 71
 Bulat, Toma Gh., *Profesori bândăeni în serviciul școlilor clericale din Principatele române în secolul al XIX-lea*, articol în „Mitropolia Banatului”, 1966, 114-115
 Bulat, T. G., *Un călător ardelean la românii din dreapta Dunării*, articol în „Revista geografică română”, 1942, 188
 „Buletin, Foaie oficială”, 40, 56, 62, 70
 „Buletin, Gazetă oficială”, 104, 108, 110
 „Buletinul instrucțiunii publice”, 68
 „Buletinul Societății geografice române”, 89
 Bulgaria, 96
Bulla Pontificia a lui Clement VIII din 13 dec. 1595, 329
Bulla Pontificia a lui Piu IX din 26 noem. 1853, 329
 Bunea, Augustin, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, 221
 Bunea, Augustin, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, 333
 Burducea, Const., P., *Biserica episcopală din Buzău*, 200
 Buzău, 9, 70, 71, 79, 81-82, 82, 87, 102, 141, 184, 186, 190-192, 194, 198-199, 199, 200, 201, 202-203, 204-205, 207, 208, 209

Cabinetul de la Petersburg, 179
Cabinetul istorico-cultural din Eși, articol în „Albina românească”, 1840, 13
 Cabinetul vienez, 179
 Caesar, *De bello gallico*, 194
 Cainargic, vezi Kuciuc Kainargi
 „Calendariu pentru poporul român”, 282, 283
 Calendarul Gregorian, 339
 „Calendarul românesc de la Buda” 88-89
 Camera de industrie, 240
 Camera de negoț din Brașov, 239
 Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena, 143, 144, 214, 295
 Cancelaria episcopală din Lugoj, 357
 Cantemir, Antioh, *Satire și alte poetice compuneri de prințul ~ Traduse din rusește de A. Donici și C. Negruzzi, Iași. La Cantora Foaiei Săteși*, 1844, 29
 Cantemir, Antioh, *Satyres du prince Cantemir traduites du russe en françois, avec l'histoire de sa vie. A Londres chez Jean Nourse MDCCL*, 27, 29
 Canton, oraș în China, 31
 „Cantor de avis și comerț”, 70, 81, 83, 89-90, 91, 98, 100, 101, 116, 191, 199
 Cantora Foaiei Sătești, 29
 Capitlul de la Alba Iulia, 316
 Capitlul episcopal greco-catolic de la Blaj, 221
 Capitlul episcopal greco-catolic de la Lugoj, 260
 Capitlul, vezi Capitlul
 Capul Boului, vezi Ghertina
 Caput Bovis, vezi Ghertina
 Caracal, 112, 114
 Caransebeș, 205, 297, 314, 347
 Carantina cezaro-crăiască de la Timișul de Jos, 96
 Carcalechi, Zaharia, *Biblioteca românească*, 89
 Carloveț, vezi Carloviț
 Carloviț, 69, 88, 158, 164, 165, 168-169
Cartea de lectură românească pentru clasele gimnasiale, 195
 Cartoian, N. *Surghiunul lui Kogălniceanu la mănăstirea Rîșca*, articol în „Convorbiri literare”, 195, 66
 Casa Comitatului din Cluj, 343
 Casa Magnaților Ungariei, 348
 Casele Mediașului, ospătărie, vezi Hanul „Mediascher Hof” din Sibiu
 Casina nemțescă din București, 117
 „Casina română.” Brașov, 1835-1935, 241
Castra. In Registris Archivorum et in Supplementis Codicis Diplomatici III. Domini Comiti Jos. Kemény commemorata, articol în „Transilvania”, 1868, 313
 Caucaz, 65
 Căimăcămia Țării Românești, 98, 99, 100
 Călata, localitate, 269
 Călimănești, 254, 255

„Călindariu pentru poporul român pe anul 1859“, 187
 Călinescu, St. și Boroianu, D. G., *Istoria Seminarului central din București de la început pînă la instalarea în localul său propriu*, 74
 Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, 26
 Cămara, vezi Tezaurariatul Transilvaniei
 Cărturari brașoveni. Sec. XV—XX. Ghid bibliografic, 190
 Cărți depuse spre vânzare la redacție, la d. W. Németh și la I. Navrea în Brașov, anunț apărut în „Foaie pentru minte...“, 1848, 171
 Cătina, localitate, 259, 335, 335—337, 336—337, 339—340, 340—341, 343
 „Cătră cetitorii Gazetei Transilvaniei“, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1887, 354
 Către Sfatul Administrativ Extraordinar, proclamație a lui Gh. Bibescu, 103
 Cehia, 220
 Cele două cuvîntări rostite de Măria Sa Prințul Gheorghe Bibescu în 14 februarie, ziua întronării sale, în „Foaie pentru minte...“, 1843, 104
 Centralizațiunea și federațiunea în Austria, articol în „Bucovina“, 1849, 1850, 220
 Cercul de alegere (electoral) al Brașovului, 39—40
 Cerculariul Consistoriului neunit chemătoriu la confluența națională, publicat în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 168
 Cererea acestor 2 episcopi din 1842, vezi Rugămîntea celor doi episcopi ...
 Cernat, localitate, 200
 Cernăuți, 23, 56, 66, 172, 189, 194, 216, 224, 235
 Cernăuți, 7 august, articol în „Albina românească“, 1844, 66
 Cernica, 8, 77, 179
 Cetatea Brașovului, 194
 Cetatea de Baltă, 170, 259, 275, 277
 „Cetatea Moldovei“, 39
 Cetățuia Clujului, 344, 345
 Chalcedon, 331
 Cheresteșiu, Victor, *Adunarea Națională de la Blaj 3—5 (14—17) mai 1848*, 155, 163—166
 China, 31
 Chindriș, Ioan, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, 196
 Chindriș, Ioan, *Chipuri din hronicul neamului*, 15, 120
 Chindriș, Ioan, *Gherman Vida și Gheorghe Șincai*, capitol în „Chipuri din hronicul neamului“, 1977, 15, 120
 Chindriș, Ioan, și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levelezése*, 283
 Chindriș, Ioan, *Modalități pașoptiste în cultura românească. Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, 77
 Chindriș, Ioan, *Recepționarea operei lui Nicolae Bălcescu în Transilvania*, în „Bălcescu și Transilvania“, 125
 Chiraftei, localitate, 7, 56—57
 Chirileu, localitate, 274, 276
 Chirișul Arieșului, vezi Cimpia Turzii
 Chișinău, 29
 Cipariu, Timotei, *Conferința filologică din Sabiniu 1860*, articol în „Arhivu pentru filologie...“, 1869, 248

Cipariu, Timotei, *Jurnal*, 99
 Ciineni, localitate, 182
 Cîmpan, Florica, *Vasile Fabian, preot și profesor la Academia Mihăileană*, articol în „Steaua“, 1961, 14
 Cimpia Libertății, 6, 261, 309, 329
 Cimpia Tisei, 104
 Cimpia Transilvaniei, 225, 276, 278, 341
 Cimpia Turzii, 11, 257, 262, 263, 265, 312
 Cîmpina, 172
 Cîrcinov, Constantin, *Cătră Cinstita Mare Logofeție a trebilor bisericesti, Prințipatul Valahii. Raport.*, 70
 Cîrciuma Medieșului, vezi Hanul „Mediascher Hof“ din Sibiu
 Cîrligătura, ținut, 52
 „Cîrtirea cea din Hale“, vezi Tököly Sabbas, *Erweis* ...,
 Claudiopoli, vezi Cluj
 „Clio“, 310, 312, 316
 Cluj, 45, 59, 64, 66, 73—74, 77, 114, 117, 140, 143—144, 145, 146—147, 148, 152, 155, 156, 157, 162, 163—164, 165—166, 179, 190, 205, 214, 216, 229, 233, 252, 258—259, 264, 266, 267, 300, 305, 316, 334, 336, 337, 338, 340—342, 343—344, 345, 347
 Cluj-Mănăstur, 335, 336, 337, 343
 Cluș, vezi Cluj
 Cluziu, vezi Cluj
 Cocora, Gabriel, *Peneluri și condeie*, 190
 Codex documentar al românilor din Transilvania, 264, 265
 Cohalm, localitate, 165
 Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemény (azi la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România), 311, 313, 322
 Colegiul Național, vezi Colegiul „Sf. Sava“
 Colegiul „Sf. Sava“ din București, 82, 88, 104, 116, 119, 120, 122, 129, 206—207
 Colocsa, vezi Kalocsa
 Comisiunea filologică de la Sibiu (1860), 247, 248
 Comisiunea rectificatoare de lisre, 240
 Comisiunea tezaurarială, 218
 Comitatul Alba de Sus, 275
 Comitatul Bács-Bodrog, 178
 Comitatul Caraș, 178
 Comitatul Cetatea de Baltă, 335, 340
 Comitatul Cojocna, 300, 340
 Comitatul Crasna, 334
 Comitatul Torontal, 178
 Comitatul Timiș, 178, 333—334
 Comitetul de apărare a patriei, 192
 Comitetul de pacificație, 77, 192
 Comitetul Național Român, 71, 77—78, 172, 179, 181—182, 336, 337
 Compania privilegiată grecească de comerț, vezi Gremiul negustoresc levantin din Brașov
 Comșa, Nicolae, *Dascălii Blajului*, „în „Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare“, Blaj, pe anul școlar 1939—1940, 1940, 110, 170, 256

Conciliul de la Chalcedon (a. 451), 331
 Conciliul de la Constantinopol (a. 381 și a. 553), 331
 Conciliul de la Efes (a. 431), 331
 Conciliul de la Nicea (a. 325 și a. 783), 331
 Conciliul de la Trento, 31–32
 Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba Iulia și Făgăraș ținut la anul 1872, 305, 326, 326–327, 330
 Conciliul Trullan, 331
 Conciliul Vatican din 1869–1870 ținut la Roma, 325
 Concordatul din anul 1855, 321, 322
 „Concordia“, 289, 301, 302
 Conferința Națională de la Sibiu (1/13–4/16 ianuarie 1861), 279, 280
 Conferința Națională de la Sibiu și Alba Iulia (5–6 mai, 27 iunie 1872), 328, 331
 Congresul naturaliștilor de la Bonn (1833), 88
 Congresul Național din 3/15 mai 1848 de la Blaj, vezi Adunarea Națională de la Blaj
 Consistoriul greco-catolic din Blaj, 45, 138, 170, 179, 207, 218
 Consistoriul patriarhal din Roma, 330
 Consistoriul romano-catolic din Alba Iulia, 135
 Consistoriul romano-catolic din Lwow, 66
 Consistoriul român neunit din Sibiu, 76, 131, 133, 136, 138, 141, 145, 148, 150, 152, 154–155, 166–168, 169, 170
Conspect al literaturii române și scriitorilor ei de la început și pînă astăzi, în ordine cronologică (Urmare). Partea II, 1876, 189
Constantin Năsturel-Herescu. [Necrolog], în „Transilvania“, 1875, 116
 Constantinopol, 9, 18, 48, 51, 56, 57–58, 68, 98, 108, 110, 172–173, 187–188, 320, 331
 Constituția Imperiului Austriac din 1849, 215, 216, 241
 Constituția octroată din 4 martie 1849, vezi Constituția Imperiului Austriac
 Constituțiune, vezi Constituția Imperiului Austriac
 Consulatul rusesc din Moldova, 39
 Convenția de la Balta Liman, 182
Convențiune între Sfîntia Sa Papa Pius IX și Majestatea Sa cesaro-regio-apostolică Francisc Josef I, împăratul Austriei. Blaj. MDCCCVI, 322
 „Convorbiri didactice“, 71, 188
 „Convorbiri literare“, 66, 107, 189, 197, 219, 221
 „Convorbiri pedagogice“, 79
 Corespondență întirziată. (Asupra Seminarului), articol în „Gazeta de Transilvania“, 1841, 87
 Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, 95
 Cornea, Paul, *Un scriitor moldovean puțin cunoscut: N. Istrati*, articol în „Studii și cercetări de istorie literară“, 1958, 39
 Cornești, localitate, 275, 276
Coroană. Versuri pentru Bibescu Vodă, în „Foaiete pentru minte ..., 1843, 104
 Corona, vezi Brașov
 Coronea, vezi Brașov
 Costa, Ștefan, *Documente privitoare la alegerea de episcop românesc neunit în Transilvania*, în „Foaiete pentru minte ..., 1847, 152
 Costache, Veniamin, *Pidalion sau cîrma corăbiei înțelea a catoliceștei și apostoliceștei Biserici a ortodocșilor. Traduse din grecește în românește de înalt preosfințitul proin mitropolit chir*

Veniamin. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala lui Leonil. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban, 130, 132, 137, 141, 148

Covăsna, 248
 Covurlui, ținut, 56
 Cozia, 255
 „Crai nou“, 153
 Craiova, 55, 71, 86, 92, 95, 97, 98, 106, 107, 107, 115–116, 118, 204, 307
 Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 13, 22
Crăiia Veneto-Lombardă, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1838, 28
 Cristelec, localitate, 341
 Crișana, 88
Critice istorice, vezi Bariț, George, *Criticele istorice ...*
Cronica săptămîinii, în „Bucovina“, 1849, 178
 Cronstadt, vezi Brașov
 „Cronstädter Zeitung“, vezi „Kronstädter Zeitung“
 Cucerdea, localitate, 275, 276
 Cucerdea Românească, vezi Cucerdea
 Cuculata, localitate, 246
Culegere bisericească, 134
 „Cultura creștină“, 14
 Curciu, localitate, 270, 273
 Curia comitatului Cluj, 344
 „Curier de ambe sexe“, 27, 91, 123, 200, 244
 „Curierul de amîndouă sexele“, vezi „Curier de ambe sexe“
 „Curierul Român“, vezi „Curierul românesc“
 „Curierul românesc“, 17, 29, 62, 70, 81, 83, 95–96, 98, 100, 103, 104, 107, 130, 155, 186, 186
 „Curierul valach“, vezi „Curierul românesc“
 Curtea Austriei, 177
 Curtea de Apel a Principatului Transilvaniei, 214
 Curtea de Apel din Sibiu, 216
 Curtea de Argeș, 114
 Curtea de Casație a Principatelor Unite, 200
 Curtea de la București, 87–88, 116, 192
 Curtea de la Viena, 76, 77, 131, 136, 174, 179, 194, 216–217
 Curtea episcopală din Lugoj, 298
 Curtea judiciară din Craiova, 107
 Curtea Marii Britanii, 27
 Curtea Ocrotitoare, vezi Curtea Rusiei
 Curtea Parisului, 27
 Curtea Rusiei, 27, 51, 101, 123
 Curtea Țării Românești, vezi Curtea de la București
 Curtea Valachiei, vezi Curtea de la București
 Custozza, bătălia de la, 315
 „Cuvîntul adevărului“, 87
Czáfelat, articol în „Erdélyi Hiradó“, 1842, 44
 Czêkes, stradă din Mediaș, 271

D

- D.N., *Correspondență. Iași 2 ianuarie 1844*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1844, 62
- Dacia, 13, 15, 21—22, 64, 67, 75, 103, 163, 222, 256, 280—281
- „Dacia literară“, 13, 16, 192, 200, 210, 211
- Dacia Superioară, 77, 284
- Dal, riu în Suedia, 34
- Data Historica Oppidum Balasfálvá Comitatus Albae Infer. respicientia in Diplomatario III Domini Com. Jos. Kemény contenta, ex oedem Diplomatario a. 1846 designata*, în „Transilvania“, 1868, 323
- Dăianu, Ilie, Al doilea președinte al „Asociațiunii“, *Vasile L. bar. Pop, 1819—1875. Biografie scrisă din prilejul aniversării de 50 de ani de la moartea lui*, 215
- De îndreptat*, rubrică în „Foaie pentru minte ...“, 1842, 44
- De la Academia Mihăileană la Liceul Național din Iași, I.*, 14
- De la redacția Vestitorului românesc*, articol polemic, anonim, apărut în „Vestitorul românesc“, 1844, 211
- De la redacție*, anunț în „Gazeta de Transilvania“, 1841, 86
- De la redacție*, anunț apărut în „Gazeta de Transilvania“, 1838, 9, 24
- Departamentul dreptății din Țara Românească, 106
- De supt munți*, 18 august, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1843, 13
- Debrețin, 157
- Decretul de a nu discede*, prezentat în Sinodul Provincial de la Blaj, din 1872, 330
- Decretul de nu prejudeca*, Idem, 330
- Decretul de deschidere a Sinodului provincial*, Idem, 330
- Decretul despre modul vieții sub timpul sinodului*, Idem, 330
- Decretul despre profesiunea credinței*, Idem, 330
- Decretul gubernial din 28 oct. a. 1847 tradus din latină în românește* în „Foaie pentru minte ...“, 1847, 152
- Dej, 347
- Delegația română de la Viena din 1849—1852, 174, 179, 216—217, 219—221, 224, 233, 237—238
- Deleni, localitate, 275, 276
- Denkschrift der sächsischen Landtagsabgeordneten an den Siebenbürger Landstag*, articol în „Sattelit des Siebenbürger Wochenblatts“, 1848, 273, 274
- Densus, 358
- Departamentul bisericesc din Țara Românească, 98
- Departamentul dreptății din Țara Românească, 98, 106
- Departamentul finanței, 106
- Departamentul trebilor dinlăuntru din Țara Românească, 96, 97, 106, 117
- Despre centralizăciune și egala îndreptățire în Austria*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1850, 220
- Despre sinodul din Blaj. (Punctele protocolului sinodal din Blaj)*, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1850, 317
- Deș, vezi Dej
- Deva, 174, 347
- Diaconovici, C., *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, 39, 82, 225, 245, 286, 351

- Diaconovici, Corneliu, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, 62, 126, 172, 229, 235, 358
- Dicio-Simmărtin, vezi Tirnăveni
- Dictionarium Latino-Valachicum de prof. Nic. Bălășescu*, în „Organul luminărei“, 1848, 160
- Dictionarium Latino-Valachicum*, notă în „Gazeta de Transilvania“, 1847, 160
- Dicționarul limbii române, 254, 255
- Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, 14—15, 22, 39, 40, 54, 88—89, 104, 116, 120, 186, 190, 246
- Dieceza greco-catolică de Gherla, 64
- Dieceza Lugojului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S. dd. Dr. Demetriu Radu, episcop gr.-cat. de Lugoj pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese 50 ani*, 256, 280, 291, 297, 305, 333, 340, 343, 347, 348, 358
- Dieceza Magno Varadinensi, vezi Dieceza Oradei
- Dieceza neunită a Marelui Principat al Transilvaniei, 153
- Dieceza unită a Oradei, 84, 289
- Dieta de la Budapesta, 216, 278
- Dieta de la Cluj, 45, 131, 140, 142, 155, 165, 166, 252
- Dieta de la Sibiu, 290, 292
- Dieta săsească, 218
- Dieta Ungariei, 334
- Din poeziile lui Chesar Boliac, București*, 1843, 171
- Diploma de liberalizare din 20 octombrie 1860, vezi *Diploma Imperială*
- Diploma Imperială din 20 octombrie 1860*, 214, 283, 292
- Dirrecția Poștelor din București, 86
- Districtul bisericesc romano-catolic de Făgăraș, 135
- Districtul militar al Sibiului, 239
- Districtul Năsăudului, 317, 320
- Diuna, vezi Dunărea
- Divanul ad-hoc din Moldova, 68
- Divanul judecătoresc provizoriu din Țara Românească, 98
- Divanurile ad-hoc, 25
- Dimbovița, 86
- Dimbu, localitate, 340
- Dirloș, localitate, 273
- Döbling, localitate în Austria, 310
- Dobrișin, vezi Debrețin
- Dobrogea, 71, 79, 80, 187, 188
- Documente istorice din 1848 et 1849*, în „Transilvania“, 1875, 336
- Documente pentru românii transilvani*, în „Bucovina“, 1848, 70
- Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania*, 168
- Dolj, județ, 98, 117
- Domeniul Cut, 218, 221
- Domeniul Zlatnei, 143, 144
- Die Donaufürstenthümer*, articol în „Beilage zur Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, 1846, 133
- Dorohoi, 24, 33, 40
- Drăgomiș, Silviu, *Avram Iancu*, 172, 174, 220, 224, 236—237

Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, 163—164

Drama lui Gavra, vezi Gavra, Alexandru, *Monumentul...*

Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, 40

Dreistigstamt (Oficiul tricesimal), 63

Dresda, 219, 251

Drugeanu, Lazăr, *Înțelepte și al nostru sufletesc părinte, domnule profesor!* (cuvintare), 70

Dudaș, Florian, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în „Banatica”, 1979, 256

Dumbravă, I., *Note biografice asupra vieții lui Seulescu*, articol în „Arhiva”, 1895, 54

Dumbrăveni, localitate, 275, 277

Dunărea, 34, 39, 74, 98, 188, 188

Dunăreanu, Elena, și Avram, Mircea, *Presa sibiană în limba germană (1778—1970)*, 214

Durak, V. Gh., *Ilarion, episcopul Argeșului, 1820—1821, 1828—1845*, 82

Duzinchievici, Minodora, *Cîteva documente asupra familiei Hurmuzaki*, articol în „Revista arhivelor”, 1843, 225

E

E Diplomatario Illustr. D. Com. Josephi Kemény de Decimis, în „Transilvania”, 1869, 323

E Diplomatario Illustr. D. Com. Josephi Kemény de Valachia, în „Transilvania”, 1868, 323

Eforia Premiului Rosetti, 248, 249

Eforia caselor de binefacere din Țara Românească, 98

Eforia școalelor din Țara Românească, 88, 92, 186, 251, 252

Efes, 320, 331

„Eho a Orientului”, 37

Elefterescu, Em., *Gavriil Munteanu*, articol în „Observatorul”, 1932, 189

Elemente, vezi Negruzzi, C., *Elemente de drept...*

Elöpatak, vezi Băile Vilcele

Enescu, C. N., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 54

Engel, Johann Christian, *Geschichte der Moldau Valachey*, 69

Eparhia Făgărașului, 317

Epir, 188

Episcopia de Argeș, 114, 125, 127, 141, 200

Episcopia de Buzău, 82, 141, 192, 199

Episcopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș, 142, 232

Episcopia greco-catolică de Gherla, 305

Episcopia greco-catolică de Lugoj, 280, 305, 334, 348

Episcopia greco-catolică de Oradea, 305

Episcopia de Rimnic, 87, 119, 127

Episcopia neunită a Sibiului, 76, 142, 165, 169, 229

Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor de peste tot anul, pentru seminarii, școli publice și private și familii evlavioase, adăugîndu-se după Martirologiul vechi și nou numele tuturor sfinților, cari se mărturisesc în toată Ortodoxa Biserică a Răsăritului, de smeritul

Nifon Bălășescu, emerit profesor de teologie și rector a mai multor seminarii în ambele principate și cavaler. Partea I, 71, 186—187

Erdeli, Vasile, *Petițiunea românilor din Dieceza Urbei Mari*, 178

Erdélyi (Aradi) Viktor, *Caterina Doamna noastră*, 147

„Erdelyi Hiradó”, 44, 163

„Espatriatul”, 174, 214

Estras din protocolul comisiei ardelenne pentru stătuirea ortografiei române cu litere latine, în „Telegraful român”, 1860, 248

Eși, vezi Iași

Europa, 26, 67, 94, 110, 173, 182, 206, 257, 277

Europa de răsărit, 320

Evanghelie, Moscopol, f.a., 188

Evropa, vezi Europa

F

Fabrica de hîrtie din Zărnești, 184, 184 {246

Facultatea de litere și filozofie din București, 246

Făgăraș, 128, 135, 154, 232, 246, 306 311, 316—317, 325—326, 330, 333, 347

Făget, 278

Fălciu, ținut, 19, 20

Fălticeni, 50

Fejér Egyház, vezi Albești

Felekvár, vezi Cetățuia Clujului

Fenelon, *Solon și Cressus sau nestatornicia bunurilor lumii acesteia*, 195

Feneșul Montan, 348

Fest Programm, 273

„Figyelmező”, 234, 236

Filiași, 87

Filitti, Ioan C., *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834—1848*, 53—54, 61, 101, 105, 107, 109, 123, 129

Filitti, Ioan C., *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, 52

Florența, 318, 329

„Foaie”, vezi „Foaie pentru minte...”

„Foaie științifică”, vezi „Propășirea”

„Foaie Asociațiunii” (va apare sub titlul de „Transilvania”), 248, 249

„Foaie de literatură”, vezi „Foaie literară”

„Foaie duminicii spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe” 144, 145

„Foaie legilor provinciale și a Guvernului pentru Transilvania”, 174

„Foaie literară”, 15, 17, 20, 21, 22, 28, 81, 292

„Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 6, 13—14, 16—17, 19—20, 25, 28—29, 34, 38—40, 42, 43—44, 53, 53—55, 56, 57, 70, 75, 78, 82—83, 86, 88—89, 90, 91, 100, 104, 107, 109, 110, 113, 116—117, 129, 139, 149, 150, 152, 155, 171, 191—192, 194—195, 199—201, 203, 208, 208, 211, 221—222, 223, 224, 227, 234—235, 244, 248, 252, 263, 269, 272—273, 277, 279, 280, 281, 294, 311, 312, 316, 317, 354

Focșani, 186
 Fogaraș, vezi Făgăraș
 Foișor, rubrică în „Gazeta de Transilvania“, 99
 Fondul ecleziastic Pantazi, 229
 Fondul școlar Romanțai, 221
 Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei*, 15
 Franța, 28, 39, 123
 Frata, localitate, 300
 Friua, 226, 270
 Fundu Regesc, vezi Fundus Regius
 Fundus Regius, 142, 155, 158, 159, 161, 162, 165, 175, 178, 213–214, 215, 216, 232
 Furnică, Dumitru Z., *Călătoria lui Zenovie Hagi Constantin Pop, șeful casei de bancă și comerț cu acest nume din Viena și Sibiu, la Paris și Londra în anii 1826–1827*, 138

G

G a a l L á s z l ó, *Étekeződés az erdélyi ns. szász nemzet eredetéről, és némely törzsökös polgári jgairól* 112,
 G a a l, L á s z l ó, *Vizsgálódás az erdélyi kenzségről: egyszersmindt az erdélyi két oldh püspök igazodásául jelelet Trausch és főkép Schuller czáfolataira., Irta egy igazság kedvelö ns, hazafi, kiadták többen*, 142, 258, 264–265, 265
 Galați, 34, 36, 40, 48, 49, 55–56, 56–57, 64–66
 G a n e, C., *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și Monografia familiei Icn Mavrodi vel hatman*, 25, 26
 G a n e, C., *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, 29
 Ganfaleu, vezi Gănești
 Garand, băi în Saxonia, 217, 219
 G a v r a, A l., *Lasicon de conversație istoricesc-religionariu*, 129
 G a v r a, A l., *Monumentul Șincai-Clainian ...*, (vezi titlul complet la p. 208–209, n. 11), 208–209–210
 „Gazeta de Moldavia“, 70–71, 222, 233
 „Gazeta de Transilvania“, 6, 13, 15–20, 22, 24, 25–26, 28, 31, 33, 38–40, 42–43, 44, 45, 47, 49, 53–56, 61–62, 64, 67, 70, 75, 77, 81–83, 86, 89, 90–91, 95, 98, 99, 101, 102, 104–105, 106, 108, 109, 110, 112–113, 118–119, 123, 124, 126, 126–127, 129–130, 132, 133–134, 138, 139, 140, 143–144, 144, 146, 147, 148–149, 150, 151, 152–154, 155, 157, 159, 159–162, 162, 163, 165–166, 167–169, 171–174, 175, 178, 180, 191–193, 202–203, 205, 207–209, 210–211, 213–214, 216–217, 218, 220–221, 225–228, 232–234, 234–235, 236, 238, 240, 242, 244, 247, 249, 261, 263, 269–270, 272, 273, 276–278, 279, 282, 283, 284, 286–288, 291, 292, 294, 301, 302, 304, 305, 307, 308, 314, 317, 318, 331, 335, 337, 346–348, 353–354, 355, 358, 358
 „Gazeta Mediașului“, 256
 „Gazeta română Transilvania“, vezi „Gazeta de Transilvania“
 „Gazeta românească“, vezi „Gazeta de Transilvania“, 309
 „Gazeta Transilvaniei“, vezi „Gazeta de Transilvania“
Gazeta Transilvaniei de la 1850 încolo, articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1908, 279
 „Gazeta Universală“ din Augsburg, vezi „Allgemeine Zeitung“

„Gazetă“, vezi „Gazeta de Transilvania“
 Gănești, 275, 276
 General Comando din Sibiu, 85
 General Comando din Timișoara, 85
 Genilie, Iosif, *Arhanghelul sau virtutea în agonie*, 89
 Genilie, Iosif, *Cuvînt la înmormîntarea d-lui Alexandru Racoviță, în 12 iunie 1843, ccmpus de d. ~, profesorul și bibliotecarul colegiului național*, articol în „Foaie pentru minte ...“ 1843, 116
 Geoagiu, 222
George Barițiu 12–24 mai 1812–1892, Foi comemorative la serbarea din 12–14 mai 1892, Sibiu, 282
Georgiu Popa de Teiuș (1824–1867), articol în „Gazeta Transilvaniei“, 1867, 216
 Germania, 78, 94, 219
Gheografia, vezi *Rusu, Ioan, Icoana ...*
 G h e r g h e, I o a n, *Goethe în literatura română*, 189, 200
 Gherla, 64, 64, 270, 295, 297, 318, 321, 322, 333
 Ghertina, cetate, 54
 G h i b u, O n i s i f o r, *Ziaristica bisericească la români*, articol în „Telegraful român“, 189, 191
 Gimnaziumul Oblastiei Besarabiei din Chișinău, 29
 Ghiriș, azi înglobat în Cimpia Turzii, 258, 263, 265, 267, 287, 313
 Gimnaziul plinariu din Cernăuți, 189
 Gimnaziul de stat din Sibiu, 253
 Gimnaziul din Beiuș, 288
 Gimnaziul din Craiova, 204
 Gimnaziul „Gheorghe Lazăr“ din București, 79, 186
 Gimnaziul „Matei Basarab“ din București, 79
 Gimnaziul regesc romano-catolic din Sibiu, 135
 Gimnazul romano-catolic din Alba Iulia, 190
 Gimnaziul românesc neunit din Brașov 246, 251
 Giurgiu, 86, 98, 107, 109, 110, 114
 „Glasul Bisericii“, 14
Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndoioasă, 255
 G o e t h e, *Suferințele lui Werther*, 189, 191, 197, 199, 200, 201, 204
 G o g a, O c t a v i a n, *Mijloacele de propagandă literară și culturală ale Asociațiunii și dezvoltarea lor*, articol în „Transilvania“, 1911, 248
 Golful Botnic, 39
 G ö r r e s, G. de, *Historisch-Politische Blätter*, 244
Gramatică nemțască pentru români, vezi *Iarca, Dimitie, Gramatică româno-germană*
 Grecia, 96
 Gremiul cetățenesc levantin din Brașov, vezi *Gremiul negustoresc ...*
 Gremiul negustoresc levantin din Brașov, 238, 240–241, 241–242
 Grindu, 258, 263, 313
 Grozești, lingă pasul Oituz, 20, 68

Guberniul Transilvaniei, 79, 131, 136—137, 140, 142, 143, 146, 150, 152, 154, 166—168, 168, 170, 176, 216, 335
Gura Ialomitei, 98
Guvernul central austriac, 242
Győr, localitate în Ungaria, 307, 308

H

Hale, vezi Halle
Halle, 88
Hannover, articol în „Siebenbürger Wochenblatt“, 1843, 97, 99
Hanovera, vezi Hanovra
Hanovera, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1843, 99
Hanovra, 99
Hanul „Mediascher Hof“ din Sibiu, 149, 150, 154
Haşag, localitate, 73
Haţeg, 256, 260, 280, 286, 287, 288, 291, 293, 294, 298, 305, 358
„Hazai és külföldi tudósítások“,
Heliade Rădulescu, Ion, *D-lui redactorului Foaiei pentru minte s.c.l.*, articol în „Curierul de ambe sexe“, 1838—1840, 91
Heliade Rădulescu, Ion, *La Rodolfo*, 98, 100
Heliade Rădulescu, Ion, *Măceşul şi florile*, 75, 122, 123
Heliade Rădulescu, Ion, *Opere*, 100, 123
Heliade Rădulescu, Ion, *Pentru opinie*, articol în „Foaie pentru minte...“, 1841, 75, 90, 91, 92, 94, 192, 203
Heliade Rădulescu, Ion, *Scrisori şi acte*, 91, 92
Hermanstadt, vezi Sibiu
Hermanstadt, 1 Ianuar, articol în „Siebenbürger Bote“, 1850, 216
Hermanstadt, 6 Ianuar, articol în „Siebenbürger Bote“, 1850, 225
„Hermanstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten“, 212
Herţa, ţinut, 25
Hilişeu, localitate, 33
Hintz, Georg, *Die letzten Lebensmomente de am 11 Mai 1849 in Lausenburg hingerichteten Meschner Pfarrers Stephan Ludwig Roth*, 340
Historia episcoporum valachorum in Sclavonia, 312
Historica data, documente copiate de Şt. Moldovan din colecţia de manuscrise a contelui Josif Kemény, 311
Historica data, Saxones respicienta, în „Transilvania“, 1868, 313
Hijdeu, Alexandru, *Cuvînt către ucinicii ţănutului Hotinului, ruşi şi români, acei carii au săvîrşit cursul învăţăturilor rînduite la aceasta shoală, avînd apoi a trece la Ghimnaziumul Oblastirei Besarabiei din oraşul Chişinău, şi care cuvînt s-au rostît în limba rusască la examenul public din 25 iulie 1837 de către cînstitul efor aceii sholi şi mădulari a mai multor împărăteşti din Rosia învăţate obşti, nobelul român din Basarabia Alicsandru Hăjdău; traducîndu-să apoi în limba românească de către nobelul d. titular svetnic şi cavaleri Costac Stamati, tot de acolo*, articol în „Foaie pentru minte...“ 1838, 13, 29

Hirşova, 187
Hodoş, Nerva, Sadi Ionescu, Al., *Publicaţiile periodice româneşti. (Ziare, gazete, reviste). Descriere bibliografică*, 83, 187
Hoghilag, 275, 277
Holdvilág, vezi Hoghilag
Homer, *Iliada*, 250
„Honvéd“, 213, 214
Horaşiu, *Ode*, 310
Horaşiu, *Odele şi epodele*, 197
Horodniceni, localitate, 41
Hotin, ţinut, 13, 13, 29, 35, 40
Hufeland, 117
„Humorist“, 234
Hunedoara, 153, 162, 163, 164
Huş, vezi Huşi
Huşi, 20, 37, 43—44, 55, 79, 115, 119

I

Ialomita, ţinut, 82
Iarcu, Dimitrie. *Bibliografie oronologică română sau catalog general de cărţile imprimare de la adoptarea imprimeriei jumătate secolul XVI şi pînă astăzi, 1550—1873*, 333, 334
Iarcu, Dimitrie, *Grămatică românească şi nemţească, pentru tinerimea naţională. Într-acest chip întocmită de un prieten al naşii. Tipărită cu toată cheltuiala domniei sale Rudolf Orghidan, cctăţean şi neguţătoriu de aici, I — II, Braşov 1838—1840*, 138, 139, 144
Iaşi, 7, 14, 20—25, 26, 30, 32, 33—34, 42, 43, 46—49, 49, 50, 52, 53—55, 55, 56—58, 60—62, 63, 65—69, 71, 73, 96, 111, 114, 117, 122, 134, 180, 187, 291
Iaşi, 4 fevr., articol în „Gazeta de Transilvania“, 1844, 61
Iaşi, 20 octomvr. 1844, articol în „Gazeta de Transilvania“ 1844, 66
Iaurian, vezi Győr
Iaurin, vezi Győr
Ibaşfaleu, vezi Dumbrăveni
Icoana, vezi Rusu, Ioan, *Icoana Pămîntului*
Iconomia rurală şi dunesnică, traducere de Manolachi Drăghici, 40
Ictar-Budinţi, localitate, 269
„Idők tanuja“, 318, 320
Idriciu, localitate, 66—67
Idrifaia, localitate, 274
Iernut, 274, 276
Ierusalim, 194, 309
Ieud, localitate, 334
Igisdorf, vezi Ighişul Nou
Ighişul Nou, 216
Iktár, 267, 269
Ilfov, judeţ, 107
Ilimbav, localitate, 216

Imperiul Austriac, 14, 16—17, 28, 62, 89, 138, 159, 175, 179, 191, 193, 203, 213, 219, 224, 228, 237, 247, 351; vezi și Monarhia Austriei
 Imperiul Austro-Ungar, vezi Imperiul Austriac
 Imperiul Otoman, 79—80, 100
In memoriam Avram Iancu (1872—1972). Comunicări științifice despre Avram Iancu și epoca sa, Tîrgu-Mureș, 225
 India, 212
Ind. Col. Dipl., vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemény
Ind. Suppl. Cod. Dipl., vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemény
Indices Regestri Archivorum, vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemény
 Institutul teologic domestic, 231
 Institutul teologic greco-oriental din Arad, 334
 Ionașcu, I., *Biserici, chipuri și documente din Olt*, 83
 Ionașcu, I., *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, 70, 79, 189—192, 199—205, 207—209, 211—212
 Ionașcu, I., *Un școlar al Seminarului Chesrie acum o sută de ani: V. Caloianu de la Stîlpu*, 83
 Ionescu, Dimitrie C., *Seminarul din Buzău*, articol în „Biserica Ortodoxă Română“, 1937, 189
 Ionescu, N., *O bazaconie limbistică*, articol în „România literară“, 1855, 71
 Ionescu-Gion, G. I., *Marele ban Constantin Năsturel Herescu*, articol în „Revista nouă“, 1980, 116
 Iorga, Nicolae, *Ioan Meșianu*, în volumul *Oameni cari au fost*, 245
 Iorga, Nicolae, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 87
 Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, 189
 Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, 245, 310
 Iorga, Nicolae, *Un cugetător ales al sașilor din Transilvania*, în volumul „*Oameni cari au fost*“, 310
 Iorgulescu, B., *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, 200
 Iosif, Ștefan, *În memoria răposatului director G. Munteanu*, în „A zecea programă a Gimnaziului mare public...“, 189
 Isac, Virginia, *Iordachi Mălinescu. Contribuții la viața și activitatea sa*, în volumul *Ștefan Meș la 85 de ani*, 13, 15, 19, 20
 Iser, Andreas, *Walachisch-deutsches Wörterbuch. Herausgegeben von ~. Vocabular românesc-germanesc de ~*, 182
Istoria lui Bolla, vezi Bolla Máartón, *Primae Lineae ...*
Istoria Sfîntă, vezi Lesvidax, Al. G., *Istorie bisericească ...*
Istoria U.R.S.S., Sec. XIX, 66
 Istrati, Nicolae, *Meditație pe ruinele cetății Neamțul* articol în „Foaie pentru minte...“, 1843, 39
 Istrati, Nicolae, *Mihul*, 39
 Istrati, Nicolae, *O repede idee asupra stării de față a lucrurilor în Mclăcva*, 19, 53
 Italia, 28, 30, 110, 113, 238, 244
Italian, rubrică în „Allgemeine Zeitung“ din Ausburg, 110
 Izvin, localitate, 331, 333

I

Înalta Curte de Casație 82
 Înalta Poartă, 20, 100, 102, 123
 Înalțul Divan, Secția I, din Țara Românească, 106
 Înalțul Divan, Secția II, din Țara Românească, 106
 Înalțatul Crăiescul Consiliu Locumtenențial al Ungariei, 22
 Înstiințarea literară, articol în „Foaie pentru minte...“, 1851, 70

J

„*Jalbele episcopilor de la 1791*“ vezi *Supplex Libellus Valachorum*
 Jebel, localitate, 358
 Jena, 244
 Jezvin, vezi Izvin
 Jiblea, vezi Călimănești
 Jidvei, 275
 „Journal de Bucarest politique, commercial e littéraire“, 235
 Jucul de Mijloc, 59
 Judecătoria civilă din București, 98, 107
 Judecătoria criminală a Țării Românești, 96
 Judecătoria criminală din Bistrița, 216
 Judecătoria ținutului Fălciu, 20
Jugendversammlung in Mediasch, articol în „Satelit des Siebenbürger Wochenblatts“, 1848, 273
 Jugoslavia, 89
 „Juna dreaptă“, grupare în Adunarea Obștească a Principatelor Unite, 117
 Junimea, 97, 197
 „Jurnal de Raina“, vezi „Reinische Zeitung“
 „Jurnalul judiciar“, 200

K

Kalocsa, 329
 Kalota, localitate, 258, 267—268
 Kaltenleutgeben, localitate în Germania, 219
 „Kantoru de avis“, vezi „Cantora de avis și comerș“
 Kassa, 244
 Kemény Iosif, *Condica diplomatică* (colecție de documente), 312
 Kemény Iosif, *Diplomatariu* (colecție de documente), 258, 261, 263, 264, 267, 268, 311, 313, 315—316, 321—323
 Kemény Iosif, *Lexicon, tom. III Q-Z*, 310
 Kempis, Thomas de, *Urmarea lui Isus Hristos*, 192, 194

Kiel, localitate în Germania, 251
 Kiev, 68
Kirchenbersamlungen, vezi Berault-Bercastel, A.H., *Geschichte der Kirche...*
Kirchenversamlungen, vezi Berault-Bercastel, A.H., *Geschichte der Kirche...*
 Kirileu, vezi Chirileu
 Kis-Saros, vezi Deleni
 Klima, Helmut, *Gubernatorii Transilvaniei*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1943—1944, 268
 Kloster Suczewitza, vezi Mănăstirea Sucevița
 Koblenz, 245
 Kontumazamtlich Ojtoz (Oficiul de carantină Oituz), 60, 64
 Kronstadt, vezi Brașov
 „Kronstädter Zeitung”, 213, 214, 231, 232, 234
 Kuciuc Kainargi, 20
 Külsöközép, stradă în Cluj, 259, 343
 Kumpst, Die 3 Landessprachen, articol în „Satellit des Siebenbürger Wochenblatts”, 1848, 273, 274
 Kurcs, vezi Curciu

L

Landesvertheidigungsausschuss, vezi Comitetul de apărare a patriei
 Lapedatu, Ioan Al. *Încercări în literatură*, 333, 334
 Laslău Mare, localitate, 274, 276
 Laslea, localitate, 275
 Lascu, Nicolae, *Clasici antici în România*, 190
 Laurian, August Treboniu, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae*, 78, 105, 147, 148
 Laurian, August Treboniu, *Die Rumänen der Oesterreichischen Monarchie*, 178, 222, 224
 Laurian, A.T., și Massim, I.C., *Dicționarul limbii române*, 79
 Lecca, Octav-George, *Aga Grigore Otetlișanu*, articol în „Noua revistă română”, 1901, 107
Legiuirea lui Caragea, 94, 96
 Legiunea Prima Blasiana, 222
 Leipzig, 159, 251
 Lesvioudax Geanoglu, Alexandru, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întâmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propoveduirea credinței, goanele, eresurile, soboarele s.c.l. Acum întâia dată tâlmăcită din grecește în limba românească. Pelîngă care s-au ados la sfîrșit câteva științe vrednice de cunoscut, scase din condiciile vechi ale Mitropoliei Ungrovlahii*, 82, 138, 139
Lexiconul de la Buda, 89
 Liceul academic german din Sibiu, 134, 138, 159
 Liceul academic piarist din Cluj, 73, 74, 117, 190, 214, 258, 300
 Liceu de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”, din Blaj, 170
 Liceul de teologie al Seminarului din Blaj, 258

Liceul din Blaj, 207
 Liceul Național din Iași, 14
 Liceul Național din Iași, 14
 Liceul „Sfintul Sava”, 190
 Lighet, localitate, 358
Limba, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1862, 284
 Linz, 296
 Lipova, 278
 Lipoveni, localitate, 170
Literar, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 49
 Livianu, Vasile C., *General Constantin Hierescu-Năsturel. Episod din domnia lui Cuza-Vodă*, 116
 Locotenența Domnească din Țara Românească, 206
 Logofeția bisericească și a instrucției publice din Țara Românească, 89, 115
 Logofeția Dreptății din Moldova, 22
 London, vezi Londra
 Londra, 27, 29, 29, 138, 247, 247
 Londres, vezi Londra
 „Lucafărul”, 189
 Ludaș, 258
 Lugoș, 11—12, 88, 218—219, 220, 222, 256—257, 260—261, 279, 280, 281, 282, 283, 285—286, 287—289, 291—294, 296, 297—298, 300, 302, 305, 307, 308, 310, 314—315, 317—319, 321, 322, 323—325, 326—327, 328, 331—332, 333—334, 336—338, 340, 341, 343, 345—348, 349—353, 355—358
 Lugoș, vezi Lugoș
 Lupaș, Ioan, *Cum a scăpat Nicolae Bălășescu din mâna maghiarilor la 1849*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1926—1927, 71
 Lupaș, Ioan, *Din trecutul ziaristicii românești*, 354
 Lupaș, Ioan, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, 1914—1915, 153
 Lupaș, Ioan, *Episcopul Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, în volumul *Studii, conferințe și comunicări istorice*, 153
 Lupaș, Ioan, *Ioan Moga „Teologul 1790—1856.— Succesorul lui Gheorghe Lazăr*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1915, 133
 Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, 153, 165, 297
 Lupaș, Ioan, *O lege votată în Dieta transilvană de la Cluj la 1842*, articol în „Studii istorice”, 45
 Lupaș, Ioan, *O sută de ani de la nașterea directorului Gavriil Munteanu*, articol în „Lucafărul”, 1912, 189
 Lupaș, Ioan, *Pentru ce a părăsit Gheorghe Lazăr Ardealul?*, articol în „Craionou”, 1923, 153
 Lupaș, Ioan, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, 133
 Lupaș, Ioan, *Studii istorice*, 45
 Lupaș, Ioan, *Un martir al Transilvaniei: preotul Ștefan L. Roth*, în volumul *Studii, conferințe și comunicări istorice*, 153, 310
 Lupeanu-Melin, Al., *Călătoria lui Iancu la Viena*, în „Blajul”, 1934, 1935, 220, 237

Lupeanu-Melin, Alexandru, *Documente privitoare la Avram Iancu*, în „Blajul”, 1934, 224
Lupeanu-Melin, Alexandru, *Timotei Cipariu. Călătorie în Muntenia la 1836*, în „Prietenii istoriei literare”, 99
Lutița, localitate, 259, 274, 276
Luxemburg, 309
Lwow, 66
Lyceo Blasensi, vezi Liceul din Blaj

M

Macedonia, 188
Macrobiotică, vezi Vasici, Pavel, *Macrobiotică ...*
„Magazin”, vezi „Magazin istoric pentru Dacia”
„Magazin II Band III heft”, vezi „Magazin für Geschichte ...”
„Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens”, publicat de Anton Kurz, 267
„Magazin istoric pentru Dacia”, 130, 132, 134—135, 141, 148, 178, 280, 281
Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, 13, 15, 18—19, 21, 22, 40, 59, 64, 67, 208—209
Măiorescu, Ioan, *Asupra ortografiei rumânești. Resunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaie literară” Nro. 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs Nr. 2—4 și 10*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1838, 28
Măiorescu, Ioan, *Frater Baricz !*, 92
Măiorescu, Ioan, *Scrisoare către aga Gr. Oțetelișanu*, articol în „Convorbiri literare”, 1920, 107
Manciulea, Ștefan, *Contribuții blăjene la redesteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, articol în „Cultura creștină”, 1937, 14
Marea ieșire a Satanei, articol nepublicat de G. Bariț, 109
Marea logofetie a treburilor bisericesti din Țara Românească, 73
Marele premiu Năsturel-Herescu, 116
Marica, George Em., *Contribuții la problema abonaților periodicelor rumânești pînă la primul război mondial*, în volumul *Studii de istorie și sociologia culturii rumâne ardeleni din secolul al XIX-lea*, 28, 82
Marica, George Em., *Foaie pentru minte inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, 29, 53, 139, 203
Marica, George Em., *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, articol în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 1963, 62, 67, 126, 153
Marinescu, Gheorghe C., *Seminarul din Curtea de Argeș, 1836—1936*, 83
Marinescu, H. I. M., Maria, *Contribuții la istoricul învățămîntului limbii latine*, articol în „Studii clasice”, 190
Marmontel, Aneta și Luben, 200
Marmontel, *Istoria Ghenovevei de Brabant*, 200
Marmontel, *Tripodul Elenei*, traducere de Mihail (Mihalache) Mavrodin, 26
Maros Vásárhely, vezi Tirgu Mureș
Marpod, localitate, 214

Marșul lui Iancu, 40
Mateescu, V. C. N., *Acte și scrisori din trecut*, articol în „Arhiva Olteniei”, 1927, 212
Mateescu, V. C. N., *Acte și scrisori din trecut*, articol în „Cuvîntul adevărului”, 1908, 87
Mateescu, C. N., *Scurt istoric al Seminarului*, articol în „Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae” din Rîmnicu Vilcea pe anul școlar 1924—25”, 87
Măcin, 79, 187
Mălinescu, Iordache, *Adăogire lipsurilor la Cronicul vornicului Ioan Neculcea, oarecare fragmenturi scoasă dintr-o cronică (litopisiți), ce să află la d. căpitanul Mihalachi Kogălniceanu ...*, (manuscris), 20
Mălinescu, Iordache, *Adunare de tractaturi ce s-au urmat între prea puternica împărăție a Rosiiei și Înalta Poartă, însă acele numai care să ating de Prințipurile Moldavii și Valachii, începute de la pacia ce s-au săvîrșit la Cainargic în anul 1774 și pînă la cele de acum 1829, septemvrii în 2 din capitalia Adrianopol, prin Iordachi Mălinescu în Botoșeni*, 1829, (manuscris), 20
Mălinescu, Iordache, *Bărlad, 1 mai c.v.*, notă apărută la rubrica „Moldova” din „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 41, 43
Mălinescu, Iordache, *Bărlad, 5 noemvrie*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 41, 48, 43, 49
Mălinescu, Iordache, *Cauzele pentru care mitropolitul Veniamin Costache s-a retras din scaunul mitropoliei*, 18
Mălinescu, Iordache, *[Condică de documente politice privitoare la Moldova, din anii 1780—1819]*, (manuscris), 20
Mălinescu, Iordache, *[Despre alegerea deputaților orașului Iași la 25 aprilie 1842]*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 20
Mălinescu, Iordache, *Huși (ținutul Fălciu)*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 20, 43, 44
Mălinescu, Iordache, *Iași, 18 decembrie*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 20, 54
Mălinescu, Iordache, *Introducirea și întărirea patriarhale la catehismul mitropolitului Petru Movilă*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1843, 20
Mălinescu, Iordache, *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechemvrie 7139 (1631)*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842, 18, 20, 38, 44, 57
Mălinescu, Iordache, *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1840, 18, 20, 38
Mălinescu, Iordache, *Înștiințare de literatură*, articol în „Foaie literară” 17, 20, 22, 208
Mălinescu, Iordache, *Mulțămîță publică*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1845, 13, 20, 67
Mălinescu, Iordache, *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nr. 21 a acestii foi*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1838, 18, 20, 29
Mălinescu, Iordache, *Spița preosfințitului proin-mitropolit Veniamin Costache*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842 și „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 39, 56, 57
Mălinescu, Iordache, *Știrea din Bărlad 1842, mai 1 c.v.* notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20
Mălinescu, Iordache, *Un discurs și poezie*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842, 18, 20, 40

Mălinescu, Iordache, *Vieța prințului Antioh Cantemir*, 29
Mănărașe, localitate, 329
Mănăstirea Agapia, 109
Mănăstirea Antim, 111, 114, 200
Mănăstirea Athos, 69
Mănăstirea Bistrița (Vilcea), 91, 92
Mănăstirea Bucovăț, 192
Mănăstirea Căldărușani, 79, 123
Mănăstirea Cernica, 76, 121, 122, 122, 123—124, 126, 175
Mănăstirea Covil, 69
Mănăstirea Cozia, 120, 254
Mănăstirea Dealu, 185
Mănăstirea Dilhăuțu, 123
Mănăstirea Ghighiul, 123
Mănăstirea Hurezu, 127, 129
Mănăstirea Motru, 82, 107, 116
Mănăstirea Neamțului, 60—61, 62, 71
Mănăstirea Poiana Mărului, 123
Mănăstirea Rîșca, 66
Mănăstirea Socola, 83
Mănăstirea Sucevița, 7, 50, 52
Mănăstirea Turnu, 255
Mănăstir, 339, 342
Mănunchi din manuscrisele lui Gh. Săulescu (*Raporturi despre ele de domnia S. Fl. Marian, N. Ionescu, T. Maiorescu și Iacob Negruzzi*), 54
Mediaș, 11, 78, 135, 137—138, 165, 168, 214, 226, 256, 257, 259, 260, 262, 266—268, 269—272, 272—273, 274, 276—278, 279, 286—287, 291, 292, 303, 328, 336, 354
Mehedinți, județ 107
Meletie, *Istoria bisericească*, 181
Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune, 350, 354
Mercurea, localitate, 168, 222
Mercurea Sibiului, vezi Mercurea
Mesopotamia, 212
Meteș, Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII — XX*, 72
Metohul Antim, vezi Mănăstirea Antim
Miercurea, vezi Mercurea
Miercurea Sibiului, vezi Mercurea
Mihăileni, localitate, 7, 15, 17, 21—25, 25—26, 39, 55, 272
Mihăilescu, Vasile și [Băenescu, N.], Ioan Maiorescu, *Sciere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811—1911*, 205
Milano, 88, 219
Milcov, 30, 32
Ministerul Cultelor și Învățămîntului de la Viena, 220, 317, 320, 321
Ministerul de Finanțe din Viena, 47
Ministerul de Interne al Țării Românești 82, vezi și Departamentul treburilor dinlăuntru

Ministerul de Negotț din Viena, 241
Ministerul Instrucțiunii Publice din România, 253
Ministerul Justiției din Moldova, 41
Mirașteu, localitate, 274
„Mitropolia Ardealului“, 256
Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, 289
Mitropolia din București, vezi Mitropolia Țării Românești
Mitropolia Moldovei, 36—37
„Mitropolia Moldovei și Sucevei“, 71, 79, 87, 189
Mitropolia neunită din Sibiu, 297
Mitropolia Țării Românești, 82, 83, 87, 89, 106, 109, 114, 200
Mitropolia Ungrovlahiei, vezi Mitropolia Țării Românești
Mitropolia Ungrovlahiei, vezi Mitropolia Țării Românești
Minjina, localitate, 67
Moardăș, localitatea 272
Moisiu, Iuliu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, 14
Moisiu, Iuliu, *Vasile Bob Fabian 1795—1836*, articol în „Arhiva someșană“, 1937, 14
Moisiu, Iuliu, *Vicarul și prepozitul Macedon Pop (1805—1875)*, articol în „Arhiva someșană“, 1936, 64
Moldavia, rubrică în „Gazeta de Transilvania“, 17, 33, 43, 48, 49, 52, 54—55, 61
Moldova, 5—6, 13—14, 15, 16—18, 19—20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30—33, 34—38, 39, 40—41, 43, 48—49, 50, 52, 53—54, 55—57, 59—61, 61, 62, 64, 66—67, 68—70, 71, 77, 79, 83, 96, 109, 112, 119—120, 157, 175, 188—189, 191, 206
Moldovan, Ioan Micu, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, 317, 322—323
Moldovan, Ștefan, *Anotațiuni despre Țara Hațegului*, articol în „Foaie pentru minte ...“ 1853, 294
Moldovan, Ștefan, *Cetatea Sergidava, Castelul Măldăiești, Castelul de la Sălășul de Sus, Cetatea Crivadia, Cetatea și Peștera Bolii*, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1854, 294
Moldovan, Ștefan, *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*, 261, 285, 286—287, 290, 291, 297
Moldovan, Ștefan, *Descrierea Lugoșului*, vezi *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*
Moldovan, Ștefan, *Diplomele despre familiile române conținătoare*, 294
Moldovan, Ștefan, *Documente istorice din 1848 et 1849*, în „Transilvania“, 1875, 1876, 260
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Codicis Diplomatici Illustrissimi D. Comiti Josephi Kemény in XII Tomes distributi*, în „Transilvania“, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici III. D. Com. Jos. Kemény. Arcem, oppidum et Terram Fogaras respicientia*, în „Transilvania“, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici Illustrissimi Comiti Jos. Kemény. II. Keneziatu*, în „Transilvania“, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Extractus memorabilium in Lexicone Rerum Transilvanicarum eruditissimi Viri Illustrissimi d. Comitis Josephi Kemény sub voce Valachi, Tomo III, Q—Z contentum*, 313

- Moldovan, Ștefan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849*, în „Transilvania“, 1875, 260—261, 276, 292, 336, 346
- Moldovan, Ștefan, *Extrasul despre români*, vezi *Extractus memorabilium ...*, 310.
- Moldovan, Ștefan, *Festivitățile din Mediaș*, articol în „Organul național“, 1848, 274
- Moldovan, Ștefan, *Historica data ex Indice Codicis et Supplementi ejusdem Codicis Diplomatici Illustrissimi Domini Comitatus Josephi Kemény, item e Registris Archivorum Ejusdem*, în „Transilvania“, 1868, 313
- Moldovan, Ștefan, *Istoria civilă și bisericească a românilor*, 261, 286
- Moldovan, Ștefan, *Officii Diocesani Crisiensis Relatio, et respective demissa opinio super regulatione Episcopatum gr.-catholicorum per Hungariam, in specie de Episcopatus Crisiensi, conformiter ad Ben. gr. Intimata dato 27 Mart. 1810 N° 4935 et 28 Aug. e.a. N° 17.070*, 331—332
- Moldovan, Ștefan, *Schițe istorice despre Banat* (lucrare se pare neredactată), 293
- Moldovan, Ștefan, *Statul economic al orașului Hațeg*, în „Foaie pentru minte ...“, 1855, 294
- Moldovan, Ștefan, *Statul istoric al orașului Hațeg. După cum l-a descris Inclita C.R. Comisiune ordinară de Înaltul Guvernului pentru lămurirea bunurilor fiscale și comunale în anul 1855*, în „Foaie pentru minte ...“, 1855, 294
- Moldovan, Vasile, *Memorii din 1848—1849*, 276
- Molin, V., *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, articol în „Mitropolia Banatului“, 1966, 88
- Monarhia Austriei, 177, 181, 183; vezi și Imperiul Austriac
- „Le Monde illustré“, 133
- „Monitorul“, 200
- „Monitorul Român“, 206
- Moscopole, 188
- Moscova, 53, 68
- Moșna, localitate, 270—271
- Moznik, *Aritmetica*, 251
- Moznik, *Geometria*, 251
- Mulțumită publică*, articol în „Gazeta de Transilvania“, 1841, 40
- Munteanu, G., (traducător), *Caiul Suetoniu Trancuillu: Viața a XII imperatori ...*, 196,
- Munteanu, G., *Carte de lectură românească pentru clasele gimnaziale inferioare și reale de ~ director și profesor la Gimnaziul român gr-or. din Brașov, Tomul I. Partea prima și a doua*, 244, 244
- Munteanu, G., *Cuvînt zis cu ocaziunea punerii fundamentului la zidirea școalelor române de legea răsăriteană din Brașov, 17 septembrie 1851*, în „Foaie pentru minte ...“, 1851, 194
- Munteanu, G., *Despre agitațiuni*, în „Bucovina“, 1850, 193
- Munteanu, G., *Despre agitațiuni*, în „Bucovina“, 1850, 193
- Munteanu, G., *Despre ortografia cu litere și modalitatea purificării limbii române*, 248
- Munteanu, G., *Discurs zis cu prilejul Țeremoniei împărțirii premiilor, de ~, profesor și inspector la Seminarul Sf. episcopii Rîmnicu, 30 iunie 1845/46*, în „Foaie pentru minte ...“, 1846, 211
- Munteanu, G., *Disertațiune ținută de ~, director gimnaziale, în 17 iulie s.v. în ședința a II-a a Adunării Asociațiunii literare din 1862 în Brașov*, în „Foaie pentru minte ...“, 1861, 195

- Munteanu, Gavril, *Gramatica latină*, 196
- Munteanu, Gavril, *Gramatică română (aprobată) pentru clasele gimnaziale inferioare de ~ director și profesor la Gimnaziul confesional român în Brașov. Partea formaria. (A doua edițiune). Conformată la ortografia adoptată de Asociațiunea literare și refăcută în mai multe capete*, 195, 251, 252
- Munteanu, Gavril, *Meditații religioase*, 191, 194, 201, 204
- Munteanu, Gavril I., *Notițe bibliografice*, în „Convorbiri literare“, 1868, 189
- Munteanu, Gavril, I., (prefată la:) *Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu traduse de Gavrilu J. Munteanu, Directoriu și profesoriu la gimnaziul romanu gr.-orient, din Brașoviu, membru alu Societatei Academice Române din Bucuresci etc. Date în tipărire sub auspiciile Societatei Academice după decesul din viață a traducătorului*, 189—190, 243
- Munteanu, G., *Pacea casnică*, în „Foaie pentru minte ...“, 1840, 201
- Munteanu, Gavril, *Premiale Rosetti*, în „A treia programă ...“, 249
- Munteanu, G., *Purismul în limba română*, în „Revista română pentru științe, literatură și arte“, 1862; în „A treia programă ...“; în „Foaie pentru minte ...“, 1862, 195, 248
- Munteanu, G., *Răspuns la reflecțiunea ce d. Papiu găsi de cuviință a face în Tesaurul său, tom. I, pag. 94—95, la propunerea subscrișului ca ortografia d. Cipariu, adoptată de comisiunea filologică din 2 oct. 1860 să se primească de Asociațiunea literare în adunarea sa de la Brașov*, 1862, în „Foaie pentru minte ...“, 1862, 248
- Munteanu, Gavril, *Starea cauzei române în Transilvania*, în „Bucovina“, 1849 și 1850, 193, 213
- Munții Apuseni, 147, 166—167, 222, 300, 358
- Munții Carpați, 19, 40, 71, 116, 190, 192, 200, 248, 345
- Mureș 222, 274—275, 328
- Mureșan, Andrei, *Răsăritul*, 175
- Murgu, Eftimie, *Scrieri*, 278
- Mușlea, Ion, *Calendarele lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor*, în „Studii și cercetări de bibliologie“, 1957, 283
- Muzeul Ardelean din Cluj (Erdélyi Múzeum), 316
- Muzeul din Cluș, vezi Muzeul Ardelean
- „Muzeul național“, 190
- Muzeul orășenesc de istorie din Lugoj, 286
- Müllbach, vezi Sebeș

N

- Naghi, Gheorghe, *Correspondența lui Ștefan Moldovan cu George Bariț*, (articol manuscris), 256
- Naghi, Gheorghe, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852—1854 cu privire la școlile românești din Hațeg*, în „Sargeția“, 1979, 256
- Naghiu, Iosif E., *Diploma de doctor în teologie a episcopului Alexandru Dobra (1822)*, în „Revista arhivelor“, 1944—1945, 286
- Naghiu, Iosif E., *Preocupări de istorie bănățeană*, în „Revista arhivelor“, 1946—1947, 256
- Naghiu, Iosif E., *Trei scrisori*, în „Revista arhivelor“, 1944—1945, 286

Naniescu, Iosif, *Cuvînt funebru pentru răposatul întru fericire prca sfințitul Căesarie episcopul Buzăului. Răposat la 1846, noiembrie 30. Pus la pomenire de patruzeci de zile de ierodiacon. Tipărit la pitarul Z. Carcalechi, tipograful curții*, 142

Napoli, 104, 110

„Narodni Novini“ (revistă din Praga), 220, 234

Nasna, vezi Nazana

„Naționalul“, 71

Nazna, localitate, 339

Năsal, localitate, 341

Năsăud, 63, 64, 127, 296; 317, 331, 347

Năsturel, P. P., *Correspondența între Petrache Poenaru și unchii săi George (Iordache) și Gr. Oteteleşanu*, în „Convorbiri literare“, 1914, 107

Năsturel-Herescu, vezi Marele premiu ...

Năsturel-Herescu, Constantin, necrolog în „Transilvania“, 1875, 116

Neamțul, cetatea, 39

Neapel, vezi Napoli

Neapel, 16 aug., articol în „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, 1843, 110

Neapole, vezi Napoli

Necrologiu (la moartea lui Vasile Mălinescu), în „Buletinul instrucțiunii publice“, 1866, 68

Negruzzi, Costache, *Cîntec*, 39

Negruzzi, Costache, *Domnul meu*, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1842, 13

Negruzzi, Costache, *Elemente de dreptul politic. Despre mai mulți autori, de un filoromân*, 138, 139, 140, 141

Negruzzi, Costache, *Marșul lui Dragoș*, 39—40

Negruzzi, Costache, *Ostașul păstor*, 39

Neigebaur, Johann Ferdinand, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, 105

Nemzeti Gyűlés, vezi Adunarea Națională

Nestorescu-Bălcești, Horia, *Nicolae Bălcescu. Contribuții bibliografice*, 125

Neșlac, 338

Netea, Vasile, *August Treboniu Laurian*, 207

Netea, Vasile, *George Barițiu*, 282—283

Niagoe, Ștefan, *Dialog sau vorbire între învățător și școlar despre romani și români sau daco-romani*, în „Calendarul de la Buda“, 1829, 88

Niagoe, Ștefan, *Scurtă prevedere*, în „Calendarul de la Buda“, 1828, 88

Nicea, 331

Nichtamtlicher Theil, rubrică în „Siebenbürger Bote“, 216

Nicolaisa, George, *Cîteva date despre Nifon Bălășescu*, în „Revista arhivelor“, 1924, 71

Nikon, Petru, *Renașterea bulgărească la Varna și împrejurimi. Mitropolitul Ioachim și corespondența sa*, 188

Nirașteu, localitate, 274, 276, 276

Nissa, 185

Nistor, I. I., *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, 174

Nistru, 48

„Noua revistă română“, 107

Novi Sad, 69

Novitale dinafară, rubrică în „Albina românească“, 66

Nunțiatura apostolică din Viena, 302

O

O problemă din limba noastră, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1846, 129

Oarga, localitate, 274, 276

Obicinuita Obștească Adunare, vezi Adunarea Obștească

„Observatorul“, 110, 116, 189, 348, 350, 354

Observări și rectificări la notițele publicate despre ilustra familie Hormuzache, articol în „Transilvania“, 1878, 225

Obșteasca Obicinuita Adunare, D-sale postelnicului Manolachi Drăghici articol în „Buletin. Foaie oficială“, 1839, 40

Ocna Sibiului, 232

Ocotitoarea Curte, vezi Curtea Rusiei

Odele și epodele lui Horațiu Flaccus explicate în usul școalelor de G. I. Munteanu, 189

Oder, riu în Germania, 34

Oesterreichische Monarchie. Siebenbürgen. Hermanstadt, am 28 februar, articol în „Siebenbürgische Bote“, 1849, 229

„Oesterreichische Volksbote“, 235, 236

Oficiul de carantină Oituz, 60, 64

Oficiul tricesimal, 63

Oituz, 20, 60, 60, 64

Olt, 97

Olt, ținut, 83

Oltean, Ioan, *Prefectul Cîmpiei Nicolae Vlăduțiu în tabăra lui Avram Iancu*, în volumul *In memoriam Avram Iancu (1872—1972). Comunicări științifice despre Avram Iancu și epoca sa*, 225

Oltenia, 82, 87, 138, 204

Opinii publice, vezi Heliade Rădulescu, Ion, *Pentru opinie*

Opurile lui Caiu Corneliu Tacit, traduse de Gavril I. Munteanu. Date în tipariu sub auspiciile Societății Academice Române, după decesul din viață a traducătorului, 334

Orădea, 73, 178, 289, 297, 298, 300, 305, 318, 321, 331, 333, 334

Oravița, 238

Orăștie, 226—227, 227—229, 228—230, 230—231, 234, 235

Ordinariatul greco-oriental din Sibiu, 335

„Organul luminărei“, 70, 150, 155, 160, 162

„Organ“, vezi „Organul național“

„Organul național“, 149, 273, 274
Orient, 51, 329
Orlat, localitate, 127
Orșova, 97
„Ost Deutsche Post“, 215, 216, 218, 220—221
Oțetea, Andrei, Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821, 82
Ovidiu, *Metamorphoseon*, 194

P

Pacea de la Adrianopol, 82
Padeș, 82
A Pallas nagy lexikona, 263, 308
Papacostea, Victor și Regleanu Mihail, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, 70—71, 73—74, 79, 83, 88, 96, 107, 114
Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 77, 163—164, 167, 222, 276, 284
Papiu Ilarian, Al., *Tezaur de monumente istorice pentru România*, 248
Papiu Ilarian, Al., *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, 15
Paris, 20, 27, 29, 68, 82, 129, 138
Pariz, vezi Paris
Partidul Național Român, 214, 297
Pascu, Ștefan, *Avram Iancu*, 174, 179
Patachi, Liviu, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, articol în „Mitropolia Ardealului“, 1959, 256
Patachi, Liviu, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, articol în „Studii și cercetări de bibliografie“, 1960, 256
Patachi, Liviu, *Din corespondența lui Timotei Cipariu ca bibliograf*, articol în „Mitropolia Banatului“, 1964, 256
Patachi, Liviu, *Ștefan Moldovan și Timotei Cipariu. Știri inedite*, articol în „Mitropolia Banatului“, 1957, 256
Patenta imperială din 18 noiembrie 1849, 178
Patigoreca, localitate în Caucaz, 65
Păcățian, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, 163, 179, 216, 219, 220, 224, 290, 331, 349
Păcățian, Teodor V., *Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, articol în „Telegraful român“, 1915, 71, 73
Păcurariu, Mircea, *Preoțimea românească în revoluția din 1848*, articol în „Almanahul parohiei ortodoxe din Viena“, 1978, 256
Păcurariu, Mircea, *Profesori transilvăneni la școlile din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, articol în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, 1968, 71, 79, 87, 115, 189
Pădureni, localitate, 270
Pământul Crăiesc, 142; vezi și Fundus Regius
Pământul Săsesc, vezi Pământul Crăiesc vezi Fundus Regius
Păușa, localitate, 357
Pederzani, Iulius, *Femeile*, 333, 334

Penescu, I., *Extract din cuvântul rostit la 30 iunie în școala din Brăila*, în „Dacia literară“, 1840, 211
Penescu, I., *O critică asupra articolului din „Gazeta Transilvaniei“ No. 60 împotriva aceluia îndreptat de dumnezeului asupra aceștii redacții, pentru examenul Seminarului Sf. Mitropoliei și publicat în foaia cu No. 53*, articol în „Vestitorul românesc“, 1844, 211
Pentru conflusul național românesc, circulară a episcopului Ioan Lemeni publicată în „Gazeta de Transilvania“, 1848, 168
Pentru cultura călugărilor, vezi Bărănescu, Varlaam, *Corespondență despre cultura călugărilor*
Persia, 212
Pervain, Iosif, *Contribuții la istoria presei transilvănene*, articol în „Studii de literatură română“, 1971, 283
Pervain, Iosif, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronic*, articol în „Studii de literatură română“, 1971, 15, 120, 209
Pervain, Iosif, *Vasile Fabian Bob: „Suplement la geografie“*, articol în „Studii literare“, 1948, 14
Pervain, Iosif și Chindriș, Ioan, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, 159, 179, 219, 221, 284
Pesta, 85, 88, 109, 128, 161, 179, 183, 190, 229, 232, 236—238, 244, 278, 305, 347
Petersburg, 27, 51, 86, 107
Petițiune subțernută Majestății Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea și apărarea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dieitei și continuarea lucrărilor ei. Însoțită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni, 305, 307
Petrașcani, localitate, 50
Petridul de Mijloc, 164, 278, 279
Pietroasa, 82
Pintic, 342
Pippidi, Andrei, *Un cronicar întârziat: Manoalchi Drăghici*, articol în „Studii. Revistă de istorie“, 1967, 40
Pisa, 181
Pitești, 86, 100, 137, 186
Piza, vezi Pisa
Piclișanu, Zenovie, *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein*, 333
Plaiuri, exarhat, 33, 39
Planul cel mare ministerial școlastic (legiuire școlară austriacă de după revoluția de la 1848), 177, 178
Poarta Otomană, 99, 101—102, 104, 180
Podolia, 174
Podul Beilicului, 181
Podul Mogoșoaiei, 92, 181
Pojon (Bratislava), 153, 236
Polonia, 339
Pop, Constantin, *Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: consil. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, 155, 214

Pop, Vasile Gr., *Gavril Munteanu*, în volumul *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică (Urmare)*. Partea II, 1876, 189

Pop, Vasile, *Trăsuri oareșcare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian Bob*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1840, 14

Popea, Nicolae, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna. Monografie istorică*, 132, 138, 153, 297

Popescu Teiușan, Ilie, și Netea, Vasile, *August Treboniu Laurian*, 207

Popescu-Rîmniceanu, V., *Luptele românilor din Ardeal 1848—1849*, 222—224

Popescu-Scriban, V., *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1839, 14

„Poporul suveran”, 70

Postalamt (Oficiu poștal de graniță), 17

Postalamt din Sănăuți, 21

Poșta din Țara Românească, 107

Poșta Docolina, 67

Poșta Siretului din Bucovina, 21, 23—25

„Povățuitorul sănătății și a economiei”, 33

Praga, 145, 161, 161, 220, 251

Prahova, 86

Pravila bisericii răsăritene, 153

Pravila lui Caragea, vezi *Legiuirea lui Caragea*

Praxis bisericească sau actul patriarhicesc ce s-a dat și s-a citit în Biserica Sfintei Mărcii din București la înscăunarea preaosfinției sale părintelui Neofit, Mărcopolitul Ungro-Vlahiei la 28 iulie, anul 1840, 87

Preocupări, la *Istoria pentru începutul românilor în Dacia întocmită de Petru Maior*, 1834, 13

Prefectura județului Buzău, 199

Premiul Rosetti, 249

Preparandia din Arad, 88

„Presse”, 221

Principate (Moldova și Țara Românească), 16—17, 20, 71—73, 75, 88—89, 95, 115, 120, 133, 170, 175, 176, 179, 179—181, 183, 183, 212, 235, 305

Principatele Dunărene, vezi Principate

Principatele Române, vezi Principate

Principatele Unite, 79, 117, 253

Principatul Transilvaniei, vezi Transilvania

Principatul Valahiei, vezi Țara Românească

Prințipatul Moldaviei, vezi Moldova

Programa paradii suirii Domnului în scaun, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 104

Programă pentru strângerea materialului necesariu la lucrarea dicționarului român, 255

„Propășirea”, 16, 62, 66, 67, 67, 70, 129

Protase, Maria, *Petru Maior*, 15

Protestul Consistoriului din Blaj contra împunerii limbii maghiare, 45

Protocolul Comisiunii rectificatoare, 241

Protocolul Conferințelor Naționale de la Sibiu, vezi *Protocolul ședințelor Conferinței naționale ...*

Protocolul lucrărilor la alegerea arhiepiscopului pentru diecesa română unită a Făgărașului în Transilvania la 18/30 sept. 1850, în „Foaie pentru minte...”, 1850, 317

Protocolul ședințelor Conferinței naționale românești ținute din 1/13 până în 4/16 ianuarie 1867 la Sibiu, sub președinția a doi arhiepiscopi românești din Transilvania cu aclusele sale și cu un comentariu, 280, 280

Protopopiatul Beului, 313

Protopopiatul de Miercurea, 133

Protopopiatul neunit I din Brașov, 96

Provincia besericească a românilor greco-catolici, 330, 330

Provincia besericească de Alba Iulia, 317

Pрут, 48

Publicații literare, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 159

Pumnul, Aron, *Gavril Munteanu*, în „Lepturariu rumânesc”, 1865, 189

Pumnul, Aron, *Lepturariu rumânesc cules den scriitori rumâni pren comisiunea denumită de către Naltul Ministeriu al Învoățămintului, așezat spre folosul învoățaceilor den clasa VIII a gimnasiului de sus, de Arune Pumnul, profesoriu de limba și literatura română la Gimnasiul plinariu den Cernăuți*, 189, 194—195

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Notițe despre însemnările contemporane*, 174

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frățietăți cu sașii*, 163

Puține idei despre publicitate și opinia publică, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 206

Q

Quintescu, Nicolae Ch., „Viața a XII imperatori”, traducere din Sucteni de d. G. I. Munteanu, recenzie în „Convorbiri literare”, 1868, 189

R

Racovițan, Mihai, *Fruntașul revoluționar de la 1848 Ștefan Moldovan*, în „Sargeția”, 1979, 256

Radu, Iacob, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, 256, 280, 291, 358

Radu, Iacob, *Samuil Vulcan, episcopul unit al Orășii Mari (1806—1838)*, 153

Raici, Ivan, *Istoriya slavenskih narode, a naracito Bulgara, Hrvata i Srba* (Istoria popoarelor slave, mai ales a celui bulgar, croat și sîrb), 69

Raici, Ivan, *Kratka istorija Srpie, Rassie, Bosnie i Rame* (Scurtă istorie a Sirbiei, Rasciei, Bosniei și Ramei), 69

Raici, Ivan, *Pjesme* (Poeme), 69

Raici, Ivan, *Tragedia o caru Dușan* (Tragedia craiului Dușan), 69

Rame, 69

Remonțai, stipendiu (bursă), 221

Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelcr armate românești de sept cmarăa la în decursul răselului cetățean în anii 1848—1849, în „Foaie pentru minte...”, 1850, 221

Rascia, 69

Ratnoth, vezi Iernut

Rațiu, Ioan, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lcr literară (1754—1848)*, 256

Rațiu, Ioan, *Scurte notițe informative*, 221
 Rațiu, Ioan, *Vasile Fabian-Bob*, 14
 Rădăuți, 50
 Răscoala lui Horia, 45
 Răscoala lui Tudor Vladimirescu, 82
 Recaș, localitate, 333
 Recea, localitate, 334
 Regeasca Cancelarie transilvanico-aulice, vezi Cancelaria Aulică ...
 Reghin, 276
 Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud, 63, 64
 Regimentul de graniță germano-bănățean, 305
 Regimentul de graniță română-banatic nr. 13, 222
 Regimentul „Jivkovići”, 275
 Regimentul românesc de la Orlat, 127
Registris Archivorum, vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemény
Regulamentul Organic, 14, 15, 16, 53, 53–54, 61, 75, 101, 105, 107, 108, 115, 119, 121, 123, 129, 192
 Rékas, vezi Recaș
Relațiuni despre data înființării seminariilor muntene, chipul funcționării lor și numele profesoriilor, în „Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei pe anul 1838”, 70
 Reli, S., *Un călugăr bucovinean reformator al învățământului teologic din Moldova*, 175
 Reșița, 350
 Reteag, localitate, 216
 Reuniunea femeilor române din Brașov, 236
 „Revista arhivelor”, 71, 225, 256, 286
 „Revista geografică română”, 188
 „Revista istorică”, 189
 „Revista nouă”, 116
 „Revista română”, 248
 „Revista română pentru științe, literatură și arte”, 195
 Revoluția de la 1848 din Pesta, 161
 Revoluția de la 1848 din Transilvania, 164–165, 335
 Revoluția de la 1848 din țările române, 168, 206
 Revoluția de la 1848 din Viena, 237
 Réz, Heinrich, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, 236
 „Rheinische Zeitung”, 99
 Rin, 34, 67
 Rîmnic, vezi Rîmnicu Vilcea
 Rîmnicu Vilcea, 71, 84, 87, 181–182, 192, 194, 200, 211
 Rîșnov, 245
 Robești, localitate, 181
 Rodna, 64
Rodolfo, vezi Heliade Rădulescu, Ion, *La Rodolfo*
 Roma, 30, 108, 153, 233, 288–289, 304, 318, 320, 325, 329–330, 338, 353
 Roman, 27, 30, 32, 37–38, 55, 61, 61–62, 119
 „Romänische Revue”, 350, 351
 „Romanischen Zeitung Transilvania”, vezi „Gazeta de Transilvania”

Românești, localitate, 14
 „România”, 81, 83, 83, 191, 333
 România, 68, 71, 77, 111, 132, 162, 169, 190, 248, 253, 332, 335, 342
 „România literară”, 71
 România-Mică (denumire dată de pașoptiști Craiovei), 204
 „Românul”, 245
 Rosetti, Dimitrie R., *Dicționarul contimporanilor din România (1860–1898)*, 71
 Rossia, vezi Rusia
 Roșia, vezi Roșia Montană
 Roșia de Munte, vezi Roșia Montană
 Roșia Montană, 166, 171
 Roth, Ștefan Ludwig, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen*, 47, 49, 56
 Rotopănești, localitate, 39
Rugămintea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit Ioan Lemeni de Eadem și a celui gr. neunit Vasile Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza românilor lcuilci și Fcământul Crăiesc, numit și Săsesc, 45, 140, 142
 Runcu, localitate, 331
 Rusia, 20, 27, 28–29, 51, 101, 113, 176–177, 180–181
 Rusu, I. I., *Aportul lui Ștefan Moldovan la epigrafia Daciei*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, 1963, 256
 Rusu, I. I., *Note epigrafice (XIV). Inscriptiții din Ulpiu Traiana Sarmizegetusa*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 1974, 256
 Rusu, Ioan, *Geografia*, vezi Icoana pământului ...
 Rusu, Ioan, *Icoana pământului sau Carte de geografie*, 86, 90, 97, 99, 106, 116, 199, 201–202, 204
 Rușciuc, 98, 108, 188

S

S. Laslău, vezi Laslău Mare
 Sabiniu, vezi Sibiu
 Sachsenland, vezi Fundus Regius
 Saine, vezi Saône
 Sanislău, localitate în Cimpia Tisei, 104
 Sant Petersburg, vezi Petersburg
 Saône, riu în Franța, 34, 39
 „Sargeția”, 256
 Saros, localitate, 275
 Sas Sebeș, vezi Sebeș
 „Satellit des Siebenbürger Wochenblatts”, 230, 230, 270, 272–274
Satire și alte poetice alcătuirii a prințului Antioh Cantemir, cu note istoricești, vezi Cantemir, Antioh, *Satyres du prince Cantemir ...*
 Satulung (lingă Brașov), 96, 157
 Savin, E. P., *Cîteva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului Veniamin Mitropolitul din Iași*, 14
 Savoia, 185

Saxonia, 217, 219
 Săcărîmb, 348, 358
 Săcele, 184, 200, 240
 Sănăuți, localitate, 21, 22
 Sătmar, 170
 Săulescu, Gheorghe, *Abețedariu românesc sau Întîile cunoștințe*, 54
 Săulescu, Gheorghe, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput-Bovis, Capul Boului sau Ghertina*, 54
 Săulescu, Gheorghe, *Fabule în versuri sau poezii alegorice*, 54
 Săulescu, Gheorghe, *Gramatică românească sau Observații gramaticesti asupra limbii românești pentru școlile normale și gimnaziale*, 54
 Săulescu, Gheorghe, *Hronologia și istoria universală prelucrată pe scurt*, 54
 Scaliger, Joseph-Juste, *Poemata omnia*, 129
 Scaunele episcopesti românești din Transilvania, 166
 Scaunul Apostolic, 329, 353
 Scaunul Mediașului, 272, 274
 Scaunul Orăștiei, 227
 Scheller, Immanuel Johann Gerhard, *Lateinisch-Deutsch und Deutsch-Lateinisches Handlexicon, vornehmlich für Schule*, I—II, Leipzig, 1796, 120
 „Schematismus venerabilis cleri graeci-ritus catholicorum Diceseos Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXLII (1842) ab Unine Ecclesia Romano CXLV (145)“, 204, 231
 Schenkel, *Ethica Christiana*, vezi Schenkl, Maurus, *Ethica Christiana universalis*
 Schenkl, Maurus, *Ethica Christiana universalis*, 111, 115
 Schenkl, Maurus, *Institutiones theologiae pastoralis*, 115
 Schenkl, Maurus, *Theologiae pastoralis systema*, 115
 Schivskovich, vezi Regimentul „Jivkovici“
 Schnakendorf, vezi Țințari
 Schuller, Johann Karl, *Argumentorum pro latinitate linguae valachicae epicrisis*, 159
 Schuller, Johann Karl, *Gedichte in siebenbürgisch-sächsischer Mundart*, 159
 Schuller, Johann Karl, *Romänische Volkslieder metrisch übersetzt*, 159
 Schuller, Johann Karl, *Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen mit besonderer Berücksichtigung der Geschichte der deutschen Colonisten im Lande*, 159
 Schuller, Johann Karl, *Zur Frage den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache*, 159
 Schwanenstadt, oraș din Austria, 296
 Schweder, C., *Vergangheit, Gegenwart und Zukunft, ein Festspiel zur Tronbesteigung Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten der Walachei, Georg Bibesco, gedichtet von —, in „Musik gesetzt von I. Wachmann (Trecutul, prezentul și viitorul ...)*, 104—105
 Schwicker, Johann Heinrich, *Geschichte des Temeser Banats. Historische Bilder und Skizzen*, 294
 Scriban, Neofit, *Cuvînt funebru al prea sfințitului arhiepiscop d. d. episcop de Edessa și provisorului al Argeșului, rostit de prea sfinția sa în 20 mai 1872, la cimitirul „Șerban Vodă“, asupra rămășițelor mortale ale repositului senatore, grog și cavalier Carol de Rosetti, mort la 18 mai 1872, București, 1872*, 247
 Scribani din anul 1850, articol în „Convorbiri literare“, 1899, 221

Sebeș, 153, 204, 204, 206, 230, 231, 262, 263, 347
 Sebeșul Săsesc, vezi Sebeș
 Secretariatul Statului din Țara Românească, 89, 129
 Seminarul central al Mitropoliei din București, 70—71, 73, 74, 75, 83, 87, 89, 96, 107, 109, 111, 114—115, 192, 210—211
 Seminarul central al Sf. Mitropolii din București, articol în „Foaie pentru minte...“, 1841, 70, 87
 Seminarul central de la Mănăstirea Antim, vezi Seminarul central al Mitropoliei...
 Seminarul episcopal de la Buzău, 70, 79, 87, 189—190, 199, 201, 208, 212
 Seminarul episcopal de la Curtea de Argeș, 81, 83, 112, 114
 Seminarul episcopal „Sf. Nicolae“ de la Rîmnicu Vilcea, 71, 87, 192, 206, 211
 Seminarul de la Socola, 55, 111
 Seminarul mitropoliei din București, vezi Seminarul central al Mitropoliei...
 Seminarul „Sfinta Barbara“ din Viena, 229
 Seminarul teologic din Arad, 70, 114
 Seminarul teologic din Blaj, 64, 176, 308, 309
 Seminarul teologic din București, vezi Seminarul central al Mitropoliei...
 Seminarul teologic din Huși, 79, 115
 Seminarul teologic din Sibiu, 133, 229
 Seminarul teologic din Virșeț, 114
 Seminarul Veniamin din Iași, 14, 33, 71, 111, 114, 175
 Senatul Imperial austriac, 292, 292
 Seran, Milan, *Stephan Ludwig Roth sprijinitorul românilor în 1848*, articol în „Mitropolia Ardealului“, 1978, 256
 Serbia, 28, 51, 69
Seris Vadjodarum et Vicevadjarum, 311—312, 315
 Sfatul Administrativ Extraordinar din Țara Românească, 103, 106, 107
 Sfintul Sava, vezi Colegiul „Sfintul Sava“
 Sibii, 15 ianuarie nou, știre în „Gazeta de Transilvania“, 1847, 144
 Sibiu, 8—10, 70—71, 73, 76—78, 85, 89, 92, 99, 109, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 138—140, 141, 143—144, 145, 147, 148—149, 150, 151, 152—154, 155—157, 159, 160—161, 162—163, 164, 165, 166—168, 168—171, 172, 174, 175—176, 179—180, 181—182, 185, 186, 190, 192—193, 194, 206—207, 207, 211—212, 213—214, 216—217, 220, 221—222, 223, 225—227, 227—229, 229—231, 231—232, 232—233, 233—234, 234, 235, 236, 238, 239—240, 242, 246, 248—249, 250, 253, 255, 262, 264, 265, 279—280, 282, 296, 297, 313, 331, 335, 336, 347—348, 350, 355, 357, 357
 Siebenbürgen, vezi Transilvania
 „Der Siebenbürger Bote“, 145, 147, 161, 193, 213, 214, 215, 224, 225—226, 226—227, 227—228, 229, 231, 232, 234—235, 235—236
 „Siebenbürger Wochenblatt“, 87, 96, 97, 99
 „Siebenbürger Zeitung“ vezi „Der Siebenbürger Bote“
 Sighișoara, 182
 Silvașul de Cîmpie, 305
 Sinodul bisericii neunite din Transilvania de la Sibiu din 12/24 martie 1850, 194, 238
 Sinodul ecumenic, vezi Conciliul Vatican...
 Sinodul electoral de la Blaj din 18/30 septembrie 1850, 317
 Sinodul electoral de la Blaj din 10—11 august 1868, 316, 322—323

Sinodul electoral de la Turda din 1 decembrie 1847, 150, 152—153, 155, 160
 Sinodul din Florența, 318
 Sinodul provincial, vezi Conciliul provincial prim al Provinciei ...
 Sion, Constandin, *Arhondologia Moldovei*, 13, 15, 25—26, 39, 43, 49—50
 Sion, Gheorghe, *Suvenire contimporane*, 68
 „Sionul românesc“, 303, 305, 328
 Siret, târg, 21, 23—25, 30, 32
 Sitești, localitate, 300
 Sîmpetru, localitate, 220
 Sincraiu de Mureș, 246
 Singeorz-Băi, 64, 308
 Sînmărtin, 342
 Slatna, vezi Zlatna
 „Slovenski Jug“, 235
 Soborul de Terentie, vezi Conciliul de la Trento
 Societatea Academică Română, 79, 187—189, 195—196, 253, 254—255, 334, 348
 Societatea de lectură a sașilor din Mediaș, vezi Societatea Lectoria
 Societatea de medici și naturaliști din Prințipatul Moldaviei, 33
 Societatea Lectoria, 277, 277
 Societatea literară din București, 70, 115, 253, 285, 314
 Societatea literară din București, articol în „Propășirea“, 1844, 70
 Societatea mineralogică din Jena, 244
 Socola, 55, 173
 Someș, riu, 259
 Someș-Sat, vezi Someșeni
 Someșeni, localitate înglobată azi orașului Cluj-Napoca, 259, 335, 343
 Someșfalău, vezi Someșeni
 Soțietet cuviincios de neguțătorie din Brașov, 241
 Soțetet neguțătoresc al românilor din Brașov, 241
 Spania, 28
Sprachkampf, vezi Roth, Stephan Ludwig, *Der Sprachkampf...*
 Stanca, Sebastian, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga 1774—1845*, 153—154
 Statul Papal, 110
 „Steaua“, 14
Stephan Ludwig Roth. Viața și opera, 310
 Sterca-Șuluțiu, I., *O lămurire în disputa literară purtată de George Bariț în Părți alese din istoria Ardealului, contra lui Ioasif Sterca Șuluț, care s-a apărât în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 11—41 din anul 1891*, 358
 Stino, Aurel George, *Nicolae Istrati de la Rotopânești*, articol în „Cetatea Moldovei“, 1942, 39
 Stilpu, localitate, 83
 Stoica, Marin, *Ion Miorescu*, 55, 252
 Strigoniu, 115, 305, 308, 329
 „Studii. Revistă de istorie“, 40
 „Studii clasice“, 190
Studii, conferințe și comunicări istorice, vezi Lupaș, Ioan, *Studii, conferințe...*
Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenice din secolul al XIX-lea, 28, 82

„Studii de literatură română“, 15, 209, 283
 „Studii de literatură română și comparată“, 321
 „Studii literare“, 14
 „Studii și cercetări de bibliologie“, 256, 283
 „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, 39
 „Studii și cercetări de istorie veche“, 256
 „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie“, 256
 „Studii teologice“, 71
 Suceava, 33, 39, 41, 50
 Suciuc, Coriolan, *Crîmpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemenă (1843—1846)*, 110, 221
 Suciuc, Coriolan, *Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848*, 167
 Suciuc, Coriolan, *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, 256, 259, 292, 336
 Suciuc, I. D., *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, 278, 284
 „Südslavische Zeitung“, 235, 236
 Suedia, 39
 Suetonius, *Viața a XII imperatori*, 197
 Sulac, localitate în Caucaz, 65
 Suliotis, Christodul I., *Nicolae Blaremburg, omul și faptele lui*, 117
 «Suplement la „Gazeta românească“ No. 39 din 18 noemvrie (1849)», 213
 «Suplementa la „Gazeta românească“ N. 37 din 4 noemvrie (1849)», 213
Supplex Libellus Valachorum, 140, 141
 Supremul Inspectorat, 253
Suspensiunea episcopului Lemeni, articol în „Gazeta de Transilvania“, 178
 Szalády Antal, *A magyar hirlap-irodalom statisztikája 1780—1880-ig*, 236
 Szasz-Szebes, vezi Sebeș

Ș

Șaldorf, localitate, 216
 Șcheii Brașovului, 194, 199, 231, 232
 Școala Ardeleană, 15, 73—74, 88, 89, 115, 133, 195
 Școala centrală din Craiova, 55, 98
 Școala de grămătică din București, 114
 Școala de obște din Benești (Vilcea), 107
 Școala domnească din Iași, 40
 Școala „Sf. Nicolae“ din Brașov, 246
 Școala normală din Blaj, 169—170
 Școala normală din Brașov, 250
 Școala normală din Buzău, 190
 Școala preparandială din Arad, 209
 Școala primară românească a Regimentului românesc de graniță din Năsăud, 64
 Școala publică din Filiași
 Școala românească din Măcin, 79

Școala românească din Pesta, 88
 Școala românească din Tulcea, 79
 Școlile din Blaj, 89, 107
 Școlile naționale neunite din Transilvania, 133
 Școlile românești din Dobrogea, 187, 188
 Șeica Mare, 270
 Șelimbăr, 181
 Șematismul Episcopiei greco-catolice de Lugoj, 314, 348
 Șercaia, 128
 Șerpenița, localitate, 26
 Șimleul Silvaniei, 334
 Șincai, Gheorghe, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, 15, 15, 120, 120, 209
 Șincai, Gheorghe, *Povățuiră către economia de câmp pentru folosul școlilor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate ...*, 115
 Șoala, localitate, 272
 Șomfalău, vezi Cornești
 Șotropa, Valeriu, *Mesajul revoluționar al operei poetice a lui Vasile Fabian Pop*, articol în „Steaua”, 1976, 14
 Șotropa, Virgil, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*, articol în „Arhiva Someșană”, 1940, 172
 Ștefan Meșter la 85 de ani, 13
 Șura Mare, 170, 181

T

Tabla Regească, din Tirgu Mureș, 155, 163, 214, 300
 Tacit, *Germania*, 197
 Tacit, *Opere*, 197, 333
 Tacit, *Viata lui C. I. Agricola*, 197
 Tacit, Ioan C., *Gramatica latină teoretică-practică cu vocabular*, 246
 Tavernier, *Dissertatie medică*, 94
 Tăbănești, localitate, 63
 Tălmăcirea Înaltii Diplome, în „Buletin. Gazetă oficială”, 1843, 104
 Tășnad, 347
 Teatrul din București, 75
 Tecuci, 40
 Teiuș, 328—329
 „Telegraful român”, 71, 73, 147, 178, 189, 191, 248, 248, 349
 Temișoara, vezi Timișoara
 Teodor, Pompiliu, *Avram Iancu în memorialistică*, 237
 Theodorescu, Barbu, *Contribuțiuni la cunoașterea stămoșilor lui Nicolae Iorga*, 40
 Theodorescu, C., *Istoricul școlilor române din Dobrogea sub turci*, articol în „Convorbiri didactice”, 1897, 71, 79, 188

Terebențiu, Traian, *Gheorghe Popa de Teiuș, 18—24 1867, fost pretor, jude de tribunal, septemvir (jude de tablă în Budapesta), referendar aulic în Viena, deputat dietal, în fine (comite suprem) prefect al orașului și județului Arad. Decorat cu Crucea de Aur cu coroane pentru merite și fost consilier de curte*, 216
 Tergova, localitate, 299
 Terik (Terek), riu în Caucaz, 65
 Tessalia, 188
Testamentum pie donati medicinae doctoris Simeonis Ramontzai, în „Foaie pentru minte ...”, 1852, 221
 Teutsch, Fr. D., *Jakob Rannicher. Ein Lebens und Zeitbild aus dem Kampf de Sachsen um ihr Recht*, 232
 Tezaurariatul Transilvaniei, 133, 143, 144, 146, -221 230, 231
 Tezaurul de la Pietroasa 82
 Tiber, vezi Tibru
 Tibru, 34, 39
 Timiș, pasul, 174
 Timișoara, 74, 114, 222, 327
 Timișoara, cetatea, 222
 Timișul de Jos,
 Tipografia Anuțătorului, 187
 Tipografia diecezană din Blaj, 120
 Tipografia din Principatele Unite, vezi Tipografia Sfintei Mitropolii din Țara Românească
 Tipografia lui Johann Gött, 25, 25, 32
 Tipografia Sfintei Mitropolii din Țara Românească, 73
 Tipografia statului din Viena, 183
 Tipografia statului „Nifon” din București, 187
 Tipografia Ștefan Rassidescu, 187
 Tipografia Universității din Buda, 88, 120, 183
 Tipografia Universității din Pesta, vezi Tipografia Universității din Buda
 Timpa, 154 194 206
 Tirgu-Frumos, 54
 Tirgu-Mureș, 162, 163, 166—167, 276, 277, 300, 305
 Tirnavă, 274—275
 Tirnavă Mică, 274
 Tirnăveni, 22
 Togan, George, *Doi eroi din revoluția de la 1848. Protoșeful român Ștefan Moldovan și prețul Șt. L. Roth*, articol în „Gazeta Mediașului”, 1939, 256
 Tomcsányi Ádám, *Fizica*, 244
 Tomescu, Mircea, *Falendarele românești*, 88
 Toplovățu-Mare, 269
 Torda, vezi Turda
 Toth Lörinez, *Emlékbeszéd hodosi és kizdiai bárá Sina Simon felett*, 133
 Tóth Zoltán I., *Varga Katalin*, 147

Tököly Sabbas, *Erweis, dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind, und diesz nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt*, 88—89

Tracia, 188

Transilvania, 5—6, 14, 16, 23—24, 26, 28, 32, 34, 39—40, 42, 44—45, 49, 55—56, 58—59, 63, 64, 67—68, 71, 72—73, 75—76, 84—85, 89, 91, 99, 111, 115, 117, 124, 125, 132—133, 135, 139, 140, 141, 142—143, 147, 149, 150, 151—152, 153, 155, 159, 161—164, 166, 167—168, 172, 177, 178—179, 190—191, 193, 199, 202—203, 206, 213—217, 222, 225—226, 229, 231, 232—233, 235, 237—238, 239, 242, 245, 247, 254—255, 257, 258—261, 263, 265, 267—268, 268—269, 274, 276, 277, 278, 282, 283—284, 289—290, 292, 294, 296—297, 300, 302—303, 305, 307—308, 309, 310—312, 313—314, 314, 316, 317, 320—321, 333, 335, 345, 365, 358

„Transilvania“, 116, 147, 225, 248—249, 258—261, 269, 292, 311, 312—313, 314, 316, 319, 323, 334, 336, 337, 338, 340, 347, 348, 350, 354, 358

Transilvania, Sibiu, 26 octobree, articol „Bucovina“, 1849, 213

„Tribuna poporului“, 91, 203

Tribunalul de comerț din Galați, 40

Tribunalul din Alba-Iulia, 300

Tribunalul din Dej, 214

Tribunalul din Dorohoi, 40

Tribunalul din Sibiu, 214

Tribunalul judecătoresc din Buzău, 102

Tribunalul militar cezaro-regesc din Sibiu, 226

Tribunalul regesc din Cluj, 341

Triest, 108, 120

„Trompeta Carpaților“, 200

Trulla, palat imperial, vezi Conciliul Trullan

Tulcea, 79, 187

Turcia, 28, 173, 187—188, 265

Turda, 77, 148, 150, 152—153, 155, 160, 263, 278, 291

Turnu Roșu, 202—203

Turnu Roșu, vama, 132

Turtucaia, 188

Tușnad, 147

Tutova, 47—48

T

„Țara Birsei“, 189

Țara de Jos (din Moldova), 48, 67

Țara Hațegului, 358

Țara Moșilor, 166

Țara Românească, 5, 14, 17, 25, 28, 51—52, 56, 57, 62, 64, 67—68, 70—71, 74—75, 77—78, 79, 82—83, 87—88, 89, 91, 95, 96, 98, 99, 100, 107, 109, 111, 113, 114—116, 118, 119—120, 123, 126, 132, 133, 139, 143, 150, 153, 155, 164, 170, 182, 185, 189, 191—193, 196, 200, 203—205, 206, 206—207, 210—211, 238, 255, 322, 323, 345

Țara Românească, rubrică în „Gazeta de Transilvania“, 95, 99, 101, 104, 116, 206

Țara Ungurească, vezi Ungaria

Țarigrad, vezi Constantinopol

Țările Române, 168

Țichindeal, localitate, 171

Țicudul de Cîmpie, 258

Țințari, localitate, 127, 128

Țopu, vezi Pădurenii, localitate

U

Ulpia Traiana Sarmizegetusa, 256

Umbra lui Ovid în Dacia, piesă de teatru, 75, 103

Ungaria, 28, 30, 34, 84, 91, 95, 115, 154, 161, 162, 163—165, 222, 226, 233, 277, 296, 296—297, 305, 308, 317, 321, 333, 339, 348

Ungureanu, Gh., *Gheorghe Asachi*, 13

Ungureanu, Gh., *Jurisconsultul Damaschin T. Bojincă*, 15, 22

Uniadu, vezi Hunedoara

Unidoara, vezi Hunedoara

Unio Trium Nationum, 117, 142, 167

Universitatea din Budapesta, 244

Universitatea din Cluj, 345

Universitatea din Pesta, 244

Universitatea din Viena, 220—221

Universitatea politică a sașilor din Transilvania, vezi Universitatea săsească

Universitatea săsească, 159, 162—165, 165, 236, 237

„Universul. Noutăți din toată natura, cultura, literatura“, 70, 150, 160, 162, 164

Urbea Mare, vezi Oradea

Urechia, V. A., *Istoria școlilor de la 1800—1864*, 96, 104

Urez, vezi Mănăstirea Hurezu

V

Valahia, vezi Țara Românească

Valahia Mică, 107

Valea Lungă, localitate, 258

Valea Oltului, 203

Valentineanu, I. G., *Biografia camenilor mari scrisă de un om mic*, 82

Vama superioară a Transilvaniei, vezi Oficiul tricesimal

Vancea, Ioan, *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericesti greco-catlice Alba-Iulia și Făgăraș*, 330

Varadini, vezi Oradea

Varga Katalin pere. *Bevezető tanulmányral és magyarázó jegyzettkkel közlétszi Kiss Anárds*, 147

Varna, 188

Varumloc, localitate, 272, 273

Vasici, Pavel, *Idei rapsodice. 14. Privirea la cele zise*, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1842, 88
Vasici, Pavel, *Macrobotica sau măiestria a lungi viața*, 113, 116—117, 119, 126—127, 207, 208, 209
Vatican, 330
Vatra Dornei, 179
Văiluța, localitate, 33, 33
Văleni, localitate, 7, 19, 33, 41, 43, 46, 62, 64
Văscăuții Bucovinei, localitate, 104
Velichi, Constantin N., *Conspiratorii*, 95—96
Velichi, Constantin N., *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, 96
Veress Andrei, *Bibliografia româno-ungară*, 89
Veress Endre, *Gróf Kemény József (1795—1855)*, 263
„Vestitorul bisericesc. Gazetă religioasă și morală“, 191
„Vestitorul românesc“, 70, 89, 210, 210—211, 234
„Vestitorul românesc. Gazetă cuprinzătoare de feluri de științe“, 83, 116; vezi și „Cantor de avis și comerș“
„Vestitorul românesc. Gazetă semioficială“, 83, 116; vezi și „Cantor de avis și comerș“
„Viața economică“, 68
Vicariatul greco-catolic al Hațegului, 256
Viena, 16, 33, 46, 84, 86, 88, 107, 108, 110, 115, 120, 128, 132, 133, 137—138, 139, 143, 144, 146, 148, 149, 152—153, 159, 160—161, 164, 171, 172, 173, 174, 175—177, 179, 182—183, 188, 193—194, 207, 214, 216, 217—218, 219, 220, 221—222, 223, 224, 226, 229, 231—232, 233, 235—236, 237—238, 242, 244, 246, 281, 284, 285—286, 293, 295—296, 297, 299—300, 302, 329, 347, 351
Vilayetul Dunării, 188
Vingard, localitate, 190, 204, 204, 206, 229
Vișina (Vicina?), 107
Vilcea, 92, 255
Vilcea, județ, 107, 129
Vilcele, 10, 247—248, 248; vezi și Băile Vilcele
Virnav, Constantin, *Descrierea apei minerale de la Văiluța lângă Eși*, articol în „Albina românească“, 1838, 33
Virșeț, 85, 89, 114
Vladocapcai, localitate în Caucaz, 65
Vocabulaire francais-valaque d'après la dernière édition du dictionnaire de Académie française, augmenté de plusieurs autres mots recueillies dans différents dictionnaires. 2 tomes, 119, 102
Vocabular franțuzesc-românesc, vezi *Vocabulaire francais-valaque ...*
Vocabularul franțuzesc-românesc de la Sf. Sava, vezi *Vocabulaire francais-valaque ...*
„Vocea Națională“, 49
Voința de pre urmă, testamentul lui Iordache Mălinescu, 20
Voivodina, 174, 178, 235

Voltaire, *Meropa*, 129
Vornicia dinlăuntru, 81
Vornicia temnițelor, 116
Vrsac, vezi Virșeț
Vurpăr, localitate, 218

W

Walachei, rubrică în „Siebenbürger Wochenblatt“, 96
Walter Gyula, *Simor János bibornok hercegprimás emlékezete*, 308
„Wanderer“, ziar din Viena, 218, 226, 226, 231, 233
Wolfstein, Joseph, *Matematica*, 244

X

Xenopol, A. D., *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, 14

Y

Young, Edward, *Noapțile*, 200

Z

Zagreb, 236
Zane, G., *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, 68
Zane, G., *Vasile Mălinescu. La o sută de ani de la moarte*, articol în „Viața economică“, 1966, 68
Zărnești, 139, 144, 184, 184—185, 245, 246
„Zimbrul“, 70
Zirnești, vezi Zărnești
Zlatna, 146, 164, 166, 166, 217, 238
Zotta, Sever, *În jurul unui letopiseț*, articol în „Arhiva genealogică“, 1913, 13
Zugun, Petru E., *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu și I. Eliade Rădulescu*, articol în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași“, Seria filologie, 1966, 54

CUPRINS

<i>Argument la al șaptelea volum</i>	5
<i>Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul VI</i>	7

Scrisori ale lui Iordache Mălinescu către George Bariț.....	13
Scrisori ale lui Nicolae Nifon Bălășescu către George Bariț.....	70
Scrisori ale lui Gavril Munteanu către George Bariț.....	189
Scrisori ale lui Ștefan Moldovan către George Bariț.....	256

INDICI

Indice de nume.....	363
Indice de materii.....	395

VERIFICAT
1987

Lector: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Bun de tipar 22.07.83. Coli ed. 38,99 Coli tipar 28
Planșe 12

Tiparul executat sub comanda
nr. 14 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu 89-97,
București,
Republica Socialistă România